

M a r i u s z B o r o w i a k

Słownik
biograficzny
wielkopolskich
emigrantów,
podróżników
i ludzi morza

Redakcja/korekta: *Violetta Nowak, Jerzy Osypiuk*
Redakcja techniczna: *Robert Przybyszewski*
Projekt okładki: *Jacek Papla*

Copyright © by Mariusz Borowiak, Nekla 2014

Wszystkie prawa zastrzeżone. Żaden z fragmentów tej publikacji nie może być reprodukowany w żaden sposób ani w żadnej formie – graficznej, elektronicznej lub mechanicznej, włącznie z reprodukcją fotograficzną, przepisaniem na maszynie, przekazywaniem lub kopiowaniem elektronicznym – bez uprzedniej zgody wyrażonej na piśmie przez autora.

Wydanie I

Gmina Nekla

ul. Dworcowa 10

62-330 Nekla

Tel. +48 614386011

Fax +48 614386490

www.nekla.eu

Nekielskie Stowarzyszenie Kulturalne

ul. Poznańska 25, 62-330 Nekla

www.nsk.nekla.eu

www.oledry.nekla.pl

www.oledry.nekla.eu

Książki Mariusza Borowiaka

ISBN: 978–83–939660–0–4

Skład, druk i oprawa: Drukarnia Sprint s.c.

06-400 Ciechanów, ul. Pułtуска 70, tel. 23 673 34 30

Książka dofinansowana przez: Rodzinę Gąsiorków z Czarniejewa, Mariusza Borowiaka,
Dystrybucję Książek „Super Siódemka”, Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”,
APP Sp. z o.o., Nekielskie Stowarzyszenie Kulturalne

Ze wszystkich zjawisk natury na ziemi najwspanialszym jest morze.

Józef Tuczyński

To, co wiemy, jest kroplą, nie znamy morza.

Sentencja łacińska

Tylko głupiec, myśląc o przyszłości, zapomina o przeszłości i teraźniejszości.

Zasłyszane

Wspomnienie jest rajem, z którego nic nas nie może wypędzić.

Jean Paul

Znać prawdę – boska rzecz, a ludzka jej szukać.

Henryk Sienkiewicz

Gdy nie wiesz, do którego portu płyniesz, żaden wiatr nie jest dobry.

Seneka Młodszy

Podróżowanie to najwspanialsza rzecz na świecie.

Homer

Po przeszłość trzeba wznieść się by się przed nią schylić.

ks. Jan Twardowski

Umarłych wieczność dotąd trwa dokąd pamięcią im się płaci.

Wisława Szymborska

*Pamięci Jerzego Pertka – Poznaniaka i Wielkopolanina
– niezrównanego pisarza marynisty, największego popularyzatora polskich spraw morskich
od X do XX wieku oraz osoby, której twórczość była inspiracją do opracowania niniejszego Słownika.*

Spis treści

Od autora	11
Wykaz skrótów redakcyjnych	15
Wykaz haseł biograficznych zamieszczonych w „Słowniku biograficznym wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza”	17
Biogramy od A do Ż	23
Posłowie	255
Źródła zdjęć	259

Od autora

Słownik biograficzny wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza jest pierwszą tego typu publikacją o charakterze encyklopedycznym w historiografii polskiej. W układzie alfabetycznym ukazane zostały biogramy (opisane w sposób zwięzły) 445 ludzi, którzy byli związani zawodowo z pracą na morzu (służyli w marynarce wojennej i handlowej pod białą-czerwoną banderą, pełnili obowiązki we flotach państw pod obcymi banderami lub byli rybakami), wzięli udział w licznych peregrinacjach od najbliższych do najodleglejszych zakątków świata, dokonali odkryć geograficznych oraz wnieśli wkład do nauki i kultury kraju własnego lub w miejscach, do których dotarli.

Każdy dorosły Polak słyszał, a niektórzy również czytali, o historycznych dokonaniach podróżników: Pawle Edmundzie Strzeleckim i Stefanie Szolcu-Rogozieńskim, awanturczym generale i admirałem wojsk holenderskich - Krzysztofie Arciszewskim, Mikołaju Smoguleckim, siedemnastowiecznym matematykiem i astronomem, który był promotorem nauki Starego Świata na Dalekim Wschodzie, admirałach Marynarki Wojennej Polski Odrodzonej - Jerzym Świrskim i Józefie Unrug, czy o znanym i popularnym pisarzu-podróżniku Arkadym Fiedlerze z Puszczykowa. W domach naszych dziadków jeszcze do dzisiaj można zobaczyć pożółkłe karty książek Antoniego Marczyńskiego, urodzonego w Poznaniu, autora 41 książek beletrystycznych. Wartkie, ciekawe fabuły oraz lekkość pióra zapewniły mu ogromną popularność. Dla pasjonatów dziejów Polskiej Marynarki Wojennej w latach II wojny światowej książki Jerzego Pertka - „morskiego Sienkiewicza” - należą do lektur obowiązkowych. To jest raptem kilka przytoczonych nazwisk osób, które zapisały się w świadomości Wielkopolan i zajmują ważne miejsce w ogólnonarodowym dziedzictwie kulturowym.

Bohaterowie *Słownika*... żyli „z morza i dla morza”. W jego przygotowanie autor włożył bardzo wiele wysiłku, stanowi to swego rodzaju zwieńczenie blisko 30 letnich zabiegów służących skompletowaniu dokumentów i materiałów biograficznych. Kilkakrotnie ogłosiłem na łamach różnych czasopism („Przekrój”, „Relaks i Kolekcjoner Polski”, „Morze” i „Za Wolność i Lud”) apel do Czytelników z prośbą o dostarczenie wszelkich materiałów i wiadomości (od rodzin, znajomych itd.) dotyczących losów Wielkopolan na morzach. Prośba spotkała się z dużym odzewem, otrzymałem pomoc przy odtwarzaniu zapomnianych nazwisk.

Na początku lat 80. XX wieku, podczas spotkania z Jerzym Pertkiem, największym współczesnym popularyzatorem polskich spraw morskich (poznałem tego niezrównanego pisarza marynistę jako kilkunastoletni młodzieniec i utrzymywałem bliskie kontakty osobiste i korespondencyjne aż do śmierci autora *Wielkich dni małej floty*), zostałem zachęcony do przygotowania wydawnictwa o Wielkopolanach na świecie. W 1981 r. wziąłem udział w konkursie literackim, zorganizowanym przez tygodnik „Przemiany Ziemi Gnieźnieńskiej”, obejmującym zagadnienia prasowe i sprawy dotyczące mieszkańców Gnieźnieńskiego i Wrzesińskiego w zakresie problematyki społeczno-obyczajowej. Za opracowanie *Wielkopolanie na morzach* otrzymałem wyróżnienie za wartości poznawcze. Ta skromna nagroda była impulsem do zajęcia się w szerszym zakresie tematem związków Wielkopolski z morzem.

Jednym z moich wcześniejszych projektów było napisanie książki, która zawierałaby szkice historyczne i współczesne, poczynając od poznańskiego żeglarza Jana Bociana i legendarnego podróżnika Gaspara da Gama z XV-XVI wieku, poprzez różnych podróżników z późniejszych czasów (zwłaszcza w XIX w.), aż do czasów nam współczesnych. Planowałem przedstawienie sylwetek marynarzy z floty wojennej i handlowej, statków i okrętów o nazwach wielkopolskich miast i rzek, wybitnych uczonych związanych z tym regionem Polski. Niewielu wie, że po zakończeniu II wojny światowej, z dala od morza, dzięki prof. Władysławowi Kowalence, przedwojnemu działaczowi Ligi Morskiej i Kolonialnej, współzałożycielowi Tajnego Instytutu Morskiego w Warszawie podczas okupacji, została założona jedyna w Polsce Katedra Historii Żeglugi na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. W końcu na terenie Wielkopolski działało wielu znanych pisarzy-autorów książek morskich. Niestety, nie zebrałem wówczas materiałów do wszystkich tematów i odłożyłem projekt na później. Niektóre zagadnienia opracowałem i opublikowałem w prasie ogólnopolskiej i sublokalnej. Mimo że tego zamiaru nie zrealizowałem (od tego czasu ogłosiłem kilkanaście książek o tematyce wojennomorskiej, zajmując się dziejami Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1918-1947 oraz historią niemieckiej floty podwodnej podczas II wojny światowej) opracowałem *Słownik...*, który zawiera wiele nazwisk i faktów.

Przystępując do pisania *Słownika...* zapoznałem się z literaturą podróżniczą, pamiętnikarską, dokumentami archiwalnymi w kraju i za granicą, relacjami naocznych świadków, wreszcie spisałem wspomnienia rodzin i najbliższych postaci występujących w niniejszym wydawnictwie. Współpracując przez lata z kilkunastoma redakcjami pism na terenie Wielkopolski, ogłosiłem artykuły o ludziach morza, m. in. w: „Gazecie Gnieźnieńskiej”, „Kulisach Gnieźnieńskich”, „Głosie Wągrowieckim”, „Wiadomościach Kościańskich”, „Magazynie Lubskim”, „Wiadomościach Wrzesińskich”, „Wielkopolskim Zagłębiu”, „Gazecie Nadwarciańskiej”, „Gazecie Jarocińskiej”, „Gazecie Ostrowskiej”, „Gazecie Poznańskiej”, „Kórnicaninie”, „Ziemi Kórnickiej”, „Nadnoteckim Echu” czy w „Kwartalniku Wrzesińskim” i kwartalniku „Ziemia Wągrowiecka” oraz opracowałem hasła do *Encyklopedii polskiej emigracji i Polonii* (t. 1-5, Toruń 2003-2005), *Słownika Biograficznego Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej* (t. II, Kalisz 2003) i *Encyklopedii Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej* (Gnieźno 2011). Wykorzystałem także bogate zbiory archiwalne, przechowywane m. in. w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu, Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Bibliotece Kórnickiej, Izbie Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu, a także zbadałem dokumenty przechowywane w Archiwum Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, Stowarzyszeniu Marynarki Wojennej w Londynie, Instytucie i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Bundesarchiv Militärarchiv w Freiburgu, U-Boot-Museum w Cuxhaven-Altenbruch w Niemczech oraz skorzystałem z zasobów Archiwów Państwowych w Polsce.

Pod względem chronologicznym przygotowany przeze mnie Słownik obejmuje okres od X wieku do czasów współczesnych. Praca ta składa się ze wstępu i z części encyklopedycznej – biogramów. Każdy biogram natomiast został podzielony również na dwie części. Pierwszą stanowi nota biograficzna – właściwy życiorys, a drugą syntetyczny wykaz literatury odnoszącej się do danej postaci. Ten drugi element stanowi bardzo ważne uzupełnienie wiadomości zaprezentowanych w notce biograficznej i podnosi wartość merytoryczną słownika. Dzięki temu zabiegowi, coraz częstszemu w tego typu publikacjach, autor daje wszystkim zajmującym się tą problematyką wysmienitą bazę do uzupełnienia wiadomości o danej postaci i jej działaniu. Cenną rzeczą przy zamieszczonych biogramach jest dodanie fotografii, ikonografii, zdjęć okrętów i statków, na których służyli i pływali, itp.

Praca ma wielkie walory poznawcze i edukacyjne. Z takim samym powodzeniem będzie ona służyła osobom, które profesjonalnie zajmują się problematyką morską i podróżami, jak i tym, którzy tylko przygodnie będą sięgali po omawiany słownik. Oprócz tego, dzięki biogramom zawartym w tym słowniku „bezimienne dotychczas postacie znajdą swoje miejsce w historii”, co jest szczególnie ważne z punktu widzenia historii wielkopolskich małych ojczyzn. Ewentualne braki, subiektywny wybór diagramów dla czasów najnowszych, będą mogły być uzupełnione w kolejnym wydaniu tego słownika.

Jakiego klucza użyłem, opracowując hasła z nazwiskami bohaterów do niniejszego wydawnictwa? Dlaczego wszyscy ci ludzie znaleźli się w kręgu moich zainteresowań? Najlepiej obrazują to słowa śp. profesora nauk humanistycznych Marii Paradowskiej, która przez wiele lat zawodowo pozostawała związana z Polską Akademią Nauk. (Kierowała Instytutem Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Poznaniu. Prowadziła badania m. in. nad działalnością Polaków na kontynencie amerykańskim):

„Okazuje się, że na wielu szlakach świata spotykamy się z nazwiskami Wielkopolan, ludzi przede wszystkim urodzonych na terenie Wielkopolski. A ponadto tych, którzy z nią silnie i trwale byli związani poprzez wychowanie, odebrane wykształcenie i długotrwałą działalność na jej obszarze, wreszcie tych, często połączonych więzami krwi z rodzinami wielkopolskimi, którzy przyczynili się do wzbogacenia jej dóbr materialnych, a przede wszystkim kulturalnych, wnosząc trwały wkład w jej kulturę i ogólny rozwój.

*Byli to ludzie związani z Wielkopolską, regionem pojmowanym tu w ujęciu historycznym, tj. obszarem, który od innych terenów Polski wyodrębnia szereg rozmaitych, ważkich czynników, m. in. decydująca jego rola w procesie kształtowania się państwa, odmienności w strukturze gospodarczej i społecznej, pewne różniące od innych regionów cechy geograficzne i jego granice administracyjne. Region historyczny, jakim jest obszar Wielkopolski, a przede wszystkim ludzie z nim powiązani poprzez swoje na tym terenie urodzenie i działalność, którzy, wyruszywszy na szlaki świata, wnieśli wkład do rozwoju cywilizacyjno-kulturalnego krajów różnych kontynentów, jak i przyczynili się do poszerzenia naszego horyzontu geograficznego oraz do wzbogacenia naszej kultury, nie tylko w znaczeniu regionalnym, ale ogólnonarodowym.**

Słownik biograficzny... dotyczy całej Wielkopolski w jej pojęciu historycznym od XV wieku (w tym okresie obejmowała m. in. woj. poznańskie, kaliskie, sieradzkie, łęczyckie, brzesko-kujawskie i inowrocławskie), a także w odniesieniu do obecnych granic. Słownik biograficzny wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza pomyślany został jako leksykon, który został napisany językiem przystępnym i jest przeznaczony dla szerokiego kręgu czytelników. Szczególnie przydatny może być jako materiał pomocniczy w nauczaniu historii i wiedzy o społeczeństwie, przeznaczony dla znawców tematu i oczywiście dla rodzin bohaterów niniejszego opracowania. Z tego względu wskazane jest, aby mógł znaleźć się w bibliotekach szkolnych i publicznych na terenie całej Wielkopolski.

Możemy być dumni z osiągnięć ludzi związanych z Wielkopolską (ze względu na miejsce urodzenia, działalność na niwie zawodowej i naukowej itd.), którzy na trwale zapisali się zarówno w światowym, ogólnonarodowym lub lokalnym dorobku kulturalnym. *Ich znajomość stanowi jednocześnie element składowy satysfakcji całego narodu i wpływa na potrzebę poznania tych dokonań przez wszystkich Polaków* – to słowa cytowanej już profesor Paradowskiej.

W Słowniku zamieszczono biogramy tych osób, które przez swój pobyt na obcych kontynentach ze względu na działalność religijną lub misyjną, zamorskie podróże poselskie i handlowe, udział w wyprawach

wojennych i badawczych, spełniając się w sztuce (literatura, malarstwo, rzeźba i muzyka) oraz w innych dziedzinach, wielokrotnie podkreślały swoje pochodzenie. To jednostki, które wyrosły ponad przeciętność, rozwijając na obczyźnie bogatą działalność, rozsławiły imię Polski i Wielkopolski.

Słownik obejmuje wyłącznie osoby nieżyjące, których dokonania należą do przeszłości. Wydawnictwo nie obejmuje postaci wszystkich Wielkopolan i ich dorobku. Tylko w wąskim wymiarze odnotowano podróże Wielkopolan na obszarze europejskim. Były one w owym czasie bardzo liczne i na pewno zasługują na osobną publikację.

Oddając do rąk Czytelników *Słownik biograficzny wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza* jestem przekonany, że zostanie przyjęty ze zrozumieniem. Zdaję sobie sprawę z pewnych niedoskonałości niniejszego wydawnictwa, co jest spowodowane dużymi trudnościami w dotarciu do dokumentów i źródeł archiwalnych w kraju i za granicą, brakiem dostępu do niektórych materiałów rękopiśmiennych, prasy regionalnej i ogólnopolskiej czy wreszcie brakiem możliwości zdobycia materiałów od rodzin i bliskich moich „bohaterów” oraz opracowania biogramów ludzi, których ze względu na brak dostatecznej wiedzy o przebiegu ich życia i kariery zawodowej, nie uwzględniłem.

Chociaż w pracy nad *Słownikiem*... oraz opublikowanymi dotychczas książkami wspierało mnie wypróbowane grono osób życzliwych, które od lat swoją wiedzą oraz pomocą pomagają przy kolejnych projektach pisarskich, to na słowa szczególnego podziękowania i wdzięczności zasługuje Jerzy Osypiuk, prezes Nekielskiego Stowarzyszenia Kulturalnego, który w okresie prac redakcyjnych i innych obowiązków poświęcił dużo swego cennego czasu, stając się dobrym duchem niniejszego wydawnictwa. Pomagał mi na każdym kroku. Jego przyjaźń i bezinteresowna pomoc sprawiły, że wydanie tego *Słownika*... jest w dużym stopniu jego zasługą.

Wszystkich, którzy uznają to za zasadne, proszę o nadsyłanie uwag, kolejnych materiałów i informacji na mój adres: ul. Leśna 5H Cielimowo, 62-220 Niechanowo lub na adres e-mailowy: marboro-1964@o2.pl.

Mariusz Borowiak

Gniezno-Cielimowo, listopad 2013 r.

Wykaz skrótów redakcyjnych

- adm. – admirał
AK – Armia Krajowa
AM – Akademia Morska
AMW – Akademia Marynarki Wojennej
bosmat. – bosmanmat
CMM – Centralne Muzeum Morskie
DMW – Dowództwo Marynarki Wojennej
DSM – Departament dla Spraw Morskich
FOW – Flotylla Obrony Wybrzeża
GAL – Gdynia – Ameryka Linie Żeglugowe
gen. – generał
h. – herb
hr. – hrabia
IM – Instytut Morski
inż. – inżynier
IPMS – Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie
j. kpt. ż. w. – jachtowy kapitan żegluga wielkiej
jun. – junior
kpr. – kapral
kmdr – komandor
kmdr. por. – komandor porucznik
kpt. mar. – kapitan marynarki
KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski
KMW – Kierownictwo Marynarki Wojennej
KPP – Komunistyczna Partia Polski
kpt. ż. j. – kapitan żegluga jachtowej
kpt. ż. m. – kapitan żegluga małej
kpt. ż. w. – kapitan żegluga wielkiej
KOAM – Kurs Oficerów Artylerii Morskiej
LMiK – Liga Morska i Kolonialna
LMiR – Liga Morska i Rzeczna
mar. – marynarz
MDLot. – Morski Dywizjon Lotniczy
MH – Marynarka Handlowa
mjr – major
MW – Marynarka Wojenna
ORP – Okręt Rzeczypospolitej Polskiej
OSMW – Oficerska Szkoła Marynarki Wojennej
PAN – Polska Akademia Nauk
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PG – Politechnika Gdańska
PKPR – Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia
PLO – Polskie Linie Oceaniczne
płd. – południe
płk. – pułkownik
PMH – Polska Marynarka Handlowa
PMSK – Pomocnicza Morska Służba Kobiet
PMW – Polska Marynarka Wojenna
POW – Polska Organizacja Wojskowa
PPR – Polska Partia Robotnicza
ppor. mar. – podporucznik marynarki
prof. – profesor
PSM – Państwowa Szkoła Morska
PSZ – Polskie Siły Zbrojne
pseud. – pseudonim
PTC – Polskie Towarzystwo Cybernetyczne
PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PŻM – Polska Żegluga Morska
SPS – Szkoła Podchorążych Sanitarnych
SRI – Samodzielny Referat Informacyjny
sierż. – sierżant
SMP – Stowarzyszenie Marynistów Polskich
SMW – Stowarzyszenie Marynarki Wojennej
SPMW – Szkoła Podchorążych Marynarki Wojennej
SSB – Służba Straży i Bezpieczeństwa
st. mar. – starszy marynarz
THD – Technische Hochschule Danzig
UAM – Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UJ – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UMK – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UP – Uniwersytet Poznański

UW – Uniwersytet Warszawski
WAM – Wojskowa Akademia Medyczna
WP – Wojsko Polskie
WSHM – Wyższa Szkoła Handlu Morskiego
WSMW – Wyższa Szkoła Marynarki Wojennej
ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
ZNTK – Zakłady Napraw Taboru Kolejowego
ZNP – Związek Narodowy Polski
ZSP – Związek Socjalistów Polskich
ZWZ-AK – Związek Walki Zbrojnej – Armia
Krajowa

Wykaz haseł biograficznych zamieszczonych w „Słowniku biograficznym wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza”

A

Adamczyk Czesław
Adaś Aleksander Augustyn
Anczykowski Józef
Andrea Marcin
Anzelm Polak
Arciszewski Bogusław
Arciszewski Eliaz junior
Arciszewski Krzysztof
Asnyk Adam

B

Bartkowiak Feliks
Bartosik Józef
Bartoszewski Feliks
Bartsch Henryk Leopold
Bayerlein-Mariański Józef
Beneski Karol
Bereźnicki Piotr
Berwiński Ryszard Wincenty
Beyers Hugo
Białopiotrowicz Bolesław
Białoszyński Adam
Bielski Kazimierz
Bieniaszczak Jan
Biernat Stanisław
Bilak Peritz Leon
Bilewicz Juliusz Zbigniew
Biliński Józef Maria
Bniński Piotr
Bocian Jan
Boczyński (Babczyński) Antoni
Bodniak Stanisław
Borka Jan Wojciech
Boryczka Arkadiusz
Bossy Kazimierz

Bramiński Tadeusz
Braunek Florian
Brodowski Aleksander Paweł
Brodowski Edmund Zbigniew
Brodowski Karol Józef
Broekere Jan Stanisław
Brzozka Aleksander
Budka Ludwik Bartłomiej

C

Cassius Michał Albert
Chełkowski Karol
Chlebowski Stanisław
Chmarzyński Stefan
Chojnacki Mieczysław
Chojnacki Stefan
Chrzanowski Bernard
Chwałkowski Łukasz
Chyży Kazimierz
Cieszyński Nikodem Ludomir
Cygński Marcin
Cynalewski Stanisław
Czapski-Hutten Józef Kazimierz
Czarnkowski Andrzej
Czechowski Edward
Czekalski Józef Stanisław
Czekalski Marceli
Czekała Jan
Czerwiński Franciszek

D

Daleki Jędrzej
Danielewicz Edward
Danielewicz Ignacy
Danysz Jan
Dębicki Józef

Dobrzycki Mikołaj
Doerffer Jerzy Wojciech
Dolatkowski Augustyn Kajetan
Dominik z Secemina
Dorszewski Kazimierz
Dreszer Jerzy
Durski Hieronim
Dutkiewicz Czesław
Dworniak Czesław
Dybek Irena
Dybek Tadeusz
Dyniewicz Władysław
Działyński Adam Tytus
Działyński Jan Kanty
Działyński Paweł
Dziamski Bronisław
Dziembowski Lech Józef
Dziekan Tadeusz
Dzikowski Bolesław

F

Fabiasz Tadeusz
Feigel Zygmunt
Felisiak Franciszek
Fenikowski Franciszek
Fenrych Stanisław
Fiedler Arkady
Florysiak Józef
Fojut Józef Franciszek
Foltyn Marian
Frankowska Maria
Fret Mieczysław

G

Gabriel Antoni
Gallas Michał
Gasik Florian
Gaspar da Gama
Gawęcki Bogdan
Gaworzewski Stanisław
Gembicki Wawrzyniec
Gerwel Czesław
Gerwel Tadeusz
Gerwel Wacław
Giller Agaton
Gize Piotr

Głowacki Włodzimierz
Goderski Kazimierz
Goldmann Stefan
Gordon Franciszek
Gostkowski Jan
Goszczurny Stanisław
Górski Alfons Józef
Górski Józef
Grabiński (Grawiński, Grawenski) Seweryn
Grembowicz Tadeusz
Grzesiak Lucjan
Gurowski Adam hr.
Gustowski Leszek Józef
Guziałek Edmund
Gwiazdziński Józef

H

Haltrecht Dawid Aleksander
Hanouw Jurriaen (Hanusz Juraj)
Haremza Władysław
Hedinger Jerzy
Hermel Ludwik Kazimierz
Hernes Nikodem
Hetman Wojciech
Hohn Edmund

I

Iciek Stanisław
Igliński Antoni
Iłowiecki Józef
Imbirowski Franciszek
Iwanowski Teofil
Izydorczyk Stefan

J

Jackowski Józef
Jaczewski Leonard Feliks Stefan
Jakub z Boksic
Jakub z Wyganowa
Jakubski Antoni Władysław
Jan z Szamotuł
Janas Longin
Janaszak Stefan
Janiszewski Leon
Jankowiak Marian
Jankowski Józef

Janta-Połczyński Aleksander
Jarecki Edmund Kasper
Jarmuż Józef
Jarząbek Władysław
Jasiński Zbigniew
Jerzak Henryk
Jerzmanowski Erazm Józef Dołęga
Jurkowski Julian

K

Kaczmarek Paweł
Kamiński Stefan
Kapuściński Józef
Karasiński Władysław
Karczewska Wanda Maria
Karge Józef
Karłowski Wiktor
Karnkowski Stanisław
Karwowski Adam Ferdynand
Kasior Jan
Kasperkowiak Marian
Kasprowicz Bolesław Piotr jun.
Kasprowicz Maksymilian Leon
Kasprzak Jan
Kasztelan Antoni
Kaszuba Stefan
Kaszubski Mieczysław
Kawecki Leon
Keller
Kempa Franciszek
Kęszycki Daniel
Kiciński Tadeusz
Kierski Eustachy Bonawentura
Kierzkowski Aleksander Edward
Kierzkowski Jakub Filip
Kietlicz Henryk
Kirschke Tadeusz
Kitlas Wincenty
Killian Władysław
Klenczewski Wawrzyniec
Klonowicz Sebastian Fabian
Klupś Jan
Kłobukowski Stanisław
Kłos Józef Albin
Kłosowicz Józef
Knaflewski Stanisław

Kneblewski Wacław
Koczka Michał Tadeusz
Kohn Albin Jakub
Kolański Stanisław
Kolski Józef
Konarski Zygmunt
Konieczny Stanisław
Kopeć Jan
Kosik Jan
Kosiński Antoni Amilkar
Kosiński Jan
Kosmatka Marcin
Kostka Bolesław
Kościelski Józef Teodor
Kościelski Władysław
Kowal Tadeusz
Kowalenko Władysław
Kowalski Maksymilian Zygmunt
Kozłowski Roman
Kraska Stanisław
Krause Ignacy
Krawiec Władysław
Kretkowski Erazm
Kręgielski Zdzisław
Kruszka Michał
Kruszka Wacław
Kruszyński Jan
Krzemieński Józef
Krzycki Leon
Krzyżanowski Włodzimierz Bonawentura
Kurflewski Władysław Augustyn
Kurowski Mikołaj
Kustoń Antoni
Kühn Maksymilian Rudolf

L

Lange Julian Bolesław
Laskowski Heliodor Jan
Latański Janusz
Leśniak Edmund
Lewandowski Tadeusz Zygmunt
Lewandowski Zenon
Lisiewicz Tadeusz Hieronim
Lorkiewicz Leon

Ł

Łapa Wiktor
Łaskarz Andrzej
Łaski Andrzej
Łaski Jan
Łączny Edward
Łęgowski Stanisław Walenty
Łukasz z Rydzyny
Łyskawka Marcin

M

Maciaszek Justynian
Maciej z Chronina
Machnikowski Ignacy
Maćkowiak Edward
Majer Henryk
Majewicz Mieczysław
Małek Antoni
Mańka Waław
Marczyński Antoni
Markiewicz Mieczysław
Maryański Modest
Mazurkiewicz Kazimierz
Matysik Stanisław
Mądrozkiewicz Kazimierz
Michał z Wielunia
Michalak Michał
Michelson Albert Abraham
Mieszko I
Milisiewicz Jan Jerzy
Młodzik Franciszek
Młokosiewicz Franciszek
Mozolewski Stefan
Mroczkiewicz Leon Juliusz
Müller Jan
Mysterski (Mystersky) Jakub

N

Nadratowski Władysław Kajetan
Nagórski Jan
Nawarski Bartłomiej
Neuman Kazimierz
Niezgodzki Roman
Nieżykowski Alfred
Nowacki Walenty
Nowaczewski Adam Paweł

Nowaczyk Władysław
Nowak Edmund Henryk
Nowak Kazimierz
Nowakowski Stanisław Tomasz
Nowicki Tadeusz
Nowiński Waław

O

Obuchowski Jerzy
Odonic Władysław
Okupniak Franciszek
Olejnik Stanisław
Olszewicz Bolesław Henryk
Osiński Kazimierz
Osiński Ludwik
Ostroróg Stanisław
Ostrowski
Ostrowski Franciszek
Ożegowski Andrzej

P

Panecki Władysław
Pappelbaum Edmund
Paprzycki Waław
Paradowska Maria
Pawłowski Stanisław
Perkitny Tadeusz
Pertek Jerzy
Piasecki Leon
Piaskowski Stanisław Mariusz
Piechowiak Alfred
Piechowiak Edmund Mieczysław
Piekłak Józef
Pierzchlewski Stanisław
Pilarz Adam
Pior Józef
Piotr z Bnina
Piotrowski Nikodem
Piskorz Józef
Plagens Józef Kazimierz
Pluciński Jerzy
Podkocki Zdzisław
Pokrywka Teodor
Pollak Roman
Połomski Mieczysław
Ponikiewski Andrzej

Ponikiewski Józef
 Posadzy Ignacy
 Poznański Artur (Posnansky Arthur)
 Powołowski Leon
 Prorok Leszek
 Proski Samuel
 Prumbs Zygmunt
 Przybylski Wacław
 Przybyszewski Zbigniew
 Pufahl Roman
 Putlik Stanisław

R

Raczyński Edward
 Raczkowski Władysław
 Radziejewski Edward
 Rafalski Julian Bogumił Witold
 Ratajczak Antoni (PMW)
 Ratajczak Antoni (PMH)
 Reynert-Śmigieński Konstanty
 Reynolds Milton
 Roga Aleksy
 Rogoziński-Szolc Stefan
 Roszak Florian
 Różański Henryk
 Rummel Julian Eugeniusz
 Rusin Antoni
 Ruszkiewicz Stanisław
 Rybiński Jan
 Rychlewski Janusz
 Rychłowski-Nałęcz Jerzy Leon Wojciech
 Rydlewski Narcyz
 Rytter Franciszek Wojciech
 Rzepecki Władysław

S

Sachs Jan
 Sadowski
 Sedlaczek Eugeniusz
 Seyda Marian
 Sipura Jan
 Siuda Lech
 Skarżyński Wincenty
 Skórzewski Zygmunt Michał Aleksy
 Skręty Nikodem Zbigniew
 Sławski Stanisław

Słoma Władysław
 Słuski Zygmunt
 Smogulecki Jan Mikołaj
 Smulski Jan Franciszek
 Smulski Władysław
 Sobek Zygmunt
 Sommer Karol Benjamin
 Sosnowski Aleksander
 Sowiński Władysław
 Stadnicki Antoni
 Starkowiecki Piotr
 Starzyński Teofil
 Staszewski Florian
 Stefanowicz Zygmunt
 Stefański Zbigniew
 Strejc (Streyc) Daniel
 Struś Józef
 Strzelecki Paweł Edmund
 Studniewski Jan
 Sułkowski Józef
 Suski Julian
 Swat Zdzisław
 Swędrowski Józef
 Swinarski Tadeusz
 Synoracki Leon
 Szczepanowski Witold
 Szelągowski Michał
 Szłapka Józef
 Szremski (Shrimski, Śremski) Samuel Edward
 Szubert Wacław
 Szulc Karol
 Szwarc Stanisław
 Szworc Stanisław Leonard

Ś

Śmidowicz Jan
 Śmidowicz Bogdan Mścisław
 Śramkiewicz Kazimierz
 Średziński Kazimierz
 Świętosława
 Świrski Jerzy
 Świtalski Henryk

T

Tabaczyński José Maria
 Tazarek Józef

Tchórznicki Jan Antoni
Tomaszewski Józef
Tomczak Wacław
Tomczek Klemens
Tomczyk Kazimierz
Tripplin Teodor
Turkiewicz Antoni
Twardowski Samuel Ludwik

U

Unrug Józef Michał

W

Wachowiak Andrzej
Wachowiak Stanisław
Wachtel Mariusz Józef
Walkowiak Leonard
Wasiński Franciszek
Wawrzyniak Jerzy
Witczak Czesław
Więzewski (Wizewski, Więzewski) Józef
Wize Kazimierz Filip
Wodecki Włodzimierz
Wojde (Woide, Woyde) Karol Godfryd
Wojtasik Władysław
Wojtkowiak-Alderman Józef
Woźniak Ignacy
Wrzesiński Stanisław

Z

Zabrocki Ludwik
Zakrzewska Maria Elżbieta
Zaleski Karol Wilhelm
Zamoyski Władysław
Zapałowski Hieronim
Zawiasa Wincenty
Zbierski Andrzej
Zeyfert Aleksander
Zieliński Lubomir
Zielnica Krzysztof
Zimny Bolesław
Ziółkowski Janusz
Zwierzchowski Stanisław
Zwierzycy Józef
Zyber Marek

Ż

Żaliński (Zieliński, Żeliński) Edmund Ludwik
Żukowski Władysław
Żurek Edward
Żychliński Kazimierz
Żychliński Ludwik

A

ADAMCZYK CZESŁAW (ur. 22 IX 1920 w majątku Antonin w Kaliskiem, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), mar. i artylerzysta; syn Antoniego i Aleksandry z d. Smentkiewicz. Członek załogi niszczyciela ORP *Orkan*. W VII 1943 r. brał udział w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami gen. Władysława Sikorskiego. Zatonął na *Orkanie* podczas rejsu bojowego w eskorcie konwoju oznaczonego

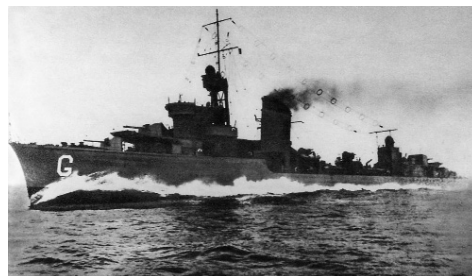
Niszczyciel ORP *Orkan*

kryptonimem SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji (*Orkan* został storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 378*). Odnznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Ostatnia posługa*, „Za Wolność i Lud”, 1989, nr 26; T. Czajka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 3; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1981; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w oprac. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

ADAŚ ALEKSANDER AUGUSTYN (ur. 16 I 1913 w Zbąszyniu k. Nowego Tomysła, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), bosmat. i artylerzysta; syn Augustyna i Józefy z d. Konieczka. 30 VIII 1939 w stopniu mata wyszedł z Gdyni na niszczycielu ORP *Grom* do Wielkiej Brytanii. Wziął udział w walkach o Narwik w V 1940; tonął z okrętem, po czym został wyra-

towany i powrócił do Anglii. 18 XI 1942 zaokrętowany na niszczyciel ORP *Orkan*, brał udział w konwojach północnych w III – V 1943; od VIII do IX t. r. jako członek załogi odbył patrol na Zatoce Biskajskiej i w konwojach islandzkich; zginął podczas zatopienia *Orkana* torpedą

Niszczyciel ORP *Grom*

akustyczną wyrzeloną przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odnznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (3-krotnie).

M. Borowiak, *Żelazne rekiny Dönitza* t. 2, Warszawa 2009; T. Czajka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 3; Z. Damski, *„Grom” nie wraca z fiordów*, Warszawa 1976; idem, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1981; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”. Zarys dziejów*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w oprac. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

ANCZYKOWSKI JÓZEF przezw. Andy (ur. 25 I 1916 w Ostrowie Wlkp., zm. 15 VI 1982 w Londynie), kpt mar. PMW oraz oficer brytyjskiej marynarki handlowej. W 1934 zdał do SPMW w Toruniu. 15 X 1938 mianowany na stopień ppor. mar. w korpusie morskim (16 lokata). Od 12 XI 1938 do 1 II 1939

śluchacz kursu aplikacyjnego dla podporuczników w Gdyni; następnie jako oficer wachtowy na transportowcu ORP *Wilja*. 9 VII 1939 opuścił Gdynię na *Wilji*, w dn. 30 VII – 18 X t. r. postój w Casablance i Port-Lyautey. Od 26 X do 21 XI t. r. w Oddziale Wydzielonym Marynarki Wojen-

Okręt podwodny ORP *Jastrzęb*

nej w Londerneau (Francja). W dn. 23-30 XI t. r. z Oddziałem SPMW na bazie marynarki ORP *Gdynia*; z dn. 30 XI t. r. w Rezerwowej Grupie Oficerów. Decyzją szefa KMW z 31 I 1940 został dowódcą plutonu Kompanii Szkolnej Kadry MW; od 14 II t. r. dowódca 2 plutonu 2 Kompanii MW w Coëtquidan we Francji. W drugiej połowie IV t. r. oficer wachtowy na ORP *Grom*; wziął udział w walkach o Narwik w V 1940r., tonął z okrętem, po czym został wyratowany i powrócił do Anglii. Z dn. 12 V t. r. na podwodnym stawiaczu min ORP *Wilk* jako oficer nawigacyjny. 3 V 1941 otrzymał awans na porucznika marynarki. Od 17 IX t. r. z-ca d-cy okrętu podwodnego ORP *Jastrzęb*, odbył podróż do USA; 2 V 1942 ranny podczas zatopienia *Jastrzębia* przez angielski trałowiec HMS *Seagull* i norweski niszczyciel *St. Albans*; przewieziony do szpitala w Murmańsku, stąd po okresie leczenia przetransportowany do szpitala w Aberfeldy w Szkocji. Od 3 V t. r. w dyspozycji komendanta Komendy Morskiej

„Północ” w Greenock. Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie z dn. 3 V 1945 mianowany kapitanem marynarki. Od 22 VIII do 10 XII t. r. pozostawał na krążowniku ORP *Conrad*. Od 1 XII 1945 do 18 I 1946 służył na niszczycielu eskortowym ORP *Ślązak*. W IV 1947 wstąpił do PKPR. Po rozwiązaniu PMW w Wielkiej Brytanii podjął służbę na brytyjskich statkach handlowych; w 1949 po zdaniu egzaminów otrzymał dyplom kapitana żeglugi wielkiej, dowodził szeregiem statków. Od 1956 zatrudniony u armatora Athel Line. 26 IX 1961 jako kapitan statku *Crystal Jewel* zderzył się w kanale La Manche (na południe od Beach Head) ze zbiornikowcem *British Aviator*, który płynął z dużą prędkością, niedostosowaną do panujących na morzu warunków; zdołał w ostatniej chwili wyskoczyć na pokład, spadając z dużej wysokości połamano sobie obie nogi. W chwili katastrofy, w kabinie usytuowanej bezpośrednio pod mostkiem przy lewej burcie spała na koi jego córka, czternastoletnia Dorota; dziób tankowca wbił się w tę właśnie kabinę na głębokość ponad 6 m, nikt nie miał wątpliwości, że córka poniosła natychmiastową śmierć. W 1963 założył firmę armatorską „Agar”. Prowadził ożywiony kontakt ze SMW w Londynie i jego organem prasowym – „Nasze Sygnały”. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (2-krotnie). Zwłoki spopielone w Mortlake Crematory.

J. Anczykowski, *Przyczynki uczestnika (patrole na ORP „Wilk” i „Jastrzęb”)*, „Nasze Sygnały”, 1968 nr 108; M. Borowiak, *Mala flota bez mitów*, Gdańsk 1999; idem, *ORP „Wilk”. Okaleczony drapieżnik*, Warszawa 2008; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *Związki kaliszczan z morzem*, mszp. w zbiorach autora; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; Z. Damski, *Gorzki los ORP „Jastrzęb”*, Warszawa 1987; A. Guzowski, *Przez pryzmat peryskopu...*, Albany N. Y. 1993; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej. Korpus oficerów 1918-1947*, t. II, cz. I, pod red. J. K. Sawickiego, Gdynia 1996; B. Karnicki, *Marynarski worek wspomnień*, Warszawa 1987; R. Mielczarek, *ORP „Grom”. Zarys dziejów*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; idem, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-3, Albany N. Y. 1983-1990; Pol-

ska Marynarka Wojenna. *Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w oprac. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; B. Romanowski, *Torpeda w celu*, Warszawa 1981; *Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. II, Kalisz 2003; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (zbiory w posiadaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

ANDREA MARCIN (ur. XVIII w. w Kaliszu), sierż. 2. Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej w Hiszpanii. W II 1809r. uczestniczył w walkach o Saragossę i bitwie pod Tudelą. 20 V t. r. wzięty do niewoli przez partyzantów hiszpańskich i uzbrojonych chłopów pod Fons, następnie wywieziony na wyspę Cabrera (mała wyspa na Morzu Śródziemnym wchodząca w skład Archipelagu Balearów, należąca do Hiszpanii, położona na południe od Majorki). Od 28 IX 1810 przebywał w Porchester Castle (miejscowość w południowej Anglii, w hrabstwie ceremonialnym Hampshire, położona na północny zachód od miasta Portsmouth) jako więzień na angielskim okręcie-hulku. 3 IV 1812 zaciągnięty do wojska angielskiego; brak przekazów o dalszym życiu.

M. Borowiak, *Związki kaliszan z morzem*, mszp. w zbiorach autora; S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; A. Koperkiewicz, *Ponura sława więziennych hulków*, „Morze”, 1983, nr 2.

ANZELM POLAK (ur.?, zm. ok. 1519-1520 w Poznaniu) znany również jako Hierosolymita, Anzelm Jerozolimski lub Anzelm Krakowianin; polski bernardyn, podróżnik i wybitny kaznodzieja. W latach 1507-1508 odbył podróż do Jerozolimy i Palestyny, gdzie był penitencjarzem przy kościele Grobu Świętego; opis z wyprawy do Ziemi Świętej zawarł w dziele pt. (łac.) *Terrae sanctae et urbis Hierusalem descriptio fratris Anzelmi ordinis Minorum de observantia*, które w 1512 znalazło się w opracowaniu Jana ze Stobnicy – *Introductio im Ptolomei Cosmographiam* (Kraków, dzieło wydane w drukarni F. Unglera), następne wydania w 1517. i 1519, w 1595r. uka-

zał się przekład na jęz. polski (A. Rymśza) – *Pe-regrynacja prawdziwego opisanie Ziemi Świętej, Betleem i Jerozolimy* (Wilno, drukarnia J. Karcan); dzieło Anzelma miało wydania w Holandii, Niemczech i Rosji. Opis z podróży jest pierwszym źródłem o Palestynie ogłoszonym przez Polaka. W latach 1512-1513 przebywał w Krakowie, gdzie zasłynął wymową kaznodziejską. W 1517 został przełożonym domu zakonnego ojców bernardynów w Poznaniu, tam też spędził ostatnie lata swego życia.

M. Borowiak, *Wielkopolanie na morzach*, mszp. w zbiorach autora; K. Buczek, *Anzelm Polak*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1, Warszawa 1935; J. S. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, t. I, Kraków b. r. w.; J. Wiesiołowski, *Z Bernardynem Anzelem po Ziemi Świętej-Betlejem, Nazaret, Jerozolima*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; *Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut*, t. 2, Warszawa 1964.

ARCISZEWSKI BOGUSŁAW (ur. po 1592 w Rogalinie, zm. 1634), młodszy brat → Krzysztofa i młodszy → Eliasza; arianin, syn Eliasza h. Prawdzic i Heleny z d. Zakrzewska. W VII 1634 wraz z bratem Krzysztofem wziął udział w wyprawie zorganizowanej przez Radę Dziewiętnastu Kompanii Zachodnioindyjskiej do Brazylii, w Hadze zamustrował się na jeden z czterech statków – *Salamander*, *Mauritius*, *Maarminne* i czwartym o nieznanej nazwie. W 1634r. zmarł w trakcie podróży na skutek zatrucia lub zarazy.

M. Paradowska, *Przyjmij laur zwycięski*, Katowice 1987; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7.

ARCISZEWSKI ELIASZ junior (ur. ok. 1590 w Rogalinie, zm. ok. 1650) starszy brat → Krzysztofa i → Bogusława; arianin, płk., inż. wojskowy, fortyfikator, dworzanin królewski, syn Eliasza h. Prawdzic i Heleny z d. Zakrzewska. Wychowany w radykalnych przekonaniach arianiskich, póź-

niejszy rektor szkoły i kościoła ariańskiego w Śmiglu k. Leszna Wlkp. Walczył w Inflantach w latach 1621-1622. W 1623 osądzony za mord popełniony na K. J. Brzeźnickim pod Kościanem musiał jako banita uciekać za granicę. W III 1624 wspólnie z bratem Krzysztofem wsiadł na statek w Gdańsku i odbył podróż morską do Holandii (Haga) i zaciągnął się do wojska. Od 1627 pozostawał na służbie duńskiej i po stronie protestanckiej brał udział w wojnie trzydziestoletniej w Niemczech, dał się poznać jako zdolny oficer. Od IX 1629 do XII 1630 przebywał w Polsce jako poseł króla Danii i Norwegii Chrystiana IV Oldenburga do Władysława IV Wazy. Po powrocie do Danii wziął następnie udział w kampaniach wojennych w Niemczech, m. in. był komendantem wojskowym Schwerinu w Meklemburgii. Od IX 1631 pozostawał na stałe w Polsce, w czasach panowania Władysława IV Wazy służył radą w kwestiach budownictwa fortyfikacji morskich. W 1634 optował za budową dwóch portów na Półwyspie Helskim zwanych – Władysławowem i Kazimierzowem. W 1635 dowódca zaciężnego regimentu niemieckiego. W 1637 i 1642 posłował w imieniu Władysława IV do Danii w związku ze zniesieniem podwójnego cła nakładanego na statki gdańskie. W 1642 podróżował morzem do Holandii; wielokrotnie przemierzał szlaki morskie północnej Europy.

M. Borowiak, *Wielkopole na morzach*, mszp. w zbiorach autora; W. Czapliński, *Eliasz Arciszewski młody, pułkownik i dworzanin królewski*, „Reformacja w Polsce”, t. IX-X, Warszawa 1939; K. Lepszy, *Dzieje floty polskiej*, Gdańsk-Bydgoszcz-Szczecin 1947; H. Mąka, *Sarmaci na morzach*, Gdańsk 1992; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; idem, *Przyjmij laur zwycięski*, Katowice 1987; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1989; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Związek Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7.

ARCISZEWSKI KRZYSZTOF (ur. 9 XII 1592 w Rogalinie k. Poznania, zm. 7 IV 1656 pod Gdańskiem) brat → Eliasza i → Bogusława; arianin, gen. i adm. wojsk holenderskich, podróżnik, pierwszy polski nurek, pisarz i poeta; syn Eliasza h. Prawdzic i Heleny z d. Zakrzewska.

Od ok. 1602 pobierał nauki w szkole ariańskiej w Śmiglu, następnie od 1609 do 1614 kształcił się w Rakowie, po czym studiował we Frankfurcie nad Odrą. W latach 1621-1622 brał udział w wyprawie inflanckiej hetmana

polnego litewskiego Krzysztofa Radziwiłła, na którego dworze służył od 1619. W 1623 zmuszony do opuszczenia kraju za współudział w mordzie z bratem Eliaszem na Kasprze Jaruzelu Brzeźnickim, palestrancie, którego rzekome machinacje doprowadziły rodzinę Arciszewskich do ruiny. W 1623 bronił Bredy, pod dowództwem księcia Maurycego Orańskiego. Po kilkumiesięcznym pobycie w Polsce (zima 1625/1626) udał się do Francji i kształcił się w Paryżu w zakresie artylerii. Pełnił funkcję tajnego wysłannika hetmana Radziwiłła na dworze francuskim, czym naraził się królowi Zygmuntowi III Wazie, który ponownie uniemożliwił mu powrót do Polski. W 1629, pod sztandarem francuskim kardynała Richelieu, zdobywał protestancką twierdzę La Rochelle. Wyjechał do Holandii gdzie studiował nawigację na uniwersytecie w Lejdzie oraz inżynierię wojskową i artylerię w Hadze (dzięki poparciu i pomocy finansowej hetmana Krzysztofa Radziwiłła); zapewne wtedy przeszedł na kalwinizm, którego wyznawcą został do końca życia. Brał udział w wojnie trzydziestoletniej po obu stronach konfliktu; 7 V 1629 zamustrował się na statek i odbył podróż do Brazylii w ramach służby holenderskiej Kompanii Zachodnioindyjskiej. Pomiędzy 1629 a 1639 trzykrotnie wyprawiał się do Brazylii, gdzie Holendrzy toczyli walki z Portugalczykami; podczas drugiej wyprawy, po której Holendrzy uznali go za triumfatora, nagrodzony został złotym łańcuchem i wybitym na jego cześć pamiątkowym medalem; w trakcie trzeciej eskapady piastował funkcję generała wojsk holenderskich i admirała floty. Odniósł liczne zwycięstwa przeprowadzając równocześnie fortyfikacje miejsc obron-

nych w Pernambuco, Bahia, Rio de Janeiro. Z powodu zatargów z hr. Janem Maurycym Nassau podał się do dymisji i ostatecznie został usunięty z należnego mu stanowiska. Pobyt w Brazylii wykorzystał na wykonanie prac kartograficznych, prowadził pamiętnik, a także ogłosił traktat o artylerii. W 1646 po dwukrotnych wezwaniach Władysława IV Wazy wrócił do kraju, gdzie król chciał powierzyć mu stanowisko admirała floty polskiej; powrót nastąpił, gdy sprawa awansu była już nieaktualna. Otrzymał godność „starszego nad armatą”. Pod panowaniem Jana II Kazimierza Wazy uczestniczył w wojnach z kozaczyzną i Tatarami. We IX 1648 podczas powstania Chmielnickiego dowodził obroną Lwowa, brał udział w odsieczy Zbaraża, walczył w bitwach pod Zborowem i Piławcami; podczas prowadzonych działań wojennych wykorzystał swoje doświadczenia wyniesione ze służby w Brazylii, wprowadził wiele reform i udoskonaleń w dziedzinie artylerii i budowy fortyfikacji. Na skutek otwartego konfliktu z kanclerzem wielkim koronnym Jerzym Ossolińskim, podówczas mianowanym generalissimusem, 4 II 1650 zwolniony ze służby. Osiadł u rodziny pod Gdańskiem. Po śmierci jego zwłoki przewieziono do Leszna Wlkp. i złożono do zboru kalwińskiego, gdzie podczas pożaru (za pomoc wojskom szwedzkim podczas „Potopu” miasto zostało podpalone i zniszczone) spłonęły prochy Arciszewskiego. Fragmenty jego pamiętnika, ogłoszone w Holandii w XVII w., wydano w jęz. polskim w 1895 pt. *Pamiętnik Krzysztofa Arciszewskiego z pobytu w Brazylii*. Postaci Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego poświęcił trzy książki Jerzy Bohdan Rychliński – powieść *Przygody Krzysztofa Arciszewskiego* (1935), pracę popularnonaukową *Słowo o admirale Arciszewskim* (1947) i powieść *Admirał, czart i Cyganka* (1973). Michał Rusinek stworzył trylogię powieściową: *Wiosna admirała*, *Muszkietier z Itamariki* i *Królestwo pychy*. W 1964 Jadwiga Badowska poświęciła Arciszewskiemu wiersz zatytułowany *Krzysztof Arciszewski w Rogalinie*. W 2003 powstał biograficzny film dokumentalny *Konkwistador po polsku. Krzysztof Arciszewski* w reż. Doroty Latour i Jerzego Paczki.

J. Badowska, *Krzysztof Arciszewski w Rogalinie*, [w:] *Pozdrawiam moje miasto – zbiór wierszy i grafiki o Poznaniu*, Poznań 1968; C. R. Boxer, *Morskie imperium Holandii 1600-1800*, Gdańsk 1980; E. Ciuruś, *Polacy w Brazylii*, Lublin 1977; *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, pod red. M. Kula, Wrocław 1983; Antoni Hniłko, *Arciszewski Krzysztof*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków 1935; A. Kraushar, *Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego, admirała i wodza Holendrów w Brazylii, starszego nad armatą koronną za Władysława IV i Jana Kazimierza, 1592-1656*, t. 1-2, Petersburg 1892; J. Kuczkza, *Przyjmij laur zwycięski. Krzysztof Arciszewski w służbie Holenderskiej Kompanii Zachodnioindyjskiej*, Kraków 2001; K. Lepszy, *Dzieje floty polskiej*, Gdańsk-Bydgoszcz-Szczecin 1947; H. Mąka, *Sarmaci na morzach*, Gdańsk 1992; M. Paradowska, *Krzysztof Arciszewski wśród ludożerców i czcicieli diabła*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; idem, *Przyjmij laur zwycięski*, Katowice 1987; idem, *Z Wielkopolski w świat*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polscy pionierzy podwodnej żeglugi*, Gdynia 1964; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach IPJP w Poznaniu; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze”, Warszawa 1963; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7; E. Raczyński, *Wspomnienia z Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1842; J. H. Retinger, *Polacy w cywilizacjach świata do końca wieku XIX*, Warszawa 1937; J. B. Rychliński, *Słowo o admirale Arciszewskim*, Warszawa 1947; I. Skonka, *W 400-lecie urodzin Krzysztofa Arciszewskiego*, „Ziemia Kórnicka”, 1992, nr 1; T. Słabczyński, *Wielcy odkrywcy i podróżnicy*, Warszawa 1995; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; J. Taźbier, *Rzeczypospolita szlachecka wobec wielkich odkryć*, Warszawa-Poznań 1981; S. Zieliński, *Ludzie morza i Pomorza*, Warszawa 1935; idem, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

ASNYK PROT ADAM (ur. 11 IX 1838 w Kaliszu, zm. 2 VIII 1897) ps. Jan Stożek, poeta, dramatopisarz, polityk, obywatel; syn Kazimierza, powstańca listopadowego. Po ukończeniu Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu studiował w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Marymoncie (1856), w Akademii Medyko-

Chirurgicznej w Warszawie (1857–59) oraz na uniwersytetach we Wrocławiu (1859–60), gdzie działał w Towarzystwie Literacko-Słowiańskim, oraz Paryżu (1861) i Heidelbergu (1861–1862). Brał udział w ruchu spiskowym i w 1860 został aresztowany i uwięziony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. W 1863 podczas powstania styczniowego brał udział w pracach tzw. wrześniowego Rządu Narodowego z ramienia „czerwonych”. W latach 1864–67 przebywał za granicą. W 1866 uzyskał doktorat z filozofii na uniwersytecie w Heidelbergu, po powrocie do kraju przebywał we Lwowie, a w 1870 zamieszkał w Krakowie. W I 1882 został wydawcą krakowskiego dziennika „Reforma”, przemianowanego w XI t. r. na „Nową Reformę”, której redaktorem odpowiedzialnym był od XII 1889 do I 1895. Od 1884 radny miejski w Krakowie. W 1889 został posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego. W 1890 uczestniczył w sprowadzeniu z Paryża prochów Adama Mickiewicza. Był jednym z organizatorów Towarzystwa Szkoły Ludowej w Krakowie (1882). Podejmował wyprawy wysokogórskie w Tatry, należał do pierwszych członków Towarzystwa Tatrzańskiego. Wiele podróżował po krajach Europy – w 1888 był w Niemczech, Holandii, Anglii, Włoszech, na Sycylii, na Malcie, w Szwajcarii, dotarł także do północnych brzegów Afryki, wyprawa zakończyła się w Marsylii. W 1894 odbył podróż na Ceylon i do Indii, ten okres podróży zamorskich zawoocował w jego twórczości poetyckiej i pamiętnikarskiej, m. in. w utworze *Z obcych stron* (w: *Pisma*, t. 3, Warszawa 1916); zapisem z wyprawy do Afryki są utwory: *Na polach Kartaginy*, *zamarła oaza*, *Noc na morzu*. Pochowany na Skałce w Krakowie.

M. Borowiak, *Związki kaliszzan z morzem*, mszp. w zbiorach autora; I. Chrzanowski, *Asnyk Adam*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków 1935S; S. Król, *Cytadela Warszawska*, Warszawa 1977; J. Tretiak, *Adam Asnyk jako wyraz swojej epoki*, Kraków 1922; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1992; M. Szypkowska, *Asnyk znany i nieznan*, Warszawa 1971; *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa – Poznań 1981.

B

BARTKOWIAK FELIKS (ur. 1909 w Poznaniu), kapral artylerii rezerwy, steward. Przed wybuchem II w. ś. wstąpił do PMH i zamustrował się na transatlantyk *Piłsudski*; 26 XI 1939 niedaleko West Hartlepool (północno-wschodnia Anglia) przeżył jego zatopienie, następnie znalazł się w Newcastle, gdzie przeszedł do rezerwy. Ostatni wykaz pochodzi z 4 IX 1940, późniejsze losy nie są znane.

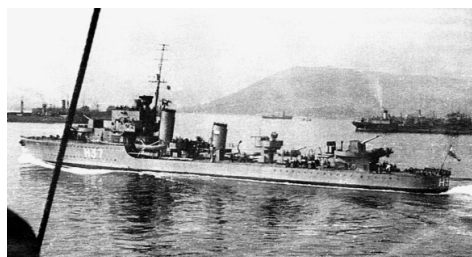
W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939–1945*, Gdańsk 1981.

BARTOSIK JÓZEF (ur. 20 VII 1917 w Topoli Wielkiej k. Ostrowa Wlkp., zm. 14 I 2008 w Londynie), kpt. mar. PMW i kontradmirał Royal Navy; syn Tomasza, naczelnika więzienia w Kaliszu, i Barbary. Absolwent Państwowego Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu. W 1934 po uzyskaniu matury zdał do SPMW w Toruniu (1935–1938). 15 X 1938 jako prymus otrzymał „złotą szablę”, w imieniu prezydenta Rzeczypospolitej, z rąk → kontradmirała Jerzego Świrskiego. Mianowany ppor. mar. w korpusie morskim ze starszeństwem 1 X 1938 brał udział w ostatniej przedwojennej podróży dalekomorskiej na ORP *Iskra*, po wyokrętowaniu załogi w Maroku służył w Oddziale Wydzielonym Marynarki Wojennej we Francji, a następnie od 30 XI 1939 do 4 II 1940 w Rezerwowej Grupie Oficerów na okręcie-bazie ORP *Gdynia* w Wielkiej Brytanii. Od 5 II do 2 IV 1940 odbył staż jako oficer wachtowy na niszczycielu ORP *Błyskawica*, od 3 V 1940 na niszczycielu *Garland* jako oficer nadetatowy, później II i I oficer artylerii, uczestniczył (1940) w kampanii na Morzu Śródziemnym. W 1941 brał udział w konwojach atlantyckich i maltańskich, w rajdzie (1942) na Spitsbergen, pływał w konwojach islandzkich,

kierował ogniem (V 1942) w historycznym konwoju PQ. 16 do Murmańska. Od 17 X 1942 był oficerem flagowym szefa KMW, z dniem 21 V 1943 mianowany I oficerem ORP *Błyskawica*. 3 V 1944 awansowany na stopień kpt. mar. Po przeszło rocznym pływaniu, w drugiej połowie IX 1944, uczestnicząc wcześniej w operacji inwazyjnej w Normandii i bitwie pod Ouessant, po raz kolejny został oficerem flagowym szefa KMW. Od 12 VI 1945 był w dyspozycji szefa KMW. 3 VIII 1945 został I oficerem artylerii na krążowniku ORP *Conrad*. Pod koniec 1945 wykonywał obowiązki sekretarza tzw. „trójki powrotnej” do Polski i opracował jako współautor (obok komandora Stanisława Dzienisiewicza i komandora podporucznika Borysa Karnickiego) dokument *Postawa Marynarki Wojennej wobec zagadnienia powrotu do kraju*; na początku 1946 jednak wycofał się jako pierwszy z tej propozycji. Wstąpił do Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia (PKPR) w stopniu majora. Ukończył kurs dziennikarski w London School of Journalism. Na emigracji działał w SMW w Londynie. Od 25 IV 1948 jako por. mar. wstąpił do Royal Navy (był jednym z trzech oficerów PMW – pozostali kapitanowie marynarki Jerzy Łukaszewski i Eugeniusz Wcieślicki, którzy zostali przyjęci do brytyjskiej marynarki wojennej); ukończył odpowiednie kursy – staff course i był operations division w admiralicji. W latach 1948–1949 służył na różnych stanowiskach na okrętach liniowych HMS *Anson* i HMS *Vanguard* oraz w latach 1950–1951 na fregacie *Loch Scavaig* ciesząc się dobrą opinią. W 1952 po odbyciu kursu sztabowego został 30 VI 1952 awansowany na stopień kmr por. (Commander), później w latach 1953–1954 pełnił służbę w Oddziale Operacyjnym Admiralicji. Od 1955 do 1956 był dowódcą niszczyciela HMS *Comus* na Dalekim Wschodzie. Po odbyciu kolejnego kursu sztabowego 30 VI 1957 awansował na stopień kmr (Captain) i w latach 1957–1959 był zastępcą dyrektora Oddziału Operacyjnego Admiralicji. W latach 1960–1961 dowodził 5. Eskadrą Fregat i jednocześnie fregatą HMS *Scarborough*. W latach 1962–1963 pełnił

funkcję dowódcy bazy lotniczej Royal Navy HMS *Culdrose* w Culdrose. Od 1964 do 1965 dowodził niszczycielem rakietowym HMS *London*. 7 VII 1966 awansował do stopnia kontradmirała (Rear-Admiral) i do 1968 był zastępcą szefa Szta-

Niszczyciel ORP *Garland*

bu Operacyjnego Sił Morskich (Naval Staff Operations); pierwszy i jedyny Polak w historii brytyjskiej marynarki wojennej, który uzyskał rangę admirałską. W 1969 przeszedł do rezerwy, w Royal Navy uważany był za oficera odznaczającego się wiedzą i nienagannym wyglądem, ale jednocześnie konfliktowego, miał liczne zatargi z podwładnymi. Po zakończeniu służby wojskowej pracował początkowo w oddziale firmy Sperry Rand Ltd., produkującej urządzenia nawigacyjne a następnie, w latach 1969–1981, jako dyrektor koordynujący połączonej organizacji europejskiej Australia Europe Container Service and Australia New Zeland Europe Container Service – wielkiego armatorskiego przedsiębiorstwa eksploatującego kontenerowce na trasie Europa-Australia-Nowa Zelandia, które dysponowało 14 statkami i 22 tysiącami kontenerów. W 1981 przeszedł na emeryturę. Swoje wspomnienia z lat wojny ogłosił w książce *Wierny okręt* (Londyn 1946, Warszawa 1948). Odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim z 3 okuciami, brytyjskim Orderem Łaźni i Distinguished Service Cross oraz medalami pamiątkowymi za udział w II wojnie światowej na morzu: 1939–1945 Star, Africa Star, Atlantic Star, France and Germany Star, War Medal (brytyjski).

M. Borowiak, *Admirał na obczyźnie*, „Kierunki”, 1987, nr 51–52; M. Borowiak, *Bartosik Józef*, [w:] *Encyklopedia*

polskiej emigracji i Polonii, t. 1, Toruń 2003; idem, *Brytyjski admirał z Topoli*, „Gazeta Ostrowska”, 1996, nr 13; idem, *Mała flota bez mitów*, Gdańsk 1999; idem, *Mała flota bez mitów 2*, Gdańsk 2001; idem, „Trójki powrotnej” – niespełnione nadzieje, „Przegląd Morski”, 1996, nr 9, C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; J. Czerwiński, *Galeria prymusów dwudziestolecia (1922-1941)*, „Przegląd Morski”, 1989, nr 9; A. i Z. Judyccy, *Rodacy w obcych mundurach*, Toruń 2001; idem, *Biogramy Polaków służących w siłach zbrojnych i policji państw obcych w Ilustrowanym Słowniku Biograficznym Polonii Świata*, [w:] *Polacy i osoby polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych i policji państw obcych. Historia i współczesność*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2001; K. M., *Dwie drogi – jeden cel*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”, Londyn 1966, nr 208; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; A. Komorowski, *Kontradmiral Józef Bartosik*, „Przegląd Morski”, 2000, nr 5; idem, *Kontradmiral Józef Bartosik*, „Nasze Sygnały”, Londyn 2001, nr 188; H. P. Kosk, *Generalicja polska*, t. 1, Pruszków 1998; J. J. Krasnodębski, *Kontradmiral Józef C. Bartosik*, [w:] *Polacy i osoby polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych i policji państw obcych. Historia i współczesność*, pod red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2001; W. Pater, *Admirałowie 1918-2005*, Gdynia 2006; J. Pertek, *Casus Bartosika czyli koniec admirałkiej kariery*, „Za Wolność i Lud”, 1968, nr 4; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; idem, *Okręt szkolny S. P. M. W. ORP „Iskra”* (współautor J. Czerwiński), Albany N. Y. 1986; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; *Who's Who 1977*, London 1977; Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie; Korespondencja z: J. Głowińskim, G. Hoffman, S. Matysiakiem w zbiorach prywatnych autora; pisma: „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” (Londyn), „Morze”, „Przegląd Morski”.

BARTOSZEWSKI FELIKS (ur. w Kościanie), marynarz, czołgista, żeglarz, zakonnik (?). W latach 20. XX wieku mieszkał w Gdyni i należał do miejscowej wodnej drużyny harcerskiej. W drugiej połowie lat 30. jako motorzysta pływał na *Zawiszy Czarnym*, dużym jachcie morskim należącym do ZHP. W 1939 rybaczył na szkunerze *Marie Alice*. W sierpniu t. r. jako podoficer broni pancерnej został powołany do WP; we IX t. r. kierował czołgiem zwiadowczym TK; trzy razy uciekał z niewoli niemieckiej, aż trafił do Brukseli (Belgia), gdzie się ukrywał.

Duży jacht morski *Zawisza Czarna*

W 1940 wstąpił do francuskiego ruchu oporu „Resistance”, a następnie trafił do polskich wojsk pancernych, awansując do stopnia sierż. Zaokręgowany na statek *Kordecki* (eks. *Robur V*). Po 1946 wyprawił się z Wielkiej Brytanii przez Atlantyk z kapitanem Januszem Grodzickim na kutrze rybackim *Star of Manchester* i dwoma mniejszymi kutrami na Trynidad (wyspa w Małych Antylach, na Oceanie Atlantyckim, u północno-wschodnich wybrzeży Ameryki Południowej). W połowie lat 50. przebywał w Australii, gdzie zamustrował się na motorowiec *John Franklin* pełniąc obowiązki mechanika. Był człowiekiem o głębokiej religijności, miał podobno wstąpić do zakonu; późniejsze losy nie są znane.

M. Borowiak, *Z Kościana ku brzegom Australii*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 5; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; L. Paszkowski, *Na morskiej fali*, „Tygodnik Polski” z 22 II 1986, Melbourne.

BARTSCH HENRYK LEOPOLD (ur. 19 XII 1832 we Władysławowie k. Kalisza, zm. 28 II 1899 w Warszawie), polski pastor ewangelicki, muzyk, pisarz. W 1851 ukończył gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim oraz podjął studia teologiczne w Dorpacie (ob. Tartu) w Estonii. W latach 1855-1858 wikariusz Parafii Św. Trójcy w Warszawie, w 1883 wybrany na II probosz-

cza, a w 1895-1899 I proboszcz Parafii, był również radcą Konsystorza, a w latach 1897-1899 superintendentem (biskupem) diecezji warszawskiej. Proboszcz w parafiach w Łowiczu, Lipnie, Sierpcu. W 1861 podróżował drogą morską do Egiptu, Turcji i Ziemi Świętej. Napisał *Wspomnienia z podróży do Kairu i Jerozolimy odbytej w roku 1861* (Warszawa 1873), *List z podróży po Grecji i Sycylii* (Warszawa 1873) oraz *Z teki podróżniczej. Szkice dawne i nowe, oryginalne i tłumaczone* (Warszawa 1883), przetłumaczył także na język polski książkę E. de Las Cases'a *Przewiezienie zwłok cesarza Napoleona z Wyspy św. Heleny do Paryża* (Warszawa 1876). Pochowany na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Warszawie.

E. Bursche, *Bartsch Henryk Leopold*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Warszawa 1935; M. Paradowska, *Wielkopoleanie na szlakach świata*, Poznań 1984; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

BAYERLEIN-MARIAŃSKI JÓZEF (ur. 21 II 1868 we wsi Dębiec k. Poznania, zm. 23 III 1940 w Rybniku), ksiądz katolicki, zakonnik werbista Zgromadzenia Misjonarzy Słowa Bożego, duszpasterz i działacz polonijny. Dziecko spolonizowanej rodziny kolonistów z Bambergu. W 1892 wstąpił do Zgromadzenia Słowa Bożego w Nysie, a studia teologiczne i filozoficzne odbył w Seminarium Św. Gabriela w Mödling k. Wiednia, gdzie w 1903 otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1904-1931 przebywał w prowincji Misiones w Argentynie, zamieszkał najpierw w Apostóles, a od 1905 w Azarze pracując wśród Polonii; w tym czasie zmienił nazwisko Bayerlein na Mariański (od imienia swojej matki – Marianny) nie chcąc być uważany za Niemca. Jako zakonnik (werbista) organizował miejscową Polonię w Argentynie, będąc jednocześnie burmistrzem, radcą, opiekunem, nauczycielem. W 1904 za pieniądze otrzymane od brata z Polski, wybudował szkołę w Azarze (pierwsza polska szkoła w prowincji Misiones) i założył orkiestrę. W 1906 w Azarze z jego inicjatywy wybudowano most na rzece Tu-

nas, w latach 1908-1909 Dom Narodowy (Dom Polski) i w 1917 przeprowadzono telegraf. Od 1907 prowadził działalność duszpasterską również wśród Polaków nad górną Paraną. Z jego to inicjatywy wybudowano ok. 27 świątyń i kaplic polskich, kreolskich, 1 niemiecką oraz wiele szkół i domów parafialnych w 17 miejscowościach. W 1913 i 1914 był organizatorem Zjazdów Katolików Polskich w Azarze, których uczestnikami byli Polacy z Misiones. Od 1924 jego staraniem był wydawany w Azarze „Orędownik”. Różnorodna działalność polskiego duchownego znalazła uznanie argentyńskiej administracji kolonii. W 1931 po odwołaniu z prowincji Misiones powrócił do Polski i osiadł na stałe w Rybniku (w tym czasie mieszkał w domach zakonnych księży werbistów); w dowód uznania za działalność polonijną na obczyźnie odznaczony został Orderem Polonia Restituta (1927). W 1943 w Azarze wmurowano tablicę pamiątkową, a w 1947 wystawiono mu pomnik. Biografia zakonnika ukazała się w języku polskim i hiszpańskim.

J. Bagińska-Mlecza, *Śladami Kolumba. O podróżnikach i emigrantach polskich w Ameryce Północnej, Środkowej i Południowej*, Poznań 1992; idem, *Wielkopoleanie na szlakach świata*, Poznań 1984; *Encyklopedia katolicka*, t. II, Lublin 1985; D. Łukasz, R. Stemplowski, *Polskie osadnictwo chłopskie w Ameryce Łacińskiej w argentyńskim Misiones od końca XIX w. do lat trzydziestych XX w.*, [w:] *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, red. M. Kula, Wrocław 1983; M. Paradowska, *Bambrzy. Mieszkańcy dawnych wsi miasta Poznania*, Poznań 1998, idem, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; *50 lat werbistów w Polsce (Zgromadzenie Słowa Bożego)*, Pieniężno 1973; S. Turbański, *Działalność polskich werbistów wśród Polonii argentyńskiej*, [w:] *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, Lublin 1982; K. Wrzesińska, *Bayerlein-Mariański Józef*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; idem, *Ks. Józef Bayerlein Mariański (SVD) – duszpasterz polski w Argentynie*, [w:] *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII międzynarodowego sympozjum biografistyki polonijnej. Papiersi Uniwersytet Urbanański. Rzym, 17-18 października 2002*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002

BENESKI (Benecke, Bieniewski, Bieniawski, Beneski de Beaufort) **KAROL MARIA** (ur. ok. 1790 w Poznańskim lub na Pomorzu,

zm. 2 V 1836 w Saltillo), płk. kawalerii. Pocho-
dził z wyższych warstw społecznych. W IV
lub V 1809 rozpoczął służbę w wojsku polskim
Księstwa Warszawskiego w walkach przeciw Au-
striakom. W 1811 wyprawił się do Hiszpanii
wraz z żołnierzami Księstwa Warszawskiego,
gdzie walczył prawdopodobnie w szeregach 7.
Pułku Lansjerów Polskich, w celu wsparcia zbroj-
nego, w kampanii Napoleona, który dążył do osa-
dzenia na tronie hiszpańskim swego brata
Józefa. 14 I lub 11 IV 1812 wstąpił do armii pru-
skiej i przydzielono go do 6. (2. Śląskiego) Pułku
Huzarów w Rzepinie na Śląsku; brał udział
w kampanii rosyjskiej w walkach Korpusu Ale-
xandra MacDonalda. 3 III 1813 został awanso-
wany na stopień chorążego, walczył pod
Langensalza i na terenie Holandii. 28 I 1814 wziął
udział w bitwie pod Lowanium (Louvain),
a po bitwie pod Waterloo współ z pułkiem do-
tarł do Paryża. 16 VIII 1815 awansowany do
stopnia podporucznika rezerwy. Od 19 I 1818 po-
zostawał w szeregach 1. Pułku Huzarów Przy-
bocznych w Gdańsku. 18 II 1820 zakończył
służbę w armii pruskiej i z końcem XII t. r. wy-
prawił się w podróż morską do USA z myślą
o wstąpieniu do armii amerykańskiej; po zmia-
nie planów w IV lub V 1822 wyjechał z USA
i po wielu przygodach wylądował w porcie Vera
Cruz w Meksyku. 18 VII 1822 przyjęty do korpu-
su oficerskiego w stopniu rotmistrza i mianowa-
ny tytularnym podpułkownikiem, służył w armii
meksykańskiej Wojska Narodowego z przydzia-
łem do 3. Pułku Kawalerii (Dragonów) w mieście
San Luis Potosi, potem odkomenderowany
do sztabu generała Anastasio Bustamante.
W II 1823 będąc szefem w sztabie cesarza Augu-
stina Iturbide odbył podróż po Meksy-
ku. 13 IV 1823 został aresztowany pod zarzutem
spiskowania przeciwko władzy, a 5 VI t. r. Komi-
sja Rządowa zatwierdziła wniosek o jego depor-
tacji z Meksyku. W II 1824 po obaleniu
monarchii przybył z obalonym cesarzem Iturbide
i jego rodziną do Livorno (Włochy), podróżując
przez Francję do Anglii i zamieszkał
w Bath. 11 V t. r. wraz z Iturbide odpłynął z por-
tu Southampton do Meksyku, po czym eks – ce-

sarz został rozstrzelany, a Beneski na rozkaz
generała Felipe de la Garza, gubernatora stanu
Tamualipas, skazany został na dożywotnie wy-
gnanie z Meksyku (2 X t. r. wyrok został zatwier-
dzony przez rząd meksykański). 23 X 1824
odpłynął do Nowego Orleanu, następnie do No-
wego Jorku i przybył tam 13 XI t. r. Otrzymał pra-
cę w przedsiębiorstwie Aarron H. Palmer and
Accociates, z ramienia tego przedsiębiorstwa
w latach 1824-1826 odbył kilka podróży do Gwa-
temali i Nikaragui, prowadząc rozmowy z tymi
rządami na temat projektu budowy kanału łączą-
cego Pacyfik z Morzem Karaibskim; mimo uzy-
skania akceptacji brak funduszy uniemożliwił
Palmerowi podjęcie robót i idea budowy kanału
upadła. Nie wiadomo, jakie były jego dalsze losy
w Stanach Zjednoczonych. W III 1829 powrócił
do Meksyku i – mimo że został aresztowany –
wkrótce przywrócono mu stopień podpułkowni-
ka i przydział do korpusu ekspedycyjnego gene-
rała Santa Anna, gdzie odznaczył się w walkach
z wojskami hiszpańskimi. W czasie interwencji
hiszpańskiej przybył do miasta Veracruz,
skąd 7 VIII t. r. odpłynął na fregacie *Luisia-
na* w grupie 7 „patriotycznych i szlachetnych”
wojskowych; brał udział w walkach przeciwko
Hiszpanom w VIII 1829 o Tampico, we IX t. r. do-
wodził udaną akcją, podczas której zdobyto jed-
nomasztowiec hiszpański i odznaczył się w czasie
ataku na fort położony przy ujściu rzeki Panuco.
W 1829 przyjęty do armii meksykańskiej,
a 4 XI t. r. minister wojny generał E. Montezuma
przywrócił mu stopień pułkownika kawalerii.
Od 1834 pełnił obowiązki gubernatora stanu Co-
lima. 6 I 1836 po otrzymaniu przydziału do służ-
by liniowej wyjechał z Colimy do San Luis Potosi,
miejsca zbornego wojsk szykujących się do wal-
ki z powstańcami w Teksasie, następnie wyruszył
do San Antonio de Bejar, gdzie oddziały meksy-
kańskie od 23 II rozpoczęły oblężenie fortu El
Alamo; prawdopodobnie brał udział w krwawej
bitwie pod El Alamo. Prawdopodobnie na roz-
kaz generała Santa Anny lub z powodu złego sta-
nu zdrowia został w IV 1836 odkomenderowany
na leczenie do Saltillo. Zmarł z nieznanых po-
wodów, podobno popełnił samobójstwo, strzela-

jąc do siebie z pistoletu. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Saltillo w Meksyku.

R. Dąbek, *Karol Beneski – nieznanne fakty biograficzne z okresu bytności w Meksyku. Ustalenie daty śmierci*, „Studia Historyczne”, nr 2, 1994; idem, *Beneski Karol Maria*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, pod red. M. Kula, Wrocław 1983; W. L. Langrod, *O niespokojnym życiu i smutnej śmierci Karola Beneskiego*, Kraków 1981; T. Łepkowski, *Z dziejów kontaktów polsko-meksykańskich w XIX i XX w.*, „Etnografia Polska”, t. 14, z. 2, 1970; W. Pó-bóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

BEREŻNICKI PIOTR (ur. 18 V 1918 w Kaliszu), st. mar. na statkach PMH. Od IX 1939 do 11 II 1940 służył na masowcu *Zagłoba* (eks. *Robur VIII*); uczestniczył w rejsie z ładunkiem samolotów angielskich dla Polski (via Konstanca), podróż została przerwana. Od I 1940 pływał w konwojach wzdłuż wschodniego wybrzeża Wielkiej Brytanii: Londyn-Sunderland-Newcastle i z powrotem do Londynu. Od 10 IX 1940 członek załogi statku *Częstochowa*, brał udział w konwojach północnoatlantyckich. 26 III 1941 awansował na stopień st. mar. Od 2 IX 1941 do 5 IX 1941 na statku *Zagłoba*, od 30 IV 1941 do? członek załogi *Śląska*, od 20 II 1943 pływał na *Morskiej Woli*. 17 V 1943 zwolniony decyzją komisji lekarskiej ze służby w marynarce handlowej. Późniejsze losy nie są znane.

Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny, Warszawa 1992; J. Miciński, S. Koliński, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; *Czasopisma: „Morze”, „Okólnik”* (Londyn).

BERWIŃSKI RYSZARD WINCENTY (ur. 28 II 1819 w Polwicy k. Zaniemyśla, zm. 19 XI 1879 w Konstantynopolu), turecki kapitan, poeta, polityk, związany z Wielkopolską, członek Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego we Wrocławiu, tłumacz; syn Jakuba i Marianny z d. Budkowska. Kształcił się w gimnazjach Leszna Wlkp. i Wrocławia. Studia filologiczne ukończył na Uni-

wersytecie Wrocławskim i Uniwersytecie Berlińskim (1840-1843). Po studiach wędrował po Wielkopolsce zajmując się także działalnością konspiracyjną. W 1843 zamieszkał w Poznaniu, skąd działał jako galicyjski emisariusz propagujący powstanie, przez co w 1845 został aresztowany. Lata 1845-1847 spędził w więzieniu w Wiśniczu, a później przebywał w Berlinie w więzieniu w Moabicie. Członek wielkopolskich władz powstańczych w 1848. Z powodu lewicowych poglądów wstąpił do Komitetu Narodowego i brał udział w Wielkopolskiej Wiosnie Ludów oraz w walkach w Krakowie, uczestniczył w Kongresie Słowiańskim w Pradze. Na przełomie lat 1850-1851 lekarze stwierdzili u niego chorobę nerwową, w latach następnych poddał się jej leczeniu. Ponownie zamieszkał w Poznaniu i wrócił do działalności politycznej, został posłem na sejm pruski, następnie wyjechał do Paryża, później do Konstantynopola (od 1855). W Turcji w stopniu porucznika służył w formacji Kozaków Sułtańskich Sadyka Paszy (Michał Czajkowski), a następnie jako kapitan w 2. Pułku Dragonów Otomańskich. W 1871 podał się do dymisji. W latach 1865-1866 odwiedził Poznań. Jako pisarz debiutował w 1836 artykułami krajoznawczo-historycznymi i powiastkami ludowymi. W 1838 odbył folklorystyczno-krajoznawczą wędrowkę po Wielkopolsce. Zmarł w nędzy i zapomnieniu. Ma swoją ulicę m. in. w Poznaniu i w Krakowie na Azorach, w Bydgoszczy, w Ślesinie oraz plac w Kargowej.

J. Bagińska-Mleczak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; J. Fiećko, *Berwiński. Tragiczne losy wielkopolskiego romantyka*, [w:] *Literackie przystanki*, „Kronika Miasta Poznania”, 2006, nr 4; W. Knapowska, *Berwiński Ryszard Wincenty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków 1935; J. Maciejewski, *Berwiński Ryszard Wincenty*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Ratajczak, *Poznański Don Juan – Ryszard Berwiński*, Poznań 1989; M. Rezler, *Sylwetki zasłużonych poznaniaków. Biogramy historyczne*, [w:] *Wielka Księga Miasta Poznania*, Poznań 1994.

BEYERS HUGO (ur. 1845 w Poznaniu, zm. V 1910 w Australii), górnik, poszukiwacz złota, burmistrz, poseł. Około 1865 przyjechał do Nowej Południowej Walii (najstarszy i najbardziej zaludniony stan Australii) i podjął pracę górnika na polach złotodajnych w Rockhampton (w stanie Queensland, port nad rzeką Fitzro około 60 km od jej ujścia do zatoki Keppel) i Hill End, a przez kolejny rok poszukiwał złota w Nowej Zelandii. Po powrocie do Nowej Południowej Walii wraz z Niemcem Bernhardtem Holtermannem założył spółkę w miasteczku Hill End, znajdując bogatą żyłę złota i bryłę znaną jako „Bayers and Holtermann's Nugget”. W 1872 powołał firmę „Star of Hope Mining Company”, a dzięki cennym znaleziskom złota był popularny w miejscowym środowisku jako „król kopalniany”. Od 1870 Hill End przeżywało rozkwit, mieszkało tu 8000 ludzi, ukazywały się dwie gazety, działało pięć banków, osiem kościołów i 28 pubów. Beyers był znany z pracy społecznej i bezinteresowności, dzięki czemu został burmistrzem Hill End. W latach 1877 i 1880 wybrany na posła do Izby Ustawodawczej Nowej Południowej Walii w okręgu Goldfields West. Po 1894 stracił swój majątek i w 1900 wyjechał do Zachodniej Australii, tam z dwoma synami pracował na polach złotodajnych jako górnik. Zmarł w kopalniach Mount Morgan, w nekrologu podano informację, że pochodził z Poznania.

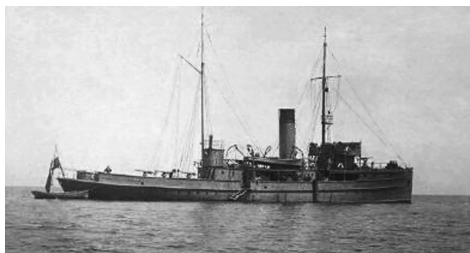
L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn; idem, *Poles in Australia and Oceania 1790-1940*, Sydney 1987; www.historyhill.com.au/hillend_history.html.

BIAŁOPIOTROWICZ BOLESŁAW (ur. 12 V 1885, zm. 1 XII 1973 w Poznaniu), kmr ppor. inż. rez. W latach 1905-1908 słuchacz Morskiej Szkoły Inżynierskiej w Kronsztadzie. W 1909 otrzymał awans na młodszego lejtnanta, przemianowany na inżyniera mechanika. Od 28 III 1913 został awansowany na miczmana, a 14 IV t. r. otrzymał awans na lejtnanta. Wojenne przydziały nie są znane, za udział w akcjach bojowych otrzymał odznaczenia. W Polsce został przyjęty jako kapitan do służby

Kanonierka ORP *Generał Haller*

w Wojsku Polskim w XI 1918 i skierowany do Sekcji Marynarki, brał udział w pracach komisji rzeczoznawców dla spraw związanych z uruchomieniem żeglugi na Wiśle. Awansował na majora marynarki (potem przemianowany na kmr ppor.), pracował w Departamencie dla

Kanonierka ORP *Komendant Piłsudski*

Spraw Morskich (DSM). W IV 1920 otrzymał rozkaz wyjazdu do Finlandii celem dokonania w Abo (Turku) przeglądu i zakupu dla PMW 2 kanonierek (późniejsze OORP *Generał Haller* i *Komendant Piłsudski*), a przez kontakt z duńską firmą czynił starania zmierzające do pozyskania 4 poniemieckich trawlerów (OORP *Jaskółka*, *Czajka*, *Mewa* i *Rybitwa*). Od 21 VII 1920 w składzie DSM przy zakupie statku handlowego dla Szkoły Morskiej w Tczewie – Lwów. 1 VI 1921 zweryfikowany jako kmr ppor. inż. w Korpusie Technicznym ze starszeństwem z 1 VI 1919. W 1922 przeniesiony do rezerwy; w 1924 w stanie nieczynnym, a krótko potem spensjonowany. Należał do współtwórców załóżki Marynarki Wojennej Polski Odrodzonej. Ostatni okres życia spędził w Poznaniu. Został pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie w Poznaniu.

J. Bartelski. *Zakup kanonierek w Finlandii w 1920 roku*. „Morza Statki i Okręty”, 2007, nr 12; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1, Toronto 1988; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1, Albany N. Y. 1983; S. Rymaszewicz, *Wykaz Polaków w rosyjskiej marynarce wojennej*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; M. Twardowski. *Kanonierki Generał Haller i Komendant Piłsudski*. „Morza Statki i Okręty”, 1998, nr 3.

BIAŁOSZYŃSKI ADAM (ur. 18 XII 1890, zm. 12 VII 1949 w Psarach k. Poznania), kpt. mar. rez., powstaniec wielkopolski. Podczas I wojny światowej służył w stopniu starszego podoficera w Kaiserliche Marine. 5 XII 1918 stanął na czele oddziału marynarzy powstańców dla zjednoczenia ziem polskich (w stopniu bosmana); jego oddział wchodząc w skład batalionu Służby Straży i Bezpieczeństwa w ramach 4. Kompanii (werbunek do kompanii rozpoczął jeszcze w 1917, a do jego najbardziej znanej akcji należał pobór na poznańskim dworcu kolejowym: widząc kogoś w marynarskim mundurze,

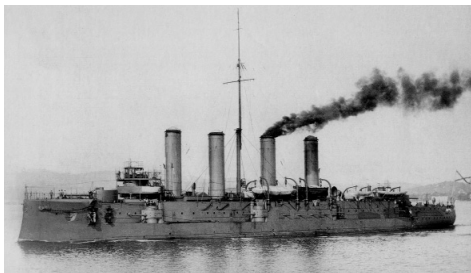
Tablica pamiątkowa przy ul. Wrocławskiej w Poznaniu pytał o narodowość i Polaków od razu zapisywał do 4. Kompanii, która miała pełnić w Poznaniu funkcje porządkowe). 5 XII 1918 w „Zielonej Kawiarni” przy ul. Wrocławskiej w Poznaniu zapadła decyzja o sformowaniu przez bosmana Białoszyńskiego 4. Kompanii SSiB, oddział słynął nie tylko z determinacji i patriotyzmu, ale

również z kłopotów z dyscypliną, jego członkowie kierowali się bowiem własnymi zasadami. Po wybuchu powstania wielkopolskiego szlak bojowy Białoszyńskiego wiódł przez północne tereny działań pod Szubinem, Samokłeskami, Turami i Rynarzewem (tam został zdobyty przez powstańców niemiecki pociąg pancerny), gdzie bosman został ranny. Po przeformowaniu kompanii brał udział w działaniach bojowych pod Wolsztynem, Kopanicą i Zbąszyniem. 28 XII 1918 uczestniczył w wyparciu Niemców z koszar 47. Pułku Piechoty na Jeźycach (dzielnica Poznania) oraz w obłożeniu ogniem koszar 6. Pułku Grenadierów. Jako żołnierz 4. Kompanii SSiB uczestniczył w zabezpieczeniu od grabieży magazynów z umundurowaniem, wyposażeniem i żywnością – wszystkiego wartego 25 mln marek, zapasy te posłużyły później pułkom poznańskim spieszącym z odsieczą dla Lwowa. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Kiekrzu pod Poznaniem; imię Adama Białoszyńskiego nosi Poznański Klub Morski LOK.

W. Lewandowski, *Bój o Szubin*, Poznań 1937 (w zbiorach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej); idem, *Powstańcy kontra pancerz*, Gazeta.pl; S. Nogaj, *Wspomnienia walk pod Szubinem*, Katowice 1930 (w zbiorach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej); G. Okoński, *Marynarze z Poznania*, www.powstaniewlpk.fora.pl; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 8; *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*, pod red. Z. Grot, Poznań 1969; M. Pawełczyk, *Ochotnicza Kompania Nekielska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Nekla 2011; T. Różański, *Marynarze w Powstaniu*, „Wodniak”, 1994, nr 3.

BIELSKI KAZIMIERZ (ur. 29 VII 1860 na Wołyniu, zm. 26 V 1936 w Poznaniu), inż. morski, wykładowca, autor skryptów i podręczników technicznych; syn powstańca styczniowego z 1863 i późniejszego zesłańca na Syberię. W 1889 absolwent Petersburskiego Instytutu Technologicznego, pracował następnie w fabryce Pułiłowskiej w Petersburgu; kolejno pracował w stocznich: Schichau w Elblągu, u Normanda w Hawrze i stocznich angielskich. Po przejściu do Towarzystwa „Kaukaz i Merkury” przyjął funkcję kierownika stoczni i rozbudowywał jej warsztaty. W latach 1892-1896 według jego projektów wybudowano kilka większych statków

rzecznych, zainicjował remonty kadłubów statków na lodzie. W 1897 został kierownikiem małej fabryczki wyrobów lano-kutych. Pracował we Francusko-Rosyjskiej Fabryce Maszyn i Kotłów w Petersburgu, a od 1905 był zastępcą dyrektora technicznego. Współbudowniczy lekkiego krążownika typu „Oleg”, kanonierek *Wołga* i *Chiwiniac*; budował kotły okrętowe typu „Yarrow”, „Normand”, „Belleville”, całkowite instalacje na-

Rosyjski krążownik pancerny *Admirał Makarow*

podwodne dla krążowników *Admirał Makarow*, *Bajan* i *Pałlada*. Pozostając na stanowisku dyrektora fabryki w Petersburgu często wyjeżdżał za granicę, współpracując ze znanymi zakładami: Vickers, Brown-Bovery i innymi. Od 1916 dyrektor naczelny fabryki „Dynamo” w Piotrogradzie. Po rewolucji październikowej w 1917 przebywał w Kremieńczugu, następnie na Wołyniu. Od 1919 w Warszawie, gdzie pracował przy remoncie zniszczonego przez Niemców taboru wiślanego. Od 1920 do 1933 kierował wydziałem mechanicznym i wykładał w Szkole Morskiej w Tczewie; współtwórca polskiej terminologii technicznej i morskiej, autor skryptów i podręczników: *Prawidła wykonywania rysunków maszynowych*, *Mechanika teoretyczna*, *Turbiny parowe* i innych. W 1926 odmówił przyjęcia katedry na Politechnice Warszawskiej, będąc mocno związany z wydziałem mechanicznym Szkoły Morskiej. Ostatni okres życia spędził w Poznaniu. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

K. O. Borchardt, *Znaczy kapitan*, Gdynia 1963; K. Kubik, *Historia szkolnictwa morskiego w Polsce*, Gdańsk 1973; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Pozna-

niu; *Praca na morzu*, 1939, nr 7-8; J. Rummel, *Narodziny żeglugi*, Gdańsk 1980.

BIENIASZCZAK JAN (ur. 16 III 1923 w Kaliszu), mar. na statkach PMH. Od 25 VII 1939 do 22 IX t. r. junga na żaglowcu PSM – *Dar Pomorza*. Jako chłopiec kuchenny na transatlanty-

Żaglowiec PSM *Dar Pomorza*

ku *Piłsudski* przeżył jego zatopienie niedaleko West Hartlepool po wejściu na miny 26 XI 1939. Pod koniec XII t. r. zamustrował się na drobniowiec *Morska Wola*, wziął udział w konwojach

Pierwszy polski transatlantyk *Piłsudski*

atlantyckich. Od 2 VIII 1940 do 31 X 1941 jako młodszy steward pływał na transatlantyku *Batory*, uczestniczył w rejsie do Australii z 480 małymi dziećmi z Anglii, w inwazji alianckiej na Afrykę Północną, w lądowaniu wojsk alianckich na Sycylię (operacja „Husky”). Po VIII 1943 zwolniony ze służby w marynarce handlowej; dalsze losy nie są znane.

G. Murawska, *M. s. „Batory”*, Gdańsk; A. Perepeczko, *Biała fregata*, Gdańsk 1974; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*,

Gdańsk 1979; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

BIERNAT STANISŁAW (ur. 30 VIII 1913 w Pyzdrach w pow. wrzesińskim, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), mat rez. nadterminowy, artylerzysta; syn Wojciecha i Marianny. W VIII 1939 na ORP *Błyskawica* wziął udział w operacji „Peking”, polegającej na przejściu trzech niszczycieli PMW (pozostałe: OORP *Grom* i *Burza*) z Gdyni do Wielkiej Brytanii. W X t. r. był świadkiem nieudanego ataku niemieckiego okrętu podwodnego u północno-zachodnich wybrzeży Anglii w czasie przejścia *Błyskawicy* z Leith do Plymouth. W latach 1940-1942 jako

Niszczyciel ORP *Błyskawica*

starszy marynarz zaznaczył swój udział w operacjach floty sojuszniczej w fiordach Narwiku, w ewakuacji z Dunkierki do Anglii angielskiego korpusu ekspedycyjnego, osłonie konwojów wychodzących na Atlantyk. Od 18 XI 1942 służył na niszczycielu ORP *Orkan*, wchodził w skład załogi okrętu, która przetransportowała z Gibraltaru do Plymouth (10 VII t. r.) zwłoki Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego, który poniósł śmierć w katastrofie lotniczej (4 VII t. r.). W I 1943 na *Orkanie* wziął udział w konwoju do Murmańska, patrolach bojowych na Atlantyku osłaniając alianckie statki przez „wilczyimi stadami” – niemieckimi okrętami podwodnymi. Zginął na ORP *Orkan*, który idąc w eskorcie konwoju SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji został storpedowany torpedą akustyczną przez U 378. Odznaczony Krzyżem Walecznych i Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Kawalerowie Krzyża Walecznych. Granatowa załoga z Ziemi Wrzesińskiej*, cz. 2, „Wiadomości Wrzesińskie”, 1997, nr 8; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 3; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981; J. Pertek, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2 *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1945*, Londyn 1952.

BILAK PERITZ LEON (ur. ok. 1892 w Gwatemali, zm. po 1980 w Gwatemali), kolekcjoner i entuzjasta filatelistyki, dziennikarz; potomek rodziny z Kępna. Około 1873-1880 jego dziadek wyjechał z rodziną do Gwatemali, gdzie prowadził działalność mającą na celu sprowadzenie do Ameryki Środkowej następnych polskich rodzin głównie z Kępna i okolic. Ojciec Leona ożenił się z mieszkanką Ostrowa Wlk., rodzina była zamożna; dzięki dobrej sytuacji finansowej Leon został wysłany na studia do Niemiec (1912-1920). Interesował się literaturą, księgarstwem, historią. Z powodów rodzinnych przerwał naukę i wyjechał do Gwatemali. Na obczyźnie stał się znanym i cenionym filatelistą oraz redaktorem pisma „El Imperial”. W 1973 przyjechał do kraju „ojców” reprezentując Zarząd Poczty i filatelistów Gwatemali na Światowej Wystawie Filatelistycznej: „Polska 73” w Poznaniu; uważał się za Polaka i Wielkopolanina; po 1980 brak danych na jego temat.

T. Bartkowiak, *Filatelistyczna pasja Wielkopolanina*, „Gazeta Poznańska” z 21 VIII 1973; M. Borowiak, *Związki kalizan z morzem*, mssz. w zbiorach autora; *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, pod red. M. Kula, Wrocław 1983; *Encyklopedia Filatelistyki*, pod red. T. Hampel, Warszawa 1993 M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985.

BILEWICZ JULIUSZ ZBIGNIEW (ur. 21 I 1915 w Wiedniu, zm. 22 IV 1971 w Gdyni-Redłowie), kpt. ż. w., ppor. mar., pracownik administracji

morskiej; syn rodziny inteligenckiej. W 1922 przeprowadził się z rodziną do Poznania, tam też uczęszczał do Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. Bergera. W 1935 uzyskał maturę i następnie, po zdaniu egzaminów, wstąpił do SPMW w Toruniu na wydział morski. 15 X 1938 został awansowany na stopień podporucznika marynarki. We IX 1939 II oficer wachtowy na stawiaczu min ORP *Gryf*, a po jego

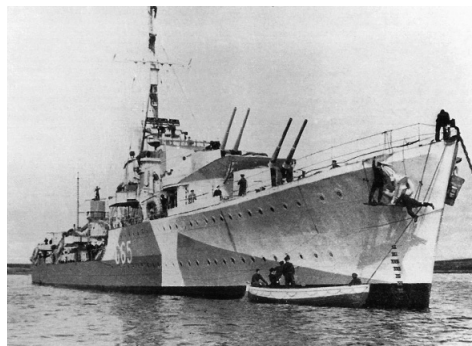
Stawiacz min ORP *Gryf*

zatopieniu wziął udział w obronie Helu. W niewoli przebywał w kilku oflagach i szpitalach jeńческих (Nienburg, Spittal, Woldenberg oraz Hohnstein, Muhlberg, Zeithem). Po 1945, pomimo nienajlepszego stanu zdrowia (po dwukrotnej operacji płuc), powrócił do pracy na morzu. 1 I 1946 rozpoczął pracę na stanowisku starszego oficera Kapitanatu Portu w Szczecinie. W latach 1948-1949 był wykładowcą PSM w Szczecinie, w latach 1949-1951 pilot portu Ustka. Od 1951 do 1953 służył jako II i I oficer na statkach PŻM. Od wiosny 1953 do lata 1956 pracował w Koszalińskim Urzędzie Morskim w Słupsku na stanowisku naczelnika Wydziału Portów, potem był jego wicedyrektorem. Od 1 VI 1956 ponownie w PŻM i odtąd przez kolejne 15 lat pływał na jej statkach na stanowisku kapitana, z kilkumiesięczną przerwą, gdy od III 1957 pełnił obowiązki dyrektora naczelnego PŻM, następnie został zwolniony na własne życzenie. W latach 1960-1963 na polecenie Ministerstwa Żeglугi wziął udział w tzw. akcji antyczarterowej, występował w charakterze eksperta pokładowego przy zakupie statków typu „*Liberty*”. Ostatnie dowództwa sprawował

na statkach: *Ziemia Lubuska* (1966-1968) i *Zagłębie Dąbrowskie* (1969-1971). Zmarł w szpitalu morskim w Gdyni-Redłowie. Miał troje dzieci. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi.

Archiwum Ludzi Morza. Wyciąg z pływania kpt. ż. w. Bilewicza od 1955 do 1971, życiorys Juliusza Bilewicza; M. Borowiak, ORP Gryf. Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej, Warszawa 2010, C. Ciesielski, Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej, Warszawa 1974; Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1 Korpus oficerów 1918-1947, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, Absolwenci uczelni Polskiej Marynarki Wojennej 1922-1995, Gdynia 1995; J. Pertek, Słownik polskich ludzi morza, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; S. M. Piaskowski, Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946, t. 1, Albany N. Y. 1983.

BILIŃSKI JÓZEF MARIA (ur. 15 I 1921 w Krakowie, zm. 13 XII 1995 w Wargowie), marynarz, dziennikarz, felietonista, pisarz. Przed IX 1939 zdał egzamin do SPMW w Bydgoszczy na kierunku Wydział Morski, zaś po jej przeniesieniu do Horodyszcz na Polesie, walczył ochotniczo pod dowództwem generała Franciszka Kleeberga pod Kockiem w IX t. r. Trafił do niewoli niemieckiej, z której uciekł do Anglii w 1940. Słuchacz SPMW w Bleckleigh. 1 VIII 1943 promowany na stopień podporucznika marynarki. Od 19 IX t. r. słuchacz VII Kursu Oficerów Sygnalowych. Od 3 V 1944 oficer wachtowy na ścigaczu S-2, następnie do V 1945 na niszczycielu *Piorun* jako II oficer artylerii, wyokrętowany w Bergen do pomocy PCK w Oslo. W 1945 słu-

Niszczyciel ORP *Piorun*

żył na okręcie podwodnym ORP *Dzik*. 31 III 1946 awansowany na stopień porucznika marynarki. Po demobilizacji w 1948 zamieszkał w Londynie i ukończył ekonomię na Polish University College. Po otrzymaniu pracy w „Dzienniku Polskim i Dzienniku Żołnierza” zajął się dziennikarstwem, zaś od 1954 otrzymał etat w polskiej sekcji radia BBC (pracował tam do czasu przejścia na emeryturę w 1984). W latach 1989–1993 redaktor „Orla Białego”, pisał artykuły do „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza”, „Tygodnika Polskiego”, „Wiadomości”; jak również do codziennej prasy angielskiej. Pracował jako tłumacz języka angielskiego. Członek Polskiego Klubu Motorowego oraz od 1957 zastępca sekretarza SMW w Wielkiej Brytanii, od 1959 w zarządzie SMW. We IX 1989 uczestnik Światowego Zjazdu Marynarzy w Henley. W 1993 zamieszkał wraz z żoną Krystyną z d. Żółtowską w odzyskanym przez nią i jej rodzinę pałacu w Wargowie k. Obornik. Podczas pobytu w Polsce pisał artykuły do prasy emigracyjnej w Londynie, działał w poznańskim Oddziale „Wspólnota Polska”. W 1994 wykładał dziennikarstwo na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Odznaczony Medalem Morskim oraz Medalem Morskim z Okuciem, brytyjskimi: 1939–1945 Star, Atlantic Star, The war Medal 1939–1945. Został pochowany na cmentarzu w Objezierzu k. Obornik.

A. Browarski, *Marynarskie drogi*, Warszawa 1996; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918–1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. B. Topolska, *Biliński Józef Maria*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; Pismo „Nasze Sygnały” (Londyn) z 1955, 1959, 1995.

BNIŃSKI PIOTR (Piotr z Bnina) herbu Łodzia (ur. 1390 w Bninie k. Kórnik, zm. 1448), kasztelan gnieźnieński, kasztelan poznański, pielgrzym, podróżnik; syn rodziny magnackiej. Jako poseł do Zygmunta Luksemburskiego brał udział w negocjacjach w trakcie wojny z Zakonem Krzyżackim. W połowie lat 20. XV w. pielgrzymował po Wschodzie, po czym osiadł na Cyprze, gdzie służył królowi Janusowi I z Lusignan. W latach

1428–1437 kasztelan gnieźnieński. W 1432 w imieniu Janusa I, króla Jerozolimy i Cypru wyprawił się z poselstwem na dwór Władysława Jagiełły, prosząc o pożyczkę na wojnę z mamelukami, w zamian oferował Cypr w zastaw oraz proponował małżeństwo córki Jagiełły z synem króla Janusa I. Od 1439 kasztelan poznański; później brak przekazów na jego temat, nie jest wykluczone, że wrócił na Cypr. W Samostrzelu (wieś położona w województwie kujawsko-pomorskim, w powiecie nakielskim, w gminie Sadki) zachowały się ruiny pałacu rodziny Bnińskich.

M. Borowiak, *Wielkopole na morzach*, mszp. w zbiorach autora; J. S. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147–1914*, Kraków 1930; J. Knopka, *Polacy w Grecji Historia i współczesność*, Bydgoszcz 1997; Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1793, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

BOCIAN JAN, (ur. w XVI w. Poznań), żeglarz, kapitan floty portugalskiej, kupiec. Akta poznańskie z XVI w. wielokrotnie wymieniają nazwisko Bocianów, którzy od kilku pokoleń zajmowali się kupiectwem kolonialnym. Jako młodzieniec opuścił Poznań i wyprawił się do Portugalii. W latach 1593–1598 był kapitanem kilku okrętów portugalskich w Lizbonie; istnieje przypuszczenie, że dowodził okrętami należącymi do któregoś z kupców poznańskich lub innych.

M. Borowiak, *Wielkopole na morzach*, mszp. w zbiorach autora; A. Magowska, *Walka o pieprz i cukier, czyli portugalskie epizody w życiu poznaniaków w erze wielkich odkryć geograficznych*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3W. Maisel, *Jan Bocian – nieznany żeglarz poznański*, „Przegląd Zachodni”, 1954, t. III, r. 10; R. Nawrot, *Jak Jan Bocian po pieprz pływał*, „Gazeta Wyborcza Poznań” z 24 II 2011; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981.

BOCZYŃSKI (Babczyński) **ANTONI** (ur. 16 I 1909 w Kruszwicy), marynarz. Przed 1 IX 1939 służył na statku szwedzkiego armatora Svenska Lloyd – *Grando*, następnie 10 IX t. r. został zeń wymustrowany. W latach 1940–1943

podczas nielegalnego przekraczania granicy francusko-hiszpańskiej po upadku Francji, trafił do najdłużej działającego, bo do 1947, frankistowskiego obozu koncentracyjnego w mieście Miranda de Ebro w prowincji Burgos (Hiszpania), w którym wśród przebywających tam przedstawicieli około czterdziestu narodowości najliczniejszą grupę stanowili Polacy. Brak dalszych informacji.

J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

BODNIAK STANISŁAW (ur. 29 X 1897 w Starej Wsi w pow. limanowskim, zm. 15 X 1953 w Kórniku k. Poznania), prof. UP, historyk, bibliotekarz, badacz dziejów floty polskiej; syn robotnika wiejskiego Jakuba i Wiktorii z d. Guza. W latach 1905-1905 uczęszczał do szkoły wiejskiej w Humniskach, następnie do Gimnazjum Klasycznego w Brzozowie (Małopolska) w latach 1910-1918. W 1920 rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Przemyśle, następnie przeniósł się na filologię i historię na UJ w Krakowie (1920-1924). W 1926 obronił na UJ doktorat na podstawie pracy *Marcin Kromer 1512-1570. Zarys biograficzny*; w czasie studiów pracował jako nauczyciel historii, geografii i języka niemieckiego w Gimnazjum Humanistycznym w Grybowie (1921-1924). W latach 1924-1926 był asystentem w Seminarium Historii Kultury UJ; specjalizował się w sprawach pomorskich, pruskich i bałtyckich, których z czasem stał się wybitnym znawcą. Od 1926 aż do śmierci, z przerwą na lata wojny, był pracownikiem a następnie dyrektorem (od 1930) Biblioteki Kórnickiej. W 1936 został członkiem-korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W latach 1940-1944 pracował w Dziale Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie oraz prowadził tajne wykłady z historii Polski i historii kultury na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich w Warszawie i tamże się habilitował w 1943. W 1945 powrócił do pracy w Bibliotece Kórnickiej, został także docentem

w Katedrze Historii Kultury Uniwersytetu Poznańskiego. Od 1947 kierował tą Katedrą, rok później otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Współpracował z Instytutem Zachodnim w Poznaniu, prowadził na uniwersytecie wykłady z historii Polski, historii marynistyki i historii kultury oraz zajmował się w pracy naukowej również edytorstwem i bibliotekoznawstwem; w liczbie blisko stu wydrukowanych prac i artykułów naukowych poważną część stanowią jego publikacje na tematy bałtyckie, a zwłaszcza związane z polskim „dominium maris” za czasów Zygmunta Augusta, w których się specjalizował. Do najcenniejszych prac należy monografia *Polska a Bałtyk za ostatniego Jagiellona* (1946). Będąc członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Sztuki w Gdańsku wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego zespołu naukowców przygotowujących opracowanie źródeł do dziejów Polski na morzu: *Acta Poloniae Maritima*. Przedwczesna śmierć nie pozwoliła ukończyć opracowania o polityce morskiej Zygmunta Augusta i monografii o przewodniczącym Komisji Morskiej, wojewodzie Janie Kostce (ostatecznie do druku przygotowała Z. Skorupska *Jan Kostka – kasztelan gdański, prezes Komisji Morskiej i rzecznik Unii Prus z Koroną*, Wrocław 1979). Odnalazł w zbiorach Biblioteki Kórnickiej opracowanie informujące o zapomnianym obrazie bitwy pod Oliwą autorstwa Adolfa Boyma, dokonał inventaryzacji zbioru inkunabułów, rękopisów i dyplomów Biblioteki Kórnickiej oraz skatalogował XVI, XVII i XVIII-wieczne rękopisy Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Biogramy uczonych polskich, Część I: Nauki społeczne, z. 1: A-J, Wrocław 1983; S. Bodniak, J. Orańska, J. Pertek, *Nieznany obraz bitwy morskiej pod Oliwą w r. 1627*, Gdańsk 1954; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

BORKA JAN WOJCIECH (ur. na przełomie XVI-XVII w Poznaniu), lekarz, kupiec towarów zamorskich. Absolwent Akademii Krakowskiej Cieszył się opinią uczonego lekarza, a po studiach prawdopodobnie przez pewien czas przebywał

na dworze królewskim Zygmunta III Wazy. W 1612 został burmistrzem Poznania.

S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1888; A. Magowska, *Walka o pieprz i cukier, czyli portugalskie epizody w życiu poznaniaków w erze wielkich odkryć geograficznych*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3.

BORYCZKA ARKADIUSZ (ur. 24 X 1926 w Gnieźnie, zm. 21 X 1992 w Calgary), ksiądz, chrystusowiec, duszpasterz polonijny. Po ukończeniu szkoły podstawowej w 1946 wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Chrystusowego w Ziębicach; W 1950 rozpoczął w Poznaniu 2-letnie studia filozoficzne, a następnie 4-letnie teologiczne. 8 IX 1953 złożył profesję dozgonną w Poznaniu, a święcenia kapłańskie otrzymał 15 IV 1956. Przez rok pracował w parafii w Luboniu k. Poznania. W 1957 wyjechał do Francji i był duszpasterzem Polaków w Bruay-en-Artois. Od 1961 pracował jako duszpasterz polonijny w Essen (RFN). W 1965 wyjechał do Kanady, pracował w Krydor, a później w Calgary. Od 1970 był duszpasterzem Polaków w Theree Rivers (USA), od 1971 w Manchesterze i okolicy (Anglia), a od 1974 w Wyandote, Bostonie i w Enfield (USA). W 1991 ze względu na zły stan zdrowia wycofał się z życia duszpasterskiego. Przebywał wówczas w Sterling Heights (USA), a potem w Calgary i tam został pochowany.

M. Borowiak, *Boryczka* Arkadiusz, [w:] *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; B. Kołodziej, *Boryczka* Arkadiusz, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003.

BOSSY KAZIMIERZ (ur. 4 III 1931 w Sierakowie k. Kościana, zm. 15 II 2002 w Gdyni), kontradmirał, oficer pokładowy niszczycieli, szef Sztabu Głównego Marynarki Wojennej, komendant AMW w Gdyni, prezes Zarządu Głównego Stowarzyszenia Oficerów Marynarki Wojennej R. P.; syn Wincentego i Franciszki z d. Waligóra. Od 1938 do 1946, z przerwą na lata II wojny światowej, uczęszczał do szkoły powszechnej. W latach 1946-1949 uczeń Gimnazjum w Kościa-

nie. W latach 1949-1953 słuchacz OSMW w Gdyni na Wydziale Pokładowym, którą ukończył z 3-lokatą w 1953 i mianowany został na stopień podporucznika marynarki. Od 1953 do 1954 służył na niszczycielu ORP *Błyskawica*, jako d-ca działu bojowego broni podwodnej. W 1956 został słuchaczem kursu dla oficerów broni podwodnej w AMW w Leningradzie oraz zastępcą dowódcy okrętu ORP *Błyskawica*. W 1957 wyznaczony na stanowisko starszego inspektora ds. broni podwodnej w Oddziale Operacyjno-Szkoleniowym Sztabu Głównego Marynarki Wojennej. W 1958 roku zajmował kolejno posady zastępcy dowódcy okrętu na niszczycielu ORP *Grom* oraz dowódcy okrętu na niszczycielu ORP *Wicher*. W 1961 po powrocie z kursu dowódczego w AMW w Leningradzie piastował stanowisko szefa Sztabu – I zastępcy dowódcy 7. Dywizjonu Niszczycieli w Gdyni. W 1965 objął funkcję zastępcy kierownika Katedry Taktyki Sił Morskich na Wydziale Pokładowym Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej. W 1966 roku ukończył kurs badań operacyjnych w Akademii Sztabu Generalnego w Warszawie. W 1967 roku przeniesiony do Oddziału Automatyzacji i Mechanizacji Dowodzenia Sztabu Głównego Marynarki Wojennej, gdzie był szefem Wydziału Automatyzacji Dowodzenia, a od 1968 szefem oddziału. W 1970 wyznaczony na stanowisko szefa Sztabu oraz I zastępcą dowódcy 8. FOW MW w Świnoujściu. W latach 1971-1979 dowódca 8. FOW MW. W 1972 ukończył kurs operacyjny w AMW w Leningradzie. Od 1979 do 1983 szef Sztabu Dowództwa Marynarki Wojennej. W latach 1983-1988 zastępca dowódcy MW ds. liniowych. W 1988 mianowany komendantem AMW w Gdyni. Od 1993 pozostawał w stanie spoczynku. W latach 1995-2002 prezes ZG SOM RP. Odznaczony: Srebrnym (1958) i Złotym Krzyżem Zasługi (1968), Złotym Medalem Siły

Zbrojne w Służbie Ojczyzny (1973), Złotym Medalem „Za zasługi dla obronności kraju” (1975) oraz Krzyżami: Kawalerskim (1973), Oficerskim (1980) i Komandorskim (1987) Orderu Odrodzenia Polski. W 1977 roku wpisany do „Honorowej Księgi Czynów Żołnierskich”. Pochowany na Cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

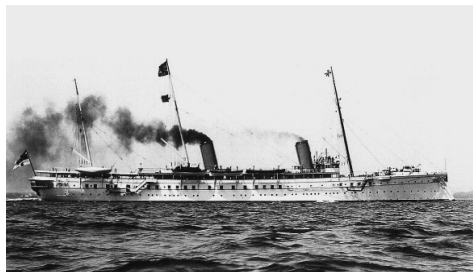
Ankieta, w zbiorach prywatnych autora; W. Baranowski, E. Gerach, W. T. Rogalski, *Zespół Informatyki Marynarki Wojennej RP 1966-2000. Ludzie i zdarzenia*, Gdynia 2000; M. Borkowski, *Drogi wytycza się w marszu*, Warszawa 2001; K. Bossy, *W 50-rocznicę przysięgi*, „Przegląd Morski”, 1999, nr 12; M. Jędrzejko, M. L. Krogulski, M. Paszkowski, *Generałowie i admirałowie III Rzeczypospolitej (1989-2002)*, Warszawa 2002; *Kontradmirał Kazimierz Bossy (1931-2002)*, „Przegląd Morski”, 2002, nr 4; J. Królikowski, *Generałowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943-1990 t. I: A-H*, Toruń 2010; W. Pater, *Admirałowie 1918-2005*, Gdynia 2006; M. Sokołowska, W. Kwiatkowska, *Gdyńskie cmentarze: O twórcach miasta, portu i floty*, Gdynia 2003;

BRAMIŃSKI TADEUSZ (ur. 4 XI 1875 w Rogowie k. Gniezna, zm. 7 III 1943 w Stutthof), kmr por., inspektor nawigacyjny; syn Ignacego i Apolinary z d. Klass.

Początkowo kształcił się w szkole elementarnej w Łabiszynie, a następnie kontynuował naukę w Bydgoszczy. W 1892 przerwał edukację i dalsze życie związał ze służbą morską w Kaiserliche Marine, będąc początkowo chłopcem okrętowym na fregacie *Nixe*, dzięki czemu poznał egzotyczne porty Morza Śródziemnego i amerykańskich Bermudów i Skandynawii. W 1894 przeszedł 10-miesięczne przeszkolenie unitarne na lądzie, potem trafił na kanonierkę *Wolf*, która w owym czasie wychodziła na wody Afryki Zachodniej celem wykonania prac pomiarowych na akwenie niemieckiego Kamerunu. W latach 1895-1986 odbył specjalistyczne przeszkolenie w oddziale sygnalistów na okrętach *Nixe*, *Hyane*, *Panther*, *Condor*, *More* oraz jachcie cesarskim *Hohenzollern*; przeszedł

kolejne szczeble drabiny morskiej – począwszy od oficera wachtowego, na zastępcy dowódcy okrętu kończąc. W trakcie licznych podróży dalekomorskich na wodach europejskich, afrykańskich, amerykańskich i azjatyckich wykonywał pomiary hydrograficzne i magnetyczne. W latach 1914-1917 dzięki zdobytej wiedzy i ukończeniu dodatkowych kursów mierniczego i astronomicznego w Kilonii, Wilhelmshaven i Hamburgu, służył jako Deckoffizier (oficer pokładowy) na okrętach hydrograficznych bazujących na Bałtyku i Morzu Północnym, następnie został skierowany do niemieckiej piechoty morskiej we Flandrii oraz odkomenderowany do dyspozycji Departamentu Nawigacyjnego i Mierniczego w Berlinie. W XII 1919 zgłosił chęć wstąpienia do Polskiej Marynarki Wojennej, a w II 1920 otrzymał zwolnienie ze służby niemieckiej. 6 III 1920 przyjęty do MW w stopniu por. mar., a 16 III t. r. przydzielony do nowoutworzonego Urzędu Hydrograficznego w Gdańsku. Od VI 1920 do 10 I 1921 sprawował obowiązki szefa Biura Hydrograficznego i jednocześnie dowodził trawlerem ORP *Czajka*. Od 1924 dowódca trawlerów OORP *Jaskółka* i *Mewa*, torpedowca *Krakowiak* oraz kanonierki *Generał Haller*. Wchodził w skład komisji wyznaczonej do odbioru zakupionego we Francji transportowca *Warta*; dowodził nim od 19 III 1925 do 31 VII 1926, przewożąc zaopatrzenie i broń z Francji i Hiszpanii do Polski. W VIII 1926 awansowany do stopnia kmr por. i przeniesiony w stan spoczynku. 1 XII 1926 objął posadę w spółce „Żegluga Polska S.A.”. W I 1927 został pierwszym kapitanem frachtowca *Katowice*. Od 28 II t. r. wyznaczony na inspektora nawigacyjnego w „Żegludzie Polskiej”. Na przełomie 1932-1933 wchodził w skład powołanej przez PSM w Gdyni komisji, która opracowała i wydała drukiem pierwsze tablice nawigacyjne. Od 1938 do IX 1939 pracował w „Żegludzie Gdańskiej” na stanowisku zastępcy kierownika Wydziału Holowniczo-Ratowniczego. Odmówił podpisania volkslisty i został skierowany do opracowania map w Marine Arsenal. W XI 1939 przekazał do robek polskiej gospodarki morskiej okupantowi.

Cesarski jacht żaglowo-motorowy *Hohenzollern*

We IX 1942 aresztowany i więziony na Kamiennej Górze w Gdyni, a następnie w Gdańsku; w II 1943 przewieziony do obozu koncentracyjnego Stutthof, jako więzień polityczny nosił nr 19383. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Medalem XV-lecia Odzyskania Morza, *Lutetia Parisiorum Poloniae Bene Merentibus*.

M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; idem, *Kapitan nieugięty wobec gestapo*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 17; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1977; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1, Toronto 1988; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1-2, Gdańsk 1996-1997; R. Mielczarek, *Pierwsze pokolenia: Tadeusz Bramański*, „Morze”, 1978, nr 4; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 8; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1, Albany N. Y. 1983; A. Ryłke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; A. Bramański, *Wspomnienia o ojcu*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

BRAUNEK FLORIAN ANTONI (ur. 3 II 1797 w Grudnie pod Obornikami Wlkp., zm. 11 II 1871 w Pogrzybowie k. Ostrowa Wlkp.), mjr kawalerii, podróżnik. Ukończył szkoły w Poznaniu. W 1816 wstąpił do 1. Pułku Ułanów w Berlinie, a w 1823 podał się do dymisji i zaciągnął w stopniu kapitana do armii francuskiej, walcząc w Anglii, Grecji i Egipcie. Będąc w Egipcie instruktorem wojskowym przemierzył Abisynię, Sudan, Saharę. W 1830 podróżował do Palestyny, Jerozolimy i Aleksandrii, a po zaciągnięciu do armii austriackiej, pod rozkazami wiceadmirała Bandiera, przez sześć lat służył

na jednym z okrętów floty w czasie kampanii przeciwko korsarzom tureckim; zwiedził niemal wszystkie wyspy archipelagu Morza Śródziemnego, następnie udał się do Konstantynopola i wszedł na statek udający się do Odessy – podczas rejsu jednostka uległa katastrofie u wybrzeży Rumelii, a cenne zbiory Braunka z pobytu w Egipcie przepadły bezpowrotnie. Po przyjeździe do kraju stanął do walki w powstaniu listopadowym (1830-1831) za co został następnie udekorowany Złotym Krzyżem *Virtuti Militari*. W 1845 opuścił ojczyznę i przez Antwerpię wyprawił się do Stanów Zjednoczonych, docierając do Teksasu. W 1846 walczył po stronie Ameryki Północnej przeciwko Meksykowi, nadzorował prace przy budowie nadgranicznego fortu nad rzeką Rio Grande. Przez dwa lata pełnił urząd sędziego pokoju i inne publiczne urzędy. W 1860 na stałe zamieszkał w kraju, przebywał u rodziny w Wielkopolsce. Z okresu jego 20-letniej podróży nie zachowały się żadne publikacje; nie ulega jednak wątpliwości, że pisał listy do rodziny.

M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; T. Żychliński, *Kronika żałobna w rodzinach wielkopolskich od 1863 do 1876*, Poznań 1877.

BRODOWSKI ALEKSANDER PAWEŁ (ur. 7 I 1855 w Pawłowie k. Wągrowca, zm. 19 XI 1899 w Szwajcarii), inż., budowniczy kolei w Brazylii. W 1863 po upadku powstania styczniowego rodzina Brodowskich w związku z represjami i utratą majątku wyjechała do Szwajcarii; Aleksander Paweł wraz z młodszym bratem → Karolem Józefem kontynuowali naukę w szkole średniej, a następnie podjęli studia politechniczne w Zurychu. W 1878 wyjechał do Ameryki Południowej przyjmując pracę w przedsiębiorstwie zajmującym się projektowaniem i budową kolei (Compahna Mogiana) w Brazylii. Przebywał w stanach: Minas Gerais, Goiás, Mato Grosso, São Paulo. Przy realizacji

tych projektów współpracował z inżynierem Bronisławem Rymkiewiczem, z nim też budował port rzeczny w Manaus w Amazonas. W dowód uznania miasto Manaus poświęciło mu pomnik. W latach późniejszych został dyrektorem kolei w São Paulo oraz profesorem i kierownikiem katedry Politechniki w tym mieście. Ze względu na chorobę płuc – za sprawą żony – wyjechał z Brazylii i udał się na leczenie do Szwajcarii. Znakiem wdzięczności Brazylijczyków wobec Brodowskiego jest miasto położone w stanie São Paulo i nazwane jego nazwiskiem – Brodosque.

Z. Malczewski TChr., *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000; K. Smolana, *Polonia w Brazylii*, [w:] *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, red. M. Kula, Wrocław 1983; M. Paradowska, *Wkład Polaków w rozwój cywilizacyjno-kulturowy Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 1992.

BRODOWSKI EDMUND ZBIGNIEW (ur. 16 XI 1852 w Poznaniu, zm. 11 VIII 1901 w Eberswalde), dziennikarz, działacz polonijny. Do szkół średnich chodził w Poznaniu i Śremie, a następnie studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Lipsku. Od 1876 przebywał w Stanach Zjednoczonych, mieszkał w ośrodkach polonijnych w Nowym Jorku i Chicago. Rozpoczął niemal natychmiast działalność dziennikarską, redagował przez krótki czas „Kurier Nowojorski”, później pisywał korespondencje dla innych gazet. Pracował w Kalifornii przy budowie linii tramwajowych. Przyjaźnił się z Heleną Modrzejewską. W 1884 ponownie przyjechał do Chicago, redagował „Gazetę Chicagowską”, a niebawem też został naczelnym redaktorem „Zgody” (1885-1889). Od 1895 był jednym z przywódców ZNP w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz aktywnym członkiem ZSP w USA. Pracował także jako kustosz w Archiwum Miejskim w San Francisco. W 1890 został komisarzem parków chicagowskich (zatrudniał do pracy Polaków). Od 1896 przebywał w Westfalii w Niemczech jako konsul amerykański. Autor *Wspomnień tułaczyczych* drukowanych w krakowskim „Czasie” (1900) i warszawskim „Tygodniku Ilustrowanym” (1901).

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; W. Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. V, Milwaukee 1905; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; W. A. Wierzewski, *Mały leksykon sześćdziestu Polaków znanych w Ameryce*, Chicago 2002.

BRODOWSKI KAROL JÓZEF (ur. 13 II 1869, zm. 21 I 1837 w Szwajcarii), inż., budowniczy kolei w Brazylii; młodszy brat → Aleksandra Pawła. Po upadku powstania styczniowego w 1863 wielkopolska rodzina Brodowskich udała się na emigrację do Szwajcarii; tam też chodził do szkoły średniej, a wreszcie rozpoczął studia politechniczne w Zurychu. W 1894 z bratem pracował przy trasie kolejowej z São Paulo do Santos. Na jednym z jej odcinków powstała osada znana pod nazwą „Eng. Brodowski”, później przemianowana na Brodosque (miasto). W 1903 wyjechał z Brazylii do Szwajcarii, pracując przy budowie zapór wodnych. Podobne zadania realizował później we Włoszech. Został pochowany w Szwajcarii.

Archiwum prywatne autora

BROEKERE JAN STANISŁAW (ur. 1789 k. Międzyrzecza, zm. 1880), porucznik, legionista. Służył w armii pruskiej, następnie wstąpił do 9. Pułku Piechoty Księstwa Warszawskiego. W VIII 1811 trafił do niewoli hiszpańskiej w pobliżu miasteczka Motril pod Grenadą. Droga morską został przewieziony do Alicante, gdzie był przetrzymywany przez trzy miesiące. Następnie był więziony na małej wysepce Tabarca, w Palmie i na Ibizie. W V 1814 zwolniony z niewoli. Wziął udział w podróży morskiej do Genui. W VI t. r. przyjechał do Polski. Swoje przeżycia z okresu służby w legionach spisał w języku niemieckim. W 1877 staraniem córki, Pauliny Cybulskiej ukazały się wspomnienia ojca pt. *Pamiętniki z wojny hiszpańskiej (1808-1814)*. W latach późniejszych wspomnienia J. S. B. ukazały się jeszcze dwukrotnie w języku niemieckim.

S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

BRZOZKA ALEKSANDER (ur. 25 II 1915 w Kwilczu k. Pniew), mar. na statkach PMH. Podczas II wojny światowej służył w PMH, pływał na statkach *Lech* (od 3 XI 1939 do 1 VII 1944) i *Krosno* (od? do 15 VI 1945). Odznaczony Medalem Morskim PMH (4x); późniejsze losy nie są znane.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981

BUDKA LUDWIK BARTŁOMIEJ (ur. 24 VIII 1898 w Lipnie pow. leszczyński, zm. 11 XI 1939 w Piaśnicy), inż. mechanik, oficer rezerwy artylerii WP, budowniczy portu w Gdyni. Studiował na Wydziale Mechanicznym Politechniki Warszawskiej. Mianowany ppor. rez. ze starszeństwem z 1 I 1930 i 135. lokatą w korpusie oficerów artylerii. W 1934 posiadał przydział mobilizacyjny do 1. Pułku Artylerii Ciężkiej w Modlinie. W 1930 jako inżynier rozpoczął pracę na Wydziale Technicznym Urzędu Morskiego w Gdyni, później odbył praktykę w Warsztatach Technicznych Urzędu Morskiego w Gdyni. Został kierownikiem warsztatu mechanicznego i taboru samochodowego Wydziału Zarządu Portu; od 1 IV 1932 do IX 1939 kierował oddziałem urządzeń przeładunkowych, które w kolejnych latach zapewniały nadzwyczaj sprawną obsługę portu gdyńskiego. Pod koniec okresu międzywojennego największego pod względem obrotów na Bałtyku, na tym odpowiedzialnym stanowisku pozostawał aż do wybuchu wojny w 1939. Miał opinię znawcy przedmiotu, w prasie fachowej opublikował szereg artykułów i książkę *Urządzenia przeładunkowe portu w Gdyni* (Gdynia 1938). Po zajęciu Gdyni przez wojska niemieckie wraz z → inż. S. Łęgowskim i innymi ważniejszymi pracownikami Urzędu Morskiego wzięty w charakterze zakładnika, będąc w więzieniu podzielił los swego dyrektora i kolegów, grona wybitniejszych obywateli Gdyni. Zamordowany przez Niemców w ramach akcji wymierzonej w polską inteligencję w Piaśnicy k. Wejherowa; symboliczny grób znajduje się na cmentarzu wojakowym w Redłowie.

S. Hueckel, *Inżynierskie wspomnienia*, Gdańsk 1981; Z. Kolanowska, R. Mielczarek, *Zasłużeni gdyńianie. Wybór notatek biograficznych: Ludwik Bartłomiej Budka (1898-1939)*, „Rocznik Gdyński”, 1978-1979, nr 2; R. Mielczarek, *Budka Ludwik Bartłomiej (1898-1939), inżynier mechanik, pracownik Urzędu Morskiego w Gdyni*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, Suplement II, pod red. Zbigniew Nowak, Gdańsk 2002, J. Peretek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); M. Sokołowska, W. Kwiatkowska, *Gdyńskie cmentarze: O twórcach miasta, portu i floty*, Gdynia 2003.

C

CASSIUS (Kassjusz) **MICHAEL** (Michał) **ALBERT** (ur. ok. 1824 w Orzeszkowie k. Międzychodu, zm. 1891 w Poznaniu), kupiec, emigrant, poszukiwacz złota; syn Jana Wilhelma, pastora kościoła reformowanego w Orzeszkowie, a później profesora literatury starożytnej w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, usunięty zeń przez Niemców za działalność polityczną matki, Elizy Kobylińskiej (wnuczka generała Ziemięckiego). Był jednym z jej ośmiorga dzieci. Z powodu przesładowań został około 1850 wysłany do Anglii, gdzie pracował jako urzędnik w banku Mańkowskiego w Londynie. W czasie podróży służbowej do Odessy otrzymał 100 funtów (w postaci czeku) z prośbą o przekazanie ich Teodorowi Tomaszowi Jeżowi (Zygmunt Miłkowski), w 1851 poznał osobie powstańca i polityka demokratycznego, wręczając mu ten czek. Na początku lat 60-tych XIX stulecia wyjechał do Australii (przebywał w stanie Victoria), a następnie do Nowej Zelandii, gdzie początkowo zajmował się kupiectwem na Wyspie Południowej. W XII 1864 na statku *Nelson* przyплыł wraz z 70 poszukiwaczami złota do ujścia rzeki Hokitika. 20 XII t. r. otworzył pod namiotem sklep razem ze współnikiem Irlandczykiem o nazwisku Comisky. Należał do pionierów i założycieli miasteczka Hokitika, reprezentując ich mieszkańców w latach 1866-1867 w radzie prowincji Canterbury. Szczęście sprzyjało mu w poszukiwaniu złota, na polach złotodajnych w dolinie Ross Creek zrobił wielki majątek i wkrótce stał się właścicielem hotelu „Duke of Edinburgh” oraz teatru w Hokitika. Około 1880 wrócił do Polski; podczas powrotu do Europy, z powodu silnej burzy, prawie zatonął statek i kapitan rozkazał, aby wyrzucić do morza wszystkie ciężkie przedmioty. Cassius wioził kilka bardzo dużych brył złota, które wraz innymi cennymi przedmiotami poszły do wody, na szczęście wcześniej wysłał do Londynu większość majątku, którego część ulokował w Kasynie Gry w Monte Carlo. Krótko mieszkał w Warszawie. Majątek swój w wysokości 25 000 marek zapisał w testamencie na rzecz Towarzystwa Pomocy Naukowej w Poznaniu.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopolanie na szlakach świata*, Poznań 1984; E. Kozłowski, *Kassjusz (Cassius) Michał*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; idem, *Poles un Australia and Oceania 1790-1940*, Sydney 1987; [www: wtg-gniazdo.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=4365](http://www.wtg-gniazdo.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=4365).

CHEŁKOWSKI KAROL (ur. prawdopodobnie w Wielkopolsce), podoficer w powstaniu listopadowym 1830-1831. Przepuszczalnie studiował medycynę. W 1836 deportowany przez Austriaków z Krakowa i wraz z innymi uczestnikami powstania wywieziony z Triestu do Tunisu. Następnie wstąpił na służbę u beja Tunisu, wnet jednak uciekł nie chcąc być świadkiem występujących tu aktów barbarzyństwa. Podczas sześcioletniego pobytu w Afryce zwiedził dobrze Tunis, Algierię i Konstantyn. Władał biegle językiem arabskim i poznał zwyczaje miejscowej ludności, a pod koniec pobytu na Czarnym Lądzie pełnił nawet obowiązki tłumacza przy gubernatorze francuskim w Konstantynie. Swoje obserwacje opisał w pamiętniku, który niestety zginął; dalsze losy nie są znane.

W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

CHLEBOWSKI STANISŁAW (ur. w 1835 w Pokutyńcach na Podolu, zm. 14 VII 1884 w Kownówku k. Obornik Wlkp.), artysta malarz, nadworny portrecista sułtana Abd-ul-Aziza. Do szkół uczęszczał w Odessie. Na studia wyprawił się do Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, które ukończył w 1859. Za namalowanie obrazu „Poselstwo kozackie u Katarzyny II” otrzymał rządowe stypendium, które umożliwiło studia malarskie w Paryżu u J. L. Gerome’a. Zwiedził Hiszpanię, Włochy, Niemcy i Belgię. W 1864 na zaproszenie sułtana przyjechał do Konstantynopola, stając się od-tąd jego osobistym malarzem. W twórczości

Chlebowskiego dominowały sceny z życia w Kraju Półksiężycza, a także tematyka batalistyczna. Odbił podróże morskie po Bosforze. Zimy w latach 1873-1876 spędził w Kairze. Od 1876 mieszkał początkowo w Paryżu, później w Krakowie, a na końcu osiadł w Wielkopolsce. Jego obrazy zdobią Muzea Narodowe w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, jak również w Bydgoszczy, Bytomiu i Wilnie, a w konstantynopolskich pałacach – muzeach spotkać można portrety sułtana malowane przez Chlebowskiego. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

K. Gałczyńska, *Polacy w Kraju Półksiężycza*, Kraków 1974; J. Reychman, *Podróżnicy Polacy na Bliskim Wschodzie w XIX w.*, Warszawa 1972; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; M. Treter, *Chlebowski Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3. Kraków 1937.

CHMARZYŃSKI STEFAN (ur. 23 III 1909 w Poznaniu, zm. 12 V 1983 w Nowym Jorku), kpt. ż. w., Absolwent PSM w Gdyni na kierunku nawigacyjnym. Pracował w „Żegludze Polskiej”. Od 28 XII 1934 do 18 IV 1935 jako II oficer na masowcu *Poznań*, uczestniczył w pionierskiej wyprawie zorganizowanej przez LMiK do portów Afryki Zachodniej. Wojna w 1939 zastała go na drobnicowcu *Śląsk* w porcie Senegal, gdzie

Statek *Tobruk*

statek był internowany. W 1940 za brawurowy wyczyn i akcję ucieczki z Senegalu został odznaczony Krzyżem Zasługi z Mieczami. Został zaokrętowany na statek *Tobruk*. Po zakończeniu wojny został na emigracji i przeszedł do służby

w Transport Service U. S. Army i kilka lat spędził na Dalekim Wschodzie. Potem wrócił do Nowego Jorku i wspólnie z żoną prowadził restaurację. Po ukończeniu studiów inżynierskich do 1973 pracował jako architekt morski w firmie J. J. Henry w Nowym Jorku. Na emeryturze działał w Związku Polskich Oficerów Marynarki Handlowej w Stanach Zjednoczonych (Nowy Jork).

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej. Polska Marynarka Handlowa*, t. 1, *Absolwenci Szkół Morskich 1922-1992*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1994; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Pół wieku dziejów s/s „Poznań” (1927-1977)*, „Kronika Miasta Poznania”, 1977, z. 3; B. Zieliński, *Z żałobnej karty. Stefan Chmarzyński*, „Okólnik”, Londyn 1983, nr 148.

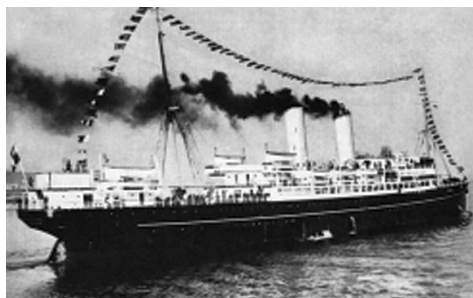
CHOJNACKI MIECZYSLAW (ur. 1926 w Poznaniu, zm. 2009 w Poznaniu), artysta, rzeźbiarz, twórca reliefów, pomników, medalionów marynistycznych. W latach 1947-1952 studiował w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych (ob. Akademii Sztuk Pięknych) w Poznaniu – absolwent wydziału rzeźby. Od 1960 zaczął wystawiać swoje prace artystyczne w wystawach okręgowych i ogólnopolskich (Gdańsk, Świnoujście, Warszawa, Gdynia) oraz zagranicznych (Niemcy, Francja, Anglia, Szwecja, Włochy, Norwegia, Austria, Syria i innych). Laureat nagród państwowych – Ministra Obrony Narodowej (2x), Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej (2x), Ministra Kultury i Sztuki (3x), za twórczość w rzeźbie i medalierstwie o tematyce batalistycznej i marynistycznej. Laureat nagrody Ossolineum we Lwowie. W kilku edycjach biennale małych form rzeźbiarskich zdobył medale srebrne i brązowe oraz został uhonorowany Nagrodą Prezydenta Miasta Poznania. Organizował wystawy i plenery artystyczne dla środowiska i stowarzyszeń artystycznych Wielkopolski. Współpraco-

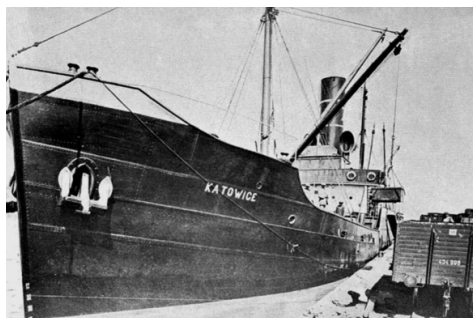
wał z Ligą Morską, Ligą Obrony Kraju, MW RP i Żegluga Bałtycką. Współtwórca powołania do życia Wielkopolskiego Związku Marynistów. Jego prace znajdują się w zbiorach prywatnych i muzealnych w kraju i za granicą. Twórca licznych prac wykonanych na zamówienie oraz Pomnika Dzieci Poznańskiego Czerwca 1956 w Poznaniu, pomnika Neptuna i oficerów radzieckich w Wągrowcu. Był zapatrzony w morze, liczne jego prace poświęcone były tematyce marynistycznej (w szczególności medaliony). Medaliony C. M., zazwyczaj dużych rozmiarów i jednostronne, lane w brązie lub aluminium w niewielkiej tylko liczbie egzemplarzy, są cennymi eksponatami na wystawach twórczości marynistycznej i zdobią ściany licznych muzeów. 3 IV 2009 został pochowany na cmentarzu komunalnym – Junikowo w Poznaniu.

Informacje ze zbiorów prywatnych autora.

CHOJNACKI STEFAN (ur. 16 IX 1914 w Gnieźnie), palacz i smarownik na statkach PMH. Od 16 IX 1941 do 27 II 1942 pływał na statku pa-

Polski statek pasażerski *Kościuszko*

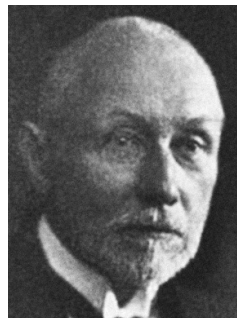

Statek *Katowice*

sażersko-drobnicowym *Kościuszko*, a następnie przebywał w szpitalu w Colombo (Sri Lanka). W VIII 1943 służył na brytyjskim statku handlowym *Akara*. Ponownie w PMH, służył na statkach *Kmicic* (od 20 IX 1943 do 19 IV 1944), *Katowice* (informacja z 18 VIII 1944) i jako smarownik na *Narwiku* od 24 IV 1945 do 17 VII t. r. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

CHRZANOWSKI BERNARD (ur. 27 VII 1861 w Wojnowicach k. Buku Wlkp., zm. 12 XII 1944 w Konstancinie pod Warszawą), adwokat, działacz społeczny, inicjator wydawanych książek o kaszubskim wybrzeżu i badań tamtejszego folkloru, nazywany „Chałubińskim polskiego wybrzeża”. W 1880 po ukończeniu Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu podjął studia historyczne w Krakowie, a po roku przeniósł się na wydział prawa, które ukończył w 1885. Praktykował w Saksonii i Turynii. Od 1890 jako adwokat pracował w Poznaniu w sądzie ziemskim i rozpoczął także działalność społeczną, m. in. w Towarzystwie Pomocy Naukowej i Towarzystwie Czytelni Ludowych. Czynny członek wielu organizacji niepodległościowych o założeniach społeczno-oświatowych, w latach 1895-1921 kierował Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”. Inicjator tajnych wycieczek młodzieży szkolnej i pozaszkolnej z Wielkopolski i Pomorza do Krakowa. Od 1901 do 1909 poseł do parlamentu niemieckiego z ramienia Narodowej Demokracji, występował przeciwko polityce germanizacyjnej rządu. Przy poznańskim Bazarze zorganizował w 1898 stałe Wykłady Ludowe im. Mickiewicza, kontynuowane później przez Towarzystwo Czytelni Ludowych. Przeszedł wzdłuż i wszerz i gruntownie poznał ziemię kaszubską, a wyraz

swej radości i zafascynowania pięknem tej prastarej polskiej krainy nadmorskiej dał w wygłaszanych odczytach i artykułach drukowanych w prasie. 7 III 1909 zorganizował w Poznaniu pierwszą „wieczornicę nadmorską” i w tym mieście powstał jeden z waż-

niejszych w Polsce ośrodków myśli morskiej. W latach 1909–1919 kierował Towarzystwem Demokratyczno-Narodowym w Poznaniu. W 1910 zrezygnował z adwokatury i przyjął pracę w Banku Przemysłowym. Pasjonował się skautingiem, wydał dla harcerzy zbiór gawęd pt. *Z Ojczyzny*. W 1913 założył Towarzystwo Krajoznawcze w Poznaniu. Zanim Polska uzyskała niepodległość, należał do pionierów w budzeniu społecznym do spraw morskich, zachęcał do masowego wędrowania na Pomorze. Wielką jego zasługą są usilne starania o zbliżenie tematyki morskiej wielkim pisarzem polskim: Konopnickiej i Sienkiewiczowi; głęboko zainteresował tą problematyką i pozyskał dla niej Stefana Żeromskiego, którego sprowadził na Wybrzeże, do domku, wielokrotnie później przez autora *Wiatru od morza* zamieszkiwanego. W 1919 został podsekretarzem stanu w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej. Od 1922 do 1928 pełnił funkcję kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego; planował reformę szkolnictwa, co nie spotkało się z akceptacją władz zwierzchnich i ostatecznie nie została zrealizowana, dbał przede wszystkim o szkolnictwo wiejskie okręgu szkolnego. W 1935 otrzymał mandat senatora. Na emeryturze nadal interesował się skautingiem. Autor książek *Na kaszubskim brzegu* (Poznań 1910), *Nad polskim morzem* (Poznań 1913), *Z wybrzeża i o wybrzeżu* (Poznań 1917, 1934). Twórczość Chrzanowskiego zapoczątkowała niejako współczesną literaturę marynistyczną związaną z polskim morzem i wybrzeżem. Za swe publikacje o morzu otrzymał złoty wawrzyn Polskiej Aka-

demii Literatury. Członek i czynny działacz LMiR oraz LMiK oraz Instytutu Bałtyckiego. Jego nazwisko nosi ulica w centrum Gdyni oraz jest patronem Szkoły Podstawowej w Wojnowicach.

Witold Jakóbczyk, *Chrzanowski Bernard*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; idem, *Przetrwać na Wartę 1815–1914*, 55, Warszawa 1989; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

CHWAŁKOWSKI ŁUKASZ (ur. w XVI w, Wielkopolań), pisarz i publicysta. W 1587 po śmierci króla Stefana Batorego zasłynął łacińską elegią pt. *Deliberatio de principe Svetiae regno Poloniae praeficiendo*, w której dowodził słuszności dostępu do morza i rozbudowy polskiego handlu morskiego. Propagował kandydaturę Zygmunta III Wazy na króla Polski, licząc, iż ten spowoduje połączenie sił morskich Szwecji i Polski, co pozwoliłoby uchronić okręty tych państw od opłaty celnej w cieśninach duńskich i sprawiło wolność żeglugi z Bałtyku na zachód.

E. Kotarski, *Kto ma państwo morskie...*, Gdańsk 1970; K. Lepszy, *Dzieje floty polskiej*, Gdańsk 1947; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

CHYŻY KAZIMIERZ (ur. 19 II 1926 w Gnieźnie, zm. 24 VIII 1977 w Sofii), ekonomista, działacz gospodarczy, dyplomata; syn miejscowego pracownika kolei. Do szkoły powszechnej uczęszczał w rodzinnym mieście. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Gniezna 11 IX 1939 był wykorzystywany do prac na rzecz III Rzeszy. W V 1940 został wysłany do gospodarstwa niemieckiego w Kołodziejowie niedaleko Mogilna. W V 1945 wstąpił na ochotnika do Milicji Obywatelskiej. Zabezpieczał mienie przed grasującymi szabrownikami. Był także strażakiem w straży obiektów kolejowych, a później dyżurnym ruchu. W latach 1946–1948 kontynuował naukę w wieczorowym gimnazjum w Inowrocławiu, pracując jednocześnie w cukrowni w Janikowie. W 1948 otrzymał skierowanie na studium wstępne w Wyższej Szkole Handlu Morskiego w Sopocie, które

ukończył z wyróżnieniem. Dyplom Wyższej Szkoły Ekonomicznej otrzymał w 1952. W tym czasie rozpoczął działalność naukową. Był młodszym asystentem w swojej macierzystej uczelni, później asystentem Akademii Morskiej w Gdańsku. Krótco pracował w Ministerstwie Żeglugi. W latach 1954-1956 był zastępcą dyrektora w Centralnym Zarządzie Portów w Warszawie, w latach 1956-1963 szefem Zarządu Portu Gdańsk; a od 1970 do 1972 dyrektorem w Zjednoczeniu Portów Morskich w Gdyni. W 1972 otrzymał stanowisko attaché handlowego PRL w Sofii, które zajmował do śmierci. Dogłębnie poznał problematykę ekonomiki i organizacji portów morskich oraz mechanizmów współpracy z centralami handlu zagranicznego i armatorami. Pochowany został w Gdańsku.

M. Borowiak, *Porty w ... kieszeni*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 25.

CIESZYŃSKI NIKODEM LUDOMIR pseud. Stanisław Orliński (ur. 3 [4?] IX 1886 w Koźminie Wlkp. w pow. krotoszyńskim, zm. 23 IX 1942 w Rawiczu), kapłan diecezjalny, literat, założyciel i redaktor „Roczników Katolickich”; syn Dionizego, rolnika z zawodu, który posiadał zdolności artystyczne i literackie. Do gimnazjum uczęszczał w Koźminie Wlkp. i Krotoszynie; nauki pobierał w języku niemieckim. W 1906 po złożeniu egzaminu dojrzałości zgłosił się do seminarium duchownego w Poznaniu. Obok studium filozofii i teologii poświęcał dużo czasu nauce języków oraz pracy literackiej. Zajmował się też ruchem abstynenckim, szerząc jego idee wśród kleryków. 31 I 1910 roku otrzymał w Gnieźnie święcenia kapłańskie z rąk biskupa Edwarda Likowskiego. Rozpoczął pracę duszpasterską w Poznaniu, pełnił obowiązki wikariusza przy kościele Matki Boskiej Bolesnej, przy kościele Bożego Ciała, a od roku 1913 w parafii katedralnej.

W roku 1915 objął prebendę przy kościele Dominikanów (dziś kościół Jezuitów). W 1919 został sekretarzem Wydziału Historyczno-Literackiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1922 przejął rektorat przy kościele Najświętszej Krwi Pana Jezusa w Poznaniu; obowiązki te pełnił do roku 1941 – do chwili aresztowania przez gestapo. Wziął udział w wielu podróżach zagranicznych, w 1907 był w Szwecji, w 1922 wyprawił się do Czech, Holandii, Włoch, Jugosławii, Rumunii, w 1930 peregrynował do Afryki Północnej, a w 1931 zwiedził Stany Zjednoczone. Zajmował się sprawami wychodźstwa i misji zagranicznych. W 1934 uczestniczył w Kongresie Eucharystycznym w Buenos Aires, badając stan prac nad dziełem misyjnym wśród emigrantów. Opublikował drukiem *Pod błękitami Włoch i Afryki. Zapiski-wrażenia-wspomnienia* (Poznań 1931), *W cieniu palm i Piniorów. Z podróży do Włoch i południowej Ameryki. Wspomnienia i studia* (Potulice 1935), *Rozwój katolicyzmu w Brazylii. Życie religijne Polaków w Brazylii na kartach „Ateneum Kapłańskiego”* (1926), a nade wszystko w „Rocznikach Kapłańskich”, gdzie w każdym tomie sporo miejsca poświęcał wychodźstwu i udziałowi rodaków w misjach katolickich. Publikował artykuły w „Dzienniku Poznańskim”, „Dzienniku Pomorskim”, pisał także do „Przewodnika Katolickiego”, „Przeglądu Powszechnego”, „Gazety Kościelnej” oraz „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego”. Należał do Polskiej Katolickiej Unii Esperantystów, Związku Zawodowego Literatów Polskich i Związku Przeciwalkoholowego. Aresztowany 18 IV 1941, przetrzymywany w obozie koncentracyjnym (Fort VII) w Poznaniu; cierpiał szykanowanie, bicie, systematyczne poniewieranie godności ludzkiej. 3 VII 1941 uczestniczył w rozprawie przed Sondergericht II – wyrok 5 lat ciężkiego więzienia w Rawiczu, tam też zmarł.

Z. Gałkowski, *O zasłużonym pisarzu i dobrym obywatelu. W 25-lecie pracy literackiej ks. Cieszyńskiego*, „Przewodnik Katolicki”, 1932, nr 70; C. Lechicki, *Cieszyński Nikodem Ludomir (1886-1942)*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 1972, z. 1; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; I. Posadzy, *Miecz ducha (Nikodem Cieszyński 1886-1942)*, „Przewodnik Katolicki”, 1967,

nr 44; J. Ujda, *Ks. Nikodem Ludomir Cieszyński wybitny kaznodzieja, literat, redaktor*, „Głos Katolicki”, 1952, nr 48; idem, *Ks. Nikodem Ludomir Cieszyński, kaznodzieja, literat i redaktor*, „Wiadomości Duszpasterskie”, 1952, z. 3.

CYGNASKI (Sikenski, Sikensky) MARCIN (ur. w Poznaniu), kpr., legionista. W VII 1806 jako żołnierz 1. Pułku Piechoty Polskiej wzięty do niewoli w Kalabrii (Włochy). Odesłany został do Portsmouth, gdzie był więziony na okręcie-hulku *Guildfond*. 26 III 1811 zwolniony do Francji. Późniejsze losy nie są znane.

S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981.

CYNALEWSKI STANISŁAW (ur. 21 IX 1866 w Gruzlewie Wlkp., zm. 13 III 1932 w Turwi, pow. kościański), ksiądz misjonarz, działacz polonijny, podróżnik. Krótko studiował agronomię, a po ukończeniu we Włoszech seminarium oo. salezjanów w 1893 wyjechał do Argentyny. Początkowo pracował w Patagonii. Po przybyciu w VIII 1897 z Galicji Wschodniej do Argentyny grupy 14 rodzin polskich (69 osób) i osiedleniu się w Apóstoles w prowincji Misiones został w latach 1899-1900 ich duszpasterzem. Opiekę nad prowincją objęli księża werbiści. Przed wyjazdem z Apóstoles nabył od władz prowincji La Pampa 5 tys. hektarów ziemi w okolicy Santa Rosa z zamiarem osiedlenia tam Polaków. W 1900 założył Towarzystwo Katolicko-Rolnicze, uzyskał od władz miejskich zniżkę kolejową dla Polaków, aby im ułatwić transport i sprzedaż płodów rolnych. Poświęcił się działalności misyjnej w Santa Rosa w Toay w prowincji Pampa. Podczas jednej z wypraw misyjnych w parafii Santa Rosa natrafił na Polaków wysłanych przez biuro emigracyjne na bezludne tereny w prowincji Chubut i wraz z nimi założył osadę polską koło Santa Rosa w Toay. W latach 1907-1908 przebywał w Stanach Zjednoczonych, gdzie zajmował się poznawaniem życia kulturalno-oświatowego stowarzyszeń, szkół oraz życia religijnego wśród Polonii amerykańskiej; w latach I wojny światowej ponownie wyjechał do Argentyny oraz Brazylii i Paragwaju. W uznaniu zasług duszpasterskich rząd argentyński przekazał mu duży obszar zie-

mi, który rozdzielił między biednych emigrantów. W 1920 wrócił do Polski, gdyż władze zakonne posądziły go, że wydaje pieniądze zgromadzenia na sprawy emigracyjne. Był przez krótki czas kapłanem w Kórniku. Później opuścił zgromadzenie i inkardynował się do archidiecezji poznańskiej. W ostatnich latach życia osiadł w Turwi u rodziny Chłapowskich. Publikował w „Przeglądzie Emigracyjnym”, „Gazecie Handlowej” i „Wiadomościach Salezjańskich”; drukował prace z zakresu rolnictwa. Zostawił po sobie dwie prace wydane w 1903 *Proyecto de la colonización de Rio Negro* i *El problema agrario*.

T. Lewicki, *Nie damy pogrześć mowy*, Warszawa 1986; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; H. Wróbel, *Cynalewski Stanisław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

CZAPSKI-HUTTEN JÓZEF KAZIMIERZ SULPICJUSZ (ur. 25 III 1797 w Bydgoszczy, zm. 17 IX 1852 w Smogulcu Wlkp.), używał imion Józef Napoleon; powstaniec listopadowy, działacz niepodległościowy i emigracyjny. Był synem hrabiego, generała wojsk koronnych Józefa Grzegorza Longina Czapkiego i Kornelii z d. Plewińska. Pierwsze nauki pobierał w Bydgoszczy, a następnie uczył się w kolegium pijarów w Warszawie, które ukończył w 1815. W latach 1818-1821 studiował na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie należał do czynnych organizatorów związków młodzieży. Z powodu awantury z majorem baronem Maltiz na odwachu wrocławskim – będąc inicjatorem tajnego związku młodzieży – został skazany na dwa miesiące twierdzy, później relegowany z uczelni. W 1821 przyjął poddaństwo rosyjskie i zakupił majątek we wsi Osówki w woj. mazowieckim. Nie zaprzestał działalności rewolucyjnej, narażając się tym samym na śledztwo i dochodzenie z rozkazu Wielkiego Księcia Konstantego. W pierwszych dniach wybuchu powstania listopadowego przebywał w Paryżu, ale na wieść o toczącej się walce wrócił do kraju i w I 1831 wstąpił do wojska. Od IV 1831

służył w pułku kawalerii ochotników poznańskich i walczył w różnych bitwach i potyczkach, m. in. pod Mińskiem, Ostrołęką, Łsobykami, Potyczą i Nieborowem. Odznaczono go Złotym Krzyżem Orderu Virtuti Militari za czyny bojowe w wyprawie do Siedlec. Od V do VIII t. r. był adiutantem polowym przy naczelnym wodzu gen. Janie Skrzyneckim. 11 V 1831 awansował na ppor., 31 lipca na por. Walczył w czasie oblężenia Warszawy, dokąd przedostał się wbrew rozkazom (jego pułk nie brał udziału w obronie miasta). Widząc niepowodzenie powstania, wygłaszał agitacyjne mowy, żądając zlinczowania generałów, za co chciano go postawić przed sądem wojskowym. Aresztowany przez gen. Henryka Dembińskiego, został zwolniony przez gen. Jana Krukowieckiego. 24 IX 1831 uzyskał paszport na podróż w celach naukowych do Francji, Anglii i innych krajów Europy, ale skorzystać z niego już nie mógł. Był poszukiwany listem gończym. 14 XII 1831 wsiadł na statek angielski w Gdańsku i po ciężkiej przeprawie w I 1832 przypłynął do wybrzeży Irlandii w Dublinie. Prowadził nadal działalność polityczną. W IV 1832 przyjechał do Anglii, gdzie przebywał prawie rok. W drodze do Londynu zatrzymał się w Birmingham i uczestniczył w dużym wiecu na rzecz reform ustrojowych. 23 V t. r. znalazł się w składzie delegacji politycznej z Birmingham, przyjętej przez lorda – burmistrza Londynu. Na początku roku 1833 przyjaciele z łóż masonskich uzyskali dla niego paszport francuski na nazwisko Josepha Chapmana. W latach 1833–1837 podróżował do Francji, Szwajcarii, Włoch, dotarł na Kostarykę oraz drogą morską do Algieru w Afryce Północnej, Gibraltaru, Hiszpanii i ponownie wyjechał do Szwajcarii i Anglii. W 1844 czynił starania o powrót do Wielkopolski, ale uzyskanie zgody utrudniało toczące się dochodzenie w Berlinie. Wrócił do kraju w 1847. W 1850 ożenił się z Eleonorą Czarnecką z d. Mielżyńska, dziedziczką Smogulca oraz Gołańczy i miał z nią syna Bogdana, późniejszego polityka. Zaraził się cholerą i umarł w Smogulcu i tam został pochowany. Nazywany „Robespierrem powstania listopadowego”, a na emigracji zyskał miano „zna-

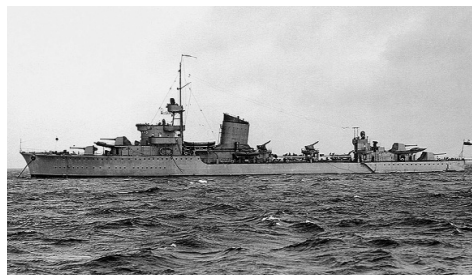
komitego rewolucjonisty”. Całe swe życie poświęcił sprawie wyzwolenia ludów.

S. Błażejowski, J. Kutta, M. Romaniuk, *Bydgoski Słownik Biograficzny*, t. IV, Bydgoszcz 1997; M. Czapska, *Czapski Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Kraków 1938; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

CZARNKOWSKI ANDRZEJ (ur. 1660, zm. przed 1618), polski szlachcic, starosta inowrocławski, kasztelan nakielski, rogoziński, kamieniecki, kaliski oraz wojewoda kaliski, właściciel kilku wielkopolskich miast. Wiosną 1594 wraz z innymi polskimi szlachcicami wyprawił się w podróż morską do Szwecji, w związku z trudną sytuacją króla polskiego Zygmunta III Wazy. Na jego apel odpowiedziała znaczna liczba pocztu wojskowego, która jednak nie potrafiła zmienić obrazu politycznego i w efekcie król postanowił wrócić do Polski, pozostawiając Karola Sudermańskiego jako regenta. Czarnkowski wraz z bratem Janem w rejs powrotny zaokrętowali się na jeden ze statków gdańskich; pod koniec VII t. r. liczna flota wyszła ze Sztokholmu i 20 VIII t. r. znalazła się pod Latarnią w Wisłoujściu.

A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. III, Warszawa 1900; M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, mszp. w zbiorach prywatnych autora; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Zarzycki, *Kaprowie i piraci polscy*, Warszawa 1997.

CZECHOWSKI EDWARD (ur. 16 IX 1914 w Jaruzynie k. Szubina, zm. 4 V 1940 na wodach norweskiego fiordu Rombaken), mat; syn Władysława i Stanisławy z d. Baumann. 30 VIII 1939

Niszczyciel ORP *Grom*

wyszedł z Gdyni na niszczycielu ORP *Grom* do Wielkiej Brytanii. Wziął udział w walkach o Narwik. Zatonął wraz z okrętem.

W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; M. Twardowski, *Niszczyciele typu „Grom” cz. 2. GROM i BŁYSKA WICA*, Gdańsk 2003; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

CZEKAŁSKI JÓZEF STANISŁAW (ur. 28 III 1895 w Piotrkowie Trybunalskim, zm. 29 II 1976 w Poznaniu), geograf, geolog, podróżnik, profesor UP i UAM w Poznaniu; syn Józefa, adwokata i literata oraz Józefy z d. Zawadzka, nauczycielki. W latach 1898-1904 przebywał w Rosji, gdzie jego ojciec został zesłany przez władze carskie. W 1913 uzyskał maturę w Kisłowodsku, a następnie rozpoczął studia matematyczne, przyrodnicze oraz geograficzne w Kijowie i Charkowie, żeby po 1918 kontynuować te ostatnie w Wilnie i Warszawie. W 1920 uzyskał absolutorium na Wydziale Przyrodniczym w Warszawie. W latach 1920-1921 był asystentem w Katedrze Geologii i Paleontologii UP, a w latach 1922-1924 w Katedrze Geologii UW. W 1925 prowadził prace badawcze w głębi algierskiej Sahary w ramach Międzynarodowej Komisji Promieniowania Słonecznego. W 1926 prowadził wykłady na uniwersytetach w Algierze, Paryżu i Grenoble. Kolejny pobyt w Afryce wykorzystał na wędrowki w głąb kontynentu. W 1929 objął asystenturę w Katedrze Geografii UP. W 1931 na UP otrzymał tytuł doktora filozofii w zakresie geografii i etnografii za rozprawę *Problemy antropogeograficzne w grupie oaz Uargla na Saharze Algierskiej*. W latach 1931-1938 pracował nad mapą geologiczną Polesia, Pomorza i osadnictwa wiejskiego w Polsce. W 1938 został zastępcą profesora geografii gospodarczej na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP. Podczas okupacji niemieckiej pracował w Warszawie jako robotnik, ponadto wykładał na Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich i w Instytucie Morskim. Po 1945 wrócił do Poznania, pracując na miejscowym uniwersytecie (habilitował się)

i poświęcając się głównie działalności dydaktycznej i popularyzatorskiej. W 1946 został profesorem nadzwyczajnym. Opublikował artykuły geograficzne w Encyklopedii Powszechnej Ultima Thule, współpracował ze Słownikiem geograficznym Trzaski, Everta i Michalskiego oraz ogłosił 19 prac z geologii, kartografii, antropogeografii i szereg artykułów popularnonaukowych.

S. Liman, *Czekalski Józef Stanisław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

CZEKAŁSKI MARCELI (ur. 17 X 1905 w Gnieźnie), kucharz na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 31 V 1945 na statku pasażersko-drobnicowym *Sobieski*. Uczestniczył m. in. w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców z kapitulującej Francji, ewakuacji angielskiego złota z Wielkiej Brytanii, desancie na Madagaskar, inwazji alianckiej na Afrykę Północną, lądowaniu wojsk na Sycylii, pod Salerno i pod Anzio, inwazji na południe Francji. 14 XII 1944 odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

CZEKAŁA JAN (ur. 1861 we wsi Rosko, w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim, w gminie Wieleń, zm. 1938 w Chicago), działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych. W 1868 wybrał się z rodziną w podróż morską do Nowego Jorku. Początkowo rodzina Czekańów mieszkała w Dunkirk w pobliżu Nowego Jorku, a od 1872 w Chicago. J. Cz. był jednym z najpopularniejszych członków Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, dla którego założył kilka Towarzystw i w którego Zarządzie pełnił różne urzędy. Pracował pożytecznie dla rodaków w Stanach Zjednoczonych. Przez jakiś czas pełnił stanowisko radnego miasta Chicago. Należał do gorliwych pracowników polskich spółdzielni pożyczkowo-budowlanych. Został wybrany na stanowisko

prezesa organizacji Polsko-Amerykańskiego Stowarzyszenia Pożyczkowo-Budowlanego w stanie Illinois. Za długoletnią pracę obywatelską i organizacyjną został odznaczony Krzyżem Zasługi.

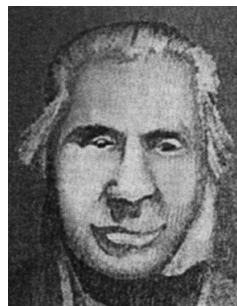
K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

CZERWIŃSKI FRANCISZEK (ur. w Ciszkowie pod Lubaszem), chłop małorolny. W 1852 wyprawił się wraz z dwoma przyjaciółmi: Kurowskim i Julianem Evertem w podróż morską „za chlebem” do Stanów Zjednoczonych. W XI t. r. z Nowego Jorku podróżował do Hawany, a dalej do Panamy i nadal szlakiem morskim do Kalifornii; tam dopiero znalazł godziwe warunki do dalszego życia. Brak dalszych informacji.

M. Haiman, *Ślady polskie w Ameryce*, Buffalo 1927; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

D

DALEKI JĘDRZEJ (ur. w IV 1783 w Kołaczkowicach k. Rawicza, zm. 10 V 1870 w Parkowie pod Obornikami), legionista. Syn chłopca z Wielkopolski; miał trzech braci i siostrę. W 1806 pracował jako parobek w majątku pod Jutrosinem. Jesienią t. r. został powołany do wojska polskiego, trafił do piechoty i odbył przeszkolenie w Rawiczu, a stamtąd przybył do Poznania i przekazany został pod dowództwo francuskie. Wkrótce uzbrojony i umundurowany, lecz we własnych butach, konwojował z Poznania do Berlina 300 pruskich i rosyjskich jeńców. Eskortę ochronną stanowiło 50 wołyżerów i 50 szwoleżerów. Powrót z Berlina do Poznania był również „pieszy”. W Poznaniu dowództwo francuskie przekazało go do oddziałów polskich. Znalazł się w składzie 9. Pułku Piechoty Księstwa Warszawskiego, który organizowano w Gnieźnie, jako część składową dywizji gen. J. H. Dąbrowskiego. W 1807 roku uczestniczył w walkach o Grudziądz i Tczew. Wiosną t. r. przez 3 miesiące był pod murami oblężonego Gdańska, brał udział w wyprawie mającej na celu zdobycie wyspy Holm. 26 maja t. r. wkroczył do zdobytego Gdańska, a w czerwcu bił się już na terenie Prus w zwycięskiej bitwie pod Frydlandem. W 1808 9. Pułk Piechoty Księstwa Warszawskiego przeszedł pod rozkazy dowództwa francuskiego z zadaniem wzięcia udziału w walkach w Hiszpanii. Spod Warszawy jednostka przeszła pieszo przez Niemcy do Paryża. Paryż opuścił jesienią 1808 roku, przebył Pireneje i wkroczył na teren Hiszpanii. W kraju tym uczestniczył w walkach na terenie Starej i Nowej Kastylii, w rejonie gór Sierra Morena, pod Burgos, przeszedł w grudniu 1808 roku przez wąwóz Somosierry i bił się pod Madrytem. Następnie walczył z Anglikami w Portugalii. Po powrocie do Hiszpanii stacjonował w Toledo, gdzie się nauczył dobrze władać języ-

kiem hiszpańskim. W VIII 1811 pod Almerią dostał się do hiszpańskiej niewoli, jako więzień został załadowany na okręt i po kilku dniach podróży, prawie bez żywności, został przekazany w porcie Alicante Anglikom, którzy przewieźli go do Anglii. Odrzucił propozycję przejścia do służby w armii brytyjskiej w Indiach, za co odtransportowano go statkiem na Wyspę św. Heleny. Przebywając w koszarach angielskich, pracował w kamieniołomach i w porcie. Jesienią 1811 roku, po odbyciu kary, wrócił wraz z innymi żołnierzami drogą morską do Hanoweru. W okolicy tej kwaterowały wojska francuskie. Podejrzewając wysadzonych Polaków o to, że stanowią „desant” angielski, Francuzi otoczyli ich, spalili ich paszporty oraz odzież, a ludzi na noc zamknęli w stodole. Następnie Jędrzej Daleki wraz z kolegami pomaszerował do Amsterdamu, a potem oczyszczony z podejrzeń, wrócił (poprzez Luksemburg i Paryż) na południe Francji, do Bordeaux, gdzie ponownie umundurowany, stał się znowu żołnierzem armii francuskiej. Po odpoczynku i przywróceniu stopnia kaprała, przyznanego mu jeszcze w Hiszpanii, dołączył w kwietniu 1812 roku do 9. Pułku Piechoty i wziął udział w słynnej wyprawie armii Napoleona na Moskwę. Jego szlak prowadził z Bordeaux przez Paryż, Berlin, Szczecin i Królewiec na Litwę. Pod koniec XI 1812 roku wziął udział w bitwie nad Berezyną, gdzie został ranny w nogę. Znalazł się w Smoleńsku. Stąd zaś przez Rygę, Wilno i Kwidzyn dotarł do Poznania. Resztki 4., 7. i 9. Pułku Piechoty broniły przez 3 miesiące Szpandawy. Na skutek wysadzenia prochowni zginęło wielu obrońców twierdzy, ale Daleki wyszedł cało i z niedobitkami wspomnianych pułków doszedł do Wirtembergii. W dniach 16-19 X 1813 walczył pod Lipskiem. Odznaczony za odwagę francuskim medalem św. Heleny. Następnie walczył w rejonie Frankfurtu i Moguncji, tam dostał się do niewoli austriackiej. Odtransportowany przez Bawarię do Czech, znalazł się w Pradze. Następnie siedł przez Cieszyń do Krakowa, gdzie został zwolniony z niewoli. Przez Częstochowę dotarł do Wielkopolski. W II 1814 wrócił do Kołaczkowic. 30 IV 1815

ożenił się z Jadwigą Rossa z d. Swora. Pracował w majątku w Krzekotowicach, następnie jako stróż w pałacu w Chociszewicach, w końcu trafił do Babkowic. Od 1861 do śmierci mieszkał u swego syna, Jakuba, proboszcza w Parkowie pod Obornikami. Pochowany na cmentarzu przykościelnym w Parkowie. Miał 5 dzieci: 3 córki i 2 synów. Jego wspomnienia- *Przygody starego wiarusa z 9. Pułku Ks. Warszawskiego...* doczekały się czterech wydań książkowych i dodatku do „Głosu Lidzbarskiego”.

J. Daleki, *Wspomnienia mojego ojca. Żołnierza dziewiętego pułku Księstwa Warszawskiego. Według ustnego opowiadania spisane*, Poznań 1903; S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7; www.muzeum.gostyn.pl/Gostynski_Slownik_Biograficzny.

DANIELEWICZ EDWARD (ur. 20 II 1902 w Osieku Wielkim k. Koła, zm. 5 XI 1977 w Gdańsku), działacz związkowy; syn cieśli wiejskiego. Po ukończeniu dwóch oddziałów szkoły powszechnej wraz z rodziną wyjechał do Westfalii, gdzie pracował w kopalni węgla. W 1920 przyjechał do Polski, pracował w Fabryce Wozów i Narzędzi w Gnieźnie. W t. r. wstąpił do WP i uczestniczył w III powstaniu śląskim w 1921. Potem kolejny raz wyjechał do Westfalii w poszukiwaniu pracy. Od 1923 zatrudniony w rafinerii naftowej w Limanowej, jednak za agitację wśród robotników, wzywającą do wstępowania do związków zawodowych został zwolniony. W latach 1923-1927 był stróżem w sanatorium w Zakopanem. W 1928 przyjechał do Gdyni i otrzymał pracę w porcie. Szybko zyskał popularność wśród robotników. Od 1932 członek KPP. W 1935 wybrany został sekretarzem Oddziału Robotników Portowych Związku Zawodowego Transportowców, a w końcu jego przewodniczącym. W latach poprzedzających wybuch II w. ś. kandydował do Rady Miejskiej w Gdyni. Czas okupacji spędził w Kole, pracując jako szklarz. W 1945, po wyzwoleniu Wybrzeża, powrócił do Gdyni i podjął pracę w Komitecie PPR w Gdyni. Był także przewodniczącym Rady Związków Zawodowych. Należał do aktywnych uczestników

odbudowy portu gdyńskiego. W 1946 zamieszkał w Gdańsku i pracował jako organizator portowy. Następnie wyjechał do Szczecina. Od 1956 sekretarz, dalej instruktor Komitetu Miejskiego PZPR. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zasłużeni Gdynianie, „Rocznik Gdyniński” 1978-1979.

DANIELEWICZ IGNACY (ur. 7 II 1827 w Gnieźnie, zm. 8 IV 1901 w Sevenhill), zakonnik, misjonarz. W 1856 wstąpił do zakonu jezuitów w Austrii. 2 II 1863 opuścił Wiedeń i wyjechał do Londynu, skąd wypłynął na statku *Berwickshire* do Australii. Mieszkał w Melbourne, a po krótkim czasie przeniósł się do pld. Australii. Pracował jako szewc, masażysta (w klinice), kucharz, ogrodnik, sanitariusz, zakrystian, prefekt, a nawet zatrudniony był w hotelu. Pracował w gimnazjum w Sevenhill. W ramach działalności misyjnej przebywał w następujących miejscach: Norwood, Burra, Kooringa, Manoora, Jamestown i Georgetown. Śladem obecności I. D. w Australii jest wykonana przezeń własnoręcznie niewielka, kamienna kapliczka, zbudowana ku czci św. Ignacego Loyoli, stojąca na jednym

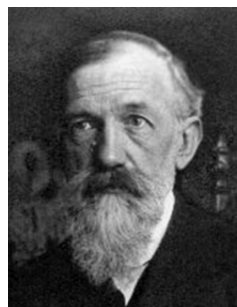

Niewielka kapliczka zbudowana ku czci św. Ignacego Loyoli przez Ignacego Danielewicza na jednym ze wzgórz w pobliżu klasztoru w Sevenhill w Australii

ze wzgórz w pobliżu klasztoru w Sevenhill w pld. Australii. W 1896 otrzymał obywatelstwo australijskie. Pochowany został w podziemiach kościoła w Sevenhill.

M. Borowiak, *Przez Boga zesłany do misji* „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 26; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; idem, *Poles in Australia and Oceania 1790-1940*, Sydney 1987.

DANYSZ JAN (ur. 24 XI 1860 w Chylinie Wlkp. k. Turku, zm. 14 I 1928 w Paryżu), biolog, mikrobiolog, filozof; syn Jana Kazimierza i Marii z d. Nestorowicz. Do gimnazjum uczęszczał w Ostrowie Wlkp., ale wobec pruskiego ucisku porzucił szkołę i opuścił ojczyznę. W latach 1879-1882 studiował kierunki matematyczno-fizyczne na Sorbonie, które ukończył z tytułem licencjata. Studiował też filozofię w Caën w Normandii oraz poświęcił się badaniom anatomii i histologii porównawczej w muzeum historyczno-naturalnym. Zajmował się szczególnie zagadnieniem zwalczania szkodników gospodarczych (gryzoni, owadów, grzybów chorobotwórczych) metodami biologicznymi. Rezultatem badań mikrobiologicznych J. D. było odkrycie lasecznika z grupy paratyfuszowej, który nazwano *Baccillus rati Danysz*. W 1893 został przyjęty do Instytutu Pasteura w Paryżu, gdzie na krótko objął kierownictwo działu mikrobiologii. Od 1902 do 1906 peregrynował do Rosji, Portugalii i Transwalu w Afryce, zajmując się walką ze szkodnikami roślin uprawnych i środowiska naturalnego. W VI 1906 wyjechał do Australii, zaproszony został przez komitet do walki z plagą królików. Pracował w laboratorium Urzędu Zdrowia w Sydney. W X t. r. wyjechał na wyspę Broughton w Nowej Południowej Walii, gdzie po zatruciu trafił do sanatorium w Górach Błękitnych. Po wyzdrowieniu kontynuował badania do 1 V 1907. Prace J. D., a zwłaszcza jego teoria spotkały się z przejawami

mi opozycji i przeszkód w Australii. 20 V t. r. na statku *India*, nie zrealizowawszy do końca rozpoczętych badań, wrócił do Europy. Mieszkał w Paryżu i był uważany za nieoficjalnego Ambasadora Polski we Francji. Światową sławę zdobył wyjaśnieniem stosunku jądów do przeciwjadów w organizmach oraz wprowadzeniem tzw. fenomenu Danysza, który stał się podstawą racjonalnego leczenia surowicami. Podczas I w. ś. armia francuska zawdzięczała J. D. wyłączenie szczyrów okopowych. Mimo że życie spędził na obczyźnie, czuł się bardzo związany z Polską. Dom J. D. w Paryżu był ostoją polskości. Założył Towarzystwo „Spójnia” dla Polaków we Francji. W 1921 zaproponowano mu katedrę bakteriologii w Poznaniu, odmówił, tłumacząc się złym stanem zdrowia. Wydał drukiem około 100 prac i artykułów. Odznaczony francuską Legią Honorową i Krzyżem Komandorskim Odrodzenia Polski. Portret J. D. został umieszczony w Zakładzie Bakteriologii UP.

P. Kraszewski, *Danysz Jan*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; T. Marcinkowski, *Dzieło Jana Danysza (1860-1928) o biologicznym znaczeniu cierpienia i zdrowia*, Goleniów 2001; L. Paszkowski, *Polacy we Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962.

DĘBICKI JÓZEF (ur. 31 III 1926 w Poznaniu, zm. 6 IV 1945 w Brighton), mar. ochotnik w PMW; syn Michała i Katarzyny z d. Bednarz. Podczas II w. ś. służył na niszczycielu eskortowym ORP *Ślązak*. Pochowany w The Royal Cemetery, Military Plot, nr grobu Z. G. L. 10.

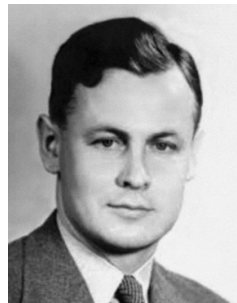
J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1945*, Londyn 1952.

DOBRZYCKI MIKOŁAJ (ur. 6 XII 1793 w Poznaniu lub Rumiejkach k. Środy, zm. 5 V 1848 w Obornikach Wlkp.), mjr, legionista, powstaniec. Walczył o wolność Polski pod Napoleonem. W V 1809 jako ppor. 2. Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej uczestniczył w walkach w Hiszpanii i jako pierwszy wdarł się na mury Saragossy, za co otrzymał stopień por. i Legię Honorową. 20 V t. r., wzięty do niewoli hiszpańskiej

w Fons, następnie był więziony w Targonie i Cabrzerze do 28 VII 1810. 28 IX t. r., będąc w niewoli angielskiej, został przewieziony do Portsmouth i umieszczony na więziennym hulku *San Damaso*. Został następnie przetransportowany statkiem do Peebles w Szkocji, gdzie był dalej więziony. Od 27 I 1813 do 15 II t. r. przebywał na pontonie jenieckim *Guidford* w Portsmouth. Uzyskał zezwolenie na wyjazd do Francji. Po powrocie do Królestwa Polskiego, w latach 1815-1817 służył w 6. Pułku Piechoty Liniowej. Zwolniony ze służby w stopniu kpt. w 1817. Zatrudniony został w kaliskiej Komisji Wojewódzkiej. Za przynależność do Towarzystwa Patriotycznego skazany na cztery lata więzienia (1824-1829), które odbył w twierdzy zamojskiej. Uczestnik powstania listopadowego w 1830-1831. Ciężko ranny pod Ostrołęką, trafił do niewoli. Od 1833 do 1848 przebywał u swych krewnych w Chociszkach. Poległ podczas nieudanego ataku kosynierów na Oborniki Wlkp. Pochowany na cmentarzu w Bąblinie. Autor pamiętnika, którego fragmenty dotyczące przeżyć więziennych zostały ogłoszone drukiem we Lwowie (1875) – *Pamiętnik... Więzienie w Zamościu i Górze Kalwarji* oraz Poznaniu (1886) – *Pamiętnik... oficera i więźnia w Zamościu*.

S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; A. Koperkiewicz, *Ponura sława więziennych hulków*, „Morze”, 1983, nr 2; A. Wędzki, *Dobrzycki Mikołaj*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

DOERFFER JERZY WOJCIECH (ur. 21 IV 1918 w Łęce Wielkiej w pow. gostyńskim, zm. 9 VIII 2006 w Sopocie), konstruktor statków, animator polskiego okrętownictwa, prof. zwyczajny i prof. h. c. Po ukończeniu szkoły powszechnej, od 1927 uczęszczał do Gimnazjum im. Komeńskiego w Lesznie Wlkp. W 1932 przeniósł się do Gimnazjum św. Marii

Magdaleny w Poznaniu, które ukończył w 1935, uzyskując świadectwo dojrzałości. W latach 1936-1939 studiował w THD. Podczas studiów został przyjęty do polskiej korporacji akademickiej „Rosevia”. W VIII 1939 wyjechał na praktykę do stoczni w Anglii. W 1942 ukończył studia na Uniwersytecie w Glasgow. Od 1942 do 1945 pracował w stoczni Vickers-Amstrongs Ltd. w Barrow-in-Furness. Od 1945 przebywał w Polsce. W 1946 został kierownikiem Wydziału Budowy Okrętów Stoczni nr 1 (Stocznia Gdańska). W 1950 zdał egzamin na PG. Budowniczy statku *Soldek*, pierwszej pełnomorskiej jednostki zwozowanej po II w. ś. Twórca tzw. połówkowej metody budowy statków. Konstruktor kapsuły ratowniczej i urządzenia poprawiającego sterowność statków. Od IV 1951 główny inż. Stoczni Gdańskiej. W latach 1947-1949 nauczał w Państwowym Liceum Budownictwa Okrętowego „Conradinum”. Od 1948 prowadził zajęcia na Wydziale Budowy Okrętów PG. W 1952 utworzył Katedrę i Zakład Technologii Okrętowej na PG, którą prowadził do 1988. W latach 1957-1958 odbył straż naukowe w stocznjach angielskich i francuskich. W 1960 obronił doktorat, od 1963 profesor. W latach 1953-1964 dziekan Wydziału Budowy Okrętów PG. W latach 1964-1967 prorektor, 1981-1984 rektor PG. Doktor honoris causa Instytutu Budowy Okrętów w Leningradzie, Uniwersytetu w Glasgow, Rostoku, AMW w Gdyni, Politechniki w Szczecinie i Politechniki Gdańskiej. W 1998, z okazji 80-rocznicy urodzin, PG wybiła dedykowany mu medal. Za wszechstronną działalność otrzymał szereg wyróżnień i medali krajowych oraz zagranicznych, a także Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski i Medal św. Wojciecha oraz złoty medal Frode’a.

M. Andrzejewski., *Doerffer Jerzy Wojciech*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012; Internet.

DOLATKOWSKI AUGUSTYN KAJETAN (ur. 18 IX 1903 w Środzie Wlkp., zm. 16 II 1977 w Gdyni), kmr lek., prof. nadzwyczajny, doktor medycyny; syn Stanisława i Czesławy Urbanowicz. W 1916, po ukończeniu szkoły powszech-

nej, rozpoczął naukę w Gimnazjum im. Bergera w Poznaniu. Od 1922 student Wydziału Lekarskiego i Wojskowej Szkoły Sanitarnej (od 1924 przekształcona w Oficerską Szkołę Sanitarną) w Warszawie, przygotowującej dla wojska kadry zawodowej lekarzy oficerów. W 1928 otrzymał dyplom doktora wszech nauk lekarskich na UW, a po obronie wszystkich egzaminów lekarsko-wojskowych został promowany na ppor. lek. W latach 1928-1932 służył w SPS w Warszawie, w tym czasie został mianowany na por. lek. Od 1932 służył jako por. lekarz w 8. Pułku Strzelców Konnych w Chełmnie. W 1934 został przeniesiony do służby w PMW, z którą związał się na stałe, początkowo jako lekarz SPMW w Toruniu, a w końcu jako ordynator Oddziału Chorób Wewnętrznych i zakaźnych Szpitala Miejskiego w Gdyni-Oksywiu. Latem 1935 wziął udział w rejsie na okręcie szkolnym ORP *Iskra*. W 1937 roku opublikował pionierską w Polsce pracę *Higiena służby na okrętach*. W 1938 odbył wraz z innymi wykładowcami cykl wykładów z medycyny morskiej na UJ w Krakowie, która jako pierwsza z polskich uczelni zainteresowała się tą problematyką. 27 VIII 1939 został komendantem Szpitala Morskiego nr 1 przeniesionego do Babiń Dołów na Kępie Oksywskiej. Po kapitulacji został aresztowany i uwięziony przez Niemców, pod zarzutem rzekomo złego traktowania ran-

Okręt żaglowy Polskiej Marynarki Wojennej ORP *Iskra*

nych jeńców niemieckich. Wnet jednak został zwolniony i pozostawiony na czele tego szpitala, przeznaczonego dla polskich jeńców chorych zakaznie, a potem dla ludności cywilnej. Podczas okupacji należał do nielicznych polskich lekarzy w Gdyni i Gdańsku. Deportowany w 1944 roku, uciekł i powrócił do Gdyni, gdzie przez kolejne miesiące ukrywał się przed gestapo. Od 1945 tworzył służbę sanitarną w Gdyni. Od 29 VII 1946 na powrót trafił do PMW, będąc lekarzem Głównego Portu Marynarki Wojennej. Został awansowany na stopień kmdr. ppor. Od 1952 kierował Sekcją, a później Wydziałem Naukowo-Badawczym Szefostwa Służby Zdrowia MW. W 1962 roku został pracownikiem Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi, od 1963 roku jej profesorem nadzwyczajnym. Organizator Katedry Medycyny Morskiej WAM z siedzibą w Gdyni-Oksywiu. W 1969 roku przeszedł w stan spoczynku, w stopniu komandora. W 1976 roku otrzymał doktorat honoris causa swojej uczelni. Był wybitnym naukowcem, czynnym także w Instytucie Medycyny Morskiej i w Sekcji Medycznej Komitetu Badań Morza PAN. Inicjator wydawanego „Rocznika Lekarzy Służby Zdrowia Marynarki Wojennej” i pierwszej polskiej bibliografii morskiej i tropikalnej od XIX w. Pierwszy polski członek Undersea Medical Society. Ogłosił ponad 100 publikacji na temat medycyny morskiej. Należał do współautorów *Polskich tablic nurkowych i zarysu fizjopatologii nurkowania*. Laureat nagrody Miasta Gdyni oraz nagród III i II stopnia w dziedzinie medycyny wojskowej. Doktor honoris causa WAM. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, medalem Edukacji Narodowej. Został pochowany na Cmentarzu Witomińskim w Gdyni. Od 1990 roku jego nazwisko nosi jedna z ulic w Gdyni-Oksywiu.

Z. Dolatkowska, *Wspomnienia z obrony Wybrzeża w 1939 i z czasów okupacyjnych*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; A. Dolatkowski, *Zbiór prac ogłoszonych w latach 1929-1957*, Gdynia 1957; idem, *Zbiór prac ogłoszonych w latach 1947-1967*, Gdynia 1967; K. Kaczmarek, I. Kaczmarek, *Kmdr prof. dr med. Augu-*

styn Kajetan Dolatkowski, doktor honoris causa WAM. W setną rocznicę urodzin profesora. „Przegląd Morski”, 2003, nr 11; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; A. Kolejewski, *Areopag gdyńskich lekarzy. Profesor doktor medycyny Augustyn Kajetan Dolatkowski (18.09.1903–16.02.1977)*, „Pomorski Magazyn Lekarski – miesięcznik Okręgowej Izby Lekarskiej w Gdańsku”, 2009, nr 8-9, nr 10, nr 12. W. Pater, *Kmdr prof. dr Augustyn Dolatkowski*, „Bandera”, 1988, nr 50; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; *Zasłużeni Gdynianie*, „Rocznik Gdyński” 1978-1979; Korespondencja Z. Dolatkowskiej z J. Pertkiem, w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

DOMINIK z SECEMINA (ur. w drugiej poł. XV, zm. 20 III 1519 w Krakowie), kanonik i kanclerz gnieźnieński, doktor teologii i obojga praw, wykładowca Akademii Krakowskiej. W 1494 ukończył studia w Akademii Krakowskiej. We Włoszech (prawdopodobnie w Rzymie) uzyskał doktorat prawa, nostryfikowany 1509 w Akademii Krakowskiej. Z jego wiedzy prawniczej korzystał król Zygmunt I Stary. W 1510 uczestniczył w zjeździe poznańskim, który miał rozstrzygnąć spór między Polską a Krzyżakami. W latach 1508-1510 był kanclerzem biskupa poznańskiego, Jana Konarskiego. W 1512, dzięki arcybiskupowi gnieźnieńskiemu → Janowi Łaskiemu, którego był powiernikiem, otrzymał kanclerstwo kapituły gnieźnieńskiej, kanonikat łączycy i inne beneficja. Uzupełniając od 1512 studia teologiczne w Rzymie u S. Mazzoliniego (zw. Prierias), napisał komentarz do konstytucji papieża Marcina V pt. *De non vitandis excommunicatis nisi denunciatis* (1516). Uczestniczył w obradach V Soboru Laterańskiego. W 1515 pielgrzymował do Jerozolimy i Palestyny. W trakcie podróży przez Morze Śródziemne do Ziemi Świętej w latach 1515-1516 zwiedził Włochy.

M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1917*, Kraków 1930; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

DORSZEWSKI KAZIMIERZ (19 II 1826 w Powidzu k. Gniezna, zm. 28 XI 1915 w Gnieźnie); ksiądz, pielgrzym, wykładowca seminarium w Poznaniu, administrator generalny archidiecezji gnieźnieńskiej. W 1846 ukończył Gimnazjum w Trzemesznie, a następnie wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. W 1848 jako kleryk wystąpił w kościele w Trzemesznie z mową nakłaniającą Polaków do powstania wielkopolskiego. Po tym zdarzeniu władze pruskie zmusiły go do opuszczenia Polski, wyjechał do Poznania i udał się na dalsze studia do Niemiec, gdzie zdobył licencjat z teologii. 22 III 1850 przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1850-1854 wykładał egzegezę Pisma św., a także opiekował się biblioteką seminarium duchownego w Poznaniu. W latach 1854-1868 pełnił posługę w parafii w Ryszewce k. Rogowa. W 1872 pielgrzymował drogą morską z Triestu do Palestyny. Plonem z podróży były wydane *Zapiski i wrażenia z podróży do Ziemi Świętej i Egiptu odbytej w r. 1872* (Gniezno 1878). W 1886 został wybrany na dziekana prałata kapituły poznańskiej. W latach 1906-1914 zarządzał archidiecezją gnieźnieńską. W 1915 otrzymał godność papieską protonotariusza apostolskiego. Od 1870 był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej, Gniezno 2011; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

DRESZER JERZY (ur. 1917, zm. 31 X 1984 w Kościanie), kpt. mar.; bratanek gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. W 1935 ukończył Korpus Kadetów nr 1 we Lwowie. Awansował na ppor. art. rez. We IX 1939 jako por. art. był dowódcą 25. Baterii (kal. 105 mm) na Helu. Po 1945 wstąpił do PMW. Awansował na stopień kpt. mar. Pochowany na cmentarzu komunalnym w Kościanie

Kadry Morskie Rzeczypospolitej t. II, cz. 1 Korpus oficerów 1918-1947, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996.

DURSKI HIERONIM (ur. 24 IX 1824 w Poznaniu, zm. 16 X 1905 w Campo Largo k. Kurytyby), muzyk, nauczyciel, ojciec szkolnictwa polskiego

w Brazylii. W 1848 po upadku powstania wielkopolskiego w którym podobno brał udział, jak również z powodu braku nadziei narodowych, podjął decyzję wyjazdu do Ameryki Południowej. W 1851 wraz z rodziną H. D. przybył do Brazylii razem z grupą pierwszych emigrantów i osiedlił się wśród kolonistów niemieckich w Blumenau (stan Santa Catarina), następnie w Cólônia Dona Francisca (obecnie Joinville), w stanie Santa Catarina. Trudnił się uprawą roli. Około 1863 przeniósł się do Parany i zamieszkał z rodziną w Vila do Principe (ob. Lapa). H. D. jest uważany za pierwszego Polaka, który zamieszkał w Paranie i uchodzi za pierwszego nauczyciela pochodzącego z Polski, który uczył jęz. portugalskiego w szkole publicznej w Paranie. Od 9 X 1876 do 1885 był kierownikiem polskiej szkoły w Orleans w pobliżu Kurytyby. Pełnił funkcję nauczyciela w wielu miejscowościach w Paranie, m.in. Campo Largo, Campo Comprido i uważany jest za ojca polskich szkół w tym stanie brazylijskim. Oprócz przedmiotów w jęz. portugalskim, wymaganych przez rząd, uczył głównie po polsku, ale wśród słuchaczy miał również Brazylijczyków. W 1886 przeniósł się do Kurytyby, gdzie kontynuował pracę pedagogiczną. Udzielał lekcji muzyki dzieciom brazylijskim, a czytania i pisania w jęz. polskim dzieciom polskim. Dzięki H. D. 25 III 1886 doszło do otwarcia w Kurytybie pierwszej rządowej Biblioteki Publicznej. W 1893 został wydał pierwszy podręcznik szkolny dla Polonii Brazylijskiej, pt. *Elementarz dla polskich szkół w Brazylii w języku polskim i portugalskim, użyteczny także dla Polaka nowo przybyłego z kraju...* (wyd. w Kurytybie i Poznaniu). Pozostawił po sobie obszerny pamiętnik spisany w jęz. portugalskim, którego zaledwie fragment został uratowany w redakcji „Ludu” (obejmuje okres od 1 I 1886 do 31 XII t. r.). Miał stały kontakt z ojczyzną, otrzymując prasę i książki. Uchodzi za współzałożyciela miasta Joinville. Jego nazwisko zostało upamiętnione nazwą jednej z ulic w Kurytybie.

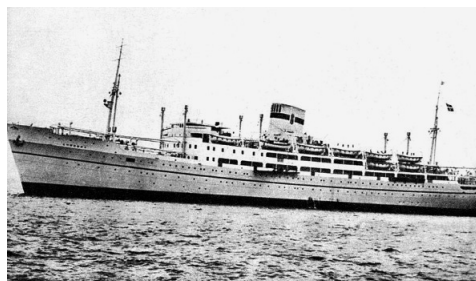
Z. Dambek, *Hieronim Durski w Brazylii. Przyczynki do dziejów inteligencji polskiej na antypodach w XIX wieku*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; E. Ciurus,

Polacy w Brazylii, Lublin 1977; K. Gluchowski, *materiały do problemu osadnictwa Polskiego w Brazylii*, Warszawa 1927; M. Lepecki, *Parana i Polacy*, Warszawa 1962; Z. Malczewski, *Durski Hieronim*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, Toruń 2003; idem, *Obecność Polaków i Polonii w Rio de Janeiro*, Lublin 1995; idem, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce południowej*, Warszawa 1977; idem, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

DUTKIEWICZ CZESŁAW (ur. 1 XI 1914 w Wągrowcu), st. mar. na statkach PMH. Jako młodszy chłopiec okrętowy na statku *Śląsk* od 15 II 1940 do 26 III 1941, następnie dezerteruje. Wrócił na morze i od 3 IV 1941 do 28 XII 1944 jako st. mar. pływał na *Morskiej Woli*. Od 12 III do 9 VI 1944 zamustrowany na drobnicowcu *Kielce*. Od 3 VIII do 20 VIII 1944 ze względów zdrowotnych skierowany do Domu Marynarza w Birkenhead. Od 28 VIII 1944 do 26 V 1945 na drobnicowcu *Hel*. Odznaczony Medalem Morskim PMH (4x). Dalsze losy nie są znane.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

DWORNIAK CZESŁAW (ur. 23 V 1900 w Krotoszynie), st. steward i asystent ochmistrza na statkach PMH. W latach 1940-1944 na handlowcach pasażersko-drobnicowych *Chrobry*, *Pułaski* i *Sobieski*. Brak dalszych informacji.

Statek pasażersko-drobnicowy *Chrobry*

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

DYBEK IRENA MARIA (ur. 14 XII 1912 w Czarniejewie k. Gniezna, zm. 4 IV 1995 w Poznaniu) zwana „Inką”, pielęgniarka, chłopiec pokładowy, płatnik w PMH; córka Bolesława Wilanda, miejscowego lekarza i Haliny z d. Wyrembecka z Chwaliszewa (obecnie niewielka część Poznania). Żona → kpt. ż. w. Tadeusza Dybka. Jedna z 40 kobiet zatrudnionych w PMH w latach 1939-1945 (na statkach). Wykształcona w zawodzie pielęgniarki (sanitariuszki), przed 1939 pływała na statkach pasażersko-drobnicowych *Sobieski* i *Pułaski*. Po 1939 wyjechała z Polski przez rumuńską granicę, przyjechała do Anglii. Od 26 VI 1941 do 22 I 1945 członek załogi frachtowca *Kromań* (dowódca kpt. ż. w. T. Dybek). Zyskała rozgłos wśród flot sojuszników dzięki

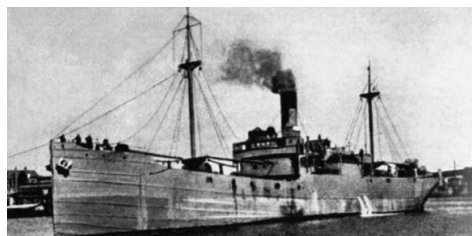
Statek *Kromań* – bohater działań wojennych na Atlantyku

odwadze, a jej wojenne przygody podczas walk na Atlantyku zostały szeroko spopularyzowane na łamach prasy brytyjskiej i polonijnej. Nosiła przydomek „Perła Oceanu” i „Pierwsza Dama Floty Alianckiej”. W styczniu 1945 w Stanach Zjednoczonych zesłała z *Kromania*, zamieszkała w Baltimore. W 1946 po przeprowadzce do Annapolis, wspólnie z mężem prowadziła studio fotograficzne „Foto Studio Albatros”. Po rozwodzie z kpt. ż. w. T. D. wyszła za mąż za Józefa Gacę, weterynarza. Po jego śmierci w 1976 wróciła do kraju. Do końca życia mieszkała na osiedlu

Wichrowe Wzgórza w Poznaniu. Zmarła w Szpitalu Wojewódzkim przy ul. Lutyckiej. Pochowana została na cmentarzu parafii św. Jana Vianneya w Poznaniu. Odznaczona Medalem Morskim Polskiej Marynarki Handlowej.

W. Bartosiak, *Od Repek do Miami Beach*, [w:] *Na morzu po chleb i przygodę*, Warszawa 1972; M. Borowiak, *Skruszone serce wilka*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 23; idem, *Westchnienie do żony kapitana*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 2; K. O. Borchardt, *Krążownik spod Somosierry*, Gdynia 1963; A. Fiedler, *Dziękuję ci, kapitanie*, Warszawa 1956; J. K. Sawicki, *Zdrada alianckiej bandery*, Gdynia 1991; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; T. Sulatycki, *Stary, dzielny „Kromań”*, [w:] *Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny...*, Warszawa 1992; K. Tarasiewicz, *Na „Kromaniu” i w Londynie*, Warszawa 1992; Archiwum Państwowe w Poznaniu; Informacje: Tomasz Balcerek, Anna Gatniejewska, Hanna Gatniejewska, Szczepan Kropaczewski, Jerzy Osypiuk.

DYBEK TADEUSZ (24 X 1908 w Praszce w Kaliskiem, zm. 16 XII 1963 w Baltimore), kpt. ż. w. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości przez rok uczęszczał do OSMW w Toruniu, ale nie mógł dostosować się do wymogów służby wojskowej i został zwolniony. Przez rok studiował na UP, w końcu zgłosił się do Szkoły Morskiej w Tczewie na Wydział Nawigacyjny. W 1930 mianowany oficerem marynarki handlowej, objął funkcję instruktora na żaglowcu *Dar Pomorza*. Przez rok służył na frachtowcu *Chargerus Reunis*, który należał do francuskiego przedsiębiorcy. W IV 1932 dostał pracę w Polskim Towarzystwie Okrętowym (później GAL) i był skierowany na transatlantyk *Pułaski*, na którym pływał przez blisko sześć lat i przeszedł wszystkie stopnie przyszłego kapitana; najpierw był krótko st. mar., następnie asystentem pokładowym i przez trzy czwarte roku bosmanem, od 1933 służył na stanowisku oficerskim – kolejno jako IV of., a po kilkumiesięcznej służbie III i II of. 7 II 1936 otrzymał dyplom kpt. ż. w. Od 8 II 1937 z dyplomem kpt. ż. w. do IV t. r.

Statek *Kromań* podczas kolejnego rejsu atlantyckiego podczas II wojny światowej

pełnił obowiązki I of. W 1939 T. D. przeszedł z GAL-u do nowo powstałego przedsiębiorstwa prywatnego „Bałtycka Spółka Okrętowa” i latem t. r. został kapitanem frachtowca *Kromań*. W 1940 statek ten wślawił się brawurową ucieczką z Dakaru, gdzie był internowany po kapitulacji Francji. Pływał następnie w konwojach, brał udział w inwazji na Afrykę Północną. Szczęśliwie doczekał końca wojny służąc na *Kromaniu* do 11 XI 1945. Na przełomie XI-XII t. r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych, znajdując zatrudnienie w stoczni Bethlehem Steel Co., w Baltimore i pracując tam przez następnych 18 lat. Odznaczony brytyjskim Order of the British Empire IV kl. i polskim Krzyżem Walecznych.

W. Bartosiak, *Od Repek do Miami Beach*, [w:] *Na morzu po chleb i przygodę*, Warszawa 1972; M. Borowiak, *Skruszone serce wilka*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 23; idem, *Westchnienie do żony kapitana*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 2; K. O. Borchardt, *Krążownik spod Somosierry*, Gdynia 1963; A. Fiedler, *Dziękuję ci, kapitanie*, Warszawa 1956; J. K. Sawicki, *Zdrada alianckiej bandery*, Gdynia 1991; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; T. Sulatycki, *Stary, dzielny „Kromań”*, [w:] *Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny...*, Warszawa 1992; K. Tarasiewicz, *Na „Kromaniu” i w Londynie*, Warszawa 1992; zbiory archiwalne J. Pertka w Poznaniu.

DYNIEWICZ WŁADYSŁAW (13 I 1843 w Chwałkowie k. Krobi, zm. 9 II 1928 w Chicago), drukarz, wydawca, działacz polonijny i propagator literatury polskiej w Stanach Zjednoczonych; syn Karola i Julianny z d. Szulczyńska. Po ukończeniu szkoły początkowej we Wrzesznie podjął pracę ślusarza. W 1866 wyemigrował z rodziną do Stanów Zjednoczonych. Mieszkał początkowo w Chatsworth w stanie Illinois,

w końcu osiadł w Chicago, znajdując zatrudnienie przy kolei North Western. Od 1871 był właścicielem małej księgarni w Chicago. W 1872 założył drukarnię. Od 1873 do 1913 wydawał „Gazetę Polską”, pierwsze pismo polskie w Chicago. W 1887 powołał do życia „Dziennik”, pierwsze polskie pismo codzienne w Stanach Zjednoczonych, jednak po kilku wydaniach zawiesił je. Od 1890 realizował wydawanie „Tygodnika Naukowo-Popularnego”, które przetrwało do 1913, opierając się głównie na popularnych przedrukach. W drukarni W. D. wydawane były książki polskie, których nakłady dochodziły do setek tysięcy egzemplarzy, rozchodząc się po całej Ameryce. Autor *Pośrednika polsko-angielskiego*, które miało 6 wydań w łącznym nakładzie 25 tys. egzemplarzy.

H. Haiman, *Dyniewicz Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Kraków 1948; W. Kruszką, *Historia Polska w Ameryce*, t. IV, Milwaukee 1905.

DZIAŁYŃSKI ADAM TYTUS (ur. 24 XII 1796 w Poznaniu, zm. 12 IV 1861 w Poznaniu), polski arystokrata, działacz polityczny, mecenas sztuki, wydawca źródeł historycznych, założyciel Biblioteki Kórnickiej w Kórniku; syn Ksawerego i Justyny z d. Dzieduszycka. Pierwsze nauki pobierał w domu. W latach 1807-1815 kształcił się w Berlinie, Paryżu, Pradze. Około 1817 zaczął gromadzić systematycznie rękopisy i druki z zakresu politycznych i kulturalnych dziejów dawnej Polski, które miały w przyszłości posłużyć jako materiał do prac badawczych. W latach 1817-1823 podróżował morzem do Szwecji i Danii, szlakami lądowymi do Niemiec, Czech i Francji. W V-VI 1818 udał się do Francji, gdzie wstąpił do służby w marynarce wojennej, mianowany oficerem okrętowym. 17 VI t. r. na jednym z okrętów wojennych wziął udział w wyprawie na korsarzy jako dowódca eskadry na oceanie. Wnet porzucił służbę

na morzu i wrócił do kraju. Od 1826 rezydował w odziedziczonym zamku w Kórniku, który przebudował na potrzeby gromadzenia i ekspozycji swojej kolekcji. Uczestnik powstania listopadowego 1830-1831, służył w 2. Pułku Strzelców Konnych (w stopniu ppor.). W IV 1831 przeszedł do sztabu wodza naczelnego, gdzie był jednym z adiutantów gen. Skrzyneckiego. Ostatnie miesiące powstania (od VIII t. r.) spędził w sztabie korpusu gen. Ramorino. Za udział w powstaniu został ukarany konfiskatą majątku. Przez jakiś czas mieszkał w Krakowie, Wysocku, Zarzeczcu, później w majątku żony (Gryzeldy z Zamoyskich) w Oleszycach k. Jarosławia. W 1839 wygrał proces z rządem Prus o zwrot majątku i po cofnięciu sekwestru powrócił do Wielkopolski. Za udział w powstaniu listopadowym był przez rząd carskiej Rosji osądzony zaocznie na karę śmierci. Po 1842 na stałe osiadł w Wielkopolsce. Od 1829 przez wiele lat wydawał źródła historyczne. Dzięki jego staraniom wydano m. in. *Statut litewski* (1841), *Acta Tomiciana* (1852-1869, osiem tomów), *Źródło pisma do dziejów unii Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego* (1856-1861, dwie części). W 1828 był współzałożycielem Towarzystwa Przyjaciół Rolnictwa, Przemysłu i Oświaty, które jednak nie uzyskało zatwierdzenia władz pruskich. Działal na rzecz utworzenia uniwersytetu w Poznaniu, jedną z sal swojego poznańskiego pałacu przeznaczył na publiczne odczyty z różnych dziedzin. Był jednym z założycieli istniejącego do dzisiaj PTPN w Poznaniu. Zmarł nagle w Poznaniu, nocą z 11 na 12 IV 1861 roku, w pałacu rodzowym na rogu Starego Rynku i ul. Franciszkańskiej w Poznaniu, w którym się urodził. Został pochowany w Kórniku i spoczywa w krypcie rodowej kórnickiego kościoła. Miał jednego syna → Jana Kantego oraz córki – Elżbietę, Marię, Cecylię i Annę.

W. Jakóbczyk, *Przetrwać nad Wartą 1815-1914*, Warszawa 1989; M. Koška, *Adam Tytus Działyński*. *Karol Marcinkowski*, Lublin 2003; S. Potocki, *Działyński Tytus*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; M. Rezler, *Sylwetki zasłużonych poznaniaków*. *Biogramy historyczne*, [w:] *Wielka Księga Miasta Poznania*, Poznań 1994; Zbiory Biblioteki Kórnickiej w Kórniku.

DZIAŁYŃSKI JAN KANTY (ur. 28 IX 1829 w Kórniku, zm. 30 III 1880 w Kórniku), działacz społeczny i polityczny, powstaniec, prezes towarzystwa literacko-histerycznego, wydawca bibliotek nauk ścisłych, redaktor, ostatni z rodu Działyńskich; syn → Adama Tytusa i Celestyny z d. Zamoyaska. Kształcił się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W latach 1849-1851 odbył służbę w wojsku pruskim i uczęszczał na wykłady uniwersyteckie w Berlinie;

uzupełniał wykształcenie z nauk ścisłych u prywatnych nauczycieli w Paryżu. 21 II 1857 poślubił w Paryżu księżniczkę Izabelę z Czartoryskich, córkę księcia Adama Jerzego Czartoryskiego – Prezesa Rządu Narodowego. Wraz z żoną osiadł w Gołuchowie, gdzie rozpoczął kolekcjonowanie obrazów i zabytków sztuki. Od X 1862 do II 1863 podróżował na wschód, gdzie zwiedził Aleksandrię, dotarł do Jerozolimy i zapoznał się z obyczajem miejsc świętych. W lutym 1863 powołał tzw. Komitet Działyńskiego, w ramach którego organizował pomoc zaboru pruskiego dla powstania styczniowego. Po rewizji w pałacu poznańskim, zagrożony aresztowaniem, przyłączył się do bezpośredniej walki zbrojnej. Walczył w oddziale Edmunda Taczanowskiego; po klęsce pod Ignacowem 8 V t. r. schronił się we Francji. W procesie berlińskim w 1864 otrzymał zaocznie wyrok śmierci i konfiskaty dóbr. Spędził na emigracji pięć lat; uzyskał amnestię i zwolnienie od zarzutów w kwietniu 1869. Po powrocie do Wielkopolski zaangażował się w działalność kulturalną. Był właścicielem – po śmierci ojca – dóbr kórnickich z zamkiem, muzeum i biblioteką oraz pałacem rodowym w Poznaniu.

Współpracował z PTPN w Poznaniu, jako redaktor publikacji. Od 1871 kierował emigracyjnym Stowarzyszeniem Pomocy Naukowej; fundował stypendia dla studiującej młodzieży polskiej. Jego zasługą było pomnożenie zbiorów kórnickich i doprowadzenie do ich uporządkowania. Kontynuował działalność wydawniczą. W 1872 był jednym z założycieli Banku Włościańskiego w Poznaniu. Fundował stypendia dla polskich studentów, kierował emigracyjnym Stowarzyszeniem Pomocy Naukowej. Pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu. Zmarł bezpotomnie, majątek przekazał siostrzeńcowi, Władysławowi Zamoyowskiemu. Jego prochy spoczywają w rodowej krypcie kórnickiego kościoła.

R. Marciniak, *Działyński Jan Kanty*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; A. Mężynski, *Jan Działyński 1829-1880. Ostatni z rodu*, Kórnik 2002; M. Rezler, *Sylwetki zasłużonych poznaniaków. Biogramy historyczne*, [w:] *Wielka Księga Miasta Poznania*, Poznań 1994, Zbiory Biblioteki Kórnickiej w Kórniku.

DZIAŁYŃSKI PAWEŁ h. Ogończyk (ur. 1560, zm. 1609), dyplomata wielkopolski z końca XVI w.; syn Pawła i Krystyny z d. Kostek. W 1597 wslawił się głośną legacją do Stanów Holenderskich i Anglii. 26 VII 1597 na dworze królowej Elżbiety I Angielskiej w Greenwich, występując z ostrą notą dyplomatyczną od króla Polski, Zygmunta III Wazy, w płomiennej mowie żądał wolności żeglugi dla kupców pruskich płynących do Hiszpanii oraz polskich i gdańskich statków płynących do Anglii. Misja, mimo że bezowocna, przeszła do historii jako jedno z ważniejszych w Europie wydarzeń politycznych u schyłku XVI w. Zapisem tej misji jest łacińska relacja pt. *Mercurius sarmaticus ex Belgio et Anglia*.

Zbiory prywatne autora.

DZIAMSKI BRONISŁAW (ur. 1 VIII 1908 w Mrowinie k. Poznania), kpr. rez., piekarz-kucharz na statkach PMH. Od 28 VI 1939 do 22 IX t. r. pływał na żaglowcu *Dar Pomorza*. Od 9 XI t. r. do 11 X 1940 pełnił obowiązki kucharza na statku *Częstochowa* (eks *Robur IV*).

Z powodu choroby umieszczony w szpitalu w Montrealu. 12 VI 1941 wrócił do Anglii. Potem służył na masowcu *Zagłoba* (eks *Robur VIII*). Od 28 VI 1941 do 20 IX t. r. pływał na *Pułaskim*. Po tym czasie ponownie wysłany na leczenie do szpitala w Durbanie (RPA). Od 5 X 1941 do 18 I 1942 pracował w polskiej gospodzie. Nie wrócił na morze. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

DZIEMBOWSKI LECH JÓZEF (ur. 5 VII 1908 w Roszkowie k. Skoków, zm. 1 VII 1988 w Warszawie), inż. chemik, docent IM w Gdańsku. W 1908 rozpoczął studia chemiczne na UP, które potem kontynuował na Politechnice Lwowskiej. Po uzyskaniu dyplomu odbył liczne praktyki w przemyśle. W 1936 był I chemikiem w cukrowni w Żninie k. Gniezna. We IX 1939 brał udział w walkach nad Bzurą, wzięty został do niewoli. Okres okupacji spędził w obozach jeńческих. Po wyzwoleniu w 1945 wrócił do Żnina, gdzie piastował stanowisko sprzed wybuchu wojny. W V 1947 został dyr. cukrowni w Pruszczu Gdańskim. W latach 1952-1953 inspektor techniczny cukrowni okręgu gdańskiego z siedzibą w Malborku. Od lipca 1932 ze względów rodzinnych pracował w Morskim Instytucie Technicznym w Gdańsku, zajmując się problematyką korozji w warunkach morskich. W 1956 otrzymał tytuł adiunkta za prace opublikowane w Wydawnictwie Instytutu Morskiego, które były potem wykorzystane przez przedsiębiorstwa resortowe i pozaresortowe. Od 1956 na stanowisku kierownika Pracowni Korozji Morskiej. W II 1959 przejął obowiązki na dwa lata kierownika Zakładu Technicznej Eksploatacji Floty. W 1962 Centralna Komisja Kwalifikacyjna Ministra Żeglugi nadała L. J. D tytuł docenta. W latach 1961-1969 uczestniczył w pracach Komisji do Spraw Ochrony Tworzyw przed Korozją PAN. Następnie pracował w Polskiej Komisji Ochrony przed Korozją Naczelnej Organizacji Technicznej. Od 1964 członek Rady Naukowej IM. W IV 1974 przeszedł na emeryturę. Nadal współ-

pracował z IM. Odznaczony Krzyżem Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

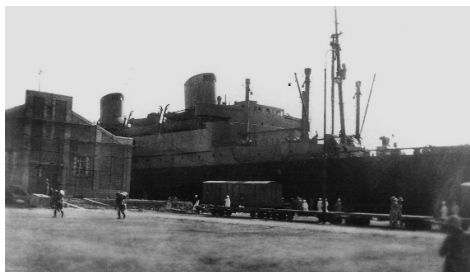
Zbiory prywatne autora; Nekrologi w: „Dzienniku Bałtyckim” z 5 VII 1988 i „Życia Warszawy” z 7 VII 1988.

DZIEKAN TADEUSZ (ur. 4 XI 1925 w Książnie k. Miłosławia w pow. wrzesińskim, zm. 10 XI 1984 w Warszawie), generał brygady; syn Stefana i Weroniki z d. Szymczak. W latach 1931-1937 uczęszczał do szkoły podstawowej w Miłosławiu, a następnie rozpoczął naukę w Gimnazjum im. H. Sienkiewicza we Wrześni, którą przerwał wybuch II wojny światowej. W V 1940 rodzina Dziekanów została wysiedlona. Podczas okupacji niemieckiej pracował przymusowo jako robotnik rolny w przedsiębiorstwie H. Kienkera w Brockhagen w Westfalii. 4 V 1946 został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w WP. Okres rekrucki odbył w 10. Oddziale Wojsk Ochrony Pogranicza, skąd został skierowany do szkoły podoficerskiej 4. Oddziału WOP. W VII 1946 ochotniczo zgłosił się do Oficerskiej Szkoły Polityczno-Wychowawczej w Łodzi, którą ukończył w latach 1946-1947. W V 1947 skierowany na kurs lektorski przy Wyższej Szkole Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Rembertowie. W XII t. r. otrzymał awans do stopnia ppor. Od 7 I 1948 wykładowca Wydziału Polityczno-Wychowawczego OSMW w Gdyni, gdzie został awansowany do stopnia por. (VII t. r.) i kpt. (28 XII 1951). We IX 1951 został wyznaczony na starszego wykładowcę Katedry Wyszczolenia Politycznego i Wykształcenia Ogólnego OSMW w Gdyni. W latach 1955-1959 starszy wykładowca i kierownik Cyklu Podstaw Marksizmu-Leninizmu w Katedrze nauk Politycznych oraz szef Katedry Nauk Społecznych WSMW w Gdyni. 16 XI 1955 awansowany do stopnia kmr ppor. Jednocześnie z działalnością służbową i społeczną podjął naukę w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących w Gdyni, gdzie w 1957 uzyskał świadectwo dojrzałości. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu, które ukończył

w 1962 i uzyskał tytuł magistra historii. W 1959 wyznaczony do pełnienia obowiązków zastępcy komendanta WSMW w Gdyni do spraw politycznych i awansowany do stopnia kmdr por. W I 1960 został szefem Oddziału Propagandy Zarządu Politycznego Pomorskiego Okręgu Wojskowego. W 1963 otrzymał awans do stopnia pułkownika. 16 III 1964 został zastępcą szefa Zarządu Politycznego POW. Od 1967 pracował w Wojskowej Akademii Politycznej, najpierw jako szef katedry Pracy Partyjno-Politycznej na Wydziale Pedagogiczno-Politycznym oraz był zastępcą komendanta akademii do spraw politycznych-szefem Wydziału Politycznego. 27 VII 1972 został zastępcą dowódcy POW. 29 IX 1973 otrzymał awans do stopnia gen. brygady. W 1974 ukończył kurs operacyjno-strategiczny w Akademii Sztabu Generalnego ZSRR i w I 1976 został powołany na stanowisko zastępcy szefa Głównego Zarządu Politycznego WP do spraw szkolnictwa wojskowego. Delegat na VIII Zjazd PZPR. W 1981 został urlopowany z wojska i powołany na stanowisko kierownika Wydziału Kadr KC PZPR. Odznaczony: Orderem Sztandaru Pracy I i II kl., Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Został pochowany na powązkowskim Cmentarzu Komunalnym, dawniej Wojskowym w Warszawie.

W. B., *Gen. bryg. Tadeusz Stanisław Dziekan 1925-1984*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1985 nr. 1-2; H. P. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, Pruszków 1998; W. Pater, *Admirałowie 1918-2005*, Gdynia 2006.

DZIKOWSKI BOLESŁAW (ur. 1 X 1915 w Goścyniu), ppor. rez. piechoty, kpt. ż. w. W 1937 ukończył PSM w Gdyni na wydziale nawigacyjnym. Od 26 XI 1939 do 18 VIII 1940 był asystentem pokładowym na statku *Sobieski*. Wziął udział w rejsie do Australii-Nowej Zelandii po transport żołnierzy, w ewakuacji żołnierzy z Narwiku, w lipcu 1940 w rejsie do Kanady, wioząc złoto i kosztowności Banku Angielskiego. Od 5 VI 1941 do 27 X t. r. pełnił obowiązki III of. na *Morskiej Woli*. Następnie służył na statku *Ba-*

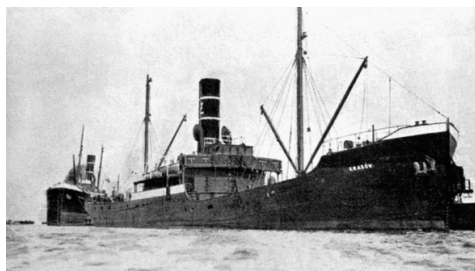
Transatlantyk *Batory*

tory i jako III i II of. służył na nim do 28 II 1945, biorąc udział w inwazji Północnej Afryki, w lądowaniu na Sycylię, w przewiezieniu alianckich wojsk do Zatoki Frejus w przygotowaniu inwazji Prowansji. Od 27 V do 15 VI 1945 w rezerwie GAL-u. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Morskim PMH (4x). W 1986 był tymczasowym prezesem Związku Polskich Oficerów Marynarki Handlowej w Stanach Zjednoczonych. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; Pismo „Okólnik” (Londyn).

F

FABIASZ TADEUSZ (ur. 6 III 1912 w Kruszwicy), maszynista, smarownik na statkach PMH. Podczas II w. ś. służył na handlowcach *Puck* (17 VII 1940 – 9 XII 41), *Tobruk* (13 I 1942 – 7 I 1943), *Kraków* (5 II 1943 – 1 I 1944). Odbył kurs maszynistów I kl. od 1 II do 20 VI 1944. Wrócił na morze i służył na *Śląsku* od 1 IX do 15 IX 1944. Ze względu na zły stan zdrowia został skierowany

Polski masowiec *Kraków*

do Domu Marynarza w Birkenhead. Po okresie rekonwalescencji, na początku XII 1944, został zamustrowany na statki rybackie. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

FEIGEL ZYGMUNT (ur. 13 IX 1875 w Laskach k. Szubina, zm. 17 I 1922 w Bydgoszczy), por. mar. PMW; syn Konstantego i Anastazji z d. Cezar. Ukończył dwuletnią szkołę powszechną w Bydgoszczy. 14 lub 16 IV 1899 wstąpił jako ochotnik do niemieckiej marynarki wojennej, służąc w kolejnych latach na 16 okrętach. Dłuższy czas spędził na wodach azjatyckich. W 1908 wziął udział w akcji ratowania ofiar trzęsienia ziemi w Messynie. 1 IX 1914 awansowany na stopień Oberdeckofizier. 16 VIII 1919 został nominowany na oficera pokładowego (Deckofizier). Od 6 III 1920 przyjęty do służby w PMW z przydziałem do Kadry MW w Toruniu. 16 V 1920 przywiózł z Amsterdamu do Gdańska amunicję na statku *Triton*. 3 XII 1921 w stopniu por. mar. służył jako starszy oficer portu Puck. Odznaczony

Krzyżem Żelaznym, Medalem Morskim, Medalem Wilhelma I, Gwiazdą turecką. Zmarł w szpitalu na dusznicę bolesną.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1 *Kadry oficerskie 1918-1947*, pod red. J. K. Sawickiego, Gdynia 1996; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1, Toronto 1988; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie.

FELISIAK FRANCISZEK (ur. 9 IX 1914 w Krotoszynie), steward, kucharz na statkach PMH. Przed wybuchem II w. ś. pływał na statku *Lublin*. Od 13 VIII 1940 do 28 X t. r. służył na masowcu *Poznań*. Ze względu na chorobę skierowany został na leczenie szpitalne. Od 29 V 1941 do 11 VI t. r. członek załogi drobnicowca *Chorzów*, następnie ponownie wysłany na leczenie do szpitala. Od 2 IX 1941 pływał na *Zagłobie*, a od 4 I 1942 do 12 VIII t. r. na *Kmicicu*. Kolejne przydziały na statki: *Wilno*, *Kmicic* i *Wilno*. Od XII 1943 do 29 I 1945 pływał na *Katowicach*, *Kowlu* i *Helu*. Pracował w Gimnazjum Morskim Landywood-Lilford w Anglii. Odznaczony Medalem Morskim PMH (4x). Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; *Szkoła Morska. Landywood-Lilford 1945-1949*, pod red. O. Peszyńskiego, Londyn 1995; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

FENIKOWSKI FRANCISZEK (ur. 15 V 1922 w Poznaniu, zm. 15 XI 1982 w Warszawie), poeta, prozaik, reportażysta, krytyk teatralny. Do 1939, kiedy zdał do II klasy gimnazjum, kształcił się w Poznaniu. Podczas II w. ś. pracował jako kreślarz, mierniczy, robotnik, pracownik biurowy. W 1945 zdał maturę. W 1948 ukończył studia polonistyczne na UP; tematem pracy magisterskiej były

Motywy marynistyczne w poezji Adama Mickiewicza. Debiut poetycki przypadł na 1945 w poznańskim „Życiu Literackim”. W 1946 został laureatem I nagrody w konkursie Zarządu Okręgowego Ligi Morskiej w Poznaniu za 11 sonetów morskich oraz w konkursie marynistycznym Wojewódzkiej Rady Sztuki i Kultury Artystycznej za nowelę *Odys wraca do domu*. Po studiach zamieszkał w Gdyni-Orłowie, pracując jako dziennikarz w „Dzienniku Bałtyckim”, redagował tygodniowy dodatek kulturalno-literacki „Rejsy” oraz był recenzentem teatralnym, publikował także w miesięczniku „Morze”. W latach 1952-1953 przewodniczący Polskiego Komitetu Obrońców Pokoju w Gdyni. Od 1954 radny i członek komisji kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku. Prezes Gdańskiego Związku Literatów Polskich (1953-1954, 1956-1957). Ogłosił zbiory reportaży, m. in. *Przymorze i Kaloszem do Skandynawii*. Jako prozaik napisał szereg powieści, w których zajmował się historią Gdańska i Kaszubów, starając się przyswoić dzieje tego regionu młodzieży. Autor książek: *Zakręt Pięciu Gwizdków*, *Okręt w herbie*, *Długie morze*, *Rękopis z gospody Pod Łososiem*, *Zapadły zamek*. Swoje utwory zamieścił w 52 polskich publikacjach zbiorowych oraz antologiach zagranicznych (rumuńska i bułgarska). Robił tłumaczenia z jęz. łacińskiego i niemieckiego. Wiele podróżował. Był opiekunem Koła Młodych Literatów Marynarki Wojennej w Gdyni. W 1955 przeszedł na rentę inwalidzką (choroba serca). W latach 1976-1982 honorowy członek Stowarzyszenia Działaczy Kultury Morskiej, członek Związku Literatów Polskich w latach 1948-1982 oraz członek Stowarzyszenia Marynistów Polskich w latach 1974-1982. W 1959 został laureatem I nagrody na ogólnopolskim konkursie sztuk ludowych w grupie utworów o tematyce marynistycznej. W 1959 otrzymał nagrodę literacką Klubu Marynistów LPŻ za całokształt twórczości. W 1964 odebrał nagrodę literacką im. Mariusza Zaruskiego, a także I nagrodę ZLP i LPŻ za sztukę marynistyczną *Dumna legenda*. W 1971 w dowód zasług dla kultury otrzymał od władz Gdańska mieszkanie-pracownię

na Przymorzu. W 1976 przeniósł się do żony do Warszawy (w 1979 zwrócił mieszkanie władzom Gdańska). Współpracował z rozgłośniami radiowymi w Poznaniu, Gdańsku i Warszawie oraz telewizją polską i filmem polskim.

L. M. Bartelski, *Polscy pisarze współcześni, 1939-1991. Leksykon*, Warszawa 1995; Maciej Dajnowski, *Fenikowski Franciszek*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012; Zbiory prywatne autora.

FENRYCH STANISŁAW (ur. 14 XII 1883 w Poniatowie, w powiecie Sierpc [według innych źródeł w Braciszewie k. Gniezna], zm. 27 X 1955 w Lesznie Wlkp.), gospodarz, przedsiębiorca, pionier przemysłu owocowo-warzywnego w Polsce; syn Władysława, dzierżawcy majątkowego i Heleny z d. Feldman. Miał pięcioro rodzeństwa: Tadeusza, Wiktora, Marię, Kazimierza, Władysława i Zofię. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Gnieźnie, naukę kontynuował w szkole ogrodniczo-rolniczej w Szamotułach. Po uzyskaniu matury rozpoczął studia na Wydziale Rolnictwa i Ogrodnictwa na Uniwersytecie w Berlinie. Nie wiadomo, czy je ukończył, bo na skutek śmierci ojca w 1905 powrócił do Braciszewa, by wspólnie z matką prowadzić gospodarstwo. Po kilku latach, dzięki pomocy rodziny i otrzymanej pożyczce, wydzierżawił podupadłe gospodarstwo rolne w Stropiecu k. Góry Śląskiej, które prowadził do 1917. Przeniósł się do Poznania, gdzie podjął pracę w Urzędzie Ziemskim. W 1919 od Urzędu Ziemskiego w Poznaniu nabył majątek Pudliszki. W czasie wyjątkowych urodzajów, uruchomił tu produkcję powideł i marmolady. W 1920 wybudował fabrykę konserw, którą w szybkim tempie rozwijał, czerpiąc surowce z własnych upraw, wprowadzając coraz to nowe odmiany pomidorów i szparagów. Następnie otworzył dział produkcji suszu owoców i warzyw, głównie dla potrzeb wojska. Znalazł wielu odbiorców, ponieważ S. F. słynął z wyso-

kiej jakości swoich produktów. Udoskonalął ciągle technologię produkcji, bazując na nowościach technicznych i konsultując się często z wybitnymi fachowcami, m. in. z prof. Chrzęszczem czy dr Szumanem. W czasie intensywnego rozwoju morskiej żeglugi polskiej produkował dla transatlantyka *Batory* i szkolnego żaglowca PSM – *Daru Pomorza* masło w puszkach. Eksperyment ten powiódł się, za co otrzymał specjalne podziękowania od kapitana *Daru Pomorza*. Obok przetwórstwa i uprawy owoców oraz warzyw działała tu cegielnia, mleczarnia, tartak, prowadzona była także przez żonę S. F., Teresę z d. Boszulak (zawarli związek małżeński 14 XII 1923) ferma kur. Z tejże fermy jedna kura rasy Leghorn uzyskała 327 jajek w ciągu roku i zdobyła na wystawie drobiu rasowego w Toruniu (1937) złoty medal. W 1935 zakład wszedł na rynek północnoamerykański i rozpoczął eksport. Dzięki temu wzbogacił się o linię produkcji puszek metalowych, zmechanizowane zostało również pakowanie groszku, dżemów i kompotów. S. F. należał do ludzi bardzo przedsiębiorczych. Z jego inicjatywy w 1936 nakręcono w Pudliszkach film dokumentalny, powstało osiedle mieszkaniowe dla pracowników, przedszkole przyzakładowe oraz sala widowiskowa. W czasie największego rozkwitu zakład uchodził za największą wytwórnię konserw owocowo-warzywnych w kraju. W 1937 za całokształt działalności gospodarczej i społecznej S. F. został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Dom Fenrychów gościł wielu znamienitych gości. Bywali tam: Jerzy Kossak, prymas August Hlond, Stanisław Mikołajczyk. 3 IX 1939 S. F. przekazał klucze od magazynów przetwórci pracownikom, by zabrali wszystko w podziękowaniu za wzorową współpracę. 6 IX t. r. fabrykę przejęli Niemcy. W XII t. r. wraz z żoną i bratem Tadeuszem oraz jego rodziną zostali internowani. Przewieziono ich do opuszczonego przez filipinów klasztoru na Świętej Górze. Po kilku dniach przetransportowano koleją do Tarnowa. W nowym miejscu otrzymał posadę zarządcy tartaku, zwanego „kopyciarnią” – Holzverarbeitungswerke. Aktywnie działał w ruchu oporu. W VI 1945 Stanisław i Teresa Fenrychowie przy-

jechali do Gostynia. Tutaj okazało się, że nie mają prawa zamieszkać w powiecie gostyńskim, a ich majątek został w ramach Reformy Rolnej przejęty przez państwo. Upaństwowieniu uległ także pudliskowski pałac. Przenieśli się do Rawicza, a następnie do Leszna Wlkp. S. F. podjął pracę w „Rolniku” i Spółdzielczości Samopomocowej. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej w Lesznie Wlkp. S. F. uchodzi za pioniera przemysłu owocowo-warzywnego w Polsce. W 2002 roku prochy małżonków Stanisława i Teresy Fenrychów przeniesiono do Pudliszek i złożono na miejscowym cmentarzu.

Gostyński słownik biograficzny (Internet).

FIEDLER ARKADY (ur. 28 XI 1894 w Poznaniu, zm. 7 III 1985 w Puszczykowie pod Poznaniem), pisarz, podróżnik, przyrodnik; syn Antoniego, poznańskiego poligrafa i wydawcy, który właśnie rozbudził w nim namiętne zainteresowanie przyrodą oraz Franciszki z d. Krajewicz. Po ukończeniu szkoły realnej im. B. Bergera w Poznaniu studiował kolejno filozofię i nauki przyrodnicze na uniwersytetach krakowskim i poznańskim (edukację przerwał wybuch I w. ś.), w końcu został absolwentem chemigrafii w Akademii Sztuk Graficznych i Księgarskich w Lipsku (studiował w latach 1922-1923). W latach 1918-1919 uczestniczył w organizowaniu POW, walczył w Powstaniu Wielkopolskim. W opublikowanej 24 IX 1921 pierwszej liście oficerów rezerwowych WP figurował jako por. rez. żandarmerii. W 1934 por. rez. 7. Dywizjonu Taborów w Poznaniu ze starszeństwem z 1 VI 1919 i 28. lokatą na liście starszeństwa oficerów taborowych oraz pozostawał na ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Poznań-Miasto. W 1926 wydał pierwszą książkę *Przez wiry i poroży Dniestrzu*. Od 1927, gdy prze-wędrował północną Norwegię, zaczął odbywać podróże zamorskie. W t. r. wyjechał w pierwszą

większą podróż do Południowej Brazylii. Przywiózł z niej bogate zbiory zoologiczne i botaniczne, które bezinteresownie przekazał Muzeum Przyrodniczemu i innym naukowym placówkom w Poznaniu, i nie mniej bogate wrażenia, które opisał w książkach *Bichos, moi brazylijscy przyjaciele* i *Wśród Indian Koroadów*. Poznał poza Australią i Oceanią niemal wszystkie zamieszkane części świata, a plonem tych peregrynacji były okazy fauny i flory dla krajowych muzeów zoologicznych. W 1933 dotarł do dorzeczy Amazonki i Ukajali, która oprócz zwierząt dla warszawskiego ogrodu zoologicznego przyniosła głośną książkę *Ryby śpiewają w Ukajali*. Do wybuchu II w. ś. wyprawił się m. in. do Brazylii, Peru, Kanady, na Martynikę, przebywał na Madagaskarze. W 1939 wyjechał na wyspę Haiti, gdzie zastała go wojna. W latach 1940-1943 po przedostaniu się przez Francję do Anglii służył jako korespondent wojenny w PSZ; ten okres zaowocował książkami *Dywidzon 303* i *Dziękuję ci, kapitanie*. W latach 1939-1945 zwiedził również Stany Zjednoczone, Trynidad, Gujanę, Brazylię i ponownie Kanadę. W 1946, gdy wrócił do Polski, osiadł na stałe w Puszczykowie. Od 1948 kontynuował podróże po świecie, docierając do Meksyku, ZSRR (Gruzja), Indochin, północnego Wietnamu, Laosu, Kambodży, Ghany, Kanady, Afryki Zachodniej i Ameryki Południowej. W 1981 wyjechał ostatni raz w podróż zagraniczną do Afryki zachodniej. Opublikował przeszło 30 książek, które miały kilkaset wydań (wydane w przeszło 10-milionowym nakładzie) i tłumaczone były na 23 języki; do najpopularniejszych należą: *Kanada pachnąca żywicą*, *Rio de Oro*, *Spotkałem szczęśliwych Indian*, *Piękna, straszna Amazonia*, *Wyspa kochających Lemurów*. Większość z książek A. F. była oparta na osobistych doświadczeniach i spostrzeżeniach, łącząc w sobie elementy reportażu i powieści przygodowo-podróżniczej. Publikacje te przyczyniły się do spopularyzowania tematyki o krajach egzotycznych w Polsce. Otrzymał wiele nagród i odznaczeń, m. in. dwukrotnie nagrodę literacką m. Poznania (1936, 1957), nagrodę państwową I stopnia za całokształt twórczości (1978) oraz

uhonorowany został Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1964), Orderem Uśmiechu (1969), Orderem Sztandaru Pracy I Klasy (1974) i Orderem Budowniczych Polski Ludowej (1979). W 1974 zachęcony namowami czytelników stworzył wraz z rodziną w swoim domu prywatne Muzeum-Pracownię Literacką Arkadego Fiedlera. Zmarł w Puszczykowie, pochowany został na cmentarzu w Puszczykowie. Autorem rzeźby przedstawiającej głowę pisarza i umieszczonej na jego grobie jest Adam Haupt. A. F. jest patronem kilkudziesięciu szkół, a od 6 VII 2009 również patronem Wielkopolskiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Poznaniu. Od 1996 w Muzeum – Pracowni Literackiej Arkadego Fiedlera wręczana jest coroczna nagroda „Bursztynowego Motyla” im. A. Fiedlera dla polskiego autora książki podróżniczej. W trakcie II w. ś. i tuż po niej w Londynie przyszli na świat jego dwaj synowie – Marek i Arkady Radosław, którzy także pasjonują się podróżami geograficznymi i piszą książki o tematyce podróżniczo-historycznej.

J. Ratajczak, *Gdy Warta wpadała do Ukajali. Szkice o Arkadym Fiedlerze*, Poznań 1994; M. Rezler, *Sylwetki zasłużonych poznaniaków. Biogramy historyczne*, [w:] *Wielka Księga Miasta Poznania*, Poznań 1994; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934*, Warszawa 1934; www.fiedler.pl – Muzeum – Pracownia Literacka Arkadego Fiedlera.

FLORYSIAK JÓZEF (ur. 24 II 1891 w Poznaniu), motorzysta, oficer na statkach PMH. Od 13 I 1940 pracował na stanowisku palacza na drobnicowcu *Oksywie*. W V t. r. uczestniczył w ewakuacji 260 rannych żołnierzy polskich z Rouen do Cherbourga. Od 16 XII 1941 do 31 III 1942 zamustrowany jako motorzysta na *Batorym*, chodził w rejsach do Gibraltaru, Islandii, Zachodniej Afryki. Między 10 III 1943 a 5 VII 1945 jest III of. na *Stalowej Woli*. Brał udział w licznych konwojach atlantyckich. Odznaczony Krzyżem Zasługi z Mieczami. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniew-

ski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

FOJUT JÓZEF FRANCISZEK (ur. 25 IX 1896 w Turzy k. Wągrowca, zm. 1 I 1940 w Nowym Porcie w Gdańsku), inż. budowy maszyn okrętowych, działacz społeczny; syn Franciszka i Anstazji z d. Wegenke. Po uzyskaniu matury podjął studia – po uprzednio dwu i półrocznej praktyce ślusarskiej w stoczni w Kilonii – na Politechnice w Charlottenburgu (Niemcy), a od 1907 w Wyższej Szkole Technicznej w Gdańsku, gdzie w lipcu 1913 otrzymał dyplom inż. budowy maszyn i elektroniki. Pracował początkowo w stoczni „Atlas-Werke” w Bremie, a w VIII 1914 po rozpoczęciu I w. ś. przeszedł do budowy okrętów wojennych w stoczni „Vulkan-Werke” w Hamburgu, gdzie pozostał do 1918. Już w odrodzonej Polsce był w Toruniu, gdzie objął posadę w Komisariacie Rady Ludowej, pełniąc funkcję naczelnika Wydziału Technicznego w Dyrekcji Technicznej Rady Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku. Od 1925 był w składzie trzyosobowej redakcji tygodnika „Żeglarz Polski”. Przez kolejne lata pracy w Radzie Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku należał do gorących rzeczników polskich interesów, starał się o zatrudnienie polskich inżynierów, techników i robotników, bronił ich interesów w miarę wzrostu dominacji hitlerowskiej i narastania niemieckiego szowinizmu. Poza pracą zawodową udzielał się społecznie w polskich organizacjach w Gdańsku, współpracował ze Związkiem Studentów-Polaków Techniki Okrętowej przy PG „Korab”. Z okazji 10-lecia „Korabia” w okolicznosciowym wydawnictwie zamieścił swe wspomnienia i artykuł „*Bug*” – *nowy lodołamacz dla Wisły z małym zanurzeniem* (Warszawa 1936). Uwagi na temat rozwoju portu gdańskiego przy ciągłej jego modernizacji i wyposażeniu technicznym zamieścił na łamach *Kroniki o polskim morzu* (Warszawa 1930). 1 IX 1939 został w Gdańsku aresztowany i wyznaczony do przymusowych robót, a po kilku miesiącach, źle znosząc trudy pracy, zmarł w obozie w Nowym Porcie. Pochowany na cmentarzu Wysokiej Góry w Gdańsku.

M. Borowiak, *Budowniczy maszyn okrętowych*, „Głos Wągrowiecki”, 1995, nr 24; idem, *Inżynierowie okrętowi*, „Głos Wągrowiecki”, 1996, nr 20; idem, *U kresu w Nowy Rok w Nowym Porcie*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 44; F. Fojut, *Wspomnienia z przedwojennych studiów techniki okrętowej na Politechnice Gdańskiej*, [w:] *10 lat Związku „Korab”*, Warszawa 1936; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, msszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

FOLTYN MARIAN (ur. 4 V 1898, zm. 11 II 1967), kmr ppor., oficer PMW. 1 I 1920 otrzymał awans na stopień por. W 1930 zweryfikowany jako por. mar., służył we Flotylli Pińskiej. Od 1 I 1931 kpt. mar. Z dn. 1 VIII 1934 został dowódcą Bazy Wysuniętej Flotylli Pińskiej. 6 VII 1937 odwołany do KMW w Warszawie, następnie ponownie wrócił do Pińska i od 12 IX 1939 został dowódcą I. Batalionu Morskiego. W X 1939 wzięty do niewoli niemieckiej. W III 1945 po odzyskaniu wolności wyjechał do Anglii i kontynuował służbę w PMW. Od 3 VI t. r. pozostawał do dyspozycji szefa KMW. 10 VII 1945 otrzymał przydział na okręt-bazę ORP *Bałtyk*, jako dowódca Oddziału Obsługi. 31 III 1946 awansowany na kmr ppor. w korpusie oficerów rzeczno-brzegowych. Przebywał na emigracji. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Zmarł w Polsce, pochowany na cmentarzu w Głuszynie, obecnie w granicach Poznania.

C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918-1980*, Warszawa 1992; J. W. Dyskant, *Flotylla Rzeczna Marynarki Wojennej 1919-1939*, Warszawa 1994; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 2, Toronto 1988; J. Pertek, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; Relacja A. Pawłowskiego w zbiorach IPMS w Londynie.

FRANKOWSKA MARIA (ur. 1906, zm. 17 IX 1996 w Warszawie), prof., etnograf, etnolog-amerykanista, jedna z najwybitniejszych badaczek i dydaktyków w tej dziedzinie w XX w. w Polsce. Jeszcze jako studentka UP rozpoczęła

współpracę z Instytutem Etnologii na tejże uczelni. W tym czasie ogłosiła swą pierwszą rozprawę naukową na temat kultury scytyjskiej w Europie. W 1931 otrzymała tytuł naukowy doktora filozofii w zakresie etnografii, etnologii i prehistorii na UP. W latach 1930-1939 była kustoszem w Muzeum Etnograficznym w Warszawie. Od 1934 do 1938 z polecenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pracowała, w okresie letnim, w muzeum Guimeta i Trocadero w Paryżu oraz muzeach Madrytu, Berlina, Monachium, Lipska, Drezna, Stuttgartu, Kolonii i Hamburga. Podczas okupacji prowadziła działalność dydaktyczną na Tajnych Kursach Oświatowo-Społecznych oraz brała udział w seminarium prof. Eugeniusza Frankowskiego, jej późniejszego męża, na Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich w Warszawie. Po zakończeniu II w. ś. przez krótki czas była kustoszem Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu. W 1946 otrzymała etat adiunkta katedry Etnografii na UAM i pozostawała na uczelni do 1971. Po tym czasie przeszła następnie do pracy w PAN, prowadząc przez lata dodatkowe wykłady naukowe w Poznaniu, Warszawie i Toruniu. W latach 1967-1968, 1975-1976 i 1981 przebywała w Meksyku na zaproszenie Instituto Nacional de Antropología e Historia w mieście Meksyk, w Colegio de Mexico i na Uniwersytecie stanu Guadalajara oraz w Museo de las Culturas w zakresie etnografii Europy z uwzględnieniem problematyki Słowian i Polski. Podczas pobytu w Ameryce Środkowej prowadziła badania terenowe na obszarze Doliny Oaxaca. W stanie Chiapas dokonała poszukiwań archiwalnych i bibliotecznych. W 1971 została zaproszona na Międzynarodowe Seminarium Naukowe w Instytucie Etnologii Kubańskiej Akademii Nauk na Kubie, gdzie wygłosiła cykl wywiadów o kierunkach, teorii i metodach badawczych antropologii kulturowej. Gościła z wykładami na Uniwersytecie

w Santiago de Cuba. Od 1972 do 1976 była kierownikiem Zakładu Etnologii IAE PAN w Warszawie, a po przejściu na emeryturę była konsultantem naukowym jego Zakładu. W 1978 przewodniczyła powstałemu Polskiemu Towarzystwu Studiów Latinoamerykańskich. Była członkiem towarzystw amerykańskich: Société Américanistes w Paryżu i Sociedad Mexicana de Antropología. Przewodniczyła Komisji Amerykańskiego Komitetu Nauk Etnologicznych PAN. Prowadząc seminarium magisterskie wyuczyła kilkudziesięciu magistrów etnografii. Przez osiem lat opiekowała się Kołem Naukowym studentów etnografii UAM w Poznaniu. Na seminariach doktoranckich skupiała grono etnografów i archeologów z Poznania, Warszawy, Torunia i Szczecina. Poza pracą naukową działała także w licznych stowarzyszeniach, by wymienić: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Komisja Etnografii, Komisja Historyczna PTPN i Komitet Naukowy Etnologii PAN. Do najważniejszych jej prac z zakresu amerykanistyki należy monografia pt. *Podstawy gospodarki wiejskiej w Peru w ostatnim okresie panowania Inków i pierwszym stuleciu po konkwisie. Wiek XVI i pierwsza połowa XVII w.* (1967), *Mitologia Azteków* (1987). Nie udało się M. F. ukończyć *Mitologii Majów i Sztuki Meksyku* nad którymi pracowała przez wiele lat. Jako współautor opracowania *Historia etnografii polskiej* została wyróżniona nagrodą Sekretarza PAN. Była inicjatorem i redaktorem naczelnym organu Instytutu Archeologii i Etnologii, wydawanego w językach obcych pod nazwą *Ethnologia Polona*.

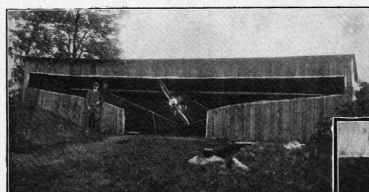
M. Paradowska, Maria Frankowska (1906-1996), Nekrologi, „Etnografia Polska”, t. XL, 1996, z. 1-2; Korespondencja M. Borowiaka z M. Paradowską w latach 80-tych; Zbiory własne autora.

FRET MIECZYŚLAW (ur. 16 IX 1920 w Wyszyńcu k. Konina), steward, kucharz, węglarz na statkach PMH. W latach 1941-1945 pływał na statkach: *Kmicic, Poznań, Sobieski, Lublin, Katowice, Narocz, Kolno i Krosno*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

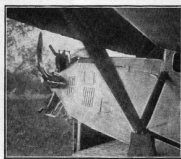
G

GABRIEL ANTONI (ur. 18 V 1911 w Mnichowicach k. Bralina, zm. 23 IX 1991 w Rio de Janeiro), lotnik, przemysłowiec; syn Jana i Pauliny z d. Stodek. Od najmłodszych lat wykazywał zainteresowanie mechaniką. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się rzemiosła kowalskiego. Służbę wojskową odbył w latach 1932-1934 w 3. Pułku Lotni-

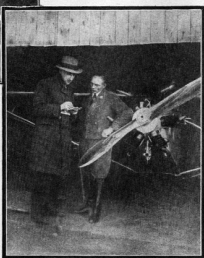

Poprzeczny lot rzeźnicę hangaru z desek, jako wybudował sobie p. Antoni w polu za stodołą.

W Miełkowie pod Bralinem w powiecie kępińskim, zwrócił na siebie uwagę całej Polski: oto jej młodziak, p. Antoni Gabriel, odlatujący wyprawę w pułku lotniczym i przeszedłszy tam króć oblatując samolotów, zapisał takim entuzjazmem do lotnictwa, że zbliżał się do końca kilkunastu lat. Dnia 11 października odbył pierwszy lot, choć nigdy nie uczył się pilotażu. Przy lotowaniu o smroku uszkodził śmigło i podwozie.

Przed samolotem ze śmigłem, uszkodzonym przy pierwszym locie. Rzeźnicę podwozie uszkodził uszkodzeniem.

Pracownik przybyłszy do model wiatki pod Kępem, aby remontować i naprawić, który zbliżał się do samolotu.

„Wielkopolski Ikar“
wznosił się na samolocie
własnej konstrukcji
Nie zapomnijmy o niezwykłym
pilotcie-wieloletniku
Piotr. Aleksander Różny

służył w WP pod zwierzchnictwem RAF jako pilot myśliwców i bombowców. Otrzymał medal lotniczy (War Medal). Od 1944 r. przebywał w Anglii, gdzie uzyskał tytuł inż. mechanika, specjalisty silników lotniczych. 13 I 1947 został zwolniony ze służby w RAF. Po zakończeniu wojny pozostał na obczyźnie. W lutym 1947 wyjechał do Brazylii i rozpoczął pracę w Light, kompanii elektrycznej, jako odpowiedzialny za utrzymanie sprzętu maszynowego. W 1950 podjął pracę w zakładach konstrukcji i montażu Companhia Industrial e Comercial Rufino de Almeida SA, gdzie został szefem produkcji. W tej firmie jako technik był odpowiedzialny za budowę pierwszej wieży telewizyjnej w Rio de Janeiro dla stacji TU-PI. W VIII 1955 otworzył własną firmę zajmującą się wykonywaniem prac dla zakładów metalurgicznych i budujących ciężkie maszyny. W latach 80-tych XX w. założył zakład pracy Gabriel Indústria e Comércio de Máquinas Ltd., w którym udziałowcami były jego dzieci: Maria i Jan. W 1987 zamknął firmę po przejściu na emeryturę.

A. Glass, *Polskie konstrukcje lotnicze 1893-1939*, Warszawa 1977; Z. Malczewski, *Gabriel Antoni*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; idem, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000; idem, *Obecność Polaków w Polonii w Rio de Janeiro*, Lublin 1995.

czym na Ławicy w Poznaniu. Po jej ukończeniu powrócił do rodzinnej wsi Mnichowice k. Kępna. W domowym warsztacie skonstruował i zbudował amatorski samolot sportowy „Śląsk”, którym latał bez posiadania licencji pilota; 11 X 1936 leciał nim przez 48 minut na wysokości 600-700 metrów. Nazywany „wielkopolskim Ikarą”. W 1937 roku był stypendystą Polskich Zakładów Lotniczych na Okęciu w Warszawie, ukończył kurs pilotażu samolotowego i szybowcowego. Gdy wybuchła II w. ś., był sierż. WP. Podczas wojennej zawieruchy znalazł się na Syberii, gdzie przetrwał głód i zimno. W 1942 wstąpił do armii Andersa. W t. r. dostał się do formacji lotnictwa brytyjskiego RAF w Indiach i walczył z Japończykami. Następnie trafił do RAF w Afryce, skąd przybył do Anglii, gdzie

GALLAS MICHAŁ (ur. 20 IX 1897 w Wągrowcu, zm. 8 X 1943 na płn. Atlantyku), chorąży mar.; syn Jana i Franciszki z d. Kowalska. 30 VIII 1939 jako członek załogi niszczyciela ORP *Burza* wraz z dwoma pozostałymi okrętami OORP *Błyskawica* i *Grom* wyszedł z Gdyni do Wielkiej Brytanii. 30 III 1940 otrzymał awans na stopień chor. mar., a wkrótce został zaokrętowany na ORP *Grom*, na którym pełnił obowiązki bosmana okrętowego. Uczestnik kampanii norweskiej,

przeżył zatopienie *Groma* w fiordzie Rombaken w dn. 4 V t. r. Pod koniec IV 1942 wszedł w skład obsady oficerskiej na niszczycielu eskortowym ORP *Ślązak*. Uczestniczył w służbie patrolowej, brał udział w osłonie konwojów na Kanale Angielskim i Bristolskim, był w ogniu walk podczas dwudniowej operacji lądowo-morskiej na Dieppe. Od 18 XI 1942 wchodził w skład oddziału gospodarczego niszczyciela ORP *Orkan*, na którym wziął udział w konwoju do Murmańska, patrolach na Atlantyku. W VII 1943 przywiózł z Gibraltaru do Plymouth zwłoki Premiera i naczelnego Wodza PSZ, gen. W. Sikorskiego, który poniósł śmierć w katastrofie lotniczej. Zginął na *Orkanie* podczas konwoju oznaczonego kryptonimem SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, okręt został trafiony torpedą akustyczną wystrzeloną z niemieckiego okrętu podwodnego *U 378*. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Bosman okrętowy z „Orkana”*, „Głos Wągrowiecki”, 1997, nr 13; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w drugiej wojnie światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Wielkie dni malej floty*, Poznań 1987; idem, „Burza” weteran atlantyckich szlaków, Gdańsk 1970; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. II-III, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

GASIK FLORIAN (ur. 17 III 1922 w Holinie k. Śremu, zm. 8 X 1943 na pfn. Atlantyku), st. mar. nadterminowy; syn Franciszka i Franciszki z d. Woźniak. Jako członek załogi niszczyciela ORP *Orkan* brał udział w konwoju do Murmańska, patrolach na Atlantyku oraz w VII 1943

Niszczyciel ORP *Orkan*

w rejsie do Gibraltaru z zadaniem zabrania trumny ze zwłokami gen. W. Sikorskiego. Zginął na *Orkanie*, gdy jednostka została trafiona torpedą akustyczną wystrzeloną z niemieckiego okrętu podwodnego *U 378*. W III 1945 spadek po F. G. został przekazany do Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie.

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w drugiej wojnie światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

GASPAR da GAMA, zwany też Gaspar da India (ur. ok. 1450 w Poznaniu, zm. ok. 1510 w Lizbonie lub Kalikacie na Wybrzeżu Malabarskim), kupiec, podróżnik, żeglarz. W 1456 opuścił rodzinne strony i wraz z rodzicami z powodu prześladowań Żydów wyjechał do Palestyny, a stamtąd udał się do Aleksandrii, a potem do Goa w Indiach. 23 IX 1498 ekspedycja morska pod dowództwem Vasco da Gamy, w drodze powrotnej z Wybrzeża Malabarskiego, dotarła w okolice wyspy Andżediwa, tam też doszło do spotkania Żyda poznańskiego ze słynnym portugalskim żeglarzem. G. de G pojmany przez Portugalczyków przyznał się, że jako wysłannik władcy Goa przygotowywał zdradę, on zaś pełnił rolę szpiega. Zmuszony został do wzięcia chrztu i przejścia na służbę portugalską zapewne od nazwiska ojca chrzestnego zwanego teraz da Gama. Po przyjeździe do Lizbony stał się faworytem króla Portugalii Manuela I ze względu na znajomość geografii, nawigacji, języków obcych i administracji nowych obszarów. W latach 1500-1501 wyprawił się z ekspedycją Cabrala, jako tłumacz i pilot, do Indii. Z powodu przeciwnych wiatrów odkrył w kwietniu 1500 Brazylię. W 1502 wziął udział

w kolejnej wyprawie Vasco da Gamy do Indii. W latach 1505-1510 przebywając na dworach kolejnych wicekrólów Indii, Francisco de Almeida i Alfonso de Albuquerque, oddał duże usługi dyplomatyczne. Po 1510 ślad po G. da G ginie, istnieje przypuszczenie, że wrócił do Portugalii i tam zmarł. Inne przekazy historyczne mówią, że poległ 2 I 1510 przy zdobywaniu przez Portugalczyków Kalikatu. Pozostawił syna, który kontynuował dzieło ojca, nie osiągnął jednak takiego znaczenia. Szlaki morskie G. da G prowadziły do Brazylii, portów Afryki Wschodniej, Persji, Indii i Indochin, dotarł do Malakki, był na Cejlonie, Sumatrze, Jawie, a może nawet i na Wyspach Korzennych. Był jednym z najwybitniejszych podróżników przełomu XV-XVI w. Uważany za znawcę krajów nad Oceanem Indyjskim. Miał zostawić pisemną relację z odbytych podróży, zaopatrzoną w mapę zawierającą opis drogi do Indii, ale manuskrypt zaginął.

L. Furmaga, J. Wójcicki, *Mały słownik morski*, Gdynia 1993; H. Hart, *Droga morska do Indii*, Warszawa 1958; J. Kieniewicz, *Portugalczycy w Azji XV-XX wieku*, Warszawa 1976; M. A. Kowalski – *Kolonie Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005; B. Kuźmiński, *Przygody polskich obywateli na morzach i lądach*, Gdańsk 1973; J. Lelewel, *Polska. Dzieje i jej rzeczy*, t. I, Poznań 1858; A. Magowska, *Walka o pieprz i cukier, czyli portugalskie epizody w życiu poznaniaków w erze wielkich odkryć geograficznych*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; M. Małowist, *Konkwistadorzy portugalscy*, Warszawa 1976; T. Nożyński, *Żydzi poznańscy w XV w.*, „Kronika Miasta Poznania”, r. X, 1932; B. Olszewicz, *Gaspar da Gama. Żyd poznański w Indiach*, „Kronika Miasta Poznania”, r. IX, 1931; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; M. Piłtuła, *Poznaniak wśród odkrywców*, „Gazeta Poznańska” z 22 VII 1994; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. I, z. 2-3, Warszawa 1939; T. Słabczyński, *Wielcy odkrywcy i podróżnicy. Słownik*, Warszawa 1995; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; E. Sluczański, *Konkwistadorzy, korsarze, kupcy*, Warszawa 1981; J. Tazbir, *Rzeczpospolita szlachecka wobec wielkich odkryć*, Warszawa 1973; S. Zieliński, *Ludzie morza i Pomorza*, Warszawa 1935; idem, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

GAWĘCKI BOGDAN (ur. 13 IV 1903 w Barmen w Nadrenii, zm. 16 X 1967 w Tczewie), kpt. ż. w., kpt. mar. rez.; syn poznańskiego nauczyciela, który wraz z rodziną został na początku XX w. wysiedlony do Niemiec. W latach 1913-1917 uczęszczał do szkoły powszechnej, później do gimnazjum w Barmen. W tajemnicy przed władzami Prus wstąpił do harcerstwa polskiego. Pod koniec 1918 rodzina Gawęckich wróciła do Poznania. W 1919 złożył wniosek o przyjęcie do marynarki brytyjskiej, otrzymał jednak odmowną odpowiedź z powodu braku obywatelstwa brytyjskiego. W 1920 zgłosił się na ochotnika do wojska i brał udział w wojnie polsko-sowieckiej. W t. r. kontynuował naukę w Gimnazjum im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu. Od 1921 słuchacz Szkoły Morskiej w Tczewie. 23 V 1923 uczestniczył w rejsie praktykancim na statku szkolnym *Lwów* do Brazylii (było to pierwsze przejście równika pod białą-czerwoną banderą). W 1924 ukończył Wydział Nawigacji Szkoły Morskiej. Od 1924 do 1925 jest w PMW, awansowany na ppor. mar. rez. Od 1926 jako III of. na statku *Lwów* przez następne dwa lata jest II of. na tej jednostce. Gdy *Lwów* jest w stanie nieczynnym, wykłada w Szkole Morskiej. Od I 1929 do I 1931 pełnił obowiązki I of. na różnych statkach „Polskarobu”. Zdobył dyplom kpt. ż. w. Od 1935 jest w „Żegludze Polskiej” jako kapitan wielu statków. 1 IX 1939 jest w Gibraltarze jako d-ca *Katowic*. Od 15 VIII 1940 do 8 VI 1944 kapitan *Lublina*, pływał w konwojach, ochotniczo zgłosił się do udziału w inwazji we Francji. 8 VI 1944 zatopił *Modlin* w związku z wykorzystaniem statku jako części falochronu sztucznego „Mullbevry B” pod Arromanches. Od 24 IX 1944 do 4 VI 1945 kapitan węglowca *Poznań*. 15 XI t. r. w stopniu ppor. mar. rez. wstąpił do PMW i otrzymał przydział do Komendy Morskiej „Południe” jako oficer szkolenia zawodowego. 31 III 1946 dostał awans na por. mar. Od 20 VI 1947 do 30 VI 1948 jest w PKPR. Zdemobilizowany w stopniu kpt. mar. rez. 4 VII 1949 zdał egzamin na II of. statków pełnomorskich w Londynie. 12 VIII t. r. zamustrował się na *Admiral Cunningham*. Od stycznia 1950, gdy

otrzymał obywatelstwo brytyjskie, jest kapitanem statków brytyjskich. W VII t. r. zdał egzamin na kapitana statków dalekomorskich w Londynie, pływał na *Sea Crest*. Od VII 1954 jako kapitan *Baltic Clipper* uratował w kanale La Manche w czasie mgły statek *Cygniet Libierian*, który w wyniku kolizji z innym statkiem zaczął tonąć. Od 1956 jest w United Baltic Co. na statku *Baltic Express*. W t. r. został dożywotnim członkiem SMW w Londynie. Odznaczony Krzyżem Zasługi z mieczami. Mieszkał z żoną pod Paryżem. Zmarł w Tczewie podczas urlopu, został pochowany na Cmentarzu Bożego Ciała w Poznaniu.

K. O. Borchardt, *Znaczy kapitan*, Gdynia 1963; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. I, *Polska Marynarka Handlowa. Absolwenci Szkół Morskich 1922-1992*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1994; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; *Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny...*, Warszawa 1992; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Bandera polska na równiku*, Gdynia 1968; idem, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; idem, *Dru-ga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Pół wieku dziejów s/s „Poznań” (1927-1977)*, „Kronika Miasta Poznania”, 1977, nr 3; J. K. Sawicki, *Zdrada alianckiej bandery*, Gdynia 1991; B. Gawęcki, *Historia mojego życia (życiorys)*, napisany na polecenie Wydziału Obywatelstwa Policji Scotland Yardu; mszp. w zbiorach autora; Informacja od I. Wachowskiego, w zbiorach autora; Pisma: „Morze”, „Okólnik” (Londyn).

GAWORZEWSKI STANISŁAW (ur. 24 IV 1883 w Witkowie k. Gniezna, zm. 1940, zamordowany obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen), bosman w Kaiserliche Marine, powstaniec wielkopolski. W czasie I wojny światowej powołany do służby w niemieckiej flocie wojennej. W XI 1918, w stopniu bosmana, powrócił z Kilonii do Witkowa, gdzie stanął na czele utworzonej 12 XI t. r. Rady Robotniczo-Żołnierskiej miasta Witkowa. Przed II wojną światową był m. in.

dyrektorem Banku Ludowego oraz pełnił funkcję honorowego burmistrza Witkowa. Następnie został naczelnikiem poczty. Otrzymał dyplom Naczelnej Rady Ludowej. Miał duży wkład w rozbudowę miasta, tworzył domy dla ubogich, unowocześnił i rozszerzył linię telefoniczną, wspierał działalność organizacji społecznych i kulturalnych. We IX 1939 na skutek donosu został aresztowany przez Niemców i wraz z synami przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau.

Z. Wieliczka, *Powiat Witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918-1919. Powstanie Wielkopolskie na Ziemi Witkowskiej*, Lublin-Witkowo 2008.

GEMBICKI WAWRZYNIEC h. Nałęcz (ur. 5 VIII 1559 w Gębicach k. Czarnkowa, zm. 10 II 1624 w Łowiczu), kanclerz wielki koronny, arcybiskup gnieźnieński; syn Pawła i Anny z d. Łowęcka. Uczył się początkowo w szkole różnowierczej w Czarnkowie, po 3 latach na jego własną prośbę ojciec przeniósł go do Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, a następnie do kolegium jezuickiego w tym mieście. W latach 1576-1577 studiował na akademii jezuickiej w Ingolstadt w Bawarii. Po powrocie do kraju kontynuował studia na Akademii Krakowskiej. Po przyjęciu święceń kapłańskich, dzięki protekcji mianowany został sekretarzem królewskim na dworze Stefana Batorego. W 1595 został powołany na urząd sekretarza wielkiego koronnego. W 1596 posłował do Rzymu. 12 X 1615 otrzymał nominację na arcybiskupa gnieźnieńskiego z woli króla Zygmunta III Wazy, przy szybkim zatwierdzeniu go przez papieża Pawła V. W źródłach archiwalnych nazwisko W. G. łączone jest ze sprawami morza w związku z wystąpieniami na sejmikach przedsejmowych Jerzego Ossolińskiego, który głosił potrzebę wprowadzenia w życie programu morskiego obejmującego

zarówno sprawy floty morskiej, handlu morskiego, portów i ich ubezpieczenia, a także cel morskich i roli Gdańska. Nie zgodził się, by naczelną władzę nad flotą miał sprawować hetman, chociaż ów zamysł popierała szlachta, która przy swej krótkowzroczności nie rozumiała idei posiadania silnego państwa morskiego i w efekcie kolejne próby za czasów panowania Zygmunta III pozostały bez echa. Osadził Jezuitów w Gdańsku. Pochowany w katedrze gnieźnieńskiej w kaplicy Latałskich, gdzie zachował się jego nagrobek.

M. Borowiak, *Wielkopole na morzach*, mszp. w zbiorach autora; *Dzieje Gniezna*, pod red. J. Topolski, Warszawa 1965; *Encyklopedia Gniezna*, Gniezno 2011; E. Kotarski, *Kto ma państwo morskie...*, Gdańsk 1970; K. Lepszy, *Dzieje floty polskiej*, Gdańsk-Bydgoszcz-Szczecin 1947; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; J. Wójcicki, *Dzieje Polski nad Bałtykiem*, Warszawa 1972; S. Zieliński, *Ludzie morza i Pomorza*, Warszawa 1935.

GERWEL CZESŁAW, pseud. Orłoś (ur. 18 VII 1909 w Baranowiczach, zm. 12 IX 1974 w Poznaniu), podchorąży PMW AK, lekarz, biolog, prof. Akademii Medycznej w Poznaniu; syn Stanisława i Natalii z d. Suszycka. W 1929 uzyskał maturę w Gimnazjum im. R. Traugutta w Brześciu nad Bugiem. W t. r. podjął studia medyczne na UP, a po przerwie spowodowanej chorobą przeniósł się na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy UP, gdzie 27 VI 1939 otrzymał dyplom magistra filozofii w zakresie biologii ogólnej. W 1932 wrócił na studia medyczne i przez następne sześć lat kształcił się na Wydziale Lekarskim UP. Nie brał udziału w walkach wrześniowych 1939 z powodu za późno otrzymanej karty mobilizacyjnej. Do pierwszych dni kwietnia 1940 przebywał wraz z żoną, Jadwigą Teresą z d. Szlosowska, w Dębinach pod Toruniem, następnie do grudnia t. r. jest na robotach przymusowych w Mortenshagen (Niemcy), po czym wrócił do Warszawy. Od 1 I 1941 do VIII 1944 pracował w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie, zajmując się m. in. tajną produkcją szczepionki przeciwko tyfusowi plamistemu. W latach 1942-1944 kontynuował studia medyczne na Tajnym Uniwersytecie Ziem

Zachodnich w Warszawie. Od momentu przybycia do Warszawy włączył się w działalność konspiracyjną, był członkiem organizacji „Alfa” (1942). Od 1943 do 1944 przeszedł kurs dla podchorążych MW AK, który ukończył jako prymus. W 1944 z wyróżnieniem ukończył kurs podchorążych sanitarnych MW. Podczas walk w powstaniu warszawskim jako mat podchorąży brał udział w zdobywaniu gmachu PAST-y i ataku na Bank Gospodarstwa Krajowego. Po kapitulacji wywieziony został do Zeithain, pełnił tam obowiązki młodszego ordynatora w szpitalu jeńnickim. 2 VIII 1945 odkomenderowany przez ppłk dypl. Michała Drzystka do Centrum Wyższych Studiów Polskich w Brukseli, kontynuował studia medyczne na Universite Libre. Od IX 1946 jest w Poznaniu, poświęcając się pracy naukowej na UAM. W 1954 został docentem Akademii Medycznej. W 1961 dostał tytuł prof. nadzwyczajnego. W t. r. z jego inicjatywy doszło do utworzenia w Poznaniu pierwszej w Polsce Kliniki Chorób Pasożytniczych. W latach 1962-1970 kierował Kliniką Chorób Pasożytniczych Biologii i Parazytologii Lekarskiej Akademii w Poznaniu. Zostawił po sobie blisko 50 prac naukowych, doktoryzował 7 lekarzy, prowadził przewody habilitacyjne 4 następnych. Przez dwie kadencje (10 lat) należał do zespołu ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia w zakresie parazytologii, członek Komitetu Parazytologicznego PAN, członek założyciel Polskiego Towarzystwa Parazytologicznego i prezes jego zarządu. Zmarł w Poznaniu, pochowany na cmentarzu na Miłostowie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Powstańczym, Orderem Grunwaldu

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; R. Meissner, *Gerwel Czesław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

GERWEL TADEUSZ, pseud. Orda (ur. 22 XII 1904 w Pińsku, zm. 16 XI 1986 w Gdyni), lekarz, żołnierz organizacji „Alfa” w ramach MW AK, j. kpt. ż. w.; syn Stanisława i Natalii z d. Suszycka, starszy brat ppor. → Czesława i płk → Wa-

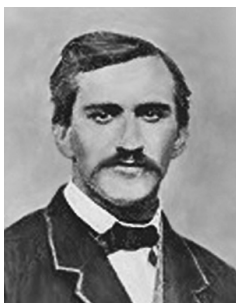
clawa. W latach 1923-1929 studiował na Wydziale Lekarskim UP w Poznaniu. W 1929 otrzymał tytuł doktora wszechnauk lekarskich. Od 1930 przebywał w Gdyni, gdzie był jedynym w tym czasie polskim otolaryngologiem dla całego rejonu nadmorskiego. Pracował w Kasie Chorych, zorganizował Oddział Otolaryngologiczny w gdyńskim Szpitalu ss. Miłosierdzia, pełnił także funkcję umówionego specjalisty PMW i Generalnego Komisariatu RP w Wolnym Mieście Gdańsku. W latach 1937-1938 praktykował w klinikach w Nowym Jorku, Sztokholmie i Paryżu. W czasie okupacji pracował w Warszawie. W latach 1941 do VIII 1944 ordynator Oddziału Otolaryngologicznego Szpitala św. Ducha. Prowadził działalność dydaktyczną tajnego Uniwersytetu Warszawskiego i Poznańskiego. Jako ppor. MW AK przydzielony został do organizacji konspiracyjnej „Alfa”, gdzie pełnił funkcję szefa Służby Zdrowia MW oraz prowadził kursy dla podchorążych z zakresu medycyny morskiej. Od 9 VIII 1944 żołnierz w szwadronie rtm. „Wasała”, potem przebywał w szpitalu polowym przy ul. Wspólnej 27. Podczas powstania warszawskiego awansował na stopień kpt. W 1944 odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi z mieczami. W czasie walk powstańczych został ciężko ranny, a po zakończeniu walk obronnych przewieziony do obozu dla jeńców wojennych AK w Zeithain. Po wojnie wrócił do Gdyni. Od 1 XI 1945 do 1974 ordynator Oddziału Otolaryngologicznego Szpitala Miejskiego w Gdyni. W 1963 awansowany na stopień mjra. W 1964 habilitował się na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Poznaniu. 28 I 1965 minister zdrowia zatwierdził uchwałę Rady Wydziału Lekarskiego AM w Poznaniu, nadającą mu tytuł naukowy docenta. Autor kilkudziesięciu prac w czasopiśmie krajowych i zagranicznych oraz rozdziałów w podręcznikach. Współzałożyciel Oddziału Gdyńskiego Polskiego Towarzystwa Lekarskiego (1934), współorganizator i wieloletni komendant Yacht-Klubu Polski. Za zasługi położone dla polskiego żeglarstwa otrzymał godność komandora honorowego Yacht-Klubu Polski. Pochowany na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

J. Jordan, *Gerwel Tadeusz*, [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, pod red. Z. Nowak, Gdańsk 1994; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996.

GERWEL WACŁAW, pseud. Topór (ur. 23 I 1912 w Baranowiczach, zm. 16 III 1976 w Poznaniu), lekarz wojskowy, członek organizacji „Alfa” Wydziału MW Komendy Głównej AK; syn Stanisława i Natalii z d. Suszycka, młodszy brat → Czesława i → Tadeusza. W 1932 otrzymał świadectwo dojrzałości w Gimnazjum im. R. Traugutta w Brześciu nad Bugiem. Słuchacz rocznego kursu dla podchorążych rezerwy piechoty. W latach 1933-1939 student na Wydziale Lekarskim UP w Poznaniu, uzyskując dyplom lekarski. We IX 1939 powołany do 82. Pułku Piechoty pod dowództwem płk. Antoniego Chruściela. Uczestniczył w walkach w okolicach Woli Gułowskiej, tam też dostał się do niewoli. Podczas transportu do obozu jenieckiego uciekł w rejonie Radomia, następnie przedostał się do Warszawy i rozpoczął pracę jako asystent na Wydziale Chirurgicznym Szpitala św. Ducha. Wstąpił do ZWZ-AK, członek organizacji „Alfa”, odpowiedzialnej za wywiad morski. W VIII 1944 brał udział w powstaniu warszawskim, a pod koniec walk jako lekarz pracował w szpitalu powstańczym w Konstancinie. Od 21 III 1945 w 15. Samodzielnym Batalionie Sanitarnym 9. Dywizji Piechoty w składzie II Armii WP. Brał udział w walkach z oddziałami UPA. Awansował do stopnia płk. Od 21 I 1946 do 15 XI 1972 zatrudniony na Oddziale Chirurgicznym Szpitala Wojskowego w Poznaniu, początkowo jako st. asystent, a po obronie doktoratu (1950) do czasu przejścia na emeryturę ordynator tego oddziału. Inicjator powstałego Oddziału Urazowo-Ortopedycznego i Oddziału Urologicznego. Ogłosił wiele znaczących prac naukowych i wykształcił liczną rzeszę lekarzy specjalistów. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym, Srebrnym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem za Warszawę 1939-1945, Medalem za Berlin.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996.

GILLER AGATON (ur. 9 I 1831 w Opatówku k. Kalisza, zm. 17 VIII 1887 w Stanisławowie), działacz emigracyjny, dziennikarz, historyk. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Kaliszu kontynuował edukację w gimnazjum w Warszawie i Łomży. Interesował się historią i literaturą polską. Chciał wziąć udział w Wiośnie Ludów w 1848, ale zachorował

na cholerę. W maju 1849, podczas podróży przez Poznań na Węgry, został uwięziony po drodze przez Prusaków. W 1850 po odzyskaniu wolności zajął się nauczaniem dzieci na dworach ziemiańskich. W 1851 przyjechał do Krakowa z postanowieniem podjęcia studiów uniwersyteckich, ale z braku środków finansowych wrócił w Poznańskie. Z uwagi na prześladowania przez miejscową policję, wyjechał ponownie do Galicji, gdzie uczęszczał na zajęcia na UJ w Krakowie. Pod koniec 1852 ujęty został przez policję austriacką i wydalony do Rosji, gdzie rok spędził w cytadeli warszawskiej. W następstwie wyroku carskiego 16 miesięcy wędrował w kajdanach do karnych batalionów we wschodniej Syberii. Wyrok został zamieniony na osiedlenie. Po 1858 założył szkołę w Irkucku, w której prowadził nauczanie i bibliotekę polską. Studiował też literaturę rosyjską o Syberii. W październiku 1860 wrócił do Warszawy, a rok później założył i redagował czasopismo „Strażnica”, następnie „Ruch” oraz był korespondentem krakowskiego „Czasu”. Od VI 1862 członek powstańczego Komitetu Centralnego Narodowego, chociaż był przeciwny wybuchowi powstania. Pod koniec II 1863 wyjechał z Polski, przebywał w Dreźnie i Lipsku, gdzie otrzymał prawo pobytu i założył z Ignacym Kraszewskim i Siwińskim dziennik polski „Ojczyzna”. Z powodu nieporozumień redakcję zamknęto, a samego A. G. sąd saski skazał zaocznie na 4 lata więzienia. W konsekwencji redakcję przeniósł do Bendlikonu w Szwajcarii. Na miejscu zorganizował Radę Przewodniczącą

lokalnych towarzystw polskich w Szwajcarii. Od połowy 1867 mieszkał w Paryżu. Na początku lat 70. XIX w. dostał zgodę na osiedlenie się na terenie Galicji, gdzie pisywał dla „Gazety Narodowej”. W 1876 został redaktorem „Ruchu Literackiego”. W 1878 został zmuszony do opuszczenia Galicji i zamieszkał w Rapperswilu. Podczas pobytu w Szwajcarii redagował „Kurier Paryski”. Nawiązał kontakty z Polonią amerykańską. Dzięki pomocy przyjaciół wyjechał do siostry do Stanisławowa. Do końca życia pisał do różnych redakcji. Autor książek: *Groby polskie w Irkucku* (1864), *Podróż więźnia etapami do Syberii* (t. 1-2, 1867), *Opisanie Zabajkalskiej krainy* (t. 1-3, 1867), *Z wygnania* (1870), *Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864* (t. 1-4, 1867-71).

J. W. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966, W. Tokarz, *Kraków w początku powstania styczniowego*, Kraków 1914; S. Kieniewicz, *Giller Agaton*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków 1948-1958; idem, *Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym*, Wrocław 1953; idem, *Powstanie styczniowe*, Warszawa 1983; J. Knopek, *Giller Agaton*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2003; J. Skowronek, *Adam Jerzy Czartoryski 1770-1861*, Warszawa 1994; W. Śladkowski, *Emigracja polska we Francji 1871-1918*, Lublin 1980; Z. Zygmuntowicz, *Agaton Giller w świetle akt państw zaborczych*, Lwów 1937.

GIZE (Gyze, Gysch) PIOTR (ur. w I połowie XVI w), mieszczanin poznański, ekspert zboża wielkopolskiego. Rozpowszechnił eksport zboża rzeką Wartą do Szczecina. W 1531 otrzymał zgodę od Zygmunta Starego na prowadzenie działalności handlowej szlakiem rzecznym. W t. r. zajął się budową statków na Warcie, a w 1532 zajął się budową łodzi towarowych w lasach Ciszewskich k. Miłosławia. Od 1533 miał duże przywileje na rzecz handlu na Warcie i Noteci. Po 1535 wyemigrował z kraju, prawdopodobnie do Włoch. W końcu wrócił do Polski i jako pełnomocnik i faktor kupca Tomasza Lapi z Florencji dalej zajmował się żeglugą rzeczną. Na temat dalszej działalności P. Gizego brak informacji.

M. J. Mika, *Gize Piotr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959-1960.

GŁOWACKI WŁODZIMIERZ (ur. 5 IX 1910 w Poznaniu, zm. 1995 w Warszawie), prawnik, ekonomista, dziennikarz, pisarz-marynista, kpt. ż. w. Od 1929 pasjonował się żeglarstwem. W 1933 jako student wydziału prawa należał do Akademickiego Związku Morskiego. Od 1938 działał w Yacht Klubie Polski. Przed 1939 redaktor „Kuriera bałtyckiego”. Podczas okupacji majster, technik, pomocnik żeglarski, działający jednocześnie w konspiracji. W 1944 aresztowany na Pawiaku, a następnie więzień obozu koncentracyjnego Stutthof. W pierwszych latach po wojnie był jednym z członków-założycieli Instytutu Zachodniego w Poznaniu, następnie pracownikiem Misji Wojskowej w Berlinie oraz pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Kierował w nim referatem „Przygotowanie pokoju” (1947-1948). Opracował m. in. projekt pracy informacyjno-propagandowej, obejmujący pozyskiwanie za granicą informacji dotyczących Niemiec, służących wypracowaniu stanowiska polskiego na przyszłą konferencję pokojową. Później poświęcił się już w pełni działalności żeglarskiej, był wicekomandorem YKP w Warszawie, następnie sekretarzem generalnym YKP. W latach 1949-1951 sekretarz generalny Polskiego Związku Żeglarskiego, a od 1957 do 1960 jego prezes. Przewodniczył Komisji Historycznej Żeglarstwa PZŻ. Był inspektorem Głównego Urzędu Kultury Fizycznej, członkiem władz Międzynarodowej Unii Żeglarstwa Regatowego (IYRU). W latach 1957-1960 red. nac. Miesięcznika „Żagle”. Przez 11 lat, pod ps. Stanisław Wilga, współpracował z miesięcznikiem „Morze”. Opublikował: *Piosenki żeglarskie – Jastarnia 1939* (1941, 1958), poradnik *Żeglarstwo morskie* (1979), *Stary „Jurand”* (1979), *Wspaniały świat żeglarstwa* (1979, 1981), *Dzieje jachtingu światowego* (1983), *Dzieje żeglarstwa polskiego* (t. 1, 1989). Autor haseł do *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN* oraz *Małej Encyklopedii Sportu*. Wchodził w skład komitetu redakcyjnego *Leksykonu żeglarskiego*. W 1971 nagrodzony przyznaną po raz pierwszy Nagrodą im. Leonida Teligi za wybitne osiągnięcia w dziedzinie literatury żeglarskiej. Członek SMP. Uhonorowany Odznaką Zasłużo-

nego Działacza Żeglarstwa Polskiego, Złotą Odznaką Zasłużonego Pracownika Morza. Autor tekstów i muzyki do piosenek żeglarskich. Dla uczczenia jego postaci, flagowy żaglowiec PZŻ nosi nazwę *Kapitan Głowacki*.

Zbiory prywatne autora.

GODERSKI KAZIMIERZ (ur. 28 XI 1904 w Poznaniu, zm. 17 IX 1969 w Nowym Jorku), oficer na statkach PMH. Od 15 XI 1939 do 15 VII 1945 I radiotelegrafista na statku *Batory*. Uczestniczył w licznych konwojach atlantyckich, rejsie z brytyjskim złotem i skarbami wawelskimi

Statek pasażerski *Batory*

do Kanady, lądowaniu w Afryce Północnej, operacji „Husky” – alianckim lądowaniu na Sycylii, alianckim lądowaniu w Prowansji. Po 1945 został na emigracji. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

J. Pertek, *Druka mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, S.A. Sobis, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

GOLDMANN STEFAN (ur. 17 VII 1897 w Inowrocławiu, zm. 22 III 1940 w Stutthof), kupiec, prezes Rady Polskich Interesów Portu Gdańskiego w Gdańsku. Pochodził ze starej rodziny mieszczańskiej, wywodzącej się z tzw. „bambrów” wielkopolskich. Po uzyskaniu matury rozpoczął studia ekonomiczne na UP, które w 1920 zmuszony był przerwać z powodu wojny polsko-sockieckiej. Jako ppor. rez. artylerii brał udział w walkach. Następnie wrócił na uczelnię, gdzie uzyskał tytuł magistra. W 1924 został doktorem nauk ekonomicznych. Po 1924 przeniósł się z Poznania do Gdańska, zajmując się działalnością

eksportową polskiej spółki rolniczo-handlowej w porcie gdańskim. 23 X 1935 przy współudziale S. G doszło do utworzenia Rady Polskich Interesów Portu Gdańskiego, działającej nieprzerwanie do wybuchu wojny w 1939. Zadaniem Rady była ochrona praw placówki i robotników polskich w porcie gdańskim, pomoc dla miejscowego polskiego rzemiosła. Od 28 XI 1935 do 12 II 1937 prezes Rady. 1 IX 1939 został aresztowany przez Niemców i wywieziony na roboty rolne do wiosek gdańskich. W XII t. r. przywieziony do obozu koncentracyjnego Stutthof, będąc wraz z kilkudziesięcioma innymi członkami przedstawicielstwa Polonii gdańskiej, rozstrzelany.

M. Pelczar, *Goldmann Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959-1960.

GORDON FRANCISZEK (ur. 28 VIII 1860 w Tryszczynie, woj. kujawsko-pomorskie, zm. 13 II 1931 w Chicago), ksiądz, zmartwychwstańiec, publicysta polonijny w Stanach Zjednoczonych. Pierwsze nauki w szkole powszechnej pobierał w rodzinnej wsi, a szkołę średnią ukończył w Bydgoszczy. Z powodu prześladowań 1 XII 1881 razem z braćmi Janem i Teofilem przyjechał do Stanów Zjednoczonych. W 1882 rozpoczął studia filozoficzne w Kolegium Najświętszej Marii Panny w Kentucky u Zmartwychwstańców, następnie został wysłany na studia teologiczne na Uniwersytet Gregoriański do Rzymu, gdzie 13 XI 1886 złożył śluby zakonne. 20 IV 1889 przyjął święcenia kapłańskie i ponownie wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Przebywał w Chicago, gdzie rozpoczął pracę duszpasterską przy parafii św. S. Kostki, będąc tam zarazem asystentem i dyrektorem szkoły parafialnej. Od 1890 do 1930 był wydawcą „Dziennika Chicagowskiego”, pisma największego i najpopularniejszego wśród organów prasowych polonijnych w Ameryce. W latach 1893-1896 przebywał w Europie, będąc początkowo w Adrianopolu w Bułgarii prof. na miejscowym Kolegium Zmartwychwstańców, a później wysłany do Krakowa. Przez kolejny rok sprawował obowiązki prokuratora generalnego i sekretarza generalnego Zgromadzenia w Rzymie. 14 V 1896 powrócił do Chicago, zarządzając

„Gazetą Chicagowską”. Działal na rzecz organizacji „Macierz Polska”. W latach 1918-1928 delegat swego zakonu na Stany Zjednoczone i Kanadę. W 1908 wyprawił się w podróż morską do Ziemi Świętej. Wiele drukował i publikował. Ukończył i wydał wraz z Sz. Zahajkiewiczem *Słownik polsko-angielski i angielsko-polski*. Przejawiał zainteresowania malarskie. W 1921 otrzymał tytuł honoris causa od Kolegium P. M. w Kentucky. W 1910 jego imieniem nazwano Spółkę Budowniczo-Pożyczkową w Chicago, a po jego śmierci powołano do życia Wyższą Szkołę Techniczną. Papież Pius XI odznaczył F. G. Krzyżem Pro Ecclesia et Pro Pontifice, a rząd polski (1930) Orderem Polonia Restituta. Pochowany został w grobowcu ks. zmartwychwstańców na cmentarzu Św. Wojciecha w Niles (stan Illinois).

A. Baranowski, *Moje wspomnienia*, Lwów 1913; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; F. German, *Gordon Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959-1960; M. Haiman, *Poles of Chicago 1837-1937*, Chicago 1937; J. Kowalik, *The Polish Press in America*, San Francisco 1978; W. Kruska, *Historia polska w Ameryce*, t. 1, Milwaukee 1937, t. 2, Pittsburg 1978; R. Nir, *Gordon Franciszek*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; S. Zieliński, *Bibliografia czasopism polskich za granicą 1830-1934*, Warszawa 1935.

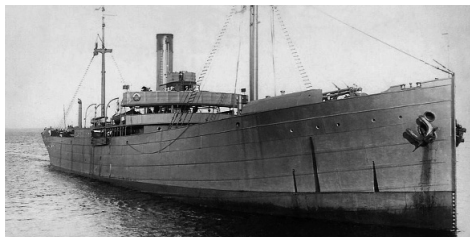
GOSTKOWSKI JAN (ur. 21 VIII 1651 w Wielkopolsce, zm. 1738 w królestwie Imeretti – Gruzja), jezuita, misjonarz. W 1667 wstąpił do zakonu jezuitów we Lwowie. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych i po przyjęciu święceń kapłańskich był nauczycielem w kolegiach zakonnych w Kaliszu i Przemyślu oraz w Sandomierzu i Lwowie. W 1688 wyjechał na misję do Imeretti na zaproszenie króla Arczila. W 1690 był posłem króla Jana III Sobieskiego do szacha perskiego Sulejmana II i księcia Gruzji Sanazarli-Chana. Prowadził w imieniu króla pertraktacje polityczne oraz zakładał stacje misyjne.

S. Brzeziński, *Misjonarze i dyplomaci polscy w Persji w XVII i XVIII wieku*, Potulice 1935; *Gdy Europa szukała Azji*, w opr. F. Plattner, Kraków 1976; J. Knopek, *Gostkowski Jan*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003.

GOSZCZURNY STANISŁAW (ur. 25 IX 1929 w Kaliszu, zm. 13 V 2003 w Warszawie), pisarz, publicysta. Podczas drugiej wojny światowej wysiedlony. Od 1943 na robotach przymusowych w Niemczech, gdzie był spawaczem elektrycznym w stoczni. Po wojnie związał się z wybrzeżem gdańskim. Absolwent Wydziału Dziennikarstwa UW (1974), studiował także prawo na UAM w Poznaniu. W latach 1950-1974 pracował w gdańskim rozgłosie Polskiego Radia, od praktykanta zaczynając na red. naczelnym kończąc (1968-1974). W latach 1974-1976 zajmował się tylko działalnością literacką. Od 1976 do 1979 kierownik Ośrodka Dokumentacji Prasowej w Gdańskim Wydziale Prasowym RSW Prasa-Książka-Ruch. W tym czasie odbył kilka rejsów morskich. W swej twórczości publicystycznej i literackiej zajmował się problematyką morza i Wybrzeża. Od 1979 na stałe zamieszkał w Warszawie, pracując jako kierownik działu w Krajowej Agencji Wydawniczej oraz był kierownikiem działu kultury w dzienniku „Rzeczpospolita”. Był również dyrektorem departamentu w Ministerstwie Kultury i Sztuki. Laureat nagrody marynistycznej im. M. Żaruskiego, nagrody dziennikarskiej im. B. Prusa oraz nagród MON-u i przewodniczącego Komitetu ds. Radia i Telewizji. W 1987 otrzymał Złote Pióro za wybitne osiągnięcia publicystyczne. Autor 25 książek, powieści i opowiadań o tematyce współczesnej, przeważnie marynistycznej, historycznych i sztuk teatralnych. Wydał m. in. *Mewy* (1961), *Między ogniem a wodą* (1966, 1974), *Koniec najdłuższego rejsu* (1968, 1978), *Rozbitek* (1968, 1970), *Prom* (1966, 1970), *Kormoran wychodzi w rejs* (1972), *Morze nie odda ofiar* (1981), *Pierwszy sztorm* (1985). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Zbiory prywatne autora.

GÓRSKI ALFONS JÓZEF (10 III 1909 w Szamotułach, zm. 23 XII 1986 w Londynie), kpt. mar. 15 VIII 1932 jako absolwent SPMW w Toruniu mianowany został na stopień ppor. mar. w korpusie oficerów morskich. W t. r. skierowany do Kadry Flotyli Pińskiej w Berezie Kartuskiej.

Transportowiec PMW – ORP *Wilja*

1 I 1935 otrzymał awans na por. mar. Od 1 II do 17 IX 1935 słuchacz II Kursu Oficerów Obserwatorów Lotnictwa Morskiego w Pucku. Otrzymał przydział do MDLot. w Pucku. Od X 1938 do III 1939 pełnił obowiązki oficera na transportowcu wojskowym ORP *Wilja*. W pierwszych dniach wojny był wśród obrońców Helu. 2 X t. r. przedarł się z Helu na motorówce *Batory* do Szwecji, tam też został internowany. 8 VI 1940 przeniesiony do Store Fune, a następnie do obozu dla internowanych w Falun. W lutym 1944 władze szwedzkie wyraziły zgodę na wyjazd A. J. G. do Anglii. W III t. r. wcielony do PMW i przydzielony do dyspozycji Komendy Morskiej „Południe”. 3 V 1944 awansowany na stopień kpt. mar. Po zakończeniu wojny pozostał w Londynie, gdzie wraz z kpt. mar. W. Kamudą prowadził sklep warzywny. Działal w SMW w Londynie. W maju 1975 uczestniczył w Światowym Zjeździe SMW w Londynie. W 1979 został członkiem Zarządu Głównego SMW. 23 V 1987 prochy A. J. G. spoczęły na cmentarzu rodzinnym w Słupi k. Stęszewa.

M. Borowiak, *Na holu ku wolności*, „Kulisy Gnieźnińskie”, 1994, nr 21; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; J. Broniewicz, *Nie każda kula celna*, Warszawa 1987; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1987; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. Kuligiewicz, *Kuter pościgowy „Batory”*, Warszawa 1974; A. Olejko, *Lotnictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2010; idem, *Morski Dywizjon Lotniczy*, Pruszków 1992; J. Pertek, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987, idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. I-III, Albany N. Y. 1983-1990; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej. Kampania wrześniowa 1939*, t. I. cz. 5 *Marynarka Wojenna i Obrona polskiego Wybrzeża*, Londyn 1962.

GÓRSKI JÓZEF (ur. 16 II 1904 w Poznaniu, zm. 5 II 1983 w Poznaniu), profesor, wybitny prawnik morski. W 1923 rozpoczął studia ekonomiczne i prawnicze na UP. W latach 1927-1938 prowadził praktykę prawniczą w Prokuraturii Generalnej Oddział Poznań, sprawując kolejno funkcję aplikanta, referendarza i radcy. W tym czasie zetknął się z tematyką morską z racji tego, że do oddziału Prokuraturii Generalnej należało całe nasze ówczesne wybrzeże. Prowadził także pracę dydaktyczną i naukową pod kierunkiem prof. A. Ohanowicza na Wydziale Prawa UP. W 1940 otrzymał doktorat z nauk prawnych. W latach 1931-1938 wykładał prawo cywilne na UP. 1 IX 1938 powołany na prof. nadzwyczajnego Akademii Handlowej w Poznaniu. Opracowywał z prof. J. Sułkowskim projekt polskiego prawa morskiego i żeglugi śródlądowej. Okres okupacji przypadł dwukrotnym aresztowaniem w Generalnej Guberni. W 1940 osadzony został na Pawiaku. W 1944 wysłany do obozu koncentracyjnego w Płaszowie k. Krakowa. Od III 1945 w Poznaniu, przez następne cztery lata akademickie pełnił obowiązki rektora Akademii Handlowej. W 1946 doprowadził do utworzenia pierwszej wyższej uczelni w Szczecinie w formie Oddziału Akademii Handlowej w Poznaniu. W trakcie swej pracy prawniczej zajmował się zagadnieniami prawnymi związanymi z budową portu w Gdyni i powstaniem Polskiej Marynarki Handlowej. Z ramienia Prokuraturii Generalnej bronił interesów Skarbu Państwa m. in. w procesie wszczętym przez A. Abrahama i innych właścicieli gruntów w związku z wynagrodzeniem za tereny wywłaszczone na cele budowy portu w Gdyni. Przygotowywał opinie prawnicze dotyczące umów kupna statków pasażerskich od duńskiego armatora East Asiatic Shipping Company. W latach 1945-1948 przygotowywał projekt kodyfikacji polskiego prawa morskiego. Od pierwszych lat powojennych należał do inicjatorów sesji naukowych w Instytucie Bałtyckim. Od 1950 do 1954 przewodniczący Komisji Prawa Morskiego przy Zarządzie Głównym Prawników Polskich. Na Wydziale Prawa UAM w Poznaniu prowadził specjalistyczne wykłady z prawa mor-

skiego oraz seminaria magisterskie i doktoranckie z tej dyscypliny.

Zbiory prywatne autora.

GRABIŃSKI (Grawiński, Grawenski) SEWERYN (ur. ok. 1790 w Kaliszu), ppor. wojsk napoleońskich, mjr w Królestwie Polskim. W 1809 jako ppor. w 2. Pułku Piechoty Legii Nadwiślańskiej brał udział w walkach w Hiszpanii. 20 V 1809 dostał się do niewoli w Fons po przejściu rzeki Cinca, po czym został więziony w Taragonie i na Cabrerze do 28 VII 1810. 28 IX t. r. odbył żeglugę morską do Portsmouth w Anglii gdzie został uwięziony na pontonie *San Damaso*, a miesiąc później „dając słowo” odpłynął na statku *Sparta* do Leith, w końcu dotarł do Peebles k. Edynburga. 8 XI t. r. znalazł się w Greenlow, dużym więzieniu wojskowym w którym przebywał do 13 III 1814. Zwolniony z niewoli wrócił do Polski i w randze por. służył w 6. Pułku Piechoty Lekkiej. Walczył w powstaniu listopadowym (1830-1831).

S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981.

GREMBOWICZ TADEUSZ (ur. 5 IV 1922 w Luboniu k. Poznania, zm. 23 III 1997 w Gdyni), propagator żeglugi i gospodarki morskiej, działacz polityczny. Po ukończeniu szkoły średniej w Poznaniu rozpoczął studia na Wyższej Szkole Handlu Morskiego w Sopocie, które uwieńczył tytułem magistra w 1948. W trakcie nauki w 1946 odbył pierwsze praktyki morskie w GAL-u, a od XII 1948 do III 1949 był klarkiem shipchandlerowskim w Państwowej Centrali Handlowej (oddział morski) w Gdyni. 1 IV 1949 rozpoczął pracę w biurze portowym GAL-u w Gdyni, zajmując się rozwojem tego przedsiębiorstwa armatorskiego i żeglugą liniową. Gdy w 1950 przeszedł do Eksploatacji II GAL-u na linii zachodnioeuropejskiej, zapoznał się z techniką, organizacją linii i pracą w biurze armatorskim. Zdobyta wiedza zaowocowała udziałem w pracach organizowania PŻM. W 1956 wyjechał do Wietnamu jako kierownik

placówki PLO w Hajfongu. Po 1957 dalsze losy T. G. związane są z dalekim Wschodem, jego zaś rola jako kierownika i dyrektora różnych Oddziałów polegała na reorganizacji i rozwoju naszej żeglugi na kontynencie azjatyckim. W 1962 został generalnym dyrektorem centrali Chipolbroku w Szanghaju. Od 1965, po powrocie do kraju, był dyr. Departamentu Żeglugi Morskiej w Ministerstwie Żeglugi. Od lipca 1971 do 1976 dyr. GAL-u w Londynie. W 1976 dyr. naczelny PLO, a podczas pełnionej przez niego kadencji doszło do realizacji budowy pierwszego nowoczesnego statku ro-ro we Francji oraz szeregu jednostek ze stoczni krajowych. Działał na niwie społecznej, będąc honorowym członkiem Jacht-Klubu Polski i prezesem Towarzystwa Miłośników Gdyni. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Zasłużonego Pracownika Morza.

Zbiory prywatne autora.

GRZESIAK LUCJAN (ur. 15 IV 1921 w Sulmierzycach, zm. 8 VII 1944 w akcji bojowej u wybrzeży Normandii), st. mar. w PMW; syn Franciszka i Ewy z d. Rabenda. W styczniu 1943 zaokrętowany na krążowniku ORP *Dragon*. Uczestniczył w dn. 6-8 VI 1944 w inwazji Normandii na *Dragonie*, prowadząc ostrzał artyleryj-

Lekki krążownik ORP *Dragon*

ski nieprzyjacielskich baterii i umocnień nadbrzeżnych. 8 VII t. r. okręt został storpedowany przez niemiecką „żywą torpedę”. Wrak krążownika posłużył jako wzmocnienie falochronu sztucznego portu Mullberry w rejonie odcinka

inwazyjnego „Sword”. Pogrzeb morski L. G. odbył się na odcinku inwazyjnym: Juno”. Odznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, mszp. w zbiorach prywatnych autora; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów, marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; J. W. Dyskant, *Nawodne bliźniaki*, Warszawa 1985; J. Cygan, *Granatowa załoga*, Londyn 1955; T. Łubieński, „*Dragon*” od przodu... „Nasze Sygnały”, Londyn 1975, nr 134; J. Pertek, *Krążowniki „Dragon” i „Conrad”*, Gdańsk 1969; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989.

GUROWSKI ADAM hr., pseud. P. I. Wołowski (ur. 10 IX 1805 w Rusocicach k. Kalisza, zm. 4 V 1866 w Waszyngtonie), działacz polityczny i emigracyjny, publicysta w Stanach Zjednoczonych. W 1819 kształcił się w gimnazjum kaliskim, z którego został jeszcze w tym samym roku relegowany za rewolucyjne demonstracje. Później studiował filozofię na uniwersytetach w Lipsku, Getyndze i Heidelbergu. Podczas trwania powstania listopadowego (1830-1831) aktywnie działał na arenie politycznej, domagając się detronizacji Mikołaja I i wzywając masy do udziału w zrywie niepodległościowym. W 1834 okrył się hańbą i potępieniem narodu z powodu wyrażenia pokory przed carem, a będąc na obczyźnie prosił władze Rosji o amnestię; w swoim oświadczeniu utrzymywał, że Polska bez Rosji carskiej jest trupem politycznym i narodowym. 2 I 1849 przyjechał z Paryża do Stanów Zjednoczonych i osiadł w Nowym Jorku, następnie zamieszkał w Bostonie. Został zaopatrzony w listy polecające od wybitnych osób. Czynił skuteczne zabiegi o stałą pracę na najstarszym i ekskluzywnym Uniwersytecie Harvardzkim k. Bostonu. Przeniósł się do Waszyngtonu, pracując podobno przez pewien czas w departamencie stanu, lecz został pozbawiony stanowiska za niedyskrecję. Na krótko znalazł zatrudnienie w biurze pomiarów morskich. Od 1851 ponownie zamieszkał w Nowym Jorku, ale szybko wrócił do Bostonu, pisząc artykuły do jednego z miejscowych tygodników na temat życia w Europie. W t. r. krótko bawił w Newport. Ostatecznie osiadł w Nowym Jorku i dostał posadę w redak-

cji „The New York Daily Tribune”. Nie mogąc zyskać akceptacji w środowisku polonijnym, prowadził koczowniczy tryb życia. Mieszkał kolejno w Waszyngtonie, Newport, Genesco, Brattleborough i znów w Waszyngtonie. Przez ten okres w swoim życiu zajmował się pracą literacką i naukową. Ogłosił kilka wydawnictw politycznych związanych z kwestią turecką: *The Turkish Question* (1854), rosyjską – *Russia and its people* (1854), wojnę krymską – *A Year of the war* (1855). Z łatwością mówił w kilku językach. Zmarł w fatalnych warunkach finansowych, do końca wzgardzony przez Polaków, odepchnięty przez Rosjan, nielubiany przez Amerykanów. Po jego śmierci wyszedł *Count Adam G. Diary 1863-1865*.

J. Bagińska-Mleczak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; H. Głębocki, *Diabeł Asmodeusz” w niebieskich binoklach i kraj przyszłości. Hr Adam Gurowski i Rosja*, Kraków 2012; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

GUSTOWSKI LESZEK JÓZEF (ur. 22 VII 1904 w Opalenicy Wlkp., zm. 3 IV 1975 w Poznaniu) ekonomista, redaktor, podróżnik. Studiował na Uniwersytecie Berlińskim i Poznańskim, gdzie ukończył wydział ekonomiczny. Od 1925 podróżował do Niemiec i Belgii w celach gospodarczych. W II 1928 udał się jako akredytowany przy Office National du Commerce Extérieur w Paryżu do francuskiej Afryki północnej. Od XI t. r. stały korespondent „Gazety Polskiej w Brazylii” w Kurytybie. W latach 1928-1929 objechał w celach handlowo-gospodarczych Belgię, Francję, Szwajcarię, Austrię i Czechy. Od VII 1929 do 1930 peregrynował z Gdyni i Gdańska do portów położonych na Morzu Bałtyckim. Działacz LMiK w Poznaniu. Zajmował się propagowaniem morza polskiego,

handlu zamorskiego i sprawami emigracji. Autor wielu artykułów w kraju i za granicą. Od IX 1930 redaktor naczelny poznańskiego tygodnika „Kupiec” oraz redaktor innych wydawnictw specjalnych. Autor książek: *Kartki z podróży* (1930), *Na Morze! Gdańsk, Gdynia* (1931), *od Warszawy do Sahary* (1932), *Danzig und Gdynia* (1930). Prowadził aktywną działalność odczytową w kraju oraz w Niemczech, Francji, Czechach i Holandii. Pochowany na cmentarzu komunalnym Junikowo w Poznaniu.

J. Bagińska-Mleczak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; Informacja ustna M. Gustowski.

GUZIAŁEK EDMUND (ur. 21 X 1900 w Gnieźnie, zm. w 1937 lub 1940), działacz ruchu robotniczego w Gdyni. Pochodził z rodziny kolejarskiej. Ze względu na trudne warunki życiowe rodzina wyjechała do Nadrenii, gdzie E. G. spędził młodość. Po 1918 wrócił do Gniezna. W 1920 podjął pracę w miejscowej fabryce wyrobów metalowych i rozpoczął działalność w Związku Zawodowym Metalowców. W latach 1921-1923 odbywał służbę wojskową w PMW. W 1923 powrócił do Gniezna, podjął pracę zarobkową i związkową. Dał się poznać jako energiczny działacz Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS). Podobną działalność prowadził w Grudziądzu. W 1926 na bieżąco informował działaczy PPS o wydarzeniach majowych w Warszawie i dokonanych tam przewrocie. Agitował za kandydaturą J. Piłsudskiego na prezydenta, za rozwiązaniem sejmu i senatu, jak również za przeprowadzeniem nowych wyborów oraz za demokratyzacją życia społeczno-politycznego w państwie. W 1928 za zorganizowanie strajków zastosowano wobec niego areszt. Był redaktorem tygodnika „Pochodnia”, pisma PPS. Od 1929 mieszkał w Gdyni. Prowadził tam pertraktacje ze Związkiem Armatorów Polskich w sprawie zawarcia umowy zbiorowej dla marynarzy. W 1930 został sekretarzem Związku Zawodowego Transportowców. Nawiązał łączność z Międzynarodo-

wą Federacją Transportową oraz Międzynarodową Federacją Marynarzy i Robotników Portowych. W latach 1932-1933 przewodził strajkom marynarzy w Gdańsku i Gdyni, po czym został dwukrotnie – łącznie na rok – aresztowany. W 1934 za namową przyjaciół opuścił Polskę i udał się prawdopodobnie do Szwecji lub Danii. W 1936 miał przebywać w Hiszpanii, gdzie zasiłał szeregi wojsk republikańskich. W 1937 ślad po E. G. zaginął. Inna wersja wydarzeń podaje, że w Danii przeniósł się do Francji, gdzie stracił życie w 1940 roku z rąk okupanta niemieckiego.

M. Borowiak, *Ostre pióro i „podżeganie”*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 14-15; *Dzieje Gniezna*, pod red. J. Topolski, Warszawa 1965; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; D. Steyer, *Działalność Edmunda Guziałka w klasowych organizacjach robotniczych Gdyni w latach 1930-1934*, „Zapiski Historyczne”, 1969, t. 34, z 7; R. Wapiński, *Ruch robotniczy na Pomorzu w latach 1920-1939*, Gdynia 1963; M. Widernik, *Edmund Guziałek (1900-1937)*, [w:] *Ludzie Pomorza z lat 1920-1939*, Gdańsk 1977.

GWIAZDZIŃSKI JÓZEF (ur. 26 I 1913 w Kaliszu), żołnierz, asystent maszynisty na statkach PMH. 10 III 1944 zwolniony z wojska. Od 2 VIII 1944 do 30 IX t. r. odbył praktykę na stanowisku maszynisty na drobnicowcu *Kolno*. Od 1 X t. r. do 2 XII t. r. był asystentem maszynisty na *Kolnie*. Od 29 III 1945 do 10 IV t. r. zamustrował się na statek amerykański *Lone Star*. Wrócił do PMH i pływał na statkach jako asystent maszynisty na *Kutnie* od 11 IV 1945 do 19 IV t. r. i *Kownie* od 15 VI t. r. Po tym czasie brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

H

HALTRECHT DAWID ALEKSANDER (ur. w 1880 we Włocławku, zm. w 1938 w Moskwie), artysta malarz. Gdy był w młodym wieku, zmarł mu ojciec, z tego też powodu wyjechał z Łodzi, gdzie zarabkował. Tam też kształcił się prywatnie i zdał maturę jako eksternista. W 1930 uczył się malarstwa w Szkole Sztuk Pięknych w Odessie, następnie w Monachium, Paryżu i Rzymie. Przed 1914 wziął udział w podróżach do Persji, Buchary, Turkiestanu. W latach 1914-1918 mieszkał w Niemczech. Od 1925 do 1930 peregrynował do Chin i Mongolii. W latach 30. XX w. wyprawił się po raz drugi do Chin i Mongolii, a także Japonii. D. A. H. reprezentował kierunek realistyczny z wykorzystaniem malarstwa impresjonistycznego i poimpresjonistycznego. Malował sceny rodzajowe, krajobrazy, portrety. Interesujące obrazy pochodzą z jego podróży na Dalki Wschód. Kilkanaście obrazów i kilkadziesiąt jego rysunków posiada Muzeum Narodowe w Warszawie. Od 1931 do śmierci mieszkał w Rosji Sowieckiej, tam też został pochowany.

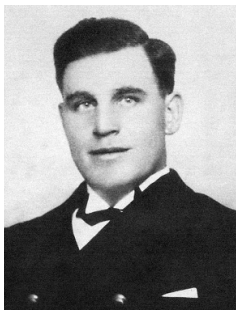
J. Sandel, *Haltrecht Dawid Aleksander*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław-Warszawa-Kraków 1960-1961.

HANOUW JURRIAEN lub **HANUSZ JURAJ** (ur. w pierwszej połowie XVII w. na terenie Wielkopolski), osadnik w holenderskim Nowym Amsterdamie (ob. Nowy Jork) w Stanach Zjednoczonych. W kronikach holenderskich nazwisko J. H. pojawia się z racji jego służby w 1655 w zdobytym przez kpt. Daniela Łyczkę na Szwedach Fortu Kazimierz (Caçimir) k. portu New Castle.

W. Fijałkowski, *Polacy i ich potomkowie w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1978; M. Haiman, *Poles in New York in the 17th and 18th Centuries*, Chicago 1938; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981.

HAREMZA WŁADYSŁAW (ur. 10 V 1895 w Zasutowie k. Nekli, zm. 14 XI 1941 w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu), kpt. ż. w., syn

robotnika. W 1905 miał podobno brać udział w strajku szkolnym we Wrześni, nie chciał się uczyć języka niemieckiego. Zaczął pracować jako terminator w zawodzie piekarskim, ale wkrótce jednak znudziła mu się jednostajna praca i zapragnął poznać szersze horyzonty. W 1909, w tajemnicy przed rodzicami wyjechał do Hamburga, gdzie zamustrował się jako chłopiec okrętowy na niemiecki statek żaglowo-parowy, na którym pływał do 1914. Uczył się po nocach, pracował nie tylko na życie, ale także na naukę. Szorując pokład czy przestawiając reje, powtarzał lekcje. Dokuczano mu, że zawsze otwarcie akcentował swoją polskość. Przetrzymał wszystko, zdobył średnie wykształcenie. W momencie wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do Reichsmarine i przydzielony na krążownik pancerny *Prinz Adalbert*. 23 X 1915 krążownik został storpedowany przez angielski okręt podwodny *E-8* pod Libawą (ob. Lipawa na Łotwie), a z załogi uratowało się tylko trzech marynarzy – wśród nich był W. H. Okres niewoli spędził w obozie jenieckim w Anglii, tam też doczekał końca wojny. Wrócił następnie do Hamburga, gdzie ukończył Seemenschule (Szkółę Morską), jako jej absolwent pływał na stanowisku III i II of. na niemieckich statkach, przeważnie na liniach z Hamburga do portów Ameryki Południowej oraz na Daleki Wschód do: Filipin, Chin i Japonii. Zdobył uprawnienia kpt. ż. m. W 1919 na krótko zagościł w Polsce, gdzie miał wyrobić sobie obywatelstwo polskie. Z powodu trudności ze znalezieniem stałej pracy w niemieckiej flocie handlowej, zajmował się różnymi pracami, był m. in. bokserem. Wrócił do Polski i 23 VII 1930 dostał dyplom kpt. ż. w. W jednym rejsie do Stanów Zjednoczonych, być może w zastępstwie chorego lub urlopowanego kpt. ż. w. Mamerta Stankiewicza, W. H. dowodził transatlantykiem *Pułaski*. Pływał też na *Poznaniu* i *Tczewie*. W zachowa-

nych wspomnieniach wspomina się jego okres morski na „kolebce nawigatorów” – żaglowcu *Lwów*. Utrzymywał kontakt z Wrześnią. Jeszcze w II 1932 wsparł finansowo wrześńskie dzieci. 1 VII 1932 wypłynęła wycieczka kupców eksporterów i importerów wrześńskich na statku „Żegluga Polskiej” kursującym na nowej regularnej linii Gdynia-Antwerpia-Rotterdam. Kupcy obrali specjalnie statek *Cieszyn*, którym dowodził W. H. Celem wycieczki było pogłębienie nawiązanych już korespondencyjnie stosunków z firmami belgijskimi i holenderskimi. Mieszkał w Orłowie pod Gdynią. W 1938, z przyczyn zdrowotnych (chorował na białaczkę), przeszedł do pracy pilotowej i był jednym z trzech pilotów w porcie gdańskim. We IX 1939 przestał pełnić służbę, ominęły go represje, które spotkały wszystkich Polaków pracujących w Gdańsku na ważniejszych stanowiskach. Do 1941 był dozorcą we własnym domu. 14 V t. r. został aresztowany za pracę w konspiracji (?), po czym wywieziony do Stutthofu, a po dwóch miesiącach, 26 VII, transportem zbiorowym skierowany przez placówkę Stapo Danzig do KL Auschwitz (Oświęcim) – nr obozowy 18773. Zmarł męczeńską śmiercią. Jako oficjalną przyczynę zgonu podano *Urämie bei Nierenentzündung* – uremia przy zapaleniu nerek. Według przekazów rodzinnych Niemcy przekazali żonie kapitana W. H. zegarek i zabrudzoną krwią koszulę. Władał w mowie i piśmie pięcioma językami. Rodzina Haremzów – żona i córka straciły mieszkanie z całym dobytkiem, a później po wojnie możliwość zamieszkania we własnym

Haremza Waleria z córką Eleonorą, 1947r.

domu. Żona W. H., Waleria Maria (ur. 8 X 1910) z d. Marwińska, w połowie lat 30. XX w. była zatrudniona na transatlantyku *Batory*, gdzie prowadziła sklep. Około 1947-1948 uciekła do Stanów Zjednoczonych. Zmarła na raka w 1951. Jedyne dziecko Haremzów – córka Eleonora urodziła się 19 I 1937 w Gdyni.

K. O. Borchardt, *Szaman morski*, Gdańsk 1985; M. Borowiak, *Oficer z transatlantyka „Pulaski”*, „Wiadomości Wrzesińskie”, 1996, nr 42-43; idem, *Życie подарowane w rozerwany okręcie*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 20; J. Gozdawa-Gołębiowski, T. Wywerka-Prekurat, *Pierwsza wojna światowa na morzu*, Warszawa 1994; J. Jasiński, *Andrzej Samulowski 1840 – 1928*, Olsztyn 1976; J. Miciński, *Samotny transportowiec*, Gdynia 1964; idem, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 2, Gdańsk 1997; M. Pawełczyk, *Władysław Haremza (10.05.1895 – 14.11.1941)*, *Portal historyczny Gminy Nekla*; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Pół wieku dziejów s/s „Poznań” (1927-1977)*, „Kronika Miasta Poznania”, 1977, nr 3; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; J. Piwowoński, *Korsarze dwóch wojen*, Kraków 1994; M. Turwid, *Wspomnienia o Władysławie Haremzie*, rękopis w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; Korespondencja J. Pertka z J. Micińskim z maja 1966, zbiory IPJP w Poznaniu; Informacje od rodziny Haremzów zebrane przez J. Micińskiego, odpisy w zbiorach autora; Korespondencja J. Osypiuka z J. Pruszyńskim i R. Pruszyńskim w lutym 2014, odpis w zbiorach autora, Informacja ustna od M. Pawełczyka; gazeta „Orędownik Wrzesiński” z lat 30-tych XX w.

HEDINGER JERZY (ur. 6 II 1916 w Poznaniu, zm. 3 V 2003 w Edmonton w Kanadzie), kpt. mar.; syn Władysława, dyrektora banku w Poznaniu i Anny z d. Szyfter. Do gimnazjum uczęszczał w Lublinie, ale później wrócił do rodzinnego Poznania. Od zawsze był zauroczony morzem. W 1933 zdał egzaminy do SPMW w Toruniu. 15 X 1936 został promowany na stopień ppor. mar. w korpusie morskim. Ukończył szkołę z 4 lokatą. W t. r. odbył staże oficerskie na torpedowcu *Krakowiak*, niszczycielu *Wicher* oraz trałowcu *Mewa*. Od 1937 do 4 VIII 1938 brał udział w podróży szkolnej na francuskim krążowniku *Jeanne d'Arc* w ramach Ecole d'application des enseignes de vaisseaux. Od 15 XI 1938 do 15 IV 1939 przebywał na kursie oficerów pływania podwodnego. Przed wybuchem II wojny

światowej został zaokręgowany jako oficer nawigacyjny na okręt podwodny ORP *Ryś* i brał udział w obronie Wybrzeża we wrześniu t. r. Od 18 IX t. r. do 5 XII 1944 internowany w Szwecji. Został mianowany adiutantem Komen-

danta obozu, kmdr ppor. W. Salamona. Brał aktywny udział w życiu internowanych załóg polskich okrętów podwodnych oraz pracował w tartaku, cegielni, odlewni oraz prowadził wśród marynarzy naukę jęz. angielskiego. W obozie powierzono mu założenie orkiestry, grał na trąbce i fortepianie. Od 23 III 1944 do XII t. r. z-ca d-cy ORP *Ryś*. 3 V 1944 mianowany por. mar. Na początku XII t. r. wyjechał ze Szwecji do Anglii. Od 25 I 1945 przebywał na stażu na niszczycielu ORP *Błyskawica*. Od 21 II t. r. był oficerem nawigacyjnym na niszczycielu eskortowym ORP *Krakowiak*. Między 28 IV 1945 a 28 IX 1946 ostatni oficer nawigacyjny na niszczycielu ORP *Piorun*. W Polish Resetlement Corps. awansowany do stopnia kpt. mar. Po rozwiązaniu PMW na Zachodzie wyjechał na pokładzie liniowca *Empress of France* do Halifaxu w Kanadzie (marzec 1949). Osiedlił się w Edmonton na Wyspie Św. Alberta. Otrzymał zatrudnienie na małym statku *Snowbird*, należącym do Północnego Przedsiębiorstwa Transportu Królewskiej Marynarki Wojennej Kanady, zaopatrującym bazę lotnictwa kanadyjskiego na wodach arktycznych. Zimą pracował na lądzie – mył podłogi w jednej z piekarni, nosił worki z mąką lub cukrem. W 1950 znalazł zatrudnienie jako II of. na statku *Second Mate*, zimą wrócił na ląd i pracował w odlewni żelaza. Od 1951 był I of. na statku pływającym na Wielkim Jeziorze Niedźwiedzim i na rzece Mackenzie. Był także kierowcą ciężarówki, wożąc piasek do cementowni oraz węgiel. W kolejnych latach pracował w zakładzie mierniczym, stając się geodetą

w kanadyjskiej Arktyce. W latach 1964-1966 prezes Towarzystwa Polsko-Kanadyjskiego. W 1993 ustanowił Fundację Rodziny Hedinger, która ufundowała stypendia dla młodych studentów, wspierając ich ambicje. Za swoją działalność został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978) nadany przez rząd emigracyjny. W maju 1981 wziął udział w londyńskim Zjeździe SMW. Został pochowany na cmentarzu w Edmonton, z którym związał swoje powojenne losy.

M. Borowiak, *Mała flota bez mitów*, Warszawa 2009; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; C. Ciesielski, *Szkołnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; M. Franz, K. Kuska, *Z Polski do Kanady – wojennym szlakiem. Archiwum domowe porucznika Jerzego Hedingera*, Oświęcim 2013; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; K. Kuska, *Jerzy Hedinger – oficer nawigacyjny ORP „Ryś” Z Polski przez Szwecję i Anglię do Kanady*, „Militaria XX wieku”, 2012, nr 3; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, pod red. W. Krzyżanowski i A. Piechowiak, Londyn 1975; Zbiory IPMS w Londynie; Pismo „Nasze Sygnały” (Londyn).

HERMEL LUDWIK KAZIMIERZ (ur. 1901 w Pabianicach, zm. 1984), oficer marynarki handlowej, instruktor i propagator żeglarstwa, żołnierz AK; pochodził z rodziny robotniczej. Jako młodzieniec zetknął się z harcerstwem w Moskwie. Po 1918 wrócił do Polski. W 1922 ukończył Szkołę Morską w Tczewie na wydziale nawigacyjnym. W tym czasie podjął zamysł rozpropagowania harcerstwa morskiego. Po przyjeździe do Poznania rozpoczął studia prawniczo-ekonomiczne. W 1924 w porozumieniu z miejscową Komendą Chorągwi 17. Drużynę im. Jana Kilińskiego przekształcono na drużynę „Wilków Morskich”. W 1925 zorganizował na Polance Redłowskiej w Gdyni żeglarski obóz harcerski. 24 VII 1927 doszła do realizacji wyprawa morską pod komendą L. K. H. na jolcie mieczowej *Rybitwa* z grupą harcerzy do Danii; celem wyprawy był światowy zjazd skautów morskich

w Helsingör, powrót morzem do Gdyni zakończył się szczęśliwie 13 VIII t. r. mimo sztormowej pogody i wywołał niebywałą sensację w świecie żeglarskim. Do 1929 działał aktywnie w Poznaniu jako propagator harcerstwa. Członek Ligi Morskiej, Komitetu Floty Narodowej i Związku Marynarzy Rezerwy. Za jego sprawą w Wielkopolsce powstał Hufiec Morski złożony z dwu drużyn „Wilków Morskich”, koła starszo harcerskiego i zastępów wilcząt. W późniejszych latach hufiec ten uzyskał na Jez. Kierskim pierwszą stałą przystań żeglarską, która zapoczątkowała rozwój jachtingu na tym jeziorze. Po wyjeździe do Bydgoszczy związał się z tamtejszym ruchem LMik. W latach 1938-1939 komandor Bydgoskiego Yacht Klubu. Podczas walk wrześniowych w 1939 brał udział w obronie Warszawy jako artylerzysta. Zwolniony z niewoli włączył się do służby podziemnej. Ukończył Tajną Szkołę Podchorążych Piechoty. Awansował na stopień por. (ps. Kazimierz Boruń) Był szefem wydziału morskiego w „Hurtowni” – odpowiednik Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz szef obszaru „Żuławy” w „Teczce”, podległej Komendzie Głównej AK. Po upadku Powstania Warszawskiego dostał się do niewoli, przebywał w Langwasser, Oflag 73 pod Norymbergą. Od IX 1945 poświęcił się działalności społecznej. Autor *Na morze po chleb i przygodę* (Warszawa 1972), *Rybitwa na jamboree do Helsingoru* („Świat Żagli” 1975).

W. Głowacki, *Dzieje jachtingu światowego*, Gdańsk 1983; idem, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. I, *Polska Marynarka Handlowa, Absolwenci Szkół Morskich 1922-1992*, Gdynia 1994; J. Pertek, *Z Poznania na Bałtyk*, „Morze” 1986, nr 1; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, cz. 2, „Nurt”, 1987, nr 8.

HERNES NIKODEM (ur. 9 II 1914 w Gnieźnie, zm. 12 IX 1939), oficer marynarki wojennej, żołnierz kampanii wrześniowej; pochodził z rodziny o dużych tradycjach muzycznych. W 1934, po uzyskaniu świadectwa maturalnego, złożył pomyślnie egzaminy i rozpoczął naukę w SPMW w Toruniu. 15 X 1936 został promowany na ppor. mar. w korpusie morskim. Następnie ukończył

kurs aplikacyjny dla ppor. mar. i był dowódcą plutonu rekruckiego w Kadrze Floty. Na przełomie 1937 i 1938 pozostawał w kadrze flotylli rzecznej w Pińsku. W latach 1938-1939 był słuchaczem kursu oficerskiego pływania podwodnego. W 1939 służył w Dywizjonie Okrętów Podwodnych, od 1 do 12 IX 1939 przydzielony do załogi zapasowej Dywizjonu Okrętów Podwodnych jako dowódca plutonu, poległ podczas pierwszego natarcia pod Mostami. Pochowany został na cmentarzu w Redłowie (grób nr 229). Z zamiłowaniem grał na wiolonczeli. Ze względu na swój głos (tenor) uważany był za najlepszego śpiewaka wśród marynarzy.

J. Broniewicz, *Nie każda kula celna*, Warszawa 1987; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; *Kępa Oksywska 1939*. Wstęp, wybór, komentarze W. Tym, A. Rzepniewski, Gdańsk 1985; E. Kosiarz, *Obrona Kępy Oksywskiej 1939*, Warszawa 1984; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1983-1990; Informacja od J. Broniewicza, w zbiorach prywatnych autora.

HETMAN WOJCIECH (ur. 28 III 1910 w Oberhausen w Niemczech, zm. ok. 8 VI 1940), bosmat. Po powrocie do rodzinnego Poznania pobierał naukę w zawodzie tokarza w zakładach im. H. Cegielskiego. W 1930 zgłosił się na ochotnika do PMW, a po okresie rekruckim i kursie podoficerskim służył na okrętach podwodnych. Jako członek pierwszej załogi ORP *Orzeł* brał udział 2 II 1939 w holenderskim Vlissingen w uroczystości wodowania podniesienia bandery na „dumie floty”. Uczestnik kampanii wrześniowej i legendarnej epopei okrętu na Bałtyku. Za współudział w brawurowej ucieczce okrętu w Tallinie (18 IX t. r.), dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Wielkiej Brytanii, został udekorowany Krzy-

ORP *Orzeł* – duma polskiej floty podwodnej

żem Walecznych. 8 IV 1940 był świadkiem akcji zatopienia niemieckiego transportowca *Rio de Janeiro* u południowych wybrzeży Norwegii przez *Orla*. 23 V t. r. okręt podwodny wyszedł na swój, jak się okazało, ostatni patrol na Morze Północne, w rejon na zachód od wylotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Brak depeszy o powstałym opóźnieniu związanym z powrotem *Orla* do bazy zmusił Admiralicję brytyjską do uznania polskiej jednostki podwodnej za straconą. Pośmiertnie awansowany na stopień bosmanmata i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *W ostatnim rejsie. Wielkopoleanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; idem, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1968, nr 5; E. Kosiarz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981; idem, *Na wodach Norwegii*, Warszawa 1982; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; M. A. Peszke, *The Polish Navy in the Second World War*, London 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N. Y. 1987; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. I, cz. 5, *Kampania wrześniowa 1939*, Londyn 1962; E. Sopoćko, *„Orzeł’s” Patrol. The Story of the Polish Submarine*, London 1942; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Informacja od M. Nowakowskiej w zbiorach autora.

HOHN EDMUND (ur. 26 IX 1919 w Pile), st. mar., palacz na statkach PMH. Od 1 IX 1943 do 31 I 1944 palacz na drobnicowcu *Lech*, brał udział w kilku konwojach na Morzu Północnym, Morzu Śródziemnym, podróżach do Gibraltaru

i Afryki Północnej. Od 15 II do 20 III 1944 pełnił obowiązki motorzysty na *Batorym* w podróżach konwojowych do Tarentu, Aleksandrii, Port Saidu. Od 22 III t. r. do 21 IX t. r. przemustrowany na drobnicowiec *Białystok*, chodził w konwojach atlantyckich. Ostatnim znanym przydziałem po zakończeniu działań wojennych był s/s *Kolno*, na który został przydzielony 11 VI 1945 i tegoż samego dnia z nieznanых powodów został zwolniony karnie. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

I

ICIEK STANISŁAW (ur. I 1882 w Grand Rapids w stanie Michigan, zm. 18 III 1944 w Norwich Conn w stanie Connecticut), ksiądz, działacz społeczny polsko-amerykański, publicysta. Ojciec i dziadek byli powstańcami z lat 1848 i 1863 i pochodzili z ówczesnych terenów Wielkopolski. W 1873 wyemigrowali do Ameryki Północnej i osiedlili się w Hilliards w stanie Michigan. Syn Jana, Stanisław po ukończeniu szkoły średniej wstąpił do Seminarium Polskiego w Detroit. W 1903 rozpoczął studia filozoficzne i teologiczne w Seminarium Św. Pawła w St. Paul w Minnesocie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich objął parafię w Sturgeon Lake, a następnie w latach 1904-1914 był proboszczem w Duluth. Opiekował się innym wybudowanym w Willow River kościołem, przy którym stanął pomnik K. Puławskiego. Zajął się zebraniem funduszy na rzecz rodaków w Polsce, a uzyskaną kwotę przekazał H. Sienkiewiczowi w Szwajcarii. Organizował także spotkania patriotyczne docierając ze swymi odczytami do różnych osad w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Był współorganizatorem Polskiego Czerwonego Krzyża w Ameryce Północnej. W listopadzie 1918 znalazł się we Francji, gdzie wstąpił do armii polskiej pod dowództwem gen. Hallera. W 1919 z tym wojskiem przybył do Poznania jako kapelan. W t. r. wrócił do Stanów Zjednoczonych, prowadząc w dalszym ciągu działalność społeczną. Publikował w prasie polskiej i amerykańskiej. Przez kilka lat był redaktorem prowadzącym miesięczników „Kazalnica”, „Przewodnik Katolicki”, współpracował z dziennikiem „Pittsburczanin”. W 1921 na krótko przyjechał do Polski. Od 1924 osiadł na probostwie w Norwich Conn. W kolejnych latach występował w sejmach wychodźstwa polskiego, stał w obronie praw Indian. W 1934 podczas ostatniego pobytu w kraju swych przodków był delegatem na Zjazd Wszechświatowego Polaków, ekspertem w dziedzinie turystyki i przedstawicielem „Pittsburczanina” – czas ten wykorzystał na wygłaszanie szeregu odczytów z życia Polonii amerykańskiej. Wiele publikował

w prasie oraz wydał kilka książek o charakterze reporterskim, będących plonem licznych wypraw do Stanów Zjednoczonych. W Polsce ukazały się książki: *Polacy w Ameryce* (1921), *Samochodem przez Stany Zjednoczone* (t. 1-2, 1934), a w Stanach Zjednoczonych: *Światła i cienie. Zbiór wrażeń i obserwacji krytycznych o rozwoju Polski i Wszechświatowym Związku Polaków* (1935) oraz *Samochodem przez Stany Zjednoczone* (1937), będącej opisem podróży przez Stany Południowe, Meksyk, osady polskie na Florydzie i Teksasie oraz niektóre parki narodowe. Pozostawił po sobie bogaty zbiór dzieł z literatury polskiej oraz obszerną korespondencję z wybitnymi działaczami narodowymi, mężami stanu i pisarzami. Pasjonował się fotografią, pszczelarstwem i ogrodnictwem.

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; F. German, *Iciek Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Kraków-Warszawa 1962; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; S. Zieliński, *Bibliografia czasopism polskich za granicą 1830-1934*, Warszawa 1935.

IGLIŃSKI ANTONI (ur. 23 V 1896 w Rudkach k. Wrześni), oficer na statkach PMH. 14 XII 1939 jest na transportowcu wojskowym *Chrobry* jako III radiooficer w rejsie z Halifaxu do Glasgow z żołnierzami 1. kanadyjskiej dywizji do Wielkiej Brytanii. Uczestniczył w konwojach na Morzu Północnym. 14 IV 1940 brał udział w operacji „Maurice” w rejonie Namsos (Morze Norweskie). Z 14 na 15 V t. r. przeżył zatopienie na *Chrobrym* przez niemieckie samoloty pod Bodo. Po okresie rekonwalescencji służył od 4 X t. r. do 20 II 1941 na drobnicowcu *Hel* chodząc w konwojach atlantyckich. Z powodu choroby przebywał na lądzie. Od 17 IV 1941 do 24 IX 1944 pozostawał na stanowisku III radiooficera na *Sobieskim*. Po powrocie z urlopu od 25 X t. r. do 12 XI t. r. po raz kolejny na *Sobieskim*, uczestniczył w konwojach atlantyckich, desancie na Madagaskar (marzec 1942), inwazji alianckiej na Północną Afrykę (listopad 1942), operacji „Husky” na Sycylii (lipiec 1943), operacji desantowej pod Salerno (wrzesień 1943)

i pod Anzio (styczeń 1944) oraz podczas przewozu alianckich wojsk do zatoki Frëjus w przygotowaniu inwazji Prowansji (wrzesień 1944). W 1944 awansował na II radiooficera i do 16 III 1946 służył na *Sobieskim*. Pozostał na emigracji. Odznaczony Medalem Morskim PMH (x4).

B. Justynowicz, „*Chrobry*” zmienia kurs, Warszawa 1970; M. Kochańczyk, *Ostatni rejs*, Londyn 1945; E. Obertyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

ŁOWIECKI JÓZEF (ur. 10 II 1851 w Ryczu k. Wągrowca, zm. 22 II 1902 w Skalmierzycach w pow. ostrowskim), lekarz, działacz polonijny w Ameryce Północnej, pisarz. Jako młody chłopak przejawiał ogromne zainteresowanie nauką. Rodzice wysłali syna do Gimnazjum w Trzemesznie k. Gniezna. Szkoła ta w dziejach zaboru pruskiego była mniej więcej tym, czym dla Królestwa Polskiego była w swoim czasie szkoła na Marymoncie pod Warszawą, dla Litwy szkoła w Nowogródku. Po maturze w XI 1872 wstąpił na wydział prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, ale w następnym roku podjął studia lekarskie, które kontynuował we Wrocławiu, a następnie w Heidelbergu. Jako lekarz poświęcił się całkowicie swojej pasji. W latach 1873-1877 był czynnym członkiem i prezesem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego młodzieży wrocławskiej. W 1889 wyjechał z rodziną do Stanów Zjednoczonych i osiedlił się w Detroit. Nie zaprzestał praktyki lekarskiej, ale wręcz zdobył dużą popularność wśród 40-tysięcznej Polonii. Doświadczeniem przynosił ulgę najbardziej potrzebującym. W wolnych chwilach pisywał wiersze, opowiadania, utwory satyryczne, dokonywał tłumaczeń m. in. *Giaura* i *Don Kichota*. Jego wnikliwe artykuły szybko zostały zauważone. W latach 1897-1899 wydawał tygodnik, a następnie dziennik „Swo-boda”. Będąc dobrze zorientowany w sytuacji prawnej i ekonomicznej rodaków w Detroit, włą-

czył się w ruch niepodległości Polonii amerykańskiej. W 1898 wrócił do Polski, gdzie przez kilka lat praktykował jako lekarz w Skalmierzycach.

M. Borowiak, *Lekarz i dziennikarz*, „Głos Wągrowiecki”, 1994, nr 12; idem, *Poszukiwacze szczęścia*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 23; W. Hahn, *Iłowiecki, zapomniany poeta wielkopolski*, „Kronika Miasta Poznania”, 1948, nr 2; W. Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. V, Milwaukee 1905; J. Wit Opatrny, *Iłowiecki Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964.

IMBIROWSKI FRANCISZEK (ur. 8 I 1916 w Kani, pow. szubiński, zm. 8 X 1943 na Atlantyku), mat ochotnik nadt. PMW. Od 18 XI 1942 członek załogi niszczyciela ORP *Orkan*. Uczestniczył w konwojach północnych w III – V 1943. W VII t. r. wziął udział w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza, gen. W. Sikorskiego, który zginął w katastrofie lotniczej. Od VIII do IX t. r. wychodził na patrole w Zatoce Biskajskiej oraz uczestniczył

ORP *Orkan*

w konwojach islandzkich. Zginął na północnym Atlantyku podczas zatopienia *Orkana* torpedą akustyczną wystrzeloną przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Medalem Morskim.

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1994; E. Kosiarski, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

IWANOWSKI TEOFIL (ur. 1827 w Poznaniu, zm. 24 IX 1874 w San Luis w Paragwaju), właśc. Teofil Reich emigrant, generał argentyński; syn Reicherta i matki z d. Iwanowska. Chociaż pochodził z niemieckiej rodziny, on sam uważał się za Polaka. Będąc w wojsku pruskim w stopniu wachmistrza, zdezerterował. W 1848 wziął czynny udział w powstaniu wielkopolskim pod rozkazami gen. L. Mierosławskiego w zwycięskich potyczkach pod Miłosławiem i Sokołowem. Po upadku działań powstańczych, zagrożony jako dezterter i uczestnik walk, pod nazwiskiem matki wyjechał do Niemiec, gdzie zaciągnął się do Legionu Cudzoziemskiego werbowanego przez wysłanników z Brazylii. W 1851 wsiadł w Hamburgu na statek do Montevideo, skąd następnie wyprawił się do Argentyny. Brał udział w walkach przeciwko tamtejszemu dyktatorowi Juanowi Manuelowi de Rosasowi. Od kiedy wstąpił na służbę rządu argentyńskiego uczestniczył w wielu wyprawach przeciwko Indianom (tzw. conquista del Deserto, podbój pustyni) i buntującym się generałom, które rozszerzyły granice Argentyny aż po Andy. W lutym 1852 brał udział w bitwie pod Caseros, w batalionie Sam Martin. Odznaczył się wielką odwagą i otrzymał stopień ppor. piechoty. W 1854 awansowany na por. W latach 1859-1861 walczył w obronie gen. Bartłomieja Mitre. Wsławił się w bitwach pod Paron (1861), Tuyuti (24 V 1866) i Boqueron (18 VII 1866). Jako mjr piechoty dowodził batalionem „Mendoza”. Za wybitne zasługi na froncie przeciwko Paragwajowi awansował, z rozkazu prezydenta Sarmiento, do stopnia generała. W 1867 uśmierzył rebelię buntowników w Videla i Saa. W 1870 stłumił rebelię Lopeza Jordana w Entre Rios i Mendoza. Gdy w 1874 wybuchła nowa rewolucja w Buenos Aires gen. T. I. został jej komendantem wojsk w prowincji San Luis. Na polecenie prezydenta Sarmiento otrzymał rozkaz aresztowania podejrzanego rewolucjonisty, który sprzyjał opozycyjnemu gen. Arredondo. Zaskoczony, bezbronny T. I. padł pod ogniem wysłanników generała, dobity następnie bagnietami. Dekretem rządu argentyńskiego wzniesiono na cześć Polaka mauzoleum

na cmentarzu w Villa Mercedes, w prowincji San Luis, a napis na tablicy brzmi: Al. gen. Iwanowski – La Republica agradecida (Generałowi Iwanowskiemu – wdzięczna republika). W miasteczku Merlo nieopodal Buenos Aires jedna z ulic nosi imię polskiego patrioty i generała argentyńskiego, tam też wystawiono mu pomnik. W 1974 w Argentynie uczczono setną rocznicę jego śmierci.

E. Ciuruś, *Polacy w Argentynie*, Lublin 1978; K. Dopierała, *Iwanowski Teofil*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; S. Pyzik, *Iwanowski Teofil*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964; J. Radzyminska, *Biały Orzeł nad Rio de la Plata*, Warszawa 1971.

IZYDORCZYK STEFAN (ur. 24 XII 1901 w Czempiniu), ochmistrz na statkach PMH. Jako członek załogi statku pasażerskiego *Piłsudski* przeżył 26 XI 1939 jego zatopienie niedaleko West Hartlepool na minach, krótko po wyjściu z Newcastle w swój dziewiczy wojenny rejs do Australii. Od 26 IV 1940 do 28 X 1941 pływał na bliźniaczym transatlantyku *Batory*. Brał udział w kampanii norweskiej, ewakuacji zapasów złota angielskiego i dzieci z Wielkiej Brytanii. Od 29 X t. r. do 19 V 1945 ochmistrz na transportowcu wojskowym *Sobieski*. Uczestniczył w desancie na Madagaskar, inwazji alianckiej na Afrykę Północną, lądowaniu wojsk alianckich na Sycylii, pod Salerno i pod Anzio, w inwazji na południową Francję. Brał udział także w operacji inwazyjno-desantowej na Malaje. Po wojnie został na emigracji.

S. Bernatt, *Nasza największa strata*, Gdynia 1958; K. O. Borchardt, *Znaczy kapitan*, Gdynia 1963; A. Gierczak, „*Batory*” szuka łądu, Warszawa 1971; *Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny...*, Warszawa 1992; E. Obertyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-El-liott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

J

JACKOWSKI JÓZEF (ur. 23 I 1863 w Poznaniu, zm. 1914 w Boliwii), inż. górnik, geolog, podróżnik. Absolwent Królewskiego Gimnazjum w Ostrowie Wlkp. (matura 1880). Studiował na Akademii Górniczej w Berlinie oraz w szkołach wyższych w Belgii. W drugiej połowie 1866 wyjechał do Boliwii, gdzie- zatrudniony przez tamtejszy rząd- podjął się poszukiwań geologicznych w Andach, w południowo-zachodniej części tego kraju. Droga do Boliwii wiodła szlakiem morskim do Argentyny, a w dalszej kolejności w części północnej rzeką Parana do Santa Fe, następnie koleją do miasta Tucuman i Salta w pobliżu granicy z Boliwią. Początkowo mieszkał w osadzie El Rosario de Tesna, skąd jako kierownik kierował kopalniami srebra w Animas de Chacaya niedaleko Tupizy (listopad 1886) i Chorolque (1889). Był założycielem i dyrektorem Szkoły Górniczej w Porosi. Gdy w 1890 pracował w boliwijskim zarządzie kopalń Towarzystwa Górniczo-Kupieckiego Felix Avelino Aramayo y Cie zaczął zrazu wyprawiać się w Andy, wtedy też poznał kulturę i obyczaje Indian, głównie Keczua. W wolnym czasie działał aktywnie w ruchu społecznym, kompletował zbiory minerałów boliwijskich, a nawet dokonał tłumaczeń poezji miejscowych Indian. Sporządził mapę topograficzną południowo-zachodniej Boliwii, a 300 najbardziej cennych okazów ofiarował poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk. Zebrane przez J. J. kryształy (cyna i bizmut) wystawiono w 1890 na Wystawie Światowej w Paryżu, gdzie zdobyły Złoty Medal. O skali wartości zbiorów niech świadczy fakt, że o jej odkupienie od Towarzystwa zabiegały muzea europejskie, z British Museum na czele, a także instytucje naukowe z Berlina i Fryburga. W 1890 i 1891 na łamach „Rocznika Towarzystwa Przyjaciół Nauk” w Poznaniu ogłosił fragmenty wspomnień *Wyjātki z listów z Boliwii*. Do tychże wspomnień wróciła → M. Paradowska w opracowaniu *Śladami Indian* (1979) i M. Kula – *Ameryka Łacińska w relacjach Polaków* (1982). Zdaniem M. Paradowskiej, w Boliwii po dziś dzień stoi dom i grób Jackowskiego.

J. Biernaczyk, *Wielkopolanin w Andach*, „Gazeta Ostrowska” z 17 grudnia 2003; J. Jackowski, *Wyjątki z listów z Boliwii*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1890-1891; idem, *Spis minerałów nadesłanych przez J. Jackowskiego z Boliwii*, Poznań 1891; K. Niełacny, Józef Jackowski, [w:] *Alma Mater Ostroviensis. Księga Pamięci – Non Omnis Moriar*, tom X, Ostrów Wielkopolski 2003; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; E. Urbański, *Don Kichot*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.

JACZEWSKI LEONARD FELIKS STEFAN (ur. 30 VIII 1858 w Wilkowie w guberni kaliskiej, zm. 3 V 1916 w Sankt Petersburgu), geolog, geograf, geofizyk, inżynier górniczy, podróżnik i badacz Syberii; syn urzędnika państwowego, Antoniego. Po nauce w gimnazjum w Warszawie ukończył studia inżynierskie w Instytucie Górniczym w Sankt Petersburgu. W pozostałym okresie swojego życia związał się z Syberią, przez co do dzisiaj jest ceniony za wyjątkowy wkład w poznanie tego regionu przez naukę i wykorzystaniu jego zasobów przez przemysł wydobywczy. Głównie znany jest dzięki badaniom nad wieczną zmarzliną oraz odkryciom złóż różnych minerałów, m. in. nefrytu, złota oraz złóż soli (prowadził te poszukiwania do 1887). W latach 1887-1892 brał udział w ekspedycji naukowej do północno-zachodniej Mongolii, poszukiwał złota na Uralu i w tajgach jenijskich. Brał udział w opracowaniu map i wytyczaniu tras kolei transsyberyjskiej przez zespół Karola Bohdanowicza w latach 1893-1897. Jednocześnie prowadził badania geologiczne w guberni jenijskiej i irkuckiej. Był jednym z pionierów pomiarów geotermicznych w Rosji. Od 1898 do 1903 był profesorem katedry mineralogii w jeekaterynosławskiej wyższej szkole górniczej. Był członkiem Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego, a od 1913 Komitetu Geologicznego w Sankt Petersburgu. W 1903 przeszedł do pracy w Komitecie geologicznym w Sankt Petersburgu. Wykładał też geologię i petrografię w nikolajewskiej akademii wojskowo-inżynieryjnej. Opublikował

wiele artykułów i prac z dziedziny mineralogii i geografii fizycznej.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; K. Dopierała, *Jaczewski Leonard Feliks Stefan*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; K. Maślankiewicz, K. Samujło, *Jaczewski Leonard Feliks Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Kraków-Warszawa 1962, Z. Wójcik, *Badania Leonarda Jaczewskiego nad wieczną zmarzliną w północnych obszarach Rosji*, [w:] *Dzieje polskich, rosyjskich i radzieckich badań polarnych, Materiały III Sympozjum Polsko-Radzieckiego z Historii Nauki o Ziemi*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1982.

JAKUB z BOKSIC (Bokszyc, Bokszycki), (ur. ok. 1440 w pow. opatowskim, zm. XI 1494), prof. teologii, doktor medycyny, kanonik gnieźnieński, pielgrzym. W 1474 jako kanonik św. Floriana na Kleparzu udał się w podróż morską przez Włochy do Jerozolimy i Palestyny. W 1477 uzyskał stopień doktora medycyny we Włoszech. Był człowiekiem wybitnym i wykształconym w duchu nowych prądów. W 1478 mianowany kanonikiem gnieźnieńskim. W 1483 podjął starania u arcybiskupa gnieźnieńskiego i kapituły o kolejną pielgrzymkę do Ziemi Świętej, która miała odbyć się jeszcze w tym samym roku. Po śmierci kanonika zachowało się kilkanaście ksiąg w bibliotece archidiecezjalnej w Gnieźnie, są to dzieła teologiczne i prawnicze.

M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; D. Giżewski, *Lekarze w Gnieźnie do czasów rozbiorów*, „Gniezno. Studia i Materiały Historyczne”, Warszawa-Poznań 1984; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; I. Kwilecka, *Jakub z Boksic*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.

JAKUB z WYGANOWA, kanonik poznański, pielgrzym. W 1453 wraz z kanonikiem → Maciejem z Chronina wyprawił się do Włoch, a następnie przez Morze Śródziemne do Jerozolimy i Palestyny. W czasie dwuletniej podróży poza pielgrzymką do grobu Chrystusa miał podobno

spełniać jakieś dodatkowe zadania. Sprawozdanie z wyjazdu do Ziemi Świętej zaginęło.

M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnińskie”, 1993, nr 32; idem, *Wielkopole na morzach*, mszp. w zbiorach autora; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

JAKUBSKI ANTONI WŁADYSŁAW (ur. 28 III 1885 we Lwowie, zm. 20 V 1962 w Pentley w hrabstwie Flintshire w Walii), prof., biolog, podróżnik; syn Władysława i Pauliny z d. Hickiewicz. Po ukończeniu gimnazjum, w latach 1903-1908 studiował nauki przyrodnicze (zoologię) pod kierunkiem prof. Józefa Nusbaum-Hilarowicza na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a następnie przez pięć semestrów uczęszczał na wykłady Wydziału Lekarskiego. W 1907 jako student odbył podróże naukowo-przyrodnicze do Finlandii, Francji, Włoch i Monako, uzupełniając wiedzę w tamtejszych ośrodkach naukowych z zakresu biologii morza. W latach 1909-1910 zainicjował z własnych środków samodzielną wyprawę do Afryki Wschodniej. Z końcem VIII 1909 wyruszył z tangańskiego portu Dar es-Salan ku jeziorom Rukwa, Niasa i Tanganika. Trudności komunikacyjne wynikały z faktu, że na tych terenach musiały poruszać się pieszo, mając do pomocy zatrudnionych tragarzy. W Kilossie zorganizował karawanę i przewędrował przez góry Usagara, przepłynął rzeki Wielka i mała Ruaha i Niasa. Nad jez. Niasa przeprowadził badania biologiczne. W tym czasie zachorował i był zmuszony wrócić do Dar es-Salan na leczenie. Gdy tylko stan zdrowia uległ poprawie, pieszo powędrował na północ Tanganiki do masywu górskiego Kilimandżaro. 13 III 1910 zdobył Kilimandżaro wraz z jego najwyższym szczytem Kibo. W drodze powrotnej z Moshi, podróżując przez Kenię, dotarł do Mombasy, gdzie wsiadł na statek i przez Zanzibar wrócił do Dar es-Salan. Podczas trwającej 10-miesięcy wędrówki przemierzył blisko 1300 km. Od czasów akademickich należał do or-

ganizacji niepodległościowych. W latach 1914-1917 był oficerem 6. Pułku Piechoty Legionów Polskich. W listopadzie 1918 r. brał udział w polsko-ukraińskich walkach o Lwów jako II szef sztabu. Służbę wojskową zakończył w 1921, awansowany na stopień płk. rez. W 1917 uzyskał habilitację na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1919 do 1922 prof. nadzwyczajny, dalej prof. zwyczajny na Uniwersytecie Poznańskim w katedrze anatomii poznawczej i biologii. W 1922 zorganizował pierwszą polską placówkę badawczą w Helu – Morskie Laboratorium Rybackie, którym zarządzał przez kolejne dwa lata. Kierowany przez A. W. J. ośrodek zapoczątkował działalność późniejszych wielkich polskich instytucji badawczych rybołówstwa. Pod koniec 1939 aresztowany przez Niemców, więziony w obozach koncentracyjnych w Oświęcimiu i Mauthausen. W 1945 wstąpił do II Dywizji Pancерnej we Włoszech, gdzie w stopniu płk. dypl. został szefem oświaty. Po zakończeniu II wojny światowej przeniósł się do Londynu pracując naukowo w British Museum. Członek-założyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Pod koniec lat 50-tych XX w. przeniósł się do ośrodka dla emerytów w Pernhos. Zmarł w polskim szpitalu w Pentley. W dorobku naukowym A. W. J. jest blisko 100 pozycji, które oprócz badań szczegółowych z zakresu histologii, anatomii porównawczej zawierają także wnioski na temat zagadnień ogólnobiologicznych po rozważaniach nad istotą i definicją życia. Z odbytych podróży ogłosił m. in. *W krainie słońca. Kartki z podróży do Afryki Środkowej w latach 1909-1910* (1914, 1923) oraz *Wyprawa na Kilimandżaro* (1926). Publikował w czasopiśmie polskich i zagranicznych. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych (4x).

G. Brzęk, *Jakubski Antoni Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964; H. Zins, *Polacy w Afryce Wschodniej*, Lublin 1978; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, cz. 2, „Nurt”, 1987, nr 8; R. W. Schramm, *Jakubski Antoni Władysław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; J. Szaflarski,

Poznanie Czarnego Łądu, Warszawa 1968; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

JAN z SZAMOTUŁ zwany Paterkiem (ur. ok. 1480 w Szamotułach, zm. 9 I 1519 w Rusocicach k. Czernichowa nad Wisłą), prawnik, teolog, podróżnik, pionier języka polskiego, kaznodzieja i autor kazań. Studiował na Uniwersytecie Krakowskim i uzyskał stopień magistra sztuk wyzwolonych. W 1504 wstąpił do zakonu bernardynów w Krakowie, wnet jednak wystąpił, poświęcając się pracy dydaktycznej na uniwersytecie oraz działalności kaznodziejskiej w kościele św. Anny w Krakowie. W 1513 po ukończeniu studiów teologicznych i prawniczych uzyskał tytuł doktora prawa kanonicznego. Odbił wiele podróży zagranicznych, zwiedzając Niemcy, Francję, Belgię, Holandię, Szwajcarię. Wziął udział w podróży morskiej do Anglii. Jako profesor uniwersytecki otrzymał prebendę we wsi Pobierz w pow. wadowickim. Zginął zamordowany przez szlachcica Russockiego, dzierżawcę tejże wsi, z powodu sporu o dziesięciny. Pochowany został 21 I 1519 w kościele karmelitów na Piasku w Krakowie.

W. Taszycki, *Jan z Szamotuł*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

JANAS LONGIN (ur. 15 III 1919 w Wieluniu), mł. mar. na statkach PMH. W I 1940 pływał jako chłopiec kuchenny w Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe S.A. (GAL) w Southampton. Jako mł. mar. zamustrowany na statek *Chorzów* od 1 X 1943 do 13 XI t. r. Odbił dwie podróże konwojowe i opuścił statek ze względu na zły stan zdrowia. Od 3 XII 1943 do 31 I 1944 służył na węglowcu *Kraków*. Brał udział w konwojach na Morzu Północnym. Będąc chory, otrzymał niezdolność do pracy na morzu. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

JANASZAK STEFAN (ur. 6 III 1916 w Kokczynie k. Słupcy, zm. ok. 8 VI 1940 – zaginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), mat w PMW. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Brudzewie, tam też należał do Związku Młodzieży Polskiej. W 1936 za namową kolegów wstąpił na ochotnika do PMW. Po okresie rekruckim odbył staże na niszczycielach OORP *Wicher*, *Błyskawica* i *Grom*. Od lutego 1939 wszedł w skład stałej załogi *Orla*.

ORP *Wicher* – pierwszy niszczyciel PMW w latach II RP

Czynił starania (bezsukutecznie) w KMW o skierowanie go na kurs podoficerski w specjalności – nurek. 18 IX t. r. wziął udział w brawurowej ucieczce okrętu z internowania w Tallinie, dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Wielkiej Brytanii. Wziął udział we wszystkich 7 patrolach bojowych *Orla* do czasu jego niewyjaśnionego zaginięcia. Pośmiertnie awansowany na stopień mata i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Granatowa załoga z ziemi wrzesińskiej*, cz. 1, „Wiadomości Wrzesińskie”, 1997, nr 7; idem, *Matros z Kokczyna*, „Wiadomości Wrzesińskie”, 1997, nr 32; idem, *W ostatnim rejsie. Wielkopolanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; idem, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, t. I, cz. 5, *Kampania wrześniowa 1939*, Londyn 1962; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy PSZ na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Informacja od J. Siepielskiej, w zbiorach prywatnych autora.

JANISZEWSKI LEON (ur. 1810 w Kaliszu, zm. 27 II 1861 w Tyflisie), poeta i muzyk. Od 1829 studiował filologię polską na UW. Pod-

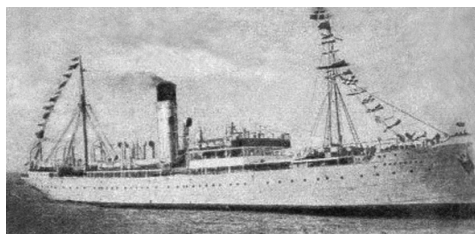
czas studiów uniwersyteckich tłumaczył Swetoniusza i Persjusza. W 1830 został nowicjuszem pijarskim w Łupkowie. Podczas nowicjatu tłumaczył *Kronikę Starowolskiego*. Zrezygnował z tej funkcji, aby wziąć udział

w powstaniu listopadowym (1830-1831). Został w nim ranny pod Grochowem, później zaś dostał się do niewoli. W latach 1831-1841 przebywał w Bobrujsku -jako dyrektor orkiestry wojskowej pułku saperów- i jego okolicach. W 1841 został wysłany z pułkiem na Kaukaz, przebywał w Tbilisi. Tam wystąpił z armii w stopniu ppor. Następnie został wysłany do Tyflisu, gdzie został nauczycielem muzyki w instytucie panien. Jego twórczość zaliczana jest do późnego romantyzmu. Przetłumaczył także *Cyganów* i *Jeńca kaukaskiego* Aleksandra Puszkina. Napisał *Pielgrzymki do mogiły Aleksandra Grybojedowa na górę św. Dawida w Tyflisie dn. 9. I. 1842*.

J. Bagińska-Młeczak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984.

JANKOWIAK MARIAN (ur. 30 VIII 1907 we Wrześni), kucharz na statkach PMH. Na krótko przed wybuchem II wojny światowej został zamustrowany na statek pasażersko-drobnicowy *Warszawa*, na którym służył jako I kucharz do 8 VIII 1941. W tym czasie *Warszawa* pełniła rolę transportowca wojskowego na Morzu Śródziemnym. Po przebytej chorobie, od 20 V 1942 do 8 VII 1943 służył na transportowcu *Kościuszko*, chodząc w konwojach na Morzu Śródziem-

Statek pasażersko-drobnicowy *Warszawa*

nym. Z powodu powtarzających się dolegliwości zdrowotnych decyzją komisji lekarskiej uznany został za niezdolnego do dalszej służby na morzu. Brak dalszych informacji.

B. Justynowicz, *Daleko od brzegu*, Warszawa 1973; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

JANKOWSKI JÓZEF (ur. 4 III 1918 w Marszewie k. Jarocina, zm. 16 VI 1942, zatonął wraz z ORP *Kujawiak* pod Maltą), st. mar. w PMW. Nie udało się ustalić wcześniejszych jego przydziałów w PMW. Od 30 VI 1941 członek załogi niszczyciela eskortowego *Kujawiak*. 27 XII t. r. wziął udział w wyprawie desantowej na norweskie Lofoty. Między styczniem a marcem 1942 brał

Niszczyciel eskortowy ORP *Kujawiak* podczas II wojny światowej

udział w działaniach bojowych na kanale La Manche, gdzie *Kujawiak* wspólnie z angielskim i norweskim okrętem eskortowym zatopił niemiecką kanonierkę. Razem z bliźniaczym okrętem *Atrherstone* zniszczył (4 II 1942) między wyspą Alderney a przylądkiem La Hague dwa wrogie transportowce i eskortowce. W III t. r. załoga *Kujawiaka* wyróżniła się w obronie konwoju, zestrzeliwując jeden bombowiec niemiecki i uszkodzając dwa inne. Na początku VI t. r. załoga *Kujawiaka* została włączona do operacji „Harpoon”, konwoju na Maltę oznaczonego kryptonimem WS. 19Z. 16 t. m. *Kujawiak* patrolował przy wejściu do portu La Valletta, idąc z pomocą uszkodzonemu na minie brytyjskiemu niszczycielowi HMS *Badsworth*, sam wszedł na minę

i zatonał. Spadek po J. J. został przekazany w III 1945 do Konsulatu Generalnego R. P. w Londynie. 4 VI 1942 odznaczony za indywidualne zasługi Krzyżem Walecznych i Medalem Morskim (2x).

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; Z. Damski, *382 dni „Kujawiaka”*, Warszawa 1982; E. Kosiarsz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1984; idem, *Wojna na morzach i oceanach 1939-1945*, Gdańsk 1988; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Eskortowce „Krakowiak”, „Kujawiak” i „Ślązak”*, Gdynia 1959; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

JANTA-POLCZYŃSKI ALEKSANDER, pseud. Hipolit Zatwardziały, Jacek Lis, Jacek Miły, Stanisław Bończa, Wojciech Budzik (ur. 11 XII 1908 w Poznaniu, zm. 19 VIII 1974 w South-Hampton, Long Island), pisarz, poeta, dziennikarz, reporter, tłumacz, bibliofil; syn Stanisława i Heleny z d. Juraszów. W 1925 po uzyskaniu matury w Gimnazjum im. B. Bergera w Poznaniu rozpoczął studia na miejscowym uniwersytecie na kierunku filologia polska. W 1926 ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Powrócił na UP studiując nauki ekonomiczne. Od 1929 do 1931 studiował w École de Journalisme i Haute École des Sciences Sociales w Paryżu. W 1931 odbył pierwszą podróż reporterską do Londynu. W 1932 wyprawił się do Rosji Sowieckiej, następnie odwiedził Londyn, Paryż i wyjechał do Stanów Zjednoczonych. W latach 1935-1938 dotarł do Abisynii. Był także w Chinach i Japonii. Jako korespondent wojenny współpracował m. in. z tygodnikiem „Polska Walcząca”. Podczas kampanii francuskiej w 1940 był korespondentem wojennym I. Polskiej Dywizji Grenadierów. Wzięty do niewoli niemieckiej,

zbiegł (1942) wiążąc się z francuskim ruchem oporu. W 1944 jako żołnierz I. Polskiej Dywizji Pancерnej brał udział w kampanii belgijskiej i holenderskiej. Po zakończeniu II wojny światowej przez pewien czas przebywał w Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii i na koniec zamieszkał w Stanach Zjednoczonych. W latach 1949-1955 mieszkał w Buffalo, był prezesem Amerykańskiej Rady Polskich Klubów Kulturalnych, członkiem PEN Clubu, zarządu Fundacji Kościuszkowskiej i dyrektorem Fundacji I. Paderewskiego. Od 1955 na stałe osiadł w Nowym Jorku, prowadził antykwariat druków słowiańskich i badał losy poloników w Ameryce. Jako działacz emigracyjny wygłaszał odczyty na temat dokonań kultury polskiej na zachodzie. Był jedną z tych osób, które zabiegały o przekazanie Polsce skarbów wawelskich, będących do 1961 w Kanadzie. Swoją popularność pisarską, jeszcze z okresu międzywojennego, zawdzięczał książkom: *Wzdłuż i wszerz ZSRR* (1933), *Made in Japan* (1935), *Odkrywanie Ameryki* (1936), *Ziemia jest okrągła* (1936), *Na kresach Azji* (1939). Po wojnie ogłosił m. in. *Kłamałem, aby żyć* (1945), autobiografię *Duch niespokojny* (1957), *Małą antologię poezji japońskiej* (1966). Otrzymał nagrody: Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie im. H. Naglerowej, Fundacji Jurzykowskiego, wydawnictwa Roy Publishers, Fundacji im. A. Godlewskiej w Zurychu, wydawnictwa Contra w Nowym Jorku. Został odznaczony Krzyżem Walecznych i dwukrotnie Croix de Guerre. Prochy zostały złożone 12 IX 1975 na Powązkach w Warszawie.

E. Kamiński, *Sopoccy przedstawiciele rodu Janta-Polczyński*, „Rocznik Sopocki” 1979; B. Klimaszewski, E. R. Nowakowska, W. Wyskiel, *Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie 1929-1980*, red. B. Klimaszewski, Warszawa 1993; *Janta – człowiek i pisarz*, red. J. R. Krzyżanowski, Londyn 1982; T. Lewandowski, *Janta-Polczyński Aleksander*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; *Mały słownik pisarzy polskich*, cz. 2, red. nauk. W. Maciąg, Warszawa 1981; A. Siomkajło, *Janta-Polczyński Aleksander*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

JARECKI EDMUND KASPER (ur. w 1880 w Poznaniu, zm. 15 X 1966 w Chicago), prawnik. W 1885 jego rodzina E. K. J. wyemigrowała do Chicago. Wychowany w pobliżu Ashland Avenue w Milwaukee. Uczęszczał do miejscowych szkół publicznych i prywatnych. W 1898 ukończył Training School w Chicago. Następnie pracował w różnych zawodach.

Studiował na Nort Western University, które ukończył na wydziale prawa w 1908. W 1911 został wybrany radnym w Chicago. Od 1916 sędzią Sądu Miejskiego w Chicago. W 1922 został sędzią powiatowym w powiecie w Cook County Court, pełniąc obowiązki przez 32 lata. Przeszedł na emeryturę w 1954. Zmarł na zawał serca. Miał żonę, dwie córki i syna. Pamiątki po E.K.J. przechowywane są na Uniwersytecie Illinois w Chicago.

K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; Zbiory University Archives, University of Illinois w Chicago.

JARMUŻ JÓZEF (ur. 19 III 1916 w Jarocinie, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na patrolu na Morzu Północnym), st. mar. PMW; syn Walentego. Członek pierwszej załogi *Orla*. Uczestniczył w bałtyckiej epopei „dumy floty” i brawurowej ucieczce z in-

Okręt podwodny ORP *Orzeł*

ternowania w Tallinie. Będąc w Wielkiej Brytanii próbował założyć rodzinę – naręczona p. Maise Marsch z Dundee. Wziął udział z siedmiu patrolach bojowych *Orla*. Pośmiertnie awansowany na stopień st. mar. i odznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Marynarze z Jarocina na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Jarocińska”, 1996, nr 22, idem, *W ostatnim rejsie. Wielkopoleanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; T. Czayka, *Listra strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; Z. Klecha, *Legendarna łódź podwodna zaginęła z jarociniakami na pokładzie*, „Gazeta Jarocińska”, 2013, nr 37; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

JARZĄBEK WŁADYSŁAW (ur. 28 VI 1911 w Kaliszu), palacz na statkach PMH. Od 1940 do 24 II 1941 na węglowcu *Zagłoba*. Brał udział w konwojach północnoatlantyckich. W maju t. r. przemustrowany na *Kromania*, który pływał na wodach angielskich i uczestniczył w konwoju do Islandii. W 1942 przez krótki czas służył na norweskim statku *Lysland*. Wrócił do PMH, służąc na *Wilnie*, *Poznaniu*, *Krakowie* i *Kmicicu*. Od 1944 wchodził w skład załogi szwedzkiego handlowca *Disa*. W marcu 1945 zwolniony do szpitala. W czerwcu t. r. służył na *Poznaniu*. Brak dalszych informacji.

Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny..., Warszawa 1992; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

JASIŃSKI ZBIGNIEW, pseud. „Rudy”, „Zbigniew Rudy” (ur. 12 XI 1908 w Łodzi, zm. 5 II 1984 w Bermagui w Australii), ppor. mar. rezerwy, pisarz, poeta, marynista; syn Zygmunta i Walerii. Okres I wojny światowej spędził w głębi Rosji wraz z ojcem, który zesłany w 1914 przebywał kolejno w Kotielniczu, Wiatce i Charkowie. Od 1918 jest w Polsce, uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie do szkół średnich w Poznaniu, Wieluniu n. Notecią, Kaliszu (ogółem 16 szkół!). W 1926 wstąpił do Szkoły Morskiej w Tczewie, odbywając rejs kandydacki na żaglowcu *Lwów*. Wkrótce opuścił mury uczelni morskiej. W latach 1926-1928 wziął udział w kil-

ku rejsach na statkach handlowych jako marynarz. W 1929 otrzymał świadectwo maturalne w poznańskim Liceum Handlowym. W t. r. zgłosił się na ochotnika do PMW, ale z powodu wypadku – złamania prawej ręki – został zwolniony w 1932. Od 1932 do 1934 student Wyższej Szkoły Dziennikarskiej w Warszawie. Pracował w wydziale prasowym LMiK oraz w zarządzie głównym Akademickiego Związku Morskiego. W latach 30. XX w. współpracował z Polskim Radiem. Był jednym ze współzałożycieli Sekcji Pisarzy-Marynistów przy Towarzystwie Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie. W 1937 nawiązał współpracę z Instytutem Morskim w Warszawie. Od 1938 pracuje w Instytucie Bałtyckim w Gdyni. 28 VII t. r. załoga młodych żeglarzy na keczu *Poleszuk* rozpoczęła żeglugę dookoła świata, a Z. J. dołączył do załogi na kilka miesięcy, przebywając w Senegalu i na Gwinei Francuskiej. Latem 1939 via Afryka wrócił do Polski. Nie otrzymawszy karty powołania do wojska wstąpił do Ochotniczego Korpusu Czechosłowackiego gen. L. Prchali, będąc później ranny w ramię odłamkiem bomby lotniczej. Po 17 IX t. r. trafił do niewoli sowieckiej, został uwięziony w łagrze Tetkino pod Kurkiem. W XI t. r. znalazł się w transporcie kolejowym, z którego uciekł w Lublinie, następnie przedostał się do Warszawy. Od 1941 włączył się do walki podziemnej w ramach ZWZ-AK. W 1943 odbył misję kurierską do Jugosławii. Brał udział w Powstaniu Warszawskim. Jako jeńiec przebywał przez siedem miesięcy w oflagu XB Sandbostel, który wyzwoliła armia brytyjska. Podróżując przez Gandawę w Belgii, Paryż przyjechał do Londynu i wstąpił do PMW. 20 IX 1944 promowany na ppor. mar. rezerwy. Otrzymał przydział do wydziału prasowego. Po rozwiązaniu PSZ na Zachodzie jest w KPiR. Odbył trzyletnie studia nawigacyjne przy uniwersytecie w Southampton oraz zaliczył kurs z zakresu księ-

gowości i pracował w firmie okrętowej w Londynie. W III 1952 z żoną Marjorie na statku *Orca-des* wyprawił się do Australii, zamieszkał w małym miasteczku Griffin, położonym w głębi kraju. Pracował przez 20 lat jako księgowy. Debiutem literackim (marynistycznym) Z. J. jest opowiadanie *Sztorm* (1929). Wydał dwa tomy poezji: *Rejs do Rygi* (1931) i *Papierowy okręt* (1936). Za powieść *Biczman* otrzymał w 1936 wyróżnienie na konkursie literackim krakowskiego „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. Największym sukcesem przed wojną Z. J. było przygotowanie i wydanie antologii *Morze w poezji polskiej* (1937). Drukował na łamach „Morza”, „Szkwału” oraz pism literackich „Pion”, „Prosto z Mostu”, „Kamena”, „Okolice Poetów”. Podczas walk powstańczych w 1944, pracując w radiostacji AK „Błyskawica”, zasłynął jako poeta wierszami: *Odmowa Gazowni*, *Sierpień*, *Sumienie świata* i najsłynniejszym *Żądamy amunicji*. Do tematyki powstańczej wrócił w poemacie *Pieśń o Powstaniu*, ogłoszonym w paryskiej „Kulturze” (1955). Podczas życia w Australii odbył wiele wieczorów autorskich. Publikował na łamach londyńskich „Wiadomości”, sydneyowskich „Wiadomości Polskich” czy katolickiego kwartalnika „20th Century” w Melbourne. Pochowany na cmentarzu Rookwood w Sydney.

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; M. Bruszewski, *Krwia i rymem*, Sydney 1989; W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; A. Kaszkowski, Z. Urbani, *Polskie jachty na oceanach*, Gdańsk 1981; Jan Lissowski, „... na tle pożogi mego Miasta”. *Opowieść o Zbigniewie Jasińskim poecie morza, poecie Powstania Warszawskiego, poecie tęsknoty za utracanym Miastem*, Warszawa 2008; B. Miazgowski, *Morze w literaturze polskiej*, Gdynia 1964; L. Paszkowski, *Zbigniew Jasiński. Marynarz – żołnierz – pisarz – emigrant*, „Wiadomości Polskie”, Sydney z 17 grudnia 1988; J. Perlek, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; A. Piskozub, *Polska morska. Czyn XX wieku*, Gdańsk 1986; J. B. Serafińska, *Opowieść o Zbigniewie Jasińskim*, „Przegląd Australijski”, luty 2009; T. Skutnik, *Morze i myśl*, Gdańsk 1982; M. Wasiak, *Najsłynniejszy wiersz Powstania Warszawskiego*, „Ratusz”, 1996 nr 10-11.

JERZAK HENRYK (ur. 13 VI 1914 w Poznaniu), palacz i asystent maszynisty na statkach PMH. Od 27 I 1940 jako węglarz na drobnicowcu *Cieszyn*. Od 26 XI t. r. do 3 XII t. r. jako młodszy marynarz służył na *Stalowej Woli*. 26 XII 1940 powołany został do PMW, służył na okręcie-bazie ORP *Gdynia*. W 1943 wrócił do służby na statkach PMH. Został zamustrowany na drobnicowiec *Lech*. Był palaczem na *Chorzowie* (5 I 1944 – 19 I t. r.). Od 1 II t. r. do 28 VII t. r. słuchacz Kursu Maszynistów Okrętowych I kl. W okresie późniejszym członek załogi *Chorzowa* (2 X 1944 – 24 III 1945). Od VI 1945 asystent maszynisty na drobnicowcu *Kowel*. Odznaczony Medalem Morskim PMH. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

JERZMANOWSKI ERAZM JÓZEF DOŁĘGA (ur. 2 VI 1844 w Tomisławicach k. Kalisza, zm. 7 II 1909 w Prokocimiu – obecnie w granicach Krakowa), powstaniec, oficer, przemysłowiec, działacz społeczny i oświatowy w Stanach Zjednoczonych; urodził się w rodzinie ziemiańskiej jako syn Franciszka i Kamili z d. Kossakowska. Wykształcenie średnie odebrał w Warszawie, a następnie przez rok był studentem Instytutu Politechnicznego w Puławach. W 1863 dołączył do walczących w powstaniu styczniowym (walczył u boku gen. Mariana Langiewicza) bijąc się w Sandomierskiem. W obawie przed grożącymi represjami wyjechał do Galicji, gdzie w 1864 został internowany przez władze austriackie i osadzony na siedem miesięcy w twierdzy w Ołomuńcu. Po wyjściu na wolność wyemigrował do Francji, gdzie zapisał się do Szkoły Górniczej, uzyskując

wysokie oceny w nauce. W latach 1866-1868 studiował w Szkole Inżynierii i Artylerii Wojskowej w Metz. W 1871 brał udział w obronie Paryża przed Prusakami, a po przegranej znalazł zatrudnienie u przemysłowca Jessie de Montey'a, specjalizującego się w produkcji gazu oświetleniowego. Za przyzwoleniem swego pracodawcy w 1873 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, próbując zaoferować tamtejszym gazowniom nowy sposób wyzyskiwania tego paliwa. Gdy okazało się, że owa receptura nie znalazła akceptacji, sam rozpoczął doświadczenia nad uzyskaniem lepszych wyników. Podjęty wysiłek przyniósł oczekiwane efekty, czym zainteresował miejską kompanię gazową w Nowym Jorku. Tym osiągnięciem zdobył sobie szacunek i uznanie Amerykanów i wysokie oceny wśród sfer fachowych. Wkrótce po przybyciu do Stanów Zjednoczonych E. J. J. żeni się z amerykańką Anną Koester, a w 1879 otrzymuje obywatelstwo amerykańskie. W 1802 został współzałożycielem i prezesem Equitable Gas Light Company i Carbide Calcium and Acetylen Company. Budował liczne gazownie m. in. w Chicago, Indianapolis, Brooklyn, Troy, Albany, Yonkers, Utica, Memphis, Lafayette, Longausport. Poza pracą nad rozwojem gazownictwa w Ameryce działał bardzo aktywnie wśród polskiej społeczności zarobkowej drugiej połowy XIX w. Należał do ZNP wspierając organizację swoją osobą i przekazanymi na ten cel funduszami. Od 1886 przewodniczący Komitetu Centralnego Dobroczynności. W 1889, papież Leon XIII, w dowód uznania wielu zasług, odznaczył E. J. J. – wiernego syna kościoła katolickiego i wielkiego filantropa – Komandorią Krzyża św. Sylwestra (Order nosi również nazwę Orderu Złotego Rycerstwa, czyli Złotej Ostrogi). E. J. J. był pierwszym człowiekiem na kontynencie amerykańskim, który otrzymał tak wielkie odznaczenie papieskie. W 1898 z ramienia ZNP stanął na czele Ligi Polskiej w Ameryce, z zamiarem pełnienia nadzoru nad rozwojem szkolnictwa, wydawnictw i niesienia pomocy najuboższym rodakom. Z własnych środków utrzymywał Czytelnię Polską w Nowym Jorku, tam też zbudował kościół katolicki. Należał do wyjątkowo zamoż-

ných polskich emigrantów, często określano go milionerem i do I wojny światowej drugiej takiej osoby wśród naszych rodaków nie było w Ameryce. Był posiadaczem trzeciej co do wielkości fortuny w Stanach Zjednoczonych. W 1896 wrócił do Polski i osiadł na stałe w Prokocimiu. Nie zerwał kontaktów z Polonią amerykańską, przez dalsze lata finansował szereg instytucji o charakterze kulturalno-oświatowym. Wspierał muzeum i skarb narodowy w Raperswilu, ufundował wawelskie witraże autorstwa Mehoffera. Przeznaczał subwencje dla Banku Ziemińskiego w Poznaniu, Kasy im. Mianowskiego i ochronki imienia jego rodziców w Warszawie, Gimnazjum w Cieszynie, szkoły w Białej, Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania w 1863. Duże wsparcie na cele dobroczynne otrzymał również Adam Chmielowski – brat Albert. Swoją ogromną majątek w formie spadku w wysokości 1 200 000 koron (365 kilogramów złota) przekazał na rzecz utworzonej Fundacji im. Erazma i Anny Jerzmanowskich (laureatów wybierała Polska Akademia Umiejętności w Krakowie). Po śmierci rodzima prasa okrzyknęła go „polskim Noblem”. Zmarł w swoim majątku, został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, w powszechnie znanym ze względu na artystyczną wartość grobowcu, którego autorem jest znakomity rzeźbiarz Wacław Szymanowski. 17 III 1989 powstało w Krakowie – Prokocimiu Towarzystwo Przyjaciół Prokocimia im. E. i A. Jerzmanowskich, stawiając sobie za jedno z głównych celów przypominanie zasług E. J. Jerzmanowskiego. Reaktywowano nagrodę E. i A. Jerzmanowskich.

S. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; W. Fijałkowski, *Polacy i ich potomkowie w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1978; B. Grzełosiński, *Do New Yorku, Chicago i San Francisco*, Warszawa 1983; J. Hulewicz, *Jerzmanowski Erazm Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI, Wrocław 1965; W. Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. III, Milwaukee 1905; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

JURKOWSKI JULIAN (ur. 13 II 1844 na Kujawach, zm. 22 XII 1913 w Apostoles w Argentynie), lekarz. Po upadku powstania styczniowego w 1863, jak wielu mu podobnych, wyjechał do Francji. Ukończył studia medyczne na Uniwersytecie w Montpellier, a za wybitne osiągnięcia w nauce otrzymał złoty medal. Opuścił Europę i wyjechał do Montevideo w Urugwaju, gdzie praktykował jako lekarz. Pracował w szpitalu na pobliskiej Wyspie Kwiatów (Isla de Flores), następnie w mieście Rocha. W 1876 objął kierownictwo nad nowo powstałą katedrą anatomii i fizjologii przy Wydziale Medycznym na Uniwersytecie w Montevideo. Przez krótki czas był zastępcą dziekana na uniwersytecie. Swoją bogatą księgozbiór z zakresu medycyny ofiarował miejscowemu uniwersytetowi, co było podstawą do utworzenia zbiorów Wydziału Medycznego. Ciężki klimat i nie najlepsze zdrowie zmusiły go do podjęcia decyzji o wyjeździe na leczenie do Francji. Wrócił w końcu do Urugwaju, a w miejscowości Salto założył prywatne sanatorium. Wyjechał do Argentyny, otwierając w górskiej miejscowości Cosquin k. Cordoby pierwsze w tym kraju sanatorium dla chorych na gruźlicę. Zamieszkał w osadzie Apostoles, miejscu, gdzie organizowały się pierwsze polskie osady rolne. Prowadził prywatną praktykę lekarską.

M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; S. Pyzik, *Jurkowski Julian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI, Wrocław 1965; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

K

KACZMAREK PAWEŁ (ur. 3 XII 1920 w Chodzieży), steward i piekarz na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 31 V 1945, wykonując obowiązki chłopca okrętowego, młodszego stewarda i piekarza, służył na transportowcu wojskowym *Sobieski*. Brał udział w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców z kapitulującej Francji, ewakuacji angielskiego złota z Wielkiej Brytanii do Kanady, desancie na Madagaskar, inwazji na Afrykę Północną, lądowaniu wojsk na Sycylii, pod Salerno, pod Anzio i lądowaniu w Normandii oraz 9 IX 1945 uczestniczył w operacji inwazyjno-desantowej na Malaję. W dn. 21-25 III 1946 podczas pierwszego rejsu *Sobieskiego* z Leith do Gdańska, nazwisko P. K. nie figuruje na liście członków załogi transatlantyka. Pozostał na emigracji, brak dalszych informacji.

Ku chwale bandery. Marynarskie wspomnienia z lat wojny..., Warszawa 1992; E. Obertyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków w 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KAMIŃSKI STEFAN (ur. 26 XII 1858 w Wielkim Księstwie Poznańskim, zm. 19 IX 1911 w Buffalo w Stanach Zjednoczonych), ksiądz, biskup Polskiego Niezależnego Kościoła Katolickiego w Ameryce. Służył w wojsku pruskim, za fałszerstwo dokumentów przebywał dwa lata w więzieniu. Po odbyciu kary w 1884 wyjechał z Królestwa Prus do Stanów Zjednoczonych. Wstąpił do zakonu franciszkanów w Pulaski w stanie Wisconsin. W 1896 po wyjściu z zakonu przyjął święcenia kapłańskie w Cleveland w stanie Ohio. Od tego czasu do 3 V 1907 pracował jako proboszcz parafii Świętego Różań-

ca w Buffalo w stanie Nowy Jork. 20 III 1898 został konsekrowany na biskupa. Był pierwszym przywódcą polskiego niezależnego ruchu religijnego w Stanach Zjednoczonych i biskupem Polskiego Niezależnego Kościoła Katolickiego, którego nie udało się na stałe zorganizować. Przyjął założenia Kościoła starokatolickiego, ale nie odrzucał prymatu papieża. Od 1898 wydawał polski tygodnik „Warta”, organ niezależnego Kościoła. W 1907 Polski Niezależny Kościół Katolicki obejmował ok. 75-100 tys. wiernych w 23 parafiach (wg. innych źródeł nigdy jednak nie zdołał zebrać więcej niż 35 tysięcy wiernych skupionych w 14 parafiach).

K. Dopierała, *Kamiński Stefan*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; W. Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. XIII, Milwaukee 1908.

KAPUŚCIŃSKI JÓZEF (ur. 10 X 1917 w Górze Leszczyńskiej, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), mat PMW; syn Franciszka i Anastazji. Po ukończeniu szkół w rodzinnej miejscowości w 1936 zgłosił się na ochotnika do PMW. Po odbyciu szkolenia rekruckiego na Oksywiu został skierowany na okręty podwodne. W II 1939 jako st. mar. nadt. otrzymał przydział na nowoczesny

Okręt podwodny ORP *Orzeł*

okręt podwodny *Orzeł*. We IX t. r. uczestniczył w ucieczce „dumy floty” z internowanego Tallina, dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Wielkiej Brytanii. Według metryki zgonu wydanej przez MW – Komenda Morska „Północ”, w dn. 8 VI 1940 zginął podczas pełnienia obowiązków wojskowych (siódmy patrol bo-

joy). Pośmiertnie awansowany na matę i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Ostatni rejs. Wielkopole na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; idem, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. I, cz. 5, *Kampania wrześniowa* 1939, Londyn 1962; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy PSZ na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Informacja J. Barylskiego, zbiory Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

KARASIŃSKI WŁADYSŁAW (ur. 23 II 1915 w Obłokach k. Kalisza, zm. 8 X 1943, zginął na północnym Atlantyku wraz z okrętem ORP *Orkan*), mat poborowy nadterminowy; syn Franciszka i Marii z d. Jajor. Jako członek załogi niszczyciela ORP *Orkan* w VII 1943 odbył rejs do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza, gen. W. Sikorskiego. Zginął na *Orkanie*, płynąc w eskorcie konwoju oznaczonego kryptonimem SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Był żonaty z Ellen Mary. Spadek po mężu został przekazany wdowie przez KMW w 1945. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (3x).

M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, msszp. w zbiorach autora; idem, *Ostatnia posługa*, „Za Wolność i Lud”, 1989, nr 26; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarsz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1981; J. Pertek, *mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampania na obczyźnie*, Londyn 1975; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

KARCZEWSKA WANDA MARIA (ur. 5 XII 1913 w Wieliczce, zm. 29 IX 1995 w Łodzi), powieściopisarka, poetka, dramaturg, krytyk teatralny i tłumacz. Dzieciństwo i lata szkolne spędziła w Kaliszu, gdzie w 1931 złożyła egzamin maturalny w tamtejszym Gimnazjum Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. Studiowała filologię klasyczną i dziennikarstwo na UW. Debiutowała w 1931 jako poetka, w 1937 wydała powieść marynistyczną *Ludzie spod żagli*, za którą otrzymała nagrodę marynistyczną im. Jerzego Szareckiego. W czasie II wojny światowej udzielała się na rzecz autonomii Wolnego Miasta Gdańska, z tego powodu była poszukiwana przez gestapo. Efektem śledztwa stało się dotarcie służb niemieckich do kaliskiego domu Karczewskiej i umieszczenie jej matki, Bronisławy Karczewskiej oraz brata, Józefa, w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu-Brzezince, gdzie obydwójce zginęli. Po 1945 przeniosła się do Poznania, następnie do Łodzi. W 1957 zamieszkała na rok w Szczecinie, gdzie pełniła funkcję zastępcy redaktora naczelnego tygodnika społeczno-kulturalnego „Ziemia i Morze”. Powieść z 1965 pt. *Weekend w Riverside* narodziła się jako echo amerykańskiej podróży W. M. K. z 1961. Nagrodzona nagrodą literacką miasta Poznania w 1960 i Łodzi w 1978. W 1988 otrzymała Honorowe Obywatelstwo miasta Kalisza. W. M. K. była członkiem Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 2011 w Kaliszu odbywa się Ogólnopolski Festiwal Poetycki im. Wandy Karczewskiej; festiwalowi towarzyszy konkurs poetycki.

Informacje ze zbiorów prywatnych autora.

KARGE JÓZEF (ur. 4 VI 1823 w Olędrach Terepolskich pod Opalenicą, zm. 27 XII 1892 w Princeton w Stanach Zjednoczonych), gen. armii amerykańskiej, prof., historyk, językoznawca;

syn Jakuba i Weroniki z d. Broniewicz. Pierwsze nauki pobierał w rodzinnych Olędрах, następnie kontynuował edukację w Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu. Studia uniwersyteckie rozpoczął we Wrocławiu na Wydziale Historii i Filologii, dalej w Paryżu i Berlinie. Po odebraniu dyplomu berlińskiego uniwersytetu został powołany do wojska i podczas rewolucji w 1848 był oficerem pruskiej kawalerii. Gdy dotarły do J. K. wieści o formowaniu wojska polskiego w Wielkopolsce, opuścił szeregi armii pruskiej i dołączył do powstańców L. Mierosławskiego. Po upadku powstania poznańskiego został aresztowany przez Prusaków. Udało mu się zbiec z twierdzy (w oczekiwaniu na wykonanie kary śmierci) i przedostał się za granicę, najpierw do Holandii, następnie do Francji, a w końcu do Anglii. W 1851 wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Początki były trudne, zaczął uczyć w szkole w Dunbury w stanie Connecticut. Po małżeństwie z wdową Marią Williams, Karge przeniósł się na stałe do Nowego Jorku. J. K. założył Klasyczną i Angielską Szkołę, która cieszyła się dobrą opinią i dużą popularnością. 18 X 1861 zgłosił się do wojsk Unii Północnej i otrzymał etat ppłk. w 1. Pułku Kawalerii stanu New Jersey, pozostając w tej formacji do 22 XII 1862. Podobno 7 VIII 1862 w potyczce pod Barnetts Ford przyczynił się do uratowania armii Virginii od rozbicia przez południowców, dowodzonych przez gen. Jacksona; kilka dni później został ranny pod Brandy Station, jednak nie opuścił pola walki i doprowadził do zwycięskiego jej końca. W XII t. r. z powodu odniesionych ran i złego stanu zdrowia, na własną prośbę, podał się do dymisji. Wnet jednak powrócił do służby wojskowej i wiosną 1863 wobec zagrożenia najazdem przez gen. Lee na New Jersey, powierzono mu dowództwo 2. Pułku Kawalerii i częściowo oddziałów Pensylwanii. W VI t. r. na krótko objął dowódz-

two całej jazdy stanu New Jersey. Podczas półtorarocznej służby wziął udział w siedmiu poważniejszych wyprawach przeciwko wojskom konfederackim, stoczył wiele bitew i dziesiątki potyczek. Działal w stanach Missisipi, Tennessee, Kentucky, Arkansas i Luizjanie. 2 V 1864 wstąpił się zwycięstwem pod Bolivar nad przeważającymi siłami przeciwnika. W VII t. r. jako brygadier odniósł zwycięstwo pod Grand Gulf. W VIII t. r. w dowód uznania za waleczność i cenne zasługi dowodził 2. Dywizją Jazdy w korpusie kawalerii zachodniego okręgu Tennessee. Pod koniec 1864 jako dowódca brygady w ekspedycji gen. Griersona do stanu Missisipi, odniósł zwycięstwo pod Verona Station i pod Egyp. W lecie 1864 został mianowany gen. bryg., ale na zatwierdzenie tego stopnia przez Kongres Stanów Zjednoczonych czekał do połowy marca 1865. Na początku 1865 działał w rejonie Nowego Orleanu, a po zakończonej wojnie aż do demobilizacji był komendantem południowego okręgu Missisipi. Od 1867 do 1870 pomimo tytułu gen. byrg. w armii Stanów Zjednoczonych przyjął stanowisko por. w 8. Pułku Kawalerii, będąc komendantem terytorium stanu Nevada. 1 II 1870 otrzymał przydział do 9. Pułku Piechoty w New Jersey. 1 I 1871 na własną prośbę został zwolniony ze służby w wojsku. Jeszcze w 1870 został zaproszony do Kolegium New Jersey w Princeton, gdzie z tytułem prof. zaczął wykładać na Katedrze Języków i Literatur Słowiańskich. Sława i zasługi J. K. były znaczne. Jako jedyny Polak walczący w wojnie secesyjnej w Stanach Zjednoczonych znalazł się w monumentalnej *National Encyclopedia of America Biography*. W 1863 został członkiem Komitetu Polskiego, które zostało założone w Nowym Jorku. Przez lata pobytu w Ameryce utrzymywał korespondencję ze swoją rodziną w Wielkopolsce i z proboszczem z Opalenicy. Zmarł na atak serca. Każdego roku, obchodzony jest 4 VII uroczysty dzień poświęcony pamięci generała J. K. w Princeton; podobnie czynią inne stany i miasta oraz burmistrzowie m. in. Cleveland, Ohio, Elizabeth i Sayville. Podczas 22-letniej profesury na uniwersytecie w Princeton zasiadał również

w radzie miejskiej, troszcząc się o interesy ogółu obywateli. W IV 1938 W. Wojciechowski, pochodzący z Wielkopolski, odnalazł grobowiec gen. J. K. na cmentarzu w Princeton. 19 IV 1986 Szkoła Podstawowa nr 1 w Opalenicy przyjęła imię gen. Józefa Karge.

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; T. Bartkowiak, *Bił się za sprawę, którą uważał za świętą...*, „Wprost”, 1984, nr 102; idem, *Pańskie zasługi pozostaną w naszej pamięci*, „Wprost”, 1985, nr 110; idem, *Zasłużył na pamięć potomnych*, „Gazeta Poznańska” z 14 maja 1986; J. W. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966; K. Dopierała, *Karge Józef*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; W. Fijałkowski, *Polacy i ich potomkowie w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1978; idem, *W niebieskich mundurach Unii*, „Express Wieczorny”, 1989, nr 142; B. Grzełowski, *Do New Yorku, Chicago i San Francisco*, Warszawa 1983; idem, *Jedna z polsko-amerykańskich biografii*, „Życie Warszawy”, 1975, nr 134; idem, *Polacy w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1776-1865*, Warszawa 1976; idem, *Polski zapis w cywilizacji amerykańskiej*, „Życie Warszawy”, 1974, nr 163; B. Grzełowski, I. Rusinowa, *Polacy w wojnach amerykańskich 1775-1783, 1861-1865*, Warszawa 1973; M. Haiman, *Historia udziału Polaków w amerykańskiej wojnie domowej*, Chicago 1928; Z. Klejn, *Kariery Polaków*, „Głos Robotniczy”, 1971, nr 7; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; J. H. Retinger, *Polacy w cywilizacjach świata do końca wieku XIX*, Warszawa 1937; W. Sulewski, *Konterfekty dziwnych Polaków*, Warszawa 1973; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; M. Zgórnjak, *Karge Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, Wrocław 1966-1967; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KARŁOWSKI WIKTOR (ur. 21 XII 1848 w Krojankach w Poznańskim, zm. 25 IV 1896 w Stanach Zjednoczonych), emigrant, pisarz, dziennikarz. Jako uczeń Gimnazjum w Trzemesznie w 1863 dołączył do walczących w powstaniu styczniowym, pod rozkazami niejakiego Wierzbńskiego. Z powodu rozbicia oddziału W. K. wrócił do Poznańskiego, gdzie został zatrzymany przez władze pruskie i osadzony na trzy miesiące w więzieniu. Relegowany z Gimnazjum trzemeszeńskiego, pobierał następnie naukę w zawodzie mierniczego, lecz na skutek wydarzeń politycznych wyjechał do Francji. Zaciągnął się w V 1865 do Legii Cudzoziemskiej i wziął

udział w ramach francuskiej ekspedycji do Meksyku. Następnie służył na terenie Algierii, gdzie jednakże Rada Wojenna w Oranie skazała go na trzy lata więzienia za udział w kradzieży dwóch mułów należących do skarbu państwa, za co pozbawiono go Medalu Meksyku. Po zakończeniu wojny francusko-pruskiej w 1871 wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Pracował jako dziennikarz w różnych czasopismach. Od 1886 jest w redakcji „Gazety Polskiej” wydawanej w Chicago, będąc już znany jako autor pamiętnika *Z przygód tułacza* (1884, 1906), powieści historycznej *W oczach śmierci* (1885) i książki o polonusach w Oregon, pt. *Na dalekim Zachodzie* (1885). Poza działalnością dziennikarsko-pisarską był również posłem z ramienia partii robotniczej stanu Illinois w Springfield. Był członkiem tzw. Gwardii Pułaskiego oraz Związku Narodowego Polski i Towarzystwa Jana III Sobieskiego. Zginął pod kołami pociągu.

M. Borowiak, *Karłowski Wiktor*, [w:] *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; R. Bielecki, *Polacy w Legii Cudzoziemskiej 1831-1879*, Warszawa-Lódź 1992; J. Knopek, *Karłowski Wiktor*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; E. Kozłowski, *Karłowski Wiktor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; W. Kruszką, *Historia Polska w Ameryce*, t. IV, Milwaukee 1905; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

KARNKOWSKI STANISŁAW h. Junosza (ur. 10 V 1520 w Karnkowie w ziemi dobrzyńskiej, zm. 8 VI 1603 w Łowiczu), mąż stanu, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Był orędownikiem naszego dominium Maria Baltici. Od 1565 pełnił funkcję sekretarza wielkiego koronnego, później referendarza wielkiego koronnego. Gdy w 1567 został mianowany biskupem wrocławskim, w granicach jego diecezji leżał Gdańsk i ziemie pomorskie. 18 IX 1568, jako przewodniczący specjalnej komisji wysłanej przez króla Zygmunta Augusta, miał przeprowadzić śledztwo w Gdańsku w związku z nieprzyjawnymi poczynaniami władz miejskich wobec floty polskiej. W latach 1569-1570 przewodził komisji sejmowej do spraw gdańskich, która

przygotowała nowe statuty dla Gdańska, wiążące je bardziej z Polską. Komisja opracowała też słynne później „Statuty Karnkowskiego”, które, obejmując 67 artykułów, przedstawiały całokształt zwierzchnich praw króla i Rzeczypospolitej w Gdańsku. Podczas sejmu warszawskiego w VI 1570 komisarze podjęli dyskusję nad sprawą władania morzem, a S. K. wygłosił obszerną mowę, będącą obroną stanowiska polskiego w sprawie portu i morza. Osłabienie pozycji Komisji Morskiej nastąpiło po śmierci Zygmunta Augusta (1572), który w osobie późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski (1581) miał swego popiecznika w sprawach rozbudowy floty na wzór marynarki duńskiej czy szwedzkiej. Mimo że statuty zostały zatwierdzone i ogłoszone w 1572, opinia publiczna nie była przygotowana na przyjęcie programu królewskiego. S. K. w znakomitym dziele *De iure provinciali terrarum, maiorumque civitatum Prusiae*, dał świadectwo, że ostatni z dynastii Jagiellonów doskonale rozumiał potrzebę posiadania floty i władania portami, wybrzeżami czy samym morzem. Dziesięć lat po elekcji Stefana Batorego (koronowany w 1585) zostały zlikwidowane wszystkie postanowienia Komisji Karnkowskiego. Bez wątpienia był to największy cios dla sprawy marynarki polskiej w XVI w. Jeden z punktów statutu arcybiskupa mówił, iż to król Polski decydował i orzekał o prawie otwierania i zamykania portu gdańskiego; z tych praw zrezygnował Batory i od tego momentu nastąpił upadek znaczenia systemu kaperskiego i celowość (o co walczył Zygmunt August) istnienia bandery królewskiej na Bałtyku. S. K. zwalczał ruch reformatorski. Wydał zbiory swych listów, kazań i pism. Został pochowany w Kaliszu, w ufundowanym przez siebie kościele św. Wojciecha i św. Stanisława Biskupa, w 1798 jego doczesne szczątki przeniesiono do bazyliki kolegiackiej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, gdzie spoczywają do dzisiaj.

E. Kotarski, *Kto ma państwo morskie...*, Gdańsk 1970; H. Kowalska, *Karnkowski Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; K. Lepszy, *Dzieje floty polskiej*, Gdańsk-Bydgoszcz-

-Szczecin 1947; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, cz. 1, „Nurt”, 1987, nr 7; J. Wójcicki, *Dzieje Polski nad Bałtykiem*, Warszawa 1972; idem, *Polacy zasłużeni dla morza i Pomorza*, „Morze”, 1967, nr 7; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011.

KARWOWSKI ADAM FERDYNAND (ur. 22 III 1873 w Ostrowie Wlkp., zm. 13 IX 1933 w Poznaniu), prof. dermatologii i wenereologii Uniwersytetu Poznańskiego, lekarz okrętowy, podróżnik; syn Stanisława i Marii z d. Pstrokońska. W 1891, po zdaniu matury w gimnazjum w Głubczycach, podjął studia uniwersyteckie w Würzburgu, potem kształcił się w Lipsku, Fryburgu, Monachium, Berlinie i Innsbrucku. W 1895 uzyskał tytuł doktora medycyny we Fryburgu Badenskim. Od 1896 służył w niemieckiej marynarce handlowej jako lekarz okrętowy. W tym czasie odbył pierwszą podróż dookoła Ameryki Południowej. Po powrocie z podróży oddał się dalszej nauce i pracował jako lekarz w szpitalu. Po raz kolejny wyszedł na morze; jako lekarz okrętowy na parowcu *Itaparika* wziął udział w rejsie do Brazylii. Następnie na statku *Kanclerz* odbył rejs do Mozambiku, Transwalu (Afryka Południowa), Indii. Podczas podróży nie ograniczał się do pracy medycznej, w czasie przerw w rejsach wyprawiał się pieszo w głąb odwiedzanego kraju, starannie rejestrując wszędzie spotkania z Polakami. Plonem peregrinacji z rejsów do Afryki Południowej i południowo-zachodnich wybrzeży Ameryki Południowej były relacje: *Na pokładzie „Kanclerza”* i *„Itapariki”* (1900) oraz pamiętnik z podróży po Chile w 1896. Od 1900 mieszkał w Poznaniu, pracując jako lekarz chorób skórnych i wenerycznych. W latach I wojny światowej był lekarzem w armii niemieckiej i przebywał na froncie francuskim. W 1919 wstąpił do WP (w stopniu mjr, później awansował do ppłk), prowadził wojsko-

wy szpital skórno-weneryczny w Poznaniu. W 1922 otrzymał nominację na stopień naukowy – prof. nadzwyczajnego i był dyrektorem kliniki dermatologicznej UP. Był redaktorem naczelnym „Nowin Lekarskich”, dziekanem Wydziału Lekarskiego UP, współzałożycielem Związku Lekarzy Państwa Polskiego, założycielem i prezesem Związku Lekarzy Zachodniej Polski, wiceprezesem i członkiem honorowym Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego, członkiem honorowym Jugosłowiańskiego Towarzystwa Dermatologicznego, współtwórcą Związku Lekarzy Słowiańskich i Związku Dermatologów Słowiańskich. Zmarł nagle na XIV Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu. Został pochowany na cmentarzu Św. Marcina w Poznaniu. W czasie II wojny światowej prochy A. F. K. zostały przeniesione i złożone do grobu na cmentarzu w Luboniu. Budynek przy ul. Skarbowej 9 (obecnie ul. Taczaka, siedziba Okręgu Wielkopolskiego Związku Lekarzy Państwa Polskiego), nazywany był Domem Lekarskim im. Adama Karwowskiego. W 1934 umieszczono na tym budynku tablicę pamiątkową (zniszczona). W 1973 na budynku Szpitala Miejskiego im. J. Strusia w Poznaniu umieszczona została tablica upamiętniająca Adama Karwowskiego. W Lesznie Wlkp. nazwisko rodziny Karwowskich zostało nadane jednej z ulic.

M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, mszp. w zbiorach autora; idem, *Lekarz okrętowy i podróżnik*, „Gazeta Ostrowska”, 1997, nr 6; A. Dzieczkowski, *Karwowski Adam Ferdynand*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; A. Karwowski, *Na równiku i w Rio*, do druku przygotował J. Pietrzak, „Gazeta Ostrowska”, 1997, nr 6; K. Marchlewicz, *Lekarz w podróży. Młodzieńcze rejsy Adama Karwowskiego*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; A. Straszynski, *Karwowski Adam Ferdynand*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967.

KASIOR JAN (ur. 10 I 1893 w Rosko k. Wieleńia), mechanik okrętowy na statkach PMH. W IV 1927 otrzymał uprawnienia mechanika okrętowego III kl. Od 29 X 1939 do 30 X 1940

na stanowisku II mechanika na statku *Stalowa Wola*. Jako I of. mechanik pływał na drobnicowcu *Borysław*. Od VII 1943 do VI 1944 wziął udział w konwojach atlantyckich na Daleki Wschód i do Australii. Od 11 IV 1945 do 16 V t. r. przesunięty do rezerwy GAL-u. Przez dwa miesiące był II mechanikiem na *Bałtyku*. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KASPERKOWIAK MARIAN (ur. 2 II 1911 w Żninie, zm. 6 II 1943 na północnym Atlantyku), st. mar. w PMH. Od 28 VIII 1939 do 28 X 1941 zamustrowany na statku *Warszawa*; u schyłku pierwszego roku II wojny światowej załoga tej jednostki prowadziła ożywioną działalność na Morzu Śródziemnym, przewożąc polskich uchodźców cywilnych i wojskowych z portów greckich i jugosłowiańskich do Francji. Od 29 IV 1942 do 6 II 1943 jest na węglowcu *Zagłoba*, chodząc w konwojach północnoatlantyckich. Statek *Zagłoba*, idąc w konwoju SC. 118 z Nowego Jorku do Wielkiej Brytanii, został storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 262*. Nikt z załogi się nie uratował. Odnaczony Krzyżem Walecznych.

M. Borowiak, *Żelazne rekiny Dönitza*, t. 2, Warszawa 2009; T. Falba, *Zagadka „Zagłoby”*, „Nasze Morze”, 2006, nr 10; B. Justynowicz, *Daleko od brzegu*, Warszawa 1973; J. Miciński, S. Koliczki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KASPROWICZ BOLESŁAW PIOTR junior, (ur. 2 XII 1895 w Gnieźnie, zm. 9 XII 1982 w Sopocie), prof. nauk polityczno-ekonomicznych; syn Bolesława Michała, znanego przemysłowca i działacza społecznego. Wychowany w patriotycznej rodzinie. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Gnieźnie. W 1904 rozpoczął naukę

w gimnazjum gnieźnieńskim. Jak sam pisze w swoich wspomnieniach, „wiódł żywot beztroski hulaki małego nicponia”, co spowodowało, że rodzice przekazali go do ks. Damsa, który zajmował się wychowaniem chłopców prywatnie. Następnie pobrał naukę w tzw. szkole obywatelskiej w Rawiczu, czyli szkole podstawowej z językiem francuskim. Pobyt tam okazał się jednak „niewypałem”, wobec czego w 1906 dalszą naukę rozpoczął w tzw. Pedagogium w Ostrowie pod Wieleniem, mieszczącym się w magnackiej rezydencji Sapiehów. Od 1910 do 1912 kolejną szkołą była placówka w Bydgoszczy (obecnie Liceum im Staszica). Będąc uczniem gimnazjalnym, brał udział w młodzieżowym tajnym ruchu niepodległościowym. W 1911 znalazł się wśród założycieli Towarzystwa Tomasza Zana. W latach 1916-1918 studiował w Wyższej Szkole Handlowej w Berlinie. W 1918 zasłużył się w walkach o wyzwolenie Gniezna i Trzemeszna w czasie powstania wielkopolskiego. Po studiach w Berlinie kontynuował naukę na UP i w 1923 jako pierwszy z Polaków otrzymał doktorat nauk ekonomiczno-politycznych u prof. Taylora. Podjął pracę w przedsiębiorstwie handlu zagranicznego, współpracował z polskimi instytucjami i organizacjami w Wolnym Mieście Gdańsku. Od XII 1930 mieszkał na stałe w Gdyni, wtedy został dyrektorem Biura Rady Interestantów Portu w Gdyni. Współtworzył Towarzystwo Naukowe, był współwydawcą dziesięciu „Roczników Rady...”. Pracował jednocześnie w Instytucie Handlu Morskiego, zasiadał w Radzie Miejskiej w Gdyni oraz przewodniczył sekcji morskiej Polskiego Zrzeszenia Dziennikarzy i Publicystów. Mimo zawieruchy wojennej, w latach 1939-1945 prowadził wykłady dla słuchaczy Instytutu Morskiego Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W tym czasie zrodziła się koncepcja morskich uczelni, którą B. K. zrealizował po wojnie. Na Wybrzeże wrócił po 1945 i wy-

kladał w Wyższej Szkole Handlu Morskiego w Gdyni (WSHM). W 1948 został dyrektorem WSHM, powołał do życia Katedrę Ekonomiki Portów. Po przemianowaniu WSHM na Wyższą Szkołę Ekonomiczną piastował stanowisko rektora w latach 1948-1951 oraz 1962-1965. W 1946 zawiązał oddział Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Od 1958 do 1966 był prezesem oddziału Polskiej Izby Handlu Zagranicznego. W 1963 został prof. zwyczajnym. W 1975 Uniwersytet Gdański nadał mu tytuł doktora honoris causa, w podobny sposób postąpiła niemiecka uczelnia w Rostocku. Profesor przekazywał nie tylko swą ogromną wiedzę, ale również umiłowanie morza. Był członkiem PAN-u. W jego dorobku jest 200 pozycji wydawniczych, 11 książek i 6 skryptów, głównie z dziedziny handlu morskiego, a także liczne wspomnienia. Wydał książkę *Byłem juniorem* (1965), która przedstawia losy portu gdyńskiego. Organizował rozwój polskich portów morskich. Był prezesem Polskiego Towarzystwa Naukowego. Jego wolą było, by po śmierci cały bogaty księgozbiór naukowy otrzymała Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego w Sopocie; od 2 VII 1987 placówka ta nosi imię prof. Kasprowicza. Odznaczony Wielkim Krzyżem Powstańczym, Orderem „Polonia Restituta”, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Pochowany na cmentarzu komunalnym w Sopocie.

M. Borowiak, *Dwie nieszczęśliwe siódemki*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 19; idem, *Porty w „małym palcu”*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 37; G. Danielewicz, *Naukowiec i wychowawca*, „Dziennik Bałtycki” z 5-7 czerwca 1985; *Dzieje Gniezna*, pod red. J. Topolski, Warszawa 1965; B. Kasprowicz, *Byłem juniorem*, Gdynia 1965; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; J. Pertek, *Zwizki Wielkopolski z morzem*, cz. 2, „Nurt”, 1987, nr 8; A. Piskozub, *Polska morska. Czyn XX wieku*, Gdańsk 1986; Z. Sójka, *Bolesław Kasprowicz*, Gdańsk 1971; Z. Wygocki, *Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Poznań 1988; W. Występski, *Profesor Bolesław Kasprowicz junior*, „Kronika Wielkopolski”, 1997, nr 1.

KASPROWICZ MAKSYMILIAN LEON (ur. 12 X 1906 w Swarzędzu, zm. 1 XII 1986 w Gdyni), malarz, pedagog. W latach 1928-1933 studiował na Wydziale Malarstwa i Witrażownictwa

w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Zdobniczych w Poznaniu. Dyplom otrzymał jako eksternista w gdańskiej Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych – PWSSP (obecnie Akademia Sztuk Pięknych) w 1955. Od 1935 mieszkał w Gdyni. Po zakończeniu działań obronnych we IX 1939 został internowany przez Niemców i skierowany do pracy przymusowej w elektrowni w Gdańsku. W 1945 otrzymał pracę w Pracowni Graficznej Informacji i Propagandy w Gdyni, później w Wojewódzkim Wydziale Kultury i Sztuki. W latach 1948-1959 uczył rysunku i malarstwa w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych w Gdyni oraz w latach 1951-1952 także na Politechnice Gdańskiej. Od 1952 adiunkt, w 1957 doc. PWSSP, gdzie prowadził pracownię rysunku, a następnie malarstwa. W latach 1962-1964 prodziekan, a od 1968 do 1972 dziekan Wydziału Malarstwa. Od 1974 do 1976 kierownik Katedry Malarstwa i Rysunku na Wydziale Malarstwa i Rzeźby. W 1977 przeszedł na emeryturę. Malował akty, pejzaże miejskie i widoki polskiego wybrzeża, portrety. Wziął udział w ponad 40 wystawach zbiorowych w kraju i za granicą (USA, Wielka Brytania, Dania, Francja, ZSRS). Wziął udział także w kilkunastu wystawach indywidualnych w kraju i za granicą.

M. Jankiewicz-Brzostowska, *Kasprowicz Maksymilian Leon*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012.

KASPRZAK JAN (ur. 22 XII 1911 w Poznaniu, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym); bosmat; syn Walentego. We wrześniu 1939 za współudział w brawurowej ucieczce okrętu podwodnego *Orzeł* z internowania w Tallinie i dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Wielkiej Brytanii, odznaczony Krzyżem Walecznych. 23 V 1940 wyszedł na *Orle* na siódmy, jednocześnie ostatni patrol bojowy, w rejon na zachód od wylotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Brak depeszy o powstałym opóźnieniu związanym z powrotem okrętu do bazy zmusił Admiralicję brytyjską do uznania jednostki za straconą. Pośmiertnie awansowany na stopień bosmanmata i odznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 5; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

KASZTELAN ANTONI (ur. 27 IV 1896 w Gryżynie k. Kościana, zm. 14 XII 1942 w Królewcu), kpt. mar., szef kontrwywiadu; syn Pawła i Agnieszki z d. Dudziak. Uczęszczał do szkół w Gryżynie, Kościanie, Poznaniu i Międzyrzeczu. Od pierwszych lat gimnazjalnych dawał się we znaki nauczycielom niemieckim, podkreślając zawsze swoją patriotyczną postawę, zakładał koła sportowe i harcerskie dla Polaków. W 1915 uzyskał maturę w gimnazjum w Kościanie. W 1916 został wcielony do armii niemieckiej i otrzymał przydział do artylerii. Na froncie walczył w szeregach 5. Dolnośląskiego Pułku Artylerii Ciężkiej z Głogowa. Dwukrotnie ranny, w tym ciężko pod Verdun we Francji. Pod koniec I wojny światowej (październik 1918) zdemobilizowany jako podoficer artylerii. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. 31 XII 1918 zaciągnął się w szeregi walczących w powstaniu wielkopolskim. Jako sierżant przydzielony do 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich, odznaczył się w bojach w rejonie Leszna Wlkp. i Kościana. Od 4 II 1919 do 4 III 1920 słuchacz Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych Piechoty w Poznaniu. 5 VII 1920 awansowany na stopień ppor. piechoty. Wtedy to cały swój majątek (ok. 20 tys. marek) ofiarował Skarbowi Państwa. Wkrótce skierowany na front trwającej wojny polsko-sockieckiej. Od 1921 do 1930 służył w 49. Pułku Piechoty w Kołomyi. Od 1930 do 27 IX 1931 d-ca kompanii w Szkole Podchorążych Piechoty w Gródku Jagiellońskim. 28 XI 1931 otrzymał

przydział do Batalionu Morskiego w Wejherowie, będąc kolejno adiutantem, szefem Sztabu baonu i d-cą kompanii. W połowie 1934 skierowany do Dowództwa Floty w Gdyni. Od 1935 kierownik SRI (gdynska placówka polskiego kontrwywiadu). W 1936 otrzymał awans na stopień kpt. piechoty, z prawem noszenia munduru marynarzy wojennej. W latach poprzedzających niemiecką agresję na Polskę odznaczył się szczególnymi osiągnięciami w tropieniu, wykrywaniu hitlerowskich szpiegów i agentów operujących na polskim wybrzeżu. We IX 1939 walczył w obronie Helu; pełnił obowiązki szefa kontrwywiadu w Dowództwie Obrony Wybrzeża. Nie skorzystał z możliwości ewakuacji w głąb kraju. 1 X t. r. kontradmirał → Józef Unrug oddelegował go razem z komandorami Stefanem Frankowskim i Marianem Majewskim na rokowania kapitulacyjne w sopockim Grand Hotelu z dowódcą Wehrmachtu w Zatoce Gdańskiej – gen. lotnictwa Leonardem Kaupischem. 2 X t. r. dostał się do niewoli i przebywał w oflagach: X B Nienburg i X A Itzehoe oraz stalagu XX A. W 1940 został wbrew konwencji genewskiej oddany w ręce Gestapo. W śledztwie był bity i torturowany. W XI 1941 przewieziony, jako więzień polityczny, do obozu koncentracyjnego w Stutthofie; od początku pobytu w obozie włączył się do pracy konspiracyjnej, obsługiwał aparat radiowy i krótkofalówkę, która sam zmontował. Brytyjski rząd wyraził chęć wymiany A. K. za Kplta Wernera Lotta, dowódcę okrętu podwodnego, który dostał się do niewoli po tym, jak jego *U 35* został zatopiony 29 XI 1939 na Morzu Północnym przez brytyjskie niszczyciele HMS *Kingston*, HMS *Icarus* i HMS *Kashmir*. Rozmowy, pomimo zaawansowanego poziomu, zostały przerwane przez samego Joachima von Ribbentropa. Zakazał on dalszych pertraktacji, zaznaczając, że wymiana taka byłaby niesprawiedliwa. 13 I 1942 skazany na czterokrotną karę śmierci. Od VI t. r. pozostawał w Gdańsku, następnie odesłany do Królewca, gdzie został zgilotynowany. Niemcy przekazali ciało Instytutowi Anatomii Uniwersytetu Królewieckiego. Miejsce spoczynku nie jest znane, symboliczny grób znajduje się

na cmentarzu Witomińskim w Gdyni w kwadracie 39, tablica pamięci w gdyńskim kościele NMP, w Wejherowie przy ul. 1 Maja znajduje się tablica upamiętniająca śmierć tego niezłomnego człowieka. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (pośmiertnie), Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2010, pośmiertnie).

M. Borowiak, *Nie zapisane karty. Jeszcze o kpt. mar. Kasztelanie*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 3; idem, *Ofiara nienawiści*, „Wiadomości Kościańskie”, 1995, nr 12; idem, *Żelazne reki Dönitza*, t. 2, Warszawa 2009; S. Datner, *Zbrodnie Wehrmachtu na jeńcach wojennych w drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1964; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1984; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; A. Olejko, *Morski Dywizjon Lotniczy*, Pruszków 1992; J. Pertek, *Kasztelan Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N. Y. 1987; A. Rzepniewski, *Obrona Wybrzeża w 1939*, Warszawa 1970; J. S. Serednicki, *Zdeptali Konwencję Genewską*, „Wrocławski Tygodnik Katolików”, 1959, nr 42; *Wierni niepodległej*, pod red. P. Bauer, J. Zielonka, Kościan 2005; Dokumenty i korespondencja J. Pertka z M. O. Kasztelan, w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; „Gazeta Polska” z 20 września 2006; Centralne Archiwum Wojskowe, Akta Personalne sygn. AP 1769/89/2214.

KASZUBA STEFAN (ur. 25 VII 1924 w Krotoszynie), st. mar. na statkach PMH. Od 8 X 1940 do 28 XII 1941 jako chłopiec messowy służył na statku *Lechistan*. Brał udział w konwojach atlantyckich. Od II do VIII 1942 pływał na *Roze-wiu*, a jako st. mar. na *Wiśle*. 16 VIII 1943 przeszedł do rezerwy. Od 24 IX t. r. znów w PMH, na statkach *Śląsk* i *Kielce*. Po 3 VII 1945 dalsze losy nie są znane.

J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KASZUBSKI MIECZYŚLAW (ur. 4 XII 1910 w Poznaniu), kucharz na statkach PMH.

Od 17 V 1940 do 9 VIII 1944 służył na drobni-cowcu *Morska Wola*. Wziął udział w konwojach atlantyckich, rejsach na Morzu Północnym, Morzu Śródziemnym. W VIII 1944 urlopowany. Od 28 t. m. do 5 V 1945 ponownie pływał na *Morskiej Woli*. Brak dalszych informacji.

J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków*, Gdynia 1989; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

Kawecki Leon (ur. 10 IV 1911 we wsi Łąd k. Słupcy), steward na statkach PMH. Od 17 VII 1941 do 21 VII 1942 pływał na statku pasażersko-drobnicowym *Kościusko*. Statek jako transportowiec wojskowy pływał na Morzu Śródziemnym. Następnie został zamustrowany na statek holenderski, na którym uległ wypadkowi. 22 V 1943 orzeczeniem komisji lekarskiej niezdolny do dalszej służby na morzu. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

Keller (ur. XIX w. w Poznańskim), ksiądz, pielgrzym. W 1872 uczestniczył w zbiorowej wyprawie do Ziemi Świętej, pielgrzymka wiodła utartym szlakiem z Triestu przez Korfu (ob. Kër-kira), Syrię, Chios, Rodos, Cypr do Bejrutu, dalej do Jaffy i Jerozolimy, a następnie do Morza Martwego. Drugi trakt prowadził do Betlejem, Nazaretu, przez góry Tabor, Hajfę, stąd statkiem do Egiptu, gdzie zwiedził Kair. W drodze powrotnej zatrzymał się w Konstantynopolu. Był na Węgrzech.

J. Bystroń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930.

Kempa Franciszek (ur. 17 X 1913 w Poznaniu), cieśla na statkach PMH. Od 16 IV 1941 do 9 I 1943 pływał na węglowcu *Zagłoba* i brał udział w konwojach północnoatlantyckich. W styczniu t. r. zszedł ze statku w Nowym Jorku w celu nabycia praktyki w amerykańskich stoczniach okrętowych. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

Kęszycki Daniel (ur. 1 VII 1884 w Londynie, zm. 29 X 1936 w Poznaniu), marynarz, ziemianin, właściciel majątku w Błociszewie k. Śremu, działacz narodowy, uczestnik powstania wielkopolskiego, konsul generalny RP w Opolu; syn Stefana i Margaret z d. Marphy (Irlandka), która zmarła pięć lat po ślubie. Ojciec, Stefan, który tymczasem dorobił się sporego majątku, przeniósł się do Francji, gdzie ożenił się po raz drugi z Estellą D'Epouville i zakupił rezydencję w Ville d'Avray. Syn D. K. chodził do szkół w Paryżu i Londynie. Idąc śladem ojca, Stefana – syna ziemiańskiego rodu osiadłego w Błociszewie, który po udziale w powstaniu styczniowym wyemigrował z kraju i pracował jako lekarz okrętowy na irlandzkim statku (pływał między innymi po morzach Dalekiego Wschodu) oraz dziadka ze strony matki, którzy przez kilkanaście lat pływali na statkach handlowych, postanowił poświęcić się morskemu rzemiosłu. D. K. ukończył w stopniu porucznika Królewską Akademię Marynarki Handlowej w Londynie, po kilkuletniej służbie awansował na stopień kapitana. Po śmierci ojca D. K. został sprowadzony przez swoją babkę Florentynę (matkę Stefana) do Polski i w 1908 objął rodzinny majątek składający się z Błociszewa i Gaju koło Śremu oraz Polwicy w powiecie średzkim. Odbił praktyki rolnicze w dobrach hr. Krzysztofa Mielżyńskiego w Brzostowni i Mchach. Dopiero wtedy nauczył się mówić po polsku (biegle mówił po angielsku i francusku) i rychło stał się gorącym patriotą. Uciekając w chorobę uniknął skutecznie służby w wojsku niemieckim na froncie podczas I wojny światowej. Swoją antypruską postawę okazał, między innymi wieszając w swoim pokoju podczas I wojny światowej portret króla Wielkiej Brytanii, Jerzego V. Zimą 1919 wziął aktywny udział w organizowaniu powstania wielkopolskiego, dowodził oddziałem powstańczym w Śremie. Wrażenia i uwagi z powstańczego zrywu zawarł na kartach książki *Wspomnienia z 1919-1922. Księga I. Udział Śremu w Powstaniu*

Wielkopolskim (Śrem 1932), przetłumaczonej z francuskiego (gdyż j. polskim w piśmie nie władał) przez jedną z jego córek, Janinę. Od wiosny 1919 do końca 1921 był konsulem generalnym R. P. w Opolu. Przyjaźnił się z Wojciechem Korfantym, choć nie podzielał zbyt wielkiego zaufania, jakim ten polityk darzył niektórych oficerów angielskich z misji zachodnich. W 1923 wycofał się w zacisze domowe do Błociszewa. Gośćmi w Błociszewie bywali np. Janusz Kusociński, Stefan Rowecki (późniejszy dowódca AK), Edward Raczyński (późniejszy prezydent RP w Londynie). W 1933 w czasopiśmie „Światowid” opublikował artykuł, w którym polemizował z twierdzeniami niemieckich historyków o niepolskim pochodzeniu Pomorza, przetłumaczył go też na język angielski i francuski i rozesłał do europejskich polityków i gazet. Zmarł w 1936 na zapalenie płuc w poznańskim szpitalu. Został pochowany w mundurze angielskiego marynarza w rodzinnym grobowcu w Błociszewie.

D. Kęszycy, *Z dni powstania wielkopolskiego*, Poznań, 2005; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; *Słownik biograficzny Śremu*, red. D. Płygawko, A. Podsiadły, Śrem 2008; Informacja od M. Pruszyńskiej w zbiorach prywatnych autora; Rozmowa O. Chrzanowskiej z Marcinem hrabią Kęszyckim herbu Nałęcz, www.web.archive.org.

KICIŃSKI TADEUSZ (ur. 20 X 1920 w Sierakowie k. Poznania, zm. 8 VII 1944, zginął u wybrzeży Normandii), st. mar. PMW; syn Stanisława i Pauliny z d. Lück. Członek załogi lekkiego krążownika ORP *Dragon*. W III 1944 uczestniczył w ćwiczeniach przedinwazyjnych w oparciu o bazy południowego wybrzeża Anglii w Cowes na wyspie Wight oraz w Portland. Od 6 VI do 8 lipca t. r. brał udział w inwazji Normandii na wschodnim skrzydle w sektorze brytyjskim, prowadząc ogień w rejonie Caen. Znalazł się wśród poległych z powodu storpedowania krążownika przez niemiecką „żywą torpedę”. Żonaty z Sylią Dulcią. Pogrzeb morski odbył się w odcinku inwazyjnym „Juno”.

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; J. W. Dyskant, *Nawodne bliźniaki*, Warszawa 1985; E. Kosiarz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

KIERSKI EUSTACHY BONAVENTURA (ur. 1852 w Poznaniu, zm. XII 1905 w Australii), marynarz, emigrant. W 1880 przypłynął do Queensland w Australii, gdzie zajmował się sprzedażą owiec w okręgu Long Longreach. W 1895 ożenił się z Agnes Blanche Hutchinson, miał trzy córki. Znany jako „Count Kierski” – Hrabia Kierski. Wśród miejscowej społeczności miał opinię wybitnej osobistości („a distinguished character”).

L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; idem, *Poles in Australia and Oceania 1790-1940*, Sydney 1987.

KIERZKOWSKI ALEKSANDER EDWARD (ur. 21 XI 1816 w Duchach k. Poznania, zm. 4 VIII 1870 w Saint Ours pod Montrealem), żołnierz, inżynier, ekonomista, działacz polityczny w Kanadzie; syn → Jakuba Filipa i Marianny Ludwigi z d. Liebermann. Został ochrzczony 20 X 1817 w Odolanowie. W 1830-1831 walczył w powstaniu listopadowym. W 1831 wyjechał do Francji i rozpoczął studia w École Centrale des Arts et Manufactures (Szkola Sztuk i Rzemiosł w Paryżu), gdzie uzyskał dyplom inż. z zakresu budownictwa lądowego i wodnego (1838). W 1841 wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, skąd przeniósł się do Kanady. W latach 1842-1844 pracował jako pomocnik kwatermistrza wojskowego w Dolnej Kanadzie (ob. prowincja Quebec). Dał się poznać jako zdolny inż. przy budowie kanału Beauharnais na rzece św. Wawrzyńca. Był jednym ze współzałożycieli, a od 1852 jednym z dyrektorów Lower Canada Agricultural Society (Towarzystwo Rolnicze Dolnej Kanady), dzięki czemu przystosowywał rolnictwo kanadyjskie do produkcji wielkotorowej. 15 V 1845 poślubił Louise-Amélie Debartzch, córkę Pierre-Dominique Debartzcha

(była prawnuczką Dominika Barcza, kuśnierza z Gdańska, który w XVIII w. osiedlił się w Montrealu) i poprzez małżeństwo został *seigneur*em majątków Saint-François-le-Neuf, Cournoyer, Debartzch i L'Assomption. Miał z nią dwóch synów, którzy zmarli jako kawalerowie. W 1852 w Montrealu wydał pracę o systemie własności rolnej: *La question de la tenure seigneuriale du Bas-Canada, ramenée à une question de crédit foncier*, która ukazała się także w jęz. angielskim (*The Question of the Senioral Tenure of Lower Canada reduced to the Question of Land Credit*). Włączył się w nurt polityczny w Kanadzie. 2 listopada 1858 został wybrany do Rady Ustawodawczej z Montarville, a 13 VII 1861 do Zgromadzenia Ustawodawczego z Verchères. W obu przypadkach został usunięty z nich, ponieważ wartości nieruchomości, które posiadał, nie uznano za wystarczającą. W 1867 franko-kanadyjska ludność wybrała A. E. K. na posła do pierwszej Kanadyjskiej Izby Gmin z okręgu St. Hyacinthe, pozostawał na tym stanowisku aż do śmierci. Działal także na niwie pedagogicznej i publicystycznej – sprawował funkcję sędziego pokoju, prezesa Komisji Szkolnej i wiceprezesa Instytutu Rzemiosł. W okręgu St. Hyacinthe awansowany na stopień mjr (1855), a następnie ppłk. (1862) i objął (1867) dowództwo nad 2. Batalionem Milicji. 21 X 1868, po śmierci swojej pierwszej żony, ożenił się z Caroline-Virginie, kuzynką swojej żony i córką François-Roch de Saint-Ours. Miał z nią jedną córkę. Przez małżeństwo został właścicielem feudalnym i wszedł w powinowactwo ze znacznymi rodzinami kanadyjskimi. W latach 1869-1870 odbył z żoną podróż po Europie. Zmarł kilka miesięcy po powrocie do Kanady, pełniąc urząd deputowanego. Pochowany w grobowcu rodzinnym.

F. German, *Kierzkowski Aleksander Edward*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; W. Kietlicz-Wojnacki, *Polskie osiągnięcia naukowe na obczyźnie*, Lublin 1980; Z. Klejn, *Kierzkowski Aleksander Edward*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; L. Kos-Rabcewicz-Zubkowski, *Kierzkowski Alexandre-Édouard*, [w:] *Dictionary of Canadian Biography*, t. IX (1861-1870), Toronto 1976; idem, *The Poles in Canada*, Ottawa-Mont-

real 1968; B. Orłowski, *Osiągnięcia inżynierskie Wielkiej Emigracji*, Warszawa 1992; J. H. Retinger, *Polacy w cywilizacjach świata*, Warszawa 1937; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1973; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; V. Turrek, *Polonica Canadiana*, Toronto 1958; *Wkład Polaków do kultury świata*, pod red. M. A. Krapiec, P. Taras, J. Turrowski, Lublin 1976; „Wiadomości Polonijne”, 1970 nr 6.

KIERZKOWSKI JAKUB FILIP h. Krzywda (ur. 16 IV 1771 w Smoszewie k. Krotoszyna, zm. 24 II 1862 w Poznaniu), mjr Wojska Polskiego, pamiętnikarz; syn Macieja i Marianny z d. Garnyszów. Kształcił się początkowo w Kaliszu i Ostrowie Wlkp. 10 XI 1787 wstąpił jako kadet do 1. Pułku Piechoty w Kaliszu, awansując w roku następnym do stopnia kaprała. W latach 1788-1792 brał udział w różnych kampaniach na Ukrainie. Około 1794 mianowany feldfeblem. Z początkiem insurekcji kościuszkowskiej wraz z dywizją gen. Jana Grochowskiego udał się do Chełmna Lubelskiego, dalej przez Wisłę, połączył się z siłami T. Kościuszki. 6 VI 1794 podczas bitwy pod Szczekocinami został ranny

w głowę i trafił do niewoli rosyjskiej, skąd przekazano go następnie administracji pruskiej. Po udanej ucieczce z niewoli przedostał się do walczącej Warszawy, gdzie stanął w obronie tego miasta. W IX t. r. awansowany do stopnia chorążego w regimencie 1. Komendy, walczył później pod Sochaczewem. Po upadku insurekcji przedostał się w kaliskie, a stamtąd do Galicji. Unikając wstąpienia do armii austriackiej przedostał się do Legionów Polskich. Od 1800 służył w Legii Naddunajskiej, jako porucznik dowodził kompanią grenadierów. W 1801 walczył przeciwko Anglikom na wyspie Elbie podczas oblężenia Portoferraio. Podczas pobytu w Toskanii

ożenił się z Włoszką (wiosna 1802). 15 V 1802 wraz z żołnierzami 2. Legii (oraz z żoną) odpłynął na San Domingo i wylądował w Cap-Français (ob. Cap-Haitien). Walczył z powstańcami w regionie Cap, Borgne i Milot. 17 X t. r. pozostając pod rozkazami H. Christophe'a został ewakuowany drogą morską spod Borgne do Cap-Français. Po przebytej chorobie (żółta febra) uzyskał zgodę na powrót do Francji w III lub IV 1803. Podczas pobytu na San Domingo prowadził pamiętnik, który zginął podczas burzy w okolicach Wysp Azorskich. W 1804 wraz z rodziną zamieszkał w Châlons sur Marne. Około 1805 wrócił do czynnej służby w armii francuskiej i wziął udział w kampanii bawarskiej i pruskiej. Żyjąc we Francji jeszcze raz podjął się spisania wspomnień – *Wyprawa Polaków do St. Domingo z Legii Naddunajskiej... spisana w krótkości przez majora, będącego uczestnikiem tej ekspedycji* (rękopis tego zapisu znajdował się w zbiorach Muzeum Polskiego w Raperswilu). W latach 1806-1814 pozostając pod rozkazami francuskimi brał udział w oblężeniu Saragossy (1808-1809), walczył w bitwie pod Travalera (28 VII 1809), bił się pod Albuera (16 V 1811), gdzie został ciężko ranny w nogę i skierowany do sztabu rezerwy oraz odznaczony Krzyżem Kawalerskim Legii Honorowej. W VIII 1809 awansowany do rangi kapitana I klasy. Jesienią 1811 przydzielony do sztabu tzw. hiszpańskiej armii południowej. W 1812 wchodził w skład sztabu marszałka Luisa A. Berthiera; później w sztabie nadłabskiej armii obserwacyjnej. W charakterze adiutanta 1. Dywizji gen. Maisona wziął udział w wiosennej i jesiennej kampanii 1813. Wiosną 1814 w charakterze adiutanta gen. Ameya odbył kampanię francuską, dostając się do niewoli rosyjskiej pod La Fère Champenoise. Po zwolnieniu udał się do Paryża, ale po uzyskaniu dymisji z armii w V 1814 wrócił do Polski i osiadł w Poznaniu, uzyskując od rządu pruskiego rentę wojskową. W Wielkopolsce trudnił się również dzierżawą majątków. Na krótko wyjechał do Warszawy w związku z formowaniem polskich sił zbrojnych w Wielkim Księstwie Poznańskim. Po wybuchu powstania listopadowego

(1830-1831) przekroczył z dwoma synami granicę z Królestwem Polskim. W III 1831 wstąpił do Armii Polskiej w stopniu majora. Po raz trzeci trafił do niewoli rosyjskiej w trakcie działań jesiennych na Kielecczyźnie, po czym powrócił w Poznańskie, gdzie władze pruskie skazały go na 9 miesięcy twierdzy. Po złożeniu apelacji wraz z jedynym synem wyjechał pod przybranym nazwiskiem do Francji. Żył w trudnych warunkach. Dzięki wstawiennictwu marszałka Maisona uzyskał pozwolenie na powrót do kraju i zmniejszenie o połowę wyroku sądu pruskiego, ale utracił rentę. Wyrok odsiadywał na Śląsku, po czym w styczniu 1837 zamieszkał na stałe w Poznaniu. W końcu lat 50. XIX w. otrzymał od władz francuskich Medal Św. Heleny, którego jednak władze pruskie nie pozwoliły mu nosić. Jego grób znajduje się na cmentarzu w Poznaniu na Wzgórzu św. Wojciecha przy kościele św. Józefa i klasztorze karmelitów bosych. Po śmierci J. F. K. ukazały się jego wspomnienia: *Pamiętniki kapitana wojska francuskiego, kawalera krzyża Legii Honorowej, a na ostatku majora Wojska Polskiego 1831 roku* (Poznań 1866, Warszawa 1903).

M. Borowiak, *Kaliszan związku z morzem*, mszp. w zbiorach autora; S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; J. Knopek, *Kierzkowski (Kieszkowski) Jakub Filip*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003; M. Kukiel, *Wojna 1812 r.*, Kraków 1937; T. Lępkowski, *Kierzkowski Jakub Filip*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; S. Łoza, *Legia honorowa w Polsce 1803-1923*, Zamość 1923; J. Pachonński, *Legiony polskie 1794-1807. Prawda i legenda*, t. 1-4, Warszawa 1969-1979; idem, *Polacy na Antylach i Morzu Karaibskim*, Kraków 1979; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; M. Skalkowski, *Polacy na San Domingo (1802-1809)*, Poznań 1921; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1973; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; W. Rawski, *Cudem ocalony*, „Żyjący dłużej”, 1994, nr 10; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; A. R., *Pamiętniki majora Kierzkowskiego*, „Biblioteka Warszawska”, t. 3, Warszawa 1904.

KIETLICZ HENRYK (ur. 1150, zm. 22 III 1219), arcybiskup gnieźnieński, jeden z najwybitniejszych zwierzchników kościelnych

okresu średniowiecza. Rodzina Kietliczów wywodziła się z Łużyc i następnie przeniosła się do południowej Wielkopolski. Około 1215-1216 zebrał zastęp rycerzy z zamiarem przyjścia z pomocą walczącym w Palestynie chrześcijanom. Wyprawa krzyżowa do Ziemi Świętej nie miała charakteru politycznego, a tylko wymiar religijno-ideowy. Według ks. J. Korytkowskiego arcybiskup gnieźnieński H. K. nie wyprawił się morzem do Palestyny, gdyż wcześniej zmoęła go choroba i smutne wypadki na Mazowszu (niszczycielski wypad Prusaków i Jadźwingów aż pod Płock).

W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219), Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005; A. Gąsiorowski, *Kietlicz Henryk*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Giertych, *Tysiąc lat historii polskiego narodu*, t. 1, Londyn 1986; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od r. 1000-1821*, t. 1, Poznań 1881; J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński, zwany Kietliczem (1199-1219)*, Lublin 1926; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011.

KIRSCHKE TADEUSZ (ur. 20 IX 1908 w Poznaniu, zm. 15 IV 1996 w Londynie), ksiądz, radiowy duszpasterz i kaznodzieja. W 1929 po uzyskaniu matury w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu został przyjęty do Metropolitalnego Poznańsko-Gnieźnieńskiego Seminarium Duchownego. W 1934 ukończył studia filozoficzne i teologiczne i otrzymał prezbiteriat z rąk kardynała Augusta Hlonda. W 1935 pełnił obowiązki wikariusza w Objezierzu i Kępnie. W t. r. przeznaczony przez władze Seminarium do pracy misyjnej wśród polskich uchodźców wyjechał do Francji. Podczas II wojny światowej (1940) wyznaczony na kapelana wojskowego w 5. Pułku Strzelców Małopolskich 2. Dywizji Wojska Polskiego.

Dobrowolnie poszedł do niewoli (okolice Mülhausen) żeby zapewnić kapłańską posługę. W latach 1940-1944 był internowany w Oflagu 7A w Murnau, gdzie włączył się do jenieckiej konspiracji. Za kolportowanie między oflagami pocztę więziony następnie w Ratyzbonie i skazany na śmierć w obozie we Flossenbürgu. Uniknął wykonania wyroku dzięki wyzwoleniu obozu przez aliantów. W 1945 wcielony do duszpasterstwa w WP i jako kapelan przydzielony do Rezerwy Oficerskiej 7. Dywizji Piechoty WP. W 1946 pracował w Biurze Wydawnictw Religijnych Biskupa Polowego w Rzymie, gdzie m. in. redagował dwutygodnik religijny *W Imię Boże*. Od 1947 mieszkał w Wielkiej Brytanii: Poulton, Delamere Park, Londyn. W 1948 został mianowany Naczelnym Asystentem Kościelnym Polskiego Katolickiego Stowarzyszenia Uniwersyteckiego Veritas, prowadził wydawnictwa religijne, pełnił funkcje duszpasterza polskiej młodzieży akademickiej w Wielkiej Brytanii i proboszcza parafii polskiej przy Brompton Oratory. W latach 1952-1977 przebywał w Monachium, gdzie był redaktorem audycji religijnych m. in. „Wiadomości kościelne”, „Kościół walczący”, transmitowano także Mszę św. z jego kazaniami (najpierw z parafii św. Barbary w Monachium, później z jednego z londyńskich kościołów) w polskiej sekcji Radia Wolna Europa. W 1977 po przejściu na emeryturę wyjechał do Londynu, gdzie prowadził dalej posługę duszpasterską. Pod koniec życia ciężko chorował na Parkinsona. Zmarł w domu Sióstr Nazaretanek (Nazareth House) w Hammersmith, gdzie przebywał stale od 1987. Po kremacji jego prochy przewieziono do Poznania i złożono na cmentarzu miłostowskim. Odznaczony: Medalem Wojska, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta.

A. Siomkajło, *Kirschke Tadeusz*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003.

KITLAS WINCENTY (ur. 21 I 1887 w Dubinie k. Leszna Wlkp., zm. 14 IV 1940 w Katyniu), kpt. mar. rez.; syn Jana i Anny. Od młodzieńczych lat należał do polskich organizacji niepodległościowych. Zasadniczą służbę wojskową odbył w armii

pruskiej. 4 VIII 1914 został powołany do wojska niemieckiego. Brał udział w walkach na froncie francuskim. Od 15 XII 1916 w niewoli francuskiej, był jako Polak umieszczony w obozie polskim w Le Puy, a następnie w Montrambert. W 1917 na ochotnika zgłosił się do Armii Polskiej we Francji, ze względów organizacyjnych w armii od 17 I 1918. Ukończył szkołę oficerską w Camps de Ruchard i został mianowany na stopień ppor. Od 1919 jest w Polsce. Jako oficer 42. Pułku Piechoty w Białymstoku walczył w wojnie polsko-sowieckiej w 1920 i został ranny. Po okresie rekonwalescencji otrzymał przydział do Kadry Marynarki Wojennej w Świeciu jako d-ca Oddziału Wartowniczego, a następnie mianowany komendantem portowej straży ogniowej. W 1926 awansował do stopnia kpt. mar. Od 30 IV 1927, gdy został przeniesiony do rezerwy, zamieszkał w Rawiczu. Działal społecznie, m. in. przeprowadził zbiórkę pieniężną na Fundusz Obrony Morskiej, propagował ideę LMiK. Po wyjeździe do Gdyni objął funkcję sekretarza LOPP. W VIII 1939 otrzymał kartę mobilizacyjną z przydziałem do KMW, z którym ewakuował się na Wołyń. 22 IX t. r. wywieziony z Derażnego do Równego. Przebywał w niewoli rosyjskiej, prawdopodobnie z oficerami Floty Rzecznej MW w Pińsku. Osadzony w obozie w Kozielsku. Zamordowany w Katyniu, zwłoki W. L. zostały ekshumowane z dołu śmieci do mogiły bratniej prawdopodobnie piątej, zewidencjonowany pod nr 3112. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921, Medalem Interallié de la Victorie.

J. W. Dyskant, *Floty Rzecznej Marynarki Wojennej 1919-1939*, Warszawa 1994; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; U. Olech, *Wincenty Kitlas*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1990, nr 1-2; A. L. Szczęśniak, *Katyn. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk*, Warszawa 1989; J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991; J. K. Zawodny, *Katyn*, Lublin-Paryż 1989.

KILLIAN WŁADYSŁAW (ur. 10 VI 1927 w Mogilnie), mł. mar. na statkach PMH. Od 21 IX 1944 do 9 IV 1945 służył na statku

pasażersko-drobnicowym *Sobieski* (na czas trwania wojny przemianowany na transportowiec wojskowy). Wziął udział w konwojach. Od 12 IV do 5 VI t. r. pozostawał w rezerwie. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KLENCZEWSKI WAWRZYNIEC (ur. 6 VIII 1912 w Kaliszu), mł. mar. na statkach PMH. 28 VIII 1939 zwolniony ze statku *Warszawa*. Od? do 15 II 1943, w nieznanych okolicznościach znalazł się w obozie dla internowanych w Miranda de Ebro w Hiszpanii, miał możliwość poznać panujące w tym faszystowskim obozie koncentracyjnym metody postępowania z więźniami. Następnie przez Portugalię via Gibraltary przedostał się do Wielkiej Brytanii. Od IX 1943 do X t. r. zamustrowany na belgijskim statku *Henry Gerlinger*. Od IV 1944 służył na angielskim handlowcu *Empire Geraint*. We IX 1944 zgłosił się do PMH, pływał początkowo na masowcu *Kmicic*, z którego miesiąc później został zwolniony karnie. Od 20 X t. r. do 20 t. r. jest na *Kordeczku*. Od 25 XII t. r. do 26 I 1945 jest palaczem na *Krakowie*. Od II t. r. pozostawał w rezerwie w Londynie. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Pod obcymi banderami*, Poznań 1984; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

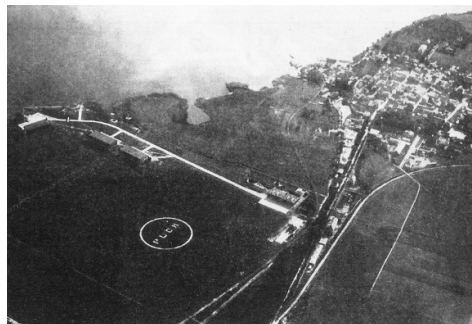
KLONOWIC SEBASTIAN FABIAN (ur. ok. 1545 w Sulmierzyczach k. Krotoszyna, zm. w 1602 w Lublinie), literat, kompozytor, superintendent Akademii Zamoyskich; pochodził z rodu mieszczańskiego Jana Klona i Anny z d. Pietrzałek. Nim przybył do Lublina, gdzie od 1568 praktykował w kancelarii miejskiej, młodzieńcze lata spędził w węgier-

skim Pezinku (ob. Pezinok na Słowacji) i w „Czeskim Kromolowie” (ob. Krumlov Český), a także we Lwowie. Studiował w kolegium jezuickim w Kaliszu. Osiedlił się w Lublinie, gdzie ok. 1573 rozpoczął karierę urzędniczą w kancelarii miejskiej. W latach 1574-1582 był pisarzem miejskim w Lublinie. W latach 1576-1582 prowadził sądową kancelarię wójta lubelskiego, a w 1583 został ławnikiem. W 1580 ożenił się z Agnieszką Wiślicką, córką ławnika i kupca lubelskiego. W 1585 od Józefa Wereszczyńskiego, biskupa kijowskiego i opata benedyktynów w Sieciechowie, otrzymał wójtostwo w Psarach i w tych dobrach założył wioskę Wólkę Józefowską. Z inspiracji Jana Zamoyskiego został w 1589 kierownikiem szkoły w Zamościu. W 1592 objął urząd wójta Lublina, po dwóch latach od 1594 burmistrza, a rok później, od 1595, został mianowany dożywotnim rajcą. Pozostawił po sobie wierszowany traktat o żegludze i handlu na rzece: *Flis to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi* (1595). W tym poemacie wyraził swoje zapatrywania na zajmowanie się rzemiosłem żeglarskim, a sama zaś książka nie uczy nic innego jak bezpiecznej żeglugi i pożytecznego handlu na rzece Wiśle. Autor słynnego stwierdzenia: *Może nie wiedzieć Polak co to morze, gdy pilnie orze*. Zmarł w szpitalu św. Łazarza w Lublinie.

M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, mszp. w zbiorach autora; W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989; A. Grychowski, *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich od średniowiecza do 1968 r.*, Lublin 1974; S. F. Klonowicz, *Flis to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*, w opr. S. Hrabec, Wrocław 1951; J. Krzyżanowski, *Historia literatury polskiej*, Warszawa 1966; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; A. Piskozub, *Polska morska. Czyn XX wieku*, Gdańsk 1986; T. Skutnik, *Morze i myśl*, Gdańsk 1982; M. Stankowa, *Sebastian Klonowicz (Klonowicz). Pisarz i rajca miasta Lublina (karta z dziejów ksiąg miejskich lubelskich)*, „Archeion”, 1976, r. 46; R. Szczygieł, *Klonowicz (Klonowicz) Sebastian Fabian*, [w:] T. Radzik, J. Skarbek, A. Witusik, *Słownik biograficzny miasta Lublina*, t. 1, Lublin 1993.

KLUPŚ JAN (ur. 3 III 1901 w Niemczech, zm. 8 III 1993 w Pucku), ppor. rez. pilot MDLot. w Pucku. W 1908 J. K. przyjechał wraz z rodzicami z Niemiec do Gostynia. Rozpoczął naukę w miejscowej szkole powszechnej. Następnie wysłany został do szkoły zawodowej, gdzie zdobył zawód ślusarza. Podjął pracę w gostyńskich Warsztatach Maszyn Rolniczych. W XII 1918 dołączył do zbrojnych oddziałów walczących w powstaniu wielkopolskim. Jako ochotnik, będąc niepełnoletni, wstąpił do kompanii gostyńskiej, która wchodziła w skład 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Wziął udział w walkach na odcinku Rawicz – Lipno. Po zdobyciu poznańskiego lotniska Ławica przez oddziały powstańcze zwrócił się do swych przełożonych o przydzielenie do lotnictwa i wkrótce, po otrzymaniu zgody, został

Widok na pucką bazę z lotu ptaka

mechanikiem lotniczym. W VII 1920 skierowany do Niższej Szkoły Pilotów w Bydgoszczy, a następnie do Wyższej Szkoły Pilotów w Grudziądzu. W X 1921 otrzymał przydział do jednej z eskadr lotniczych pułku krakowskiego. Od XI 1922 w stopniu kaprala-pilota służył w MDLot. w Pucku. W I 1925 wziął udział w kursie instruktorów pilotażu w Bydgoszczy, po czym został awansowany na stopień bosmana i dostał przydział do eskadry szkolnej. Po odbyciu kursu ślepego pilotażu zorganizowanego przez PLL „Lot” wrócił z powrotem do Pucka, gdzie od VIII 1939 był instruktorem pilotażu w Sekcji Ćwiczeń. Po wybuchu II wojny światowej i zbombardowaniu Pucka przez lotnictwo Luftwaffe wraz z innymi pilotami ewakuował się na Półwysep Helski. Walczył w obronie Helu w kampanii przeciwdesantowej

na odcinku Jastarnia – Jurata. 2 X t. r., po ogłoszeniu kapitulacji Helu, trafił jako jeńiec wojenny do stalagu w Neubrandenburgu. W IV 1940, z powodu stanu zdrowia zwolniony z obozu, wrócił do Pucka. Od VI 1941 do III 1945 przebywał na pracach przymusowych w Stoczni Gdyńskiej. Po zakończeniu wojny został na krótko komendantem Milicji Obywatelskiej, a następnie wrócił do PMW, gdzie został dowódcą plutonu lotniczego w Pucku. Brał udział w odszukiwaniu w okolicach Pucka ocalałego sprzętu lotniczego oraz ukrytych na Helu trzech samolotów „Storch”. Na przełomie 1950-1951 organizował zaplecze techniczne dla eskadry myśliwskiej, później dla 30. Pułku Lotniczego MW w Babich Dołach. W III 1958, po przejściu na emeryturę, pełnił funkcję kierownika zaopatrzenia technicznego 50. batalionu obsługi lotnisk. W 1980 otrzymał awans na ppor. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Spoczął nad brzegami Pucka, miejsca kolebki lotnictwa morskiego.

M. Borowiak, *Lotnik morskiego MDLot.*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 5; M. Konarski, *Pożegnanie lotnika morskiego*, „Przegląd Morski”, 1993, nr 7-8; A. Olejko, *Lotnictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2010; idem, *Morski Dywizjon Lotniczy*, Pruszków 1992; A. Olejko, M. Konarski, *Polskie lotnictwo morskie 1920-1956*, Gdańsk 1999; idem, *Tradycje polskiego lotnictwa morskiego*, Gdynia 1995; J. Rozwadowski, *Morski Dywizjon Lotniczy 1918-1939*, Albany N. Y. 1973.

KŁOBUKOWSKI STANISŁAW (ur. w 1854 w Powierciu k. Koła, zm. 21 IX 1917 w Palmas w Paranie), ekonomista, działacz emigracyjny, podróżnik, publicysta; syn Aleksandra i Stanisławy Stelli z d. Chrapowicka. Do szkoły średniej chodził w Paryżu i Genewie. Studia wyższe z zakresu prawa i ekonomii odbył w Bonn i Wiedniu, gdzie uzyskał stopień naukowy doktora praw. W latach 1882-1884 brał czynny udział w pracy nad repolonizacją Warmii i Mazur, współpracując z najwybitniejszymi na tym polu działaczami: K. Sembrzyckim i M. Gerssem (Gierszem). Był członkiem Komitetu Niesienia Pomocy Warmii i Mazurom, organizował pomoc materialną w zaborach rosyjskim i austriackim, nie szczędził

w tym zakresie własnych funduszy. Po przeniesieniu się do Lwowa rozwinął działalność w dziedzinie opieki nad polską emigracją zarobkową w Ameryce Południowej. W 1889 podczas zjazdu prawników i ekonomistów we Lwowie omówił sprawę populacji i wychodźstwa polskiego. W 1892 założył z W. Ungarem czasopismo „Przegląd Emigracyjny”, które po 1894 przemianowano na „Przegląd Współczesny” (wydawane było przez 6 miesięcy), by ostatecznie przyjąć nazwę – „Gazeta Handlowo-Geograficzna”. W 1893 na III Zjeździe Prawników i Ekonomistów Polskich w Poznaniu przedstawił propozycję powołania Towarzystwa Handlowo-Geograficznego we Lwowie. W VIII 1895 wyjechał do Brazylii, gdzie w ciągu kolejnych trzech lat zwiedził liczne ośrodki polonijne w Ameryce Południowej. Jako znany działacz ruchu emigracyjnego odwiedził Paragę, dotarł do dawnych kolonii położonych wokół Kurytyby i niedawno powstałych nad rzekami Rio Negro i Iguaçu. Za radą S. K. w Brazylii wykupiono teren pod budowę domu dla Towarzystwa im. T. Kościuszki. Publikował w miejscowej prasie o polskim życiu kulturalnym. Po rocznym pobycie w Paranie wyjechał do Santa Catarina i Rio Grande do Sul, dalej zwiedził Buenos Aires, Patagonię, Ziemię Ognistą. Plonem odbytych wędrówek była książka: *Wspomnienia z podróży po Brazylii, Argentynie, Paragwaju, Patagonii i Ziemi Ognistej 1895-1898* (Lwów 1898) oraz *Wycieczka do Parany. Dziennik podróży* (Lwów 1909). Po powrocie z Brazylii przeprowadził się do Warszawy. Kłopoty rodzinne (nieudane małżeństwo) były powodem, że w 1908 ponownie wyjechał do Brazylii, tam też osiadł na stałe. Był przez pewien czas nauczycielem, następnie redaktorem wydawanego przez K. Warchałowskiego pisma „Polak w Brazylii”, wreszcie prowadził przedsiębiorstwo handlowe. Działal czynnie w tamtejszych organizacjach polskich, zakładając m. in. Towarzystwo „Oświata” związał się z kołami zgrupowanymi wokół klerykalnej „Gazety Polskiej”. Od 1914 współredagował „Polaka w Brazylii”. Do Polski posyłał liczne reportaże i artykuły z Brazylii. Pisał wiele z dziedziny emigracji, kolonizacji i spraw morskich

w prasie oraz oddzielnych wydawnictwach, jak: *Das feidliche Privateigentum zur See* (Bonn 1878), *O flocie ochotniczej i korsarskiej* (Warszawa 1878), *Roczna emigracja* (Economista Polski 1890). Pochowany w Palmas w Paranie.

M. Borowiak, *Opiekun ruchu emigracyjnego*, „Gazeta Warciańska”, 1996, nr 10; idem, *Pionier „Nowej Polski”*, „Wielkopolskie Zagłębie”, 1997, nr 19; K. Głuchowski, *Wśród pionierów polskich na antypodach. Materiały do osadnictwa polskiego w Brazylii*, Warszawa 1927; Z. Malczewski TChr., *Kłobukowski Stanisław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2003, idem, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985; J. Zieliński, *Kłobukowski Stanisław*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KŁOS JÓZEF ALBIN (ur. 1 III 1870 w Lubaszu k. Czarnkowa, zm. 8 X 1938 w Poznaniu), ksiądz, redaktor, pisarz, działacz społeczny i polityczny; syn Wojciecha i Albertyny z d. Necker. W latach 1882-1889 uczęszczał do Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Po uzyskaniu matury kształcił się dalej w seminariach duchownych w Poznaniu i Gnieźnie. 16 VII 1893 otrzymał święcenia kapłańskie w Gnieźnie. Od I 1895 współzałożyciel, a następnie redaktor naczelny tygodnika diecezjalnego „Przewodnik Katolicki”. W 1897 założył pierwsze Towarzystwo Terminatorów w Poznaniu. Od 1906 za jego sprawą doszło do zawiązania się Stowarzyszenia Katolickiego Służby Żeńskiej. W 1914 posel do Reichstagu. Podczas I wojny światowej przebywał w Szwajcarii, potem udał się do Stanów Zjednoczonych, a w 1929 do Palestyny. Wrażenia

z tych podróży zawarł w książkach *Na drugiej półkuli* (Poznań 1929, 2 tomy) i *Wyprawa na Boga rolę. Wspomnienia z pierwszej narodowej pielgrzymki polskiej do Ziemi Świętej w 1929* (Poznań 1932, 2 tomy). W 1928 został mianowany dziekanem kapituły poznańskiej i infułat. Przewodniczył Radzie Nadzorczej Księgarni Św. Wojciecha w Poznaniu oraz był członkiem Syndykatu Dziennikarzy Wielkopolskich. Zmarł jako infułat prepozyt kapituły i pro notariusz apostolski. Pochowany został w podziemiach katedry poznańskiej. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, od papieża Piusa X otrzymał godność tajnego szambelana (1904), a od Piusa XI protonotariusza apostolskiego (1934).

C. Lachicki, *Kłos Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968; B. Żynda, *Kłos Józef Albin*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

KŁOSOWICZ JÓZEF (ur. 19 III 1917 w Miłosławiu k. Wrześni, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), st. mar.; syn Franciszka i Teresy z d. Sławińska. W rodzinnej miejscowości uczęszczał do szkoły powszechnej, był harcerzem i należał do Drużyny Harcerskiej im. Henryka Dąbrowskiego w Miłosławiu – zastęp „Jeleni”. W 1938 wstąpił na ochotnika do PMW, a po szkoleniu rekruckim na Oksywiu i odbyciu szkolenia praktycznego na jednostkach wojennych został zaokrętowany na ORP *Orzeł*. Uczestnik kampanii wrześniowej i legendarnej epopei „dumy floty” na Bałtyku i ucieczki do Wielkiej Brytanii. 8 IV 1940 był świadkiem akcji zatopienia przez *Orla* statku niemieckiego *Rio de Janeiro*. 23 V t. r. wchodził w skład załogi okrętu, który wyszedł na swój siódmy i zarazem ostatni patrol bojowy na Morze Północne, w rejon na zachód od wyłotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Okręt i załogę uznano za stracone (w niewyjaśnionych okolicznościach). Pośmiertnie awansowany na st. mar. i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Granatowa załoga z Ziemi Wrzesińskiej*, cz. 1, „Wiadomości Wrzesińskie”, 1997, nr 7; idem, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

KNAFLEWSKI STANISŁAW (ur. 4 V 1908 w Gostyniu), palacz na statkach PMH. Od 27 I 1940 do 20 III 1941 pływał na drobniowcu *Cieszyn*, przeżył zatopienie jednostki koło Falmouth po zbombardowaniu przez niemieckie samoloty. Od 21 V t. r. do 1 VII 1945 zamustrowany na masowcu *Wilno*, brał udział w licznych konwojach na Morzu Północnym. Po zakończeniu II wojny światowej został na emigracji. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KNEBLEWSKI WACŁAW (ur. 10 IX 1887 w Lipiczach k. Konina, zm. 18 XI 1939, rozstrzelany przez Niemców w Aleksandrowie Kujawskim), ksiądz, podróżnik, pisarz, działacz polonijny. Po ukończeniu szkoły powszechnej i średniej podjął studia teologiczne w seminarium we Włocławku. 12 VI 1910 otrzymał święcenia kapłańskie. Wikariusz w Kramsku, Uniejowie i Rakowie. W latach 1913-1919 był katechetą w żeńskim Gimnazjum Chrzanowskiej w Częstochowie. Kierownik wyższych kursów pedagogicznych i redaktor „Kuriera Częstochowskiego”. Od 1919 do 1922 studiował prawo kanoniczne na KUL-u. Jesienią 1922 wyjechał do Stanów Zjednoczonych jako przedstawiciel KUL-u, gdzie zebrał 33 000 dolarów na potrzeby uczelni. Zwiedził Amerykę Północną od Atlantyku po Pacyfik, dotarł także do Kanady i Meksyku. Będąc na kontynencie północnoamerykańskim badał problematykę emigracyjną rodaków, tam też

podjął studia społeczne na uniwersytecie w Waszyngtonie. Przez pewien czas pracował jako kierownik Biura Kongresu Wychodźstwa Polskiego w Chicago i Detroit. Delegat Polski na Kongres Pax Romana. W 1923 został redaktorem „Kuriera Narodowego”, pisma, które pełniło rolę oficjalnego organu Rady Polskich Klubów Demokratycznych w Nowym Jorku. Współpracował z kilkoma redakcjami prasy polonijnej: „Dziennikiem Chicagowskim”, „Dziennikiem Narodowym” i „Dziennikiem Zjednoczenia”. W 1935 wrócił do Włocławka i został redaktorem „Słowa Kujawskiego”. Pod koniec lat 20. wyjechał na Bałkany, jako propagator współpracy polsko-jugosłowiańskiej założył Ligę Stowarzyszeń Polsko-Jugosłowiańskich w Polsce. Był redaktorem pierwszego „Rocznika Polsko-Jugosłowiańskiego”. Za ogromny wkład pracy, mający na celu zbliżenie tych dwu krajów uhonorowany został Komandorią Orderu Korony Jugosłowiańskiej. Po 1932 brał udział w licznych podróżach do Hiszpanii, Danii, Holandii i kilkakrotnie do Francji, Szwajcarii, Niemczech i Austrii, podróżował po Czechach, Jugosławii, zwiedził kraje bałkańskie i Turcję azjatycką. Ponadto odbył podróż po Afryce Północnej: Egipcie, Tunisie i Algierze. Ogłosił wiele studiów i felietonów w prasie krajowej: „Dziennik Poznański”, „Gazeta Warszawska”, „Kroniki Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, „Morze”, „Rzeczpospolita”, „Tęcza”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Kurier Warszawski”. Poza działalnością publicystyczno-dziennikarską wydał szereg książek: *Polacy na Bałkanach*, *Freski Dankwarta*, *Pieśń malarska na sklepieniach bazyliki Jasnogórskiej*, *Kongres Wychodźstwa Polskiego*, *Religijne oblicze Jugosławii*, *Akcja Katolicka w Słowenii i U źródeł świętej rzeki*. *Szkice z podróży po Palestynie*. 21 X 1939 został aresztowany w Nieszawie (był tam proboszczem), następnie uwięziony i rozstrzelany.

M. Borowiak, *Ruchliwy duchowny*, „Wielkopolskie Zagłębie”, 1996, nr 10; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; F. German, *Kneblewski Wacław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968; M. Haiman, *Dzieje Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego w Ameryce*, Chicago

1948; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KOCZKA MICHAŁ TADEUSZ (ur. 13 IV 1919 w Krotoszynie), palacz, smarownik na statkach PMH. Od 9 XI 1939 do 11 VI 1941 jako chłopiec okrętowy, później jako palacz na *Chorzowie*. W VI 1940 wziął udział w rejsie ze skarbami walewskimi z Bordeaux do Wielkiej Brytanii. Od 5 XII 1941 do 7 XI 1942 pływał w konwojach na *Kromaniu*. Od 15 V 1942 do 7 XI 1943 jest na *Wiśle*. W styczniu 1944 wysłany do Domu Marynarza w Brighton. W III t. r. wrócił na *Wiślę*. Od IV 1945 pozostawał w rezerwie. Brak dalszych informacji.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Zdrada alianckiej bandery*, Gdynia 1991; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KOHN ALBIN JAKUB (ur. 18 X 1820 w Bydgoszczy, zm. 2 XII 1880 w Poznaniu), geograf, etnograf, zesłaniec, archeolog, z zawodu nauczyciel. Ukończył seminarium w Paradyżu. W latach 1839-1848 pracował jako nauczyciel wiejski w Dębcu, Nechlinie i Krzyżowniku. Brał udział w powstaniu wielkopolskim w 1848 i dostał się do niewoli. Wypuszczony na wolność, został pozbawiony dyscyplinarnie prawa nauczania. Podróżował do Niemiec, Francji i Holandii. Za udział w powstaniu styczniowym (1863) został aresztowany i skazany na śmierć, wyrok następnie zmieniono na dwanaście lat ciężkich robót na Syberii. W czasie drogi na zesłanie podjął nieudaną próbę ucieczki. Przebywał na zesłaniu w Irkucku, a w VII 1866 został przeniesiony do żupy solnej w Ustkucie. W 1870 został ułaskawiony, powrócił do kraju i osiedlił się w Poznaniu. Ogłosił liczne prace (głównie w niemieckich czasopismach naukowych) przyrodnicze, geograficzne, archeologiczne i etnograficzne, w tym dotyczące Syberii. Napisał m. in. *Listy z Syberii* („Sobótka” 1871).

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; S. Czarniecki, *Kohn Albin Jakub*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, Wrocław-War-

szawa-Kraków 1967-1968; A. Pług, *Albin Kohn*, „Kłosy”, 1981; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

KOLAŃSKI STANISŁAW (ur. 22 IV 1918 we wsi Patek Mały w Kaliskiem), palacz na statkach PMH. W III 1940 zamustrowany na masowiec *Kromań*. Od 8 VI 1942 przeniesiony do rezerwy. Pod koniec VII 1942 na powrót we flocie handlowej z przydziałami na: *Narocz* (25 VII t. r. – 5 XII t. r.), *Lublin* (18 I 1943 – 13 III t. r.), *Kordecki* (27 VIII t. r. – 28 VIII t. r.), *Narocz* (3 IX t. r. – 29 X t. r.), *Wisła* (29 XI t. r. – 10 V 1944), *Hel* (24 VIII t. r. – 25 X t. r.), *Krosno* (6 XII t. r.), *Narwik* (19 IV 1945 – 22 V t. r.). Na *Narwiku* uległ wypadkowi i został zwolniony w Nowym Jorku. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KOLSKI JÓZEF (ur. 1866 w Kaliszu, zm. 3 XI 1919 w Częstochowie), geolog; syn Józefa i Aleksandry z d. Kowalewska. W 1884 wstąpił na Wydział Górniczy Akademii Górniczej we Freibergu Saskim. Od 1892 prowadził poszukiwania górniczo-geologiczne na terenie Macedonii. W 1900 wyjechał na badania geologiczne w okolice Uralu, a następnie przeprowadzał je w Zagłębiu Donieckim. W latach 1906-1907 odbył podróż naukową w celu zbadania pól naftowych w okolicach Baku.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984.

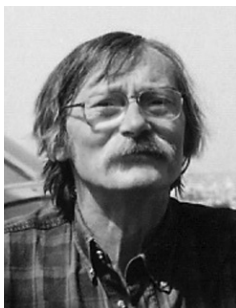
KONARSKI ZYGMUNT (ur. 12 IV 1936, zm. V 2004 w Poznaniu), artysta plastyk, rzeźbiarz, podróżnik; syn Aleksandra i Zofii z d. Głębocka. W 1951 sam zbudował żaglówkę *P-37*, na której żeglował na Mazurach. Uczeń Liceum Plastycznego w Poznaniu (1955). W latach 1957-1960 służył w PMW na niszczycielu ORP *Grom*. Za przyjaźniony z → Arkadym Fiedlerem, uczestniczył od 21 II do 8 VI 1976 w podróży do Afryki; odwiedził m. in. Togo, Kamerun, Gabon, Kongo, Ghanę. Od 12 XI 1978 do 8 II 1979 samodzielnie

wyprawił się do Ameryki Południowej i Środkowej, zwiedził m. in. Kolumbię, Haiti, Meksyk, Wyspy Wielkanocne. Autor replik kulturowych rzeźb w Muzeum-Pracowni Arkadego Fiedlera w Puszczyczowie. Wyrzeźbił głowę Olmeka, posąg Maoi z Wysp Wielkanocnych, figurę wojownika Tolteka z Meksyku, słup totemiczny Indian Kwakiuti z Kanady Zachodniej oraz Bramę Słońca z Boliwii, które znajdują się w ogrodzie Kultur i Tolerancji. Człowiek wielkiej fantazji.

Rozmowa M. Borowiaka z Z. Konarskim w lipcu 1987 roku.

KONIECZNY STANISŁAW (ur. 8 V 1919 w Kaliszu, zm. 28 VI 1969, zatonął na statku *Defiance* k. San Nicolas w Peru), II of. MH. Od 24 XII 1939 jako młodszy marynarz pływał na masowcu *Wilno*. 19 VI 1942 został absolwentem Szkoły Morskiej w Southampton i mianowany oficerem marynarki handlowej. Od 11 VIII do 13 IX 1942 asystent pokładowy na *Kordeckim*, następnie na *Zagłobie* (17 IX t. r. – 14 X t. r.) i *Batorym* (24 XI t. r. – 5 I 1943). Jako III of. PMH od 11 II do 3 III 1943 służył na *Kordeckim*. 1 VII t. r. zamustrowany na statek *Bug* jako II of., z którego zszedł 15 IV 1944 ze względu na zmianę bandery. Od VIII do 15 XII t. r. jest II of. na *Naroczy*. Po zakończeniu II wojny światowej został na emigracji. Jako oficer pływał na statkach pod obcymi banderami. Odznaczony Medalem Morskim PMH (2x).

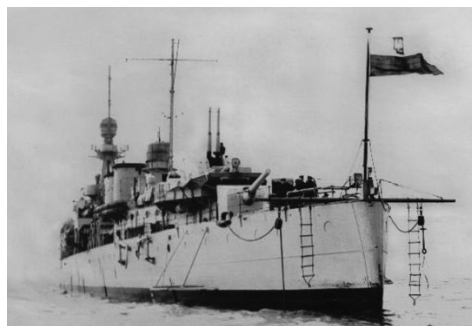
J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, *Podróż polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Wojennej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KOPEĆ JAN (ur. 12 XII 1922 w Poznaniu), marynarz na statkach PMH, rybak. Od 1 VIII do 22 VIII 1939 uczeń na żaglowcu szkolnym *Dar Pomorza*. Jako młodszy marynarz służył na statku handlowym *Kromań* od 1 V do 23 IX 1942. Od 28 IX 1944 rybaczyl na statku *Podole*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KOSIK JAN (ur. 14 VI 1919 w Świeligowie k. Ostrowa Wlkp., zm. 28 VI 2008 we Wrocławiu), por. mar., prof. dr hab. prawa i administracji. We IX 1939 jako podchorąży SPMW młodszego rocznika wyszedł w rejs szkolny na ORP *Wilja*. 1 IX 1941 promowany na stopień ppor. mar. na Wydziale Administracyjnym SPMW w Anglii. Komisarz Kierownictwa Uzupełnień Floty. Od 24 X 1941 do VIII 1943 komisarz na niszczycielu ORP *Błyskawica*. Brał udział w konwojach islandzkich, irlandzkich, atlantyckich, w kampanii śródziemnomorskiej, lądowaniu w Bougie. 9 VI 1943 przeniesiony z Korpusu Osobowego MW/adm. do Korpusu Służb Grupy Komisarzy. Od 8 VIII 1943 do 1944 oficer kursowy Kursu

Krążownik ORP *Conrad*

Administracji Rezerwy w SPMW w Anglii. 3 V 1944 awansowany na stopień por. mar. Od 1 X 1944 do II 1946 komisarz na lekkim krążowniku ORP *Conrad*. Dowódca III. Oddziału Okrętowego. Od 11 XII 1945 do 1947 I of. komisarz na ORP *Bałtyk* w Okehampton. W 1947 w PKPR. 22 X 1947 wrócił do Polski i odbył studia prawnicze na Wydziale Prawa i Administra-

cji Uniwersytetu Wrocławskiego, a także w Law School of Harvard University (1958), gdzie uzyskał tytuł Master of Laws. Swoją drogę zawodową związał z Uniwersytetem Wrocławskim, gdzie na Wydziale Prawa był zatrudniony od 1951 do 1990. W 1957 uzyskał stopień naukowy doktora, a w 1961 – doktora habilitowanego. Od 1969 do 1990 kierował Zakładem Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego. W latach 1962 – 1964 był prodziekanem, a w latach 1964 – 1972 – dziekanem Wydziału Prawa i Administracji. Dzięki wybitnym talentom organizacyjnym i wielkiemu osobistemu zaangażowaniu położył ogromne zasługi dla rozwoju Wydziału. Prof. J. K. pełnił wiele funkcji naukowych i społecznych na Uniwersytecie i poza nim. Zasiadał w Komitecie Nauk Prawnych PAN, był członkiem Zarządu Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Senatorem Uniwersytetu i inicjatorem budowy Biblioteki Uniwersyteckiej. Bogaty dorobek naukowy i rozległe zainteresowania badawcze pozwalają zaliczyć prof. J. K. do grona znakomitych polskich cywilistów XX wieku. Był wybitnym znawcą problematyki odpowiedzialności deliktowej, ochrony dóbr osobistych, prawa spadkowego oraz wielu innych działów prawa prywatnego. Przede wszystkim jednak był nauczycielem i opiekunem wielu pokoleń wrocławskich prawników, którym dawał przykład nie tylko pracowitości i rzetelności naukowej, ale także odwagi, prawości i skromności. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (2x). 2 VII 2008 pochowany na cmentarzu w Pogrzebówie k. Ostrowa Wlkp.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II. cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Piętnasty, ostatni rok dziejów ORP „Wilga”* (6. VII. 1939-30. VII. 1940), cz. 1, „Nautologia”, 1981, nr 4; S. M. Piaszkowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; K. O. Zubkowski, *Podchorążowie rocznika 1938-1941*, „Nasze Sygnały”, Londyn, 1984, nr 154.

KOSIŃSKI ANTONI AMILKAR (ur. 16 XII 1769 w ziemi drohickiej w pobliżu Brześcia, zm. 10 III 1823 w Targowej Górze k. Nekli), generał polski, uczestnik insurrekcji kościuszkowskiej i wojen napoleońskich, współtwórca Legionów Polskich we Włoszech; syn Józefa i Reginy

z d. Korsak. Naukę w szkole średniej odbył u pijarów. W 1790 ożenił się i podjął pracę sekretarza w jednym z dworów. W tym czasie zetknął się z pracą konspiracyjną tajnych związków, które zaczęły powstawać od połowy 1792 na terenach objętych II rozbiorem Polski. W czasie powstania kościuszkowskiego (1794) A. K. przez pewien czas zapewniał łączność z dowództwem powstania w Warszawie. Po rozproszeniu WP na Ukrainie i sześciu tygodniach przedzierania się na zachód, unikając aresztowania przez wojska carskie, dotarł na lewy brzeg Bugu. Wstąpił do WP, gdzie został awansowany do stopnia kpt. (nominacja 16 VII 1794) i pełnił służbę w batalionie strzelców dowodzonych przez płk Węgierskiego. Po upadku powstania powrócił w rodzinne strony, skąd w VI 1795 udał się do Lwowa, a następnie przedzierał się w stronę wojsk francuskich walczących na ziemi włoskiej. Nie mogąc dostać się w szeregi armii francuskiej wyruszył do Nicei, w celu zdobycia obywatelstwa tego kraju przez pięć miesięcy służył na statku żaglowo-wiosłowym *Le Pierre* wtedy też przyjął pseud. „Amilkar”. Po zaciągnięciu się do wojska francuskiego odbył kampanie włoskie w 1795 i 1796. Wsparł gen. Dąbrowskiego w tworzeniu Legionów Polskich (od 1797 był dowódcą batalionu) obiecując mu poparcie w mediolańskich klubach patriotycznych a niedługo później pozyskując Gazzariego sekretarza generalnego, Viscontiego członka tymczasowego rządu Lombardzkiego oraz oficerów sztabu francuskiego. 4 I 1797 Bonaparte zgodził się na propozycję utworzenia Legionów Polskich przy boku Republiki

Lombardzkiej. W tym czasie A. K. zyskał przydomek „pierwszego legionisty”. W 1798 został awansowany na płk. Po kapitulacji Mantui w 1799 dostał się do niewoli austriackiej, został uwolniony w 1800. Od 1802 szef sztabu w Generalnym Inspektoracie w Mediolanie. Dowiedziawszy się o wysłaniu Legionów Polskich na San Domingo, zbuntował się przeciwko Napoleonowi i złożył za pośrednictwem księcia Adama Czartoryskiego propozycję służby carowi Aleksandrowi I, co jednak nie doszło do skutku. Straciwszy nadzieję, że dalsza służba legionów pomoże sprawie polskiej w 1803 podał się do dymisji w stopniu gen. bryg. i powrócił do kraju. Przebywał w Warszawie i na Litwie. W 1806 powrócił do służby u boku Dąbrowskiego, organizował departamenty bydgoski i kwidzyński. Uczestniczył w wyzwaniu Torunia, a później dowodził przednią strażą legii Dąbrowskiego w marszu na Pomorze. W 1807 na czele pierwszych sformowanych oddziałów wojska polskiego walczył z Prusakami, uczestniczył w ofensywie na Gdańsk i zdobyciu Tczewa. Zastąpił rannego gen. Dąbrowskiego i poprowadził jego dywizję na Gdańsk, brał także udział w oblężeniu miasta. W t. r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari. W 1808 pominięty przez księcia Poniatowskiego w awansach złożył dymisję. Rada Stanu Księstwa Warszawskiego powierzyła mu funkcję komisarza w ustalaniu granicy z Prusami. Podczas kampanii w 1809 zajmował stanowisko gubernatora Warszawy, następnie dowódcy oddziałów polskich, z którymi brał udział w bitwach pod Szczekocinami i Żarnowcem. Raz jeszcze zażądał dymisji, kiedy powtórnie został pominięty przy awansach. W tym czasie otrzymał w długoletnią dzierżawę dobra starołęckie k. Poznania. 16 VIII 1811 ożenił się ponownie z Adelajdą Keyserling, córką marszałka dworu pruskiego, która w posagu wniosła obszerne dobra Targowej Górki k. Nekli. 15 listopada 1811 otrzymał „honorowy tytuł generała dywizji weteranów”. Do czynnej służby powołany został 22 VII 1812 przez gen. Wielhorskiego zastępującego ministra wojny Księstwa Warszawskiego ks. Poniatowskiego,

który wraz z regularnym wojskiem polskim przy boku Napoleona uczestniczył w wyprawie przeciw Rosji. W okresie od VII do XI t. r. dowodził dywizją rezerwową osłaniającą granice Księstwa Warszawskiego na linii Bugu przed atakami wojsk rosyjskich. Został odznaczony Krzyżem Komandorskim Virtuti Militari. W XII t. r. powrócił do Targowej Górki, gdzie zajął się uprawą roli, wprowadził uprawę nowych odmian roślin m. in. koniczyzny, założył hodowlę owiec, wybudował szkołę dla dzieci wiejskich. W 1815 Wielki Książę Konstanty odrzucił jego akces do armii Królestwa Polskiego. W 1816 rząd pruski starał się pozyskać A. K. dla sprawy organizowania armii Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Gotów był on przyjąć propozycję pod warunkiem narodowego charakteru projektowanej organizacji siły zbrojnej. Przekonawszy się o dwulicowości poczynąń pruskich zażądał bezwzględnej dymisji (otrzymał w X 1820). Celem ówczesnych poczynąń A. K. było podtrzymanie ducha narodowego. Atmosfera patriotyczna i demokratyczna domu rodzinnego udzieliła się synowi generała – Władysławowi (1814-1887), uczestnikowi powstania z 1848. Dzięki ojcu i synowi Targowa Górka należała do wybitnych ośrodków polskiego życia, promieniującego w Wielkopolsce. 14 X 1923 prochy A. K. oraz gen. Józefa Wybickiego i płk Andrzeja Niegołęwskiego zostały uroczystie złożone w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan w kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Od 1807 był członkiem i jednym z zarządców łoży Français et Polonais Réunion (Bracia Francuzi i Polacy Zjednoczeni), oraz od 1810 członkiem-założycielem łoży św. Jana w Poznaniu. Działal na rzecz rozwoju polskiej gospodarki w Wielkopolsce.

Amilkara Kosińskiego Pamiątnik o Legionach Polskich we Włoszech; wydał z rękopisu i przypisami oraz przedmową zaopatrzył A. M. Skalkowski, Warszawa 1922; A. Gąsiorowski, *Kosiński Antoni*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; L. Gomolec, *Ziemia Średzka przed stu laty*, Środa Wlkp. 1948; R. Morawski, H. Wielecki, *Wojsko Księstwa Warszawskiego. Generalicja i sztaby*, Warszawa 1996; J. Pochonński, *Legiony Polskie. Prawda i legenda 1794-1807*, Warszawa 1969; J. Willavme, *Amilkar Kosiński 1769-1823*, Poznań 1930.; Informacja J. Osypiuk.

KOSIŃSKI JAN (ur. 5 VII 1870 w Poznańskim, zm. 1 V 1914 w Chicago), zmartwychwstaniec, działacz polonijny w Ameryce Północnej. W 1871 opuścił wraz z ojcem, prześladowanym przez Prusaków, rodzinne strony, wybierając życie emigrantów w Stanach Zjednoczonych. W Chicago ukończył szkołę parafialną im. S. Kostki. Wyjechał do Kanady, a w 1887 ukończył Kolegium P. Maryi w Kentucky, prowadzone przez zmartwychwstańców. W kolejnych latach podjął studia teologiczne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie i Lwowie. Od 1893 znów jest w Kanadzie, gdzie jako duchowny był nauczycielem w Kolegium św. Hieronima w Berlinie Kanadyjskim (ob. Kitchener), obejmując wkrótce funkcję wicedyrektora. W 1897 został wysłany przez władze zakonne do Chicago do parafii św. S. Kostki. W latach 1906-1909 jest rektorem Kolegium im. św. S. Kostki. Jego zasługą był współudział przy budowie gmachów kolejalnych, projekt nowej reformy szkolnej i pozyskanie wybitnych pedagogów. Od 1905 pełnił obowiązki przełożonego domu zmartwychwstańców przy Kolegium im. św. S. Kostki, a trzy lata później przy parafii św. J. Kantego, gdzie był proboszczem. W 1911 zorganizował parafię pod wezwaniem Matki Boskiej Anielskiej w Chicago. Należał do najbardziej zasłużonych członków Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego (ZPR-K). Gdy w 1906 decyzją ZPR-K powołano do życia Komisję Oświaty z Wydziałem Pomocy Naukowej J. K. przygotował pierwsze ustawy dla tego wydziału, a także był szafarzem funduszy zbieranych przez Polonię amerykańską na cele oświatowe i inne. Pozostawił po sobie bogatą korespondencję, prowadzoną z wybitnymi ludźmi. Listy z lat 1893-1912 przechowywane są w Archiwum Zmartwychwstańców w Rzymie, inne zaś zapiski w Ameryce. Pochowany został w grobowcu zmartwychwstańców w Chicago.

F. German, *Kosiński Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969; M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce 1873-1948*, Chicago 1958; K. Wachtel, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

KOSMATKA MARCIN (ur. 27 IX 1855 pod Kcynią, zm.? w osadzie Helena w Montanie); emigrant, żołnierz armii amerykańskiej. W 1869 wyemigrował ze starszym bratem, Wojciechem, do Stanów Zjednoczonych, gdzie w tym czasie przebywał trzeci z braci, Michał. W poszukiwaniu pracy przewędrował wielką połąć kraju, docierając m. in. do Shamokin, Columet, Michigan, New Haven i Nowego Jorku, gdzie pracował przez krótki czas jako piekarz. Ponownie wyjechał do Shamokin, zatrzymał się w Toledo, pracował w kopalni w Jackson, wreszcie znalazł zajęcie w rzeźni w Chicago. W 1877 zaciągnął się do wojska amerykańskiego, brał udział wraz ze swym oddziałem w ekspedycjach i walkach z Siouxami w Utah i Colorado. Brak jest informacji, kiedy opuścił szeregi armii. Następnie poświęcił się zawodowi kowboja. Do 1881 „kowbojował” w pobliżu Snake River w stanie Idaho. Znużony przemierzaniem rozległych przestrzeni Stanów Zjednoczonych, podjął pracę na złomowisku w Butte City. Na koniec osiadł w pobliskiej osadzie Helena, założył rodzinę i mieszkał tam do śmierci. Na miejscowym cmentarzu spoczęły jego prochy.

M. Borowiak, *Za chlebem na Dzikie Zachód*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 38; N. N., *Przygody Polaków w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Wychodźca”, 1929, nr 22; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KOSTKA BOLESŁAW (ur. 5 XI 1921 w Poznaniu), marynarz na statkach PMH. 24 VI 1941 zamustrowany na masowiec *Kromań*. Od 8 VII 1941 do 16 VIII t. r. pływał na transportowcu wojskowym *Kościusko*, zwolniony karne. 26 II 1942 zdezerterował ze statku *Stalowa Wola*. W III 1944 przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Przez kilka miesięcy wchodził w skład załogi masowca *Poznań*. Od 28 IX t. r. do 24 XI t. r. rybaczył na statku *Podlasie*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

KOŚCIELSKI JÓZEF TEODOR ps. August Pożnański (9 XI 1845 w Służewie k. Inowrocławia, zm. 22 VII 1911 w Poznaniu), ziemianin, poeta, pisarz, polityk, działacz kulturalny; syn Augusta i Józefiny z d. Wodzińska. Uczęszczał do poznańskiego Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Maturę zdał w Braniewie. W latach 1865-1869 studiował prawo w Berlinie i Heidelbergu. W czasie studiów był przewodniczącym Towarzystwa Akademików Polskich w Berlinie. W latach 1871-1872 podróżował po Francji, Afryce i Bliskim Wschodzie. Plonem tych wędrówek były odczyty, jakie wygłosił w Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Podczas pobytu w Egipcie spotkał się ze swoim stryjem → Władysławem Kościelskim (Sefer Pasza). Prowadził ożywioną działalność polityczną i społeczno-kulturalną. Kościelski utrzymywał przyjacielskie stosunki z ks. Wilhelmem, pruskim następcą tronu (późniejszym cesarzem Wilhelmem II). W 1881 otrzymał fotel w Izbie Panów Landtagu pruskiego, a od 1884 był posłem do Reichstagu. Reprezentował linię polityczną ugody z rządem pruskim, co spotkało się z krytyką innych członków parlamentarnego Koła Polskiego oraz opinii publicznej. W latach 1891-1892 udało mu się nakłonić Koło Polskie do udzielenia poparcia rządowi w sprawie projektu rozbudowy floty morskiej. Będąc w tym czasie referentem budżetu marynarki w Reichstagu dokonał pewnych wpłat do Urzędu Marynarki Rzeszy na propagandę floty. Przez jego wystąpienia w związku z polityką flotową prasa ironicznie nazywała go – „admiralem z Gopła). Jeden z pancerników wojennej cesarskiej floty, nosił nazwę *Posen*. Nie jest wykluczone, iż było to spóźnione podziękowanie za akcję propagandową J. T. K. Wspierał młodzież polską studiującą na uniwersytetach w Niemczech oraz inteligencję Górnego Śląska. W 1896 zaczął gospodarować w majątku Miłosław, który zakupił

za pieniądze otrzymane w spadku po stryju → W. Kościelskim. W Miłosławiu utworzył galerię obrazów wybitnych twórców kultury narodowej i postawił pierwszy na ziemiach polskich pomnik Juliusza Słowackiego (1899). Założyciel i prezes Towarzystwa Dziennikarzy i Literatów Polskich. Z odbytych podróży ogłosił m. in. *Listy ze Wschodu*, *Szaori i rapsody arabskie w Egipcie*. Publikował w „Dzienniku Poznańskim”, „Tygodniku Ilustrowanym”, „Sobótce”. Jego twórczość literacka przyczyniła się do poszerzenia wiedzy o dalekich krajach wśród naszego społeczeństwa. Przyjaźnił się z Henrykiem Sienkiewiczem. W 1899 uruchomił w Miłosławiu fabrykę cygar. Opiekował się robotnikami i dziećmi z ubogich rodzin, dla których wydawał darmowe posiłki oraz wybudował i utrzymywał przedszkole. Wspierał wiele instytucji przemysłowych, handlowych i rzemieślniczych, pełnił m. in. funkcję Prezesa Rady Nadzorczej spółki H. Cegielski Towarzystwo Akcyjne. W 1904 przeniósł się na stałe do Poznania. Rok później założył stowarzyszenie „Straż”, którym kierował do 1909. Pochoowany w podziemiach kaplicy kościoła św. Jakuba w Miłosławiu k. Wrześni. Jego imię nosi jedna z ulic w Inowrocławiu.

J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopole na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; A. Galos, *Kościelski Józef Teodor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969; W. Jakóbczyk, *Przetrwac nad Wartą 1815-1914*, Warszawa 1989; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, cz. 2, „Nurt”, 1987, nr 8; E. Pieścikowski, *Kościelski Józef*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; K. Reychman, *Szkice genealogiczne*, Warszawa 1936 W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KOŚCIELSKI WŁADYSŁAW, Sefer Pasza (ur. 24 X 1819 w Szarleju k. Inowrocławia, zm. 17 III 1895 w Bertholdstein w Austrii), działacz narodowy, dyplomata, generał wojsk tureckich; czwarty syn Józefa, szambelana pruskiego i Kunegundy z d. Rokitnicka. Po ukończeniu Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu

(1832-1837) wstąpił do wojska pruskiego, jako jednoroczny ochotnik w 1. Pułku Kirasjerów we Wrocławiu. Służbę wojskową zakończył przed 1844, kiedy to, przebywając w Paryżu, na życzenie ks. Adama Jerzego Czartoryskiego przedstawił pisemnie swój ogląd sytuacji politycznej w Wielkim Księstwie Poznańskim. W 1846 aresztowany i osadzony w Cytadeli poznańskiej, przesiedział w więzieniach półtora roku. Uwolniony przed procesem spiskowców w 1847, uczestniczył w powstaniu poznańskim w 1848 (wziął udział w bitwie pod Trzemesznem, 11 IV 1848 i być może jeszcze pod Środą, 18 IV 1848). Podobno był adiutantem L. Mierosławskiego. Po upadku walk w Wielkopolsce wyjechał do Paryża. We IX 1849 wziął udział w podróży morskiej do Turcji jako przedstawiciel ks. A. J. Czartoryskiego, będąc jego tajnym agentem. Przygotowywał plany dywersji antyrosyjskiej na Kaukazie, a także kierował osadą polską – Adampol, za co został w procesie berlińskim skazany na utratę obywatelstwa i zmuszony w 1852 opuścić Stambuł. W 1853 przebywał w Paryżu. W 1854 udał się do Stambułu i w randze majora wstąpił do armii tureckiej. W czerwcu 1854, już jako pułkownik, objął dowództwo 2. Pułku Gwardii Cesarskiej w brygadzie tureckiej. Brał udział w bitwie pod Bałakławą (25 X 1854). Po zakończeniu wojny krymskiej za bohaterstwo i zasługi został awansowany do stopnia generała dywizji (1855), otrzymał tytuł paszy oraz przybrał imię Sefer Pasza i przeniesiony na stanowisko komendanta twierdzy Anpic. Po wstąpieniu na tron Abd-ul-Aziza (1861) objął funkcję marszałka dworu. W 1863 został inspektorem generalnym jazdy tureckiej. Po ogłoszeniu pokoju paryskiego uzyskał naturalizację francuską, pozostał w służbie tureckiej. Zagrożony gruźlicą, od 1864 spędzał zimy w Egipcie, gdzie zaprzyjaźnił się z kedywem Ismailem Paszą. Swoje oszczędności ulokował w akcjach Kanału Sueskiego (ok. 1870), co stało się fundamentem jego wielomilionowej fortuny. W późniejszym okresie stał się znanym hodowcą koni arabskich. Arabcy z jego hodowli trafili do wielu stadnin, w tym i polskich. Z końcem

lat 70. XIX w. wycofał się ze służby tureckiej. Miał znaczący wpływ na politykę egipską. W 1873 zakupił średniowieczny zamek Bertholdstein w Styrii, w którym na stałe osiadł w 1882. Część ze swego bogatego zbiorów dzieł sztuki przekazał w zapisie testamentowym zamkowi na Wawelu w Krakowie. Mimo że ówczesnym muzealnikom zbiory się nie podobały ze względu na zbyt małą liczbę „poloników”, obecnie stanowią dumę Muzeum Narodowego w Krakowie. Pomimo długiego pobytu na Bliskim Wschodzie nie zostawił po sobie żadnych publikacji. Zmarł bezpotomnie.

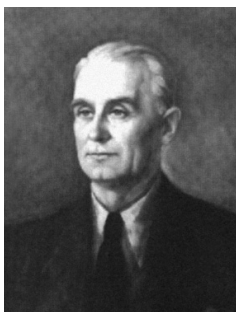
J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopole na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; J. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966; W. Jabłonowski, *Pamiętniki z lat 1851-1893*, Wrocław 1967; S. Kieniewicz, *Kościelski Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969; W. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; T. Wituch, *Kanał Sueski*, Warszawa 1972; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KOWAL TADEUSZ (ur. 28 IX 1922 w Szarowie k. Kalisza, zm. 8 X 1943, zatonął na niszczycielu ORP *Orkan* na północnym Atlantyku), st. mar. nadterminowy. W VII 1943 brał udział w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami gen. W. Sikorskiego. Był jednym z 17 członków granatowej braci pochodzących z Wielkopolski, którzy ponieśli śmierć na *Orkanie*. Pośmiertnie odznaczony Medalem Morskim.

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w czasie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1993; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

KOWALENKO WŁADYSŁAW (ur. 9 IX 1884 w Mińsku, zm. 15 VI 1966 w Poznaniu), historyk, pedagog, entuzjasta i propagator spraw morskich. Po ukończeniu szkoły junkrów w Wilnie,

jako praporszczyk wziął udział w wojnie rosyjsko-japońskiej 1904-1905. Następnie został przeniesiony w stopniu sztabskapitana do rezerwy i rozpoczął studia historyczne na uniwersytecie w Petersburgu, przerwane wybuchem I wojny światowej, którą spędził na froncie. Studia dokończył dopiero na Uniwersytecie w Poznaniu w 1925, kiedy obronił pracę doktorską. W 1917 wstąpił do Związku Wojskowych Polaków w Rosji. Po przyjeździe do Polski pracował jako nauczyciel w gimnazjum w Świecianach i Toruniu. Niezależnie od kontynuowanej kariery naukowej, kiedy w 1937 uzyskał habilitację z archeologii, uczył w poznańskich gimnazjach. Od 1925 działał w LMiR (później LMiK), wchodził w skład zarządów okręgu poznańskiego i publikował artykuły na łamach „Morza”, „Spraw Morskich i Kolonialnych” oraz w prasie codziennej. Wydał: *Zagadnienie wychowania morskiego w szkole średniej* (1935) i *Jak urządzać wystawy szkolne w dziedzinie spraw morskich i kolonialnych* (1937). Podczas okupacji w latach II wojny światowej przebywał w Warszawie, brał udział w powołaniu do życia tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich, a w 1942 w jego ramach – Tajnego Instytutu Morskiego, którego był dyrektorem i wykładowcą historii związków Polski i Słowiańszczyzny z Bałtykiem. W 1945 (koniec wojny) przyjechał do Poznania, gdzie wykładał na miejscowym uniwersytecie (od 1947 jako prof. tytularny) historię żeglugi i polityki morskiej. Twórca Wyższej Szkoły Handlu Morskiego w Gdyni i Sopocie (1945), a od 1948 jest jej rektorem. Ze względów politycznych został odwołany w 1948 i przeniósł się do Poznania. W t. r. po otrzymaniu nominacji na kontraktowego prof. nadzwyczajnego założył i prowadził do 1950 na UP pierwszą i jedyłą w Polsce katedrę historii żeglugi i polityki morskiej. Pracował w Instytucie Zachodnim. Autor: *Polska żegluga na Wiśle i Bałtyku w XIV i XV w.*

(„Roczniki Historyczne”, 1948, r. 17) oraz kilku studiów o portach i żegludze Słowian oraz o kartografii na łamach „Przeglądu Zachodniego”. Od 1955 do 1960 był sekretarzem naukowym, a pod koniec jeden z redaktorów *Słownika Starożytności Słowiańskich*, w którym ogłosił 169 haseł dotyczących w znacznej mierze spraw morskich. Pochowany został na cmentarzu junikowskim w Poznaniu.

Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

KOWALSKI MAKSYMILIAN ZYGMUNT (ur. w 1877 w Poznaniu), kapitan żeglugi wielkiej. Służbę na morzu rozpoczął na niemieckich żaglowcach w Hamburgu. Później przeniósł się do floty amerykańskiej, w której przeszedł wszystkie szczeble kariery morskiej aż do stopnia kapitana. Podczas I wojny światowej dowodził amerykańskim transportowcem. W 1919 dwukrotnie zawiązał statkiem *Westward-Ho* do Gdańska z towarami amerykańskimi dla Polski. Pod koniec 1919 został kapitanem parowca pasażersko-towarowego *Kościuszko*, który należał do Towarzystwa Polsko-Amerykańskiej Żeglugi Morskiej; połowę załogi stanowili Polacy z pochodzenia, których udało się M. Z. K. zgromadzić, począwszy od starszego mechanika, a na kucharzach kończąc. W styczniu 1920 odbył na *Kościuszcze* tylko jeden rejs do Gdańska, gdyż owe Towarzystwo przestało niebawem istnieć. Późniejsze losy nie są znane.

J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1952; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; Informacje ze zbiorów Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

KOZŁOWSKI ROMAN (ur. 1 II 1889 w Zazamczu k. Włocławka, zm. 2 V 1977 w Warszawie), geolog, paleontolog, podróżnik; syn Zdzisława i Zofii z d. Kowalewska. Ukończył Włocławską Szkołę Handlową w 1907, w międzyczasie brał udział w strajku szkolnym w 1905 w proteście przeciwko zakazowi nauczania w języku polskim. Unikając poboru do armii carskiej wyje-

chał w 1907 i studiował nauki przyrodnicze na szwajcarskim uniwersytecie we Fryburgu (1907-1908), a w 1910 ukończył studia matematyczno-przyrodnicze na Sorbonie (Francja). W 1913 na zaproszenie rządu boliwijskiego przybył do tego kraju i objął funkcję profesora geologii w Szkole Górniczej w Oruro (Escuela Nacional de Mines de Oruro). W latach 1915-1920 był organizatorem i dyrektorem Szkoły Inżynierów Górniczych. Od 1919 do 1921 podróżował po Andach, gdzie prowadził badania geologiczne. W 1921 wrócił do Polski, ale od razu wrócił do Paryża, przywożąc ze sobą bogate zbiory paleontologiczne i mineralogiczne. Przez dwa lata prowadził prace badawcze w Muzeum Historii Naturalnej (Musée National d'Histoire Naturelle) w Paryżu. W 1923 otrzymał tytuł doktora na Sorbonie, następnie wrócił do Polski i wykładał na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W czasie okupacji niemieckiej (1940-1944) zatrudniony był w Państwowym Instytucie Geologicznym pod zarządem niemieckim jako kustosz zbiorów geologicznych. Pracę w Instytucie kontynuował też po wyzwoleniu. Od 1946 pracował już wyłącznie na Uniwersytecie Warszawskim. Jednocześnie zainicjował powstanie Instytutu Paleobiologii PAN. Między 1949 a 1951 uczestniczył w pracach przygotowawczych do I Kongresu Nauki Polskiej. Współtwórca zakładu Paleozoologii PAN. Należał do najwybitniejszych współczesnych paleontologów, a jego prace z dziedziny paleozoologii miały ogromny wpływ na rozwój badań nad kopalnymi bezkręgowcami. Doktor honoris causa na Sorbonie (1960) i Modenie we Włoszech (1975). Ogłosił szereg wybitnych prac z zakresu geologii i paleontologii: *Les Brachiopoda*

des de Carbonifère de Bolivie (Annales de Paléontologie, Paris 1914, t. 9), *Faune dévonienne de Bolivie* (Paris 1923, t. 12), *Apuntes acerca de un ziaje geologio por Los departamentos de Oruro, Potosi y Chuquisaca* (Boletín de la Sociedad Geografica de La Paz 1920, t. 28), wespół z S. Jaskólskim i A. Łaskiewiczem przygotował pracę o złożach srebrno-cynkowych w Oruro – *Les gisements argentostannifères d'Oruro en Bolivie* (Archiwum Mineralogiczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Warszawa 1932, t. 8). Odznaczony m. in. Złotym Medalem im. Mary Clary Thompson (Akademii Nauk) w Waszyngtonie (1958) oraz Medalem Wollastona w Londynie przez Geological Society (w 1961, jako jedyny Polak). W 1951 został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Redaktor pism „Paleontologia Polonica” i „Acta Paleontologica Polonica”. Opublikował 43 prace oryginalne i wiele artykułów popularnych i przeglądowych. 7 IV 1990 Poczta Polska wydała znaczek ku jego czci. W 1990 Instytutowi Paleobiologii PAN nadano imię R. Kozłowskiego. Członek kilkunastu zagranicznych towarzystw naukowych w Europie, Azji, Ameryce Północnej i Ameryce Południowej.

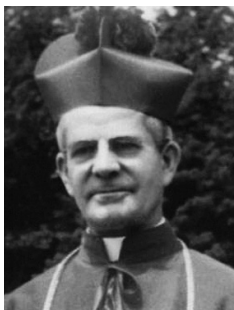
J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; G. Biernat, *Roman Kozłowski 1889-1977*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, 1977, nr 4; H. Osmólska, *Profesor Roman Kozłowski – w stulecie urodzin*, „Przegląd Geologiczny”, 1989, nr 37; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; Z. Wójcik, *Powstanie i rozwój szkoły paleozoologicznej Romana Kozłowskiego*, „Przegląd Geologiczny”, 1989, nr 37; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KRASKA STANISŁAW (ur. 29 I 1918 w Rajsku k. Kalisza, zm. 8 X 1943), st. mar. zatonał na ORP *Orkan*. Od XI 1942 członek załogi niszczyciela *Orkan*. Od III do V 1943 brał udział w konwojach północnych. W VII t. r. uczestniczył w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza PSZ, gen. W. Sikorskiego. Między VIII a IX t. r. wchodził w skład załogi

okrętu, który wziął udział w patrolach w Zatoce Biskajskiej i konwojach islandzkich. Zginął na północnym Atlantyku podczas zatopienia niszczyciela przez niemiecki okręt podwodny U 378. Odznaczony Krzyżem Walecznych (2x) i Medalem Morskim (2x).

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w czasie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 6; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1945*, Londyn 1952.

KRAUSE (KRAUZE) IGNACY (ur. 9 VI 1896 w Mielnie k. Gniezna, zm. 31 VIII 1984 w Araucaria k. Kurytyby w Brazylii), ksiądz, biskup, misjonarz; syn Jana i Agnieszki z d. Zabłocka, w wielodzietnej rodzinie włościańskiej. Od 1900 wraz z rodziną zamieszkał w Górze k. Żnina, tam też pobierał pierwsze nauki. W 1908 wstąpił do małego Seminarium Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie, a w roku następnym powrócił do Żnina, żeby zakończyć naukę w szkole powszechnej. Ponownie wyjechał do Krakowa, gdzie kontynuował naukę w gimnazjum i wstąpił (1902) do Zgromadzenia Księża Misjonarzy Św. Wincentego. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych, 22 VI 1919 przyjął święcenia kapłańskie w Krakowie. 17 XII 1920 przyjechał do Brazylii. W osadzie Prudentopolis, w stanie Parana, prowadził działalność misyjną. W 1929 wyjechał z Brazylii, na krótko przyjechał do Krakowa, a następnie z grupą misjonarzy wyprawił się do Chin, do prowincji Hopei. Przebywał w Chengting, gdzie został superiorem misji, a od 1930 jest w Xingtai (Shunteh), gdzie utworzył pierwszą polską pre-

fekturę misyjną w Chinach. Z innymi misjonarzami z Polski postawił mały murowany kościół, budynek szkolny z internatem, szpitalik i niewielkie budynki gospodarcze. Z powodu trudności finansowych kilkakrotnie wyjeżdżał do Europy, Stanów Zjednoczonych i Kanady, gdzie podczas spotkań i prelekcji zbierał środki na utrzymanie ośrodków misyjnych w Chinach. Papież Pius XII podniósł (1944) prefekturę apostolską w Shunteh do godności wikariatu apostolskiego. 13 I 1944 otrzymał nominację na biskupa. 23 IV t. r. otrzymał sakrę biskupią, a dwa lata później w Shunteh utworzono diecezję, tam też stanęły małe seminarium duchowne, szkoła średnia oraz przyszpitalna szkoła pielęgniarska. Pomimo wojny chińsko-japońskiej i nawet pod okupacją japońską bp. I. K. prowadził działalność apostolską. W 1946 na skutek działalności komunistycznej w Chinach został aresztowany i uwięziony od XII t. r. do II 1947. Został zmuszony do opuszczenia Chin w 1949. Przyjechał do Stanów Zjednoczonych i początkowo zamieszkał w Domu Zgromadzenia Księża Misjonarzy Św. Wincentego w Whitestone (stan Nowy Jork). W VII 1952 wyjechał na stałe do Brazylii, gdzie był pierwszym biskupem Polakiem, i początkowo pozostawał w stanie Santa Catarina. W okresie późniejszym przeniesiony do stanu Parana, gdzie pełnił obowiązki administratora apostolskiego wielkiego okręgu kościelnego, prałatury nullius Laranjeiras do Sul i zobligowany do powołania dwóch nowych diecezji – Campo Mourao i Toledo. Od 1957 do 1963 biskup pomocniczy archidiecezji Kurytyba. Od 1960 mieszkał w Kurytybie. W 1969 przeniósł się z Kurytyby do niższego seminarium Księża Misjonarzy Św. Wincentego w Araucaria k. Kurytyby. Poliglota, biegle władał jęz. polskim, portugalskim, chińskim, angielskim, łacińskim i niemieckim. W 1983 formalnie zrezygnował z funkcji ordynariusza Xingtai. Został pochowany w Araucarii.

M. Białkowska, *Misjonarz czterech kontynentów*, „Przewodnik Katolicki”, 2009, nr 37; Z. Malczewski, *Krause Ignacy*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; idem, *Słownik biograficzny Polonii brazylij-*

skiej, Warszawa 2000; M. Paradowska, *Książdz biskup Ignacy Krause*, „Żnińskie Zeszyty Historyczne”, 1992, nr 5. I. Posadzy T. Chr., *Ks. biskup Ignacy Krause C. M.*, „Przewodnik Katolicki”, 1969, nr 29; *Sylwetki polskie w Ameryce Łacińskiej XIX i XX wieku*, t. 1, pod red. E. S. Urbański, Stevens Point 1991.

KRAWIEC WŁADYSŁAW (ur. 1889 w Poznaniu), grafik, artysta malarz. Jeszcze w dzieciństwie przyjechał z rodzicami do Stanów Zjednoczonych. W Chicago uczęszczał do szkół, tam też w młodych latach zarabiał na życie oraz na studia malarskie na miejscowej „Art. Institute”. Przez długie lata, każdego dnia, jego rysunki o tematyce z życia wziętej były prezentowane przez polski „Dziennik Chicagowski”. Ze szczególnym zamiłowaniem tworzył portrety, które niejednokrotnie prezentował na wystawach w Stanach Zjednoczonych. Malarstwo W. K. zostało dobrze przyjęte przez krytyków, był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany.

K. Wachtel, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

KRETKOWSKI ERAZM h. Dołęga (ur. 1508, zm. 6 V 1558 w Padwie we Włoszech), kasztelan brzeski, gnieźnieński, podróżnik; syn wojewody brzeskiego Mikołaja i Anny z d. Pampowa. Po ojcu odziedziczył część ziem dobrzyńskich i był właścicielem kilku miejscowości w powiatach radziejowskim i brzeskim. Nie jest znane miejsce, gdzie pobierał nauki początkowe. Jako młodzieniec studiował w Padwie, która była ośrodkiem nauk humanistycznych epoki odrodzenia. Pod koniec lat 30. XVI w. należał do najbardziej oświeconych ludzi w Polsce. Jego pasja podróżowania daje podstawy przypuszczać, że był z natury niespokojny, żądny przygód i niebezpieczeństw. W V 1538 posłował w imieniu Zygmunta Augusta do sułtana tureckiego. W 1543 zaręczony z damą dworu królowej Bony Zuzanną Myszkowską, córką Marcina, kasztelana wielunskiego; umowa została jednak przez Myszkowskiego zerwana. 8 VI 1551 dzięki poparciu arcybiskupa Mikołaja Dzierzgowskiego otrzymał kasztelaninę gnieźnieńską. Prawdopodobnie w tym też czasie odbył najwięcej podróży, gdyż

od tej pory aż do chwili śmierci nie było go w kraju. Przypuszczalnie z portu w Lizbonie udał się do Indii i był pierwszym polonusem żeglującym na szlaku korzennym. Z podróży tej nie ma jednak żadnej relacji, choć niewątpliwie musiała ona w owym czasie wywołać niemałą sensację. O licznych peregrynacjach E. K. świadczy Jan Kochanowski w *Epitaphium Cretcovii*. Za fakt można przyjąć, iż Dunaj i Dniestr oglądał przy okazji poselstwa do Turcji, a wyprawy do Niemiec, Francji, Portugalii, dalej do Indii i Afryki przypadają na ostatnie lata jego życia. Według K. Kochanowskiego E. K. znalazł się nad rzekami Ganges i Tag, które w owym stuleciu należały do ważniejszych portów łączących się ze szlakiem europejskim. Jeśli dosłownie zacytować poetę z Czarnolasu, to należałoby przyjąć, że kasztelan odkrył Nil Biały; ową hipotezę wypada chyba zaliczyć wyłącznie do fantazji poety, gdyż żaden historyk dotychczas nie wypowiedział się autorytatywnie na temat autentyczności dotarcia E. K. do Nilu. E. K. nie pozostawił żadnej relacji ze swoich podróży. Prawdziwe źródła Nilu odkryto dopiero w 1861. Brak jest dowodów stwierdzających, jak długo przebywał w Indiach i czy do Europy wrócił także drogą morską dookoła Afryki, czy też przez Arabię, Egipt i Morze Śródziemne. Został pochowany przez przyjaciół w bazylice św. Antoniego w Padwie, gdzie znajduje się jego nagrobek z brązowym popiersiem i epitafium pióra J. Kochanowskiego.

M. Borowiak, *Kasztelan odkrywca Nilu*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 33; K. Hartleb, *Polskie dzienniki podróży w XVII w jako źródła do współczesnej kultury*, Lwów 1920; H. Kowalska, *Kretkowski Erazm h. Dołęga*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław 1970;

M. A. Kowalski, *Kolonie Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005; B. Kuźmiński, *Przygody polskich obieżyświatów na morzach i lądach*, Gdańsk 1973; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Polacy ma morzach i oceanach*, t. I do roku 1975 roku, Poznań 1981; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; W. Podgórski, *XVI-wieczne podróże morskie Polaków*, „Morze”, 1964, nr 6; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; T. Ulewicz, „*Epitaphium Cretcovii*”, czyli najstarszy dziś wiersz drukowany Jana Kochanowskiego, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci S. Pigonia*, Kraków 1961.

KRĘGIELSKI ZDZISŁAW (ur. 15 IX 1912 w Skokach k. Wągrowca, zm. 31 VII 1987 w Poznaniu), kmr por. rez., dowódca placówki „Przystań” na Westerplatte; syn Wiktora, powstańca wielkopolskiego i Jadwigi z d. Rataszewska. Od 1924 r. Kręgielscy zamieszkali w Margoninie. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej w Margoninie Z. K. rozpoczął naukę w Gimnazjum Humanistycznym im. św. Barbary w Chodzieży, które ukończył w 1933. We IX t. r. rozpoczął dywizyjny kurs podchorążych rezerwy piechoty przy 59. Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Inowrocławiu, który ukończył w IV 1934. Następnie odbył kurs aplikacyjny przy 62. Pułku Piechoty w Bydgoszczy. 5 X 1934 został przyjęty do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. Po jej ukończeniu, 15 X 1936 został mianowany ppor. Służbę oficera rozpoczął w 69. Pułku Piechoty w Gnieźnie jako dowódca kompanii i dowódca plutonu piechoty. W VII 1939 skierowany do II. Morskiego Batalionu Strzelców w Redłowie. 4 VIII t. r. został przeniesiony do Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte, gdzie objął dowództwo placówki „Przystań”. Placówka ta miała za zadanie blokowanie przejścia przez kanał od strony południowo-zachodniej, wspomagala również ogniem wartownie nr 1 i 2. Placówka istniała do ostatniego dnia obrony (7 IX 1939) i nie została zdobyta przez Niemców.

Po kapitulacji Westerplatte, do 1945 przebywał w obozach Stalack, Riesenburger, Klein Dexten i oflagach XVIII A Lienz w Austrii i II C Woldenberg; gdzie był uczestnikiem jenieckiej działalności konspiracyjnej, należał do bojowych oddziałów AK w sekcji ochrony i osłony. Po wyjściu z niewoli znalazł się w Gnieźnie, gdzie w marcu 1945 jako oficer znający się na przysposobieniu wojskowym, został zatrudniony w charakterze instruktora wychowania fizycznego w Zarządzie Miejskim Związku Walki Młodych. W IV t. r. Komisja Wojskowa w Łodzi zweryfikowała Z. K. do stopnia porucznika i skierowała do służby w LWP. Od V 1945 do IX 1946 służył w Gdyni–Oksywiu jako instruktor w Szkole Specjalistów Morskich Marynarki Wojennej. W 1946 oficer flagowy w Dywizjonie Okrętów Podwodnych. W III 1947 został zwolniony z wojska jako „element klasowo niepewny”. Od IV 1947 pracował dorywczo. Przez krótki okres był współwłaścicielem firmy rybackiej „Rekin” na Helu, a następnie został agentem w gdyńskim przedsiębiorstwie „Orkan”. W 1949 wyjechał wraz żoną do jej rodzinnego miasta – Poznania, gdzie uzupełnił wykształcenie w wieczorowym zaocznym technikum budowlanym. Do emerytury pracował na stanowiskach urzędniczych, głównie w przedsiębiorstwach związanych z budownictwem. W 1976 zatrudniony w Zjednoczeniu Przedsiębiorstw Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Poznaniu najpierw jako starszy instruktor ds. postępu technicznego i wynalazczości, a potem kierownik komisji wynalazczości. Będąc emerytem, pracował na pół etatu jako rzecznik patentowy. Należał do założycieli Klubu Techniki i Racjonalizacji w Poznaniu. Był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Budownictwa. Po przejściu na emeryturę działał na niwie społecznej. W 1982 Dowództwo Marynarki Wojennej nadało mu stopień komandora porucznika. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem AK. Pochowany na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Od 1948 był żonaty z Janiną (z d. Bruzda).

Miał z nią córkę – Danutę (ur. 1949). W wyreżyserowanym przez Stanisława Różewicza filmie fabularnym *Westerplatte* w postać ppor. Zdzisława Kręgielskiego wcielił się Andrzej Zaorski, natomiast w produkcji fabularnej z 2013 w reż. Pawła Chochlewa *Tajemnica Westerplatte* Z. K. zagrał Przemysław Cypryański.

M. Borowiak, *Jak tworzono legendę o Westerplatte*, „Głos Wągrowiecki”, 1995nr 4-5; idem, *Komandor ppor. rez. Zdzisław Kręgielski (1917-1987)*, „Ziemia Wągrowiecka”, 1999, nr 4; idem, *Lew bez pazurów*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 50; idem, *Major załamał się pierwszy*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 36; idem, *Najmłodszy oficer na Westerplatte*, „Głos Wągrowiecki”, 1995, nr 1; idem, *Westerplatte. W obronie prawdy*, Gdańsk 2001, Warszawa 2012; F. Dąbrowski, *Wspomnienia z obrony Westerplatte*, Gdańsk 1957; P. Derdej, *Westerplatte – Oksywie – Hel 1939*, Warszawa 2009; S. Górniewicz-Kurrowska, *Lwy z Westerplatte*, Gdańsk 1988; idem, *Westerplaczczy*, Gdańsk 1999; idem, *Znaki pamięci*, Gdańsk 1994; Z. Flisowski, *Westerplatte*, Warszawa 1989; J. Olesik, *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1988; W. Pater, *Nie publikowana relacja kpt. mar. Zdzisława Kręgielskiego z obrony Westerplatte*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1990, nr 1-2; J. Roszko, *Tajemnica Westerplatte*, „Polityka”, 1993, nr 24; idem, *Westerplatte broni się jeszcze*, Kraków 1989; A. Rzepniewski, *Obrona Wybrzeża w 1939 r.*, Warszawa 1970; M. Wańkowicz, *Westerplatte*, Warszawa 1989; M. Wójtowicz-Podhorski, *Westerplatte 1939. Prawdziwa historia*, Gdańsk 2009; Nekrologii w: „Express Wieczorny”, „Gazeta Poznańska”, „Głos Wybrzeża”, „Rzeczpospolita”, „Życie Warszawy”.

KRUSZKA MICHAŁ (28 IX 1860 w Słabomierzu k. Żnina, zm. 2 XII 1918 w Milwaukee w Stanach Zjednoczonych), dziennikarz, publicysta, działacz polonijny, senator. Był bratem przyrodnym → Wacława Kruszk. W rodzinnych stronach ukończył 4 klasy gimnazjum. Jako nastolatek zaangażował się w działalność antypruską, publikując artykuły w gazetach wydawanych na Pomorzu i Wielkopolsce. W 1880 w obawie przed grożącymi represjami wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, praco-

wał początkowo na wschodnim wybrzeżu w fabryce maszyn do szycia Singer w New Jersey i na innych stanowiskach robotniczych. Uczęszczał także do wieczorowej szkoły biznesu i nauczył się rzemiosła drukowania. Jesienią 1883 na stałe osiadł w Milwaukee w stanie Wisconsin, gdzie pracował jako agent ubezpieczeniowy. Prawdziwą pasją M. K. jest polityka i dziennikarstwo. Od 1855 prowadził małą drukarnię, w której wydawał początkowo tygodnik „Krytyk”, a następnie (1887) zamiast tego pisma rozpoczął drukować „Dziennik Polski” (1887-1888) i demokratyczny dziennik (1888) „Kurier Polski” (ukazywał się aż do 1963) i tygodniowy dodatek „Niedziela” (1889-1892). Na łamach owych czasopism publikował artykuły, w których stawał w obronie interesów emigrantów polskich, dzięki czemu wywalczył dla nich wiele praw, np. wprowadzenie języka polskiego do szkół i sądów. Był także politykiem związanym z partią demokratyczną, współzałożycielem Klubu Młodych Demokratów. Wybrano (1890) go do legislatury stanowej stanu Wisconsin. Od 1892 jest pierwszym senatorem polskiego pochodzenia w stanie Wisconsin. Gdy w 1904 odbył podróż po osadach polskich w Stanach Zjednoczonych, plonem tych wędrówek jest książka *Na Zachód. Obrazowy opis Dalekiego Zachodu. Spostrzeżenia i wrażenia z podróży* (1905). Członek Związku Narodowego Polskiego. Na przełomie wieków związał się z frakcją La Foletta w partii republikańskiej, to skrzydło popierał także „Kurier Polski”.

J. Bagińska-Mleczak, *Wielkopole na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; W. Fijałkowski, *Polacy i ich potomkowie w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1978; F. German, *Kruszka Michał*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; W. Kruska, *A History of Poles In America to 1908*, Washington 2001; S. Osada, *Prasa i publicystyka polska w Ameryce*, Pittsburgh 1930; A. J. Kuzniewski, *Faith and Fatherland. The Polish Church War in Wisconsin, 1896-1918*, Notre Dame 1980; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa; A. Walaszek, *Kruszka Michał*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; Informacja od K. Kabata.

KRUSZKA WACŁAW (ur. 2 III 1868 w Słobomierzu k. Żnina, zm. 30 XI 1937 w Milwaukee), ksiądz, publicysta, działacz polonijny. Brat przyrodni → Michała.

W 1874 rozpoczął naukę w Gorzycach k. Żnina. Od 1877 uczęszczał do szkół gimnazjalnych w Ostrowie k. Wielenia, Wągrowcu i Starej Wsi. W 1883 po zapoznaniu się z działalnością oo. jezuitów wstąpił do tegoż zakonu, skąd go jednak usunięto. Studiował filozofię w Tarnopolu. Z końcem XI 1893 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, a po krótkim pobycie w Nowym Jorku wstąpił do diecezjalnego Seminarium Św. Franciszka w Milwaukee. W 1895 przyjął święcenia kapłańskie. Był wikarym i nauczycielem jęz. polskiego w szkole im. Św. Józefa oraz (1896) administratorem parafii w Beaver Dam, w tym samym roku zorganizował parafię Św. Wacława w Ripon (stan Wisconsin) i był jej proboszczem przez trzynaście lat, jednocześnie organizując inne parafie m. in. w Oshkosh i Kenosha oraz wyjeżdżając na misje. Pracował w Wyższej Szkole Polskiej w Milwaukee ucząc jęz. polskiego. Oprócz pracy w trzech parafiach i dwóch punktach misyjnych objeżdżał jeszcze inne miejscowości z posługą kapłańską, cały czas walcząc o zachowanie wśród Polaków wiedzy katolickiej oraz ich tożsamości narodowej. Od 1903 czynił zabiegi w Rzymie w kwestii mianowania biskupów polskiego pochodzenia dla osad polskich, skoro Polacy stanowili jedną ósmą katolików amerykańskich, co dopiero trzynaście lat później udało mu się po części zrealizować. Doprowadziło to do konfliktów z hierarchią kościelną. Ze stanowiskiem W. K., z jego krytyką hierarchii, nie zgadzali się sami zmartwychwstańcy, ani ks. bp Paweł P. Rhode. Z memoriałami w sprawie powołania polskich biskupów W. K. dwukrotnie (1903 i 1904) udawał się do Watykanu. W Stanach Zjednoczonych poświęcił się również rozwojowi polskiego szkol-

nictwa i prasy. Od 1909 jest proboszczem kościoła Św. Wojciecha w Milwaukee, sprawując tę funkcję do końca swego życia. Inicjator akcji oświatowych i charytatywnych. Podczas I wojny światowej popierał werbunek żołnierzy do oddziałów polskiej Armii Błękitnej, był prezesem Komitetu Organizacyjnego Polskiej Armii w Milwaukee. Współpracował z Wydziałem Narodowym. Poza pracą duszpasterską prowadził rozległą działalność literacką. Swoje artykuły, wiele esejów, reportaży – pisane pod kątem licznych wyjazdów i spotkań w ośrodkach polonijnych – publikował na łamach pism emigracyjnych i krajowych: „Kurier Polski”, „Wychodźcy”, „Kwartalnik Emigracyjny”. Dziełami jego życia były 13-tomowa *Historia Polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)* i *Siedem siedmioletni czyli pół wieku życia. Pamiętnik i przyczynek do historii polskiej w Ameryce*. Po 1911 kilkakrotnie wracał w rodzinne strony. Mimo że nigdy nie uzyskał godności biskupa, przez emigrantów polskich nazywany był – „biskupem wychodźstwa”. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Borowiak, *Pisarz w sutannie*, „Głos Wągrowiecki”, 1998, nr 34; S. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; *Encyklopedia katolicka*, t. IX, Lublin 2002; F. German, *Kruszka Wacław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; S. Helsztyński, *Wśród swoich i obcych w USA*, Warszawa 1966; L. Pastusiak, *Polacy w zaraniu Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1977; M. Paradowska, *Ksiądz Wacław Kruska*, „Żnińskie Zeszyty Historyczne”, 1993, nr 8; D. Praszałowicz, *Polonia w Milwaukee, Wisconsin*, „Przegląd Polonijny”, 1992, z. 3; W. i T. Slabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; A. Walaszek, *Kruszka Wacław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; S. Zieliński, *Słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KRUSZYŃSKI JAN (ur. 23 I 1863 w Górach w Poznańskim, zm. 14 I 1917 w Tuscan, Arizona w Stanach Zjednoczonych), zmartwychwstaniec, organizator szkolnictwa polskiego

w Stanach Zjednoczonych. Jako absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Grudziądzu przez pięć lat uczył w szkołach państwowych. Z powodu przeszkód stawianych przez władze pruskie polskim nauczycielom wstąpił do Zgromadzenia Zmartwychwstańców. Studiował filozofię i teologię w Krakowie i Lwowie, gdzie otrzymał święcenia kapłańskie. Przez trzy lata był na misjach w Bułgarii, pracując jako dyrektor gimnazjum w Adrianopolu. W 1895 został przez swój zakon wysłany do Stanów Zjednoczonych, będąc przez cztery lata administratorem parafii Św. S. Kostki w Chicago. W 1897 prowadził szkołę parafialną, którą w następnych latach przemianowano na Kolegium Św. S. Kostki. Po 1905 został proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny w Manitowoc w stanie Wisconsin, tam też budował nową szkołę sprowadzając z Polski siostry felicjanki jako nauczycielki. W latach 1912-1914 kapłan przy kaplicy św. Józefa. Pozostawił po sobie obszerną korespondencję, która za lata 1893-1896 przechowywana jest w Archiwum Zmartwychwstańców w Rzymie oraz Chicago i innych domach zakonnych, w których działał na terenie Stanów Zjednoczonych.

F. German, *Kruszyński Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

KRZEMIENIECKI JÓZEF (ur. 4 XII 1813 w Grabowie k. Wrześni, zm. 30 V 1888 w Chicago), działacz narodowy w Stanach Zjednoczonych. Jako kadet szkoły podchorążych w Warszawie walczył w powstaniu listopadowym w latach 1830-1831. W 1848 wziął udział w powstaniu wielkopolskim. W 1863 po przegranej zrywie styczniowym został uwięziony w twierdzy pruskiej i cytadeli warszawskiej. W 1872 wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Chicago. W mieście tym o dużym skupisku rodaków włączył się w nurt patriotyczny, będąc współorganizatorem i działaczem „Gminy Polskiej”. W VI 1878 związał się z komitetem, który organizował Polaków do walki z Rosją. W 1880 z ramienia „Gminy Polskiej” w Chicago brał udział w pracach Zjednoczenia Narodowego Pol-

skiego. Założyciel i sekretarz kilku banków pożyczkowych. Członek Towarzystwa Bratniej Pomocy im. T. Kościuszki w Chicago. Uczestniczył w uroczystościach 50. rocznicy powstania listopadowego. Pod koniec swego życia przeszedł do Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, sprawując przez jedną kadencję funkcję sekretarza sejmowego. Zmarł na skutek komplikacji pourazowych, pochowany w Chicago.

F. German, *Krzemieński Józef*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce*, Chicago 1948; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985.

KRZYCKI LEON (ur. 10 VIII 1881 w Milwaukee w stanie Wisconsin, zm. 22 I 1966 w Milwaukee), działacz związkowy i polonijny w Stanach Zjednoczonych. Rodzice L. K. pochodzili z Poznańskiego; był jednym z dziewięciorga dzieci. Jako nastolatek pracował w drukarni, a w 1904 przewodniczył strajkowi w owej drukarni, domagając się żeby młodociani pomocnicy (szczególnie Polacy) pracowali w godziwych warunkach. Od 1908 należy do Socjalistycznej Partii Stanów Zjednoczonych. W latach 1912-1916 członek rady miejskiej w Milwaukee. Jako aktywny działacz związkowy brał udział w wielu strajkach i walkach robotniczych na terenie Stanów Zjednoczonych. W 1929 po raz pierwszy odwiedził kraj swoich rodziców i dziadków, czuł się Wielkopolaninem i dobrze mówił po polsku. W IV 1942 podczas pierwszego Kongresu Słowian Amerykańskich w Detroit został wybrany na przewodniczącego. Od IV 1944 przewodniczący Amerykańsko-Polskiej Rady Pracy. W dn. 3-10 X 1945 przebywał w Paryżu na Kongresie Światowej Federacji Związków Zawodowych. W 1945 po raz drugi przyjechał do Polski (m. in. odwiedził zakłady pracownicze w Łodzi). Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta. Od 1947 pozostawał na rencie, ale nadal działał na niwie związkowej. W 1949 był delegatem na Pierwszy Światowy Kongres Pokoju w Paryżu, następnie gościł na II Kongresie

Związków Zawodowych w Warszawie. Był jednym z najbardziej znanych związkowców polskiego pochodzenia w Stanach Zjednoczonych.

B. Gebert, *Krzycki Leon*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; Polska Kronika Filmowa, 1945, nr 32.

KRZYŻANOWSKI WŁODZIMIERZ BONA-WENTURA (ur. 8 VII 1824 w Rożnowie k. Obornik Wlkp., zm. 31 I 1887 w Nowym Jorku), generał amerykański, urzędnik federalny Alaski, pamiętnikarz; syn Stanisława i Ludwiki z d. Pągowska. Jego ojciec i dwaj wujowie walczyli o polską niepodległość w wojsku napoleońskim, a brat w powstaniu listopadowym w 1830-1831. Jego kuzynem był Fryderyk Chopin (matka Chopina była z domu Krzyżanowska). Po śmierci ojca rodzina popadła w długi i wyprowadziła się ze swojego majątku. W. B. K. został przekazany przez matkę pod opiekę krewnym w Poznaniu, reszta rodziny wyjechała do Warszawy. Ukończył Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1846 zaangażował się w działalność spiskową, a będąc zagrożony aresztowaniem przez policję pruską uciekł do Hamburga skąd popłynął do Stanów Zjednoczonych. W USA uczył się od podstaw języka angielskiego i kontynuował edukację. Po kilku latach pobytu w Nowym Jorku zaczął pracować jako inżynier-mierniczy w stanie Wirginia, później był przy budowie linii kolejowej w zachodnich stanach USA. W 1854 poślubił córkę gen. Burnetta, Caroline, a dzięki szerokim kontaktom mógł teraz otworzyć w Nowym Jorku niezłe prosperujące przedsiębiorstwo handlowe. Zaangażował się aktywnie w działalność polityczną, przede wszystkim w akcję zwalczania niewolnictwa.

W 1860 dzięki talentowi krasomówczemu i zręczności agitatorskiej stał się człowiekiem wielce wpływowym, otrzymał stanowisko prezesa klubu republikańskiego w Nowym Jorku. W t. r. poparł kandydaturę Abrahama Lincolna na prezydenta Stanów Zjednoczonych. Od IV 1861 jako prosty żołnierz, podczas wojny secesyjnej, zaciągnął się do wojsk Północy i - chociaż nigdy wcześniej nie służył w wojsku - szybko awansował. W VII t. r. awansowany na „majora ochotnika”, a w XI t. r. na oficera sztabowego. Wiosną 1862 objął dowództwo 58. Pułku Strzelców Nowojorskich, zwanego „Polskim Legionem”. Odnosił sukcesy w bitwach pod Cross Keys (8 VI 1862). Otrzymał wówczas stanowisko dowódcy brygady i brał udział w bitwie pod Bull Run (29-30 VIII 1862). Ranny bronił odcinka Bad Hill, osłaniając odwrót armii. Za to męstwo prezydent A. Lincoln i Kongres awansowali W. B. K. do stopnia gen. brygady. Uczestniczył na czele brygady w bitwie pod Hawkins Farm i w decydującej bitwie pod Gettysburgiem (1-3 VII 1863), gdzie wraz z brygadą przyczynił się do zwycięstwa. Walczył pod Atlantą i Savannah (1864). W X 1864 otrzymał stanowisko gubernatora wojennego Alabamy, a w IV 1865 stanów Florydy, Georgii i Wirginii, które piastował do X 1865. W t. r. wystąpił z wojska w stopniu gen. brygady. W latach 1865-1867 pracował jako wyższy urzędnik w departamencie skarbu. W 1867 pracował jako urzędnik federalny na terenie Alaski z ramienia Stanów Zjednoczonych. Organizował administrację amerykańską, budował drogi. W 1878 z powodu surowego klimatu Alaski przeniósł się do San Francisco. Następnie powrócił do służby w administracji amerykańskiej. Mieszkał w Waszyngtonie, gdzie został dyrektorem w departamencie skarbu Stanów Zjednoczonych, w końcu został oddelegowany jako inspektor celny do Aspinwall na przesmyku Panamskim. Tutaj mieszkał do 1883. Po śmierci żony, chory na febrę przeniósł się (1883-1886) do Nowego Jorku. W 1886 założył Stowarzyszenie Pomocy dla Emigrantów Polski. Ogłosił drukiem *Wspomnienia z pobytu w Ameryce podczas wojny 1861-1864* („Kłosa” 1883, t. 36, nr 931),

a poprawioną wersję opublikowano w Chicago w 1963 (Rocznik Hist. Pol. Muz. w Ameryce, t. 1). W czasie pobytu w Kalifornii organizował pierwsze występy Helenie Modrzejewskiej. Mundur W. B. K. jest przechowywany w Muzeum Polskim w Chicago, a na wyspie Kościuszki wchodzącej w skład Stanów Zjednoczonych, jedną z gór nazwano Górą Krzyżanowskiego. Pod koniec 1886 planował przyjechać do Polski, ale z powodu pogarszającego się stanu zdrowia zmuszony był poddać się leczeniu. Został pochowany na cmentarzu Greenwood w Brooklynie. 13 X 1937, w 50. rocznicę jego śmierci, jego szczątki zostały przetransportowane z wojskowymi honorami na Narodowy Cmentarz w Arlington. Prezydent Franklin D. Roosevelt wygłosił mowę ku jego pamięci, transmitowaną przez radio, a prezydent Polski, Ignacy Mościcki, wygłosił swoje wyrazy szacunku w Warszawie. Miał syna Józefa i córkę Józefinę.

J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopolanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; J. W. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; J. H. Eicher, D. J. Eicher: *Civil War High Commands*, Stanford 2001; W. Fijałkowski, *Polacy i ich potomkowie w historii Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1978; Z. Grot, *Generał Włodzimierz Krzyżanowski w świetle własnych wspomnień oraz listów do rodziny*, Poznań 1937; idem, *Krzyżanowski Włodzimierz Bonawentura*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970; B. Grzełowski, *Do New Yorku, Chicago i San Francisco*, Warszawa 1983; idem, *Polacy w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1776-1865*, Warszawa 1976; B. Grzełowski, I. Rusinowa, *Polacy w wojnach amerykańskich 1775-1783, 1861-1865*, Warszawa 1973; M. Haiman, *Historia udziału Polaków w amerykańskiej wojnie domowej*, Chicago 1928; S. Leitgeber, *Wielkopolski Kościuszko*, „Gazeta Poznańska” z 27 maja 1994; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985; Z. Sułek, *Polacy w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych 1775-1783*, Warszawa 1976; W. Sulewski, *Konterfekty dziwnych Polaków*, Warszawa 1973; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

KURFLEWSKI WŁADYSŁAW AUGUSTYN (ur. 26 V 1870 w Jaroszewie k. Sierakowa, zm. 23 X 1945 w Chicago), prof. chirurgii, działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych; syn Augusta i Salomei z d. Kalacińska. Początkowo kształcił się na nauczyciela, ale zmienił swoje zainteresowania i złożył egzaminy na ogrodnika. W 1886 wyjechał do Stanów Zjednoczonych i zamieszkał w Chicago. W 1889 jako absolwent szkoły aptekarskiej College of Pharmacy w Chicago podjął studia medyczne w College of Physicians and Surgeons of Chicago, które ukończył z wyróżnieniem w 1894 i otrzymał dyplom doktora medycyny. Od 1895 pracował w szpitalu powiatowym. Jako prof. chirurgii od 1897 wykładał w Chicago Clinical School. Od 1896 przewodniczył Związkowi Narodowemu i obowiązki te pełnił z małymi przerwami przez następnych dwadzieścia pięć lat. Otrzymał stopień naczelnego chirurga szpitala Św. Marii z Nazaretu w Chicago. W 1912 uhonorowany tytułem „bakałarza” (bachelor) chirurgii w American College of Surgeons. Wiele publikował w pismach fachowych na temat chirurgii oraz drukował w pismach krajowych zajmując się ogólnie pojętą higieną. Tłumaczył artykuły polityczne i literackie na jęz. polski oraz z języków obcych na jęz. angielski. Działał w środowisku polonijnym, miał duże zasługi związane z uroczystościami odsłonięcia pomnika K. Puławskiego w Chicago i T. Kościuszki w Waszyngtonie w 1910. W t. r. uczestniczył w I Kongresie Polaków w Waszyngtonie i był przewodniczącym Komitetu Finansowego. Prezes Wydziału Biblioteki i Muzeum Narodowego Polskiego, dyrektor i wiceprezes Miejskiego Wydziału Edukacyjnego. Był długoletnim prezesem i członkiem American Medical Society. Pochowany na cmentarzu św. Wojciecha w Chicago.

I. Homola, *Kurflewski Władysław Augustyn*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971.

KUROWSKI MIKOŁAJ (ur. prawdopodobnie w Kurowie pod Bochnią, zm. 7 IX 1411 w Ropczycach k. Rzeszowa), biskup poznański, arcybiskup gnieźnieński; syn kasztelana żarnowieckiego

Klemensa z Kurowa i Katarzyny. Kurowscy zaliczali się do średniozamożnych, małopolskich rodzin rycerskich. W 1385 uzyskał stopień bakałarza artes na uniwersytecie w Pradze (Czechy), a w 1395 tytuł magistra. Był blisko związany z dworem króla Władysława II Jagiełły. W 1402 dzięki poparciu króla zostały wybrany arcybiskupem gnieźnieńskim. Do Gniezna przyjeżdżał na kapituły generalne, pozostając przez cały czas przy królu. Pełnił funkcje poselskie w rozmowach z zakonem krzyżackim. W latach 1402-1411 prowadził na dużą skalę handel morski. Według Jana Długosza zebrał ogromne bogactwa dla swoich braci i synowców w złocie, srebrze, klejnotach, zamkach, wsiach, folwarkach. Wysyłał statki do Flandrii z żywnością i zbożem. Nie jest wykluczone, że miał własne statki. Cały majątek pochodzący z handlu morskiego przekazał bratu Piotrowi. Był blisko związany ze środowiskiem kulturalnym, popierał studia kanoników, interesował się dziejopisarstwem. Sfinansował kilka fundacji. Był w większym stopniu politykiem niż człowiekiem Kościoła, przedkładał służbę królewską nad obowiązki duszpasterskie. Pochowany został w katedrze gnieźnieńskiej.

M. Borowiak, *Pierwsza dama na Bałtyku*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 31; J. Krzyżaniakowa, *Kurowski Mikołaj*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Lelewel, *Polska. Dzieje i rzeczy jej*, t. 1, Poznań 1858; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011.

KUSTOŃ ANTONI (ur. 1 IV 1915 w Szamotułach, zm. 8 X 1943, zatonął na niszczycielu ORP *Orkan*), mat w PMW. W XI 1942 zaokrętowany na nowoczesny okręt (wypożyczony od Brytyjczyków) – ORP *Orkan*. Od III do X 1943 wziął udział w konwojach północnych, patrolach bojowych na Zatoce Biskajskiej, konwojach islandzkich. W VII t. r. uczestniczył w rejsie na *Orkanie* do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza PSZ i Premiera, gen. W. Sikorskiego. Zginął na niszczycielu w wyniku

ataku torpedowego niemieckiego okrętu podwodnego *U 378* na północnym Atlantyku. Odznaczony Medalem Morskim.

T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w czasie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 8; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

KÜHN MAKSYMILIAN RUDOLF (ur. 10 V 1918 w Podzamczu k. Kępna, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), st. mar. w PMW; syn Maksa i Elizy z d. Schubert. Uczestnik działań wrześniowych i legendarnej epopei okrętu na Bałtyku w 1939. 23 V 1940 w załodze *Orła*, która wyszła na swój siódmy, jak się okazało, ostatni patrol bojowy na Morze Północne, w rejon na zachód od wylotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Pośmiertnie awansowany do stopnia st. mar. i odznaczony Medalem Morskim. Spadek po M. R. K. został przekazany w III 1945 do Konsulatu Generalnego R. P. w Londynie. Był kawalerem.

M. Borowiak, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; *W ostatnim rejsie. Wielkopolanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w czasie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 8; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1942; Zbiory archiwalne Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

L

LANGE JULIAN BOLESŁAW ps. Leon Braulich (ur. 9 I 1873 w Chełmnie, zm. 9 VI 1954 w Puszczykowie k. Poznania), marynarz w niemieckiej flocie, działacz niepodległościowy i społeczny. W Chełmnie pobierał nauki podstawowe oraz średnie – ukończył sześć klas gimnazjalnych, zdobywając zawód ślusarza. Później przez dwadzieścia lat mieszkał w Berlinie, gdzie równocześnie pracował i uczył się w wieczorowej Wyższej Szkole Budowy Maszyn. Szkołę tę ukończył z tytułem inżyniera mechanika. Po ukończeniu studiów technicznych służył w latach 1892-1895 w niemieckiej marynarce wojennej. Karany za utrzymywanie stosunków z Polską Partią Socjalistyczną. Od 1896 członek „Sokoła” w Berlinie, a potem wybitny jego działacz w Poznaniu. Pracował w fabryce akumulatorów „A. E. G.” w Augsburgu i Turbinenfabrik. Od 1898 do 1910 kierował oddziałem mechanicznym w fabryce A. Borsig. W 1910 został kierownikiem jednej z fabryk H. Cegielskiego w Poznaniu, następnie firmy „Thermo-Elektro-Motor”. Jesienią 1918 członkowie „Sokoła” – powołani do armii niemieckiej – masowo wracali do Poznania. Po powrocie – J. B. L. zaktywizował „Sokoła” wprowadzając gimnastykę wojskową w postaci musztry i ćwiczeń z bronią, którą „Sokół” dysponował poprzez swych członków – dezertersów z armii niemieckiej. W 1918 naczelnny komendant Straży Ludowej i Straży Obywatelskiej w Poznaniu. Brał udział w powstaniu wielkopolskim (1918-1919). W latach 1919-1929 Julian Lange został szefem Wydziału Wojskowego Komitetu obrony Śląska. Organizował wysyłkę ochotników do powstań śląskich i prac plebiscytowych. Wziął udział w III powstaniu śląskim. Jako działacz społeczny pełnił obowiązki komendanta głównego Związku Powstańców i Wojskowych w byłym zaborze pruskim. Prezes Związku Towarzystw Marynarzy R. P. W okresie międzywojennym kierował fabryką sprzętu rolniczego Zakładów H. Cegielskiego w Poznaniu. Nadal aktywnie działał w towarzystwie gimnastycznym „Sokół” i pisał swoje wspomnienia. Pochowany został na pusz-

czykowskim cmentarzu na koszt ówczesnej organizacji ZBOWiD, a miasto dawną ul. Sporną nazwało jego imieniem – Juliana Langego.

Informacja w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); K. Pielatkowski, *Pułkownik Julian Lange*, „Gazeta Puszczykowska” z 11 października 1990.

LASKOWSKI HELIODOR JAN (ur. 21 VI 1898 w Nieszawie k. Włocławka, zm. 12 IV 1936 w Heluanie w Egipcie), kmr ppor.; syn Teodora i Marii z d. Krygier. W latach 1908–1914 uczęszczał do ośmioklasowego Gimnazjum Filologicznego w Chyrowie (Galicja). Po wybuchu I wojny światowej i wkroczeniu na teren Królestwa armii niemieckiej, rodzina

Laskowskich przeprowadziła się w 1915 na Ukrainę. Powodem było poszukiwanie T. L. przez policję niemiecką i grożące mu aresztowanie. Tu ukończył ósmą klasę i w 1916 zdał maturę. W 1916 rozpoczął studia w Instytucie Technologicznym w Petersburgu. W t. r. wstąpił do rosyjskiej marynarki wojennej i po ukończeniu w 1917 Szkoły Mistrzów czasu Wojennego w Peterhofie został przydzielony do sztabu sił morskich Oceanu Lodowego. Był członkiem Związku Wojskowych Polaków w Archangielsku. W styczniu 1918 wstąpił do III Korpusu Polskiego w Murmańsku. Podczas wykonywania ważnej misji został schwytany przez bolszewików i odstawiony pod silną eskortą do aresztu. Za poręczeniem ojca został wypuszczony. Po ciężkiej chorobie rozpoczął studia w Warszawie. Będąc w kraju zgłosił się na ochotnika do Legii Akademickiej w 1. Pułku Ułanów Krechowieckich. W XI 1918 przyjęty został do Sekcji Marynarki MSWojsk. i przydzielony do portu wojennego w Modlinie. Zweryfikowany jako por. mar. pełnił funkcję adiutanta i oficera prowiantowego. W II 1919 jest w 1. Kompanii Batalionu Morskiego. Od 28 VI t. r. of. statku uzbrojonego *Wisła* we Flotyli Wiślanej. W styczniu 1920 uczestniczył

w obejmowaniu Pomorza, patrolował dolny odcinek Wisły do Tczewa jako dowódca uzbrojonego bocznokołowca *Wawel*, następnie służył na kutrach uzbrojonych. Od 1921 służył w Korpusie Rzeczno-Brzegowym. W IV t. r. skierowany do Pucka, służył na kanonierkach OORP *General Haller*, *Komendant Piłsudski* i trałowcu *Mewa*. Od V 1921 do I X 1922 słuchacz I Tymczasowego Instruktorskiego Kursu dla Oficerów w Toruniu. Od końca 1923 do IV 1924 pozostawał do dyspozycji KMW jako kierownik Głównego Składu Mundurowego. Przez sześć miesięcy w 1924 przebywał na studiach we Francji, na początku w École des officiers canonniers w Tulonie, potem w École d'application du tir d'artillerie. Odbił staże jako specjalista artylerii na pancerniku *Bretagne* i krążowniku *Dugay Trouin*. 1 VII 1925 otrzymał awans na kpt. mar. Od 3 X t. r. w KMW jako kierownik Samodzielnego Referatu i Uzbrojenia. Wykładał w OSMW w Toruniu oraz w Oficerskiej Szkole Inżynierii w Warszawie. 17 IV 1928 wyznaczony na szefa Samodzielnego Referatu Artylerii i Uzbrojenia KMW. W latach 1928-1930 słuchacz École d'application d'artillerie navale w Paryżu, uzyskał dyplom inżyniera artylerii. Od 1930 w KMW. W 1932 został szefem Artylerii i Służby Uzbrojenia. Prowadził szkolenia artylerzystów i I KOAM. Projektował budowę baterii cyplowej na Helu i fortyfikacje obrony wybrzeża. 1 I 1934 dostał awans na stopień kmr ppor. W 1935 wykładowca II KOAM. Pod koniec t. r. zachorował ciężko na nerki i wysłany został na leczenie do Egiptu, tam też zmarł. Zwłoki H. J. Laskowskiego zostały przywiezione do rodzinnej Nieszawy, spoczął w rodzinnym grobowcu. 31 XII 1936 nadano 31. Baterii DAN w Helu jego imię. Ogłosił drukiem kilka fachowych opracowań z dziedziny wojskowości, m. in. *Artyleria morską* (1927, t. 1-2). Jedną z ulic w Nieszawie nosi imię H. Laskowskiego. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921.

C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; J. W. Dyskant, *Wojenne floty w 1918-1939*, Warszawa 1997; W.

Francki, *Formowanie obrony Wybrzeża w latach międzywojennych*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1986, nr 157; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1-2, Toronto 1988; E. Madey, *Wybrane życiorysy zasłużonych oficerów Marynarki Wojennej*, „Biuletyn Historyczny”, 1983, nr 8; S. Ordon, *Polska Marynarka Wojenna 1919-1939*, Gdynia 1966; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1, Albany N. Y., C. Rudzki, *Polskie okręty podwodne 1926-1969*, Warszawa 1985; A. Rylke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; A. Rzepniewski, *Obrona Wybrzeża w 1939*, Warszawa 1970; J. i B. Zyglarscy, *Heliodor Jan Laskowski komandor z Nieszawy*, Toruń 2001; Nekrolog H. J. Laskowskiego w „Polska Zbrojna”, 1936, nr 106; Zbiory Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

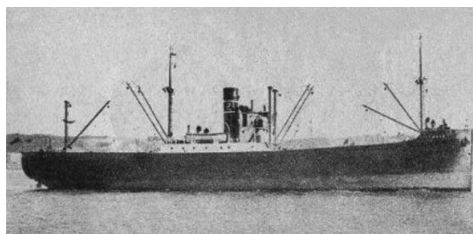
LATALSKI JANUSZ h. Prawdzic (ur. 1460, zm. w V lub VI 1557), wojewoda poznański, pielgrzym; syn Jana, kasztelana gnieźnieńskiego i Zofii z d. Skocka. Brak jest przekazów o jego młodości, ale niewątpliwie pomocnym był mu brat przyrodni, arcybiskup gnieźnieński Jan, który wielce przysłużył się rodzinie królewskiej. W 1513 wyjechał do Rzymu, a 12 VII t. r. w Castel S. Angelo papież pasował go wraz z kilku wielmożami z Polski na „milites auratos”, udających się do Jerozolimy. Dowodem na odbycie pielgrzymki jest. nadany J. L. tytuł Rycerza Chrystusowego. Starostą inowrocławskim był już 14 IX 1516. W 1532 i później peregrynował do Palestyny. W IV 1538 został wojewodą poznańskim. Blisko związany z dworem Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta. W 1538 posłował do Wrocławia, a potem do Innsbrucku w sprawie małżeństwa Zygmunta Augusta z arcyksiężniczką Elżbietą. W czasie odprawiania tego poselstwa J. L. otrzymał od cesarza Karola V tytuł hrabiego. Był właścicielem ponad 50 wsi na terenie wojództwa inowrocławskiego i kaliskiego.

H. Barycz, *Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach*, „Przegląd Współczesny”, 1938, nr 10; I. Kaniewska, *Latałski Janusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971; M. Paradowska, *Wielkopole na szlakach świata*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

LEŚNIAK EDMUND (ur. 19 III 1915 w Obornikach Wlkp., zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), bosmat, syn Jana. W II 1939 wchodził w skład załogi okrętu podwodnego *Orzeł*. We IX t. r. brał udział w ucieczce jednostki z internowanego Tallina, dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Wielkiej Brytanii. 8 IV 1940 był świadkiem zatopienia przez *Orła* statku niemieckiego *Rio de Janeiro* koło Lillesand, w przededniu niemieckiej agresji na Danię i Norwegię. 23 V t. r. *Orzeł* wyszedł na swój siódmy, a zarazem ostatni, patrol bojowy na Morze Północne, w rejon na zachód od wyłotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Pośmiertnie awansowany do stopnia bosmanmata i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *W ostatnim rejsie. Wielkopoleanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; T. Czayka, *Lista strat oficerów, podoficerów i marynarzy PMW w okresie drugiej wojny światowej*, „Przegląd Morski”, 1958, nr 8; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

LEWANDOWSKI TADEUSZ ZYGMUNT (ur. 15 X 1922 w Lesznie Wlkp.), III of. na statkach PMH. Od I VIII 1939 do 22 IX t. r. uczeń na żaglowcu szkolnym *Dar Pomorza*, brał udział w rejsie do szwedzkiego Oxelösund. Od IX 1942 do IV 1944 służył jako marynarz na statkach *Katowice*, *Puck* i *Hel*. Od 2 VIII do 1 X 194 zamu-

Statek *Puck*

strowany na drobnicowcu *Kolno*. 31 X 1944 mianowany III of. na *Śląsku*. Od 7 II 1945 do 30 VI t. r. aspirant pokładowy. Od 31 VII t. r. przeszedł do rezerwy. Pozostał na emigracji. Odznaczony Medalem Morskim PMH.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

LEWANDOWSKI ZENON (ur. 29 VII 1859 w Newólnie k. Trzemeszna, zm. 23 III 1927 w Poznaniu), chemik, farmaceuta, działacz społeczny i polityczny. Po uzyskaniu matury studiował na UJ w Krakowie. Jako magister chemii i farmacji podjął pracę asystenta sądowego w Berlinie. Po powrocie z Niemiec osiadł w Gnieźnie i prowadził drogerię. Od 1 X 1895 wydaje dziennik „Gazeta Gnieźnieńska”, który wkrótce przyjął nazwę „Lech”. W 1899 jako delegat Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego udał się do Brazylii. Podczas 2-letniego pobytu przebywał w stanach Rio Grande do Sul i Parana, gdzie starał się pomóc rodakom przy zagospodarowaniu się w nowym środowisku. Był świadkiem ciężkich warunków i ich życia w nowym środowisku, a podróż odbył drogą morską. W 1902 opublikował pracę *Wychodźstwo polskie i stan Parana w Brazylii* na łamach Rocznika Towarzystw Przyjaciół Nauk w Poznaniu. W 1918 objął funkcję konsula generalnego RP w Olsztynie. Był posłem na sejm.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Borowiak, *Lewandowski Zenon*, [w:] *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; idem, *Emigranci jak niewolnicy*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 32; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

LISIEWICZ TADEUSZ HIERONIM (ur. 7 VII 1913 w Poznaniu, zm. 20 VIII 1964), steward na statkach PMH. Od XI 1939 do IV 1945 służył na statkach *Lech* i *Wisła*. Odznaczony Medalem Morskim PMH (3x).

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

LORKIEWICZ LEON (ur. 25 VI 1886 w Kromolicach k. Jutrosina, zm. 28 VIII 1925 w Krotośnie), synoptyk, kierownik Wydziału Morskiego Państwowego Instytutu Meteorologicznego w Nowym Porcie; syn Michała i Marii z d. Klarowicz. W 1907 ukończył Gimnazjum im. H. Kołłątaja w Krotoszynie. Studiował na Politechnice Charlottenburskiej i Uniwersytecie Berlińskim. W latach 1907-1913 studiował fizykę, matematykę, geografę oraz meteorologię. Z chwilą ukończenia studiów otrzymał pracę w charakterze asystenta w centralnym Biurze Meteorologii Praktycznej w Berlinie. W latach 1915-1918 był w armii pruskiej i odbywał służbę w jednostce lotniczej. Wykładał meteorologię w „Miwez” (Militär-Wetter-Zentrale), był synoptykiem Stacji Meteorologicznej nr 101, doradcą meteorologicznym, zastępcą kierownika wojennego centrali meteorologicznej Kwatery Głównej. Po 1918 wyjechał z Niemiec do Krotoszyna. Od 1919 do 1920 pracował w miejscowym gimnazjum, gdzie wykładał matematykę i nauki przyrodnicze. 25 III 1920 objął posadę referenta łącznikowego w Urzędzie Marynarki Handlowej w Wejherowie. 1 IV t. r. został wyznaczony na stanowisko kierownika Wydziału Morskiego w Nowym Porcie. Poza działalnością organizacyjną prowadził badania naukowe, a efektem tej pracy było opracowanie pt. *Warunki klimatyczne naszego wybrzeża morskiego*. W latach 1921-1924 wykładał na tzw. Tymczasowych Kursach Instruktorskich dla Oficerów Marynarki Wojennej w Toruniu. Publikował w piśmie „Żeglarski Polski” oraz był w zarządzie I Polskiego Klubu Jachtowego.

C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; W. Głowacki, *Dzieje żeglarsstwa polskiego*, t. 1, Gdańsk 1898; R. Mielczarek, *Leon Lorkiewicz (1886-1925) – Synoptyk, kierownik Wydziału Morskiego Państwowego Instytutu Meteorologicznego w Nowym Porcie*, „Nautologia”, 1981, nr 4; idem, *Pierwsze pokolenie. Lorkiewicz Leon*, „Morze”, 1978, nr 7; C. Wnorowski, *Pierwszy Tymczasowy Kurs Oficerów Polskiej Marynarki Wojennej. Październik 1920 – październik 1922*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1970, nr 121.

ŁAPA WIKTOR (ur. 6 XII 1907 w Kwilczu k. Pniew, zm. 1 I 1986 w Londynie), kucharz na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 10 XII 1941 I kucharz na transportowcu wojсковym *Sobieski*. Brał udział w rejsie z Wielkiej Brytanii do Australii i Nowej Zelandii po transport żołnierzy (XI 1939), w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców z kapitulującej Francji, ewakuacji angielskiego złota i kosztowności z Banku Angielskiego do Kanady. Od 10 XII 1941 do 19 VII 1945 szef kuchni na byłym transatlantyku (na czas wojny przebudowany na transportowiec wojskowy) *Batory*. Uczestniczył w operacji lądowania wojsk alianckich w Afryce Północnej (I 1944) oraz w desancie na południowe wybrzeże Francji (VIII 1944). Po wojnie został na emigracji w Anglii, tam również zmarł.

A. Gierczak, *„Batory” szuka łądu*, Warszawa 1971; J. Mićciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; G. Murawska, M. s. „Batory”, Gdańsk 1970; E. Obertyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

ŁASKARZ ANDRZEJ h. Godziemba (ur. 1362 w Gośławicach, zm. 24 VIII 1426 w Gośławicach), biskup poznański, dyplomata, doktor praw, uczestnik soborów, reformator, pielgrzym; syn Łaszczka z Gośławic, kasztelana konińskiego pełniącego funkcję podłowczego łądzko-konińskiego i Doroty (prawdopodobnie spokrewniona z biskupem poznańskim Piotrem Wyszem). Naukę rozpoczął w Brodnicy, a następnie w 1379 podjął studia na Uniwersytecie Karola w Pradze, gdzie przed 1392 uzyskał tytuł bakałarza z dziedziny dekrétów, jednak studia zakończył dopiero w 1393. Następnie udał się na Uniwersytet w Padwie, gdzie z tej samej dziedziny uzyskał w 1405 tytuł doktorski. W 1392 został prepozytem włocławskim i sprawował ten urząd do 1414. Również w 1392 rozpoczął karierę dyplomaty,

posługując do wielkiego mistrza krzyżackiego Konrada von Wallenroda. W 1397 został kanclerzem królowej Jadwigi, a rok później (w 1398) kapituła wrocławska chciała wybrać go biskupem, jednak sam Andrzej odstąpił tron popieranemu przez króla → Mikołajowi Kurowskiemu. Przed 1402 został kanonikiem płockim, a w 1405 pełnił funkcję kapelana króla Niemiec Ruprechta Wittelsbacha. Kilkakrotnie w imieniu króla brał udział w misjach dyplomatycznych, m. in. do Rzymu i Pizy. W 1409 wraz ze swoim krewnym, biskupem poznańskim Piotrem Wyszem, odbył podróż do Pizy i pielgrzymkę do Ziemi Świętej. Marcin ze Słupcy z tej okazji napisał epitafium na cześć biskupa A. Ł.: *Jerusalem sanctam rotasti, cli mata mundi, Fiscos confeutans prodigia talia maral*. Historia tej wyprawy nie znajduje jednak potwierdzenia w kronikach Jana Długosza. W 1414 otrzymał diecezję poznańską. Od 1412 do 1414 z ramienia króla Władysława II Jagiełły występował jako prokurator w procesie między Polską a Zakonem, a następnie udał się jako członek oficjalnej polskiej delegacji na sobór w Konstancji, gdzie brał głównie udział w pracach komisji do spraw wiary i w rozprawach między Polską a Krzyżakami. Dał się tam również poznać jako zwolennik reformy kościoła i koncyliarysta. W 1419 znalazł się w orszaku króla podczas jego zjazdu z cesarzem w Nowym Sączu, a w 1420 znalazł się w poselstwie na sejm Rzeszy, który odbywał się we Wrocławiu, a podczas którego cesarz rozpatrywał spory polsko-krzyżackie. W tym samym roku wziął udział w synodzie zwołanym przez Mikołaja Trąbę do Wielunia. W 1422 ponownie brał udział w procesie z Krzyżakami, występując tym razem jako świadek, a w 1423 wziął udział w soborze w Pawii. W 1424 wraz z Pawłem Włodkowicem posłował do Rzymu, gdzie odpierali oni przed papieżem krzyżackie zarzuty. Podczas tego pobytu złożył również rezygnację z tronu biskupiego, która nie została jednak przyjęta. Pochowany w katedrze poznańskiej.

S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; W. Krzyżaniakowa, *Łaskarz Andrzej z Gosławic*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, War-

szawa-Poznań 1981; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957. K. Piotrowicz, *Łaskarz Andrzej*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. I. Kraków 1935.

ŁASKI ANDRZEJ h. Korab (zm. 1512), kustosz i prałat gnieźnieński, pielgrzym. Młodszy brat arcybiskupa gnieźnieńskiego → Jana. W 1511 podróżował do Ziemi Świętej. Dowodem potwierdzającym odbytą peregrynację są zapisy w księgach kapituły. Na początku 1512 wrócił szczęśliwie do kraju.

M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988.

ŁASKI JAN h. Korab (ur. III 1456 w Łasku, zm. 19 V 1531 w Kaliszu), kanclerz wielki koronny, arcybiskup gnieźnieński, dyplomata, pielgrzym; syn Andrzeja i Barbary, prawdopodobnie z d. Rembieszowa. Od wczesnej młodości przeznaczony był do kariery kościelnej. Nie zdobył jednak gruntownego wykształcenia i poprzestał na naukach pobieranych w którejś ze szkół w pobliżu Łasku. Około 1471 przyjął niższe święcenia kapłańskie. Karierę zawdzięcza Krzesławowi Kurowięckiemu, najwyższemu sekretarzowi, a następnie kanclerzowi koronnemu. Około 1480 pracował w kancelarii królewskiej. W późniejszych latach objął szereg beneficjów w kapitułach i kolegiatach na obszarze całej Polski. Został awansowany na stanowisko sekretarza królewskiego Kazimierza Jagiellończyka, ową funkcję pełnił także za rządów Jana Olbrachta. Wielokrotnie posłował do Rzymu, na Węgry oraz do innych krajów europejskich. 26 IX 1500 wyjechał z Włocławka do Rzymu, dalej drogą morską do Palestyny i Egiptu. Do kraju wrócił w III 1501. Nie zostawił na temat odbytej pielgrzymki żadnej wyraźnej wzmianki w swych

pismach. Był w Gnieźnie pierwszym mecenasem artystycznym, mającym już wyraźny charakter renesansowy. Podczas pełnienia wysokich funkcji kościelnych i państwowych był uczestnikiem wielu podróży w charakterze posła i wysłannika królewskiego do specjalnych poruczeń. Ocierał się w tym czasie o wielkie dwory królewskie Europy i przodujące ośrodki sztuki. Został pochowany w Gnieźnie.

H. Barycz, *Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach*, „Przegląd Współczesny”, 1938, nr 10; M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; W. Dworzaczek, *Łaski Jan h. Korab*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; K. Miaskowski, *Z dziejów rodziny Łaskich*, „Roczniki Historyczne”, 1929, t. 5, nr 1; Z. Kaczmarczyk, *O kanclerzu Janie Łaskim*, Warszawa 1955; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

ŁĄCZNY EDWARD (ur. 15 VI 1924 w Śremie, zm. 27 V 1986 w Gdyni), kmdr w st. spoczynku, doc. dr. inż. Wychował się w Śremie w rodzinie inteligenckiej. W 1939 ukończył szkołę handlową. Podczas okupacji pracował jako rolnik w przedsiębiorstwie budowlanym. W 1944 wstąpił na ochotnika do WP. Został skierowany do 15. Pułku Piechoty 5. Dywizji Piechoty. Awansowany na pierwszy stopień oficerski – ppor. w 2. Armii WP. Od VII 1946 słuchacz OSMW w Gdyni, którą ukończył z wyróżnieniem w 1949. W 1953 kpt. mar. E. Ł. został kierownikiem Biura Hydrograficznego MW w Gdyni. Reprezentował Polskę w pracach Międzynarodowej Organizacji Hydro-

graficznej w Monako. Członek Komitetu Badań Morza PAN oraz NOT. W latach 1957-1961 studiował w Akademii Marynarki Wojennej w Leningradzie. Doktor nauk technicznych. Zastępca Komendanta WSMW ds. naukowych oraz pełnił obowiązki komendanta WSMW (1963-1965) i (1969-1970). W latach 1964-1972 kierownik sekcji wojskowej Oddziału PTC w Gdańsku. W 1970 oddelegowany do pełnienia funkcji dyplomatyczno-wojskowych. Po powrocie pełnił obowiązki zastępcy szefa Sztabu MW. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

N. Klatka, *Wydział Elektryczny Politechniki Gdańskiej kolebką zorganizowanego ruchu cybernetycznego na Wybrzeżu Gdańskim w latach 1964-1974*, www.ely.pg.gda.pl; A. Komorowski, D. Nawrot, J. Przybylski, *Absolwenci Uczelni Polskiej Marynarki Wojennej 1922-1995*, Gdynia 1995; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

ŁĘGOWSKI STANISŁAW WALENTY (ur. 26 II 1887 w Arnsbergu Niemczech, zm. XI 1939, zamordowany w Piaśnicy k. Wejherowa), inż. budowy okrętów, urzędnik administracji morskiej, działacz społeczny; syn Józefa i Ludwika z d. Masłowska. Po powrocie do kraju rodzina Łęgowskich zamieszkała w Wągrowcu. Tam też uzyskał maturę. W 1905 wyjechał do Gdańska, gdzie na tamtejszej politechnice Technische Hochschule – podjął studia inżynierskie. Był jednym z niewielu wówczas Polaków, którzy przed I wojną światową kształcili się na tej uczelni. W latach 1905-1907 był czynnym członkiem fachowego zrzeszenia studentów techniki okrętowej „Latte”. Po egzaminie półdyplomowym, po ukończeniu czterech semestrów, rozpoczął pracę w jednej z największych niemieckich stoczn „Blom & Voss” w Hamburgu. Przerwane studia kontynuował następnie w Berlinie, gdzie w 1912 złożył pracę dyplomową. Gdy wybuchła I wojna światowa, przebywał na terenie Królestwa Pol-

skiego, gdzie jako pruski poddany został internowany i wywieziony na Syberię. Po 1918 wrócił do ojczyzny i osiadł na krótko w Poznaniu. Działal aktywnie w Lidze Żegluga Polskiej (później LMiK). 18 III 1919 podczas posiedzenia Stowarzyszenia, wygłosił obszerny referat o stanie żegluga na dolnej Wiśle oraz o urządzeniach portowych i stocznich Gdańska, charakteryzując jednocześnie stosunki panujące w tym mieście. W 1930 zgłosił się na ochotnika do służby w WP i ukończył ją w 1921 w stopniu ppor. rez. Skierowany do pracy w Departamencie dla Spraw Morskich, gdzie objął kierownictwo sekcji ekonomicznej. W tym też czasie, będąc ogromnym propagatorem rozwoju naszej gospodarki morskiej przygotował dla wydawnictwa *Polskie morze*, artykuł o rozwoju rodzimej marynarki handlowej. 1 I 1922 przeszedł do Departamentu Morskiego Ministerstwa Przemysłu i Handlu na stanowisko naczelnika Wydziału Portowego. Od II 1931 do V 1932 naczelnik Wydziału Administracji Wybrzeża w Urzędzie Morskim w Gdyni. 28 V 1932 został mianowany dyrektorem Urzędu Morskiego w Gdyni i funkcję tę sprawował do IX 1939, pełniąc z urzędu funkcję prezesa Rady Portu, przewodniczącego Komisji Kwalifikacyjnej do orzekania w sprawie dyplomów oficerskich w PMH i przewodniczącego rady techniczno-ekonomicznej komitetu opiniodawczego Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Był od 1933 członkiem Rady Miejskiej w Gdyni. Pełnił wiele funkcji społecznych, był m. in. prezesem gdyńskiego oddziału Związku Opieki nad Rodakami na obczyźnie i współtwórcą Towarzystwa Polsko-Estońskiego. Publikował artykuły w pismach morskich. Pod koniec VIII 1939 wszedł w skład powołanego przez Komisarza Rządu w Gdyni Miejskiego Komitetu Pomocy Społecznej. Po wybuchu II wojny światowej pozostał na swym stanowisku, ale niebawem po zajęciu Gdyni przez Niemców został wraz z 10 czołowymi przedstawicielami społeczeństwa gdyńskiego wzięty jako zakładnik, a potem razem z wieloma pracownikami Urzędu Morskiego aresztowany. Wypuszczony i powtórnie aresztowany. Zginął na początku XI 1939, za-

mordowany w miejscu kaźni Gdynian w Piaśnicy. Za szczególne zasługi odznaczony Orderem Odrodzenia Polski IV kl., francuską Legią Honorową V kl. oraz licznymi orderami zagranicznymi.

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; M. Borowiak, *Dyrektor odszedł jako zakładnik*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 46; idem, *Inżynierowie okrętowi*, cz. 2, „Głos Wągrowiecki”, 1996, nr 1; F. Fojut, *Wspomnienia z przedwojennych studiów techniki okrętowej na politechnice gdańskiej*, [w:] *10 lat związku „Korab”*, Warszawa 1936; B. Kasprowicz, *Byłem juniorem*, Gdynia 1965; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 2, Gdańsk 1997; R. Mielczarek, *Łęgowski Stanisław Walenty (1887-1939)*, „Morze”, 1979, nr 1; J. Pertek, *Łęgowski Stanisław Walenty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; J. Rummel, *Narodziny żegluga*, Gdańsk 1980.

ŁUKASZ z RYDZINY, bernardyn, pielgrzym. W pierwszych latach XVI w, ten wielce pobożny i uczony duchowny, uczestniczył w wyprawie do Palestyny.

J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981.

ŁYSKAWKA MARCIN (ur. 11 X 1910 w Magnuszewicach k. Jarocina, zm. 4 V 1940 na wodach norweskich), bosmat; syn Szymona i Marianny z d. Witaszczak. 30 VIII 1939 wyszedł z Gdyni na niszczycielu ORP *Grom* do Wielkiej Brytanii. Brał udział w walkach o Narwik w V 1940, zginął wraz z okrętem na skutek ataku bombowego przeprowadzonego przez samolot Luftwaffe w fiordzie w Rombaken. Odznaczony Medalem Morskim.

Niszczyciel ORP *Grom*

W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

M

MACIASZEK JUSTYNIAN (ur. 27 V 1913 w Poznaniu, zm. 19 VIII 1959 w Buenos Aires), ksiądz, franciszkanin (bernardyn), pochodził z rodziny rzemieślniczej. Uczył się w kolegiach bernardynów we Wronkach i w Rybniku. W 1929 wstąpił do oo. bernardynów. Po skończeniu kolegium kontynuował naukę, uzyskując maturę w Sokalu. Następnie studiował teologię i filozofię

w studium zakonnym we Lwowie oraz na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Studia zakończył w 1939 r. obroną pracy magisterskiej. W tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie. W zakonie przybrał imię Justynian. Po wybuchu II wojny światowej, o. J. M. został skierowany do Zbaraża na stanowisko katechety i wikariusza parafii zakonnej. Kiedy sowieccy okupanci usunęli religię ze szkół, prowadził katechizację w kościele. 14 XI 1940 został aresztowany przez NKWD w Zbarażu i uwięziony w Tarnopolu. Oskarżony o pomoc Polakom w nielegalnym przekraczaniu granicy, został poddany wyjątkowo brutalnemu śledztwu. 18 II 1941 został skazany na 10 lat łagrów, 5 lat pozbawienia praw obywatelskich i konfiskatę mienia. 14 VI 1941 przywieziono o. J. M. do łagru na Kołymie, który opuścił we IX 1941 po umowie Majski – Sikorski. W XII t. r. dotarł do Kagany, gdzie podjął działalność duszpasterską wśród Polaków. Po miesiącu przeniósł się do Buchary. Tu kontynuował działalność duszpasterską, pomimo żółtaczki i tyfusu plamistego. W II 1942 został mianowany kapłanem Ośrodka Organizacyjnego Armii Polskiej. Wiosną 1942 o. J. M. opuścił ZSRS razem z oddziałami gen. Andersa. Trafił do Teheranu, gdzie posługiwał wśród polskich uchodźców. Nie przyjął nominacji na kapłana 5. Pułku Artylerii Lekkiej, lecz zgłosił się do pracy wśród polskiej ludności cywilnej, która po opuszczeniu

czeniu ZSRS trafiła do Afryki. W 1943 został duszpasterzem w liczącym ok. 1 000 osób polskim obozie w Kidugala w Tanganice. Obok wypełniania obowiązków kapłańskich, był katechetą i wykładowcą łaciny. Przez pewien okres kierował jako dyrektor pracą gimnazjum i liceum. Prowadził także Akcję Katolicką i Sodalicję Mariańską. Dla biblioteki szkolnej sprowadził transport książek z USA. W 1947, po likwidacji obozu, został proboszczem w Koją. W 1948 wyjechał do Argentyny, gdzie podjął ożywioną działalność duszpasterską wśród miejscowej Polonii. W 1958 wybudował koło miasta Martin Colorado Polski Ośrodek Franciszkanów, zwany Maciaszkowem, w którym miały swoje siedziby polskie organizacje religijne, społeczno – kulturalne i młodzieżowe, a także polska szkoła. Był to pierwszy polski ośrodek katolicki w Argentynie. Pieniądże na ten cel uzyskał m. in. od swoich współbraci żyjących w USA.

H. Wróbel, *Maciaszek Justynian*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; O. Felician Maciaszek, *duszpasterz polskich wychodźców*, www.katolicy1844.republika.pl/ZSRR/Maciaszek.htm; *Polski misjonarz na Ziemi Argentyńskiej. Studia historyczne i politologiczne*, pod red. M. Szczerbiński, K. Wasilewski, Gorzów Wlkp. 2011.

MACIEJ z CHRONINA, kanonik poznański, pielgrzym. W 1453 wspólnie z kanonikiem → Jakubem z Wyganowa podróżował do Włoch, stamtąd zaś przez Morze Śródziemne do Jerozolimy i Palestyny. W czasie tej prawie dwuletniej wędrówki, poza pielgrzymką do grobu Chrystusa mieli podobno wykonać jakieś zadanie. Ich raport z wyprawy do Ziemi Świętej zaginął.

Bersohn, *Kilka słów o polskich podróżnikach do Ziemi Świętej*, „Biblioteka Warszawska”, t. IV, p. 1-13, 1868; M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; M. Paradowska, *Z Wielkopolski w świat*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

MACHNIKOWSKI IGNACY (ur. 1 II 1862 w Łęknie k. Kórnik, zm. w Stanach Zjednoczonych), nauczyciel, redaktor, działacz społeczny. Po ukończeniu gimnazjum w Poznaniu rozpoczął studia uniwersyteckie we Wrocławiu. W Collegium Romanum z rąk papieża Piusa IX dostał złoty medal za znajomość hebrajskiego i naukę w języku hebrajskim. W 1888 na wezwanie oo. Zmartwychwstańców wyjechał do Andrynopolu w Turcji, gdzie miejscową 4-klasową szkołę podniósł do rangi gimnazjum. Pracował jako inżynier rządowy w Dedeagacz, później wyjechał do Bayazid w Azji Mniejszej. W 1895 przyjechał do Stanów Zjednoczonych, pracując jako nauczyciel w Chicago. Autor *Gramatyki języka polskiego dla szkół polskich w Ameryce* (1895), *Krótkiej historii naturalnej z rycinami* (1895), *Geografii ogólnej* (1895). Publikował na łamach prasy polonijnej, a jako redaktor pracował w „Dzienniku Polskim”, „Kurierze Polskim” i „Dzienniku Milwaukee”. W 1901 otrzymał profesurę w Seminarium polskim w Detroit.

W. Kruska, *Historia Polska w Ameryce*, t. V, Milwaukee 1905.

MAĆKOWIAK EDWARD (ur. 8 X 1890 w Poznaniu), ochmistrz na statkach PMH. Od 15 XI 1939 do 15 VII 1945 III i II ochmistrz na transportowcu wojskowym *Batory*. Uczestniczył w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich z Francji, ewakuacji złota angielskiego z Wielkiej Brytanii, inwazji alianckiej na Afrykę Północną, w lądowaniu wojsk na Sycylię, pod Salerno i pod Anzio, inwazji na południową Francję. Odznaczony Medalem Morskim PMH (4x). Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MAJER HENRYK (ur. 9 III 1920 w Poznaniu), mechanik okrętowy. Od 9 XI 1939 do 8 X 1940 pracował jako smarownik na masowcu *Kordecki*. Od 1 XI 1940 do 2 VII 1941 pełnił obowiązki V mechanika na *Ile de Batz*, a podczas postoju

w jednym z afrykańskich portów przemusztrował się na kolejną jednostkę handlową. Od 15 XI 1943 do 15 III 1944 słuchacz Mac Gibbons School w Glasgow. 21 I 1945 zdał maturę w Liceum im. J. Słowackiego w Glasgow. W II t. r. ukończył Kurs Mechaników II kl. 5 VII t. r. otrzymał specjalność mechanika okrętowego II kl. Pozostał na emigracji. Brak dalszych informacji.

J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MAJEWICZ MIECZYŚLAW (ur. 22 IX 1906 we Wronkach), marynarz. W latach 1939-1945 służył na statkach handlowych *Oranus* (francuski), *Garonne* (angielski) i *Belgiatencacy* (belgijski).

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MAŁŁEK ANTONI (ur. 5 V 1851 w Ogorzelinach, zm. 4 II 1917 w Chicago), profesor, kompozytor, dyrygent chórów polonijnych, wydawca muzyczny, nauczyciel muzyki, organista, działacz polonijny. Muzyczne wykształcenie odebrał od swojego ojca. Unikając poboru do pruskiego wojska na wojnę francusko-pruską wyemigrował do Ameryki w 1871. Początkowo pracował na dworcu kolei Illinois Central w Chicago, następnie w latach 1872-1873 jako nauczyciel muzyki i organista w Chicago, 1873-1874 w Milwaukee, 1875-1880 w Northeim w Wisconsin w kościele św. Kazimierza jako organista. W Northeim w Towarzystwie Narodowym „Gwardia Pułaskiego – Ułani Polscy” pełnił funkcję kapitana. W 1879 r. wybrany został sędzią pokoju. Od 1880 przez 26 lat pracował w kościele

św. Trójcy w Chicago, jako organista, dyrygent chóru. W 1884 zakupił czcionki muzyczne i zaczął wydawać polskie pieśni. Założył Związek Śpiewaków Polskich w Ameryce w 1889 a następnie został trzykrotnie wybrany jego prezesem. W latach 1886-1903 systematycznie wydawał i redagował czasopismo „Ziarno” – pismo poświęcone miłośnikom muzyki i śpiewu narodowego. Sekretarz Generalny Związku Narodowego Polskiego – od 1889 wybierany na trzy kolejne kadencje. Założył szereg chórów, m. in. przy parafii św. Stanisława Kostki w Chicago (1872), przy parafii św. Stanisława w Milwaukee (1873), męski przy parafii św. Kazimierza w Northeim włączony do „Gwardii Pułaskiego” (1875), chór żeński „Wanda” i męski „Chopina” przy parafii św. Trójcy w Chicago (1888), „Chojnia”, którymi dyrygował wraz z bratem, organistą Konstantym Małłkiem. Wydał kilkadziesiąt własnych zeszytów z polskimi pieśniami. Pochowany w Chicago.

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; Jolanta Byczkowska-Sztaba, *Zbiory muzyczne w Muzeum Polskim w Ameryce Spuścizna Antoniego Małłka i jego rodziny*, [w:] *Biblioteka muzyczna*, Warszawa 2007-2009; J. Byczkowska-Sztaba, *Zbiory muzyczne w Muzeum Polskim w Ameryce Spuścizna Antoniego Małłka i jego rodziny*, Warszawa 2007-2009; W. Kruska: *Historia Polska w Ameryce*, t. IV, V, VII, Milwaukee, Wisconsin 1905-1908 K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

MAŃKA WACŁAW (ur. 25 IX 1899 w Buku k. Poznania, zm. 6 II 1943, zginął na statku *Zagłoba* na Atlantyku), II mechanik na statkach PMH. Od 9 XI 1939 do 15 XI 1940 II mechanik na masowcu *Robur IV*, a po przemianowaniu go na *Częstochowę* od 26 III 1941 do 30 VII t. r. Jako III mechanik od 5 XII 1941 do 5 I 1942 pływał na *Kmicicu*. Między 23 II 1942 a 6 II 1943 II mechanik na *Zagłobie*. Statek został storpedowany podczas marszu konwoju SC. 118 ze Stanów Zjednoczonych do Wielkiej Brytanii przez niemiecki okręt podwodny *U 263*. Nikt z załogi się nie uratował.

M. Borowiak, *Żelazne rekiny Dönitz*, t. 2, Warszawa 2009; T. Falba, *Zagadka „Zagłoby”*, „Nasze Morze”, 2006, nr 10; B. Justynowicz, *Daleko od brzegu*, Warszawa; J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*,

Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MARCZYŃSKI ANTONI (ur. 1 VI 1899 w Poznaniu, zm. 17 XI 1968 w Nowym Jorku), doktor praw, powieściopisarz, publicysta, podróżnik; syn Romana i Heleny z d. Gustowska. Ukończył Zakład Naukowo-Wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie w 1917, następnie Wydział Prawa na UJ w Krakowie. W 1924 uzyskał doktorat. Uczestnik Obrony Lwowa w 1918. Ochotnik Wojska Polskiego w 1920. Pracował w przemyśle i banku. W latach 1924-1932 czterokrotnie wyprawił się do Afryki, był w Maroku, Tunisie, Algierze, wędrował przez Saharę. Od 1938 przebywał w Stanach Zjednoczonych, gdzie był redaktorem polskiego czasopisma satyrycznego „Osa” (1940, Nowy Jork), tygodników „Jedność-Polonia”, „Czas”, „Przewodnik Katolicki”. Współpracował i pisywał dla innych gazet polskich wydawanych na emigracji. Wszystkie jego utwory objęte były w 1951 zapisem cenzury w Polsce, podlegały natychmiastowemu wycofaniu z bibliotek. Po 1956 dwukrotnie był w Polsce. Wydał 41 powieści sensacyjnych, podróżniczych, morskich i egzotycznych, m. in. *Straszna noc, Nowa Atlantyda, W podziemiach Kartaginy, Czarna Pani, Świat w płomieniach, Pieczeń z antylopy, Księżę Wa-Tunga, Aloha, Perła Szanghaju, Przeklęty statek, Upiory Atlantyku* oraz autor kilkuset nowel, humoresek, felietonów, kilkudziesięciu scenariuszy, z czego 5 zrealizowanych.

J. Bagińska-Mlecak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; Czy *Wiesz Kto To Jest?* pod red. Stanisław Łoza, Warszawa 1938; A. Haska, J. Stachowicz, *Nudne jest życie prawnika*, „Nowa Fantastyka”, 2007, nr. 6; Marczyński Antoni, [w:] *Wielka Encyklopedia Powszechna* wyd. Gutenberg, t. X, Kraków b. r. w.; A. Niewiadomski, A. Smuszkiewicz, *Leksykon polskiej literatury*

fantastycznonaukowej, Poznań 1990; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, cz. 2, „Nurt”, 1987, nr 8; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

MARKIEWICZ MIECZYŚLAW (ur. 10 II 1904 w Poznaniu, zm. 6 II 1943, zginął na statku *Zagłoba* na Atlantyku), steward na statkach PMH. Przeżył zatopienie statku pasażersko-drobnicowego *Piłsudski* 26 XI 1939 niedaleko West Hartlepool, wkrótce po wyjściu z Newcastle w swój dziewiczy rejs wojenny do Australii (prawdopodobnie po wejściu na minę morską). Od 15 I 1940 do 15 VII 1941 na *Batorym*, wziął udział w kampanii norweskiej oraz ewakuacji wojsk alianckich z kapitulującej Francji, a także ewakuacji złota brytyjskiego do Kanady. Jako st. steward od 23 VII 1941 do 1 XI 1942 pływał na drobnicowcu *Lech*. 10 XI t. r. został zamustrowany jako steward na węglowiec *Zagłoba* na którym zginął po zatopieniu przez niemiecki okręt podwodny *U 262* paręset mil morskich od brzegów Wielkiej Brytanii. Z załogi nikt nie ocalał.

M. Borowiak, *Żelazne rekiny Dönitz*, t. 2, Warszawa 2009; T. Falba, *Zagadka „Zagłoby”*, „Nasze Sygnały”, 2006, nr 10; B. Justynowicz, *Daleko od brzegu*, Warszawa 1973; J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; E. Obertyński, *Wytknięty kurs*, Londyn b. r. w.; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Podróże polskich statków 1939-1945*, Gdynia 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MARYAŃSKI MODEST, pseud. Mary Ansky (ur. 15 VI 1854 w Trzemesznie, zm. 16 XI 1914 w Gnieźnie), inżynier górnictwa, podróżnik, eksplorator złota, publicysta; był najmłodszym z jedenaściorga dzieci Sylwestra i Joanny z d. Marcinkowska. Po ukończeniu Gimnazjum w Trzemesznie wyjechał na studia do Akademii Górniczej w Berlinie. Po złożeniu egzaminu

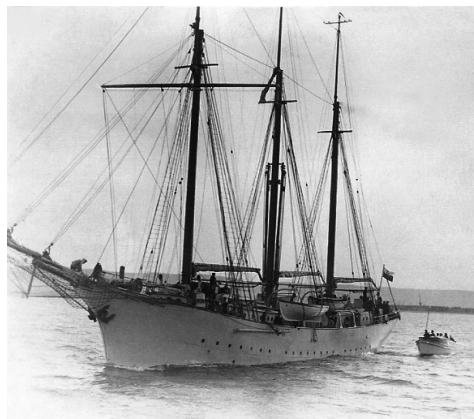
i uzyskaniu dyplomu referendarza górniczego, pracował w kopaniach Śląska, a następnie w Truskawcu. Na początku 1887 wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Krótko przebywał w San Francisco. Trudne warunki materialne sprawiły, że zamierzał popełnić samobójstwo. Pracował jako robotnik na budowach oraz w fabryce kotłów parowych, a wreszcie jako górnik w kopalniach w różnych regionach Stanów Zjednoczonych oraz w Meksyku i Kanadzie. Po kilku latach pracy w kopalniach złota w Cripple Creek w Kolorado otrzymał tam stanowisko inżyniera rzeczoznawcy. W 1893 wraz z 9 Polakami zakupił starą kopalnię w Quart Hill w Kalifornii, którą nazwał Consolidated Kosciuszko Mine, i zawiązał spółkę akcyjną w Chicago. W 1895 podróżował po Europie, zwiedził Hiszpanię, Włochy, Szwecję, Norwegię, a pod koniec tego roku był w Polsce, gdzie wygłosił odczyt na temat przeprowadzonych przez siebie prac geologicznych. W 1896 wyjechał do Australii, gdzie podczas badań geologicznych natrafił na bogate ślady tellurków złota i sklasyfikował ich odmiany. Dzięki wywiadowi przeprowadzonemu przez dziennik „The West Australian” zyskał rozgłos i dużą popularność. Jego odkrycia stały się powodem napływu kapitałów do zachodniej Australii. W 1897 podczas prac w Kalgoorlie odkrył jako pierwszy w zachodniej Australii rzadką rudę amalgamatu złota, znaną także jako ruda ortęci. Mimo że był przedstawicielem 3 bogatych kopalń i reprezentował świat biznesu, wykazywał duże zainteresowanie sytuacją bytową górników. Wywierał wpływ na Królewską Komisję ds. Górnictwa, by zmieniła system podatkowy i ustawodawstwo na korzyść robotników. Apelowo o uruchomienie linii kolejowych do Mount Margaret i do Esperance Bay, jak również o zakupienie przez rząd świdrów diamentowych do badań geologicznych i szukania wody na dużych głębokościach. W 1898 nabył majątek ziemski nad rzeką Hay i zatrudnił tam 16 polskich emigrantów. Jeszcze w tym samym roku założył kopalnię złota „Maryanski Syndicate”. Pomimo znacznych kwot pieniężnych zainwestowanych przez M. M. oraz pozyskanych przez niego partnerów do roz-

budowy kopalni, nie przyniosła ona zapowiadanych zysków i w 1906 przestała działać. Jedynym dobrym rezultatem tego przedsięwzięcia był rozwój miasteczka Donnybrook i całego okręgu. To niepowodzenie sprawiło, że M. M. na stałe wyjechał z Australii i nigdy już nie wrócił na ten kontynent. W 1903 znalazł się ponownie w Stanach Zjednoczonych, gdzie uruchomił swoją nieczynną kopalnię „Kościuszko” w Kalifornii i przez następne 3 lata intensywnie ją eksploatował; zatrudnił wówczas blisko 20 górników. Wydobywano tam głównie tellurki złota z rudowego kwarcu. Wyniki ekonomiczne nie były imponujące i ostatecznie kopalnia została oddana w dzierżawę (funkcjonowała do 1920). M. M. przeniósł się do wschodniej części Stanów Zjednoczonych. Od 1906 był redaktorem tygodnika „Praca Polska”. Od 1891 miał status członka korespondenta Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wzbogacił zbiory towarzystwa licznymi darami z zakresu geologii, botaniki, zoologii i antropologii, które zebrał w Ameryce Północnej i Australii. Pisywał artykuły dla prasy polskiej w Poznaniu, Lwowie i Krakowie. Wydał drukiem 2 broszury: *Z kresów Ameryki Północnej* (1891) i *O emigracji – a w szczególności o emigracji polskiej w Stanach Zjednoczonych Północnej Ameryki* (1893), oraz przewodnik polsko-angielski i słownik polsko-angielski dla wychodźców polskich i przybyszów do Stanów Zjednoczonych i Kanady (1905). Z darów M. M. zachowało się dotąd w Polsce tylko 18 eksponatów, zdeponowanych obecnie w Zakładzie Paleozoologii PAN w Poznaniu. Ostatnie miesiące życia spędził u rodziny Mąke (mieli zakład fotograficzny) w Gnieźnie. Został pochowany na cmentarzu Świętych Piotra i Pawła w Gnieźnie.

M. Borowiak, *Ekspert pośród złota*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 34; idem, *Maryański Modest*, [w:] *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011; Przez Boga zesłany do misji, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 26; S. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; S. Karwowski, *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, t. 2, Poznań 1919; M. Kula, *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, Wrocław 1983; W. Łubiński, *Złoto wśród odpadków*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 27; E. Naganowski,

Odkrycia metalurgiczne p. Modesta Maryańskiego w Australii, „Biblioteka Warszawska”, t. 1, 1897; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; L. Paszkowski, *Maryański Modest*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; idem, *Maryański Modest*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; idem, *Kopalnie złota Pana Maryańskiego*, „Wiadomości”, Melbourne 1973, nr 1428; idem, *Polacy w Australii i oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; idem, *Poles in Australia and Oceania 1790-1940*, Sydney 1987; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; A. Wróblewski, *Historia zbiorów przyrodniczych Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, „Roczniki Historyczne”, 1957, nr 23; A. Zemanek, *Pro Memoria: 150-lecie urodzin, 90-lecie śmierci Modesta Maryańskiego*, „Wiadomości Botaniczne”, 2004 nr 48; S. Zieliński, *Bibliografia czasopism polskich za granicą*, Warszawa 1935; idem, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, sygn. 417, rkps. Maryańskiego, z 13 II 1900 (Paryż); Zbiory Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

MAZURKIEWICZ KAZIMIERZ (ur. 21 I 1915 w Wieluniu n. Notecią k. Czarnkowa, zm. ok. 8 VI 1940, zginął wraz z okrętem podwodnym ORP *Orzeł* na Morzu Północnym), st. mar.; syn Antoniego i Agaty z d. Trode. Marynarz na okręcie żaglowym ORP *Iskra*. W V 1939 wziął udział w podróży szkolnej na *Iskrze* w jej 11 rejsie dalekomorskim, w planach było odwiedzenie portów Lizbony, Neapolu oraz postój na Wyspach Kanaryjskich. Na wiadomość o wybuchu II woj-

Okręt żaglowy ORP *Iskra*

ny światowej *Iskra* udała się do Maroko, cumując w głębi rzeki Queb Sebou. 19 IX t. r. razem z pozostałymi marynarzami przez Casablanke, Bordeaux, Landernau przybył 21 XI t. r. do Wielkiej Brytanii. Zaokrętowany na okręt-baza ORP *Gdynia*. Od 18 XII t. r. jest na okręcie podwodnym *Orzeł*. 8 IV 1940 był świadkiem zatopienia niemieckiego transportowca *Rio de Janeiro* u południowych wybrzeży Norwegii. Był na okręcie podczas siódmego, a jednocześnie ostatniego patrolu bojowego na Morzu Północnym w rejonie na zachód od wylotu Skagerrak a południowe wybrzeże Norwegii. Pośmiertnie awansowany do stopnia st. mar. i odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *W ostatnim rejsie. Wielkopoleanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, J. Czerwiński, *Okręt szkolny S. P. M. W. ORP „Iskra”*, Albany N. Y. 1986; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Zbiory Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; Informacja od S. Mazurkiewicz w posiadaniu autora.

MATYSIK STANISŁAW (ur. 9 III 1921 w Trzemesznie, zm. 1 III 1944 w Gdańsku), naukowiec, specjalista prawa morskiego; syn Józefa – nauczyciela gimnazjalnego. W 1939 ukończył liceum humanistyczne w Chojnicach. Od 1945 studiował prawo na UMK w Toruniu, a od 1949 dr. Od 1945 pracował w Wyższej Szkole Handlu Morskiego (nast. Wyższej Szkole Ekonomicznej) w Sopocie. W latach 1951-1970 kierownik Katedry Prawa Morskiego. Od 1 X 1953 prorektor, a w latach 1954-1962 rektor. W 1954 został prof. tytularnym, w 1962 prof. zwyczajnym. Od 1958 do 1970 równocześnie kierownik Katedry Prawa Człowieka na UMK, 1967-1970 dyrektor

Instytutu Gospodarki Morskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie. Po utworzeniu Uniwersytetu Gdańskiego w latach 1970-1974 był dziekanem Wydziału Prawa i Administracji i do 1977 dyrektorem Instytutu Prawa Morskiego. W latach 1977-1980 pracował w Instytucie badania Prawa Sądowego Ministerstwa Sprawiedliwości w Warszawie. 13 XII 1981 podczas wybuchu stanu wojennego przebywał na wykładach na Uniwersytecie w Strasburgu. Pozostał we Francji do 1989, wykładając na kilku uczelniach. Od 1991 do 1992 ponownie pracował na Uniwersytecie Gdańskim i Wyższej Szkole Morskiej w Gdyni. Autor wielu prac z dziedziny prawa., m. in. *Studium z historii prawa morskiego, Podręcznik prawa morskiego, Prawo morskie: zarys systemu*, t. 1: *Wprowadzenie, źródła, statek morski, armator, kapitan i załoga*; t. 2: *Przewóz towarów, przewóz pasażerów, czarter na czas, usługi pomocnicze*; t. 3: *Prawo morskie. Wypadki. Morskie, zderzenia statków, ratownictwo morskie, awaria wspólna, ubezpieczenia*.

Encyklopedia Gdańska, Gdańsk 2012.

MĄDROSZKIEWICZ KAZIMIERZ (ur. 19 I 1909 w Krotoszynie Wlkp., zm. 12 X 1979 w Gdyni), ekonomista, makler, żegludowiec, zasłużony pracownik gospodarki morskiej. Studiował w Wyższym Instytucie Handlu w Antwerpii. W 1931 rozpoczął pracę w Polsko-Skandynawskim Towarzystwie Transportowym „Polskarob” w Gdańsku, następnie w Gdyni na stanowisku maklera frachtującego. W latach okupacji pracował nadal w „Polskarobie” pod zarządem komisarycznym, od X 1940 do końca 1941 w likwidowanej firmie „Elibor”, a następnie do 18 III 1945 jako ekspedient firmy maklersko-spedycyjnej August Wolff & Co. Po zakończeniu II wojny światowej był współtwórcą i dyrektorem Gdyniejskiej Agencji Morskiej „Gamma”, równocześnie piastował funkcję prezesa Spółdzielni Przeładunkowej „Bałtyk” i Polskiego Związku Maklerów Okrętowych oraz wiceprezesa Izby Przemysłowo-Handlowej w Gdyni. Od 1951 do 1956 dyrektor przedsiębiorstwa państwowego Morska Agencja w Gdyni. Wchodził

w skład rady naukowej Morskiego Instytutu Technicznego. Od 1 IV 1956 do 30 VI 1960 dyrektor eksplo-

atacyjny PLO, doprowadził do powstania regularnych linii do Japonii i Australii. Od 1 VII 1960 był dyrektorem Polskiego Przedsiębiorstwa Frachtowego „Polfracht”. Od 1 II 1963 pracownik Instytutu Morskiego, kierował służbą informacyjną, przekształconą następnie w Ośrodek Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Przez długie lata współpracował z Polską Izbą Handlu Zagranicznego i był wiceprezesem Oddziału Morskiego w Gdyni, przewodniczącym Komisji Zwyczajów Handlowych i Techniki Obrotu Morskiego, arbitrem Izby Arbitrażowej bałtyckiej przy PIHT, sekretarzem generalnym Krajowego Komitetu do Spraw Konwencji o Ułatwieniu Obrotu Morskiego IMCO, arbitrem Międzynarodowego Sądu Arbitrażowego dla Spraw Żegludki Morskiej, przewodniczącym Węglowej Komisji Czarterowej. W ramach działalności Instytutu Morskiego redagował „Przegląd Informacji”, publikował na łamach „Polish Maritime News”, „Droit Maritime”, „Technika i Gospodarka Morska”. Działacz społeczny w Gdyni i Gdańsku. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Pochowany na Cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

MICHAŁ z WIELUNIA, (zm. w lecie 1487 na wyspie Rodos); książdz, profesor Uniwersytetu Krakowskiego. Jako absolwent miejscowej szkoły kolegiackiej rozpoczął studia na Uniwersytecie Krakowskim, które ukończył z tytułem magistra w 1474. Prowadził działalność naukową i wykładową. Po studiach prawniczych ok. 1481 otrzymał stopień bakałarza dekrétów. Wiosną 1484 wyprawił się do Ziemi Świętej, mając za towarzyszy podróżny Jerzego z Łańcuta

i Mikołaja z Głogowa. W Białogrodzie w Mołdawii tych trzech pielgrzymów dostało się do niewoli tureckiej. Towarzysze Michała po wykupieniu przez Wenecjan w Konstantynopolu wrócili przez Wenecję do Polski, on sam zaś dwukrotnie czy nawet trzykrotnie wykupywany z niewoli, w drodze powrotnej zmarł z wycieńczenia na wyspie Rodos. Podobno notował wrażenia z peregrynacji, niestety, zapiski te zaginęły.

J. Bystroń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; S.A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958; M. Paradowska, *Wielkopolanie na szlakach świata*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; M. Zwiercan, *Michał z Wielunia*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XX, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.

MICHALAK MICHAŁ (ur. 24 IX 1908 w Krotoszynie Wlkp.), maszynista okrętowy I kl. na statkach PMH. Podczas II wojny światowej służył w PMH jako palacz na statkach *Puck Oksywie*, *Tobruk*, *Batory*. Od IV do XII 1944 zamustrowany na statku angielskim *Empire Outpost*. 30 VI 1945 otrzymał uprawnienia maszynisty okrętowego I kl. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MICHELSON ALBERT ABRAHAM (ur. 19 XII 1852 w Strzelnie, zm. 9 V 1931 w Pasadenie w Stanach Zjednoczonych), amerykański fizyk, laureat Nagrody Nobla; syn Samuela i Rozalii z d. Przyłubska. Pochodził z rodziny mieszanej polsko-żydowskiej, która opuściła w 1855 zabór pruski i przybyła do Stanów Zjednoczonych do Nowego Jorku. Następnie rodzina A. A. M. przeniosła się w czasie „gorączki złota” do Kalifornii. W 1856 osiedlili się w Murphy’s Camp, gdzie A. A. M. chodził do szkoły publicznej. W latach 1864-1869 uczęszczał do szkoły średniej dla chłopców w San Francisco. Wraz z rodziną wyjechał do Virginia City w Nowadzie. W 1869 został wysłany do Akademii Marynarki Wojennej, którą ukończył w 1873. W latach 1873-1875 pływał

po morzach, następnie był nauczycielem fizyki w Akademii Marynarki Wojennej. Parał się pracą naukową i eksperymentalną, szczególnie dotyczącą prędkości światła. Uzupełnił studia w latach 1880-1882 w Berlinie i Paryżu,

gdzie wynalazł interferometr do mierzenia długości fali światła. Po przybyciu do Stanów Zjednoczonych zrezygnował z pracy w Akademii Marynarki Wojennej. W 1883 został profesorem fizyki w Case School of Applied Sciences w Cleveland. Wraz z Edwardem W. Morleyem dokonał eksperymentów dotyczących zachowywania się światła w ruszającej się wodzie. W 1889 otrzymał pierwszą katedrę fizyki w Clark University w Worcester (stan Massachusetts), następnie w latach 1894-1918 oraz 1919-1929 na uniwersytecie w Chicago. W 1929 przeszedł na emeryturę i wyjechał do Pasadeny w Kalifornii, gdzie także przeprowadzał w Mount Wilson Observatory eksperymenty ze światłem. Autor prac pt. *Light Waves and Their Uses* (1903) i *Studies in Optics* (1927). W 1907 za odkrycia w dziedzinie spektroskopii i meteorologii otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie fizyki. Był drugim Amerykaninem noblistą (po Teodorze Rooseveltcie), a pierwszym w naukach ścisłych. Jego odkrycia przyczyniły się w dużej mierze do sformułowania teorii względności przez Alberta Einsteina. Został nazwany Master of Light i pod takim tytułem Fundacja Kościuszkowska wydała o nim książkę. W 1899 został prezesem Amerykańskiego Towarzystwa Fizycznego, a w 1923 National Academy of Sciences. W 1899 poślubił Edne Stanton, z którą miał syna i trzy córki. A. A. M. był wielokrotnie nagradzany, najważniejsze z nich przyznały: Royal Society (Towarzystwo Królewskie), National Academy of Science (Narodowa Akademia Nauki), American Physical Society (Amerykańskie Towarzystwo Fizyczne),

American Association for the Advancement of Science (Amerykańskie Towarzystwo Rozwoju Nauki). Otrzymał również Nagrodę Rumforda (1888), Medal Matteucciego (1903), Medal Copleya (1907) i Złoty Medal Royal Astronomical Society (1923).

K. Dopierała, *Michelson Albert Abraham*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 2, Toruń 2004; W. Meixner, *Albert Abraham Michelson*, www.poznan.jewish.org.pl; J. R. Meyer-Arendt, *Wstęp do optyki*, Warszawa 1977; W. A. Wierzewski, *Mały leksykon stu sześćdziesięciu Polaków znanych w Ameryce*, Chicago 2002.

MIESZKO I (ur. 922-945, zm. 25 V 992), pierwszy historyczny władca i twórca państwa polskiego; przypuszczalnie syn Siemomyśła. W 960 rozpoczął panowanie jako władca Wielkopolski, Łęczyckiego, Sieradzkiego, Kujaw, Mazowsza i prawdopodobnie Pomorza Gdańskiego. Poprzez przyjęcie chrztu w 966 oraz ślub (w 965) z Dobrawą Przemyślidką Mieszko I włączył swoje państwo w zachodni krąg kultury chrześcijańskiej. Oprócz podbojów duże znaczenie dla przyszłości księstwa Polan miały także jego reformy wewnętrzne, mające na celu rozbudowę i usprawnienie państwa. W 972 wraz z bratem Czciborem pokonał wojów margrabiego Hodona pod Cedynią, przypieczętował tym sukcesem władanie nad ujściem Odry i nad całym dostępem do morza. Dowodem na przynależność całego Pomorza do państwa polskiego jest pochodzący z 990 dokument *Dagome iudex*, który podaje, że granice państwa księcia Polan biegną wzdłuż „długiego morza”, czyli Bałtyku, aż po Prusy, a z przeciwnej strony wzdłuż Odry. Dla prowadzenia handlu morskiego z państwami skandynawskimi jako władca przejął część jednostek morskich Wolinian i Pomorzan. Prawdopodobnie posługiwał się także własnymi stat-

kami. Ten pierwszy etap polskiej polityki uformował zręby morskiej granicy Polski od Wisły do Odry i wytyczył na przyszłość zasadnicze zadanie na Wybrzeżu. Według → prof. Kowalenki, tymi „morskimi” posunięciami Mieszko I położył podwaliny pod polską politykę morską, wykorzystując jej zasadnicze elementy: posiadane porty, flotę, układy polityczne i stosunki gospodarcze z państwami morskimi. Ze względu, że Pomorze pod względem kulturalnym znacznie wyprzedzało pozostałe ziemie polskie – bogactwo osad nadmorskich znacznie różniło się od warunków życia nad Wartą i Wisłą – książę Polski z dynastii Piastów dążył do połączenia Polski z morzem, widząc w tym korzyści gospodarcze i polityczne. W kwestii polityki zagranicznej opierał się zawsze na elastycznym systemie sojuszy międzynarodowych. Zachowane źródła pozwalają twierdzić, że Mieszko I był sprawnym politykiem, utalentowanym wodzem i charyzmatycznym władcą. Prowadził zręczne działania dyplomatyczne, zawierając sojusz wpierw z Czechami, a następnie ze Szwecją i Cesarstwem. Został pochowany prawdopodobnie w katedrze w Poznaniu.

M. Borowiak, *Flota dostrzegana z Gniezna*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 47; A. Gąsiorowski, *Mieszko I*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Giertych, *Tysiąc lat historii polskiego narodu*, t. 1, Londyn 1986; P. Jasienica, *Polska Piastów*, Warszawa 1966; W. Kowalenko, *Dalsze badania nad Starostwamińskimi portami na Bałtyku z IX-XIII w.*, „Przegląd Zachodni”, t. I, rocz. 11, 1955; idem, *Polska żegluga na Wiśle i Bałtyku w XIV i XV w.*, „Roczniki Historyczne”, 1948, nr 17; G. Labuda, *Historia Pomorza*, t. I do roku 1466, Poznań 1972; G. Labuda, *Mieszko I*, Wrocław 2002; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; K. Pieradzka, *Walki Słowian na Bałtyku X-XII w.*, Warszawa 1953; J. Wójcicki, *Dzieje Polski nad Bałtykiem*, Warszawa 1972; idem, *Tysiąc lat Polski nad Bałtykiem*, Warszawa 1976; S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002; J. Wyrozumski, *Historia Polski do roku 1505*, Warszawa 1978. S. Zakrzewski, *Mieszko I jako budowniczy państwa polskiego*, Warszawa 1920.

MILISIEWICZ JAN JERZY (ur. 18 VI 1899 w Trzemesznie, zm. 24 III 1978 w Toronto), oficer Wojska Polskiego, żeglarz sportowy; syn na-

Od lewej (czwarty) kpt. łącz. Jan Milisiewicz

uczyciela trzemeszeńskiego gimnazjum. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyjechał do Brodnicy na Pomorzu, gdzie podjął naukę w gimnazjum. W 1918 został zmobilizowany przez armię pruską. Przeszedł przeszkolenie jako radiotelegrafista, a następnie znalazł się na froncie francuskim. Po zawieszeniu broni przedostał się do kraju, gdzie dołączył do jednostek polskich i wziął udział w wojnie polsko-sockiekiej 1919-1920. Po zdemobilizowaniu rozpoczął studia na UP, lecz ze względu na trudne warunki rodzinne i finansowe musiał zrezygnować z nauki. Wstąpił do WP, do wojsk łączności. 1 VIII 1921 został mianowany por. łączności z przydziałem do Centralnego Zakładu Wojsk Łączności. Od 1932 służył w Poznaniu. W 1936 został przydzielony do Komendy Portu Wojennego w Gdyni, na stanowisko kierownika działu radio. W 1939 odbył kurs dla oficerów sztabowych w Rembertowie i jako kpt. łączności przeniesiony do PMW. We IX 1939 miał być skierowany do floty na Bałtyku, lecz wniosek formalny nie wpłynął i jako kpt. łączności uczestniczył w obronie Helu. W nocy z 2 na 3 X t. r. otrzymał zgodę na podjęcie próby ucieczki na kutrze motorowym *Batory* do Szwecji. Przebywał w Sztokholmie, w obozie Falun i w Mariehamn, skąd wyjechał do Anglii. Został wcielony do PMW i pracował w referacie planowania. Od V 1944 do I 1945 odbył staż w Admiralty Signal Establishment, zaokrętowany na różnych jednostkach angielskich i amerykańskich celem zorientowania się w najnowszych ulepszeniach „sygnałowych”. 3 V t. r. otrzymał awans na stopień kmrdr

ppor. W 1947 po rozwiązaniu PMW w Wielkiej Brytanii, wstąpił do PKPR. Był jednym ze współtwórców SMW w Londynie. Pracował nad statutem tej organizacji, werbował członków, był także jej pierwszym sekretarzem. Później wyjechał do Kanady. Mieszkał w Toronto i tam zmarł. W latach 30. XX w. interesował się kajakarstwem i żeglarstwem. Od kiedy zamieszkał w Gdyni, stał się czynnym żeglarzem pełnomorskim. Prowadził kursy żeglarskie w Akademickim Związku Morskim i w organizacji YNCA. Posiadał dyplom kpt. ż. j. Pływał także na statkach handlowych. Odbił staż na transatlantyku *Piłsudski*. Nosił się z zamiarem odbycia samotnej podróży dookoła świata. W tym celu zaczął budować 10-metrowy jacht typu „double-ender”, nazwany *Flądra*, jednak wybuch wojny w 1939 zniweczył te plany. W Kanadzie uczył polskich harcerzy obchodzenia się z małymi jednostkami na jeziorach w Ontario. Ostatnią jego wolą było, aby jego prochy sprowadzone zostały do kraju i złożone do grobu matki na cmentarzu w Trzemesznie.

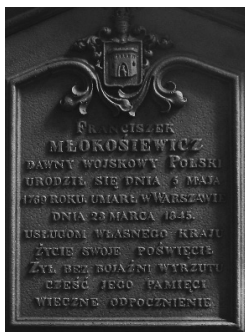
Z. Boczkowski, *Miny za burtą*, Warszawa 1967; M. Borowiak, „*Flądra*” nie zdążyła opłynąć globu, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 19; idem, *Na hoku ku wolności*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 21; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; P. Dzieciela, *Trzemeszeńska nekropolia*, „Przemiany Ziemi Gnieźnieńskiej” z 5 listopada 1993; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; M. Kuligiewicz, *Kuter pościgowy „Batory”*, Warszawa 1974; S. Mańkowski, *Pod banderą z zielonym otokiem*, Warszawa 1967; J. Pertek, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; idem, *Rzyżowna eskapada*, „Litera”, 1964, nr 11; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, pod red. W. Krzyżanowski i A. Piechowiak, Londyn 1975; pisma „Morze”, „Nasze Sygnały” (Londyn). Informacja od J. Milisiewicza, w zbiorach autora.

MŁODZIK FRANCISZEK (ur. 27 XI 1908 w Witrogoszczy k. Wyrzyska, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), bosman; syn Juliana i Marianny. Od 5 VII do 2 VIII 1941 jako marynarz zaangażowany na jeden rejs na statku *Kościuszko* na wodach Oceanu Indyjskiego. Od 18 XI 1941 zaokrętowany na niszczycielu ORP *Orkan*.

Uczestniczył w konwojach północnych w III – V 1943. Od VIII do IX t. r. odbył patrole na Zatoce Biskajskiej i konwoje islandzkie. Zginął w chwili zatopienia *Orkana* trafiony torpedą akustyczną wystrzeloną przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Krzyżem Walecznych (3x) i Medalem Morskim.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Mała flota wielką duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

MŁOKOSIEWICZ FRANCISZEK h. Fuengirola (ur. 5 V 1769 w Koźminku k. Jarocina, zm. 23 III 1845 w Warszawie), oficer napoleoński, pamiętnikarz. W 1789 wstąpił do 7. Regimentu Piechoty P. Potockiego. W stopniu sierżanta brał udział w bitwie polsko-rosyjskiej 4 VII 1792, będąc ranny podczas bitwy pod Zelwą. W czasie insurekcji kościuszkowskiej w 1794 będąc w stopniu ppor. objął funkcję instruktora w 17. Regimentzie Piechoty, a po upadku powstania wrócił na rolę. W XII 1806 na apel hen. H. Dąbrowskiego wstąpił jako por. do 4. Pułku Piechoty sformowanego w Płocku. W 1807 awansowany do stopnia kpt. i odznaczony Krzyżem

Virtuti Militari. Latem 1808 pułk F. M. został wraz z Polską Dywizją wysłany do Hiszpanii, biorąc udział w bojach IV korpusu H. Sebastianiego pod Talaverą (27-28 VII t. r.), Almanacid (11 VIII t. r.), a pod Ocana (19 XI) został ranny. 14-15 X 1810, mając pod swymi rozkazami 150 żołnierzy, udaremnił zajęcie starego

nadmorskiego zamku Castillo de Fuengirola przez 4000 oddział Anglików, za co był później odznaczony Legią Honorową (18 XII t. r.). W 1812 wrócił z 4. Pułkiem Piechoty do Polski, wysłany następnie do walk pod Moskwą (18 XII). W wojsku pozostał do 1817 i odszedł z armii w stopniu mjr. Zamieszkał w swym majątku Omęcina w Radomskim. Podczas powstania listopadowego 1830-1831 zasilł szeregi 11. Pułku Piechoty. Za waleczność w bitwach pod Wronowem i Kazimierzem awansował do stopnia płk. Awans na stopień gen. bryg. przyznano F. M. za udział w bitwie pod Kałuszyńskiem, gdzie jego 4 bataliony rozbiły straż tylną rosyjską i wzięły do niewoli 1200 jeńców. Opublikował drukiem: *Wspomnienia z wojny hiszpańskiej 1810* („Biblioteka Warszawska” 1845), *Obrona zamku Fuengirola* („Ateneum” 1843).

J. Pachowski, *Polacy na Antylach i Morzu Karaibskim*, Kraków 1979; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1790-1850*, Warszawa 1979; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

MOZOLEWSKI STEFAN (ur. 26 XI 1906 w Poznaniu), III mechanik na statkach PMH. 14 XII 1939 zamustrowany na transportowiec wojska *Chrobry*. W IV 1940 wziął udział w kampanii norweskiej. Przeżył zatopienie *Chrobrego*, gdy w nocy z 14 na 15 V t. r. został on zbombardowany przez niemieckie samoloty i spłonął, a następnie zatonął w Vestfiordzie w pobliżu Bodö. Od 13 XII 1940 do 8 III 1941 pływał na drobniowcu *Stalowa Wola*, chodząc w konwojach atlantyckich. Z powodu choroby opuścił statek, a po wyzdrowieniu nie służył już w PMH. Brak dalszych informacji.

B. Justynowicz, *„Chrobry” zmienia kurs*, Warszawa 1970; M. Kochanczyk, *Ostatni rejs*, Londyn 1945; J. Miciński, S. Kolicki, *Pod polską banderą*, Gdynia 1962; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; W. K. Taniewski-Elliot, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MROCZKIEWICZ LEON JULIUSZ (ur. 12 IV 1900 w Drawsku Pomorskim, zm. 7 IX 1971 w Poznaniu), profesor, leśnik, podróż-

nik; syn Jana i Anny z d. Gaj. Do gimnazjum uczęszczał w Białogardzie i Poznaniu, gdzie w 1918 uzyskał maturę. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. Po odbyciu służby wojskowej, w latach 1921-1925 studiował leśnictwo

na UP, a od 1924 był asystentem w Zakładzie Hodowli Lasu. W 1926 wspólnie z → T. Perkitnym wyprawił się w podróż dookoła świata przez: Szwecję, Francję, Amerykę Południową i Środkową, Japonię, południowo-wschodnią Azję, Afrykę Podzwrotnikową i Północną i z powrotem do Europy południowej – z zamiarem zapoznania się z gospodarką leśną w różnych miejscach naszego globu. Z odbytej podróży słał artykuły dla „Przeglądu Leśnego” i „Dziennika Poznańskiego”. Od 1930 do VIII 1939 pracował jako asystent w Zakładzie Hodowli Lasu Uniwersytetu Poznańskiego. We IX 1939 walczył pod Kutnem, następnie trafił do niewoli niemieckiej, z której uciekł i przyjechał do Poznania. Podczas okupacji pracował jako robotnik leśny w lasach w rejonie Obrzycka, potem, w okolicach Starachowic, jako nadleśniczy. Tuż po wojnie został dyrektorem Lasów Starachowickich, a następnie przeniósł się do Gdańska, gdzie pracował w Dyrekcji Lasów Państwowych. W tym też czasie współpracował z Politechniką Gdańską i Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W latach 1949-1958 pracował naukowo w Instytucie Badawczym Leśnictwa. W latach 1951-1970 pracował w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu. Przeprowadził badania z dziedziny typologii leśnej, efektem była publikacja *Podział Polski na krainy i dzielnice przyrodniczo-leśne* (1952) i udział w opracowaniu *Typów siedliskowych lasów w Polsce* (1964) – oraz dokonał badań nad gatunkami drzew i krzewów szybko rosnących. Opracował do dziś obowiązujące metody urządzania lasów. W 1961 Akademia Leśna w Tharandt (Niemcy) nadał L. J. M. tytuł dok-

tora honoris causa. Był członkiem korespondentem PAN. Autor ponad 50 rozpraw i publikacji podejmujących teoretyczną i praktyczną problematykę hodowli lasu. Odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi. Wieloletni członek i przewodniczący Rady Wielkopolskiego Parku Narodowego. Pochowany na cmentarzu na Sołacz w Poznaniu.

A. Baszko, „W świat na włóczęgę”. *Tadeusza Perkitnego i Leona Mroczkiewicza podróż dookoła świata*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; A. Dzieńkowski, *Mroczkiewicz Leon Juliusz*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; A. Dzieńkowski, W. Sokołowski, *Mroczkiewicz Leon Juliusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977; T. Prekurat, *Okrążmy świat raz jeszcze*, t. 1-2, Warszawa 1979.

MÜLLER JAN (ur. 22 VI 1907 w Poznaniu), smarownik na statkach PMH. Od 15 I do 15 III 1940 był palaczem na masowcu *Lida*. Od III do 18 V 1941 pracował początkowo jako palacz, później został smarownikiem na statku pasażersko-drobnicowym *Pułaski* i brał udział w rejsach na Oceanie Indyjskim. Od VII t. r. do III 1942 zamustrowany na *Kościuszcze*, uczestniczył w rejsach na Morzu Śródziemnym i Oceanie Indyjskim, po czym został zwolniony karnie. Od 15 V 1943 do 8 IV 1944 służył na *Lidzie*. W 1944 przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Od XI t. r. do VI 1945 smarownik na *Borysławiu*. Brak dalszych informacji z przebiegu służby.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

MYSTERSKI (MYSTERSKY) JAKUB (ur. w Skokach k. Wągrowca, zm. 28 XII 1812 w Portsmouth w Anglii), żołnierz Królewskiego Pułku Cudzoziemskiego w Hiszpanii. 22 VII 1812 brał udział w walkach pod Salamanką, w zachodniej Hiszpanii, przeciwko wojskom angielsko-hiszpańskim. Trafił następnie do niewoli, został przewieziony do Portsmouth i uwięziony na więziennym hulku. Z powodu odniesionych ran

oraz za sprawą trudnego życia na tych przestarzanych dużych okrętach nazywanych „piekłem na wodzie”, zmarł.

M. Borowiak, *Legionista z więziennego hulku*, „Głos Wągrowiecki”, 1998, nr 47; S. Kirkor, *Polacy w niewoli angielskiej w latach 1803-1814*, Kraków 1981; A. Koperkiewicz, *Ponura sława więziennych hulków*, „Morze”, 1983, nr 2; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

N

NADRATOWSKI WŁADYSŁAW KAJETAN (ur. 27 VI 1892 w Czerminie Wlkp. w pow. pleszewskim, zm. 20 IV 1985 w Londynie), por. mar.

czasu wojny, wioślarz, olimpijczyk z Paryża (1924), zasłużony działacz sportowy, magister prawa, działacz emigracyjny; syn Mariana i Julii z d. Machcińska. Szkołę powszechną ukończył w Bielsku Półkim, a dalszą naukę kontynuował w Warszawie. Jako student Wydziału Prawa UW został (11 XI 1918) członkiem Legii Akademickiej (LA, późniejszego 36. Pułku Piechoty). W. K. N. brał udział w rozbrajaniu Niemców w Warszawie i opanowaniu dwóch portów rzecznych – Czerniakowskiego i Praskiego na Wiśle. W 1920, po okresie rekruckim, służył w 1. Batalionie Morskim, następnie w Komendzie Portu Wojennego Puck w kancelarii komandora W. Panasiewicza. Został (1921) zwolniony z Marynarki Wojennej. Przygodę ze sportem rozpoczął w gimnazjum (pływanie, wioślarstwo), ale dopiero w latach dwudziestych, jako sternik osad warszawskiego AZS zaczął zaliczać się do krajowej czołówki, zdobywając tytuły mistrza Polski w czwórce ze sternikiem (1920, 1923-1925) i ósemce (1922, 1926). Wszedł też do grona olimpijczyków. W roku olimpijskim (1924) zdobył (czwórka ze sternikiem) złoty medal podczas akademickich mistrzostw świata w Warszawie, a w mistrzostwach Europy (ósemki) wywalczył 6 miejsce (1926). Dwa lata później zakończył karierę sportową. Był także, od pierwszych chwil po odzyskaniu niepodległości, bardzo zaangażowanym działaczem sportowym. Stworzył podwaliny pod silne podstawy AZS Warszawa, którego był prezesem (1919-1921), aktywnie uczestniczył w pracach nad utworzeniem Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych (1923), której został wiceprezesem, sekretarzował refe-

ratowi sportu i w Ministerstwa Zdrowia (1921-1922), PZTW i wydziałowi wioślarstwa PKIO. W tym czasie kontynuował studia i w 1924 otrzymał stopień magistra praw i nauk politycznych. Po odbyciu aplikacji (1929) został wpisany na listę adwokatów Izby Warszawskiej. Był założycielem Akademickiego Związku Sportowego w Warszawie. Reprezentował sport akademicki (wodny) na arenach międzynarodowych. Ppor. czasu wojny (od 10 VII 1943) przydzielony do Centrum Wyszczepienia Piechoty do dyspozycji komendanta Komendy Morskiej „Północ” w Greenock, członek Sądu Morskiego i doradca prawny. 15 VI 1944 został przeniesiony z Korpusu Oficerów Piechoty do Marynarki Wojennej i 3 V 1945 uzyskał awans na por. mar. czasu wojny. Po wojnie był członkiem Samopomocy (Stowarzyszenie) Marynarki Wojennej w Londynie i (1951-1968) jego prezesem, pozyskał dla stowarzyszenia jacht morski *Iskra II* ofiarowany przez admiralicję brytyjską. Był fundatorem tablicy w katedrze westminsterskiej ku czci Polaków poległych w II wojnie światowej, inicjatorem kupna domu dla samotnych marynarzy w Brighton-Hove. W Komitecie Honorowym (od 1969) SMW. Za działalność społeczną nadany został mu stopień honorowego komandora. Uczestniczył (1975 i 1981) w światowych zjazdach SMW. Napisał *The Polish Navy at War 1939-1945* i był współautorem *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej* (1975), publikował w „Naszych Sygnałach”. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Honorową Stowarzyszenia Marynarki Wojennej. Pochowany został na Gunnersbury Cemetery.

T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; J. Pertek, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, Londyn 1975; „Nasze Sygnały”, 1985, nr 155; „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”, Londyn z 4 maja 1985; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1 *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; Biogram + zasób archiwalny (w): Instytut Polski i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie, t. 1, Londyn 1985; Relacja ustna A. Piechowiaka.

NAGÓRSKI JAN właśc. Alfons Jan Nagórski (ur. 8 II 1888 we Włocławku, zm. 9 VI 1976 w Warszawie), pilot lotnictwa rosyjskiej marynarki wojennej, pionier lotnictwa arcytechnicznego, inżynier. Jego ojciec, Józefat, był właścicielem niewielkiego gospodarstwa i młyna. Miał czworo rodzeństwa. Uczęszczał do gimnazjum we Włocławku, lecz z braku środków przerwał naukę po 6. klasie. W 1905, po egzaminie, podjął pracę nauczyciela w szkole wiejskiej w Krośniewicach, lecz w 1906 złożył eksternistyczny egzamin dojrzałości. W tym roku został przyjęty do rosyjskiej szkoły oficerów piechoty w Odessie, którą ukończył w 1909, otrzymując przydział do 23. Pułku Strzelców w Chabarowsku. W latach 1911-1913 studiował w Szkole Inżynierów Morskich w Petersburgu, równocześnie (1911) ukończył dwumiesięczny kurs pilotażu i otrzymał świadectwo pilota, na końcu 1913 ukończył Szkołę Pilotażu Wojskowego w Gątczynie. W tym czasie otrzymał dyplom inżyniera morskiego i rozpoczął służbę w Głównym Zarządzie Hydrograficznym Ministerstwa Marynarki Wojennej w Petersburgu. W 1914 został wytypowany do odbycia pierwszych lotów nad Arktyką, w ramach akcji poszukiwania zaginionych Brusiłowa, Rusanowa i Siedowa. Między VIII a X 1914 odbył na wodnolatawcu „Farman” pięć lotów poszukiwawczych nad zachodnimi brzegami Nowej Ziemi i przyległymi obszarami Morza Barentsa. Raport J. N. z lotów w Arktyce został dwukrotnie opublikowany w pracach: M. E. Żdanko, *Pierwszy gidroaeroplan w Siewiernom Ledowitom okieanie* (1917) i K. Jegorowa, *K istorii poletow J. I. Nagurskiego* (1949). Od listopada 1914 służył w eskadrze lotnictwa morskiego Floty Bałtyckiej w Rewlu (ob. Tallinn). Latał na różnych typach samolotów, patrolując Morze Bałtyckie. Pod koniec 1915 został dowódcą eskadry wodnosamolotów stacjonujących

na transportowcu wodnosamolotów „Orlica”, a w 1916 dowódcą eskadry stacjonującej na półwyspie Zerel na wyspie Sarema. 17 IX 1916 podczas lotu wodnosamolotem wykonał – jako pierwszy na świecie na samolocie tego rodzaju – figurę akrobacji lotniczej zwaną pętlą. 18 IX t. r. na samolocie Grigorowicz M-9, powtórzył swój wyczyn jeszcze dwukrotnie. Fakt ten został oficjalnie zarejestrowany w Aeroklubie Rosji. Podczas I wojny światowej Nagórski był pięciokrotnie odznaczany rosyjskimi orderami wojskowymi. W XI 1916, podczas kolejnego lotu nad Bałtykiem, jego samolot został zestrzelony przez Niemców, a on sam uznany za zaginionego. Po kilku godzinach spędzonych w morzu Nagórski został jednak wyłowiony przez rosyjski okręt podwodny. Po krótkim leczeniu w szpitalu w Rydze powrócił do swej jednostki, jednak meldunek o jego odnalezieniu nigdy nie dotarł do dowództwa. Stacjonował następnie w Åbo (Turku) w Finlandii, dowodząc dywizjonem wodnosamolotów. W chaosie jaki panował w Rosji po rewolucji i wojnie domowej, akta osobowe Nagórskiego zaginęły, a on sam został uznany za poległego. W 1918 przez krótki czas wykładał na politechnice w Petersburgu. Od 1919 jest w Polsce, mieszka w Warszawie i zgłosił się do Marynarki Wojennej, jednak z uwagi na roczną służbę w Armii Czerwonej (do której wcielono jego dywizjon), nie został do niej przyjęty. Osiedlił się na południowych terenach Polski i zaczął pracować jako inżynier i projektant urządzeń chłodniczych dla przemysłu cukrowniczego i olejowego. Zajmował się też działalnością społeczną. W 1925 do jego raportu z lotów nad Arktyką dotarł Richard Byrd, który nawiązał kontakt z Nagórskim w celu uzyskania obszerniejszych informacji na temat warunków pogodowych i innych szczegółów mogących mieć wielkie znaczenie dla polarnika. Podczas późniejszych wypraw Byrda do Arktyki i Antarktydy, uzyskane od Nagórskiego dane stanowiły cenne wskazówki. Z doświadczeń polskiego pilota korzystali także inni arktyczni lotnicy, m. in. Walter Mittelholzer i Borys Czuchnowski. Zapomnianego w Polsce i uznanego za zabitego w Rosji lotnika uhonor-

wano w 1936 roku: jego imieniem została nazwana stacja meteorologiczna na Ziemi Franciszka Józefa (*Nagurskaja*), istniejąca do 1997 roku. J. N. przeżył II wojnę światową i znowu podjął pracę inżyniera, najpierw w Gdańsku, później w Warszawie. Do 1958 pracował jako „inżynier mechanik”. W 1955 „ujawniając” się wywołał swą osobą sensację, o czym szeroko pisała nasza prasa, a następnie radziecka. W 1958 wydał drukiem książkę pt. *Pierwszy nad Arktyką*, a jej wersję w jęz. rosyjskim *Pierwyj nad Arktikoj* ogłoszono w 1960. W t. r. napisał jeszcze *Nad płonącym Bałtykiem*. W 1957 został członkiem Klubu Seniorów Lotnictwa Aeroklubu PRL, zajmował się działalnością popularyzacji lotnictwa, odbywał liczne spotkania. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i wieloma orderami i odznaczeniami rosyjskimi. Pochowany został na warszawskim cmentarzu komunalnym w Wólce Węglowej (Bielany).

R. Badowski, *Odkrywanie świata*, Bielsko-Biała 2001; T. Bartkowiak, *Pierwszy nad lodami Arktyki*, „Wprost”, 1985, nr 112; J. R. Konieczny, *Kronika lotnictwa polskiego 1241-1945*, Warszawa 1984; J. R. Konieczny, T. Malinowski, *Mała encyklopedia lotników polskich*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Jan Nagórski (1888-1976)*, „Przegląd Morski”, 1986, nr 9; idem, *Polacy w wyprawach polarnych*, Gdynia 1965; idem, *Zestrzelony nad Bałtykiem*, „Wprost”, 1985, nr 116; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; T. Słabczyński, *Z dziejów zdobywania mórz arktycznych. Polacy w badaniach Nowej Ziemi*, „Morze”, 1983, nr 11.

NAWARSKI BARTŁOMJIEJ (ur. w Poznaniu, zm. w XII 1884 w Antwerpii w Belgii), oficer marynarki, powstaniec. W latach 1830-1831 brał udział w walkach powstania listopadowego, po czym wyjechał z kraju. Był oficerem w marynarce holenderskiej lub belgijskiej.

J. Bartkowiak, *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej. Spis Polaków zmarłych na emigracji od roku 1831, t. VII-VIII 1985*; Informacja od L. Paszkowskiego w zbiorach autora.

NEUMAN KAZIMIERZ (ur. 19 VI 1843 w Poznaniu), dziennikarz. Uczęszczał do Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu i należał do tajnego kółka towarzystwa historii polskiej, które

w 1862 zostało rozwiązane przez policję. Uczestniczył w powstaniu styczniowym 1863-1864 i w bitwie pod Nową Wsią został ranny. Walczył w oddziale płk. Wierbińskiego. Gimnazjum ukończył w Głowie na Śląsku. Następnie mieszkał w Kaliszu, Warszawie i Płocku. W tym ostatnim mieście wiódł spór z gen. gubernatorem Czerkasowem o próbę postawienia cerkwi w Rypinie, co doprowadziło R. N. do ruiny finansowej i wyjazdu (1889) do Stanów Zjednoczonych. W II 1899 rozpoczął działalność dziennikarską w Stanach Zjednoczonych. Pisał artykuły do „Polaka w Ameryce”, „Zgody”. Redagował „Kuryera Polskiego” i wydawał „Słowo”. Z Milwaukee przeniósł się do Chicago i przed jeden rok redagował wychodzącego „Przyjaciela Młodzieży”. W późniejszym czasie pracował w redakcji „Dziennika Chicagowskiego”. Napisał kilka nowel pod ps. Janusz: *Moi trzech przyjaciele*, *Śmierć szpiega*, *Mój spadek w Ameryce*, *Cerkiew w Rypinie czyli moja walka z gubernatorem*. Nie wiadomo, kiedy i gdzie zmarł.

K. Dopierała, Neuman Kazimierz, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; R. Nir, *Szkieł z dziejów Polonii*, Michigan 1990.

NIEZGODZKI ROMAN (ur. 5 VIII 1910 w Gnieźnie), oficer, elektryk na statkach PMH. Podczas II wojny światowej służył na statkach: *Stalowa Wola* (27 X 1939 – 10 IX 1941), *Batory* (11 X – 24 X 1941), *Sobieski* (25 X 1941 – 12 X 1942), *Stalowa Wola* (5 XII – 11 XII 1942), *Morska Wola* (17 XII 1942), *Stalowa Wola* (17 IV 1943 – 5 VII 1945). Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

NIEŻYCHOWSKI ALFRED [niem. Alfred Graf von Niezychowski] (ur. 28 VII 1888 w Granówku k. Kościana, zm. 12 VI 1964 w Detroit), niemiecki hrabia, oficer w niemieckiej marynarce handlowej i wojennej, działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych; syn Stanisława i Łucji z d.

Taczanowska. W wieku dziewięciu lat utracił ojca. W dwa lata później jego matka poślubiła przemysłowca i agronoma Rodrygo Dunina. Jako młodzieńca interesującego się sprawami morza, powierzono A. N. opiece znajomego armatora z Bremy, u którego rozpoczął służbę na statku i pływał przez kilka lat na morzach i oceanach. W 1908 A. N. został elewem szkoły kadetów w Wahlstatt (Legnickie Pole) oraz szkół morskich w Gdańsku i Kilonii, którą ukończył dwa lata później z dyplomem oficera marynarki handlowej. Jego najstarszy brat Józef Niezychowski, dziedzic Granówka, osiągnął wysoki stopień w armii niemieckiej, lecz w II wojnie światowej walczył w stopniu generała w Wojsku Polskim. Do wybuchu I wojny światowej A. N. służył na statku pasażerskim *Kronprinz Wilhelm* kursującym na trasie Hamburg – Nowy Jork. Od VIII 1914 jest w załodze krążownika pomocniczego *Kronprinz Wilhelm*, który rozpoczął działania korsarskie na Atlantyku. Ten do niedawna handlowiec od 1914 do IV 1915 przemierzył około 38 000 Mm i w ciągu 251 dni działalności bojowej zatopił 14 statków o łącznej pojemności 55 944 BRT. 11 IV 1915 władze amerykańskie okręt internowały po wejściu do portu w Nowym Jorku. Gdy USA weszły do wojny w 1917, załoga wraz z dowódcą została uwięziona, a statek po przemianowaniu na USS *Von Steuben* posłużył do przewozu wojsk. A. N., dzięki znajomościom, jako Polak został zwolniony z obozu, czas jakiś potem podjął pracę. Ożenił się i zamieszkał na stałe w Detroit. Pracował w przedsiębiorstwie żeglugi na Wielkich Jeziorach. Brał aktywny udział w poczynaniach społecznych Polonii amerykańskiej. Został prezesem polsko-amerykańskiego towarzystwa żeglugowego w Nowym Jorku. W styczniu 1926 otrzymał obywatelstwo amerykańskie. W 1932 kandydował do Kongresu z ramienia partii

demokratycznej, lecz nie został wybrany. W okresie międzywojennym odwiedził kilkakrotnie rodzinne strony, będąc bardzo związany z rodziną w Kościańskim. Swoje przeżycia z lat 1914-1915, ze służby korsarskiej, zawarł w książce wydanej po angielsku pt. *The Cruise of the Kronprinz Wilhelm*. Zmarł na skutek potrącenia przez samochód. Został pochowany w Detroit.

M. Borowiak, *Korsarz mimo woli*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 2; idem, *Korsarz z przymusu*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 6; idem, *Korsarz z przypadku*, „Głos Wągrowiecki”, 1994, nr 14; J. Gozdawa-Gołębiowski, T. Wywerka-Prekurat, *Pierwsza wojna światowa na morzu*, Warszawa 1994; J. Piwowoński, *Korsarze dwóch wojen*, Kraków 1994; Informacja od B. Niezychowskiego, w zbiorach autora.

NOWACKI WALENTY (ur. 2 II 1908 w Grabowie w pow. ostrzeszowskim, zm. 30 XI 1994 w Erechim w Brazylii), ksiądz, duszpasterz, działacz polonijny. Szkołę podstawową ukończył w Grabowie, a gimnazjum w Wieluniu. Wstąpił do Seminarium Duchownego w Gnieźnie, gdzie ukończył filozofię. Pragnąc poświęcić się misjom afrykańskim, za zgodą swojego biskupa, podjął studia teologiczne i misjologiczne w Lyonie i tam w 1940 przyjął święcenia kapłańskie. W t. r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i został kapłanem lotników polskich. Po upadku Francji, z Port Vendre emigrował z WP do Anglii. Biskup polowy J. Gawlina mianował W. N. kapłanem lotników polskich w bazie Northolt pod Londynem, gdzie stacjonował Dywizjon 303. 8 V 1944 wypłynął wraz z lotnikami na inwazję na kontynent, wylądował w Balehargert i przez Francję, Belgię, Holandię, przebywając u boku wojsk angielskich, dotarł 15 I 1945 na terytorium Niemiec. Podczas wojny był dwukrotnie ranny. W 1946 powrócił wraz z żołnierzami do Anglii, gdzie został zdemobilizowany. Pozostał w Europie. Przez jakiś czas pracował w Liege (Belgia). Odpowiedział na apel, jaki skierował arcybiskup J. Gawlina do księży polskich wychodzących z obozów i szeregów PSZ walczących na Zachodzie, aby wsparli duszpasterstwo polonijne oraz działalność Kościoła w krajach misyjnych. W 1951 udał się do Brazylii. W la-

tach 1951-1958 pełnił funkcję proboszcza w parafii Matki Boskiej Częstochowskiej w Dom Feliciano, w stanie Rio Grande do Sul, oraz opiekował się emigrantami-żołnierzami polskimi zamieszkującymi w stolicy stanu, w Porto Alegre. Następnie został proboszczem parafii w Santo Antonio do Palma (w pobliżu Casca), a po dziesięciu latach, objął kolejną parafię w Paulo Bento. Założył w miasteczku Erechim zespół folkloru polskiego noszący nazwę JUPEM. W. N. publikował artykuły o treści patriotycznej, religijnej w polonijnym tygodniku „Lud”, wychodzącym w Kurytybie. Kardynał S. Wyszyński, prymas Polski, opiekun duchowy polskiej emigracji, w dowód uznania nadał W. N. tytuł honorowy kanonika Kapituły warszawskiej. W 1986 przeszedł na emeryturę i zamieszkał w domu prowincjonalnym sióstr Rodziny Maryi w Erechim. Pełnił funkcję kapłana sióstr oraz otoczył opieką Polaków zamieszkujących w Erechim. Posiadał następujące odznaczenia wojenne: Polonia Restituta przyznane przez władze Rzeczypospolitej Polskiej, Krzyż Walecznych Lotnictwa Polskiego, francuski, belgijski i holenderski Krzyż Zasługi.

Z. Malczewski, *Nowacki Walenty*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 3, Toruń 2004; *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000.

NOWACZEWSKI ADAM PAWEŁ (ur. 21 XI 1914 we Wrześni, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), bosmat; syn Ludwika i Franciszki z d. Wiśniewska. W XI 1942 zaokrętowany na niszczyciel ORP *Orkan*. Uczestniczył na tym okręcie w konwojach północnych w III-V 1943. Od VIII do IX t. r. odbył patrole na Zatoce Biskajskiej i wziął udział w patrolach islandzkich. W VII t. r. brał udział w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza, gen. W. Sikorskiego. Zatonął na *Orkanie* płynąc w eskorcie konwoju oznaczonego kryptonimem SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, storpedowany przez niemiecki okręt podwodny U 378. Odznaczony Medalem Morskim.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; E. Kosiarz, *Flota Białego Orla*, Gdańsk 1981;

W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

NOWACZYK WŁADYSŁAW (ur. 16 IX 1896 w Staniewie k. Koźmina, zm. 22 I 1919 pod Szubinem), marynarz w niemieckiej flocie wojennej,

powstaniec wielkopolski; był jednym z sześciorga dzieci Wincentego i Wiktorii z d. Domagalska. W pierwszych tygodniach I wojny światowej został zmobilizowany do niemieckiego wojska i skierowany do Kaiserliche

Marine. Przez całą wojnę służył na pancerniku SMS *König*. 11 XI 1918 przy wsparciu Bronisława Kirchnera z Garnizonu Jarocińskiego i Bogdana Trzebińskiego właściciela Chytrowa, utworzyli w Jaraczewie Radę Żołnierską, na czele której stanął kapral Kazimierz Rychlik. W. N. należał do Straży Ludowej, która brała udział w Jaraczewie w rozbrajaniu niemieckich żandarmów, urzędników Urzędu Cła, przeprowadzali rewizje u Niemców w poszukiwaniu broni. Uczestniczyli w przejęciu dużej ilości broni ręcznej i amunicji od niemieckiego towarzystwa Krieger-Verein, a także w zajmowaniu koszar i urzędów z rąk niemieckich. Następnie wyjechał do Poznania, gdzie szukał kontaktu z innymi marynarzami. Niebawem wstąpił do 4. Kompanii Marynarzy pod dowództwem → Adama Białoszyńskiego. Z 4. Kompanią Marynarzy, wchodzącą w skład Batalionu Straży i Bezpieczeństwa, osłaniał 27 XII 1918 w Poznaniu Ignacego Paderewskiego. Marynarze Białoszyńskiego w dużej mierze przyczynili się do oswobodzenia miasta. Zdobyli koszary 47. Pułku Piechoty, ostrzelali ogniem zaporowym koszary 6. pułku grenadierów. Po wyzwoleniu stolicy Wielkopolski zabezpieczyli

przed kradzieżą magazyny z umundurowaniem, bronią i żywnością. Zapasy te pozwoliły na wyposażenie pułków poznańskich udających się w okolice Lwowa w czasie walk z bolszewikami. Po opanowaniu przez powstańców Poznania, W. N. z Kompanią Marynarzy został skierowany na front północny. Walczył pod Rynarzewem i Szubinem. Tam został śmiertelnie ranny. Przybyli na pogrzeb marynarze przekazali rodzinie, że ostatnie słowa jakie wypowiedział to: „Umieram za Polskę”. Został z honorami wojskowymi pochowany na cmentarzu parafialnym w Jaraczewie. Koledzy- marynarze ufundowali mu nagrobek. W. N. został pośmiertnie odznaczony w IV 1938 przez Prezydenta RP Krzyżem Niepodległości.

Informacja ze zbiorów prywatnych autora.

NOWAK EDMUND HENRYK (ur. 1 XII 1901 w Obornikach Wlkp., zm. 12 VI 1989 w Londynie), kmr ppor., członek SMW w Londynie. Do szkół uczęszczał w Obornikach Wlkp. W XII 1918 brał udział w powstaniu wielkopolskim, a w 1920 walczył w wojnie polsko-sowieckiej. Z wyróżnieniem ukończył Wielkopolską Szkołę Podchorążych Piechoty w Bydgoszczy i jako ppor. został instruktorem w kolejnym turnusie. 1 X 1922 awansował do stopnia por. piechoty. W 1923 został wysłany na 6-miesięczny kurs oficerów łączności do Centrum Wyszkożenia Łączności w Zgierz, dalej była służba w 62. Pułku Piechoty w Bydgoszczy. Od 1928 dowódca plutonu łączności MW przy Komendzie Portu Wojennego w Gdyni, przemianowany następnie na Kompanię Łączności Wybrzeża Morskiego. W 1932 służył w pododdziałach Łączności Wybrzeża Morskiego. W 1939 prowadził oddział Batalionu Morskiego w ostatniej defiladzie w Gdyni. Od 1 IX t. r. oficer sygnałowy dowódcy Morskiej Obrony Wybrzeża. Uczestnik obrony Wybrzeża, zapewniał sprawność łączności na Oksywiu do końca walk. Od 19 IX 1939 do 1945 przebywał w niewoli niemieckiej w oflagach II A Prenzlau i II D Gross-Born. W 1945 wyjechał do Wielkiej Brytanii, gdzie nadal służył w PMW. 31 III 1946

otrzymał awans do stopnia kmrdr ppor. W 1981 uczestniczył w Zjeździe SMW. Dożyłotni członek SMW w Londynie. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem zasługi. 19 VI 1989 spopielono zwłoki E. H. N. i odbyły się uroczystości pogrzebowe.

S. Dąbrowski, *Edmund Henryk Nowak*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1989, nr 165; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y.; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, w opr. W. Krzyżanowski i A. Piechowiak, Londyn 1975.

NOWAK KAZIMIERZ (ur. 11 I 1897 w Stryju, zm. 13 X 1937 w Poznaniu), urzędnik bankowy, podróżnik, fotoreporter, cyklista. Po I wojnie światowej rozpoczął pracę w Poznaniu jako urzędnik bankowy. W wyniku kryzysu gospodarczego w Polsce stracił pracę. Pracował również jako reporter w poznańskiej prasie. Już jako dziecko marzył, by poznać Afrykę. Jednym z celów podjęcia podróży na „Czarny Ląd” była chęć utrzymania rodziny z honorariów za relacje, które były publikowane w prasie polskiej, a także francuskiej, włoskiej i brytyjskiej. W latach 1931-1936 zwiedził Trypolis, Kair, przejechał rowerem wzdłuż dolnego Nilu i jez. Tanganika aż do Kapsztadu, a w drodze powrotnej przemierzył Afrykę Południowo-Zachodnią, Angolę, Kongo, okolice jeziora Czad i Saharę, docierając na koniec do Algieru. Przebył samotnie kontynent afrykański z północy na południe i z powrotem (40 tys. km rowerem, pieszo, konno, na wielbłądzie, czółnem oraz pociągami). Z odbytych wędrówek słał reportaże do czaso-

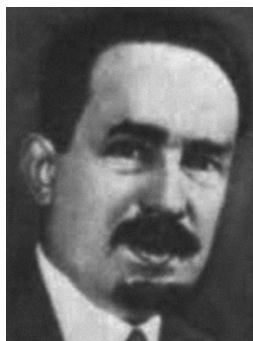

pism i gazet ogólnopolskich m. in. „Na szerokim Świecie” oraz pism lokalnych „Dziennik Poznański” oraz „Kurier Poznański”. Jako pierwszy człowiek na świecie przebył samotnie Afrykę z północy na południe rowerem. Po powrocie do kraju w wielu miastach wygłosił odczyty o Afryce. Przywiózł bogate zbiory flory afrykańskiej i wiele unikalnych fotografii, które dopiero po jego śmierci wydano w formie albumu pt. *Przez Czarny Ląd* (1962). Po powrocie z Afryki, w XI 1936 usiłował podjąć pracę we Francji jako fotoreporter, lecz bez skutku. W 1938 lub 1939 Biuro Oświaty Pozaszkolnej przy Inspektoracie Szkolnym Miejskim w Poznaniu zorganizowało wystawę poświęconą K. N. Zmarł w niespełna rok po powrocie z podróży na zapalenie płuc, na skutek wycieńczenia organizmu malarią. Z tego powodu nie doszła do skutku jego wyprawa do Indii. Został pochowany na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu. Kazimierz Nowak jest patronem Gimnazjum nr 5 w Poznaniu na Osiedlu Pod Lipami. Jego imieniem nazwano też skwer przy ul. Lodowej (blisko miejsca, gdzie mieszkał). 25 XI 2006 w holu Dworca Kolejowego Poznań Główny Ryszard Kapuściński odsłonił tablicę pamiątkową poświęconą Kazimierzowi Nowakowi.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; J. Łuczak, *Polska Kazimierza Nowaka – przewodnik rowerzysty*, Poznań 2011; Kazimierz Nowak: *Rowerem i pieszo przez Czarny Ląd. Listy z podróży afrykańskiej z lat 1931-1936*, Poznań 2007; K. Nowak, E. Gliszewska, *Przez Czarny Ląd*, Warszawa 1962; W. i T. Stabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; Ł. Wierzbicki, *Afryka Kazika*, Poznań 2008; idem, *Rowerem i pieszo przez Czarny Ląd*, Poznań 2000; idem, *Zawodem moim stała się włóczęga. Opowieść o Kazimierzu Nowaku*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; A. Żukowski, *Z Poznania do Kapsztadu. Afrykańska wyprawa Kazimierza Nowaka*, „Kronika Wielkopolski”, 1997, nr 2.

NOWAKOWSKI STANISŁAW TOMASZ (ur. 11 I 1888 we wsi Sosnówka k. Kamienia Podolskiego, zm. 10 III 1938 w Poznaniu), profesor, geograf, podróżnik; syn Józefa i Marii z d. Paszkiewicz. Do gimnazjum uczęszczał w Kamieniu

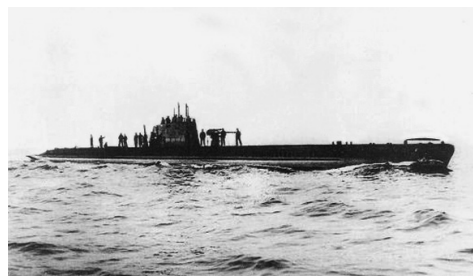
Podolskim a w 1907 otrzymał maturę w Saratowie. Następnie studiował nauki ekonomiczne i handlowe oraz geografę gospodarczą w Instytucie Handlowym w Kijowie, a będąc studentem w 1911 jako stypendysta został wysłany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu w podróż naukową na Daleki Wschód i do Japonii, w celu zbadania jej rolnictwa. Po odbytej podróży opublikował książkę pt. *Silskoje choziajstwo sowriemiennoji Japonii* (1913), które stało się przepustką do przyjęcia S. T. N. w poczet członków Naukowego Towarzystwa Ekonomicznego w Kijowie. W 1913 kolejny raz wyjechał do Japonii, tym razem z zadaniem zbadania zmian w ekonomice tego kraju w związku z otwarciem Kanału Panamskiego. Reakcją na ową podróż była książka pt. *Panamskij kanał i jego mirowoje znaczenie* (1914). W 1917 otrzymał tytuł prof. geografii ekonomicznej w Instytucie Handlowym w Kijowie. W 1917 jeszcze raz wyprawił się do Japonii, jako ekspert handlowy i napisał książkę w jęz. rosyjskim pt. *Japonija i Rossija* (1918). Po wybuchu rewolucji październikowej został w Japonii, skąd w 1918 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, wykładając początkowo na rosyjskim Uniwersytecie Emigracyjnym w Chicago. W 1921 otrzymał stopień doktorski na Uniwersytecie Yale za pracę o klimacie Syberii, a w roku następnym mianowany został prof. geografii ekonomicznej Azji i Europy oraz historii geografii w Clark University w Worcester. Podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych był założycielem i prezesem Towarzystwa Przyjaciół Polskiej Kultury. W 1923 przyjechał do Polski jako delegat misji gospodarczej i został na stałe w kraju. W 1924 objął katedrę geografii gospodarczej na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. W latach 1929-1930 wydał monumentalną *Geografię gospodarczą Polski Zachodniej* (t. 1-2). Napisał również w ramach *Wielkiej Geo-*

grafii Powszechnej t. I i IX: *Geografia jako nauka i dzieje odkryć geograficznych* (1932-1937) oraz *Europa Wschodnia i Azja Północna (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich)*. Założył w Poznaniu Muzeum Polonii Zagranicznej (MPZ), w którym prezentowano m. in. mapy ilustrujące rozmieszczenie emigracji polskiej na świecie oraz mapy obszarów zbadanych przez rodzimych podróżników i odkrywców. W 1939 MPZ zostało zniszczone przez Niemców. Mimo że nie brał udziału w życiu politycznym, sympatyzował ze ZSRR i komunizmem. Na uczelni poznańskiej wprowadził marksistowski światowy pogląd i metodę badawczą do geografii. Sympatyzował z Komunistycznym Związkiem Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. Został pochowany na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu, a jego pogrzeb miał wymiar wielkiego manifestu politycznego.

F. Barciński, *Nowakowski Stanisław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; Z. Rzepa, *Nowakowski Stanisław Tomasz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

NOWICKI TADEUSZ (ur. 23 III 1923 w m. Kaszczor k. Wschowy, zm. 7 VIII 1989 w Los Angeles), bosman, pracownik Polskiej Fali Radiowej, prezes Oddziału Ligi Morskiej im. gen. W. Sikorskiego w Stanach Zjednoczonych; syn Andrzeja i Stefanii z d. Kałuska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Stryju, potem kontynuował naukę w 3-letniej szkole technicznej. W II 1940 będąc we Francji wstąpił do Samodzielnej Brygady

Podwodny stawiacz min ORP Wilk

Strzelców Podhalańskich i brał udział w walkach o Narwik. Pod koniec VI t. r. był wśród żołnierzy alianckich, ewakuowanych do Wielkiej Brytanii. 17 X 1940, z powodu braków obsady personalnej w PMW, wstąpił w jej szeregi i odbył kurs specjalistów morskich na okręcie-baza ORP *Gdynia*. Od 1940 do 1945 służył kolejno na okręcie podwodnym ORP *Wilk*, niszczycielach *Błyskawica* i *Piorun* oraz okręcie podwodnym *Dzik*. Wziął udział w akcjach bojowych na kanale La Manche, Atlantyku i Morzu Śródziemnym. Po zakończeniu II wojny światowej włączył się do pracy na rzecz SMW w Londynie, pełniąc przez dwa lata (1955-1956) funkcję wiceprezesa. W 1956 wyjechał wraz z rodziną do Stanów Zjednoczonych, gdzie ukończył studia, a po pobycie w Chicago rodzina Nowickich przeniosła się do Los Angeles. W 1957 otrzymał stanowisko Senior Staff Engineer w Hughes Aircraft Company. Przez 15 lat przewodził Polskiej Fali Radiowej w Los Angeles, nie pobierając z tego tytułu żadnego wynagrodzenia. Dzięki pomocy przyjaciół i dobroczyńców grupa radiowych entuzjastów mogła ochotniczo reprezentować wolny i niezależny głos polski w obcym eterze. Odznaczony Medalem Morskim. Został pochowany w Los Angeles.

M. Borowiak, *Bosman na fali radiowej*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 6; T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; W. Krzyżanowski, *Ludzie morza. Tadeusz Nowicki*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1990, nr 166; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, w opr. W. Krzyżanowski i A. Piechowiak, Londyn 1975.

NOWIŃSKI WACŁAW (ur. 10 IX 1892 w La Plata k. Buenos Aires, zm. w Buenos Aires), chorąży argentyńskiej marynarki wojennej, „polski marynarz”, działacz polonijny; syn emigrantów z Poznania. W 1890 Ignacy i Maria Nowińscy wyjechali do Argentyny na zaproszenie Michała Szelągowskiego (1853-1936) z Gniezna, który był jednym ze współzałożycieli pierwszego Związku Polskiego i założycielem miasta La Plata. W latach 1909-1914 kształcił się w Szkole Technicz-

nej Marynarki Wojennej. Służył na wielu okrętach wojennych poznając zarówno okolice Antarktydy, część Pacyfiku i Atlantyk aż do Stanów Zjednoczonych. W 1929 został zaokrętowany wraz z podchorążymi jako szef elektryków na okręt szkolny *Fregata Sarmiento*. Następne przydziały funkcyjne: Szkoła Aplikacyjna Oficerów MW, Szkoła Podchorążych MW i jako instruktor w Szkole Podoficerskiej MW. Przeszedł do rezerwy w stopniu „chubofical mayr” (odpowiednik pol. – chorąży marynarki). W 1939 był jednym z pierwszych ofiarodawców na pomnik Marie Curie-Skłodowskiej w Buenos Aires, ale z powodu działań wojennych projekt ten został odłożony na później i poszedł w zapomnienie. W 1969 doszło wreszcie do odsłonięcia pomnika sławnej Polki przy wielkim zaangażowaniu W. N. W 1965 rozpoczął współpracę z Domem Polskim w Buenos Aires. W 1973 przewodniczył obchodom 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika, z tej okazji odsłonięto pomnik poświęcony sławnemu astronomowi, który stanął obok Planetarium w Buenos Aires. Odznaczony przez rząd emigracyjny Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta. Do końca życia działał w ruchu polonijnym.

A. Wysokiński, *Don Vincelao. Odnaleziony „polski marynarz”*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1974, nr 131.

O

OBUCHOWSKI JERZY (ur. 2 XI 1919 w Stomerze na Łotwie, zm. 2 I 1997 w Poznaniu), bosmat. W 1920 wraz z rodzicami zamieszkał w Białymstoku, tam też uczęszczał do szkoły powszechnej i ukończył 3-letnią szkołę rzemieślniczo-handlową. W 1939 trafił do lotnictwa, służąc w samodzielnym batalionie w Świeciu, który wchodził w skład Armii „Pomorze”.

Po walkach wrześniowych w 1939 trafił do Starobielska. Pod koniec VIII 1941 wstąpił do armii gen. W. Andersa i razem z nią przeszedł do Iranu. Dalej szlak morski J. O. prowadził z Krasnowodską przez Bombaj, Afrykę Południową do Anglii. Latem 1942 zaczął służbę na niszczycielu *Burza*. Z końcem 1943 członek załogi niszczyciela ORP *Błyskawica* na stanowisku maszynisty i pozostał na okręcie do VII 1946. Do czasu rozwiązania PMW na Zachodzie (III 1947) służył na lekkim krążowniku ORP *Conrad*. Po wojnie został w Anglii i pracował w brytyjskiej marynarce handlowej i przez następne lata pływał na różnych typach statków. Członek SMW w Londynie. W 1977 wrócił na stałe do Polski, zamieszkał w Poznaniu. Pracował jako magazynier w Zakładach im. H. Cegielskiego w Poznaniu. Żyjąc na obczyźnie, należał do Polskiego Klubu Olimpijskiego i Polskiego Funduszu Olimpijskiego (w 1966 otrzy-

mał złotą odznakę), a także do zagranicznego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. W VI 1993 brał udział w Światowym Zjeździe Marynarki Wojennej na Oksywiu. Współzałożyciel Towarzystwa Przyjaciół Okrętów-Muzeum *Błyskawica*; pierwszy ofiarodawca pamiątek na rzecz powstałego muzeum. Odznaczony Medalem Morskim, War Star, Atlantic Star, Krzyżem Czynu Bojowego PSZ na zachodzie, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, a za pracę społeczną otrzymał Odznakę Honorową Miasta Poznania. Ostatnią wolą J. O. było, żeby jego prochy spoczęły na dnie Bałtyku. Ceremonia pochówku morskiego odbyła się 16 V 1997 na okręcie ORP *Grom*, pozycja: 54°32,0' N i 18°56,8' E.

M. Borowiak, *Na dnie z honorami leć*, „Głos Wągrowiecki”, 1997, nr 32; idem, *Ostatnia droga mata Obuchowskiego*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1997, nr 181; idem, *Ostatnia wola mata z „Błyskawicy”*, „Bandera”, 1997, nr 7-8; R. Nawrot, *Wszystko drżało*, „Gazeta Wyborcza” z 3 lipca 1996; Informacja od Z. Obuchowskiej, w zbiorach autora.

ODONIC WŁADYSŁAW (ur. ok. 1190, zm. 5 VI 1239), książę wielkopolski. W latach 1207–1217 książę kaliski, 1216–1217 w południowo-zachodniej Wielkopolsce (według innych historyków w całej dzielnicy poznańskiej), od 1223 książę na Ujściu nad Notecią, od 1225 dodatkowo w Nakle, 1229–1234 w całej Wielkopolsce, 1234–1239 tylko na północ i wschód od rzeki Warty (niektórzy historycy przypuszczają, że na krótko przed śmiercią ponownie usunięty do Ujścia i Nakła). W archiwaliach znajduje się przekaz o udziale jednego z książąt polskiej narodowości, który wziął udział (1217–1221) w czwartej krucjacie węgierskiego króla Andrzeja III do Ziemi Świętej. Przypuszczalnie chodzi o osobę W. O., który w 1217 schronił się przed Władysławem Laskonogim na Węgry, licząc na poparcie króla Andrzeja, zaś osobisty udział w wyprawie czynił to poparcie pewniejszym. Owe ustalenia nie są poparte jednak dokładniejszą bazą źródłową.

K. Jasiński, *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*, [w:] *Nasi Piastowie*, „Kronika Miasta Poznania”, 1995, nr 2; S.A. Korwin, *Stosunki*

Niszczyciel ORP *Burza*

Polski z Ziemią Świętą, Warszawa 1958. K. Ożóg, *Władysław Odonic Plwacz* [w:] *Piastowie-Leksykon Biograficzny*, Kraków 1999.

OKUPNIAK FRANCISZEK (ur. 23 I 1917 w Dąbrowie k. Poznania), st. mar., smarownik na statkach PMH. Od 13 IX 1943 do 14 IX 1944 był palaczem, później st. mar. na masowcu *Wilno*. Między 25 X 1944 a 31 I 1945 zamustrowany na drobnicowcu *Kolno*. Od III do IV t. r. pozostawał w rezerwie. Od VI t. r. na statku *Krosno*. Odznaczony Medalem Morskim PMH.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

OLEJNIK STANISŁAW (ur. 28 IV 1918 w Kaliszu), st. mar. na statkach PMH. 6 IV 1940 zamustrowany na przebudowany transportowiec wojska *Chrobry*, przeżył jego zatopienie, gdy w nocy z 14 na 15 V t. r. został zbombardowany przez niemieckie lotnictwo i spłonął, a w końcu zatonął w Vestfiordzie w pobliżu Bödo. Od VIII 1940 do XI 1941 jest kolejno, na przystosowanych do przewożenia wojska, statkach *Batory* i *Pułaski*. Dalsze przydziały w latach 1942-1943: drobnicowiec *Lech*, masowiec *Katowice* i transportowiec wojska *Sobieski*. Na przełomie 1943-1944 przebywał w Domu Marynarza w Brighton. W I 1944 wrócił na morze, pływał na handlowcach: *Wilno*, *Śląsk* i *Batory*. Odznaczony Medalem Morskim PMH (2x).

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

OLSZEWICZ BOLESŁAW HENRYK (ur. 5 I 1893 w Warszawie, zm. 24 I 1972 we Wrocławiu), profesor, historyk geografii i kartografii, bibliotekarz; syn Adolfa i Marii Reginy z d. Zwegbaum. Uczęszczał do gimnazjum w Warszawie, Lozannie i Genewie. W 1910 debiutował w „Ziemni” artykułem pt. *Pierwsze wiadomości o odkryciu Ameryki w literaturze polskiej*. Studiował geografii w Paryżu, a historię na Sorbonie i w Szkole Nauk Politycznych. W 1913 wrócił

do kraju z powodu odmowy przez władze rosyjskie przedłużenia paszportu zagranicznego. Od 1913 do 1916 pracował naukowo, zawodowo i społecznie. Następnie działał w Polskim Towarzystwie Geograficznym i w Związku Bibliotekarzy Polskich. Od 1918 do 1921 asystent geografii na Uniwersytecie Warszawskim. Brał udział w wojnie polsko-sowieckiej i prowadził w departamencie MSWojsk. badania nad dziejami kartografii polskiej. We IX 1923 przebywał w Moskwie i Piotrogradzie, gdzie jako ekspert w dziedzinie map kartograficznych rozmawiał z przedstawicielami Rosji Sowieckiej w kwestii rewindykacji zbiorów polskich. W latach 1926-1931 wykładał historię handlu i gospodarkę polityczną, a równocześnie był kierownikiem Biblioteki Wyższej Szkoły Handlowej (WSH) w Poznaniu. W tym czasie wraz z Edwardem Maliszewskim przygotował *Podręczny słownik geograficzny ze szczególnym uwzględnieniem Polski, jej spraw i interesów* (t. 1-2, 1925-1927). Od 1927 do 1928 pracował w archiwach bibliotek w Kopenhadze i Paryżu. W 1933 doktoryzował, a w 1935 habilitował się w zakresie historii geografii politycznej na Uniwersytecie w Poznaniu. W 1921 ogłosił drukiem *Kartografię Polską XV-XVIII w.* Pisał o poznańskim żeglarzu → Gasparze da Gama. W 1931 po krótkim pobycie w Instytucie Śląskim w Katowicach wrócił do Warszawy. Przez pewien czas pracował w Bibliotece Narodowej, gdzie zajmował się opracowywaniem zbiorów kartograficznych. W III 1933 został kustoszem w Bibliotece Uniwersyteckiej, zaś od IX 1938 do wiosny 1939 pełnił obowiązki jej dyrektora. Podczas okupacji pracował naukowo i współpracował z tajnie działającymi Instytutem Śląskim i Bałtyckim. W VIII 1944 podczas Powstania Warszawskiego stracił wszystkie materiały naukowe oraz bogatą bibliotekę. W 1945 wykładał na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od I 1946 pracował na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, później profesora zwyczajnego i był kierownikiem katedry geografii historycznej, jedynej tego typu w Polsce. Autor *O naprawę nazewnictwa geograficznego Ziem Odzyskanych* (1946), *Potrzeby geografii Ziem Odzyska-*

nych (1947), *Polskość Śląska w świetle dawnych źródeł geograficznych, krajoznawczych i kartograficznych* (1948). Od 1953 przewodniczył pracom w Pracowni Historii Geografii i Kartografii w Instytucie Geografii PAN we Wrocławiu. Głównie zajmował się badaniami nad dziejami geografii i kartografii, historią nauki i kultury polski oraz rolą i miejscem Polaków w kulturze i cywilizacji światowej. W latach 1928-1936 był redaktorem czasopisma „Szpargały”. Członek Rady Naukowej Instytutu Geografii PAN, Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN oraz Biblioteki Ossolińskich PAN. Od 1957 członek Komitetu Redakcyjnego Polskiego Słownika Biograficznego, w którym zamieścił także kilka biogramów. Od 1947 do 1954 sekretarz generalnego Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Utrzymywał kontakty i brał udział w spotkaniach z zagranicznymi naukowcami. Członek komisji do wydawania dawnych map Międzynarodowej Unii Geograficznej, Komisji Geograficznej i Komisji Atlasu Historycznego PAN, pracował w zespole polskim Comité International d’Histoire des Sciences. Ogłosił 239 prac naukowych i popularnonaukowych. Archiwum naukowe B. H. O., liczna korespondencja, wyspecjalizowany księgozbiór zakupiła PAN. Zmarł na serce we Wrocławiu. Pochowany na cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym w Warszawie. Odznaczony m. in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Z. Rzepa, *Olszewicz Bolesław Henryk*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; Zbiory archiwalne Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

OSIŃSKI KAZIMIERZ (ur. 7 III 1914 w Gnieźnie), st. mar. na statkach PMH. Od X 1939 do VII 1944 pływał na statkach: *Stalowa Wola*, *Chrobry*, *Batory*, *Śląsk*, *Lechistan*, *Kordecki*, *Białystok*. W VII 1944 przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Od 25 VIII do 9 X t. r. na *Morskiej Woli*. Od X do XII t. r. pozostawał w rezerwie. W I 1945 wrócił na morze, zamustrowany na *Kromań*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

OSIŃSKI LUDWIK (ur. 24 VII 1906 w Gnieźnie), st. mar., steward na statkach PMH. Od 1943 do 1945 pływał na statkach *Katowice* i *Batory*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

OSTRORÓG STANISŁAW h. Nałęcz (ur. ok. 1520, zm. III 1568), starosta kościański, kasztelan międzyrzecki, działacz reformacyjny. W 1541 wyprawił się do Anglii, wsiadając we Francji na statek by „dla zobaczenia kraju i innych spraw” wylądować na brytyjskim brzegu. Pobyt ten został połączony z audiencją u króla Henryka VIII, który obdarował S. O. cennym podarkiem, prawdopodobnie złotym łańcuchem. W 1548 jako sekretarz królewski posłował do cesarza, odwożąc mu insygnia Złotego Runa po zmarłym Zygmuncie I, za co dostał starostwo kościańskie. W sprawach politycznych był stronnikiem Hohenzollernów. Był właścicielem Grodziska Wlkp., z którego zrobił niekoronowaną stolicę wielkopolskiego luteranizmu, połowy Międzychodu, od 1556 posiadał Chocz i ponad 20 wsi w Wielkopolsce; Kryłów i kilka wsi w ziemi chełmskiej.

J. Dworaczkowa, *Ostroróg Stanisław h. Nałęcz*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

OSTROWSKI imię (?), pochodził z Poznańskiego. Około 1790 komendant fortecy na wyspie Ambonia Archipelagu Malajskiego. Jako młody chłopak walczył w szeregach K. Pułaskiego w Holandii, zabłąkał się i został siłą wzięty na okręt, służąc we flocie holenderskiej. Awansował i ostatecznie został komendantem fortecy. Według pamiętnika Teodora Anzelma Dzwonkowskiego ów Wielkopoleanin: „Wypytywał się o Polszcze i Polakach, ale tak jakby nigdy tam nie był, gdyż rodziców nawet swoich nie pamiętał”.

T. A. Dzwonkowski, *Pamiętniki czyli Pamiątka po ojcu dla Józefy z Dzwonkowskich Komornickiej*, Warszawa 1985; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; L. Tomanek, *Polak z XVIII-stulecia w służbie holenderskiej*, „Kurier Literacko-Naukowy”, 1929, nr 6, r. 6.

OSTROWSKI FRANCISZEK (ur. 4 I 1911 w Szamotułach), kucharz na statkach PMH. Od 15 XI 1939 do 15 VII 1945 I kucharz na transportowcu wojskowym (przed IX 1939 statek pasażersko-drobnicowy) *Batory*. Odbił kampanię norweską, uczestniczył w ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców na Sycylii, pod Salerno i pod Anzio, w inwazji na południową Francję. 12 IV 1945 odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, S.A. Sobis, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

OŻEGOWSKI ANDRZEJ (ur. 15 XI 1913 w Ostrowie Wlkp., zm. 25 IX 1953 w Rouyn-Noranda w Kanadzie), kpt. mar. lekarz; syn Stefana i Kazimierzy z d. Wawrzyniak. W rodzinnym mieście ukończył szkołę podstawową i Gimnazjum Męskie. W 1931, po maturze, zdał egzaminy do Szkoły Podchorążych Sanitarnych w Warszawie. Studiował medycynę na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego i w 1938 uzyskał dyplom lekarza. W t. r. promowany na stopień ppor. Pierwszą pracę podjął w Sanatorium Wojskowym w Otwocku. Pod koniec t. r. przeniesiony do szpitala Marynarki Wojennej w Gdyni. Przed wybuchem II wojny światowej zaokrętowany na niszczyciel ORP *Grom* – jako lekarz okrętowy. 30 VIII 1939 wyszedł na okręcie do Wielkiej Brytanii. Podczas

kampanii norweskiej przeżył zatopienie *Groma* 4 V 1940. Przez pół roku przechodził okres rekonwalescencji i pracował na lądzie. 15 I 1941, będąc dotychczas oficerem sanitarnym w Dywizjonie Kontrtorpedowców (Niszczycieli), otrzymał przydział na niszczyciel *Błyskawica*. 22 VIII t. r. został awansowany do stopnia por. mar. lek. U schyłku lata 1942 został przydzielony na ORP *Burza* i wziął udział we wszystkich operacjach konwojowych na Atlantyku, w których uczestniczyła ta jednostka. 11 III 1943 ratował rozbitków na francuskiej korwecie *Aconit*, podczas wielkiej bitwy konwojowej o kryptonimie HX. 228; za ten wyczyn został odznaczony orderem brytyjskim imperium The Most Excellent

Niszczyciel ORP *Burza*

Order of the British Empire, Member of the Order i polskim Krzyżem Walecznych. 3 V 1943 dostał awans na stopień kpt. mar. 24 V t. r. otrzymał przydział na lekki krążownik ORP *Dragon* i służył na nim do inwazji alianckiej w Normandii, podczas której okręt ten został uszkodzony i osadzono go później na mieliźnie celem wzmocnienia falochronu w sztucznym porcie Arromanches. Służył potem w Komendzie Morskiej „Południe”, pozostając do dyspozycji komendanta. Od 9 IV 1945 jest lekarzem obozu PMSK. Do VII 1947 pozostawał w PMW. W 1948 wyjechał do Kanady, gdzie nostryfikował swój dyplom lekarski. Podjął pracę w szpitalu w miejscowości Rouyn-Noranda w prowincji Quebec. Działał także społecznie, m. in. był organizatorem i prezesem Polskiego Towarzystwa Wzajemnej Pomocy. 25 IX 1953 został zamordowany w swoim gabinecie lekarskim przez 26-letniego emigranta ukraińskiego, Michajła Kozara. Zabójca zadał swojej ofierze 11 pchnięć nożem

(4 okazały się śmiertelne) i uznany za chorego psychicznie osadzony w zakładzie psychiatrycznym. Według narzeczonej A. O. zabójstwo miało podłoże polityczne (na zlecenie KGB!). Pochowany został w Rouyn-Noranda. Odznaczony m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Polish Naval Ribbons, British Star, Atlantic Star, Defence of British Medal.

M. Borowiak, *Bohaterski lekarz z ORP „Burza”*, „Gazeta Ostrowska”, 1997, nr 32; idem, *Mała flota bez mitów*, Gdańsk 1999; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; *Marynarka Wojenna. Dokumenty i opracowania*, Londyn 1968; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *„Burza” weteran atlantyckich szlaków*, Gdańsk 1970; idem, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kontortorpedowce „Wicher” i „Burza”*, Albany N. Y. 1984; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2 *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; Pisma: „Morze”, „Nasze Sygnały” (Londyn), „Przegląd Morski”; Zbiory archiwalne IPMS w Londynie; Informacja od P. Ożegowskiego, w zbiorach autora.

P

PANECKI WŁADYSŁAW (ur. 12 VI 1857 w Ostrzeszowie k. Kępna, zm. 6 VIII 1931 w Gdańsku), lekarz, działacz polityczny gdańskiej Polonii, miłośnik morza. Po ukończeniu gimnazjum w Ostrowie Wlkp. podjął studia medyczne we Wrocławiu, które następnie kontynuował w Halle (Niemcy), gdzie otrzymał stopień doktora nauk

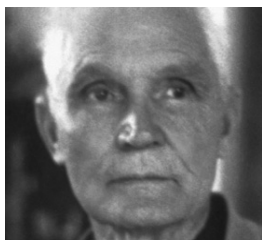
medycznych (1833). Dalsze studia specjalistyczne odbył w Berlinie. Od 1890 zamieszkał na stałe w Gdańsku i prowadził praktykę lekarską. Przed wybuchem I wojny światowej należał do najwybitniejszych działaczy polskich w Gdańsku. Prowadził aktywną działalność społeczno-kulturalną, m. in. w Towarzystwie „Ogniwo” i Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”. Po 1918 wziął udział w pracy mającej na celu przyłączenie Pomorza wraz z Gdańskiem do Polski. Przez długie lata działał w wielu organizacjach i przedstawicielstwach ruchu polskiego na terenie Gdańska i okolic. Położył podwaliny w dziedzinie organizacji szkolnictwa polskiego na terenie Gdańska, współpracował także z harcerstwem. W latach 1920-1927 poseł do Volkstagu I i II kadencji. W 1921 został prezesem Gminy Polskiej. Brał udział w pracach Polskiej Macierzy Szkolnej. Do 1923 przewodniczył frakcji polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku. W II 1924 założył Klub Polski, który skupiał gdańską inteligencję polskiego pochodzenia. W latach 1921-1931 prezes Towarzystwa Pomocy Naukowej, którego celem było materialne wspieranie polskich studentów. Od 1925 do 1931 prezes gdańskiego oddziału LMiR (od 1930 LMiK). Przez swoją działalność polityczną, a zwłaszcza przez walkę o wprowadzenie do szkół nauki języka polskiego był bojkotowany przez nacjonalistów niemieckich. W. P. interesował się wywiad niemiecki.

W 1923 odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta. W południowej części Gdańsk-Oliwa jest mu poświęcona ulica.

M. Andrzejewski, *Ludzie Wolnego Miasta Gdańska (1920-1939)*, Gdańsk 1997; idem, *Panecki Władysław*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012; *Pomorscy patroli ulic Trójmiasta*, Gdańsk 1977.

PAPPELBAUM EDMUND (ur. 9 XI 1912 w Kargowej, zm. 1 III 1997 w Gdyni), kmr por., kpt. ż. w. 15 VIII 1933 mianowany ppor. mar. Od 15 IX do 15 X t. r.

przebywał na kursie aplikacyjnym piechoty. Od 15 X t. r. do 1 II 1934 jest w Kadrze Floty w Gdyni, pełniąc obowiązki dowódcy plutonu rekrutów. Od 1 II t. r. do 1 VI t. r. słuchacz kursu aplikacyjnego na ORP *Bałtyk*. W V t. r. przebywał w MDLot. Od 1 VI t. r. do 1 IX 1935 of. wachtowy, a następnie II of. sygnałowy na niszczycielu ORP *Burza*. Od 1 IX t. r. do 1 II 1936 słuchacz III KOAM. 1 I t. r. awansował do stopnia por. mar. Do połowy II t. r. pozostawał w Kadrze Floty jako dowódca plutonu. Od 15 II t. r. do 1 VII t. r. zastępca dowódcy okrętu ORP *Czajka*. Od 1 XI t. r. do 4 II 1937 w Dywizjonie Artylerii Nadbrzeżnej (DAN) na Helu w baterii cyplowej, pozostając jednocześnie do 1 V 1937 dowódcą 32. Baterii. Od 1 V t. r. z-ca dowódcy baterii cyplowej. W okresie od 4 II do 1 X 1938 słuchacz III Kursu Oficerów Obserwatorów Lotnictwa Morskiego (KOOLM) w Pucku. Następnie przeniesiony do MDLot. jako oficer uzbrojenia, ewakuował się razem z tą formacją na Hel, odkomenderowany później do dyspozycji dowódcy DAN. Od 15 IX do 2 X 1939 dowódca 34. Baterii, walczył w obronie Helu. Inicjator zdjęcia dział ze stawiacza min ORP *Gryf* do budowy 34. Baterii. Od 2 X t. r. do 30 I 1945 przebywał w niewoli niemieckiej w oflagach X B Nienburg, XVIII C Spittal i II C Woldenberg. Po zakończeniu wojny, do 1947 służył w PMW w kraju. 12 V 1945 zweryfikowany

jako kpt. mar. Pełnił obowiązki dowódcy plutonu oficerskiego w Samodzielnym Batalionie Morskim w Nowym Porcie, dowódcy kompanii w II Batalionie Rekruckim na Oksywiu, kierownika działu pokładowego w Szkole Specjalistów Morskich i dyrektora tejże Szkoły. Przed odejściem do rezerwy był zastępcą dowódcy Dyonu Artylerii w Redłowie. Od 17 III 1947 pozostawał w rezerwie w stopniu kpt. mar. 1 VI t. r. podjął pracę w Słupskim Urzędzie Morskim w Ustce, będąc tamże do 1950 zatrudniony w pilotażu. Od 1 I 1952 do 31 XII 1952 pracował w Zarządzie Małych Portów w Słupsku. W t. r. ukończył zaocznie prawo na UP. W następnych latach pracował jako ekspert i ławnik w Izbie Handlu Zagranicznego i Izbie Morskiej w Szczecinie. W 1956 został absolwentem Politechniki Gdańskiej na kierunku- budowa okrętów. Od 18 II 1959 pływał na statkach PŻM. 20 IV 1962 zdobył dyplom kpt. ż. w. W VII 1963 przeniósł się na stałe do Gdyni. W latach 1964-1968 zatrudniony na statkach PLO. Po zejściu na ląd pracował w Zarządzie Portu Gdańsk. Od 1958 do 1976 sprawował obowiązki eksperta awaryjnego Polskiej Izby Handlu Zagranicznego. Od 1 III 1976 przebywał na emeryturze. W 1980 został ławnikiem Izby Morskiej w Gdyni. Przygotował relację dla Wydziału Historycznego MW pt. *Wspomnienia z obrony Wybrzeża w 1939, Puck, RU Hel i bateria nr 34* (druk w: *Wspomnienia z obrony Wybrzeża w 1939*, w opr. R. Witkowski, Gdańsk 1973). Jeden ze współtwórców Panteonu MW przy kościele na Oksywiu. Odznaczony Virtuti Militari V kl., Odznaką Honorową SMW. 8 III 1977 pochowany na cmentarzu na Oksywiu.

H. R. Bachmann, *Der Kampf um Hela (1 September – 1 Oktober 1939)*, „Wehrwissenschaftliche Rundschau”, 1970, nr 5; M. Borowiak, *ORP Gryf. Największy okręt wojny Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; C. Ciesielski, *Szkołnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1984; idem, *Obrona Helu w 1939*, Warszawa 1979; idem, *Salwy nad Zatoką*, Gdańsk 1980; idem, *Wojna na Bałtyku 1939*, Gdańsk 1984; A. Olejko, *Morski*

Wywizjon Lotniczy, Pruszków 1992; J. Pertek, *Mala flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1987; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. I, cz. 5, *Kampania wrześniowa 1939*, Londyn 1962; A. Rzepniewski, *Obrona Wybrzeża w 1939 r.*, Warszawa 1970; A. Seroła, *32 dni obrony Helu*, Olsztyn 1979; M. Sokołowska i Wiesława Kwiatkowska, *Gdyńskie cmentarze. O twórcach miasta, portu i floty*, Gdynia 2003; W. Tym, *Obrona Wybrzeża morskiego we wrześniu 1939*, „Przegląd Zachodni”, 1959, nr 5; R. Witkowski, *Hel na straży Wybrzeża 1920-1939*, Warszawa 1974; idem, *Niektóre zagadnienia Obrony Helu w relacjach uczestników*, „Biuletyn Historyczny”, Gdynia 1963.

PAPRZYCKI WACŁAW (ur. 18 III 1909 w Poznaniu, zm. 28 X 1942), steward na statkach PMH. Chociaż w VIII 1939 został zmobilizowany nie stawiał się do wojska. Od 1 IV do 31 VIII 1940 pozostawał w rezerwie w Newcastle (Anglia). 17 X 1941 deportowany przez władze Stanów Zjednoczonych. Istnieją przypuszczenia, że był zamustrowany na drobnicowcu *Krosno*. Zginął na norweskim statku przetwórci wielorybów *Kosmos II*, gdy ten został uszkodzony, płynąc w konwoju HX. 212 na północnym Atlantyku- trafiony torpedami wystrzelonymi przez niemiecki okręt podwodny *U 606*. Dzień później uszkodzony *Kosmos II* został zatopiony przez *U 624*.

M. Borowiak, *Żelazne reki Dönitz*, t. 2, Warszawa 2009; E. Obertyński, *Tym, co na morzu*, Warszawa 1972; J. Pertek, *Druga mala flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Polska Marynarka Handlowa 1939-1945*, t. 1, Gdynia 1992; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

PARADOWSKA MARIA TERESA (ur. 9 VI 1932 w Poznaniu, zm. 9 I 2011 w Poznaniu), profesor nauk humanistycznych, historyk, etnolog i etnograf, red. naczelna czasopisma „Ethnologia Polonia”; córka Mariana i Anieli Sobeckiej z d. Tułodziecka. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości w Gimnazjum Sióstr Urszulanek w Poznaniu rozpoczęła 3-letnie studia w Instytucie Historii Kultury Materialnej na UAM w Poznaniu, pracując jednocześnie zawodowo na Wy-

dziale Zdrowia Prezydium Rady Narodowej m. Poznania, później jako instruktor pracy wśród kobiet PSS „Społem”, na koniec jako sprzedawca w Księgarni św. Wojciecha. W 1960 ukończyła studia (eksternistycznie)

z zakresu etnografii na UAM. W 1964 przyjęła propozycję → prof. M. Frankowskiej i pracowała w Pracowni Etnologii Archeologii i Etnologii PAN w Poznaniu. Odtąd zajmowała się problematyką z zakresu etnografii ze szczególnym odniesieniem do dokonań polskich badaczy, podróżników i emigrantów oraz nad wartością kulturową ich dokonań na terenie Ameryki. W 1969 obroniła pracę doktorską, w 1977 – habilitacyjną, a w 1989 została profesorem nauk humanistycznych. Jest autorem licznych artykułów i opracowań książkowych, m. in. *Obraz Indian Ameryki Południowej w Polsce XIX wieku* (1981-1982), *Bambrzy, mieszkańcy dawnych wsi Poznania* (1975), *Polacy w Ameryce Południowej* (1977), *Śladami Indian. Antologia polskich relacji o Indianach Ameryki Południowej* (1979), *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej* (1984), *Z Wielkopolski w świat* (1984), *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej* (1985), *Przyjmij laur zwycięski. Krzysztof Arciszewski* (1987). Pełniła funkcję prezesa Towarzystwa Bambrów Poznańskich, zajmowała się propagowaniem wiedzy o tej grupie. Zainicjowała powstanie, otwartego w 2003 Muzeum Bambrów Poznańskich. W 2006 uzyskała mandat radnej sejmiku wielkopolskiego III kadencji z listy Platformy Obywatelskiej. W 2010 nie ubiegała się o reelekcję. Odznaczona m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

B. Biegowski, K. Czachowska, B. Sauer, *Poznań doznań*, Poznań 2003; D. Kolbuszewska, *Maria Paradowska – rzetelność i profesjonalizm*, [w:] *Poznaniacy II. Portretów kopa i trochę*, Poznań 1997; Korespondencja M. Borowiaka z M. Paradowską w 1998.

PAWŁOWSKI STANISŁAW (ur. 16 III 1882 w Dębowcu k. Jasła, zm. 6 I 1940 w Poznaniu), profesor, geograf, działacz morski; syn Józefa, który większą część życia spędzał w podróżach i Apolonii z d. Watulewicz. W wieku 13 lat S. P. stracił matkę. Wcześniej usamodzielił się: korepetycjami zarabiał na utrzymanie, odkładając jeszcze nieco grosza na wakacyjne wędrowki po wielu szlakach polskiej ziemi. W latach 1894-1902 pobierał naukę w Gimnazjum im. arcyksiężnej Elżbiety w Samborze, potem w gimnazjum w Jasle, następnie podjął studia geograficzne, geologiczne i meteorologiczne na uczelniach w Wiedniu i Lwowie, które ukończył w 1906. Po ukończeniu studiów pracował początkowo w szkole średniej we Lwowie. Zajmował się geografią fizyczną i ekonomiczną. Jako pierwszy opracował rzeźbę polskiego wybrzeża, twórca geografii krajobrazowej. W 1918 otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Lwowskim. Od 1918 pracował na UP, będąc związany z tą uczelnią do IX 1939. Zorganizował Instytut Geograficzny na UP. Przewodniczył w pracach Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Przez długie lata był dziekanem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego, a w latach 1932-1933 rektor na UP. Współredaktor „Czasopisma Geograficznego” i organizator „Biblioteki Geograficzno-Podręcznikowej Dokoła Ziemi”. W 1938 został wiceprezydentem Międzynarodowej Unii Gospodarczej. Prowadził ożywioną działalność w LMiK i był przed wojną prezesem jej Zarządu Okręgowego w Poznaniu. Sprawy polskiego morza spopularyzował poprzez działalność odczytową i publicystyczną. W 1925 będąc jako delegat na Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Kairze odbył podróżę po wschodnich terenach Libii. W 1932 podróżował do Afryki Północnej, był w Algierii. Krótko przed wybuchem II wojny

światowej wyprawił się do Indii i Azji Południowo-Wschodniej. Członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności, przewodniczył Komisji Geograficznej Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. We IX 1939 pomagał zabezpieczyć majątek UP. Aresztowany w X t. r., przebywał początkowo w więzieniu na ul. Młyńskiej, a następnie w XII t. r. został uwięziony w obozie przejściowym Fort VII w Poznaniu. Na początku 1940 został tamże rozstrzelany z rąk okupanta. Autor ponad 330 książek i artykułów z niemal wszystkich działów geografii.

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; M. Boksa, *Jak pospolity profesor uniwersytetu udawał milionera. O podróżach Stanisława Pawłowskiego*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; A. Dzieczkowski, *Pawłowski Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXV, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980; S. Pawłowski, *W dwudziestą piątą rocznicę zgonu (1940-1965)* – praca zbiorowa pod red. B. Olszewicza, Warszawa 1968; J. Pertek, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt” 1987, nr 8; D. Pędzińska, *Pawłowski Stanisław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

PERKITNY TADEUSZ (ur. 31 V 1902 w Poznaniu, zm. 7 VIII 1986 w Poznaniu), profesor dr habilitowany, inżynier leśnik, podróżnik. W latach 1909 – 1918, uczęszczał do poznańskiego Gimnazjum Fryderyka Wilhelma. W 1918 otrzymał świadectwo dojrzałości. W latach 1919-1920 studiował elektrotechnikę na Politechnice Warszawskiej, następnie w latach 1921-1924 był studentem leśnictwa. Od 11 IX 1926 do 18 II 1930 razem z → dr L. Mroczkiewiczem wziął udział w podróży dookoła świata, z zamiarem zapoznania się z gospodarką leśną w różnych krajach. W czasie trwającej blisko 3,5 roku podróży zwiedził Europę, Amerykę Południową, Środkową i Północną, Azję i Afrykę. Koszty poniesione podczas trwania wy-

prawy pokrywał wyłącznie z wynagrodzeń jakie otrzymywał za prace wykonane podczas tej peregrynacji, m. in. w Szwecji pracował jako robotnik fabryczny i mierniczy, we Francji pracował jako drwal i służący, w Brazylii najał się do układania torów kolejowych i był fotografem wędrownym, w Argentynie był drwalem i robotnikiem przy pomiarach, a w Indochinach został kierownikiem wyprawy mierniczej. Uzyskane zbiory botaniczne i materiały fotograficzne przekazał UP. Swoje spostrzeżenia z wyprawy zawarł w artykułach drukowanych w „Przeglądzie Leśnym”, a także w blisko 50 korespondencjach przygotowanych dla „Kurieria Poznańskiego”. Autor książek: *Z dwiema setkami złotych naokoło świata* i *Okrążmy świat raz jeszcze* (t. 1-1, 1979). W kampanii wrześniowej por. T. P. wziął udział jako dowódca Kompanii Łączności 15. Dywizji Piechoty, na szlaku Bydgoszcz – Brzoza – Brześć Kujawski – Gąbin – Puszcza Kampinoska. Od X 1939 do IV 1945 przebywał w niewoli niemieckiej. W XI 1945 wrócił ze strefy brytyjskiej Niemiec do Polski. Od 1950 kierownik Katedry Mechanicznej Technologii Drewna na Wydziale Leśnym UP, przemianowany później na Wydział Technologii Drewna Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu (1982) i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Autor licznych prac naukowych z zakresu przemysłu drzewnego. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Lutyckiej w Poznaniu. W 1992 powstała Wielkopolska Fundacja Naukowa im. Tadeusza Perkitnego, wspierająca interdyscyplinarne badania z dziedziny rolnictwa, leśnictwa, drzewnictwa i ochrony środowiska.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopole na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; A. Baszko, „W świat na włóczęgę”. *Tadeusza Perkitnego i Leona Mroczkiewicza podróż dookoła świata*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; J. Nowaczyk, *Gdy księżyc odmienił się złoty...*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; M. Paradowska, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; idem, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; Informacja od Z. Szymanowskiej i J. Perkitnego, w zbiorach autora.

PERTEK JERZY (ur. 26 III 1920 w Czersku k. Chojnic, zm. 8 VII 1989 w Poznaniu), pisarz marynista, eseista, popularyzator zagadnień morskich. W latach 1927-1937 uczęszczał do szkoły przygotowawczej i do Gimnazjum Humanistycznego im. A. Mickiewicza w Poznaniu, dalej został studentem Akademii Handlowej, ale studiów nie ukończył z powodu wybuchu wojny. Okupację spędził w Poznaniu, Warszawie, Radomiu i Łowiczu, pracując w różnych instytucjach i przedsiębiorstwach w charakterze robotnika, pracownika biurowego i księgowego. W 1945 wrócił do Poznania i od tej chwili rozpoczął ożywioną działalność publicystyczną, specjalizując się w problematyce morskiej. Pierwsze prace opublikował na łamach biuletynu Zachodniej Agencji Prasowej, pisząc o walkach toczonych przez polskie okręty na morzach i oceanach w latach 1939-1945. W latach następnych pracował w Wydawnictwie Zachodnim i Morskim w Poznaniu, w Redakcji Wydawnictw Ligi Morskiej w Sopocie, w Wydawnictwie Morskim w Gdańsku, w Dziale Wydawniczym Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Sztuki w Gdańsku oraz w latach 1954-1956 w delegaturze poznańskiej Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W 1946 zadebiutował książką *Wielkie dni małej floty* (dotychczas 11 wydań). Ma na koncie wiele cennych, pionierskich niekiedy opracowań, wysoko cenionych przez specjalistów za wartość dokumentalną oraz walory poznawcze i literackie. Należy do najbardziej znanych i cenionych krzewicieli wiedzy o polskich sprawach morskich i sprawach polskiego morza za granicą. Najbardziej znane i popularne książki: *Druga mała flota* (1959, 1968, 1973, 1983), *Pod obcymi banderami* (1963, 1972, 1984), *Mała flota wielka duchem* (1989), *Polacy na szlakach morskich świata* (1957), *Polacy na morzach i oceanach* (1981, t. 1), *Wojna morska 1939-1945*

(1959, 1961 wspólnie z W. Supińskim), *Dzieje ORP „Orzeł”* (1961, 1966, 1972, 1998), *„Burza” weteran atlantyckich szlaków* (1965, 1970, 1992), *Królewski statek „Batory”* (1975, 1979), *Od Reichsmarine do Bundesmarine* (1966), *Morze w ogniu 1939-1945* (1970, 1975, 1995), *Marynarze generała Kleeberga* (1986). Pozostawił po sobie prawie 2000 artykułów oraz 60 książek i broszur o łącznym nakładzie przekraczającym 2,5 miliona egzemplarzy. Wykonał pionierski trud, wypełniając lukę w polskiej literaturze morskiej, dając potrzebne zarysy, kompendia, reportaże i monografie. Przez 30 lat współpracował z wydawanym przez PAN *Polskim Słownikiem Biograficznym*, w którym opublikował kilkadziesiąt życiorysów ludzi morza od litery G do P. Za twórczość pisarsko-badawczą był laureatem wielu nagród literackich, m. in. Gdańska Nagroda marynistyczna za działalność naukową, publicystyczną i literacką w dziedzinie marynistyki, zwłaszcza dziejów polskiej floty (1959), Nagroda Literacka Stowarzyszenia Marynarki Wojennej w Londynie (1964), Nagroda Literacka im. M. Żaruskiego (1965), Nagroda Ministra Obrony Narodowej II stopnia za twórczość popularnonaukową w zakresie historii Polskiej Marynarki Wojennej (1968), Nagroda Literacka Ministra Kultury i Sztuki III stopnia (1973). Należał do licznych towarzystw i organizacji morskich, współpracował z wieloma dziennikami i czasopismami jak: „Bandera”, „Morze”, „Nautologia”, „Pobrzeże”, „Przegląd Morski”, „Przegląd Tygodniowy”. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i wieloma odznaczeniami resortowymi i regionalnymi. 14 VII 1989 został pochowany na cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

M. Borowiak, *Ocean wiedzy morskiej*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993-1994, nr 51-52; N. Chadzinikolau, J. Mańkowski, *Pisarze Wielkopolski*, Poznań 1971; Z. Flisowski, *Ambasador rzeczy morskich*, „Nowe Książki”, 1981, nr 18; J. Pertek, *Poradnik bibliograficzny*, Poznań 1986; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu; Informacja od Heleny Pertek; Korespondencja M. Borowiaka z J. Pertkiem w latach 1983-1989.

PIASECKI LEON (ur. 26 III 1889 w Pyszącej k. Kórnik, zm. 10 IX 1957 w Dibgoi w Indiach), ksiądz, misjonarz salezjański; syn Wojciecha i Marii z Osińskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1908 rozpoczął naukę gimnazjalną w niższym seminarium duchownym w Daszewie i Oświęcimiu. W 1912 otrzymał maturę w Białymstoku. W 1916 został powołany do armii pruskiej. Po 1918 podjął studia teologiczne w Warszawie, następnie we włoskim Turynie. 21 VI 1921 otrzymał święcenia kapłańskie w Krakowie. 19 VIII 1922 jako misjonarz udał się do Indii, będąc tam dyrektorem misji ks. salezjanów prowincji indyjskiej Assam. W 1940 przeniesiony do Kalkuty, gdzie pełnił obowiązki dyrektora domu, szkoły poligraficznej, wydawnictwa, proboszcza katedry, radcy i ekonoma prowincjonalnego. Pod koniec życia osiadł w placówce misyjnej w Dum Duma. Przez swoją działalność misyjną przyczynił się do powstania szkół, sierocińców, kaplic, szkół seminaryjnych czy kościołów. Tylko w okolicach Gauhati i Dibrugarh zdołał wybudować niespełna 200 kościółków i kaplic, w tym słynny kościół Serca Jezusowego w Dibrugarh. Redagował i wydawał miesięcznik „Wiomości Salezjańskie” oraz w języku hindi „Salesian Khabaran”, mające na celu szerzenie informacji o Polsce wśród Hindusów nad Bramaputrą. Do Polski słał korespondencje publikowane na łamach pism religijnych: „Misje Katolickie”, „Pokłosie Salezjańskie”, „Przewodnik Katolicki”, gdzie dawał czytelnikom wyobrażenie o kulturze i życiu azjatów. Słał także reportaże do prasy codziennej, pisał dla „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” i „Kuriera Literacko-Naukowego”, dla tego ostatniego pisywał o ludności, zwyczajach religijnych, językach i pracy misjonarskiej. W 1933 był w Polsce dla podreperowania zdrowia i zorganizował wystawę okazów etnograficznych hinduskich w Warszawie, Ostrzeszowie itd., zbierał również ofiary na misję. Podczas II wojny światowej propagował w Indiach sprawę polską. Zginął w Dibgoi, potrącony przez samochód ciężarowy. Został pochowany w Dibrugarh przy katedrze, którą zbudował. Otrzymał tytuł „Lwa Bramaputry”,

a arcybiskup Madrasu L. Mathias zaliczył go do „wielkich postaci misjonarzy” Indii.

M. Borowiak, *Salezjanin z Dum Duma*, „Kórnica-nin”, 1996, nr 12; G. Goetel, *Podróż do Indii*, Warszawa 1943; S. Kosiński, *Piasecki Leon*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXV, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980; S. Szmidt SDB, *Bibliografia niepublikowanych listów z Indii (1922-1957) ks. Leona Piaseckiego (1889-1957)*, „Seminare”, 2007, nr 24; A. Świda, *Ksiądz Leon Piasecki*, [w:] *Idąc tędy nauczajcie... Sto lat misji salezjańskich*, Kraków-Łódź 1976; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

PIASKOWSKI STANISŁAW MARIUSZ (ur. 25 IX 1909 w Kaliszu, zm. 13 X 2003 w Albany N. Y.), inżynier, grafik, wydawca, autor książek poświęconych historii Polskiej Marynarki Wojennej; syn Lubomira i Lucyny z d. Załęska. Piaskowscy byli ziemianami posiadającymi majątek w Winogórze. W latach 1928–1929 S. M. P. wstąpił do PMW, odbywając przeszkolenie o specjalności torpedominer. Po przejściu do cywila ukończył studia inżynierskie na Politechnice Warszawskiej. W IX 1939 pracował we Lwowie, który znalazł się pod okupacją sowiecką. W latach 1939–1941 był zatrudniony przy budowie linii kolejowej Równe – Lwów. Po agresji niemieckiej wyjechał do Piotrkowa Trybunalskiego. Tam nawiązał kontakty z Armią Krajową, wykorzystując swe zdolności plastyczne przy produkcji fałszywych dokumentów na potrzeby ruchu oporu. W 1943 S. M. P. został wywieziony jako robotnik przymusowy do Francji, gdzie pracował przy budowie umocnień portowych w Marsylii. We współpracy z *Résistance* organizował tam akcje sabotażowe. Po desancie alianckim, w południowej Francji kierował, w stopniu por., stacją zborną dla byłych żołnierzy polskich w Nicei. Następnie został oficerem oświatowym w 7. Dywizji Piechoty a później redaktorem technicznym pisma 2. Korpusu

Polskiego, tygodnika „Orzeł Biały” w Rzymie i Brukseli. Zwolniony do cywila 30 X 1947, początkowo pozostał we Francji (pracował w Paryżu i Hirsoni), gdzie pracował jako architekt. Przez pewien czas współpracował z paryską „Kulturą”. Następnie wyjechał do Belgii i Australii. Od 1950 zamieszkał w Kanadzie, w 1957 przeniósł się do Stanów Zjednoczonych, osiadając ostatecznie w Albany N. Y., gdzie pracował w biurze projektowym przedsiębiorstwa budowy dróg i mostów. Działał w Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów, będąc prezesem miejscowego koła organizacji. W 1958 założył w Albany firmę wydawniczą „Sigma Press”, zajmującą się usługami typograficznymi. W pełni zaangażował się w jej działalność po przejściu na emeryturę, wydając kilkadziesiąt pozycji, głównie historycznych (w tym *Morski Dywizjon Lotniczy 1918–1939* autorstwa Jerzego Rozwadowskiego) oraz poezje (*Indian Summer* Anny Frajlích). Jako historyk-amator, wykorzystał swe możliwości dostępu do archiwów amerykańskich, brytyjskich oraz polonijnych (w tym Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku czy Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie), przygotowując szereg prac poświęconych PMW i jej okrętom. Ogłosił drukiem: *Okręty Rzeczypospolitej Polskiej 1920–1946. Album planów* (1981, 1996 w Polsce), trzytomowe *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918–1946* (Albany 1983, 1987, 1990), nagrodzone w 1989 Nagrodą Pisarską Stowarzyszenia Polskich Kombatantów oraz monografie: *Kontrtorpedowce „WICHER” i „BURZA”* (1984) i *Okręt szkolny S. P. M. W. O. R. P. „Iskra”* (1986 razem z J. Czerwińskim). Był ponadto grafikiem, malarzem i ilustratorem, nagrodzonym w 1966 roku przez Polski Komitet Millenium w Nowym Jorku tytułem Artysta Millenium. Ilustrował między innymi *Indian Summer* Anny Frajlích oraz paryskie wydanie *Nowego odkrycia Ameryki* Aleksandra Janty-Pończyńskiego. Członek Stowarzyszenia Marynarki Wojennej oraz Związku Pisarzy Polskich w Londynie.

Stanisław Mariusz Piaskowski (1909–2003). Wspomnienie pośmiertne, „Przegląd Morski”, 2004, nr 2; Korespondencja M. Borowiaka z S. M. Piaskowskim w latach 80-tych.

PIECHOWIAK ALFRED BRONISŁAW (ur. 1 IX 1926 w Gnieźnie, zm. 20 II 2004 w Poznaniu), marynarz, absolwent uniwersytetu w Oxfordzie, nauczyciel, bibliotekarz, pracownik naukowy, marynista; syn → Edmunda i Stefanii Cecylii z d. Langowska. W latach 1933-1939 uczęszczał do szkoły powszechnej w Gnieźnie, Bydgoszczy i Grudziądzu.

W VII 1939 wraz z matką wyjechał na wakacje do Francji (w tym czasie zdał egzamin do Gimnazjum im. Kopernika w Grudziądzu). Od X 1939 chodził do polskiego Gimnazjum im. C. K. Norwida w Paryżu. W 1940 uczeń francuskiego Gimnazjum w Nyères (departament Var), a od 1941 słuchacz polskiego Gimnazjum i Liceum w Villard de Lans. W VI 1944 wstąpił do francuskiej organizacji konspiracyjnej FFI w Saint Agrève jako kapral (caporal). Ochotnik w Batalionie Krakowskim we Francji (starszy strzelec). We IX t. r. wypłynął z Marsylii na angielskim statku *Western Prince* do Anglii, gdzie jako ochotnik wstąpił do PMW. Po okresie rekrutkim uzyskał specjalność sternika i służył na niszczycielu ORP *Garland*, a pod koniec wojny na lekkim krążowniku ORP *Conrad*. Awansowany do stopnia st. mar. W 1946 uzyskał wykształcenie zawodowe szczyra II klasy. Po demobilizacji (23 III 1947) i pobycie w PKPR (m. in. w latach 1946-1947 był w liceum polskim im. J. Słowackiego w Szkoci w Garelockhead) pracował w brytyjskiej morskiej agencji ubezpieczeniowej Lloyd'a oraz redakcji „Wiadomości” w Londynie. W 1951 przeszedł do brytyjskiej marynarki handlowej i przez kilka lat pływał na dalekomorskim holowniku angielskim *Danube VIII*, jako zastępca II oficera. W 1955 zdał maturę i poszedł na studia historyczne na uniwersytecie w Oxfordzie, Brasenose Colledge, gdzie uzyskał licencjat (bakalaureat). Od 1958 pracował w Instytucie Studiów Słowiańskich Uniwersytetu Londyńskiego-

go, autor m. in., publikacji *The Anglo-Russian Expedition to Holland in 1799* (1962). W 1962 uzyskał stopień magistra uniwersytetu w Oxfordzie. Nauczyciel historii w Grammar School w Londynie (Peckham School, Mayfield School i Mary Datchelor School). Od 1969 wykładał w Walbrook College. Pracownik Biblioteki Bodlejańskiej (Bodleian Library) w Oxfordzie w latach 1967-1979. Członek: Oxford Union Society, Rady Navy Records Society, Oxford University Strategic Groupe, Royal United Services Institute w Londynie, Francuskiej Narodowej Federacji Kombatanów. Przez wiele lat był członkiem Zarządu Głównego SMW w Londynie i redaktorem pisma SMW – „Nasze Sygnały”. W 1980 swój zabytkowy, pochodzący z XV w. dom w Oxfordzie przekazał na rzecz fundacji charytatywnej Domus Universitatis Posnaniensis, będącej zaczątkiem Collegium Polonorum w Oxfordzie, a po jej rozwiązaniu zebrane pieniądze ofiarował na budo-

Niszczyciel ORP *Garland*

wę nowego Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni. W 1990 wrócił do kraju, mieszkał w Poznaniu. Jako starszy wykładowca uczył historii Anglii w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni (podczas rejsów morskich na okrętach szkolnych OORP *Iskra* i *Wodnik* uczył podchorążych i kadetów morskiego języka angielskiego). Uczestnik spotkań Klubu Inteligencji Lewicowej w Poznaniu. Współautor książek: *Marynarka Wojenna. Dokumenty i opracowania* (1968), *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej* (1975). Odnznaczony Odznaką Grunwaldzką, Srebrnym Medalem Morskim, 1939-1945 Star, Italy Star (Mediterranean)

nean), War Medal, Defence Medal, Médaille Française de la Guerre 1939-1945, Croix du Combattant Volontaire, Médaille de la Libération oraz Złotą Odznaką Stowarzyszenia Marynarki Wojennej. Uczestnik Światowych Zjazdów Kombatantkich. Pochowany na cmentarzu Świętych Piotra i Pawła w Gnieźnie.

T. Bartkowiak, „Collegium Polonorum” w Oxfordzie?, „Gazeta Poznańska”, z 24 XI 1986; M. Borowiak, *Marynarz i oksfordczyk*, „Gazeta Gnieźnieńska”, 1991, nr 19; idem, *Zetknięcie z legendą*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 36; R. Danecki, *Marynarz z Oxfordu*, „Dziennik Poznański”, z 19 VIII 1994; M. Graczyk, *Przyczółek. Żadne państwo nie miało swego kolegium w Oxfordzie. Polska ma taką szansę*, „Wprost”, 1992, nr 36; J. S. Mac, A. Bogusz, *Bitwa o prawdę*, „Wprost”, 2000, nr 895; A. Ryba, *Pamięci Alfreda Piechowiaka*, [w:] M. Borowiak, *Admirał. Biografia Józefa Unruga*, Gdańsk 2005; E. Stączek, *Villardczycy. Słownik biograficzny*, Wrocław 2000; E. Valentin-Strączek, *Villardczycy. Życiorysy*, Wrocław 2004; M. B. Topolska, *Piechowiak Alfred*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; M. Wiśniewska, *Kłopotliwa darowizna*, „Poznaniak”, 1995, nr 48; Nekrolog „Głos Wielkopolski”, z 23 i 25 II 2004; Dokumenty w posiadaniu M. Borowiaka.

PIECHOWIAK EDMUND MIECZYŚLAW (ur. 18 IX 1896 w Poznaniu, zm. 13 VII 1980 w Opolu), ppłk. artylerii, szef Ekspozytury Oddziału II na Bliskim Wschodzie; ojciec → Alfreda. Ukończył szkołę średnią w Poznaniu. W latach 1914-1918 służył jako wachmistrz w armii pruskiej. W 1918-1919 wziął udział w powstaniu wielkopolskim, będąc zastępcą dowódcy baterii polowej na froncie pod Zbąszyniem. Od II 1919 do IV 1933 zastępca, a następnie dowódca 17. Wielkopolskiego Pułku Artylerii w Gnieźnie. W I-VI 1921 brał udział w powstaniu górnośląskim. W latach 1921-1933 ukończył 7 kursów szkoleniowych z artylerii (w 1924 został awansowany do stopnia kpt.) oraz odbył kurs dla pracowników II Oddziału Sztabu

Naczelnego Wodza (wywiad wojskowy) w Warszawie. Od 26 IV 1933 do 17 IX 1939 pracował w ekspozyturze nr 3 Oddziału II Sztabu Głównego w Bydgoszczy, gdzie m. in. zajmował się umieszczeniem i prowadzeniem agentów w dowództwie niemieckiej Kriegsmarine. Jego oficerowie dokonali złamania szyfru niemieckiego z pomocą maszyny Enigma. Od II do IX 1940 przydzielony do Amiraute Française Bureau Polonais (przy admirałce Darlanie), następnie przebywał w Bukareszcie i jako kierownik placówki wywiadowczej francuskiej po upadku Francji został (lato t. r.) przeniesiony do Palestyny, gdzie (IX t. r.) odkomenderowano go do dyspozycji Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza PSZ na Zachodzie (wywiad). 11 XI t. r. awansował na stopień mjr. Od I 1941 przebywał w Jerozolimie jako zastępca szefa ekspozytury na Bałkanach, gdzie m. in. szkolił Jerzego Iwanowa-Szajnłowicza (Agenta Nr 1). Od 1 VI 1943 do 25 III 1945 szef ekspozytury Bałkany – oddział Informacyjny Wywiadu Sztabu Naczelnego Wodza w Stambule (Turcja), gdzie oficjalnie pełnił obowiązki konsula (ps. Edward Panasiwicz). 25 V t. r. przybył do Londynu i został m. in. zastępcą komendanta kursu doskonalenia Oficerów Administracji Wojskowej (w Szkole Oficerów Wywiadu), współpracując z jednym z wynalazców Enigmy Henrykiem Zygałskim z Oddziału II Sztabu Głównego. 1 I 1946 otrzymał awans na stopień ppłk. w korpusie oficerów artylerii. W latach 1947-1948 należał do PKPR. Zdemobilizowany 9 IX 1948. W latach 1945-1980 mieszkał w Londynie i k. Oxfordu. Odznaczony m. in. Krzyżem Walecznych, Virtuti Militari V kl., Order British Empire, Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta. Jego prochy oraz żony, Stefanii, i syna, spoczęły na miejskim cmentarzu w Gnieźnie.

M. Borowiak, *Agent wcale nie kryształowy*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 25; idem, *Poddany królowej*, „Wprost”, 1994, nr 38; idem, *Tajna prośba admirała*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 39; W. Jastrzębski, *Major Żychoń i bydgoska ekspozytura wywiadu*, Bydgoszcz 1994; M. Moraczewski, *Wspomnienia i niedomówienia. 25 lat pracy w wywiadzie wojskowym*, Grodzisk Mazowiecki

1995; A. Peplowski, *Wywiad Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1939-1945*, Warszawa 1995; M. Sokolnicki, *Dziennik ankarski 1939-1943*, Londyn 1965; M. B. Topolska, *Piechowiak Edmund Mieczysław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; Dokumenty w posiadaniu M. Borowiaka.

PIEKLAK JÓZEF (8. II 1913 w Poznaniu), st. mar., kucharz na statkach PMH. Od IX 1939 pozostawał w Dywizjonie Okrętów Podwodnych. W XI t. r. zamustrował się na transportowiec wojсковy *Sobieski* i pozostawał na nim do 4 X 1942. Brał udział w rejsie do Australii-Nowej Zelandii po transport żołnierzy, w IV 1940 w kampanii norweskiej, w ewakuacji angielskiego złota z Wielkiej Brytanii do Kanady. Od 25 V 1943 do 15 VII 1945 kucharz na *Batorym*, wziął udział w operacji „Husky”, alianckim lądowaniu na Sycylii oraz 16 VIII 1944 w lądowaniu w Prowansji. Brak dalszych informacji.

E. Obertyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; J. K. Sawicki, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

PIERZCHLEWSKI STANISŁAW (ur. 11 I 1916 w Kole, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), kpt. mar. Po ukończeniu szkoły powszechnej kształcił się w Gimnazjum im. T. Kościuszki w Kaliszu. 2 VII 1934 zdał egzaminy i został słuchaczem SPMW w Bydgoszczy. 15 X 1937 promowany na ppor. mar. w korpusie technicznym. Od 15 X t. r. do 15 XII t. r. oficer wachtowy na okręcie transportowym ORP *Wilja*. Po odbyciu kursu aplikacyjnego dla podporuczników z dn. 20 III 1939 otrzymał przydział na okręt podwodny ORP *Orzeł*, jako oficer mechanik nadetatowy. We IX t. r. uczestnik działań bojowych okrętu na Bałtyku, współpracował

z ppor. mar. M. Mokrskim, kreśląc słynną mapę Bałtyku nr 1, sporządzoną z pamięci na *Orle* (obecnie w zbiorach IPMS w Londynie). 6 III 1940 objął obowiązki II of. mechanika na niszczycielu ORP *Burza*, pozostając na nim do V 1941. 3 V 1940 mianowany do stopnia por. mar. Od 22 V 1941 oficer mechanik na niszczycielu eskortowym ORP *Krakowiak*. Od 20 IX 1942 I of. mechanik na niszczycielu ORP *Orkan*. 3 V 1943 mianowany na stopień kpt. mar. Zginął na północnym Atlantyku, gdy okręt został zatopiony akustyczną torpedą wystrzeloną przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Krzyżem Walecznych (2x), Medalem Morskim (3x).

M. Borowiak, *Mała flota bez mitów*, Gdańsk 1999; idem, *Morska epopeja*, „Wielkopolskie Zagłębie”, 1997, nr 5; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *Świadek bałtyckiej odysei*, „Gazeta Nadwarciańska”, 1995, nr 2; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; H. Nowaczyk, *Krzyż Walecznych. Kaliszanie z niszczyciela ORP „Orkan”*, „Ziemia Kaliska”, 1988, nr 5; J. Pertek, *„Burza” weteran atlantyckich szlaków*, Gdańsk 1970; idem, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1974; C. Rudzki, *Polskie okręty podwodne 1926-1969*, Warszawa 1985; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; *Zeszyt ewidencyjny S. Pierzchlewskiego w zbiorach autora*; Informacja od I. Pierzchlewskiej, J. Pierzchlewskiej, J. Tumanow-Tumaniszewilego, A. Tyca, w zbiorach autora.

PILARZ ADAM (ur. 7 XII 1919 w Inowrocławiu, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), por. mar.; syn Jana i Stanisławy z d. Hałuszka. W VII 1938 został przyjęty do SPMW w Bydgoszczy. 9 VII 1939 jako podchorąży młodego rocznika SPMW wyszedł z Gdyni na ORP *Wilja*,

przekrętowany w Casablance na okręt żaglowy ORP *Iskra*. 19 X t. r. wyokrętowany, przebywał następnie w obozie w Landerneau. Od XI t. r. w SPMW na ORP *Gdynia*. Od II 1941 odbywał staż na brytyjskim ciężkim krążowniku HMS *Suffolk*, brał udział w wykryciu niemieckiego superpancernika *Bismarck*. 1 IX 1941 promowany na stopień ppor. mar. Od 1 IX 1941 do 15 V 1942 oficer wachtowy na niszczycielu ORP *Błyskawica*. Od 15 V do 5 VIII t. r. słuchacz V KOAM.

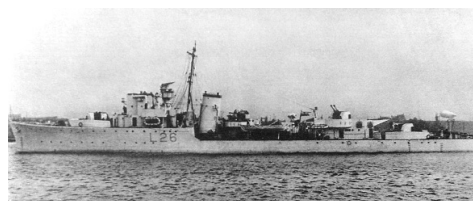

Niszczyciel ORP *Błyskawica*

Od 6 VIII do 21 X t. r. służył na niszczycielu ORP *Burza* jako II of. artylerii. Od 21 X t. r. do 8 X 1943 II of. artylerii na niszczycielu ORP *Orkan*. Zginął wraz okrętem na północnym Atlantyku po storpedowaniu przez *U 378*. 30 V 1944 awansował pośmiertnie do stopnia por. mar. Spadek po A. P. przekazany został w III 1945 do Konsulatu Generalnego R. P. w Londynie. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (2x).

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *„Burza” weteran atlantyckich szlaków*, Gdańsk 1970; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; S. M. Piaskowski, J. Czerwiński, *Okręt szkolny S. P. M. W. ORP „Iskra”*, Albany N. Y. 1986; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

PIOR JÓZEF (ur. 14 III 1911 w Raczkowie k. Skoków, zm. 7 I 1964 w Abidżamie w Zachodniej Afryce), kpt. mar. W 1931 po uzyskaniu matury rozpoczął naukę w SPMW w Toruniu na kierunku technicznym. 15 VIII 1934 otrzymał awans na stopień ppor. mar. Od IV 1935 do VIII 1936 słuchacz I Kursu Aplikacyjnego dla podporuczników Wydziału Technicznego SPMW. W t. r. otrzymał przydział na niszczyciel ORP *Burza* jako II of. mechanik. Wkrótce został przeniesiony do Służby Technicznej Komendy Portu Wojennego w Gdyni. Między 1937 a 1938 służył w Głównej Składnicy MW w Modlinie. W 1939 awansował do stopnia por. mar. Po opuszczeniu Modlina dostał przydział na niszczyciel ORP *Grom* jako II of. mechanik i na tej jednostce bojowej 30 VIII t. r. wyszedł z Gdyni do Wielkiej Brytanii. 9 XII t. r. przeszedł do Rezerwowej Grupy Oficerów na ORP *Gdynia*. Z końcem II 1940 otrzymał nominację na adiutanta szefa Kadry Floty. Od III t. r. znów służył na ORP *Grom* jako III of. mechanik. Przeżył zatopienie okrętu 4 V t. r. w fiordzie Rombaken, za udział w kampanii norweskiej odznaczony Krzyżem Walecznych. Od V t. r. był na stanowisku oficera-mechanika na HMS *Broke*, brał udział w ewa-

Niszczyciel eskortowy ORP *Ślęzak*

kuacji żołnierzy Brygady Podhalańskiej z Brestu. Od VII t. r. nadetatowy of. mechanik na *Błyskawicy*. 18 t. m. wszedł w skład obsady oficerskiej, przejętego od Francuzów, niszczyciela *Ouragan*, pozostając na nim jako I of. mechanik do 30 IV 1941. Przez krótki czas służył na brytyjskim niszczycielu HMS *Oakley*. Od 13 V do 1 X t. r. I of. mechanik na niszczycielu eskortowym ORP *Kujawiak*. Przeniesiony do rezerwy Korpusu Morskich Oficerów. 28 II 1942 otrzymał rozkaz udania się na budowę niszczyciela eskortowego ORP *Ślęzak* i pozostawał na jednostce

do 18 I 1943. Za udział 17-18 VIII 1942 w lądowo-morskiej operacji pod Dieppe, w trakcie której *Ślązak* 30 razy odpierał ataki lotnicze Luftwaffe, strącając 4 samoloty, został po raz drugi odznaczony Krzyżem Walecznych. Następnie dostał przydział na niszczyciel ORP *Garland*. 3 V 1943 został awansowany do stopnia kpt. mar. Po zejściu na ląd służył w Centrum Wyszkożenia Specjalistów Floty (CWSF) jako kierownik grupy technicznej. Od X do 8 X 1944 jest I of. mechanikiem na *Błyskawicy*. Od 8 XI t. r. w Rezerwowej Grupie Oficerów. Od 6 II 1945 przebywał w Komendzie Morskiej „Północ” w Greenock, będąc do dyspozycji komendanta. 7 III 1945 zakrętowny na niszczycielu ORP *Piorun*, a od 19 XI t. r. na lekkim krążowniku *Conrad*, na którym zakończył służbę w PMW. Został na obczyźnie. Podjął pracę jako oficer mechanik na angielskich statkach handlowych, ale podczas ostatniego rejsu ciężko zachorował i został przewieziony do szpitala w Abidżamie (Wybrzeże Kości Słoniowej) w Zachodniej Afryce. Mimo interwencji lekarzy nie udało się go uratować, tam też został pochowany. Odznaczony Krzyżem Walecznych (2x) i Medalem Morskim (3x).

M. Borowiak, *Oficer z floty wojennej*, „Głos Wągrowiecki”, 1997, nr 51-52; idem, *Z kajuty do kostnicy*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1999, nr 7; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1976; J. Pertek, „Burza” weteran atlantyckich szlaków, Gdańsk 1970; idem, *Epitaphium Navalis 1946-1986*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947.

PIOTR Z BNINA k. Kórnik (ur. 1390, zm. 1448), kasztelan gnieźnieński, pielgrzym, podróżnik. Około 1427 podróżował do Jerozolimy, następnie osiadł na stałe na Cyprze, a będąc na dworze króla Jana I zdobył sobie u niego tak wysoką pozycję, że jako jego wysłannik przybył w 1432 z poselstwem do Władysława Jagiełły. Brak jest przekazów, czy został w Polsce, czy wrócił na Cypr.

J. Bystrzeń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

PIOTROWSKI NIKODEM (ur. 1863 w Bninie k. Kórnik, zm. 1932 w Chicago), prawnik, publicysta, działacz polonijny w Stanach Zjednoczonych. Jako nastolatek uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. W 1883 wyłudował w Stanach Zjednoczonych i od razu podjął naukę w szkole średniej. Potem rozpoczął studia prawnicze, był studentem Uniwersytetu „Valparaiso” i „Notre Dame” w stanie Indiana oraz pracował równocześnie jako miejscowy nauczyciel w szkole powszechnej. Po ukończeniu kursów aplikacyjnych przeniósł się do Detroit, na końcu zamieszkał w Chicago, gdzie praktykował przez długie lata jako adwokat. Działal społecznie w różnych organizacjach polonijnych, m. in. był prezesem ZPR-K. W wolnych chwilach pisywał listy i słał artykuły do gazet polskich i anglojęzycznych. Gdy osiadł na stałe w Chicago, pisał artykuły do „Dziennika Zjednoczenia” i „Dziennika Chicagowskiego”. Od 1914 do 1918 jako korespondent pism chicagowskich wyjechał do Europy, skąd słał interesujące korespondencje, informował czytelników o toczących się walkach na starym kontynencie. Do śmierci piastował liczne stanowiska w administracji miasta Chicago, którego był skarbnikiem i syndykiem przez szereg lat.

M. Borowiak, *Z Bnina ku nieznannej Ameryce*, „Ziemia Kórnicka”, 1995, nr 30; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

PISKORZ JÓZEF (28 VII 1918 w Poznaniu), kucharz i steward na statkach PMH. Od 24 III 1944 pływał na *Kromaniu* jako chłopiec kuchenny. Około VI (?) 1944 zamustrował się na drobnicowiec *Białystok* i pozostawał w nim do 15 VIII t. r. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1845*, Gdańsk 1981.

PLAGENS JÓZEF KAZIMIERZ (ur. 29 I 1880 w Czeszewie k. Miłosławia w pow. wrzesińskim, zm. 31 III 1943 w Grand Rapids w Stanach Zjednoczonych), ksiądz, biskup, teolog, działacz polonijny; syn Andrzeja i Konstancji z d. Grygier. W 1884 przyjechał wraz z rodzicami do Detroit w Stanach Zjednoczonych i tam też uczęszczał do szkoły parafialnej przy kościele św. Kazimierza. Studiował na jezuickim Uniwersytecie w Detroit, gdzie otrzymał licencjat, a następnie tytuł magistra filozofii. Studiował także teologię w St. Mary's Seminary Baltimore w stanie Maryland. 5 VII 1903 został wyświęcony na księdza. W latach 1903-1905 był asystentem w parafii Najświętszego Serca Marii (NSM) w Detroit.

Od 1906 do 1912 proboszcz w kościele św. Michała w Port Austin (stan Michigan), dbał o rozwój szkolnictwa polskiego. W latach 1912-1919 pełnił obowiązki proboszcza w polskiej parafii św. Floriana w Hamtramck w stanie Michigan. Rozbudował szkołę, zatrudnił większą liczbę nauczycielek sióstr felicjanek i zainicjował budowę fundamentów pod jeden z największych kościołów polskich w Stanach Zjednoczonych. Zakupił przy ul. Poland ogromny teren, który stał się centrum szkoły wyższej wraz z budynkami sportowymi i stadionem. Od 1919 do 1935 proboszcz w kościele NSM w Detroit. W 1922 powierzono mu obowiązki na stanowisku konsultora w kurii diecezjalnej. Od 29 VII 1923 został prałatem i w tym samym roku na Uniwersytecie Detroickim uzyskał doktorat z teologii. Papież Pius XI mianował go (30 IX 1924) biskupem sufraganiem diecezji detroickiej. Przy parafii DSM zgromadził wielu Polaków i prowadził ożywioną działalność kulturalną. Wspomagał materialnie

Seminarium Polskie w Orchard Lake w stanie Michigan, a alumnat tegoż seminarium mianował go członkiem honorowym. Brał udział w wielu zjazdach organizacji polonijnych, wygłaszając na nich przemówienia, które następnie były przedrukowane w prasie. 20 XI 1935 został ordynariuszem diecezji Soult Sainte-Marie and Marquette w stanie Michigan, która po dwóch latach stała się odrębną diecezją Marquette. Od 16 XII 1940 ordynariusz diecezji w Grand Rapids, gdzie zdołał zakupić nową biskupią rezydencję obok katedry Św. Andrzeja. Miał przyjaciół we wszystkich warstwach społeczeństwa amerykańskiego, w którym prostował wiele przesądów i uprzedzeń do narodu polskiego. W 1930 przyjechał do Polski i odwiedził: Częstochowę, Kraków, Lwów, Poznań, Warszawę. Podczas okupacji (1939-1943) niósł pomoc materialną dla Polski. Początkowo pochowany w katedrze w Grand Rapids, ciało przeniesiono później na Resurrection Cemetery w stanie Wyoming.

A. Brożek, *Polonia Amerykańska 1854-1939*, Warszawa 1977; idem, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce 1873-1948*, Chicago 1948; R. Nir, *Plagens Józef Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981; ibid., *Plagens Józef Kazimierz*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

PLUCIŃSKI JERZY (ur. 1 IV 1920 w Poznaniu, zm. 2 XII 1943, zginął w porcie Bari we Włoszech), III of. na statkach PMH; syn Mieczysława i Jadwigi z d. Rychłowska. W Poznaniu uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum. W VI 1939 został słuchaczem PSM w Tczewie. Od 10 VIII t. r. brał udział w rejsie szkoleniowym na *Darze Pomorza* na Bałtyku. Z powodu wybuchu II wojny światowej żaglowiec wszedł do portu Oxelösund w Szwecji. W X t. r. J. P. wraz z pozostałymi uczniami został przewieziony polskimi statkami do Wielkiej Brytanii. Został uczniem Szkoły Morskiej w Southampton. Od 3 III 1942 do 10 IV t. r. odbył praktykę pokładową na żaglowcu *Lwów*, a od 2 IX do 23 XI 1942

pływał na drobnicowcu *Modlin* (eks ORP *Wilja*). Od 28 XI t. r. do 2 XII 1943 służył na *Pucku* jako III of. Zginął podczas nalotu niemieckich samolotów na port Bari.

E. Obertyński, *Tym, co na morzu*, Warszawa 1972; A. Perepeczko, *Biała fregata*, Gdańsk 1974; J. Pertek, *Druka mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Polska Marynarka Handlowa 1939-1945*, t. 1, Gdynia 1992; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

PODKOCKI ZDZISŁAW (ur. 24 XI 1922 w Kaliszu), st. mar. na statkach PMH. Od 25 XI do 26 XI 1939 zamustrowany w charakterze chłopca kuchennego na transportowcu wojska *Piłsudski*, przeżył jego zatopienie po wejściu statku na minę zagrodową niedaleko West Hartlepool w drodze do Australii. Następne przydziały: *Morska Wola* i *Batory*. Jako młodszy steward i steward pływał na *Pucku*, *Naroczy* i *Lewancie*. Od 17 I do 25 I 1942 jako mł. mar. służył na drobnicowcu *Stalowa Wola*, dalej od 30 I do 7 X t. r. na *Tobruku* i od 6 XII t. r. do 26 III 1943 był na *Helu*. Od 20 VI do 31 X t. r. przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Od XI t. r. służył na *Kordeckim*. Od XII 1943 do IV 1945 w stopniu st. mar. pływał na statkach: *Kordecki*, *Poznań* i *Kmicic*. Brak dalszych informacji.

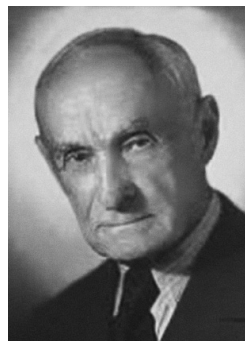
W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

POKRYWKA TEODOR (ur. 11 III 1911 w Poznaniu, zm. ok. 8 VI 1940 na Morzu Północnym), bosmat, z wykształcenia – elektryk. W 1937 wbrew woli matki zgłosił się na ochotnika do PMW. Po okresie rekruckim służył na okrętach podwodnych, początkowo na ORP *Żbik*, a od I 1938 do VI 1940 na ORP *Orzeł* jako gospodarz II baterii działu elektrycznego. Wziął udział w kampanii wrześniowej, brawurowej ucieczce dumy floty z Tallina (18 IX 1939), dalej przez Bałtyk, Sund, Kattegat i Morze Północne do Anglii. Uczestniczył we wszystkich patrolach bojowych okrętu, był m. in. świadkiem 8 IV 1940 zatopie-

nia niemieckiego transportowca *Rio de Janeiro* u południowych wybrzeży Norwegii. Od 23 V t. r. w ostatnim, siódmym patrolu operacyjnym na Morzu Północnym, w rejonie na zachód od wylotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Pośmiertnie awansowany do stopnia bosmanmata. Odznaczony Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *Z dumą floty na dno*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 16; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998, idem, *Mała flota wielką duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Informacja od W. Pokrywki, w zbiorach autora.

POLLAK ROMAN (ur. 31 VII 1886 w Jeleśni k. Żywca, zm. 23 II 1972 w Poznaniu), filolog, historyk literatury, badacz polskiej marynistyki; syn Teodora i Eufemii z d. Szczurkiewicz. W latach 1897-1905 kształcił się w gimnazjum w Samborze. Po maturze od 1905 do 1910 studiował filologię na UJ w Krakowie. Podczas I wojny światowej służył w armii austro-węgierskiej, a od X 1918 był w 1. Pułku Strzelców Podhalańskich. W III 1919 osiadł na stałe w Poznaniu, gdzie na tamtejszym uniwersytecie objął stanowisko docenta literatury polskiej, uczył m. in. w Gimnazjum im. Marii Magdaleny. W latach 1923-1928 był docentem literatury i języka polskiego na uniwersytetach w Rzymie, a następnie aż do 1960 (przerwa 1939-1945) prof. na UP. W latach okupacji brał czynny udział w tajnym nauczaniu, a od 1943 do 1944 był współorganizatorem, wykładowcą i rektorem Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich w Warszawie. Po wojnie, w wyzwolonym Poznaniu, kierował odbudową studium filologii polskiej, katedrą li-

teratury staropolskiej i od 1953 do przejścia na emeryturę zespołem katedr historycznoliterackich. Działalność długie lata w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk (gdzie m. in. przewodniczył Komisji Filologicznej), był członkiem – korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności (1935), członkiem Rad Naukowych: Instytutu Badań Literackich PAN, Biblioteki Kórnickiej, Instytutu Zachodniego; komitetów redakcyjnych m. in. „Pamiętnika Literackiego” (1946-1967). Należał do najwybitniejszych badaczy literatury staropolskiej, szczególnie zainteresowany piśmiennictwem o charakterze morskim. Krótco po rozpoczęciu kariery naukowej opublikował artykuł: *Morze a nasza odrodzona szkoła* („Kurier Lwowski” 1917, nr 601), w którym optował, że przede wszystkim szkoła musi wpajać w polską młodzież „żywe zajęcie się morzem, jego życiem, ruchem, handlem portowym, budzić ukochanie polskiego Pomorza, przeświadczenie o jego zasadniczej wartości dla narodowego bytu”. Od tego czasu wiele pracy twórczej i naukowej poświęcił sprawie POLSKIEGO MORZA. Jego najwybitniejsze prace z tej dziedziny to: *Morze w poezji staropolskiej* („Strażnica Zachodnia”, Poznań 1923 nr 4-5), *Morze w poezji polskiej*, [w:] *Kronika o polskim morzu* (1930), *Morze w polskiej poezji*, [w:] *Dzieje miast Rzeczypospolitej* (1930, t. 2), *Uroda morza w polskim słowie* (1947) oraz publikacje związane z najwybitniejszym utworem marynistycznym, jakim jest Marcina Borzymowskiego – *Morska nawigacja do Lubeka* (będąc edytorem trzech wydań tego dzieła), oraz autorem życiorysu Borzymowskiego w *Polskim Słowniku Biograficznym* (t. II) i kilku artykułów o autorze *Morskiej nawigacji*... W 1969 otrzymał doktorat honoris causa UAM w Poznaniu. Wykształcił blisko 300 magistrów filologii polskiej i był promotorem około 20 doktorów. Ogłosił drukiem około 500 publikacji, od książek do drobnych komunikatów w prasie codziennej. Zmarł w Poznaniu, został pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie, a w obecnej siedzibie Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM jego imię patronuje jednej z sal wykłado-

wych. Uhonorowany m. in.: Złotym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury za prace naukowe nad literaturą piękną (1938), dwukrotnie Komandorią Orderu Polonia Restituta (1937, 1956), księgą pamiątkową *Munera litteraria* (1962), nagrodą zespołową im. A. Brücknera Wydziału I PAN (1965) oraz wieloma odznaczeniami regionalnymi i okolicznościowymi.

Materiały do bibliografii publikacji Romana Pollaka, [w:] *Munera litteraria. Księga ku czci profesora Romana Pollaka*, Poznań 1962; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); T. Witczak, *Pollak Roman*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

POŁOMSKI MIECZYSLAW (ur. 5 X 1910 w Ostrowie Wlkp.), st. mar., kucharz na statkach PMH. Od 15 XI 1939 do 5 X 1943 mł. kucharz i kucharz na *Batorym*. Następnie pływał na *Katowicach*, *Morskiej Woli* (9 VIII – 31 VIII 1944), *Kowlu*. Od 27 V do 14 VI 1945 pozostawał w rezerwie. 15 VI t. r., następnie został zamustrowany na *Batorego*, na którym służył do 10 VII t. r. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

PONIKIEWSKI ANDRZEJ (ur. 2 III 1920 w Brylewie Wlkp. k. Gostynia, zm. w 2006 w Chichester w Anglii), ppor. mar. rez., młodszy brat → Józefa. Od VII 1938 słuchacz SPMW w Bydgoszczy. 9 VII 1939 podchorąży młodszy rocznika SPMW wyszedł z Gdyni na transportowcu ORP *Wilja*, przeokrętowany w Casablance na żaglowiec szkolny ORP *Iskra*. 19 X t. r. wyokrętowany w Port-Lyautey, przebywał następnie w obozie w Landernau pod Brestem we Francji. Pod koniec 1940

zwolniony ze SPMW na ORP *Gdynia* ze względu na zły stan zdrowia. Pracował później jako pracownik cywilny w PMW. Od 31 V 1945 jest w Komendzie Morskiej „Południe” w Plymouth jako kierownik ochrony Komendy. W 1946 mianowany ppor. mar. rez. bez ukończenia SPMW. Był adiutantem morskim gen. Władysława Andersa. Po rozwiązaniu PMW (1947) pozostał na emigracji. Prawdopodobnie w 1946 zawarł związek małżeński z Anną Taczanowską p. v. Unrug (1922-1995), lecz to małżeństwo po kilku latach zakończyło się rozwodem. Drugą jego żoną była Valery Harrison. Założyciel i wspólnik londyńskiej agencji ubezpieczeniowej „Mumil”. Czynnny członek SMW w Londynie. Uczestnik Światowego Zjazdu SMW w Londynie w 1975 i 1981, podczas tych uroczystości występował w mundurze brata (por. mar.) ze sznurami adiutanckimi i odznaczeniami. W IV 1988 uczestniczył w obiedzie oficerów w Londynie. W dn. 12-15 IX 1989 uczestniczył w ostatnim Zjeździe SMW w Henley-on-Thames. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. W 1963 wydatnie pomógł swej matce w wyjeździe na stałe z Polski do Wielkiej Brytanii. Zmarł bezpotomnie w Chichester. Wszelkie pamiątki, albumy i dokumenty po zmarłym przejęła wdowa Valery. W rodzinnym grobowcu Ponikiewskich w Oporowie jest tylko symboliczna na tabliczka.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. Kondracki, *Stowarzyszenie Marynarki Wojennej 1945-1992*, Gdynia 2003; S. M. Piaskowski, J. Czerwiński, *Okręt szkolny S. P. M. W. ORP „Iskra”*, Albany N. Y. 1986; *XXX lat Stowarzyszenia Marynarki Wojennej*, w opr. W. Krzyżanowski i A. Piechowiak, Londyn 1975; pismo „Nasze Sygnały” (Londyn).

PONIKIEWSKI JÓZEF (ur. 30 listopada 1916 roku w Bylewie Wlkp. k. Gostynia, zm. 4 VII 1943, zginął razem z Naczelnym Wodzem gen. W. Sikorskim w katastrofie lotniczej w Gibraltarze), kpt. mar., adiutant morski Naczelnego Wodza PSZ na Zachodzie. Ochrzczony został w Świerczynie. Był synem właściciela Bylewa Hipolita i Elżbiety (Elizy) z d. Kęszycka. Starszy brat → Andrzej. Od 1926 uczęszczał do gimna-

zjum w Gostyniu i tam w 1934 zdał maturę. Przez rok (1934-1935) studiował w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu. W 1935 zdał egzamin (z trzecią lokatą na stu kandydatów) do SPMW w Toruniu. Po pierwszym roku nauki, 20 V 1936

na żaglowcu Marynarki Wojennej ORP *Iskra*, w grupie 25 podchorążych młodszego rocznika, wziął udział w 4-miesięcznym rejsie szkoleniowym, którego celem były Baleary na Morzu Śródziemnym i Azory na Atlantyku. Rejs trwał do 23 IX 1936. 15 X 1938 promowany został do stopnia ppor. mar. w korpusie oficerów morskich ze starszeństwem od 1 października 1938 z 14 lokatą (na 20). Po ukończeniu SPMW odbywał kurs aplikacyjny (specjalizację) na torpedowcu ORP *Mazur* (artyleryjski okręt szkolny). W V 1939 został przydzielony na niszczyciel ORP *Grom*, jako III oficer artylerii. 30 VIII t. r. na pokładzie *Groma* wraz z dwoma innymi niszczycielami *Burza* i *Błyskawica* opuścił Gdynię i popłynął do Anglii. W związku z kłopotami zdrowotnymi musiał opuścić okręt i przeszedł do służby na lądzie. Od 14 II do 30 IV 1940 został dowódcą 2 plutonu 1 kompanii w Batalionie Szkolnym Marynarki Wojennej w Coetquidan we Francji. 22 III t. r. wraz ze swoją jednostką został przeniesiony do Pont Chateau, a 25 IV t. r. drogą morską przez Cherbourg do Plymouth w Anglii. Tam został zaokrętowany na okręcie-bazie ORP *Gdynia* (dawny statek pasażerski *Kościuszek*). Od 30 IV do 5 VI t. r. pozostawał do dyspozycji Komendy Uzupełnień Floty. Między 5 VI a 11 VII t. r. jest w Kadrze MW jako dowódca plutonu. 11 VII t. r. otrzymał przydział na będący jeszcze w budowie ścigacz artyleryjski ORP *Chart* (S-1), gdzie objął funkcję oficera wachtowego i pozostawał na okręcie do 15 XI t. r. Od 15 XI t. r. do 3 III 1941 jest w Rezerwowej Grupie Oficerów. Od 3 III t. r. w dyspozycji szefa KMW. 3 V tr. awansował na por. mar. w korpu-

sie morskim i wyznaczony na ordynansa, a następnie na adiutanta Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego. W okresie od 5 X do 5 XII 1942 na krótko wrócił do służby liniowej i dowodził ścigaczem ORP S-2. 25 V 1943 poleciał z gen. Sikorskim – jak się później okazało – w ostatnią podróż. Droga wiodła przez Gibraltar i Kair do Iraku, gdzie Naczelnny Wódz wizytował stacjonujące tam polskie jednostki. Droga powrotna prowadziła przez Bejrut, Palestynę i Kair do Gibraltaru. J. P. zginął 4 lipca 1943 w katastrofie samolotu „Liberator” w Gibraltarze. Ciało J. P. odnaleziono w ciągu kilku następnych dni. Pochowany na Cmentarzu Lotników Polskich w Newark koło Londynu. Rodziny nie założył. Pośmiertnie awansowany do stopnia kpt. mar. i odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami i Medalem Morskim. Spadek po J. P. trafił w V 1945 do Konsulatu Generalnego RP w Londynie. Jego szczątki zostały ekshumowane 2 XII 2010 i pięć dni później złożono je w rodzinnej krypcie grobowej przy kościele w Oporowie.

M. Borowiak, *Adiutant Naczelnego Wodza*, „Wiadomości Kościąńskie”, 1996, nr 4; idem, *Mała flota bez mitów* cz. 2, Gdańsk 2001; idem, *Ostatnia posługa*, „Za Wolność i Lud”, 1989, nr 26; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; T. A. Kisielewski, *Gibraltar i Katyń. Co kryją archiwa rosyjskie i brytyjskie*, Poznań 2009; idem, *Po zamachu. Uprowadzenie córki generała Sikorskiego i śmierć adiutanta*, Poznań 2012; idem, *Zabójcy. Widma wychodzą z cienia*, Poznań 2006; idem, *Zamach. Tropem zabójców generała Sikorskiego*, Poznań 2005; idem, W. Kowalski, *Tragedia w Gibraltarze*, Bydgoszcz 1989; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, msszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y.; S. M. Piaskowski, J. Czerwiński, *Okręt szkolny S. P. M. W. ORP „Iskra”*, Albany N. Y. 1986; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; O. Terlecki, *Generał Sikorski*, t. 2, Kraków 1986; idem, *Władysław Sikorski*, Kraków 1986; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

POSADZY IGNACY (ur. 17 II 1898 w Szadłowicach k. Inowrocławia, zm. 17 stycznia 1984 w Puszczykowie k. Poznania), ksiądz, podróżnik, badacz spraw emigracyjnych, rektor Seminarium zagranicznego w Potulicach k. Nakła; syn Jakuba i Katarzyny z d. Pawlak. W 1905 wziął udział w strajku dzieci, skierowanym przeciwko wprowadzeniu języka

niemieckiego na lekcjach religii w szkole w Szadłowicach. Od 1908 uczęszczał do Gimnazjum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu. Po maturze, w 1917 wstąpił do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Ze względu na I wojnę światową studia kontynuował w Münster i Fuldzie, a po jej zakończeniu w Gnieźnie i Poznaniu. W Niemczech po raz pierwszy zetknął się z problemem polskiej emigracji, a w sposób szczególny z problemami robotników sezonowych z zaboru rosyjskiego. Postanowił, że kiedy będzie kapłanem, poświęci swój wolny czas rodakom na obcej ziemi. 19 II 1921 w katedrze gnieźnieńskiej przyjął święcenia kapłańskie. Po święceniach był wikariuszem w poznańskim kościele farnym, a później prefektem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Poznaniu. W tym czasie był również współredaktorem miesięcznika „Biblioteka Kaznodziejska” oraz „Wiadomości dla Duchowieństwa”. W celu zapoznania się w wychodźstwie podróżował do Czech, Danii, Francji. W 1927 wyprawił się do Palestyny. W latach 1929-1931 z ramienia prymasa Polski, kard. Augusta Hlonda, odbył podróż do Brazylii, Argentyny i Paragwaju, gdzie przeprowadził inspekcję aktualnego stanu i rozwoju kościoła w Ameryce Południowej. Będąc m. in. w osadzie Fram w Paragwaju zapoznał się z warunkami w jakich żyli emigranci polscy. Z odbytych podróży słał korespondencję dla pism: „Tęcza”, „Kurier Poznański”, „Przewodnik Katolicki”. W 1932 wydał książkę *Droga pielgrzymów, wrażenia z objazdu kolonij polskich w Ameryce Południowej*.

W t. r. kard. Hlond powierzył ks. I. P. zorganizowanie nowego, męskiego zgromadzenia zakonnego – Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców (obecnie Zgromadzenie to nosi nazwę: Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej). W ten sposób ks. I. P. stał się pierwszym nowicjuszem tegoż Zgromadzenia, a po złożeniu ślubów zakonnych w 1933 został mianowany przełożonym generalnym. Urząd ten pełnił do 1968. W 1937 odwiedził ośrodki polskie na Dalekim Wschodzie. Z tej podróży powstała następna książka *Przez tajemniczy Wschód*. Podczas II wojny światowej ks. I. P. był zmuszony ukrywać się przed okupantem w Krakowie, skąd nadal kierował Zgromadzeniem. Po wojnie wrócił do Poznania. Posyłał księży i braci do pracy duszpasterskiej na Ziemię Odzyskane. Dopiero po 1956 Ojciec regularnie wysyłał księży na misje wśród Polonii. W 1959. założył w Morasku pod Poznaniem żeńskie zgromadzenie zakonne – Siostry Misjonarki Chrystusa Króla. Został pochowany na poznańskim cmentarzu na Miłostowie, w kwaterze chrystusowców.

T. Panowicz, *Krzewił polską kulturę*, cz. 1-2, „Lokator”, 1999, nr 1-2; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; idem, *Wszystko dla Boga i Polonii. Życie i dzieło ks. Ignacego Posadzego*, Poznań 1998; I. Posadzy, *Dzieła. O Kapłaństwie, Eucharystii i Kościele*, t. 1, pod red. B. Koziół, Poznań 2006; idem, *Dzieła. O życiu zakonnym, Towarzystwie Chrystusowym, Założycielu kard. Hlondzie, wychodźstwie*, t. 2, pod. red. B. Koziół, Poznań 2009; idem, *Dzieła. O Bogu Trójjedynym, Matce Bożej i świętych, życiu duchowym i eschatologii*, t. 3, pod. red. B. Koziół, Poznań 2011; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

POZNAŃSKI (Posnansky Arthur) ARTUR (ur. 13 IV 1873 w Wiedniu, zm. 1946 w La Paz w Boliwii), inżynier, marynarz, historyk, archeolog. Pochodził z rodziny o polskich korzeniach, według istniejących przekazów z Gniezna. Studiował w Akademii Cesarsko-Królewskiej w Puli w latach 1891-1896. Służył w austro-węgierskiej marynarce wojennej jako inżynier marynarki w stopniu por. mar. W 1896 wyemigrował do Ameryki Południowej, gdzie w latach 1899-

1903 zajmował się (w Boliwii i Brazylii) badaniami Amazonii. Brał udział w wojnie po stronie Boliwii i wyróżnił się jako kapitan floty. Po zakończeniu działań wojennych uznany bohaterem narodowym. W 1903 roku został dyrektorem Muzeum Narodowego Boliwii. Był założycielem Towarzystwa Archeologicznego i Instytutu Folkloru Boliwii. Wykładał w szkołach w Europie i Stanach Zjednoczonych. Był członkiem wielu towarzystw naukowych na całym świecie (np. Towarzystwa Geograficznego w Rio de Janeiro, Towarzystwo Antropologiczne w Berlinie). Prowadził eksploracje archeologiczne. Plonem tych badań było odkrycie reliktyw epoki przedhistorycznej w ruinach miasta Tiahuanaco, położonego w pobliżu jez. Titicaca. Odkrył na półwyspie w pobliżu Guagui ruiny pod dzisiejszym zwierciadłem wody jez. Titicaca. Przeprowadził szczegółowe badania Calasasaya – świątyni dawnego bóstwa. Poza Boliwią prowadził badania archeologiczne w Meksyku, Kolumbii, Wenezueli i Brazylii. Osiągnięcia w tej dziedzinie postawiły go wśród czołowych archeologów południowoamerykańskich oraz wybitnych znawców Inków. Szczególnie zaznaczył się jako popularyzator kultury Tiahuanaco. Spuścizna naukowa A. P. obejmuje dziesiątki publikacji. Jego pierwszą wydaną książką była praca *Die Osterinsel und ihre Praehistorischen Monumente* (Puli 1895). W kolejnych latach ogłosił m. in.: *Das Treppenzeichen in den amerikanischen Ideographien, mit besonderer Rücksicht auf Tihuanacu* (Berlin 1913), *Eine prehistorische Metropole in Sudaamerika* (Berlin 1914), *El Ekeko (Alacita)*, *Contribucion al folklore boliviano* (La Paz 1918) i *Tihuanaca, the cradle of America Man* (New York 1945), *Boliwia, Estados Unidos y la Era Atomica* (1945). W La Paz posiadał też fabrykę figurek dawnych boż-

ków indiańskich. Mimo że brak jest danych o jego kontaktach ze środowiskiem polskim, to geograf peruwiański E. Romero nazywa go „polskim archeologiem”. W źródłach zagranicznych A. P. figuruje jako Arthur Posnansky.

M. Borowiak, *Właściciel bożków*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 35; J. Drohojewski, *Polacy w Meksyku, Ameryce Środkowej i Krajach Andyjskich w XIX i XX w.*, „Dzieje Najnowsze”, 1972, z. 2; S. Hubert, *Państwo Inków*, Warszawa 1968; E. Romero, *Biografia Andów*, Warszawa 1969; W. i T. Slabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

POWAŁOWSKI LEON (ur. 29 I 1907 w Poznaniu), elektryk na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 27 X 1941 służył na transportowcu wojennym *Sobieski*. Między 30 XII t. r. a 3 IX 1942 był I elektrykiem na *Stalowej Woli*. 2 X t. r. wrócił z powrotem na *Sobieskiego* i pozostawał na statku do 31 V 1945. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

PROROK LESZEK, ps. *Modrzew* (ur. 28 IV 1919 w Warszawie, zm. 9 XII 1984 w Warszawie), pisarz, eseista, dramaturg. Absolwent warszawskiego Gimnazjum Wojciecha Górskiego oraz student wydziału prawno-ekonomicznego na UP. W 1939 debiutował utworem *Dzień nad Motławą*. Podczas okupacji niemieckiej działacz Związku Jaszczurczego i tajnego ONR, studiował na tajnym UW, współpracował z pismem „Szaniec”. Należał do AK, walczył w Powstaniu Warszawskim. Po zakończeniu wojny przebywał w Poznaniu, gdzie został dwukrotnie aresztowany przez UB – w 1945 był współorganizatorem konspiracyjnej poznańskiej Armii Polskiej (krypt. NSZ) i skazany na osiem lat więzienia (po amnestii wyrok zmniejszono

do trzech lat) oraz w III 1949, gdy spędził w więzieniu 17 miesięcy. Po zwolnieniu ukończył prawo na UAM w Poznaniu. Był autorem powieści, nowel i sztuk teatralnych. W jego twórczości dominowała tematyka polskości ziem zachodnich, szczególnie dzieje Gdańska. Pod koniec życia związany z Solidarnością i opozycją demokratyczną. Współpracował ze szczecińskim tygodnikiem kulturalno-społecznym „Ziemia i Morze”. Był dyrektorem Teatru Lalki i Aktora „Marcinek”, uczył na UAM w Poznaniu. Od 1964 mieszkał w Warszawie. W 1974 otrzymał nagrodę marynistyczną im. M. Żaruskiego. Wydał 40 książek, m. in. powieści: *Krewniacy* (1955); *Wyspiarze* (1961); *Tamta jesień* (1967). W latach 1946-1983 ogłosił kilkadziesiąt artykułów, felietonów, reportaży, esejów, głównie na łamach prasy literackiej i społeczno-kulturalnej całego kraju oraz w przekładach na angielski, bułgarski, czeski, francuski, hiszpański, holenderski, estoński, japoński, łotewski, chorwackoserbski, białoruski, rosyjski. Tworzył także sztuki teatralne, np. *Powrót taty* (1969), eseje – *Plemię Herostratesa* (1969) i *Szki-ce bałtyckie i inne* (1971), wspomnienia – *Kepi wojska francuskiego* (1974).

L. Bartelski, *Polscy pisarze współcześni, 1939-1991. Leksykon*, Warszawa 1995; J. Żaryn, *Leszek Prorok. Człowiek i twórca*, Warszawa 1999; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu)

PROSKI SAMUEL (ur. XII 1636 w Kościeszyńcu k. Kościana, zm. po 21 II 1710), kawaler maltański, dyplomata, podróżnik, pamiętnikarz; syn Stanisława i Barbary z d. Gnińska. Prawdopodobnie studiował za granicą i dużo podróżował już w młodości, stąd dobra znajomość pięciu – oprócz łaciny – języków obcych. Był biegły nie tylko w językach, ale i w szabli, gdy dwa lata służył – walczył przeciwko Turkom – na galcerach, bazujących na Krecie. Przez kilka lat przebywał na wyspach: Korfu, Kefalonii, Malcie i w Grecji. Od 1674 znów jest w Polsce, brał później udział w poselstwie swego wuja, wojewody Jana Gnińskiego, od Jana III do Mahometa IV. Przez kilka lat był rezydentem w Adrianopolu

i w Konstantynopolu. W 1683 został zawleczony przez Kara Mustafę pod Wiedeń i uwięziony, odbity następnie przez Polaków. Od 1688 nosił godność kawalera maltańskiego. W latach 1690-1697 był polskim posłem w Wiedniu. W latach 1698-1699 wyprawił się do Rzymu i na Maltę. Ostatnie lata życia spędził w Zamościu. Autor dwóch diariuszy będących barwnymi opisami życia w Turcji w latach 1677-1678 (w 1907 drukiem wydał je F. Pułaski w: *Źródła do poselstwa Gnińskiego...*).

B. Baranowski, *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w.*, Łódź 1950; M. Paradowska, *Z Wielkopolski w świat*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); F. Pułaski, *Źródła do poselstwa Jana Bnińskiego, wojewody chełmińskiego, do Turcji w latach 1677-1678*, Warszawa 1907; A. Przyboś, *Proski Samuel z Kościeszyna h. Samson*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

PRUMBS ZYGMUNT (ur. 2 V 1903 w Poznaniu, zm. 11 V 1953 w Nowym Jorku), powstaniec śląski, kpt. ż. m., kpt. (lieutenant-commander) amerykańskiej piechoty morskiej, dziennikarz polonijny, filmowiec. Uczęszczał do Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu, a podczas nauki od 30 VI do 25 X 1920 brał udział w I powstaniu śląskim. Po powrocie do Poznania kontynuował naukę w gimnazjum, a w 1921 wraz z → B. Gawęckim wstąpił do Szkoły Morskiej w Tczewie na Wydział Nawigacyjny. W 1924 otrzymał świadectwo dojrzałości, a w roku następnym został absolwentem Szkoły Morskiej. Pływał na żaglowcu szkolnym *Lwów*, m. in. wziął udział w rejsie na Morze Śródziemne oraz transatlantyckiej wyprawie do Brazylii. Wrażenia z tych obu podróży opisał najpierw na łamach „Kuriera Poznańskiego”, pt. *Wilczęta morskie*

pod polską banderą (1923, nr 148) i *Burza na oceanie*, a potem w oddzielnej publikacji pt. *Pod polską banderą* (dodatek do „Kuriera Bydgoskiego” 1927). W 1926 zamustrował się na brytyjski statek *Kovno*, na którym odbywał rejsy na trasie Hull – Gdańsk. Od XII t. r. pracował jako młodszy wychowawca w Szkole Morskiej w Tczewie, z kwartalną przerwą w drugiej połowie 1927, kiedy pływał na statku „Żegluga Polskiej”, byłym transportowcu PMW, *Warta*. Od I XI 1930 do I 1931 pracował jako pilot w Kapitanacie Portu w Gdyni, po czym został zatrudniony w Polskim Transatlantyckim Towarzystwie Okrętowym. Przez dwa lata pływał jako IV of., a potem III of. na *Kościuszcze* i *Pułaskim*. W IV 1933 otrzymał dyplom kpt. ż. m. Wkrótce wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie podjął pracę w Nowym Jorku jako dziennikarz w największym amerykańskim dzienniku polonijnym „Nowy Świat”, z czasem został członkiem zespołu redakcyjnego i specjalistą od szczególnie atrakcyjnych tematów. W 1941 otrzymał amerykańskie obywatelstwo, a po japońskim ataku na Pearl Harbor wstąpił ochotniczo do marynarki handlowej Stanów Zjednoczonych. Na początku 1942 wziął udział w wyprawie konwojowej do Murmańska jako starszy oficer frachtowca i odniósł lekką ranę nogi od odłamka bomby lotniczej. Pływał następnie w konwojach atlantyckich, a w 1944 wziął udział w inwazji Normandii. Po odbyciu 2-miesięcznego kursu został mianowany kapitanem piechoty morskiej. Służył jeszcze na Pacyfiku, biorąc udział w wojnie z Japonią. Po demobilizacji założył do spółki w Nowym Jorku przedsiębiorstwo filmowe „Pic Films Inc”. Był również pierwszym organizatorem Polskiego Klubu Artystycznego w Nowym Jorku. Po ostatnim rejsie do Japonii, skąd wrócił bardzo osłabiony, zmarł na raka płuc. Został pochowany w Pinelawn, N. Y.

K. O. Borchardt, *Znaczy równik na rumbie*, Gdańsk 1992; D. Duda, Z. Urbanyi, *Trzeci w wielkiej sztafecie*, Bydgoszcz 1986; S. Kosko, *Przez trzy oceany*, Szczecin 1985; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; J. Pertek, *Wielkopolskie związki z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 8; idem, *Słownik polskich ludzi morza*,

mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); Zbiory własne autora; Pisma: „Morze”, „Okólnik” (Londyn); Informacja od S. Gawęckiego, w zbiorach autora.

PRZYBYLSKI WACŁAW (ur. 6 VII 1918 w Kaliszu), st. mar. na statkach PMH. Pod koniec XII 1939 służył na masowcu *Wilno* jako mł. mar. Następne przydziały to: *Kraków*, *Zagłoba* od 21 IV do 3 VIII 1941, ponownie na *Krakowie*. Od 16 VII 1942 kontynuował naukę w Gimnazjum Polskim w Glasgow. Od XI 1943 słuchacz Szkoły Morskiej w Londynie. Od 4 V 1944 zamustrowany na drobnicowcu *Kowel* jako st. mar. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

PRZYBYSZEWSKI ZBIGNIEW (ur. 22 IX 1907 w Giżewie k. Kruszwicy, zm. 16 XII 1952, skazany na karę śmierci), kmr por., żeglarz, obrońca Helu; syn Józefa i Heleny z d. Janiszewska. Do szkół uczęszczał w Kruszwicy, Inowrocławiu i Krasnymstawie, tam też otrzymał świadectwo dojrzałości. Od 1927 słuchacz OSMW (przekształcona następnie na SPMW) w Toruniu i 15 VIII 1930 promowany na stopień ppor. mar. w korpusie morskim. W 1930 służył w Kadrze Floty MW Świeciu jako dowódca plutonu kompanii rekruckiej. Od 1930 do IX 1931 słuchacz Kursu Aplikacyjnego dla podporuczników. W okresie od X 1931 do XI 1932 zaokrętowany na torpedowcu ORP *Krakowiak*. W VIII t. r. otrzymał przydział na niszczyciel ORP *Wicher* w związku z podróżą do Sztokholmu. 1 I 1933 dostał awans na por. mar. Między 1 I a X t. r. pełnił obowiązki zastępcy dowódcy okrętu *Krakowiak*. Od 6 II do 10 III 1934 przebywał na kursie elektrotechniki w Warszawie. Od 15 X 1933 do

1 II 1934 służył w Kadrze Floty jako d-ca kompanii. Od 12 III do X 1934 kształcił się na II KOAM w Tulonie i Gdyni. Między X 1934 a czerwcem 1935 oficer artylerii na okręcie podwodnym *Wilk*, w tym czasie był słuchaczem na Kursie Oficerów Broni Podwodnej. Od VI t. r. przebywał w Ośrodku Szkolenia Jachtingu Morskiego jako z-ca komendanta, dowodził jachtem *Temida II* w regatach na Gotland, dalej był kierownikiem Ośrodka. W 1936 został z-cą dowódcy torpedowca *Mazur*. W IV 1937 I of. artylerii na niszczycielu *Burza*, uczestniczył w kilku rejsach zagranicznych (Spithead, Tallin, Ryga) i zdobył mistrzostwo Floty w strzelaniu artyleryjskim. Od I do X 1938 jako I of. na niszczycielu *Błyskawica* wziął udział w wizycie w Kopenhadze. 19 III 1938 został awansowany do stopnia kpt. mar. Od 25 X t. r. do 2 X 1939 d-ca baterii nr XXXI im. H. Laskowskiego na Helu. Podczas walk w obronie Wybrzeża (25 IX t. r.) ranny w trakcie walki artyleryjskiej z okrętami Kriegsmarine – *Schleswig Holstein* i *Schlesien*. Od 2 X t. r. do 30 I 1945 przebywał w niewoli niemieckiej w oflagach: X B w Nienburgu, XVIII C Spittal i II C Woldenberg; z ostatniego z obozów podejmował dwukrotnie nieudane próby ucieczki. Po wyzwoleniu wrócił do kraju i w IV t. r. zgłosił się do PMW, pozostając w służbie do 1950. Zweryfikowany w stopniu kmr ppor. Od VIII 1945 jest w Szkole Specjalistów Morskich. Między I a III 1946 starszy adiutant dowódcy MW. 1 IV t. r. mianowany d-cą Dywizjonu Ścigaczy, a od 30 IX t. r. dowódca 31. Dywizjonu Artylerii Nadbrzeżnej w Redłowie. Po awansie na stopień kmr por. został szefem Służby Artyleryjskiej w Dowództwie Marynarki Wojennej w Gdyni. Latem 1950 przeniesiony do Warszawy na stanowisko z-cy szefa Wydziału Marynarki Wojennej przy Sztabie Generalnym WP. 18 IX 1950 aresztowany pod zarzutem domniemanej współpracy z obcym wywiadem, następnie torturowany w długotrwałym śledztwie, przyznał się do winy, w końcu odwołał zeznania. 22 IX t. r. przeniesiony w areszcie do rezerwy. 21 VII 1952 skazany na karę śmierci, nie wniósł o ulaskawienie. Wyrok wykonano

w więzieniu mokotowskim. 24 IV 1956 postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego został zrehabilitowany. Osobę Przybyszewskiego upamiętniają tablice: w kaplicy kościoła św. Michała Archanioła na Oksywiu i w kaplicy kościoła oo. Franciszkanów w Gdyni na Wzgórzu św. Maksymiliana. W latach 30. z zamiłowaniem uprawiał żeglarsstwo i należał do najlepszych jachtsmenów w PMW. Uczestnik licznych rejsów na Bałtyku, m. in. był towarzyszem żeglarsstwa gen. Mariusza Zaruskiego. Autor *Sprawozdania z działalności baterii im. H. Laskowskiego z okresu kampanii wrześniowej 1939*, które ukazało się w: *Ostatnia reduta* (w opr. W. Witkowski, Gdańsk 1973). Odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari V kl., Krzyżem Grunwaldu III kl. Imieniem kmr Z. P. nazwano ulice w Gdyni, w Helu i w Kruszwicy. Nosi je także powstałe w 2006 Muzeum Obrony Wybrzeża w Helu oraz 6. Harcerska Drużyna Żeglarska w Rybniku. Jego pamięci poświęcono tablice w kościele ojców Franciszkanów w Gdyni-Wzgórze Św. Maksymiliana oraz w kościele św. Michała Archanioła w Gdyni-Okseywiu. Został pochowany prawdopodobnie w grobie zbiorowym na warszawskich Powązkach. Grób symboliczny znajduje się na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie w Kwaterze „Na Łączę”. Na grobowcu rodziny Przybyszewskich na cmentarzu w Polanowicach umieszczono tablicę poświęconą straconemu niewinnie Zbigniewowi Przybyszewskiemu.

M. Borowiak, *ORP Gryf. Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; C. Ciesielski, *Szkołnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; idem, *Twórcy Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1951*, Gdańsk 1995; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; E. Obertyński, *Noc komandorów*, Gdynia 1994; J. Olesik, *Oflag II C Woldenberg*, Warszawa 1988; J. Pertek, *Przybyszewski Zbigniew*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986; idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1987; J. Poksiński, *Spisek w wojsku. Victis honos*, Warszawa 1994; S. M. Przybyszewski, *Komandor Zbigniew Przybyszewski*, „Tygodnik Powszechny”, 1985, nr 38; A. Rzepniewski,

Obrona Wybrzeża w 1939, Warszawa 1970; W. Steyer, *Samotny półwysep*, Poznań 1969; R. Witkowski, *Hel na straży Wybrzeża 1920-1939*, Warszawa 1974, K. Zajączkowski, *Bohater obrony Helu. Kmdr por. Zbigniew Przybyszewski. 1907-1952*, Warszawa 2011; Pisma: „Morze”, „Nautologia”, „Nasze Sygnały” (Londyn), „Przegląd Morski”.

PUFAHL ROMAN (ur. 25 I 1894 we Lwówku k. Pniew, zm. 17 IV 1940, zamordowany w Katyniu), kmr ppor.; syn Michała i Katarzyny z d. Wize. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Budzynie, był uczniem gimnazjum w Pile i Rogowie, skąd był relegowany za udział w strajkach szkolnych za odmowę mówienia po niemiecku. Od 1911 jest w niemieckiej szkole podoficerskiej. W latach I wojny światowej służył w wojsku niemieckim w 49. Pułku Piechoty w Gnieźnie, wysłany został na front zachodni, walczył m. in. pod Verdun. Od 1918 w POW na terenie Gniezna, brał udział w rozbrajaniu Niemców. Uczestnik powstania wielkopolskiego w walkach o Gniezno i pod Zdzichową. W II 1919 mianowany ppor. W latach 1919-1920 brał udział w wojnie polsko-sowieckiej. 9 I 1921 awansowany do stopnia por. i zweryfikowany w stopniu kpt. 29 V 1922. W X 1926 przeniesiony do Komendy Portu Wojennego Gdynia na stanowisko szefa Służby Łączności. Od 7 II 1933 w KMW na stanowisku referenta w Szefostwie Łączności. Od 1934 kpt. mar. 19 III 1939 dostał awans na stopień kmr ppor. 5 IX t. r. znalazł się w pociągu ewakuacyjnym KMW z Warszawy w drodze na Wołyń, przed Derażnem odłączył się od pociągu ewakuacyjnego i wnet trafił do niewoli sowieckiej. Przebywał w obozie w Kozielsku, następnie zamordowany w lesie katyńskim. Zwłoki zidentyfikowano pod nr 3708 i ekshumowano z dołu śmierci do mogiły bratniej szóstej. Odznaczony Krzyżem Walecznych (4x), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; T. Sitkiewicz, *Pufahl Roman*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1990, nr 1-2; A. L. Szczęśniak, *Lista oficerów i zaginionych jeńców obozów w Kozielsku, Ostaszewie,*

Starobielsku, Warszawa 1989; J. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991.

PUTLIK STANISŁAW (16 IV 1911 w Ostrowie Wlkp.), palacz i steward na statkach PMH. Od 25 XI do 26 XI 1939 palacz na transportowcu wojskowym *Piłsudski*, przeżył jego zatopienie niedaleko West Hartlepool na minach, po wyjściu z Newcastle w swój pierwszy wojenny rejs do Australii. Od 15 I 1940 do 15 VII 1945 steward na *Batorym*. Wziął udział w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców z kapitulującej Francji, inwazji alianckiej na Afrykę Północną, w lądowaniu wojsk alianckich na Sycylii, pod Salerno i pod Anzio oraz w inwazji na południową Francję. Po VII 1945 brak informacji na jego temat.

J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; idem, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1975; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

R

RACZYŃSKI EDWARD hr. (ur. 2 IV 1786 w Poznaniu, zm. 20 I 1845 w Zaniemyślu k. Kórnik), ziemianin wielkopolski, działacz społeczny, pisarz, miłośnik żeglarstwa, kolekcjoner; syn Filipa i Michaliny. Nauki początkowo pobierał w Rogalinie. W 1804 rozpoczął studia języków i nauk przyrodniczych na uniwersytetach we Frankfurcie n. Odrą i Berlinie. Od 1806 żołnierz gwardii narodowej Napoleona. Walczył na Pomorzu i w Prusach Wschodnich. W kampanii 1809 bił się pod Raszynem i Sandomierzem i został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. W 1810 osiadł w Rogalinie. W 1813 wyprawił się do Szwecji, Laponii i Norwegii. Latem 1814 wziął udział w wyprawie do Turcji i Grecji, podróż ta ujawniła żeglarskie zainteresowania hrabiego. Za towarzyszy wędrowki miał liczną grupę przyjaciół, którzy po pokonaniu stepów ukraińskich, 2 VIII t. r., dotarli do Odessy, a cztery dni później E. R. wespół z towarzyszami peregrynacji wsiedli na rosyjski statek handlowy, który z ładunkiem zboża popłynął do Stambułu. Na wodach okalających Stambuł żeglował kikiem (łódź żaglowa). 10 VIII t. r. popłynął w kierunku Dardaneli i Morza Egejskiego ku wyspie Lesbos, tam odbył piesze wędrowki wśród terenów, które pamiętały czasy ery chrześcijańskiej, a po kolejnych dziesięciu dniach popłynął w stronę Stambułu. Pod koniec IX t. r. dotarł w pobliże Lepsek, zawinął do portu Gallipoli, z którego do Stambułu dojechał konno. Jeszcze raz zmierzył się z żywiołem morskim, gdy w drodze powrotnej do Odessy, będąc pasażerem na statku handlowym, przeżył bardzo silny sztorm. Miłość do żagli pozostała, gdy na Jeziorze Zaniemyśkim utrzymywał jacht żaglowy, który wyposażył nawet w armatkę do oddawania salutów. Po 1814 podjął szeroką działalność naukową i wydawniczą.

Zasługi hr. E. R. są ogromne, zarówno w dziedzinie popularyzacji dziejów ojczystych, jak również w zakresie gorliwej obrony praw narodowości polskiej. W 1821 wydał dzieło *Dziennik podróży do Turcji*, a dwa lata później ogłosił drukiem listy Jana III Sobieskiego do żony. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Fundator gmachu i zbiorów biblioteki publicznej w Poznaniu. Za wybitne osiągnięcia nadano hrabiemu obywatelstwo honorowe m. Poznania (1834) oraz wybito medal na jego cześć (1840). Nie mogąc znieść oszczerczych zarzutów przeciwko jego działalności, w kwestii umieszczenia posągów Mieszka I i Bolesława Chrobrego w katedrze poznańskiej – będąc ich fundatorem – popełnił samobójstwo na wyspie jego imienia, Edwarda, na Jez. Zaniemyskim, przy pomocy armatki.

M. Borowiak, *Morskie przypadki hr. Raczyńskiego*, „Kórnicanin”, 1997, nr 3; *Dzieje Wielkopolski. Lata 1793-1918*, t. 2, pod red. W. Jakóbczyk, Poznań 1973; W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989; J. Iwańska, M. Rezler, *Dawni Wielkopolanie, na co dzień i od święta*. cz. 1, Poznań 1997; M. Michałowska, *Raczyński Edward*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. Molik, *Edward Raczyński*, Poznań 1999; M. Paradowska, *Z Wielkopolski w świat*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7; E. Raczyński, *Rogalin i jego mieszkańcy*, Londyn 1964; J. Reychman, *Podróżnicy polscy na bliskim Wschodzie w XIX w.*, Warszawa 1972; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; J. Skonka, *Edward-Zeglarz Hr. Raczyński*, „Ziemia Kórnicka”, 1993, nr 7; A. Wojtkowiak, *Raczyński w Norwegii*, „Kronika Miasta Poznania”, 1930, r. 8; idem, *Edward Raczyński odkrywa grób Ryxy*, „Kronika Miasta Poznania”, 1932, r. 10; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

RACZKOWSKI WŁADYSŁAW (ur. 1 VII 1921 w Szamotułach), steward i kucharz na statkach PMH. Od 7 IX 1939 do 27 VII 1940 chłopiec mesowy i chłopiec pokładowy na masowcu *Zagłoba*. Od 10 IX t. r. do 19 VIII 1941 pływał na statku *Częstochowa*. Między 2 X t. r. a 28 II 1942 jest na *Koredckim*, a od 9 IX t. r. po 15 VII 1945 jest kucharzem na *Batorym*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

RADZIEJEWSKI EDWARD (ur. 15 IX 1886 w Grabie k. Jarocina), plutonowy piechoty, palacz na statkach handlowych PMH. Od 29 II do 28 XII 1940 służył na masowcu *Wilno*. Jako palacz pływał na *Poznaniu* od 1 III do 11 XI 1941 i *Narocz* od 23 XII t. r. do 10 IV 1943. Wziął udział w konwojach atlantyckich. 18 VIII t. r. zamustrowany na drobnicowiec *Białystok*, ale jeszcze w tym samym dniu został zeń zwolniony ze względu na zły stan zdrowia. Między 30 IX a 31 XII 1944 pozostawał w rezerwie w Nowym Jorku. Od 8 I do 13 IV 1945 pływał na masowcu *Kromań*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

RAFALSKI JULIAN BOGUMIŁ WITOLD (ur. 23 V 1879 w Warszawie, zm. 23 XI 1949 w Poznaniu), profesor, leśnik, podróżnik; syn Józefa i Wandy z d. Koźmińska. Do szkoły średniej uczęszczał w Warszawie. W latach 1899-1902 studiował na Wydziale Przyrodniczym UW, później kontynuował naukę w cesarskim instytucie leśnictwa w Sankt Petersburgu, które ukończył w 1907. Od 1908 do 1920 pracował w rosyjskiej administracji leśnej, odbył w tym czasie wiele zagranicznych podróży naukowych na terenie Europy Środkowej. Od 1920 jest w Polsce i przez krótki czas pracował jako inspektor lasów państwowych w Gdańsku i Poznaniu. Od X 1921 kierował Zakładem Inżynierii Leśnej i Budownictwa Leśnego na Wydziale Rolniczo-Leśnym UP. W 1922 został prof. nadzwyczajnym na UP i od tamtego brał udział w licznych podróżach badawczych. W 1924 wyprawił się do lasów Wielkiej Brytanii, Kanady i Stanów Zjednoczonych. W 1926 podróżował na Wyspy Kanaryjskie, do Senegalu i do Brazylii. Należał do pierwszych osób, które czyniły starania o budowę polskiego portu handlowego w Gdyni (na łamach „Bandyry” ogłosił artykuł *Port polski na Bałtyku*, 1921 nr 3-4 oraz wydał publikację *Własny port polski*

na Bałtyku [1922]). Z odbytych wypraw badawczych napisał m. in. *Lasy i Leśnictwo w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej* (1926) oraz artykuły dla gazet i czasopism. Czas okupacji spędził w Warszawie, gdzie pracował jako robotnik w Ogrodach Miejskich. Od 1945 znów jest w Poznaniu, czynił z powodzeniem starania o odbudowę Zakładu, którego był kierownikiem przed II wojną światową. W 1948 otrzymał nominację na prof. zwyczajnego. Opublikował przeszło 40 rozpraw i publikacji. Jeszcze przed wojną w 1939 przygotowywał większą pracę o leśnictwie Brazylii, jej los jest nieznany.

A. Dzieczkowski, *Rafalski Julian Bogumił Witold*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; A. Piskozub, *Polska morska. Czyn XX wieku*, Gdańsk 1986; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; *Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego na tle jego rozwoju*, Warszawa 1974; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

RATAJCZAK ANTONI (ur. 1 I 1913 w Wirach, zm. II 1987 w Luboniu k. Poznania), mat w PMW, fotografik, bibliofil, kolekcjoner pamiątek związanych z morzem i z MW; syn Jana i Agnieszki z d. Adamska. W 1927 ukończył szkołę powszechną w Wirach. W latach 1927-1930 uczeń Państwowej Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Poznaniu. Wykształcony w zawodzie ślusarza nie mógł znaleźć pracy. Pracował dorywczo podczas kampanii ziemniaczanych w Fabryce Przetworów Ziemniaczanych w Luboniu. W latach 1935-1939 służył w PMW na okrętach OORP *Nurek* i *Krakowiak*, okręcie podwodnym *Rys*, trałowcu *Czajka* oraz stawiaczu min *Gryf*. Należał do stałej załogi regatowej i uprawiał lekkoatletykę (na rok 1935-1936 zdobył srebrny medal o mistrzostwo Floty w pchnięciu kulą) w PMW. 9 VII 1939 w stopniu mata przeniesiony do cywila. Jako ślusarz pracował

wał w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego (ZNTK) w Poznaniu. Wybuch wojny we IX t. r. zastał go z dala od Gdyni. Otrzymał przydział do Głównej Składnicy Marynarki Wojennej w Modlinie, a następnie skierowano go do Floty Rzecznej Marynarki Wojennej w Pińsku. Walczył w składzie SGO „Polesie” gen. Franciszka Kleeberga. W czasie bitwy pod Kockiem dostał się do niemieckiej niewoli, z której niebawem zdołał zbiec w rodzinne strony na terenie Wielkopolski (XI t. r.), gdzie doczekał wyzwolenia. 31 I 1945 wstąpił na krótko do Milicji Obywatelskiej w Luboniu. W latach 1945-1973 ponownie pracował w ZNTK w Poznaniu. Od 1958 do 1974 był instruktorem Koła Fotograficznego w ZNTK, urządzając kilkadziesiąt wystaw fotograficznych nie tylko w Klubie ZNTK, ale także na terenie Poznania. Po przejściu na emeryturę jako znany bibliofil, kolekcjoner i popularyzator spraw morskich dzielił się swoją wiedzą często wygłaszając prelekcje dla młodzieży o sprawach obronności Polski na morzu. Wciąż uzupełniając swoje zbiory eksponował je w wielu miastach Wielkopolski.

AKR, *Weterani – dla Muzeum MW*, „Bandera”, 1982, nr 42; T. Bartkowiak, *Popularyzator spraw morskich*, „Gazeta Poznańska” z 6 sierpnia 1985; Z. Beryt, *Morska Pasja A. Ratajczaka*, „Gazeta Poznańska” z 1 kwietnia 1982; M. Borowiak, *ORP Gryf. Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; MAGDA, *Poznańscy hobbyści: Antoni Ratajczak*, „Gazeta Poznańska” z 26 marca 1976; Relacja A. Ratajczaka w zbiorach Mariusza Borowiaka; Izba Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

RATAJCZAK ANTONI (ur. 7 VII 1917 w Śmiglu k. Leszna Wlkp.), motorzysta i palacz na statkach PMH. 22 IX 1939 zwolniony ze statku *Batory* w Nowym Jorku. Od 21 X 1941 do 20 II 1942 motorzysta na drobnicowcu *Stalowa Wola*, pływał w konwojach atlantyckich. Między 21 II a 30 XII 1942 zamustrowany na *Paderewskim*, przeżył jego zatopienie po storpedowaniu przez niemiecki okręt podwodny *U 214* w pobliżu wyspy Trynidad na Morzu karaibskim. Od 15 VII 1943 do 7 II 1944 na *Bałtyku* i wziął

udział w konwojach na Atlantyku. Od IV do V t. r. pozostawał w rezerwie w Nowym Jorku. W III 1945 zamustrowany na drobnicowiec *Tobruk*. Po tym okresie brak informacji.

M. Borowiak, *Żelazne reki* Dönitz, t. 2, Warszawa 2009; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; S. Sosna-Sarno, C. Tomczyk, *Ostatni rejs „Paderewskiego”*, Warszawa 1989; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; C. Tomczyk, *Marynarska odyseja*, Gdańsk 1987.

REYNERT-ŚMIGIELSKI KONSTANTY (ur. 28 XII 1919 w Śmiglu k. Leszna Wlkp., zm. 22 VIII 1994 w Ottawie, Kanada), ppor. mar. rez. Krótco po urodzeniu zamieszkał z rodzicami w Lublinie, tam też w V 1939 zdał maturę. W okresie letnim t. r. był w Junackim Hufcu Pracy. Po przedostaniu się przez Litwę na Zachód służył na niszczycielu ORP *Garland* jako marynarz na stanowisku – radzik. 4 I 1945 promowany do stopnia ppor. mar. rez. w Korpusie Oficerów Służb – Komisarz. Od I do IX t. r. pełnił obowiązki komisarza na niszczycielu *Błyskawica*. Od IX t. r. do IX 1946 jest na lekkim krążowniku ORP *Conrad* jako III komisarz i adiutant. W 1947 został zdemobilizowany i pozostał w Wielkiej Brytanii. Studiował na Wydziale Handlowym Uniwersytetu Londyńskiego. Od VII 1953 osiadł na stałe w Kanadzie, gdzie przez 30 lat pracował w Montgage and Housing Corporation w Ottawie. W VII 1981 wszedł w skład Zarządu SMW w Kanadzie. W 1985 uczestniczył w kanadyjskim Zjeździe SMW. We IX 1989 brał udział w Zjeździe SMW w Henley. Zmarł w Ottawie. Blisko 500 tys. dolarów zapisał w spadku Katedrze Historii Polskiej Uniwersytetu w Toronto. Publikował artykuły i pisywał korespondencje dla „Naszych Sygnałów” (Londyn).

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; Pismo „Nasze Sygnały” (Londyn), nr 162, 175, 176, 177; Informacja od K. Reynerta, w posiadaniu autora.

REYNOLDS MILTON (ur. 1892 w Milton Re- inberg w Albert Lea, stan Minnesota, zm. 1976 w Acapulco, Meksyk), Amerykanin polskiego pochodzenia, wynalazca, przemysłowiec. Jego matka była Polką urodzoną w Poznaniu. Zasłynął jako wynalazca pióra kulowego, ale wielki majątek zdobył dzięki wprowadzeniu na masową skalę długopisu jego konstrukcji w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych i państw alianckich od 1944. Pierwsze długopisy w Stanach Zjednoczonych były sprzedawane od X 1945. Posiadał trzy rekordy w lotach dookoła świata. Ożeniony z Meksykanką, mieszkał w Acapulco. Był właścicielem wielu fabryk na całym świecie, posiadał klubów golfowych, krytych basenów, własnych teatrów, wspaniałych domów i rezydencji. Gościł u siebie prezydentów Stanów Zjednoczonych. Podobno przymierzał się do odwiedzenia Polski, niestety, podróż pozostała wyłącznie w planach.

M. Grad, *Szkice meksykańskie*, Warszawa 1979; B. Orłowski, *Zwykłe i niezwykle losy wynalazków*, Warszawa 1989; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985.

ROGA ALEKSY (ur. 24 VI 1907 w Zosinie k. Koźminka, zm. 24 I 1946 w Brighton w Anglii), bosmat; syn Konstantego i Antoniny z d. Kałach. W 1945 otrzymał przydział do Centrum Wyszko- lenia Specjalistów Floty w Plymouth. Zmarł w Royal Sussex County Hospital w Brighton.

Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbroj- nych na obczyźnie w latach 1939-1946, Londyn 1952.

ROGOZIŃSKI-SZOLC STEFAN, nazwisko ro- dowe Scholtz (ur. 14 IV 1861 w Kaliszu, zm. 1 XII 1896 w Paryżu), oficer marynarki, podróż- nik, badacz Kamerunu, pisarz; syn Ludwika i Malwiny z d. Rogozińska. Od 1873 słuchacz gimnazjum we Wrocławiu. Od najmłodszych lat pasjonował się literaturą geograficzną i podróż- niczą. W 1879 wbrew woli ojca, wstąpił na ochot- nika do rosyjskiej marynarki wojennej, został kadetem Korpusu Morskiego w Kronsztadzie i dzięki zdolnościom w ciągu 1,5 roku opanował materiał trzech lat i jako najmłodszy z uczniów

zdał z wyróżnieniem końcowe egzaminy. W latach 1880-1881 jako najmłodszy miczman wziął udział podróży dookoła świata na okręcie szkolnym *Generał-Admirał*. W 1881 na spotkaniu w Klubie Afrykańskim w Neapolu przedstawił projekt zorganizowania wyprawy geograficznej do Kamerunu i dotarcie do jez. Liba. W t. r. próbował uzyskać poparcie Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu, gdy nie uzyskał wsparcia finansowego wystąpił z marynarki wojennej i przyjechał do Warszawy. Zebrał potrzebne środki oraz wybrał za głównych współtowarzyszy podróży: Leopolda Janikowskiego i → Klemensa Tomczyka. Po zakupieniu we francuskim Hawrze małego stateczku (lugier) *Łucja-Małgorzata*, 13 XII 1882, podróżnicy obrali kurs na Kamerun. Podczas ponad czteromiesięcznej żeglugi obieżyświaci zatrzymali się na Maderze, Wypach Kanaryjskich, w Liberii, w krajach Assini (ob. Wybrzeże Kości Słoniowej), w kraju Aszanti (dziś Ghana) i na Fernando Po. 16 IV 1883 po wylądowaniu na Fernando Po S. S-R. zakupił teren na leżącej u wybrzeży Kamerunu, w zatoce Ambas, niewielkiej wyspie Mondoleh przeniósł się na nią 28 lub 29 IV t. r. Od tej pory wyspa ta stała się idealną bazą i miejscem na budowę stacji naukowej. Między 21 VII 1883 a 16 XII 1884 zorganizował kilka wypraw w głąb Kamerunu. Podczas pierwszej wędrówki wraz z Tomczykiem zbadali wyspy Balombi-ba-Kotta i odkryli katarakty na rzece Mungo oraz zwiedzili krainy Mango, Balunga, Bakuneli. Lekceważąc ostrzeżenia króla Kumby, obaj śmiałowicie w towarzystwie tragarzy pomaszzerowali w kierunku tajemniczego jez. M'Bu, czego omal nie przypłacili życiem, gdy przebywające w pobliżu rozjuszone słonie omal ich nie stratowały. S. S-R. po przebytej chorobie, jeszcze przed końcem 1883, z Tomczykiem wybrał się w kierunku Ikaty, gdzie idąc po wschod-

nich zboczach całego prawie łańcucha gór, dotarli do morza. Ten okres badawczy wykorzystali na przeprowadzenie pomiarów, notowali obserwacje klimatyczne, prowadzili badania górskiego świata roślinnego i zwierzęcego. 27 XII t. r. dotarli do osady Bondzongo, w bliskiej odległości od oceanu. Od II do V 1884 odbył z zatoki Ambas krótki rekonesans łodzią w celu poznania zachodnich wybrzeży Kamerunu. Badał południowe stoki gór Kamerunu jak również przebywał w celach organizacyjnych na Fernando Po. 30 V t. r., gdy był na Mondoleh, zastała go wiadomość o śmierci K. Tomczyka, który zachorował na czarną febrę. Z trudem zniósł śmierć gimnazjalnego przyjaciela i z Janikowskim przez Fernando Po wybrali się na krótką wyprawę etnograficzną do Gabonu, a następnie w dolinę rzeki Rembec. W X t. r. obaj podróżnicy popłynęli parostatkem do Liberyjskiej stolicy – Monrowii, gdzie poszukiwali stałych tragarzy z plemienia Kru do dalszej wyprawy. 12 XII t. r. Polacy i niemiecki dziennikarz H. Zoller zdobyli najwyższy szczyt Kamerunu, wulkan Mongo-ma-Lobah (4070 m). Na początku 1885 S. S-R. planował nową wyprawę w głąb Kamerunu, tym razem w górę rzeki Lungasi, jednak wydarzenia polityczne – zaanektowanie tej części kraju przez Niemców – odwiodły go od tych zamierzeń. Latem t. r. wrócił do Europy, po drodze do ojczyzny zatrzymał się w Londynie, gdzie wygłosił odczyt w Królewskim Towarzystwie Geograficznym, przebywał również w Hawrze i Paryżu. Pobyt w Warszawie i Krakowie wykorzystał na spotkania naukowe, zdał relacje z wyprawy. Swoje zbiory etnograficzne przekazał Muzeum Techniczno-Przemysłowemu Baranieckiego w Krakowie, a antropologiczne Akademii Umiejętności. W tym samym czasie ożenił się z Heleną Boguską, pisarką znaną pod pseud. Hajota. W 1886 Rogozińscy wrócili na Fernando Po. Małżeństwo nie przetrwało próby czasu, na dodatek zakupiona plantacja kakao nie przyniosła spodziewanych zysków i w końcu Rogozińscy (w Polsce przeprowadzono rozwód) w 1891 opuścili wyspę. Podczas pobytu w kraju odwiedzili Kalisz i Kraków. W 1892 S. S-R. wyjechał do Egiptu, a latem 1893

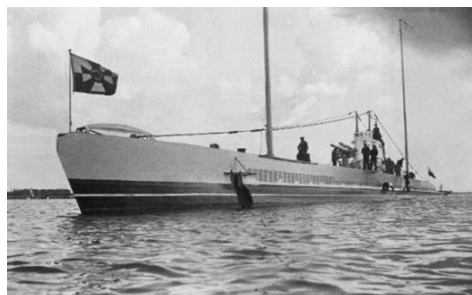
ponownie wrócił na krótko do Polski. Ponownie wyjechał, tym razem musiał się poddać leczeniu w sanatorium w Bonn. Życie samotnego S. S.-R. nie szczędziło mu szyderstw, zginął w Paryżu pod kołami konnego omnibusu. Swoje artykuły z wyprawy do Kamerunu ogłosił na łamach: „Wędrowca”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Wszelświata”, „Kłósów”, „Gazety Polskiej” i „Kuriera Warszawskiego”. W wydawnictwie Akademii Umiejętności opublikował *Mapę wybrzeża Kameruńskiego i kraju Bakundu wraz z liniami podróży odbytych przez S. S. Rogozińskiego i K. Tomczyka 1883 (1884), Materiały do zestawienia warunków klimatycznych zatoki Biafra (1887), Rysy charakterystyczne murzyńskiego narzecza Bakwiri, używanego w górach kameruńskich. Z uwzględnieniem niektórych właściwości pokrewnych narzeczy (1889)*. Swoje artykuły drukował także w wydawnictwach zagranicznych, np.: Petermanns Geographische Mitteilungen. Wydał książkę pt. *Wyprawy S. S. Rogozińskiego. Żegluga wzdłuż brzegów Zachodniej Afryki na lugrze „Łucya-Małgorzata” (1886)*. Nazwisko podróżnika patronuje Łodzi, Warszawy, Kalisza. W tym ostatnim mieście – w muzeum – znajdują się liczne pamiątki po sławnym podróżniku. W niemieckiej literaturze podróżniczej Rogoziński uważany jest za rosyjskiego oficera.

M. Borowiak, *Febra zmoęła obieżyświata*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 42; idem, *Kaliszan zwięzki z morzem*, mszp. w zbiorach autora; J. Chudzikowska, J. Jaster, *Ludzie wielkiej przygody*, Warszawa 1957; idem, *Odkrywcy Kamerunu*, Warszawa 1956; M. Jarnecki, *Stefan Szolc-Rogoziński (1861-1896). Z Kalisza do Kamerunu*, Kalisz 2013; M. Jędrzejak, *Brodacz z kaliskiego medalionu*, „Głos Wielkopolski” z 27 XII 1996; P. M. Kopetz, *Leksykon morski*, Londyn 1983; T. Łaszczeńska, *Żeglarz z Fernando Po*, „Ziemia Kaliska”, 1957, nr 1; *Mały leksykon podróżników i odkrywców A-Z*, zestawil M. Struczyński, Warszawa 1994; H. Mąka, *Sarmaci na morzach*, Gdańsk 1992; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; T. Słabczyński, *Wielcy odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; H. Szumańska-Grossowa, *Podróę Stefana Szolca Rogozińskiego*, Warszawa 1967; J. Wójcicki, *Polacy zasłuęeni dla morza i Pomorza*, „Morze”, 1967, nr 9; S. Zieliński, *Ludzie morza i Pomorza*, Warszawa 1935; idem, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

ROSZAK FLORIAN, przezw. Florek, Trzonek (ur. 17 IV 1912 w Westenfeld w Niemczech, zm. ok. 8 VI 1940, zginął na Morzu Północnym), kpt. mar. Decyzją głowy domu rodzina Roszaków wróciła do Polski osiedlając się w Jarocinie. F. R. w początkowym okresie chodził do szkoły powszechnej w Kotlinie, a następnie do Gimnazjum im. T. Kościuszki w Jarocinie.

W 1931 zdał egzaminy i rozpoczął naukę w SPMW w Toruniu na Wydziale Mechanicznym. 15 VIII 1934 awansowany do stopnia ppor. mar. w korpusie technicznym. Od IV 1935 do 1 VII 1936 słuchacz I Kursu Aplikacyjnego dla podporuczników Wydziału Technicznego SPMW. Po odbyciu kursu służył w Dywizjonie Okrętów Podwodnych. Od VII t. r. do 1937 II of. mechanik na ORP *Ryś*. Od 1938 of. mechanik na *Żbiku*. 19 III t. r. awansowany na stopień por. mar. Od 1 VII t. r. oficer mechanik na okręcie podwodnym *Sęp* w budowie. 1 I 1939 objął obowiązki I of. mechanika na ORP *Orzeł*. Od 1 IX t. r. nadal pełnił obowiązki of. mechanika na tejże jednostce, uczestniczył w brawurowej ucieczce załogi z internowanego Tallina do Wielkiej Brytanii. 23 V 1940 wyszedł na *Orle* na swój ostatni, siódmy patrol bojowy na Morze Północne, wysłany w rejon na zachód od wylotu Skagerraku ku południowym wybrzeżom Norwegii. Pośmiertnie awansowany do stopnia kpt. mar. Spa-

Okręt podwodny ORP *Ryś*

dek po F. R. został przekazany w III 1945 do Konsulatu Generalnego RP w Londynie. Odznaczony brytyjskim Distinguished Service Cross (D. S. C.) i polskimi Krzyżem Walecznych oraz Medalem Morskim. Symboliczny grób F. R. znajduje się na cmentarzu w Jarocinie; jego nazwisko widnieje na tablicy ku czci poległych absolwentów w Liceum Ogólnokształcącym im T. Kościuszki w Jarocinie.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Marynarze z Jarocina na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Jarocińska”, 1996, nr 22; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *Suplement* [do:] J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, „Trzonek” z dumy floty, „Gazeta Jarocińska”, 1996, nr 36-37; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; H. Nowaczyk, *Oficer-mechanik z okrętu podwodnego „Orzeł”*, „Ziemia kaliska”, 1988, nr 13-15; J. Pertek, *Mala flota wielka duchem*, Poznań 1989; idem, *Wielkie dni malej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1987; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952; Zbiory archiwalne IPMS w Londynie oraz zbiory Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

RÓŻAŃSKI HENRYK (ur. 16 X 1922 w Kaliszu, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), st. mar.; syn Stanisława i Heleny z d. Przygęda. 24 V 1940 jako członek załogi niszczyciela ORP *Burza* został ranny w działaniach morskich pod Calais. Od XI 1942 do X 1943 członek załogi niszczyciela ORP *Orkan*. W VII t. r. wziął udział w rejsie okrętu do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami Naczelnego Wodza PSZ na Zachodzie, gen. Sikorskiego. Zginął na *Orkanie*, płynąc w osłonie konwoju SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Krzyżem Walecznych i Medalem Morskim (2x).

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, „*Burza*” weteran atlantyckich szlaków, Gdańsk 1970; idem, *Mala flota wiel-*

ka duchem, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N. Y. 1987; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

RUMMEL JULIAN EUGENIUSZ (ur. 29 IX 1879 w Lipawie na Łotwie, zm. 22 IV 1954 w Gdyni), inż. budowy okrętów, dyrektor „Żegluga Polskiej”, działacz LMiR w Poznaniu; syn Władysława i Walerii z d. Narolska. Do gimnazjum uczęszczał w Rewlu (Tallin), a w 1892 został słuchaczem Szkoły Komercyjnej w Petersburgu. Od 1898 był przez jeden rok na kursie matematyki na Uniwersytecie Cambridge. Od 1899 student South-West of Scotland Technical w Glasgow, na kierunku budownictwo okrętowe. W 1902 przyjechał do Petersburga, gdzie przez krótki czas był związany z przemysłem samochodowym, po czym pracował w centrali wyrobów Południoworosyjskiego Dnieprowskiego Towarzystwa Metalurgicznego w Charkowie. W 1905 po klęsce floty rosyjskiej pod Cuszimą został sekretarzem w Lidze Odrodzenia Floty. Pracował społecznie w Państwowej Radzie Żegluga, a w 1910 przyjął obowiązki sekretarza przy Lidze Komitetu podróży Morskich i z jego ramienia w 1912 uczestniczył jako kpt. ż. j. w bałtyckim rejsie na szkunerze *Utro*. Latem 1918 brał udział w obradach ekonomicznych polskiego przedstawicielstwa w Piotrogradzie, wygłaszając referat pt. *Polska a wyjście do morza*, przedstawiając potrzebę posiadania przez Polskę własnego portu morskiego i floty. W XI t. r. opuścił Rosję i wraz z rodziną podążył przez Odesę, Konstantynopol, Bałkany i Wiedeń do Polski. Od 1920 pracuje w nowo powstałym Polsko-Bałtyckim Towarzystwie Handlowym i Transportowym („Pol-Bal”) S.A. w Warszawie, jako przedstawiciel zarządu w oddziale w Gdańsku. Od 1922 mieszkając w Warszawie, został kierownikiem Ligi Żegluga Polskiej, przemianowanej na LMiR i prowadził ożywioną działalność organizacyjną i publicystyczną. W latach 1924-1926 był dyrektorem oddziału LMiR, przyczynił się do powstania

pierwszej w Polsce drużyny harcerzy morskich – „Wilków Morskich”. W Poznaniu napisał i wydał drukiem dwie znaczące i pionierskie, jak na owe czasy, książki: *Państwo a morze* (1925) i *Gdynia – port Polski* (1926). Dzięki szerokiej działalności propagandowej zainteresowała koła gospodarcze sprawami żeglugi, dzięki czemu powstało przy współudziale banku Związku Spółek Zarobkowych, Polskie Towarzystwo Żeglugi Morskiej „Biały Orzeł” S.A., które zakupiło motorowiec *Józef English*. Współpracował również z korporacją „Pomerania”. W XI 1926 wszedł w skład Rady Administracyjnej, w końcu został jej dyrektorem nowo utworzonego państwowego przedsiębiorstwa armatorskiego „Żegluga Polska”. Był współorganizatorem kolejnych firm armatorskich: „Polsko-Brytyjskiego Towarzystwa Okrętowego”, przemianowanego następnie na Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe („GAL”). Należał do współtwórców polskiej floty handlowej. Powołał także pierwsze w kraju przedsiębiorstwo maklerskie „Polska Agencja Morska”, dzięki jego zabiegom w 1928 Polska znalazła się wśród członków Bałtyckiej, a potem Międzynarodowej Konferencji Morskiej, zostając jednym z jej prezesów. Był pierwszym, a potem honorowym prezesem Związku Armatorów Polskich. Pełnił wiele funkcji zawodowych i społecznych w Gdyni, m. in. był członkiem Rady Interesantów Portu w Gdyni, radcą gdyniejskiej Izby Przemysłowo-Handlowej, prezesem Komisji Morskiej, prezesem Komisji Opłat Portowych, prezesem oddziału LMiR (od 1930 LMiK), prezesem Gdyniejskiego Związku Propagandy i Turystyki, prezesem honorowym Związku Publicystów Morskich przy Syndykacie Dziennikarzy RP. Współzałożyciel Domu Marynarza w Gdyni, vice komandor gdyniejskiego oddziału Yacht-Klubu Polski. Autor kilku książek: *Port w Gdyni* (1923), *Znaczenie ekonomiczne morza dla Polski* (1926), *Polska flota handlowa* (1930), *Morskie zagadnienia Polski* (1934), *Sen o Gdyni* (1933). W II 1940 będąc honorowym konsulem greckim w Gdyni, wyjechał wraz z żoną do Grecji. W 1945 wrócił do Gdyni i przez następne sześć lat pełnił funkcję doradcy ministerstwa żeglugi. Odznaczony

Złotym Krzyżem Zasługi, Orderem Polonia Restituta IV i V kl. oraz belgijskim Orderem Leopolda II. W 1980 ukazały się jego wspomnienia *Narodziny żeglugi*. Pochowany został na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; S. Darski, *W służbie żeglugi*, Gdańsk 1978” C. Jeryś, *Budownictwo okrętowe w Gdyni 1920-1945*, Gdańsk 1980; B. Kasprowicz, *Byłem juniorem*, Gdynia 1965; Z. Machaliński, *Gospodarcza myśl morska II Rzeczypospolitej (1919-1939)*, Wrocław 1975; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1-2, Gdańsk 1996-1997; Z. Nowak: *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4, Gdańsk 1997; J. Pertek, *Rummel Julian Eugeniusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; A. Piskozub, *Polska morska. Czyn XX wieku*, Gdańsk 1983; J. Rummel, *Narodziny żeglugi*, Gdańsk 1980; M. Sokołowska: *Encyklopedia Gdyni*, Gdynia 2006; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

RUSIN ANTONI (ur. 22 IV 1910 w Policach k. Konina, zm. 9 XII 1974 w Gdyni), propagator żeglugi morskiej. W 1929 uzyskał maturę, kończąc gimnazjum w Warszawie. Wyjechał następnie do Francji z zamiarem kontynuowania nauki na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu w Liege. Po pięcioletnich studiach, które zaowocowały dyplomem magistra nauk handlowych i konsularnych, w 1934, rozpoczął praktykę zawodową w przedsiębiorstwie spedycyjno-maklerskim L. Stenmann and Co. w Antwerpii. W t. r. wrócił do kraju i podjął pracę w „Żegludze Polskiej”, pozostając tamże do wybuchu wojny w 1939. Przez wszystkie te lata awansował, począwszy od pracy na stanowisku praktykanta do kierownika Wydziału Frachtowania. 30 VIII t. r. został skierowany do dyspozycji Komitetu Transportowego, utworzonego przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Z Warszawy wyjechał do Londynu, gdzie pracował w Polskim Towarzystwie Żeglugowym. W latach 1939-1944 był kierownikiem kilku wydziałów tego przedsiębiorstwa. Od VIII 1944 do 1946 kierował działem eksploatacyjnym „Gdynia-Ameryka Linia

Żegluga S.A.". W 1946 powierzono A. R. zorganizowanie polskiej placówki spedycyjno-maklerskiej w Antwerpii. Na polecenie Ministerstwa Żegluga od X 1947 podjął pracę w bałtyckiej Agencji Morskiej „Balticia” z siedzibą w Gdyni. Przez sześć lat był dyrektorem Polskiego Towarzystwa Frachtowania. Od XI 1959 dyrektor naczelny PLO. Od 1962 dyrektor „Polfrachtu”. Od 15 IV 1966 do 12 V 1971 attaché do spraw morskich na placówce PŻM w Budapeszcie. Po powrocie do kraju pracował w Międzynarodowym Zrzeszeniu Armatorów INSA.

M. Borowiak, *Pięć węglowców*, „Wielkopolskie Zagłębie”, 1996, nr 38.

RUSZKIEWICZ STANISŁAW (ur. 16 IV 1916 w Laskowie k. Strzelna, zm. 4 V 1940, zatonął w fiordzie Rombaken na wodach norweskich), st. mar. 30 VIII 1939 wyszedł na niszczycielu ORP *Grom* z Gdyni do Wielkiej Brytanii. Od IX t. r. do IV 1940 brał udział w patrolach bojowych i konwojach na Morzu Północnym. Zginął podczas walk w rejonie Narwiku, gdy *Grom* został zatopiony bombami samolotu niemieckiego. Spadek po S. R. został przekazany w III 1945 do Konsulatu Generalnego RP w Londynie.

W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

RYBIŃSKI JAN (ur. 1595 w Poznaniu, zm. 13 IX 1638 w Obrzycku k. Szamotuł), senior braci czeskich, podróżnik; syn Macieja. Dzieciństwo spędził w Baranowie. Od 1603 przebywał na dworze wojewody brzesko-kujawskiego, Andrzeja Leszczyńskiego w Lesznie Wlkp., jako towarzysz jego synów – Juliusza i Aleksandra. Od 1609 uczęszczał do gimnazjum w Bytomiu i Toruniu. W 1616 rozpoczął studia teologiczne w Magdeburgu i Frankfurcie n. Odrą, a od II 1617 kształcił się na Uniwersytecie w Heidelbergu. Po studiach wiele podróżował po krajach europejskich. Już podczas pierwszej wyprawy morskiej do Antwerpii omal nie stracił życia,

gdyż byłby wypadł ze statku i utonął. Jesienią 1622 jeszcze raz wybrał się morzem z Francji do Holandii. Gdy wiosną 1623 opuścił port Vlissingen w Holandii, w drodze do kraju postanowił zwiedzić jeszcze Anglię (był tam przez 9 tygodni) oraz Danię i Szwecję, i w końcu przypłynął do portu w Elblągu. W II 1625 na synodzie w Ostrorogu otrzymał godność diakona Jednoty, wybrany został ministrem oraz został rektorem gimnazjum w Lesznie Wlkp. Od VII 1629 do X 1630 był ministrem w Kwilczu, później w Grębocinie k. Torunia. Od 1627 pełnił funkcję konseniora Jednoty, a 17 IV 1633 wybrany seniorem na synodzie w Ostrorogu. W 1636 osiadł na stałe w Obrzycku, tam też został pochowany.

A. Danysz, *Autobiografia Jana Rybińskiego seniora braci czeskich*, „Reformacja w Polsce”, 1922, t. II, cz. 2; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; M. B. Topolska, *Rybiński Jan*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

RYCHLEWSKI JANUSZ (ur. 5 IV 1915 w Żnieniu, zm. 12 IX 1987 w Radziejowie Kujawskim), pisarz, dziennikarz, żołnierz AK. W 1922 roku wraz z rodzicami osiedlił się w Bydgoszczy. W okresie międzywojennym studiował prawo na Uniwersytecie Poznańskim, Wileńskim i Budapeszteńskim. W latach 1936-1939 współpracował jako dziennikarz z Rozgłośnią Polskiego Radia w Poznaniu. Brał udział w kampanii wrześniowej w 1939. Dostał się do sowieckiej niewoli (w Łukiszkach), jednak udało mu się zbiec na Litwę, a później na Łotwę, gdzie został internowany. W 1941 przedostał się na ziemie polskie. Służył w ZWZ-AK. Pracował też jako redaktor w konspiracyjnych czasopismach. Zagrożony aresztowaniem, zbiegł na Węgry, ale po zajęciu tego kraju przez wojska niemieckie, powrócił do Polski. W VIII 1944 roku wziął udział w Powstaniu Warszawskim. Po klęsce Powstania służył w oddziałach AK na Podkarpaciu i w Małopolsce. Od 1945 do 1946 był kierownikiem Rozgłośni Polskiego Radia w Gdańsku i Teatru Dramatycznego w Sopocie. W 1945 był współtwórcą czasopisma „Wiatr od Morza”. W latach

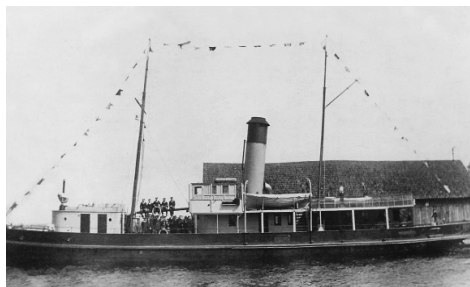
1946-1949 przebywał w Łodzi. Po 1949 roku zamieszkał w Warszawie poświęcając się pracy pisarskiej. W 1953 roku był krótko więziony z przyczyn politycznych. Współpracownik czasopism i gazet: „Film”, „Przekrój”, „Stolica”, „Miesięcznik Literacki”. Stypendysta Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku (1964). Odbił w tym czasie liczne podróże literackie do: Stanów Zjednoczonych, Kanady, Francji, Włoch, Szwajcarii. Do kraju powrócił w 1973. W 1977 znów wyjechał na Zachód, skąd powrócił w 1978. Zmarł w Radziejowie Kujawskim w następstwie wypadku samochodowego. Zgodnie z życzeniem pochowano go w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Żninie 19 IX 1987. Członek Związku Literatów Polskich. Autor książek: *Człowiek z gutaperki* (1949), *Zielone granice* (1949), *Pukiel włosów* (1953), *Noc porachunku* (1954), *Admirał i Junga* (1954), *Zwiastuny* (1954), *Czapka frygij-ska* (1956), *Habit i czako* (1960), *Otwarte niebo* (1960), *Chichot Mefista* (1967), *Gdzieś była, Judyto* (1971). Ogłosił wiele artykułów, recenzji i scenariuszy.

P. Kuncewicz, *Leksykon polskich pisarzy współczesnych*, Warszawa 1995; *Przewodnik po współczesnej polskiej literaturze marynistycznej. Wychowanie*, Szczecin 1989; www.palukitv.pl/teksty/ludzie-paluk-i-zm/347-janusz-rychlewski-19151987-r.html; www.znin.pl/pl/contents/186.

RYCHŁOWSKI-NAŁĘCZ JERZY LEON WOJCIECH (ur. 19 II 1897 w Poznaniu, zm. 25 IV 1929 w Michowicach pod Gostyniem), kpt. mar., mjr lotnictwa, dyrektor nauk Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie; syn Zygmunta i Michaliny z d. Modlibowska. W 1916 po zdaniu matury w Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu, w VI t. r. wstąpił do niemieckiej Szkoły Kadetów Morskich w Flensburgu. Jako kadet od 8 VII do XI t. r. służył na krążowniku *König Wilhelm*, następnie został zaokrętowany

na krążownik *Medusa*. Podczas rocznego szkolenia zaliczył kursy teoretyczne i praktyczne z zakresu m. in. nawigacji, maszynoznawstwa, elektrotechniki, sygnalizacji, artylerii, a także z wynikiem pozytywnym oceniono jego praktykę morską. Jako chorąży marynarki służył do XI 1917 na kontrtorpedowcach (niszczycielach) *V 152* i *V 160*, pełniąc obowiązki oficera wachtowego i artylerii. W XI t. r. odbył przeszkolenie w lotnictwie morskim, a od I 1918 po otrzymaniu awansu na stopień ppor. lotnictwa został dowódcą eskadry dalekiego rozpoznania. W połowie XII t. r. zgłosił się do PMW jako jeden z trzech pierwszych oficerów w stopniu ppor. mar. i objął stanowisko referenta do spraw lot-

Okręt hydrograficzny ORP *Pomorzanin*

nictwa morskiego. Ukończył 7-miesięczny kurs zorganizowany przez Francuską Szkołę Pilotów w Warszawie. Zweryfikowany do stopnia por. mar. Od VI 1919 do III 1920 pozostawał oficerem ordynansowym marszałka J. Piłsudskiego. 1 IV 1920 został awansowany do stopnia kpt. mar. 4 V t. r. objął dowództwo zakupionego okrętu hydrograficznego ORP *Pomorzanin*. W VI t. r. został oficerem operacyjnym w Sztabie Grupy Operacyjnej „Żegrze”. Od 4 IX t. r. do I 1921 dowodził Dywizjonem Monitorów Rzecznych w Toruniu. W II t. r. został przeniesiony na stanowisko starszego oficera na kanonierkę ORP *Komendant Piłsudski*. Od III t. r. był przejściowo do końca t. r. referentem do spraw lotnictwa morskiego w Departamencie dla Spraw Morskich. W VI t. r. otrzymał okolicznościowy urlop w związku z propozycją objęcia funkcji II of. na transatlantyku *Józef Piłsudski*, ale z powodu bankructwa nie przejął obowiązków oficerskich.

Od I do X 1922 był odkomenderowany do pracy w Biurze Ścisłej Rady Wojennej jako referent Oddziału II A. W XI t. r. prawdopodobnie na własne życzenie przeniósł się do lotnictwa, na stanowisko dowódcy Dywizjonu Ćwiczebnego 1. Pułku Lotniczego. Ukończył Szkołę Pilotów w Bydgoszczy i Wyższą Szkołę Pilotów w Grudziądzu, ta zaś pozwoliła mu od IV 1923 legitymować się dyplomem pilota. 15 VIII 1924 otrzymał awans na stopień mjr lotnictwa. Od 1924 do 1926 studiował w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie, którą ukończył jako mjr lot. dypl. Jesienią 1926 został dyrektorem nauk Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie. Na przełomie 1927-1928 sprawował funkcję kierownika kursu oficerów sztabowych lotnictwa przy Centrum Wyszczolenia Oficerów Lotnictwa. Zginął w wypadku lotniczym, gdy jego samolot (wraz z kpt. pil. obs. Stanisławem Pawłowskim) wpadł do Wisły. Nie zdążył już objąć odpowiedzialnego stanowiska zastępcy dowódcy 3. Pułku Lotniczego. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. 1 V 1929 został pochowany na cmentarzu w Poznaniu.

M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; J. W. Dyskant *Flotyła Rzeczna Marynarki Wojennej 1919-1939*, Warszawa 1994; M. Filipowicz, *Ludzie, stocznie i okręty*, Gdańsk 1985; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1970; *Ku Czci Poległych Lotników. Księga Pamiątkowa*, praca zbiorowa pod red. mjr dypl. pil. Marian Romeyko, Warszawa 1933; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1, Toronto 1988; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; A. Olejko, *Lotnictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2010; R. Mielczarek, *Jerzy Leon Wojciech Nałęcz-Rychłowski (1897- 1929)*, „Nautologia”, 1982, nr 1-2; idem, *Pierwsze pokolenia* (4), „Morze”, 1978, nr 4; J. Pertek, *Okręty pomocnicze*, Gdynia 1959; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); idem, *Wiązki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 8; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1, Albany N. Y. 1983; A. Rylke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; K. Taube, O. Żukowski, *Zarys historii wojennej flotył rzecznych*, Warszawa 1931.

RYDLEWSKI NARCYZ (ur. ok. 1870-1875 w Jarocinie, zm. na Kubie), emigrant. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Jarocinie, kontynuował naukę w gimnazjum, a później rozpoczął studia uniwersyteckie we Wrocławiu. Około 1900 jako fachowiec w branży cukrowej przyjechał na Kubę, mieszkał w Hawanie. W wyuczonej specjalności pracował przez następne lata. Wtopiony w społeczeństwo kubańskie, przy braku kontaktów z rodakami, zatracił umiejętność pisania i posługiwania się mową ojczystą. W liście wysłanym do Ambasady Rzeczypospolitej w Waszyngtonie tak pisał: „*Trzydzieści lat w Ameryce nie mówiłem po polsku, wiele zapomniałem, ale matka moja tagrze pacierz mnie nauczyła*”.

M. Borowiak, *Życie na najpiękniejszej ziemi*, „Gazeta Jarocińska”, 1997, nr 21; M. Kula, *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, Wrocław 1983.

RYTTER FRANCISZEK WOJCIECH (ur. 10 VIII 1917 w Słupcy k. Wrześni, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), mat, maszynista; syn Franciszka i Anny z d. Ślusarska. Od 18 XI 1942 do pierwszych dni X 1943 zaokrętowany na niszczycielu ORP *Orkan*. Zatonął wraz z okrętem, płynąc w eskorcie konwoju o kryptonimie SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Walecznych i Medalem Morskim.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

RZEPECKI WŁADYSŁAW (ur. 11 XI 1926 w Poznaniu, zm. 14 IX 1978 w Zakopanem), pracownik naukowy Instytutu Morskiego w Gdańsku, ekonomista, teoretyk zagadnień transportu morskiego. W latach okupacji (1939-1944) pracował jako robotnik w cukrowni w Szczeczeszynie. W V 1944 jako żołnierz AK brał udział

w działaniach partyzanckich na terenie Lubelszczyzny. Od 1946 do 1950 studiował na Wydziale Prawa i Ekonomii UP. W 1950 zamieszkał w Gdyni i był zatrudniony w delegaturach przedsiębiorstwa Varimex i Metalexport, potem w Centrali Transportów Morskich oraz w firmie C. Hartwig. Od V 1951 pracował naukowo w Instytucie Bałtyckim (przemianowany następnie na Instytut Morski). W 1961 obronił pracę doktorską pt. *Ceny za przewozy w transporcie morskim – problemy teoretyczne*. W 1962 został samodzielnym pracownikiem naukowo-badawczym (docent), zajmował się badaniem rynku żeglugowego. Od 1969 wykładał w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Sopocie, na Uniwersytecie Gdańskim i w Instytucie Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej. W 1971 otrzymał habilitację za pracę pt. *Współzależność w transporcie morskim*. Pracował w Zakładzie Żeglugi Instytutu Morskiego. Wygłaszał odczyty z zakresu ekonomii, teorii cen i koniunktur w transporcie morskim. Ogłosił około 200 prac naukowych i artykułów. Autor m. in. książki *Cykle koniunkturalne a żegluga* (1975). Działal społecznie w okręgowej Komisji Nauki ZNP w Gdańsku, Sekcji Nauki Związku Głównego ZNP. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, odznaką Zasłużony Pracownik Morza i Zasłużony Ziemi Gdańskiej. 20 IX 1978 został pochowany na cmentarzu komunalnym w Sopocie.

Technika i Gospodarka Morska, 1978, nr 11; Nekrolog w „Dzienniku Bałtyckim” z 18 września 1978.

S

SACHS JAN, ps. Franciszek Marinius Polonus (ur. 1641 we Wschowie k. Leszna Wlkp., zm. 1671 na Oceanie Indyjskim), pisarz historyczno-polityczny; syn Jana i Anny Krystyny z d. Chwałkowska. Studiował prawo na Uniwersytecie Helmstedt w Niemczech, gdzie pod pseudonimem w 1665 opublikował po łacinie traktat, będący gorącą apologią Polski. Po powrocie ze studiów został sekretarzem Rady Miejskiej w Toruniu. Chęć poznania zamorskich krajów sprawiła, iż wstąpił kilka lat później na służbę holenderską i wyjechał do Indii. Pod koniec tej dalekiej podróży morskiej wokół Europy i Afryki zginął w nurtach Oceanu Indyjskiego z powodu rozbicia się statku. Pamięć J. S. utrwalił jego ojciec, który w zborze we Wschowie ufundował wspólny nagrobek, będący w motywie morskim – nie zachował się.

J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); S. Tync, *Sekretarz toruński Jan Sachs, patriota polski*, „Tygodnik Toruński”, 1924, nr 43.

SADOWSKI (Sodovsky, Sandusky, Sadusky, Sandoski, Sandouske) **JAN ANTONI** (ur. ok. 1669 w Wielkopolsce?, zm. 22 IV 1736 w Douglassville w Stanach Zjednoczonych), osadnik polski w Ameryce Północnej, kupiec, podróżnik, tłumacz. O jego pochodzeniu nic nie wiadomo, a uznanie go za członka wielkopolskiej rodziny szlacheckiej herbu Nałęcz jest jedynie domysłem bez podstaw źródłowych. Około 1702-1704 wsiadł na statek w Hamburgu do Stanów Zjednoczonych. Krótko przebywał w Nowym Amsterdamie (Nowy Jork), następnie wyprawił się do Wirginii, gdzie nabył farmę, pozostawiając

na niej rodzinę (ok. 1703 poznał żonę -Mary Bordt z holenderskiej rodziny z Long Island). Następnie osiedlił się we Freehold w New Jersey. Wiele podróżował po stanach Ohio, Pensylwania i Wirginia. W 1711 przeniósł się z rodziną do Pensylwanii, gdzie kupił 400 akrów ziemi nad rzeką Schuylkill w Manatawny (Molatto). W 1735 otrzymał obywatelstwo stanu Pensylwania (znany był pod nazwiskiem Anthony Sando uski) i jako przedstawiciel gubernatora tego stanu prowadził misje poselskie do Indian i negocjacje pokojowe. Według historyków polskich i amerykańskich zajmował się handlem futrami, musiał więc przez jakiś czas prowadzić żywot traper. Pod koniec życia pracował jako mierniczy w okręgu Augusta w stanie Wirginia. Miał władac siedmioma językami europejskimi oraz znał narzecza Indian. Z nieznanых powodów wdał się w spór z Indianami i został zabity. Został pochowany przy miejscowym kościele Św. Gabriela.

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; B. Grzeloński, *Do New York, Chicago i San Francisco*, Warszawa 1983; idem, *Polacy w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1776-1865*, Warszawa 1976; M. Haiman, *Polacy wśród pionierów Ameryki*, Chicago 1930; idem, *Z przeszłości polskiej w Ameryce*, Buffalo 1927; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3, Warszawa 1939; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. I do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; R. T. Prinke, *Sadowski (Sandusky) Antoni*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; F. Stasik, *Sadowski Antoni*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992-1993; S. Włoszczewski, *Polonia amerykańska*, Warszawa 1971.

SEDLACZEK EUGENIUSZ (ur. 28 IV 1867 w Poznaniu lub Poznańskiem, zm. w X 1907 w Buffalo w Stanach Zjednoczonych), ksiądz, zmartwychwstaniec, działacz polonijny; syn Ignacego i Pauliny. 24 X 1885 wstąpił do zgromadzenia zmartwychwstańców w Rzymie i tam też odbył nowicjat. Po złożeniu ślubów zakonnych 19 V 1887 rozpoczął studia filozoficzne i teologiczne. 12 V 1892 został wyświęcony na księdza i wysłany przez władze kościelne do Chicago, gdzie prowadził kilka parafii.

Od 1892 do 1896 pracował w parafii św. Jacka, tam też prowadził Komitet Parafialny, chór i Stowarzyszenie Dzieci Maryi. W latach 1899-1901 proboszcz parafii św. Jana Kantego. Uczył w Kolegium św. St. Kostki w Chicago. Od 1893 należał do Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego (ZPR-K). W II 1894 został wybrany przewodniczącym Zjednoczenia Młodzieży Polsko-Katolickiej w Stanach Zjednoczonych. Zdobył środki finansowe na wydawanie gazety dla młodzieży *Nadzieja* (ukazywała się w latach 1894-1896). W 1894 wszedł w skład Ligi Polskiej w Ameryce, będąc przewodniczącym Wydziału Oświaty. Z inicjatywy E. S. powstało 6 bibliotek. Między 1898 a 1901 został kapłanem ZPR-K. W 1900 wziął udział w obradach 4 Sejmu Unii Polskiej w Buffalo N. Y., podczas którego wymógł na jego uczestnikach utworzenie Federacji Polsko-Katolickiej. W 1910 pozostawał zarządzającym cmentarzem św. Wojciecha w Niles k. Chicago. W 1902 wystąpił ze zgromadzenia zmartwychwstańców. W latach 1902-1906 pracował w Michigantown, Buffalo N. Y. We IX 1907 zwrócił się do Ojca Generała z prośbą o ponowne przyjęcie go do Zgromadzenia oo. Zmartwychwstańców. Po tym okresie brak dalszych informacji.

D. Piątkowska, *Sedlaczek Eugeniusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995.

SEYDA MARIAN, pseud. Jan Światosławski (ur. 7 VII 1879 w Poznaniu, zm. 17 V 1967 w Buenos Aires), dziennikarz, publicysta, polityk, historyk. W 1899 po zdaniu matury w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu ukończył, rozpoczęte w Berlinie studia prawnicze, doktoratem we Wrocławiu. Już w gimnazjum należał do tajnej organizacji samokształceniowej

„Czerwona Róża”, która podlegała Związkowi Młodzieży Polskiej „Zet”. Od połowy 1900 należał do Ligi Narodowej w zaborze pruskim. Od 1904 studiował historię sztuki w Berlinie i Monachium. W latach 1907-1927 wchodził w skład Rady Głównej i Komitetu Centralnego tej partii, a także należał od 1909 do Rady Głównej powstałego w Poznaniu Towarzystwa Demokratyczno-Narodowego. Pod koniec 1915 z ramienia Wielkopolskiej Narodowej Demokracji wyjechał do Szwajcarii, gdzie został współzałożycielem Centralnej Agencji Polskiej w Lozannie. Kiedy 15 VIII 1917 w Lozannie pod przewodnictwem Romana Dmowskiego utworzono Komitet Narodowy Polski, wszedł w jego skład. W 1919 był ekspertem do spraw politycznych przy delegacji na konferencję pokojową w Paryżu, i członkiem Komisji Zaboru Pruskiego. Po wróciwszy do kraju, zaangażował się w pracę polityczną jako poseł do Sejmu Ustawodawczego, gdzie był zastępcą przewodniczącego Komisji Spraw Zagranicznych. Funkcję tę pełnił również później, gdy ponownie wszedł do Sejmu w 1922. Kiedy w 1923 zawarto tzw. *pakt lanckoroński*, został ministrem spraw zagranicznych. Po zamachu majowym (1926) na stałe powrócił do pracy w prasie i od IX t. r. objął stanowisko redaktora naczelnego „Kuriera Poznańskiego”, które pełnił do 1939. W latach 1928-1935 senator z województwa poznańskiego. W 1936, nie zgadzając się z polityką prowadzoną przez Stronnictwo Narodowe, wycofał się z czynnego udziału w szeregach partii i został odsunięty od władzy. Kilka dni po wybuchu II wojny światowej (9 IX 1939) udał się na Węgry, a następnie do Paryża, gdzie wszedł w skład rządu Władysława Sikorskiego, początkowo jako członek Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju. Po upadku Francji wyjechał przez Hiszpanię do Lizbony. W 1940 przyjechał do Londynu, gdzie w rządzie gen. Sikorskiego, został ministrem sprawiedliwości (do 28 VII 1941). 1 XII t. r. został dyrektorem Biura Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych przy rządzie RP. Od 21 I 1942 minister bez teki w radzie gen. Sikorskiego, za co został usunięty ze Stronnictwa Narodowego. Po śmierci Premiera i Na-

czelnego Wodza, gen. Sikorskiego (4 VII 1943) wszedł do rządu Stanisława Mikołajczyka, w którym do 24 XI 1944 zarządzał Ministerstwem Prac Kongresowych. Po II wojnie światowej, gdy jego starania u władz RP w Londynie o przedłużenie paszportu dyplomatycznego okazały się nieskuteczne, za namową syna, wyjechał w 1948 do Buenos Aires. Publikował wiele w gazetach polskich za granicą, m. in.: „Narodowcu” (Francja), „Kurierze Polskim” i „Głosie Polskim” (Argentyna), „Przeglądzie Zachodnim” (Anglia). Autor książek: *Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty*, t. 1-2 (1927-1931); *Z zagadnień polityki demokratyczno-narodowej* (1946, 2006). Odznaczony Wielką Wstęgą Gwiazdy Rumuńskiej, austriackim Wielkim Krzyżem Złotym, Mieczami Hallerowskimi, Krzyżem Zasługi Poznańskiej Rady Ludowej. Pochowany został na cmentarzu San Isidro w Buenos Aires. W 1994 prochy M. S. zostały złożone na cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu.

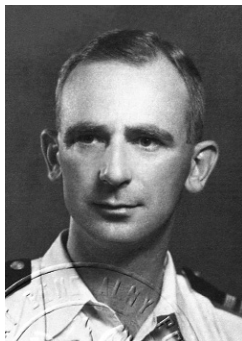
K. Dopierała, *Seyda Marian*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; P. Dubiel, J. Kozak, *Polacy w II wojnie światowej*, Warszawa 2003; J. Faryś, *Polityk bez sukcesów Marian Seyda*, „Tygodnik Polski”, 1989, nr 8; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994; E. Raczyński, *W sojusznictwie Londynie*, Londyn 1960; *Słownik polityków polskich XX wieku*, Poznań 1998.

SIPURA JAN (ur. 14 III 1916 w Poznaniu), węglarz i steward na statkach PMH. Od 13 III 1943 do 30 V 1944 pływał na drobnicowcu *Lublin*. 31 V t. r. został zamustrowany na transportowiec wojskowy *Sobieski* i wziął udział w inwazji wojsk alianckich na południową Francję. Od II do IV 1945 pozostawał w rezerwie w Londynie. Od 27 IV do 17 VII t. r. był na drobnicowcu *Narwik*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

SIUDA LECH (ur. 2 I 1909 w Lesznie Wlkp., zm. 17 V 1997 w Buku k. Poznania), lekarz okrętowy, społecznik, kolekcjoner malarstwa polskiego; syn Jana i Wandy z d. Morkowska. Do szkoły

powszechnej uczęszczał w Prochach k. Wielichowa. W 1926 po ukończeniu Gimnazjum im. Komeniusza w Lesznie Wlkp. został studentem na wydziale lekarskim UP. 30 IV 1932 otrzymał dyplom lekarza medycyny, a pół roku później doktora medycyny. Po odbyciu stażu w szpitalach (m. in. Szpital Miejski w Poznaniu) i klinikach uniwersyteckich przyjął posadę lekarza w Buku, pozostając tamże do wybuchu II wojny światowej. Pod koniec VIII 1939 otrzymał kartę mobilizacyjną z przydziałem do Łodzi, następnie wraz z WP znalazł się w Tarnopolu, pozostając w obsłudze pociągu sanitarnego. 16 IX t. r., wraz z oddziałami WP przedostał się do Rumunii, przebywając w jednym z tamtejszych obozów do II 1940. Za zgodą polskiej ambasady w Bukareszcie wysłannicy francuskiej Legii Cudzoziemskiej zaproponowali żołnierzom polskim udział w wojnie fińsko-radzieckiej. L. S. posiadający dokumenty na nazwisko – Franciszek Kępa, przez Jugosławię i Grecję, wszedł na statek *Warszawa* w Pireusie i przyплыł do Marsylii. Z powodu buntu załogi statku *Sobieski*, który cumował w Marsylii, został zamustrowany jako lekarz okrętowy i pływał na nim do IX 1945. W latach 1940-1945 będąc na transportowcu *Sobieski* wziął udział w operacji norweskiej, w ewakuacji wojsk alianckich z Francji, desancie na Madagaskar i Afrykę Północną, lądowaniu wojsk alianckich na Sycylii, desancie pod Salerno i pod Anzio, w inwazji sprzymierzonych na południową Francję. Po zakończeniu wojny w Europie wysłany do Azji na Ocean Indyjski, celem wzięcia udziału w desantach terenów okupowanych przez Japonię. W VIII 1945 wziął udział w rejsie do Singapuru, w związku z ewakuacją ludzi z obozów koncentracyjnych i jenieckich do Europy. Po zakończeniu wojny był jednym z inicjatorów protestu przeciw zmianie bandery tego statku, dzięki czemu w II 1946 wró-

cił do kraju. Pracował w Klinice Chorób Wewnętrznych, a następnie w Klinice Położniczej w Poznaniu. Od 1947 zamieszkał na stałe w Buku i przez następne 50 lat prowadził praktykę lekarską. Doktor ofiarnie wykonywał swoje obowiązki zawodowe, zawsze gotowy nieść pomoc. Był także miłośnikiem i kolekcjonerem wielu dzieł sztuki polskich artystów. W latach 50-tych niesłusznie podejrzewany przez pracowników Urzędu Bezpieczeństwa o działalność szpiegowską na rzecz obcego wywiadu. Jako pierwszy powołał w Nowym Tomysłu przychodnię przeciwgruźliczą oraz był inicjatorem powstania Ośrodka Zdrowia w Buku. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1983 otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Buku. 7 XII 1992 z rąk Wojewody Poznańskiego otrzymał medal „Ad Perpetuam rei memoriam” (Na wieczną rzeczy pamiątkę). W t. r. został Wielkopolaninem Roku w plebiscycie Radia „Merkury” Poznań. Prowadził działalność społeczną i charytatywną. 11 X 1996 Szkoła Podstawowa w Szewcach k. Buku przyjęła za patrona imię dr Lecha Siudy. Pochowany 21 V 1997 na cmentarzu św. Krzyża w Buku.

A. Kaczmarek, *Stąd nasz ród*, „Kurier Przemęcki”, 1992, październik; A. Kowalczyk, *Buk. Zarys Dziejów*, Poznań 1989; A. Ławniczak, *Życzliwy ludziom*, „Poznański Informator Kulturalno-Turystyczny”, 1992, nr 11; E. Oberłyński, *Statek wierny banderze*, Warszawa 1983; J. K. Sawicki, *Polska Marynarka Handlowa 1939-1945*, Gdynia 1992; J. K. Sawicki, S.A. Sobiś, *Na alianckich szlakach*, Gdańsk 1985; *Wpatrując się w przeszłość. Rzecz o dr Lechu Siudzie*, Buk 1992; Informacja od: E. Przewoźniak, M. Siuda-Fizek; Pisma: „Dzień po dniu”, „Kurier Przemęcki”, „Nasze Powiaty”.

SKARŻYŃSKI (Skarzyński) WINCENTY (ur. 22 I 1806 w Szczepankowie, zm. 29 IX 1876 w Poznaniu), hiszpański pułkownik; syn Stanisława i Ewy z d. Remblińska. Ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Uczestnik powstania listopadowego w latach 1830-1831. W latach 1836-1838 służył w Legii Cudzoziemskiej w Hiszpanii. Od 1839 do 1844 był w regularnych jednostkach armii hiszpańskiej, m. in.

w 13. Pułku Kawalerii Lusitania. W 1839 w czasie walk pod Aronis y Barbarin, kilkakrotnie został ranny, otrzymał awans na polu bitwy na stopień płk. Uczestnik m. in. zdobycia Segury, Morelii, walk o Burgos oraz starcia w wąwozie Guisen. Pod koniec służby wojskowej skierowany został ze swoim pułkiem do służby w gwardii królewskiej w Alcalà de Henares, a po jej rozwiązaniu do straży przybocznej królowej w Madrycie. W 1846 wrócił do Polski. Odznaczony kilkoma orderami hiszpańskimi, w tym dwoma za waleczność. Ostatnie lata swojego życia spędził w Poznaniu.

R. Bielecki, *Polacy w Legii Cudzoziemskiej 1831-1879*, Warszawa-Łódź 1992; A. i Z. Judyccy, *Rodacy w obcych mundurach*, Toruń 2001; N. Nykiel, *Skarżyński Wincenty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVIII, Kraków 1997.

SKÓRZEWSKI ZYGMUNT MICHAŁ ALEKSY hr. (ur. 19 IX 1828 w Czarniejewie k. Gniezna, zm. 6 X 1901 w Czarniejewie), II ordynat na Czarniejewie-Radomicach, członek pruskiej Izby Panów, podróżnik i pamiętnikarz. W 1850 przybył do Syrii od strony Egiptu. 20 t. m. stanął w Gazie, a następnie odwiedził Betlejem i Jerozolimę. Z Nazaretu rozpoczął szlak wędrówki po górach Arabii. W V t. r. przybył do Bejrutu, skąd wędrując przez szlaki góryste dotarł do Damaszku. Planował także wyprawę do Libanu, ale złe warunki atmosferyczne odwiodły go od tego zamiaru. Od 30 V t. r. podróżował do Bejrutu i następnie wsiadł na statek płynący do Europy. 21 VI t. r. znalazł się w Stambule, potem wyjechał do Grecji i na koniec w 1855 wrócił do Polski. Z odbytej wyprawy powstał dziennik pt. *Wspomnienia Wschodu. Dziennik podróży do Syrii, Egiptu, Palestyny, Turcji i Grecji* (1855). W zapiskach z 1897 mowa jest o jakimś Skórzewskim, który podróżował do Indii, nie ma jednak pewności, że chodzi tu o ziemianina z Czarniejewa. Nieznanemu obywatelowi udało się uzyskać zezwolenie od władcy Nepalu na odwiedzenie tego kraju, który był zamknięty dla cudzoziemców.

J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; J. Reychman, *Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie*, Warszawa 1972; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

SKRĘTY NIKODEM ZBIGNIEW (ur. 30 III 1905 w Poznaniu), st. mar. na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 30 IX 1942 pływał na transportowcu wojskowym *Sobieski*. Wziął udział w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich z Francji, ewakuacji z Glasgow do Kanady złota i kosztowności Banku Angielskiego i operacji inwazyjnej do zatoki Dięgo-Suarez. Od 17 VIII 1943 do 5 IV 1945 jako st. mar. zamustrowany na drobnicowcu *Białystok*. Po przebytej chorobie zamustrowany 8 VII t. r. na statek *Lublin*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

SŁAWSKI STANISŁAW (ur. 11 XII 1881 w Poznaniu, zm. 9 III 1943 w Oświęcimiu), prawnik, działacz w zakresie spraw morskich, prezes LMiK w Poznaniu; syn Stanisława i Konstancji z d. Ziółka. Po ukończeniu Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu w 1900 podjął studia prawnicze na Uniwersytecie w Heidelbergu, Paryżu, Monachium i Getyndze. W 1903 po zdaniu egzaminów prawniczych rozpoczął praktykę sądową, jednocześnie został studentem ekonomii na Akademii Handlowej w Kolonii. Po 1906, gdy złożył egzamin sądowy w Berlinie, pracował w Bydgoszczy, skąd przeniósł się do Poznania i pracował w miejscowym sądzie apelacyjnym. W latach 1914-1916 był współwłaścicielem kancelarii adwokackiej. W 1918 brał aktywny udział w powstaniu wielkopolskim, uczestniczył m. in. w zajęciu gmachów urzędowych w Poznaniu. Na początku 1919 brał udział w organizacji sądownictwa wojskowego w Wielkopolsce. We IX t. r. w stopniu płk przeszedł do rezerwy i został kierownikiem sekcji Departamentu Ministerstwa

Sprawiedliwości byłej dzielnicy Pruskiej. W XI t. r. mianowany członkiem komisji kodyfikacyjnej RP w Wolnym Mieście Gdańsku. Od X do XI t. r. jako delegat MSZ brał udział w rokowaniach w Paryżu nad konwencją polsko-gdańską, precyzującą status prawno-polityczny Wolnego Miasta Gdańska. Od 1921 do 1925 delegat Rządu Polskiego w Radzie Portu i dróg Wodnych w Gdańsku. W Gdańsku prowadził szeroką działalność społeczną i publicystyczną, m. in. w latach 1922-1925 był prezesem Polskiego Klubu Wioślarskiego. Pod koniec 1925 wrócił do Poznania, gdzie prowadził wraz z bratem kancelarię adwokacką. Do 1933 prezes poznańskiego oddziału LMiK. Prowadził wykłady z dziedziny prawa na UP. Od 1926 do 1939 konsul honorowy Grecji w Poznaniu. Podczas II wojny światowej został wysiedlony z rodziną do Generalnej Guberni (GG) i mieszkał w Radomiu. 11 XI 1942 został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Zmarł na skutek wycieńczenia i głodu. W latach 30-tych pisywał artykuły o rodzimej polityce morskiej. Autor książek: *Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wschodnich* (1925) i *Gdańsk, Polska a Niemcy*. W 1924 wziął udział w podróży do Algieru, skąd słał artykuły do prasy hiszpańskiej. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Polonia Restituta i greckim orderem Feniksa

H. Stępiak, *Stanisław Słowski (1881-1943)*, „Nautologia”, 1981, nr 1; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

SŁOMA WŁADYSŁAW (ur. 1914 w Mosinie k. Poznania, zm. 28 X 2008 w Mariefred w Szwecji), bosmanmat, mechanik-motorzysta, popularyzator historii PMW na obczyźnie. W 1935 wstąpił do PMW. Po okresie rekruckim został motorzystą na podwodnym stawiaczu min *Ryś* na którym służył także podczas walk w obronie polskiego Wybrzeża aż do momentu internowania jednostki i załogi we IX 1939 w Szwecji. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał w Szwecji i tu założył rodzinę w Mariefred. Na emigracji wyróżniał się aktywnością, poprzez spotkania, wywiady prasowe, organizację imprez, wystaw,

upamiętnianie miejsc itd. Utrwał losy internowanych okrętów i ich załóg w latach 1939-1945. W 1999 otrzymał Medal za Zasługi dla MW RP. W V 2009 został udekorowany Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej. W 1980 dzięki W. S. otwarto w Muzeum Twierdzy Vaxholm stałą wystawę poświęconą losom polskich podwodniaków w Szwecji.

M. Borowiak, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; M. Haykowski, *Odchodzą ostatni polscy podwodniacy z 1939 roku*, PAP 2008; R. Nawrot, *O tych, co spali na torpedach*, „Gazeta Wyborcza, Poznań” z 14 października 2005; M. Pramfelt, *Polscy podwodniacy w Mariefred*, „Relacje”, 2002, nr 6; A. Staniszewski, *Na szwedzkiej ziemi. Internowanie polskich okrętów w Szwecji 1939-1945*, „Morze, Statki i Okręty”, 2007, nr 7-8.

SŁUSKI ZYGMUNT (ur. 21 XI 1851 w Śremie, zm. 16 X 1928 w Warszawie), literat, dziennikarz, krajoznawca; syn Franciszka i Anny z d. Biesiekierska. W 1886 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie redagował różne pisma polonijne. Autor m. in. *W raju. Z życia Polaków w Ameryce. Szkic do powieści* („Ateneum”, 1898, t. 1). Po powrocie do kraju osiadł w Poznaniu, gdzie zajmował się wydawnictwami geograficznymi. Został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

SMOGULECKI JAN MIKOŁAJ h. Grzymała (ur. 1610 w Smogulcu Wlkp. k. Gołańczy, zm. 17 IX 1656 w Tszangking w Chinach), misjonarz, jezuita, matematyk, astronom, podróżnik; syn Macieja i Zofii z d. Zebrzydowska. Jako młody człowiek przejawiał duże zainteresowania nauką, rodzice wysłali go do Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, później do kolegium jezuickiego w Braniewie. We IX 1625 wyjechał na studia do Fryburga, gdzie studiował matematykę oraz kształcił się w rzymskim Collegium Romanum (uzyskał tam doktorat filozofii) i w Padwie (prawo). Rozmiałowany był zasadniczo w matematyce i astronomii. W 1626 ogłosił bardzo ciekawy traktat na temat plam słonecznych

pt. *Sol illustratus Ac impugnatus*, który go uczynił zaszczytnie znanym między najpoważniejszymi astronomami świata, a Heweliusz z Gdańska i niemiecki kupiec Kepler z szacunkiem wypowiadali się o młodym J. M. S. Z chwilą ukończenia studiów wrócił do kraju, gdzie z wielką energią zajął się sprawami publicznymi. W 1631 został dworzaninem królewskim. W latach 1632-1636 posłował do sejmu, w międzyczasie otrzymał (1634) starostwo nekielskie, a w 1636 został deputatem do Trybunału Koronnego. Po przekazaniu bratu starostwa i sprzedaniu swojego majątku, wstąpił do nowicjatu zakonu jezuitów w Krakowie (1638-1640), po czym wyjechał na studia teologiczne do Rzymu. W 1641 przyjął święcenia kapłańskie, w 1642 odbył trzecią probację, a w 1644 złożył profesję czterech ślubów zakonnych. W t. r. został wysłany przez władze kościelne, odbywając podróż do Portugalii, a stamtąd naokoło Afryki do Indii, z postojem na Jawie – był tam prawdopodobnie pierwszym Polakiem (na początku 1645), do pracy misyjnej w Chinach (1646). Przybrał on chińskie imię Mu-Ni-Co. Jako misjonarz związał się z tą grupą jezuitów, która po zajęciu Pekinu stanęła po stronie Mandżurów, dzięki temu, również za sprawą walorów osobistych, zaopatrzony w cesarski list żelazny przewędrował wzdłuż i wszerz olbrzymie tereny Chin, głosząc słowo Boże. Na początku przebywał w Nankinie, a od 1647 do 1651 w prowincji Fucien, a potem znów, ale na dłużej, w Nankinie, gdzie wykładał astronomię i matematykę, przybliżając nauce chińskiej europejską problematykę astronomiczną i matematyczną. W 1653 krótko był w Pekinie, dokąd wezwał go cesarz Szi-tsu. Swoją postawą, a zwłaszcza szacunkiem, jakim darzony był przez chińskich oficjeli, oddał pracy misyjnej ogromne zasługi. Był jednym z pierwszych Europejczyków – promotorem, nauki Starego Świata na Dalekim Wschodzie. Jego uczeń o imieniu Lie-Gong-tsu ogłosił dwa dzieła astronomiczne, jedno z tych opracowań przedstawiało możliwość obliczania zaćmień, co sprawiło, iż podobno po raz pierwszy w Chinach zastosowano logarytmy (?). W 1655 pracował na prowincji Jun-nam, a także prowadził działal-

ność misyjną na wyspie Hai-nan. Zmarł podczas podróży w Tszangking, na drodze do Kantonu. Podczas dziesięcioletniego pobytu na Dalekim Wschodzie poznał dobrze Chiny od Mandżurii na północy do wybrzeży Morza Południowochińskiego na południu.

J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Borowiak, *Misja z żelaznym listem*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 22; idem, *Misjonarz o imieniu Mu-Ni-co*, „Głos Wągrowiecki”, 1994, nr 24; E. Kajdański, *Chiny. Leksykon*, Warszawa 2005; idem, *Michał Boym ostatni wysłannik dynastii Ming*, Warszawa 1988, idem, *Perłowy trójkąt*, Warszawa 1987; K. Kapitańczyk, *Udział Polski w dziele misyjnym*, Poznań 1933; H. Markiewicz, *Smogulecki Jan Mikołaj*, [w:], *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIX, Warszawa-Kraków 1999; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, z. 2-3 Warszawa 1939; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; J. H. Retinger, *Polacy w cywilizacjach świata do końca wieku XIX*, Warszawa 1937; A. Sajkowski, *Smogulecki Jan Mikołaj*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; J. Tazbir, *Rzeczpospolita szlachecka wobec wielkich odkryć*, Warszawa 1973; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

SMULSKI JAN FRANCISZEK (ur. 4 II 1867 w Trzemesznie, zm. 18 III 1928 w Chicago), prawnik, dziennikarz, bankier, działacz polonijny. W 1881 wraz z rodzicami znalazł się w Ameryce Północnej. Tam też uzupełnił wykształcenie. Najpierw uczęszczał do szkoły – kolegium zmarłychwstańców w Kitchener w Kanadzie, później studiował prawo na uniwersytecie Northwestern w Evanston. Krótko pracował w urzędach państwowych. W 1890 otworzył kancelarię adwokacką. Związał się z partią republikańską. Pisywał artykuły, głównie do prowadzonej przez ojca, chicagowskiej „Gazety Polskiej Katolickiej”. Był prezesem kilku spółek i firm handlowych. W wielu wypadkach pomagał rozwijać się małym zakładom polonijnym. Był prezesem Związku Polaków w Ameryce. W 1906 jako pierwszy Polak w Chicago założył bank Northwestern Trust. Wydawał także „Dziennik Narodowy”.

Swojej pracy nie ograniczał do środowiska polonijnego. Był m. in. członkiem Rady Miasta Chicago (1906), syndykiem miejskim, a także skarbnikiem stanu Illinois (1906-1907). Po 1896 należał do najwybitniejszych postaci Ligi Narodowej i endecji w USA. Jako członek partii republikańskiej w latach 1898-1901 reprezentował ją jako radny miejski. W 1910 był aktywnym uczestnikiem Polskiego Kongresu Narodowego w Waszyngtonie. Działal w obozie Ignacego J. Paderewskiego. Skarbnik Polskiego Centralnego Komitetu Ratunkowego, prezes Wydziału Narodowego Polskiego. Interweniował u władz amerykańskich w sprawach niepodległości kraju i przyszłego kształtu jego granic. W chwili wybuchu wojny światowej w 1914 był milionerem. Po I wojnie światowej J. F. S. utworzył Polski Kongres na Wychodźstwie, ale jego znaczenie nie było wielkie, zwłaszcza, że na początku lat 20-tych Polonia miała poważne problemy (m. in. z bezrobociem). W tym czasie J. F. S. zaczął borykać się z problemami finansowymi (era nadchodzącego Wielkiego Kryzysu), zachorował na raka i prawdopodobnie z tego powodu popełnił samobójstwo. Pochowany został w Chicago. Był wielce oddany sprawie polskiej i Polonii, więc pochowano go z honorami na polskim cmentarzu św. Wojciecha w Niles (nad grobem przemawiał Paderewski). W miejscu, gdzie został pochowany, stoi pomnik Smulskiego, ale jako samobójca nie jest pochowany w poświęconej ziemi. Ziemia została zdekonsekwrowana, grobowiec otoczono alejkami. W chicagowskiej dzielnicy Wicker Park znajduje się kilka domów, w których bywał i grał Paderewski. Jeden z nich należał do J. F. S. – okazała rezydencja pod adresem 2138 W. Pierce, odkupiona od niemieckiego przedsiębiorcy Hansa D. Runga właściciela Wolf Brothers Wood Milling Company. Dom ten służył potem jako polski konsulat. Za zasługi położone w czasie I wojny światowej otrzymał Order Polonia Restituta oraz francuska Legię Honorową.

M. Borowiak, *Poszukiwacze szczęścia*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 23; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; T. Radzik, *Polonia amerykańska wobec Polski 1918-1939*, Lublin 1990; F. Stasik, *Polska emi-*

gracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914, Warszawa 1985; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; A. Wałaszek, *Smulski Jan Franciszek*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

SMULSKI WŁADYSŁAW, właśc. Władysław Jakiński (ur. 1836 w Gniewkowie w Wielkopolsce, zm. 1897 w Chicago), wydawca, dziennikarz; ojciec → Jana Franciszka. Od 1868 przebywał w Stanach Zjednoczonych. Założył, wspólnie z Janem Barzyńskim, drukarnię i wydawał od 1874 „Gazetę Polską Katolicką”, następnie od 1884 był właścicielem dziennika „Kuriera Chicagowskiego”, a od 1884 „Gazety Katolickiej”. Był właścicielem księgarni, drukarni i wydawnictwa, które po jego śmierci przejął syn Jan Franciszek. Po 1920 połączono je z firmą Władysława Dyniewicza.

K. Dopierała, *Smulski Władysław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 25, Warszawa 2004.

SOBEK ZYGMUNT (ur. 1500, zm. 1550), kanonik gnieźnieński i krakowski, pielgrzym, rzekomy fundator ołtarza w kaplicy Świętej Trójcy w katedrze na Wawelu. W V 1545 wybrał się z pielgrzymką do Jerozolimy.

H. Barycz, *Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach*, „Przegląd współczesny”, 1938, nr 10; M. Borowiak, *Cierpienia w drodze do grobu Chrystusa*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 32; J. Bystron, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957.

SOMMER KAROL BENIAMIN (ur. 6 I 1769 w Śmiglu k. Leszna Wlkp., zm. 1815 w Rydze), lekarz, chirurg we flocie rosyjskiej. Uczeń gimnazjum we Wrocławiu, a medycynę studiował we Wiedniu, Lubece i Petersburgu. Po ukończeniu instytutu medyczno-chirurgicznego, na wiosnę 1790 przyjął pracę chirurga w rosyjskiej flocie wojennej, a po zaokrętowaniu na okręt *Konstanty* wziął udział w wojnie Rosji ze Szwecją. Podczas drugiej z bitew, w której wziął udział,

służąc pod dowództwem księcia Karola van Nassau-Siegena trafił do niewoli w Svenska Sundzie. Po zawarciu pokoju wrócił do Petersburga. Napisał pracę pt. *De aceti vini in scorbutu* (O zastoso-
waniu wina w leczeniu szkorbutu), dzięki której otrzymał stopień pierwszego chirurga. Z Petersburga został przeniesiony do floty wio-
słowej w Rydze, pozostając tam do 1796 na sta-
nowisku chirurga i internisty. Po otrzymaniu
dyplomu doktora medycyny wystąpił ze służby
wojskowej. Osiedlił się w Rydze i pracował jako
lekarz w szpitalu milicji obywatelskiej, następnie
został dyrektorem innej placówki szpitalnej.

J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskiej w Poznaniu).

SOSNOWSKI ALEKSANDER (ur. 6 III 1922 w Poznaniu), IV mechanik na statkach PMH, marynarz w US Navy. Od 5 XI do 12 XII 1943 pozostawał w rezerwie w Londynie i Liverpool. Między 23 XII t. r. a 3 IX 1944 służył jako IV mechanik na drobnicowcu *Bałtyk*, zdezerterował podczas ostatniego z konwojów atlantyckich. Prawdopodobnie jeszcze w 1944 wstąpił do amerykańskiej marynarki wojennej. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

SOWIŃSKI WŁADYSŁAW (ur. 27 V 1887 w Bonikowie k. Kościana), prawnik, działacz LMiR, podróżnik, kierownik oddziału Administracji Morskiej w Departamencie Morskim Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz członek rady nadzorczej Polskiego Towarzystwa Transatlantyckiego Okrętowego. W 1925 jako przedstawiciel Urzędu Emigracyjnego odbył podróż morską do Turcji, Syrii, Palestyny i Egiptu. W t. r. z ramienia LMiR pilotował wyprawę do Francji, Algierii, Tunisu i Włoch, której zadaniem było nawiązanie kontaktów Ligi z miastami Francji i Włoch. Ogłosił rozprawy z dziedziny prawa morskiego pt. *Ustawodawstwo morskie. Organizacja władz morskich*, [w:] *Kronika o polskim morzu, Ustawa żeglarska z 2. VI. 1902*.

J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

STADNICKI ANTONI (ur. 5 VII 1874 w Wielkiej Wsi w Wielkopolsce, zm. 29 VI 1906 w Kairze), dyplomata, podróżnik, orientalista; syn Jana i Bogumiły z d. Łubieńska. Od 1887 uczęszczał do Gimnazjum im. Sobieskiego w Krakowie, następnie studiował na Akademii Orientalnej w Wiedniu, którą ukończył w 1897. Działalność polityczną rozpoczął u boku ministra Kallaya w Sarajewie. W 1899 wybrał się w podróż do Maroka, gdzie pracował w miejscowym konsulacie austro-węgierskim. Od 1900 był wicekonsulem w Tangerze. W latach 1902-1903 wziął udział w wyprawie z Francji przez Atlantyk do Ameryki Północnej, przemierzając ten ogromny kraj z północy na południe. Podczas pobytu w Meksyku zainteresował się wykopaliskami archeologicznymi. W 1903 przeniesiony do poselstwa w Kairze, podobnie jak w Meksyku, odbył wyprawy o charakterze archeologicznym – zwiedził deltę Nilu, Luxor, Karnak, wyspy Elefantyny. Swoje wrażenia z pobytu w Egipcie opublikował na łamach prasy poznańskiej pt. *Listy z podróży*. Zmarł na febrę, niosąc pomoc chorym w czasie epidemii w Tangerze. Został pochowany w grobowcu rodzinnym w Wojniczu. W tamtejszym kościele znajduje się poświęcone mu epitafium. Pośmiertnie wydano jego dwutomowy opis z podróży pt. *Na obu półkulach. Wrażenia i listy w podróży* (1911), a biogram Stadnickiego (w tejże publikacji) przygotował Lucjan Rydel.

J. Bagińska-Mleczał, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; A. Stadnicki, *Na obu półkulach. Wrażenia i listy w podróży*, Kraków 1911; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

STARKOWIECKI PIOTR h. Łódzia (ur. 1600, prawdopodobnie w Starkowie w dawnym powiecie kobylińskim, zm. po 1644), orientalista, pielgrzym, tłumacz języka tureckiego na dworze króla Władysława IV; syn Macieja i Jadwigi z d.

Beldowska. Brak jest informacji na jego temat do 1640 i po 1644. W 1640 będąc na studiach orientalnych w Konstantynopolu udał się z pielgrzymką do Palestyny. Nie ma przekazów mówiących, czy wziął udział w podróży szlakiem lądowym czy drogą morską. Władał doskonale kilkoma językami: perskim, arabskim i tureckim. W latach 1643-1644, będąc w Wilnie dokonał przekładu listów sułtana Ibrahima. Miał według Kaspra Niesieckiego dokonać jako pierwszy Polak przekładu *Koranu* na język polski, ale nie zdążył go wydać. Dalsze losy rękopisu nie są znane.

J. Bystroń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; K. Dopierała, *Starkowiecki Piotr h. Łódź*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; M. Paradowska, *Wielkopoleanie na szlakach świata*, Poznań 1984; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981.

STARZYŃSKI TEOFIL (ur. 14 VI 1878 w Osowcu k. Gniezna, zm. 9 X 1952 w Pittsburghu w Stanach Zjednoczonych), lekarz, narodowy demokrat, działacz polonijny. W 1887 przybył wraz z owdowiałą matką do Stanów Zjednoczonych i osiedlił się w Pittsburghu. Ukończył studia farmaceutyczne, a następnie studia medyczne na uniwersytecie w Pittsburghu, gdzie w 1904 uzyskał magisterium. Należał do Związku Polskich Sokołów, a w latach 1912-1952 był prezesem Sokolstwa Polskiego w Ameryce. W latach 1918-1924 wstąpił jako ochotnik do Armii Błękitnej pod dowództwem gen. Hallera. Był głównym organizatorem zaciągu ponad 20 tys. ochotników do tej armii i walczył w jej szeregach we Francji i Polsce po zakończeniu I wojny światowej. Został awansowany do stopnia mjr, a za udział w walkach otrzymał odznaczenia polskie i francuskie. Po powrocie do Stanów Zjednoczonych (1920) założył Stowarzyszenie Weteranów Armii Pol-

skiej, gdzie następnie był prezesem. Podczas II wojny światowej zabiegał o utworzenie Rady Polonii Amerykańskiej, a w 1944 Kongresu Polonii Amerykańskiej, którego był wiceprzewodniczącym.

K. Dopierała, *Starzyński TEOFIL*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 4, Toruń 2005; W. A. Wierzewski, *Mały leksykon stu sześćdziesięciu Polaków znanych w Ameryce*, Chicago 2002; *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 26, Warszawa 2005; www.niedziela.pl/arttykul/68687/nd/Pomijany-wklad-do-niepodleglosci;www.pava-swap.org/historia.htm.

STASZEWSKI FLORIAN (ur. 1913 w Poznaniu, zm. III 1988 w Gdyni), fotograf, podróżnik, jogging; syn powstańca wielkopolskiego. Z wykształcenia był ekonomistą. Od 1931 należał do poznańskiej drużyny żeglarskiej „Wilków Morskich”. W 1933 wziął udział w spływie kajaków dwuosobowych z Krakowa Wisłą do Bydgoszczy oraz Brdą i Wartą do Poznania. Od 1936 do 1939 pływał jako żeglarz i sternik manewrowy na szkunerze żaglowym *Zawisza Czarny*. W 1938 nakręcił częściowo kolorowy i udźwiękowiony jedyny film o tej jednostce morskiej, którą zakupiono w Szwecji dla polskich harcerzy. W 1939 uzyskał I nagrodę Związku Polskich Towarzystw Fotograficznych na wystawie we Lwowie za fotografie morskie. Jako fotograf współpracował z prasą poznańską. Po zakończeniu II wojny światowej, od VII 1945, pracował w Generalnym Inspektoracie Rybołówstwa Morskiego w Gdyni, zajmując się zaopatrzeniem rybaków w sprzęt do połowów. Od 1946 odbył szereg podróży na żaglowcu szkolnym *Dar Pomorza*, wykonując setki zdjęć „białej fregaty”. W 1959 jako współautor książki (wraz z B. Miazgowskim) pt. *Dar Pomorza*, zamieścił w niej blisko 100 fotografii. Był fotoreporterem „Gazety Morskiej” i „Marynarza Polskiego”, a przez 40 lat współpracował z miesięcznikiem „Morze”. Przez 31 lat był fotografem pokładowym na transatlantykach *Batory* i *Stefan Batory*, odbył około 300 rejsów liniowych przez Atlantyk, nie licząc podróży wycieczkowych na obu jednostkach oceanicznych. J. Pertek w książce *Królewski statek „Batory”* (1979),

wykorzystał 70 zdjęć tego dokumentalisty. W latach 50-tych zainteresował się nurtami religijno-filozoficznymi Indii, był zwolennikiem jogi. Swoje prace fotograficzne wystawiał w gdyńskim KMPiK. W 1988 został wyemitowany film dokumentalny, przedstawiający sylwetkę F. S. w oczach jego przyjaciół. Bogate Archiwum fotograficzne przekazał Centralnemu Muzeum Morskiemu (CMM) w Gdańsku. Zmarł na zawał serca, pochowany został na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

W. Głowacki, *Dzieje żeglarstwa polskiego*, Gdańsk 1989; J. Miciński, „*Florian*”, „*Morze*”, 1988, nr 7; idem, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 2, Gdańsk 1997; J. Pertek, *Królewski statek „Batory”*, Gdańsk 1979; W. Święcicki, *Sternik generała Zaruskiego*, „*Morze*”, 1987, nr 4.

STEFANOWICZ ZYGMUNT (ur. 1897 w Poznaniu, zm. 1 X 1979 w Szczecinie), prawnik, pracownik gospodarki morskiej. W latach 1918-1919 uczestnik powstania wielkopolskiego. W 1923 uzyskał dyplom magistra praw na Wydziale Prawa UP, a po odbyciu aplikacji sędziowskiej w 1926 złożył egzamin sędziowski w Sądzie Okręgowym w Poznaniu. W latach 1926-1934 pełnił funkcję asesora, dalej sędziego grodzkiego w Poznaniu. Od 1935 do 1939 pozostawał na stanowisku radcy prawnego w Urzędzie Miejskim w Gdyni, w tym też czasie zajmował się działalnością publicystyczną w zakresie problematyki morskiej, w szczególnym odniesieniu do morskiego prawa administracyjnego. W latach okupacji przebywał w Warszawie, działał w ruchu oporu. Po 1945 wrócił do Gdańska i pracował jako radca prawny w Głównym Urzędzie Morskim. Szybko przeniósł się z Morską Grupą Operacyjną do Szczecina, gdzie objął stanowisko naczelnika wydziału prawnego w Szczecińskim Urzędzie Morskim. Od 1956 do 1960 brał udział w pracach udoskonalenia kodeksu morskiego, ustawy o izbach morskich i ustawy o rybołówstwie morskim. W 1963 przeszedł na emeryturę. Pracował społecznie w Ekspozyturze Komisji Prawa Morskiego. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia

Polski, złotą i srebrną odznaką Zasłużony Pracownik Morza.

Transport i Gospodarka Morska, 1980, nr 2.

STEFANŃSKI ZBIGNIEW (ur. w drugiej połowie XVI w. we Włocławku lub Poznaniu), rzemieślnik, jeden z pierwszych polskich osadników w Ameryce Północnej, domniemany autor relacji z podróży przez Atlantyk. 1 X 1608 przyплыł z Anglii na statku *Mary and Margaret* do Jamestown. Według własnych słów był biegły w wyrobie szkła, produkcji, która zapoczątkowała amerykański przemysł rękodzielniczy. Był podobno autorem relacji, która została jeszcze za jego życia wydrukowana pt. *Memorialium commercatovis* (Pamiętnik handlowca) w 1625 w Amsterdamie. Pierwsze informacje o tej książce pochodzą z 1831, za sprawą czasopisma „*Więści Polskie*” (Londyn). Przypuszczalnie około 1947 publikacja ta znalazła się w jednym z londyńskich antykwariatów (wyceniona na sprzedaż za sumę ówczesnych 5 000 dolarów), ale historyk polsko-amerykański Mieczysław Haiman, z powodu wysokiej ceny nie mógł jej nabyć, sporządził jednak odpis książki, która po jego śmierci trafiła do rąk innego autora polsko-amerykańskiego, A. L. Waldo. Okazuje się, że publikacja ta jest uważana przez zdecydowaną większość polskich badaczy tematu – w odróżnieniu od historyków i publicystów emigracyjnych za apokryf, gdyż nie udało się odnaleźć jedyne, istniejącego podobno jeszcze w latach 60-tych XX wieku egzemplarza, tego starodruku. Według Koninklijke Bibliotheek w Hadze panuje przekonanie, że praca Z. S. mogła być drukowana prywatnie przez A. Bickera. W 1976 fragmenty pamiętnika jak również ekspertyza jego autentyczności, dokonana przez polskich historyków – prof. dr Kerstena i doc. dr Puzyń, zostały opublikowane na łamach „*Polityki*”, ostatecznie jednak sprawa ta nadal pozostaje otwarta.

K. Błahij, *Łądowanie w Jamestown albo zmyślenia i przekazy o pierwszych Polakach w Ameryce*, Warszawa 1977; A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985;

A. Dudziński, *Jamestown. Nowa Polska*, Gdańsk 2011; L. Pastusiak, *Polacy w zaraniu Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1977; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; K. Wachtl, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944; A. L. Waldo, *Zbigniewa Stefańskiego z Włocławka Memorialium Commercatoris*, „Wiadomości”, Londyn, 1975, nr 1551-1552; Tygodnik „Polityka”, 1976, nr 24 i 38.

STREJC (Streyc) **DANIEL**, zwany również Streicek, Stegicius, Fetter, Vetter (ur. 1592 w Hranicach na Morawach, zm. ok. 1669 w Brzegu), teolog, drukarz czeski, podróżnik; syn Jerzego. Studiował teologię na Akademii Kalwińskiej w Herborn, Bremie i Heidelbergu, następnie w Lejdzie w Holandii, po czym wrócił do swojej ojczyzny. W 1632 przyjechał do Polski i przyłączył się do rodziny Braci Czeskich w Lesznie Wlkp. W t. r. został księdzem tej rodziny i zarządcą drukarni, zwanej „klejnotem Jednoty”. W latach 1613-1614 jako młody student wziął udział w wyprawie na Islandię, wylądował w zatoce Nesvogur i podczas pobytu w tym kraju odbył wycieczki konne w głąb lądu. W 1638 w Lesznie Wlkp. opublikował pracę swego autorstwa pt. *Islandii albo krótkie opisanie Wyspy Islandii*, która była pierwszą w ogóle wydaną w Polsce książką na ten temat. Praca D. S. miała kilka tłumaczeń: niemieckie (1640), czeskie (1673) i duńskie (1858). Unikalne 3 egzemplarze tego dzieła znajdują się w Bibliotece Muzeum Narodowego w Pradze.

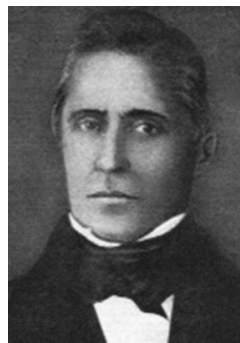
M. Bečkova, *Vetter Daniel*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1795, Poznań 1981; idem, *Zwiazki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 7; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

STRUŚ (Strucki, Strthius) **JÓZEF** (ur. 1510 w Poznaniu, zm. 6 III 1658 w Poznaniu), lekarz, prof. medycyny; syn Mikołaja i Elżbiety. Pierwsze nauki pobierał w szkole miejskiej przy kolegiacie Marii Magdaleny w Poznaniu. Absolwent

poznańskiej Akademii Lubrańskiego (półwyższa uczelnia kościelna humanistyczno-teologiczna, założona 1518). W latach 1525-1532 studiował w Krakowie, następnie wyruszył do Padwy, gdzie w 1536 został prof. medycyny. Na wezwanie króla Zygmunta II Augusta wrócił do kraju i został lekarzem jego siostry Izabeli. W 1542 wyjechał do Stambułu, wyleczył sułtana tureckiego Solimana I. Po powrocie do Polski osiadł na stałe w Poznaniu, a w latach 1557-1559 był burmistrzem stolicy Wielkopolski. Tłumacz i krytyk dzieł Hipokratesa i Galena. Odkrywcą krążenia krwi w organizmie. Autor cennego traktatu *O tętynie* (*Sphygmicae artis iam mille ducentos annos perditae et desideratae libri V*, 1555). Uważany za najwybitniejszego lekarza polskiej epoki odrodzenia.

M. B. Topolska, *Struś Józef*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

STRZELECKI **PAWEŁ EDMUND** (ur. 20 VII 1797 w Głuszynie pod Poznaniem, dziś w granicach stolicy Wielkopolski, zm. 6 X 1873 w Londynie), podróżnik, geolog, geograf, znawca i badacz Australii; syn Franciszka i Anny z d. Raczyńska. Prawdopodobnie w latach 1810-1817 uczęszczał do szkoły pijarów w Warszawie, następnie edukację uzupełnił w Krakowie. W 1825 będąc we Włoszech spotkał się z E. K. Sapiehą, który powierzył mu zarząd majątku na Ukrainie. Po upadku powstania listopadowego (1831), w którym brał udział, wyjechał do Anglii, gdzie spędził 3 lata. W tym okresie zainteresował się geologią i geografiją czego dowodem były jego wędrowki wzdłuż całej Anglii i Szkocji, a uzyskana wiedza stała się pretekstem do przedsięwzięcia planowanych podróży badawczych. 8 VI 1834 wyruszył z Liverpoolu na statku *Virginian*, jako

pierwszy w dziejach Polak, w podróż morską naokoło świata. W latach 1834–1838 odbył szereg wypraw naukowo badawczych po Ameryce Północnej i Południowej, dokonując badań z zakresu geologii, etnografii i meteorologii. Podczas tychże podróży przemierzył cały obszar Stanów Zjednoczonych, południową Kanadę, od Wielkich Jezior, zatoki Św. Wawrzyńca i Nowego Brunswiku na północy po Florydę i Zatokę Meksykańską na południu. Żeglował po Morzu Karaibskim, Zatoce Meksykańskiej, dotarł na Kubę i Antyle. W okolicach jeziora Ontario natrafił na bogate złoża rud miedzi i przebywał wśród Indian Huronów. Od 22 I 1836 jest w Ameryce Południowej, wyprawił się w głąb Brazylii, Argentyny i Chile. Podczas pobytu w Brazylii podjął rejs o długości 5000 km rzekami Rio Grande, Paraną i La Platą. W Chile wsiadł na statek i w drodze na północ jeszcze raz odwiedził Meksyk. 20 VII 1838 na statku *Fly* wypłynął z Valparaiso do Oceanii, po drodze zatrzymał się na archipelagu Markizy, na Hawajach, wyspie Tahiti i Nowej Zelandii. Podczas przeprowadzonego rekonesansu na wyspie Hawaj poczynił tam obserwacje wulkanologiczne, a uzyskane informacje pozwoliły na przygotowanie pracy naukowej o czynnym wulkanie Kilauea. Po krótkim postoju w Nowej Zelandii, 25 IV 1839 przybył do Australii, która od tej chwili stała się dla P. E. S. głównym terenem jego badań geologicznych. Podczas trzech wypraw w głąb kontynentu prowadził badania Wielkich Gór Wododziałowych (odkrył bogate złoża złota) i Nowej Południowej Walii, odkrył źródła rzeki Murray, część Alp Australijskich – zdobył najwyższy szczyt, który nazwał Górą Kościuszki (Mount Kosciuszko) oraz zbadał tereny pustynne, nadając im nazwę na część gubernatora Walii G. Gippsa – Gippslandem. Między VII 1840 a IX 1842 prowadził prace geologiczne, topograficzne na Tasmanii, tam też zaciekały go miejscowe rolnictwo, bogate złoża węgla i niewielkie pokłady złota. Na statku *Beagle* wyruszył na krótką wyprawę badawczą po wodach Cieśniny Bassa. Wrócił na półtora roku do Australii, czas ten zaowocował przygotowaniem wielkiej mapy geologicznej po prze-

bytych terenach. 22 IV 1843 opuścił na pokładzie żaglowca *Anna Robertson* Australię i w drodze powrotnej do Europy odwiedził Azję Południowo-Wschodnią, Chiny, Indie i Egipt. Przez krótki okres czasu mieszkał we Francji, ale od 24 X 1843 osiadł na stałe w Anglii i tym samym zakończyła się P. E. S. dziewięcioletnia podróż dookoła świata. W 1845 wydał w Londynie swoje główne dzieło pt. *Physical Description of New South Wales and Van Diemen's Land* (monografia Nowej Południowej Walii i Tasmanii), za które (wydanie australijskie w 1968, polskie w 1958) w 1846 został odznaczony złotym medalem Towarzystwa Geograficznego w Londynie (Royal Geographical Society). W 1860 otrzymał tytuł doktora honorowego Oxford University. W 1869 uhonorowany został Orderem św. Michała i św. Jerzego od królowej Wiktorii. Pamięć P. E. S. została uczczona wieloma nazwami geograficznymi w Australii – rzeka Strzelecki Creek, góra Mount Strzelecki, miejscowość Strzelecki czy wreszcie szczyty Strzelecki (Strzelecki Peaks). W sporządzonym przez siebie testamencie nakazał, by wszystkie materiały osobiste i prace badawcze będące w opracowaniu zostały spalone. Większość kolekcji geologicznej i paleontologicznej uległa rozproszeniu po muzeach. Dzięki pracy badawczej Wacława Ślabczyńskiego udało się uchronić oryginalne dokumenty Strzeleckiego oraz ważniejszą korespondencję po podróżniku i wydać w zbiorze pt. *Pisma wybrane* (1960). 14 XI 1988 w miejscowości Jindabyne u stóp Gór Śnieżnych został odsłonięty monument wykonany przez poznańskiego rzeźbiarza, Jerzego Sobocińskiego, poświęcony Strzeleckiemu.

B. Kuźmiński, *Przygody polskich obieżyświatów na morzach i lądach*, Gdańsk 1973; H. Mąka, *Sarmaci na morzach*, Gdańsk 1992; M. Paradowska, *Paweł Edmund Strzelecki. Badacz Ameryki i Australii*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; idem, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław 1985; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i oceanii 1790–1940*, Londyn 1962; idem, *Poles in Australia and Oceania 1790–1940*, Sydney 1987; idem, *Polskie nazwy geograficzne w Australii*, „Tygodnik Polski” (Melbourne) z 25 czerwca 1988; idem, *Strzelecki Paweł Edmund*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*,

t. 5, Toruń 2005; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; T. Ślabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki badacz niezwykły*, „Morze”, 1988, nr 12; idem, *Wielcy odkrywcy i podróżnicy. Słownik*, Warszawa 1995; W. Ślabczyński, *Paweł Edmund Strzelecki. Pisma wybrane*, Warszawa 1960; idem, *Paweł Edmund Strzelecki – polski badacz Australii*, Warszawa 1954; idem, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróże, odkrycia, prace*, Warszawa 1957; idem, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; N. Żmichowska, *O Pawle Edmundzie Strzeleckim*, „Ateneum”, 1876, r. 1, cz. 2-3.

STUDNIEWSKI JAN (ur. 29 XI 1920 w Ostrowie Wlkp.), steward na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 31 V 1945 zamustrowany na transportowcu wojskowym *Sobieski*. Wziął udział w kampanii norweskiej, uczestniczył w ewakuacji wojsk alianckich z Francji do Wielkiej Brytanii, ewakuacji złota z Wielkiej Brytanii do Kanady, w lądowaniu na Madagaskarze, inwazji alianckiej na Afrykę Północną, lądowaniu wojsk na Sycylii, pod Salerno i pod Anzio oraz inwazji Normandii.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

SUŁKOWSKI JÓZEF (ur. 22 X 1770 w Rydzynie k. Leszna Wlkp., zm. ok. 11 IX 1798 w Kairze), oficer wojsk polskich i francuskich, adiutant Napoleona, orientalista; syn Franciszka. Był wszechstronnie wykształcony, studiował m. in. w Getyndze. Władał kilkoma językami europejskimi i pasjonował się językami wschodnimi. Po klęsce w 1792 (Targowica) został wysłany przez Komitet Ocalenia Publicznego

do Francji, tam też wstąpił do wojska francuskiego, będąc zaangażowany do tajnej misji dyplomatycznej na Wschodzie. W V 1793 opuścił Paryż i drogą morską przez Cypr (kilka miesięcy spędził tam na skutek choroby) dotarł na Bliski Wschód. Od XI t. r. do IV 1794 przebywał w Aleppo. W Turcji zorganizował wyprawę archeologiczną do ruin starożytnej Troi. Gdy dowiedział się o wybuchu powstania kościuszkowskiego (1794) chciał wracać do kraju, ale ostatecznie ponownie przybył do Francji, gdzie gen. Napoleon Bonaparte zaangażował go do opracowania planów kampanii egipskiej. Od wiosny 1798 przebywał w Egipcie, gdzie brał udział w kampanii napoleońskiej. W VIII t. r. został ciężko ranny w bitwie pod Salheyeh. Po wystąpieniu z armii francuskiej czas rekonwalescencji wykorzystał na pracę naukową w Instytucie Egipskim w Kairze, będącego filią Instytutu Francuskiego w Paryżu, gdzie zajmował się głównie poszukiwaniem wymarłych miast starożytnych, posągów i mumii. Odkrył i odkopał posagi bogini Izdy, pracował nad słownikiem arabskim, wreszcie według zagranicznych relacji miał w miejscowości Feraneh nad Nilem odkryć kamienie z napisami egipskich hieroglifów. Interesował się historią Egiptu oraz jego ludności. W pierwszych dniach IX 1798 uczestniczył w posiedzeniu Instytutu Egipskiego w Kairze. Został zastrzelony podczas potyczek w tym mieście przez miejscową ludność przeciwko Francuzom. W dowód pamięci, w miejscu śmierci J. S., Francuzi pobudowali fort jego imieniem, a później rzeźbiarz francuski Alric wyrzeźbił pomnik Wielkopolanina (w okresie pobytu gen. Henryka Dembińskiego w Egipcie), obie te pamiątki przetrwały zaledwie kilkadziesiąt lat. Autor prac: *Ostatni głos obywatela polskiego* (1791), *Mémoires historiques, politiques et militaires sur les révolutions de Pologne 1782-1794* (1832), *La campagne d'Italie 1796-1797* (1832), *L'expédition du Tyrol et les campagnes d'Egypte 1798-1799* (1832).

J. Knopek, *Polacy w Grecji. Historia i współczesność*, Bydgoszcz 1977; idem, *Sułkowski Józef*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; K. Koźmiński, *Józef Sułkowski*, Warszawa 1935; idem, *Meteor*.

Opowieść o Józefie Sułkowskim, Warszawa 1961; M. Brandys, *Oficer największych nadziei*, Warszawa 1964; A. Skałkowski, *Rodowód Józefa Sułkowskiego i jego listy młodociane*, Poznań 1934; J. Reychman, *Józef Sułkowski 1770-1798*, Warszawa 1952; E. Szymański, *Prace naukowe Józefa Sułkowskiego w Egipcie*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 3, Warszawa 1969; L. Zinkow, *Józef Sułkowski (1770? – 1798)*, „Nowy Filomata”, 1998, nr 4; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988, W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

SUSKI JULIAN (ur. 20 VII 1894 w Żeraniu k. Warszawy, zm. 21 III 1978 w Calgary), prawnik, działacz polityczny, starosta Gniezna i Bydgoszczy, sympatyk turystyki; syn Wiktora i Julii z d. Zielińska. Uczęszczał do gimnazjum w Walicowie i Warszawie. W latach 1910-1911 działał w młodzieżowej organizacji niepodległościowej. Od 1912 do 1914 studiował na Politechnice Lwowskiej, na Wydziale Budowy Maszyn. Podróżował do Niemiec, Szwajcarii, Włoch i Francji. W latach 1914-1917 służył w wojsku rosyjskim. W 1917 wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) na Ukrainie. Wiosną 1918 przyjechał do Warszawy, w tym samym roku wrócił na Politechnikę Lwowską, by dokończyć studia. Działal w POW i uczestniczył w powstaniu Legii Akademickiej. W latach 1920-1922 pracował w Komendzie Głównej Policji, w latach 1922-1929 w MSW. Od 1920 studiował prawo, najpierw w Warszawie, a później w Poznaniu, gdzie otrzymał dyplom magistra praw i nauk ekonomicznych. Od V 1929 do 1935 piastował urząd starosty Gniezna, a od 1936 do 26 IX 1939 starosty Bydgoszczy. W latach 1939-1945 pozostawał w WP na Zachodzie. Podczas II wojny światowej, jako pracownik Rządu Polskiego w Londynie, wyjechał do Afryki i na Bliski Wschód, gdzie nawiązał kontakty ze skupiskami uchodźców polskich. Odwiedził Egipt, Kenię, Ugandę, Rodezję Północną i Południową, Palestynę, Liban, Maroko, Sudan, Mozambik, Syrię. Po rezygnacji z posady administracyjnej na krótko podjął pracę w angielskiej firmie eksportowej „Quest Industrial Ltd.” w Kairze. Został prezesem Związku Polaków w Egipcie. Po powrocie do Europy pracował w różnych miejscach we Francji. W 1951

wyjechał do Calgary w Kanadzie. Pracował jako kontroler autobusów międzymiastowych, później krótko w administracji publicznej, a od 1953 do 1969 był stałym doradcą administracyjnym miasta Edmonton. Pełnił funkcję wiceprezesa ogólnokanadyjskiego Związku Pracowników Samorządowych oraz Związku Burmistrzów Miast. Pochowany został na cmentarzu w Canmore w Górach Skalistych. Autor książki *W służbie publicznej na dwóch kontynentach* (1988).

Informacje ze zbiorów prywatnych autora.

SWAT ZDZISŁAW (ur. 7 II 1922 w Koninie, zm. 15 VIII 1972 w Nowym Jorku), III oficer na statkach PMH, st. mar. w PMW, członek załogi ORP *Wilk*. Od 10 VIII do 22 IX 1939 jako uczeń pozostawał na żaglowcu szkolnym *Dar Pomorza*. Wobec groźby wybuchu wojny statek zawinął do szwedzkiego portu Oxelösund, na kilka

ORP *Wilk* – podwodny stawiacz min w PMW

dni później przeszedł do Sztokholmu. Po przetransportowaniu go na jednym ze statków polskich znalazł się w Wielkiej Brytanii. Wstąpił do PMW i wszedł w skład załogi okrętu podwodnego ORP *Wilk*. Od 16 IX 1943 w PMH, pływał jako marynarz i st. marynarz na *Krakowie*, *Wilnie* i *Katowicach*. Od 26 IV 1944 aspirant, a dwa dni później otrzymał przydział na *Chorzów*, pozostając na tym drobnicowcu do 28 XI t. r. Od 15 VI 1945 III of. na statku *Krosno*. Po wojnie pozostał na emigracji, pływał na statkach pod obcymi banderami. Odznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, ORP *Wilk*. *Okaleczony drapieżnik*, Warszawa 2008; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W.

Kosianowski, Rzym 1947; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; Pismo: „Okólnik” (Londyn), 1972, nr 125.

SWĘDROWSKI JÓZEF (ur. 25 II 1923 w Blizownie k. Kalisza, zm. 21 III 1942 w Plymouth w Anglii), mar. w PMW; syn Franciszka i Józefy z d. Jędrusiak. Członek załogi niszczyciela eskortowego ORP *Kujawiak*, uczestniczył w działaniach bojowych na wodach brytyjskich. Ranny podczas akcji patrolowej na Morzu Północnym. Zmarł w Royal Navy Hospital w Plymouth. Pochowany został na Weston Mill Cemetery w Devonport, Red Cross Section, grób nr „C” 10879. Spadek po J. S. został przekazany w III 1945 Konsulowi Generalnemu RP w Londynie. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

Z. Damski, 382 dni „Kujawiaka”, Warszawa 1982; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

SWINARSKI TADEUSZ (9 VII 1878 w Jaszkuwie k. Kórnik, zm. 27 XII 1923 w Sielcu k. Żnina), kpt. ż. w., naczelnik Urzędu Marynarki Handlowej w Wolnym Mieście Gdańsku, komisarz Delegacji Polskiej Rady Portu i Dróg Wodnych w WM Gdańsku; syn Jana i Róży z d. Unrug. Jako niespełna szesnastolatek opuścił rodzinne strony, za zgodą rodziców wyjechał do Niemiec, gdzie zaciągnął się na statki Norddeutscher Lloyd. Karierę morską rozpoczął od pracy w charakterze chłopca okrętowego, awansując w kolejnych latach. Należy przypuszczać, że po ukończeniu Szkoły Morskiej w Hamburgu i po odbyciu szeregu specjalistycznych kursów zdobył uprawnienia kpt. ż. w. Przez ćwierć wieku dowodził parowcem pocztowym na Dalekim Wschodzie. Od VIII 1914 wcielony do niemieckiej Hochseeflotte, otrzymał przydział na krążownik pomocniczy, który, po działalności korsarskiej, był zniszczony koło Afryki, zaś T. S. znalazł się w niewoli angielskiej. Do Polski wró-

cił na przełomie 1919-1920 i został oddelegowany przez Departament dla Spraw Morskich Ministerstwa Spraw Wojskowych do Gdańska. 23 XI 1920 zaczął pracować jako kierownik portu w WM Gdańsku. W 1921 przejął obowiązki referenta Sekcji Morsko-Technicznej Departamentu Wojskowego (II) Komisariatu Generalnego Rzeczypospolitej w WM Gdańsku. Od 6 V 1921 przebywał na sześciomiesięcznym urlopie celem objęcia dowództwa statku *Józef Piłsudski*, który stał w stoczni kilońskiej w Niemczech. Gdy okazało się, że nowy właściciel handlowca – Polish Navigation Corporation (PNC) popadł w długi i nie jest w stanie zapłacić za remont sumy w wysokości około 200 tys. dolarów, T. S. w VI 1922 wrócił do Gdańska. W IV t. r. został naczelnikiem Urzędu Marynarki Handlowej w WM Gdańsku. W VI t. r. otrzymał nominację na stanowisko zastępcy członka Delegacji Polskiej Rady Portu i Dróg Wodnych w WM Gdańsku. Od 9 VIII 1923 komisarz Delegacji. Brał udział także w pracach Rady Portu jako ekspert w sprawach ruchu portowego, żeglugi i policji portowej. Zmarł nagle w majątku Sielec, który należał do rodziny → Józefa Unruga. Tam też został pochowany.

M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; idem, *Niedoszły kapitan transatlantyka*, „Kórnicanin”, 1997, nr 5; M. Filipowicz, *Ludzie, stocznie i okręty*, Gdańsk 1985; J. Miciński, *Księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; R. Mielczarek, *Swinarski Tadeusz. Pierwsze pokolenie*, „Morze”, 1979, nr 11; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, msszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); J. Rummel, *Narodzinie żeglugi*, Gdańsk 1980; Informacja od R. Mielczarka, H. Unruga, w zbiorach prywatnych autora.

SYNORACKI LEON (ur. 25 III 1922 w Grodzisku Wlkp. k. Pleszewa, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), st. mar. w PMW; syn Władysława i Franciszki z d. Lutyńska. Od 18 X 1942 zaokrętowany na niszczycielu ORP *Orkan*. Od III do V 1943 uczestniczył w konwojach na szlaku północnym. Między VIII a IX t. r. brał udział w patrolach na zatoce Biskajskiej i konwojach islandzkich. Zginął wraz z okrętem *Orkan*, gdy ten

został trafiony torpedą akustyczną wystrzeloną przez niemiecki okręt podwodny U 378. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim (3x). Był żonaty z Katherin Synoracką, zamieszkałą w Glasgow w Szkocji.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

SZCZEPANOWSKI WITOLD JAN (ur. 28 XII 1915 w Poznaniu, zm. IX 1943, zamordowany w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie), ppor. mar. Od 1934 do 1937 słuchacz SPMW w Toruniu. 1 X 1937 mianowany do stopnia ppor. mar. w korpusie morskim (5 lokata). Od XI t. r. do I 1938 przebywał na kursie aplikacyjnym, odbył także pływanię na transportowcu wojskowym ORP *Wilja*. Od II do IV t. r. jest w Kadrze Floty jako oficer pluton. Od V t. r. do III 1939 skierowany na III Kurs Oficerów Nawigacyjnych (KON). Od 4 VII do 24 VIII t. r. odbywał praktykę morską na ORP *Smok*. 24 VIII t. r. jako absolwent III KON został zaokrętowany jako oficer nawigacyjny na stawiacz min ORP *Gryf* i pozo-

Stawiacz min ORP *Gryf* – największy okręt bojowy PMW w latach II RP

stawał na okręcie do 3 IX t. r. Po zniszczeniu okrętu przez lotnictwo niemieckie walczył w obronie Helu, był zastępcą dowódcy 44. Baterii Przeciwlotniczej na cyplu helskim. Od 2 X t.

r. do IX 1943 przebywał w niewoli niemieckiej w oflagach: X B Nienburg, Itzethoe pod Lubecką, X A Sandbostell i VI B Dössel. W nocy z 19 na 20 IX t. r. brał udział w nieudanej ucieczce z oflagu Sandbostell z grupą 47 oficerów. 21 IX t. r. został aresztowany i przewieziony do oflagu VI B Dössel. Zatrzymany przez gestapo trafił do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie i tam został zamordowany.

M. Borowiak, *ORP Gryf. Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; J. Broniewicz, *Nie każda kula celna*, Warszawa 1987; C. Ciesielski, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; S. Datner, *Tragedia w Dössel*, Warszawa 1970; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; W. Kawalec, *Pięćdziesiątka z Dössel*, Warszawa 1963; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1987; Informacje: J. Broniewicz, Z. Jagusiewicz, w zbiorach prywatnych autora.

SZELAŃGOWSKI MICHAŁ (ur. 1853 w Gnieźnie, zm. 1936 w Argentynie), krawiec, działacz emigracyjny. W 1878 przyjechał do Argentyny z Francji, dokąd wcześniej wyemigrował. Osiedlił się w La Placie, gdzie działał w Komitecie Pomocy dla Emigrantów. Znał gubernatora prowincji Misiones – Juana J. Lanusse. Dzięki jego wstawiennictwu pojawiła się szansa osiedlenia Polaków w tej właśnie prowincji. Zdecydowała się na nią część rodaków przybyłych na statku *Antonina* oraz pewna liczba tych, którzy do La Platy przybyli wcześniej.

J. Mazurek, *Kraj a emigracja i ruch ludowy wobec wychodźstwa do krajów Ameryki Południowej*, Warszawa 2006; E. Pyzik, *Los Polacos en la Republica Argentina 1812-1900*, Buenos Aires 1944.

SZŁAPKA JÓZEF (ur. 8 I 1888 w Rąbinu k. Kościana, zm. 8 VI 1957 w Wejherowie), st. bosman, mechanik III kl., powstaniec wielkopolski; syn Ignacego i Katarzyny z d. Żarczyk. Po ukończeniu 7-klasowej szkoły powszechnej w Rąbinu przez następne dwa lata pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. W I 1904 rozpoczął trzyletnią naukę w zawodzie ślusarza

w zakładzie rzemieślniczym na terenie powiatu kościańskiego. Ukoronowaniem dotychczasowej edukacji był zdany egzamin przez komisję Izby Rzemieślniczej w Poznaniu. Nie mogąc znaleźć stałego zatrudnienia na terenie

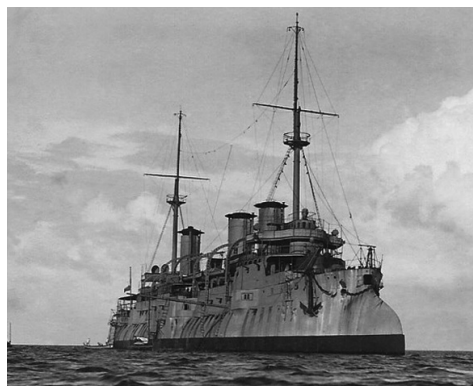
Kościana, podjął decyzję wyjazdu do Niemiec, w miejscowości Nette (Westfalia) otrzymał pracę w fabryce amoniaku. Podczas pobytu w Niemczech wstąpił do Zjednoczenia Zawodowego Polskiego i był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Mengede. Od 1908 do 1911 służył w niemieckiej flocie wojennej, uzyskując specjalność maszynisty. W VIII 1914 zmobilizowany do Hochseeflotte, otrzymał przydział do dywizjonu torpedowców wchodzących w skład VII półflotyli z bazą w Cuxhaven. Po wybuchu rewolucji w niemieckiej flocie na początku XI 1918 został zdemobilizowany i powrócił w rodzinne strony. Wziął udział w powstaniu wielkopolskim (1918-1919). W III 1919 wstąpił do WP, zweryfikowany w stopniu bosmanmata

Tralowiec (minowiec) ORP *Mewa*

z przydziałem do kompanii portowej Portu Wojennego w Modlinie. 14 III t. r. awansował do stopnia bosmana. W I 1920 został odkomenderowany do dyspozycji utworzonego w Gdańsku Urzędu Hydrograficznego MW. Decyzją ówczesnego → kpt. mar. Józefa Unruga, Szłapka został kierownikiem okrętu hydrograficznego *Pomorzanin*. W t. r. awansował na stopień st. bos-

mana. Od III 1922 przebywał w kompanii portu wojennego w Pucku, a następnie zaokrętowany na ORP *Mewa*. Od VI t. r. do II 1924 na ORP *Jaskółka*. Od t. r. do 1931 ponownie zaokrętowany na *Pomorzanie*, gdzie kierował załogą maszynową. Na krótko był przeniesiony do oddziału portowego Portu Wojennego Gdynia. Od t. r. do VII 1939 kierownik maszyn na okręcie transportowym ORP *Wilja*. Od VII do 8 IX t. r. ze względów zdrowotnych przeokrętowany na okręt-hulk ORP *Bałtyk*. 8 IX t. r. otrzymał przy-

Okręt-hulk ORP *Bałtyk*

dział do nowo sformowanego Batalionu Kadry Floty, walcząc w obronie Gdyni i Oksywia. Po upadku Oksywia dostał się 19 września t. r. do niewoli, z której wkrótce zbiegł i wrócił do Wejherowa. Wnet aresztowany przez Niemców został jednak zwolniony. 27 X t. r. wysiedlony wraz z rodziną do Szczekocin w Generalnej Guberni, doczekał końca wojny. Po wyzwoleniu wrócił na Wybrzeże. 11 XII 1945 zgłosił się do pracy w gdyńskim oddziale portowym Biura Odbioru Transportów Morskich przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu. W 1947 otrzymał dyplom mechanika III kl. Od I 1948 pracuje w „GAL-u” jako maszynista na holowniku *Tarpan*, a po reorganizacji działu został kierownikiem maszyn holowników zarządu Portu Gdańsk-Gdynia. W III 1953 przeszedł na emeryturę. Pochowany na cmentarzu miejskim w Wejherowie. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi.

(abc), *Cocktail morski*, „Panorama Północy”, 1960, nr 7; A. Bachanowicz, H. Nitner, *Zarys dziejów okrętów hydrograficznych Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1993*, „Przegląd Morski”, 1994, nr 1; M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; idem, *Specjalista maszyn okrętowych*, „Wiadomości Kościańskie”, 1996, nr 1; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1977; J. Miciński, *księga statków polskich 1918-1945*, t. 1, Gdańsk 1996; R. Mielczarek, *Józef Szlapka (1888-1957), st. bosman Polskiej Marynarki Wojennej, pierwszy kierownik maszyn na ORP „Wisła” i ORP „Pomorzanin”, obrońca Gdyni w 1939*, „Przegląd Morski”, 1994, nr 10; idem, *Szlapka Józef (1888-1957). Pierwsze pokolenie (20)*, „Morze”, 1979, nr 9; J. Pertek, *Okręty pomocnicze*, Gdynia 1959; idem, *Polski słownik ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); idem, *Związki Wielkopolski z morzem*, „Nurt”, 1987, nr 8; A. Rylke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; C. Szydłowski, *„Pomorzanin” nasz pierwszy okręt. Z marynarskich wspomnień*, „Morze” 1959, nr 9; Archiwum Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu.

SZREMSKI (Shrimski, Śremski) SAMUEL Edward (ur. 1828 w Poznaniu, zm. 25 VI 1902 w Oamaru w Nowej Zelandii), emigrant, handlowiec, radny, burmistrz Oamaru, działacz społeczny. Po ukończeniu szkół w Poznaniu około 1848 przyjechał do Londynu, pracując tam jako handlowiec. Pod koniec lat 50-tych XIX wieku wypłynął się morzem do Australii (był w Melbourne), a w 1861 przyjechał do Nowej Zelandii wraz z poszukiwaczami złota. W miejscowości Oamaru w prowincji Otago prowadził sklep tekstylny i skład towarów. W 1868 został radnym powiatu. W 1870 objął stanowisko agenta rządowego do spraw podziału ziemi. Od 1871 burmistrz Oamaru. Aktywnie uczestniczył w pracach komitetu budowy gimnazjum w Waitaki w latach 1879-1882. Pracował społecznie w Wydziale Oświaty, Radzie Portu, był skarbnikiem Rady Opiekuńczej Szpitala. W latach 1876-1881 reprezentował miasta Waitaki, a w latach 1881-1885 Oamaru w parlamencie. Pracował w Izbie Reprezentantów oraz jako członek Wyższej Izby tzw. Rady Ustawodawczej. Żonaty z Deborah Neumeger. Jego portret zdobi ściany parlamentu Nowej Zelandii.

M. Kałuski, *Polacy w Nowej Zelandii*, Toruń 2006; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962.

SZUBERT WACŁAW (ur. 1908 w Słupi k. Kępna, zm. ok. 8 VI 1940 na Morzu Północnym), bosmat. Należał do pierwszej załogi okrętu podwodnego ORP *Orzeł*, pełniąc funkcję gospodarza działu artylerii. Uczestnik kampanii wrześniowej w 1939 i legendarnej epopei okrętu na Bałtyku. Był jednym z organizatorów brawurowej ucieczki okrętu podwodnego z internowania w Tallinie 18 IX t. r. do Wielkiej Brytanii. 23 V 1940 wyszedł na swój ostatni, siódmy patrol bojowy na Morze Północne, w rejon na zachód od wyłotu Skagerraku a południowe wybrzeże Norwegii. Wobec braku wiadomości o losach załogi i okrętu Admiralicja brytyjska uznała *Orla* za stracony. Był żonaty z Holenderką o imionach Adrianna Dora, którą poznał jeszcze w 1938 podczas budowy okrętu podwodnego we Vlissingen (Holandia). Pośmiertnie awansowany do stopnia bosmanmata. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

S. Biskupski, *ORP „Orzeł” zaginął*, Warszawa 1975; M. Borowiak, *Kalisza związki z morzem*, mszp. w zbiorach autora; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; idem, *W ostatnim rejsie. Wielkopoleanie na ORP „Orzeł”*, „Gazeta Poznańska”, 1991, nr 238; J. Pertek, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1988; idem, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N. Y. 1987; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

SZULC KAROL (ur. 11 VIII 1839 w Śremie, zm. 18 VII 1907 w Poznaniu), drukarz, księgarz, publicysta polonijny. W 1863-1864 wziął udział w powstaniu styczniowym. W 1884 przyjechał do Kurytyby, gdzie prowadził początkowo sklep papierniczy, a od około 1890 pierwszą polską księgarnię i drukarnię w Brazylii. W VII 1892 zaproponował wydawanie pierwszego polskiego czasopisma w Brazylii – „Wiarus Polski”, które po pewnych zmianach zaczęło ukazywać się

od 14 X t. r. pod nazwą „Gazeta Polska w Brazylii” (wydawana do 1938). W 1893 wyjechał na krótko do Nowego Jorku, gdzie był kierownikiem i udziałowcem drukarni „Gazety Polskiej”. Na obu kontynentach prowadził i organizował ruch polonijny. W 1893 staraniem K. S. ukazał się w Poznaniu *Elementarz dla szkół polskich w Brazylii*, którego autorem był → Hieronim Durski. Wydał także samouczek do nauki języka portugalskiego dla polskich emigrantów w Ameryce Południowej. Opracował historię Polski w Brazylii. Współzakładał w Kurytybie Towarzystwo Tadeusza Kościuszki. Od 1895 jest już w Polsce, do śmierci mieszkał w Poznaniu.

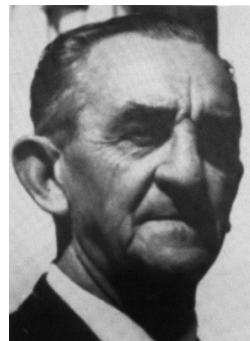
J. Bagińska-Mleczak, *Wielkopolanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; *Emigracja Polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa*, Warszawa 1971; K. Głuchowski, *Materiały do problemu osadnictwa polskiego w Brazylii*, Warszawa 1927; M. Lepszy, *Parana i Polacy*, Warszawa 1962; M. Paradowska, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa 1984; idem, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław 1977; W. Wójcik, *Polacy w Brazylii, Argentynie i Urugwaju w XIX i XX w.*, „Dzieje Najnowsze”, 1972, r. 4, z. 2; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.

SZWARC STANISŁAW (ur. 28 IV 1909 w Dąbrowie k. Buku, zm. 16 VI 1942 w pobliżu La Valetta, Malta), bosmat; syn Stanisława i Magdaleny z d. Piętka. Od XII 1940 służył na niszczycielu eskortowym ORP *Kujawiak*. W 1941 wziął udział w operacji desantowej na Lofoty i w patrolach w rejonie kanału La Manche. W II 1942 uczestniczył w akcji zatopienia, wraz z dwoma innymi niszczycielami, koło wyspy Alderney a przyłaskiem La Hogue – dwóch transportowców i eskortowca Kriegsmarine. 14 III t. r. załoga *Kujawiaka* wyróżniła się w obronie konwoju alianckiego, zestrzeliwując jeden bombowiec i uszkadzając dwa inne samoloty niemieckie. 16 VI t. r. podczas akcji patrolowania przy wejściu do portu La Valetta (Malta) wszedł na minę morską i zatonął. Wśród poległych był także S. S. Spadek po nim został przekazany Konsulowi Generalnemu RP w Lon-

dynie w III 1945. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

Z. Damski, *382 dni „Kujawiaka”*, Warszawa 1982; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

SZWORC STANISŁAW LEONARD (26 IV 1893 w Miejskiej Górze k. Rawicza, zm. 30 IV 1977 w Palm Beach na Florydzie), por. mar., kpt. ż. w., powstaniec wielkopolski; syn Leonarda i Marianny z d. Waszkowiak. W I 1907 po ukończeniu szkoły powszechnej wyjechał do Hamburga, gdzie wstąpił do szkoły jungów. W 1908 zamustrował się w charakterze chłopca okrętowego na czteromasztowy bark *Lisbeth*. Następnie pływał na niemieckich i angielskich żaglowcach wokół Przylądka Horn i do Australii. W 1913 wstąpił do Szkoły Morskiej w Lubece, a rok później otrzymał dyplom szturmana żeglugi wielkiej. W 1914 został zmobilizowany do niemieckiej floty wojennej (Kaiserliche Marine). Od V 1915 do VII 1917 pozostawał w Lipawie, pełniąc obowiązki pilota portowego. W VII t. r. otrzymał skierowanie na kurs oficerów rezerwy. W XI 1918 został zdemobilizowany i opuścił szeregi cesarskiej Reichsmarine w stopniu oficera pokładowego (Deckoffiziera). Wrócił do Miejskiej Górki. Jego przyjazd do Polski nastąpił w momencie wybuchu powstania wielkopolskiego. W tym zwycięskim zrywie wziął czynny udział i dosłużył się stopnia por. W VIII 1919 zgłosił się do służby w WP i został skierowany do Departamentu dla Spraw Morskich, będąc zweryfikowany w stopniu por. mar. Służył w Urzędzie Hydrograficznym w Gdańsku.

Od 1 XII 1920 do 17 IV 1922 służył na kano-
nierce *Komendant Piłsudski*, początkowo w cha-
akterze oficera nawigacyjnego, następnie –
starszego oficera, na koniec – pełniącego obo-
wiązki dowódcy jednostki morskiej. Wio-
sną 1921 otrzymał przydział do Szkoły Morskiej
w Tczewie i przez ponad rok był I of. na statku
szkolnym *Lwów*. W 1922 został przesunięty
do rezerwy i podjął pracę w Marynarce Handlo-
wej. Od X t. r. pozostawał kapitanem parowca
Gdynia. W 1923 dowodził żaglowcem *Wiking*,
na którym podróżował do portów skandynaw-
skich. Od VIII t. r. kapitan motorowca *Józef En-
glicz*. Następnie został wyznaczony na I of.
na statku *Wisła*, który należał do Towarzystwa
„Sarmacja”, przeżył jego zatopienie na ławicy ko-
ło Wyspy Terschelling (9 X 1926). Od I do
31 V 1927 był I of. na *Katowicach*, a potem przez
cztery lata pracował w „Polskarobie” jako kapi-
tan *Robura II* i *Robura III* oraz nadzorując budo-
wę dwóch kolejnych *Roburów*. W III 1931 odbył
rejs do Nowego Jorku jako I of. na statku pasa-
żerskim *Kościuszko*. W kolejnych latach był ka-
pitanem na różnych typach statków, najdłużej –
po dwa lata – na *Chorzowie* i *Cieszynie*, na który
powracał jeszcze dwukrotnie. W 1935 nadzoro-
wał budowę małego frachtowca *Hel* w Anglii.
Od jesieni 1937 był przez rok w „GAL-u” kapi-
tanem transatlantyka *Pułaski*. W obliczu groźby
wybuchu wojny, 26 VIII 1939, dowodzony przez
niego statek *Oksywie* wypłynął z Gdyni do An-
twerpii, a następnie do Dunkierki. Od 15 I 1940
do 2 VI 1941 dowodził *Lidą*. Jako dowódca *Wi-
sły* (X t. r.) odznaczył się w atlantyckiej operacji
konwojowej podczas przejścia zespołu morskie-
go z Kanady do Wielkiej Brytanii. Kolejne przy-
działy: *Rozewie* i *Lechistan*. Od 19 VIII 1942
do 9 VI 1943 pływał na *Śląsku*, od 12 III do
9 VI 1944 zamustrowany na masowcu *Kielce*
i od 20 I 1945 ponownie na *Lechistanie*. Pod ko-
niec wojny przebywał w rezerwie w Nowym Jor-
ku. Po 1945 pozostał za granicą, pływał przez
jakiś czas na statku *E. C. Ekles*, na którym prze-
wożono transporty wojsk amerykańskich wraca-
jących z Japonii. Osiadł na stałe w Stanach
Zjednoczonych. W latach 60-tych XX w. był ka-

pitanem statku *Costa Rica*, którym dowodził
przez osiem lat. W 1968 zszedł na ląd. Mimo po-
deszłego wieku żywo interesował się sprawami
morskimi. Zmarł po długiej chorobie w szpitalu
Sebastian Medical Center na Florydzie, tam też
został pochowany. Tytułowy bohater książki →
Arkadego Fiedlera *Dziękuję, ci kapitanie*.

M. Borowiak, *Kapitan pionierskiej floty*, „Wiadomości
Kościańskie”, 1996, nr 7-8; A. Fiedler, *Dziękuję, ci kapi-
tanie*, Warszawa 1956; *kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II,
cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki,
Gdynia 1996; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki
Wojennej*, Warszawa 1977; M. Kułakowski, *Marynarka
Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1, Toronto 1988; J. Miciń-
ski, *Księga statków polskich 1918-1947*, t. 1, Gdańsk 1996;
R. Mielczarek, *Szworc Stanisław Leonard. Pierwsze poko-
lenie (18)*, „Morze”, 1979, nr 6; J. Pertek, *Druga mała flo-
ta*, Poznań 1983; idem, *Epitaphium Navalis 1946-1986*,
Poznań 1987; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp.
w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu
(obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Pozna-
niu); E. Pławski, „*Piorun*” walczy 1940-1941, „Nasze Sy-
gnały”, Londyn 1972, nr 127; S. M. Piaskowski, *Kroniki
Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N.
Y. 1987; W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnio-
nego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej 1939-
1945*, Gdańsk 1981.

Ś

ŚMIDOWICZ JAN (ur. 5 XII 1879 w Poznaniu, zm. 20 XI 1950 w Gdyni), inżynier, budowniczy morski. Wywodził się z rodziny z patriotycznymi tradycjami. Siostra była jednym z przywódców strajku szkolnego we Wrześni w 1901. On sam w czasach szkolnych był szykanowany za przekonania patriotyczne. Po ukończeniu gimnazjum został wcielony

do armii pruskiej i wysłany do Chin żeby zwalczać tzw. powstanie bokserów. Wrócił chory, a zwolniony jako inwalida, odbył studia na Politechnice Berlińskiej. Jako inżynier pracował przez 10 lat w duńskim przedsiębiorstwie robót portowych „Christiani i Nielsen” w Kopenhadze, a później był przy budowie portów w Hamburgu, Bremie i Lubece. W 1919 wrócił do Poznania i został dyrektorem technicznym nowo utworzonego Towarzystwa Robót Inżynierskich S.A. (TRI), a następnie dyrektorem Oddziału TRI w Gdyni i jej ekspozytury w Gdańsku. Nadzorował roboty w powstającym porcie gdyńskim, stosując m. in. kopenhaską metodę kesonową (zastosowanie skrzyń pływających) przy budowie fundamentów falochronów i nabrzeży. Brał również udział w pracach przy nabrzeżu Oliwskim w Gdańsku. W 1931 utworzył własną firmę robót hydrotechnicznych pod nazwą „Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich inż. Jan Śmidowicz” i pracował w porcie wojennym w Gdyni, przy budowie portu wojennego w Helu oraz portu w Jastarni. Lata okupacji spędził w Generalnej Guberni. Po 1945 wrócił do Gdyni i wznowił działalność swojej firmy. Po upaństwowieniu firmy od 1948 został konsultantem „Hydrotrestu”. Sam inżynier pozbawiony został środków do życia i zmarł w biedzie. Pochowany na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

S. Hueckel, *Inżynierskie wspomnienia*, Gdańsk 1981; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach

Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); M. Sokołowska, W. Kwiatkowska, *Gdyńskie cmentarze. O twórcach miasta, portu i floty*, Gdynia 2003.

ŚMIDOWICZ BOGDAN MŚCISŁAW (ur. 31 I 1914 w Hamburgu, zm. 14 III 2010 w Gdyni), inżynier, lotnik; syn → Jana i Zofii z d. Witkowska. W 1919 przeniósł się z rodziną do Poznania. Do szkół uczęszczał w Poznaniu, a maturę w 1932 zdał w Zakopanem. Mając zaledwie 15 lat odbył praktykę i pracował

czasowo jako praktykant budowlany w firmie Towarzystwa Robót Inżynierskich S.A. w Gdyni, w której zarządzał jego ojciec. Od 1931 wspomagał ojca, który prowadził własną firmę, pracując przy rozbudowie portu w Helu, odnowieniu latarni morskiej i budynku stacji syrenowej w Rozewiu, wykonaniu opaski brzegowej w Hallerowie, odwodnieniu wykopów pod fundamenty elektrowni „Gródek” w Gdyni. W 1932 rozpoczął studia politechniczne na Wydziale Inżynierii Lądowo-Wodnej w Wolnym Mieście Gdańsku, a po roku przeniósł się na Wydział Lotniczy. W latach 1933-1939 był członkiem Zarządu, a później prezesem Zrzeszenia Studentów Polaków Wydziału Lotniczego Politechniki WM Gdańsku. W XI 1939 przedostał się przez Tatry, Słowację i Węgry do WP. We Francji zgłosił się do Bazy Lotnictwa Polskiego w Lyonie. Po upadku Francji (VI 1940) przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie kierował Centrum Wyszkożenia Ziemnego Lotnictwa Polskiego w Blackpool. Po odbyciu przeszkolenia lotniczego trafił do polskiego 315. Dywizjonu Myśliwskiego „Dęblińskiego” – wykonał łącznie 238 lotów w tym 63 bojowe nad Francją, Belgią, Holandią, Niemcami i Morzem Północnym. Nie odniósł zwycięstw powietrznych. W latach 1945-1947 jest słuchaczem Wydziału Mechanicznego Polish University Collège przy Uniwersytecie Londyńskim, po

czym otrzymał dyplom inż. mechanika (Master of Science). W 1947 wrócił do Polski. Od IX t. r. do XII 1948 pracował w przedsiębiorstwie ojca w Gdyni na stanowisku kierownika robót hydrogeologicznych i warsztatowych, a po upaństwowieniu firmy kontynuował pracę w Państwowym Przedsiębiorstwie „Hydrotrest”. Od XI 1955 do 1957 był starszym projektantem w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego w Gdańsku. Od I 1958 jest naczelnym inżynierem w Przedsiębiorstwie Geologicznym Gospodarki Komunalnej „Północ”. Jako rzeczoznawca pracował za granicą z ramienia biur projektowych Budownictwa Morskiego, gdańskiego „Prozamet” oraz Zjednoczenia Przedsiębiorstw Hydrogeologicznych w Warszawie. Od połowy 1967 do 1968 kierował Pracownią Mechanizacji i technologii Montażu w Zakładzie Badań i Doświadczeń przy Gdańskim Zjednoczeniu Budownictwa. Od 1969 do 1976 zatrudniony jest w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego w Gdańsku. W 1963 był współautorem projektu konstrukcji pierwszego suchego doku (typu grawitacyjnego) w Gdyni, za co zespół projektowy nagrodzono nagrodą państwową I stopnia. Odznaczony Krzyżem Walecznych, War Medal, Medalem Lotniczym, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski i medalem 60-lecia Gdyni (2x). Współzałożyciel Morskiego Klubu Seniorów Lotnictwa i jego członek. Pochowany na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

M. Konarski, *Inż. Bogdan Śmidowicz, „Bandera”, 1994, nr 3.*

ŚRAMKIEWICZ KAZIMIERZ (ur. 20 I 1914 w Poniecu k. Gostynia, zm. 7 XI 1998 w Gdańsku), malarz, profesor Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, twórca szkoły sopockiej. Malował i rysował dużo już we wczesnej młodości, ale swoją przyszłość wiązał z zawodem architekta i podjął studia (1932-1939) na Wydziale Architektury Politechniki Lwowskiej. Zainteresowania malarstwem i uzdolnienia K. Ś. w tym kierunku sprawiły, że w 1938 prof. Władysław Lam powołał go na stanowisko swojego asystenta w Katedrze Rysunku i Malarstwa

Politechniki Lwowskiej. Lato 1939 artysta spędził u rodziny w Wielkopolsce. Tam zastał go wybuch II wojny światowej. Lata okupacji niemieckiej przeżył w Brześciu Kujawskim, gdzie zarabiał na życie jako kreślarz. Po wojnie, w 1945 przyjął zaoferowane mu przez prof. Władysława Lama stanowisko asystenta na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej. Pracował na Politechnice – jako asystent, a później adiunkt – do 1951. Pracę dydaktyczną łączył z uzupełnianiem wykształcenia artystycznego. Dyplom artysty malarza uzyskał na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1947. Związał się na stałe z Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Plastycznych w Gdańsku. W 1950 został asystentem w Katedrze Malarstwa i Rysunku tej uczelni, w 1956 uzyskał tytuł docenta, a w latach 1967-86 był profesorem. Na uczelni pracował do 1984. Od 1939 prezentował swe prace na 65 wystawach indywidualnych i brał udział w ponad 250 wystawach zbiorowych w Polsce i wielu krajach Europy, Ameryki, Afryki i Azji. Prace K. Ś. znajdują się w zbiorach wielu muzeów i instytucji kulturalnych oraz kolekcjach prywatnych w kraju i za granicą. Malował pejzaże marynistyczne, kompozycje i martwe natury inspirowane muzyką, cykle poświęcone portom w Gdańsku i Gdyni i budowie Portu Północnego. Zainteresowanie tematyką morską zaowocowało udziałem w wystawach marynistycznych organizowanych w Polsce (Katowice – 1949, trzykrotnie w Warszawie – 1960, 1963 i 1964) oraz w wielu miastach europejskich (Genua – 1951-52, Rzym – 1952, Rostock – 1962, Plymouth, Aberdeen, Glasgow, Edynburg – 1968). Ponadto artysta brał udział w wystawach sztuki polskiej, m. in. w Moskwie, Budapeszcie, Pradze (1951-52), Londynie (1952), Wenecji (1952), Montrealu (1962), Tokio (1965), Tunisie (1962), Nancy (1967), Kalmarze (1968) i USA (1956). Był kilkakrotnie nagradzany za swoją twórczość, w tym dwukrotnie za obrazy o tematyce morskiej, na II i V Ogólnopolskiej Wystawie Plastyki Marynistycznej w Warszawie (1960 i 1964). W 1998 odznaczony Medalem Księcia Mściwoja II.

M. Jankiewicz-Brzostowska, *Śramkiewicz Kazimierz*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012; www.autograf.asp.gda.pl; www.galeria-essey.pl/wiadomosc/16; www.kultura.trojmiasto.pl/Kazimierz-Sramkiewicz-Tematy-Morskie-imp289728.html; www.kultura.trojmiasto.pl/Ocalic-od-zapomnienia-Kazimierz-Sramkiewicz-imp176531.html; www.oficynamorska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1270&Itemid=44.

ŚREDZIŃSKI KAZIMIERZ (ur. 18 II 1920 w Śremie, zm. 15 IV 1940 koło Bodö, u brzegów Norwegii), steward na statkach PMH. Od 25 XI do 26 XI 1939 jako chłopiec kuchenny zamustrowany na transatlantyku *Piłsudski*, przeżył jego zatopienie, gdy ten w kilka godzin po wyjściu z Newcastle do Australii wszedł na miny i zatonął niedaleko West Hartlepool. Od 6 IV do 15 IV 1940 zamustrowany na transportowiec wojskowy *Chrobry*. Zginął wraz ze statkiem w wyniku ataku bombowego niemieckich samolotów.

B. Justynowicz, „*Chrobry*” zmienia kurs, Warszawa 1970; M. Kochańczyk, *Ostatni rejs*, Londyn 1945; E. Obertyński, *Tym co na morzu*, Warszawa 1972; J. Pertek, *Druga mała flota*, Poznań 1983; J. K. Sawicki, *Polska Marynarka Handlowa 1939-1945*, Gdynia 1992; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

ŚWIĘTOSŁAWA, SYGRYDA (ur. między 960-972, zm. po 1016), pierwsza dama z kraju Polan, znana z imienia, która podróżowała przez Morze Bałtyckie i Morze Północne. Córka → Mieszka I. Pomiędzy 980 a 984 ojciec wydał ją za Eryka Zwycięskiego, króla Szwecji. Najprawdopodobniej było to małżeństwo polityczne, wymierzone przeciw Danii, które miało umożliwić Mieszkowi umocnienie swej władzy na Pomorzu Zachodnim. Jedynymi znanymi dziećmi z tego małżeństwa byli Olof Skötkonung, późniejszy król Szwecji oraz Holmfrida Eriksdotter. Sygryda owdowiała około 995. Olaf sprawował już wówczas pełnię władzy. Królowa doprowadziła w tym czasie do zawarcia sojuszu szwedzko-duńskiego wymierzonego przeciw Norwegii, pieczętując go swoim małżeństwem z królem Danii i Norwegii – Swenem Widłobrodym, który powrócił

z wygnania. Małżeństwo z wikingiem, awanturnikiem morskim, zostało zawarte około 996. Z tego związku urodziło się co najmniej pięcioro dzieci, w tym dwaj kolejni duńscy królowie: Harald II Svensson i Kanut II Wielki oraz córki: Estrida oraz Świętosława. Gdy Swen około 1002 wypędził żonę, schroniła się ona u brata, Bolesława Chrobrego w Polsce. Swen w 1013 został królem Anglii. Po śmierci duńskiego króla Swe-na ich synowie, Harald i Kanut, przybyli do Polski, prosząc ją, aby wróciła do Danii. Ostatnim pewnym faktem z jej życia jest powrót do Danii. Kanut w 1016 podbił Anglię. Prawdopodobnie matka towarzyszyła mu podczas jego panowania w Anglii, źródła wskazują, że żyła jeszcze w 1016. Miejsce i data śmierci nieznane.

M. Borowiak, *Kochliwa awanturница*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 4; idem, *Pierwsza dama na Bałtyku*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1993, nr 31; A. F. Grabski, *Bolesław Chrobry. Zarys dziejów politycznych i wojskowych*, Warszawa 1964; P. Jasienica, *Ostatnia z rodu*, Warszawa 2009; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa-Wrocław 1992; J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1 do roku 1975, Poznań 1981; idem, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; K. Ślaski, *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław 1977; J. Żylińska, *Piastówny i żony Piastów*, Warszawa 1972.

ŚWIRSKI JERZY (ur. 5 IV 1882 w Kaliszu, zm. 12 II 1959 w Londynie), wiceadmirał, współtwórca PMW. Był (1899-1902) słuchaczem Morskiego Korpusu w Petersburgu. W stopniu miczmana służył na krążowniku *Askold*, pancerniku *Rotisław* i kanonierce *Doniec*. W 1908 ukończył kurs oficerów nawigacji, uzyskując specjalność nawigacyjną. W latach 1909-1910 był zastępcą dowódcy jachtu *Kołchida*, a rok później oficerem nawigacyjnym w sztabie naczelnika Dywizji Kontrtorpedowców na Morzu Czarnym, (29 VII 1914) głównym nawigatorem

w sztabie Dowództwa Floty Czarnomorskiej. Był (1 VI – 13 XI 1918) szefem Głównego Sztabu Morskiego w Ministerstwie Marynarki Ukraińskiej, następnie repatriował się do Polski. Przyjęty został do WP do Departamentu dla Spraw Morskich. 10 VII 1919 mianowany został zastępcą szefa Departamentu dla Spraw Morskich w stopniu płk marynarki (zmieniony później na komandora). Był od 1 X 1920 do 1 I 1922 dowódcą Wybrzeża Morskiego w Pucku, następnie pierwszym dowódcą floty, (19 V 1925) mianowany szefem Kierownictwa Marynarki Wojennej (KMW) w Warszawie. 1 I 1931 awansowany do rangi kontradmirała. Z konsekwencją i żelaznym uporem walczył o środki na rozbudowę PMW. W porozumieniu z Dowódcą Floty → kontradmirałem Józefem Unrugiem, przedstawił marszałkowi Edwardowi Rydzowi-Śmigłemu projekt wysłania do Wielkiej Brytanii w obliczu groźby wybuchu wojny, najsilniejszych okrętów polskiej floty. Tym sposobem zaistniała możliwość odtworzenia PMW na Zachodzie po przegranej wojnie w 1939. Po opuszczeniu Warszawy i ewakuacji do Rumunii przybył (6 X t. r.) do Paryża, gdzie gen. Władysław Sikorski powołał go na stanowisko szefa KMW. 1 I 1940 przeniósł się z agendami KMW do Londynu. 15 I 1941 został awansowany do stopnia wiceadmirała. Dzięki osobistej znajomości z Winstonem Churchillem i dobrym stosunkom z jego następcą w Admiralicji oraz kolejnymi Lordami Morskimi istniały możliwości rozwoju Polskiej Marynarki Wojennej w Wielkiej Brytanii. Na stanowisku szefa KMW był do momentu rozwiązania polskich sił zbrojnych w Wielkiej Brytanii. Gdy władze w Polsce pozbawiły (1945) go obywatelstwa polskiego, zmuszony był pozostać na emigracji. Do końca życia interesował się sprawami PMW. Napisał wspomnienia *Relacje o początkach Marynarki Wojennej*, [w:] *Marynarka Wojenna. Dokumenty i opracowania* (1968). Był masonem jednej z łóż brytyjskich, związany ze Stowarzyszeniem Marynarki Wojennej w Londynie. Po II wojnie światowej nie uczestniczył w działalności politycznej emigracji polskiej. Został odznaczony Orderem Polonia Restituta, Złotym Krzyżem Zasługi, fran-

cuską Legią Honorową, szwedzkim Orderem Miecza, brytyjskim Orderem Łaźni oraz Wielką Wstęgą Polonia Restituta. Jego ordery znajdują się w Muzeum Marynarki w Greenwich. Został pochowany na cmentarzu Brompton.

M. Borowiak, *Mała flota bez mitów*, Gdańsk 1999, idem, *Świrski Jerzy*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; C. Ciesielski, *Twórcy Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1951*, Gdańsk 1995; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; M. Graczyk, *Admirał Świrski*, Gdańsk 2007; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1970; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1984; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. 1-2, Toronto 1988; Z. Machaliński, *Admirałowie polscy 1918-1950*, Warszawa 1993; *Marynarka Wojenna. Dokumenty i opracowania*, Londyn 1968; D. Nawrot, *Korpus oficerski Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2005; W. Pater, *Admirałowie 1918-2005*, Gdynia 2006; J. Pertek, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1990; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. I, cz. 5, *Marynarka Wojenna i obrona polskiego Wybrzeża*, Londyn 1962; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; A. Suchcitz, *Komandor Świrski i sanacja Marynarki Wojennej w 1925*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż, 1988, z. 84; J. Tuliszka, *Wyższa kadra dowódcza Polskiej Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej*, Toruń 2000; Pisma: „Morze”, „Nasze Sygnały” (Londyn”, Przegląd Morski”.

ŚWITALSKI HENRYK (ur. 6 XII 1913 w Książu k. Śremu), III of. na statkach PMH. Od 20 III 1940 do V 1945 jako bosman, szypier i III of. pływał na masowcu *Kmicic*. Od 17 VI do 6 VII 1942 przebywał na kursie szyprow I kl. Podczas II wojny światowej uczestniczył w ewakuacji wojsk alianckich z kapitulującej Francji, konwojach północnoatlantyckich i inwazji wojsk sprzymierzonych na Normandię. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

T

TABACZYŃSKI JOSÉ MARIA (ur. 1800? w Pozańskim lub Galicji, zm. 4 IV 1864 pomiędzy Villas de Nava i Gigedo w Meksyku), wojskowy, mjr. Brał udział w powstaniu listopadowym (1830-1831), po upadku którego wyemigrował. W 1848 był w Legionie Siedmiogrodzkim w 4. Pułku na Węgrzech. Po upadku rewolucji węgierskiej, razem z gen. Józefem Bemem, przekroczył w 1849 granicę turecką. Przebywał w obozie dla internowanych w Widyniu i Szumli, a następnie został wysłany do Aleppo. Awansował do stopnia mjr i został adiutantem gen. J. Bema. W 1851 wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, a wiosną 1853 przyjechał do Meksyku, gdzie rozpoczął służbę w wojsku meksykańskim jako republikańsin. W V t. r. mianowany został kapitanem kawalerii i wysłany do Moreli pod rozkazami gen. Adriana Wolffa. Brak jest informacji czy J. M. T. walczył z rewolucjonistami w Ayutli (w latach 1854-1855), ale należał do garnizonu w Queretaro. Od 1856 służył jako oficer w Korpusie Kawalerii w eskorcie osobistej prezydenta republiki Ignacio Comfорта. 31 XII 1857 został awansowany na komendanta szwadronu. Od 23 XI 1861 awansowany do stopnia teniente coronel z rąk gen. Ignacio Zaragozy. Wziął udział w bitwie pod Pueblą (5 V 1862), gdzie wstąpił się atakiem kawalerii na wojska francuskie. Jako jeden z nielicznych Polaków, brał udział w walkach politycznych okresu Reformy (1853-1861) i w wojnie trzyletniej (1858-1860) między konserwatystami i liberałami. W III 1864 opuścił wojsko ze względu na zły stan zdrowia. W tym samym czasie zmienił radykalnie swoje poglądy polityczne i przyłączył się do Francuzów i wojsk cesarskich. Na czele Korpusu Strzelców Konnych opuścił Nuevo Leon, kierując się na południe, by walczyć tym razem przeciwko republikańcom. Był jednym z aktywniejszych dowódców, którzy niestrudzenie ścigali oddziały republikańskie w stanie Nuevo Leon i Coahuila, gdzie przeprowadził kilka akcji militarnych. Maszerując z niewielkim oddziałem pomiędzy Villas de Nava i Gigedo, zginął w zasadzce

w miejscu nazwanym Tio Diaz lub Charco del Palo Blanco.

R. Dąbek, *Tabaczyński José Maria*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005.

TASZAREK JÓZEF (ur. 5 II 1910 w Cielczy k. Jarocina, zm. 18 XI 1979), III of. na statkach PMH. Od 25 XII 1939 do 26 VI 1941 jako młodszy, następnie st. marynarz oraz bosman służył na żaglowcu *Lwów*. Od 27 VI do X 1941 był kierownikiem Domu Marynarza w Brighton. W X 1942 ukończył kurs szyprów I kl. Od 10 XI do 21 V 1943 pływał na *Katowicach*. Od 2 IX t. r. do 20 IV 1944 zamustrowany na drobnicowcu *Chorzów*, a od 15 VI do 8 XI t. r. pływał na *Poznaniu*. Był III of. na masowcu *Kraków*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

TCHÓRZNICKI JAN ANTONI, przew. John (ur. 2 I 1908 w Poznaniu, zm. 16 V 1972 w Freeport na Wyspach Bahama), kmr por. W latach 1927-1930 słuchacz Szkoły Oficerskiej Marynarki Wojennej (potem SPMW) w Toruniu. 15 VIII 1930 promowany na stopień ppor. mar. w korpusie morskim i skierowany do Kadry MW w Świeciu, gdzie był dowódcą plutonu. Odbył kurs aplikacyjny dla podporuczników marynarki na okręcie-hulku ORP *Bałtyk* i w Morskim Dywizjonie Lotniczym (MDLot.) w Pucku. Od X 1931 do 1932 pracował w Referacie Wydziału Organizacyjnego Sztabu Dowództwa Floty, potem był oficerem wachtowym kolejno na: OORP *Iskra*, *Mazur*, znowu na *Iskrze* oraz na *Mewie*. Od 1 I 1933 w stopniu por. mar. ponownie jest na *Iskrze* jako of. wachtowy, potem of. nawigacyjny. Od 30 X 1933 do 31 I 1934 był dowódcą kompanii w Kadrze Szeregowych Floty.

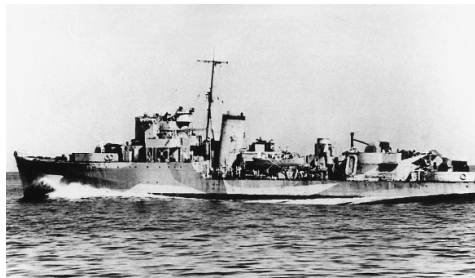

Między 2 III a X t. r. słuchacz II Kursu Oficerów Artylerii Morskiej (KOAM) oraz odbył czterotygodniowy staż we Francji, po czym otrzymał specjalność oficera artylerii morskiej. Jako oficer wachtowy służył na kanonierce ORP *General Haller*, a po krótkim przydziale do Dowództwa

Niszczyciel ORP *Piorun*

Obrony Wybrzeża przeszedł do pracy dydaktycznej i od 24 VI 1935 do 19 X 1938 był oficerem kursowym i wykładowcą artylerii w SPMW w Toruniu, odbywając w tym czasie z kursantami podróże ćwiczebne na okręcie transportowym ORP *Wilja*, żaglowcu *Iskra*, kanonierce *Komendant Piłsudski*. Od 19 III 1938 w stopniu kpt. mar. służył na stawiaczu min ORP *Gryf*. Od XI t. r. do czerwca 1940 I of. artylerii na niszczycielu *Burza*. Odnaczył się w szczególnie sposób, wraz ze swymi podwładnymi, w czasie akcji pod Calais (28 V 1940) podczas odpierania ataków samolotów wroga, a „za niezwykle męstwo i wybitny czyn wojenny” został odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* V kl. Przejściowo pełnił obowiązki dowódcy i zastępcy dowódcy, a od 1 VIII t. r. został etatowym zastępcą dowódcy ORP *Burza*. 20 IV 1942 został wyznaczony

Niszczyciel eskortowy ORP *Krakowiak*

na dowódcę niszczyciela ORP *Błyskawica*, a od 22 V t. r. do VI 1943 dowódcą niszczyciela eskortowego ORP *Krakowiak*. Jako dowódca okrętu eskortowego odznaczył się w dwóch bitwach: z niemieckimi samolotami w kanale Bristolskim (13-14 VI 1942) i z eskortą niemieckiego transportowca w kanale La Manche (13-14 X t. r.). Za każdą z tych akcji otrzymał Krzyż Walecznych oraz brytyjski *Distinguished Service Cross*. 3 V 1943 awansowany do stopnia kmr ppor., a 8 VII t. r. wyznaczony I of. sztabu Komendy Morskiej „Południe” i dodatkowo został wykładowcą na Wydziale Morskim SPMW. Od 7 I do 25 XI 1945 dowódca niszczyciela ORP *Piorun*. 31 III 1946 awansowany na stopień kmr por. W t. r. został komendantem w Centrum Wyszkożenia Specjalistów Floty. W 1947 jako dowódca obozu w Okehampton ewakuował obóz. Po wojnie mieszkał i pracował w Anglii. Dożyłotni członek SMW. W VII 1963 przeniósł się na Wyspy Bahama, pracując do końca swego życia w Zarządzie Portu Freeport jako kapitan portu. Pochowany został w morzu.

M. Borowiak, ORP „*Piorun*”, Warszawa 2000; idem, ORP *Gryf*. *Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; C. Ciesielki, *Szkolnictwo Marynarki Wojennej w latach II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1974; C. Ciesielki, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918-1980*, Warszawa 1992; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; E. Kosiarz, *Flota Białego Orła*, Gdańsk 1984; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; *Marynarka Wojenna. Dokumenty i opracowania*, Londyn 1968; J. Pertek, „*Burza*” *weteran atlantyckich szlaków*, Gdańsk 1970; idem, *Epitaphium Navalis 1947-1986*, Poznań 1987; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); idem, *Wielkie dni małej floty*, Poznań 1987; M. A. Peszke, *The Polish Navy in the Second World War*, London 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. II, cz. 2, *Kampanie na obczyźnie*, Londyn 1975; W. Szczerkowski, ORP „*Błyskawica*”, Gdańsk 1979; Pismo: „*Nasze Sygnały*” (Londyn), 1972, nr 127-128.

TOMASZEWSKI JÓZEF (ur. 28 I 1903 w Kępnie), III of. na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 31 XII 1942 jako sternik pływał na transportowcu wojskowym *Sobieski* i brał udział w kampanii norweskiej, ewakuacji wojsk alianckich i uchodźców z Francji, ewakuacji brytyjskiego złota do Kanady, w operacjach inwazyjnych na wodach Zatoki Dięgo-Suarez i Północnej Afryce, gdzie wysadzono oddziały desantowe w Algierze. 17 VII 1943 otrzymał uprawnienia szypa I kl. Od 31 VII do 25 XI t. r. pozostawał w rezerwie w Londynie. Od 26 XI t. r. do 19 VII 1944 asystent pokładowy, a od 20 VII do 21 XII t. r. IV of. na drobnicowcu *Tobruk*. W rezerwie od 21 II do 5 IV 1945 w Londynie. Był III of. na *Białymstoku* (6 IV – 21 IV t. r.). Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

TOMCZAK WACŁAW (ur. 12 VIII 1912 w Poznaniu), kucharz na statkach PMH. Od 26 XI 1939 do 31 V 1945 (z przerwą, gdy był palaczem na *Pułaskim* między 1 VI a 25 IX 1941 i zdezerterował) zamustrowany na transportowcu wojskowym *Sobieski*. Wziął udział w wielu akcjach i operacjach desantowo-morskich. Brak dodatkowych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

TOMCZEK KLEMENS (ur. 23 XI 1860 w Trzemesznie, zm. 20 V 1884 na wyspie Mondoleh u wybrzeży Kamerunu), inżynier górnictwa, geolog, podróżnik. Uczeń gimnazjum we Wrocławiu i Ostrowie Wlkp. Następnie podjął studia w Akademii Górniczej w Freibergu. W 1882 wraz z innymi polskimi podróżnikami → S. Szolcem-Rogozińskim i L. Janikowskim udał się

z Hawru do Kamerunu na statku *Lucja-Małgorzata*. Po drodze odwiedził Madagę, zatrzymał się na Wyspach Kanaryjskich, w Liberii, w kraju Aszanti i na Fernando Po. W 1883 wraz z towarzyszami zakupił teren na leżącej u wybrzeży Kamerunu, w zatoce Ambas, niewielkiej wyspie Mondoleh i tam się osiedlił. W tym samym roku wraz z S. Szolcem-Rogozińskim wyruszył na pierwszą wyprawę w głąb Kamerunu. Celem wędrówki było dotarcie do jeziora Liba. Zbadał także wyspy Balombi-ba-Kotta, odkrył katarakty na rzekę Mungo oraz zwiedził krainy: Mungo, Balunga i Bakundu. Samotnie dotarł do jeziora M'Bu, odkrył źródła rzek Mungo i Memeh. Podczas swojej podróży wykonywał pomiary, notował obserwacje klimatyczne, prowadził badania górskiego świata roślinnego i zwierzęcego. W trakcie wyprawy zachorował na czarną febrę. Zdołał jeszcze dotrzeć do bazy na Mondoleh, gdzie zmarł. Mimo krótkiego pobytu w Afryce pozostawił po sobie 7 rękopiśmiennych tomów notatek geograficznych, które częściowo opracowane zostały przez S. Szolca-Rogozińskiego, a także wiele rękopiśmiennych map oraz słownik języka jednego z plemion afrykańskich – jęz. kumańskiego. Jako korespondent „Dziennika Poznańskiego” zamieścił kilkanaście relacji z wyprawy na kontynent afrykański. Pisał również dla „Wędrowca” i „Kuriera Warszawskiego”. Z jego publikacji zagranicznych znana jest jedynie rozprawa, *O handlu wymiennym w Środkowo-Zachodniej Afryce*, która została ogłoszona w niemieckim roczniku naukowym „Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft im Hamburg” w latach 1880-1881. W 1885 L. Janikowski w tajemnicy przywiózł zwłoki K. T. do Polski, a miejscem pochówku był cmentarz w okolicach Radomska (spoczął w grobie jego rodziny). Uhonorowany jest ulicą jego imienia w Ostrowie Wielkopolskim. Jego pamięci poświęcony jest również kamień znajdujący się na cmentarzu w Trzemesznie.

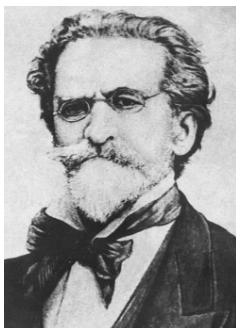
J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Borowiak, *Febra zmogła obywateli*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1994, nr 42; idem, *Zatarte ślady pochówku*, „Kulisy Gnieźnieńskie”, 1995, nr 30;

J. Chudzikowska, J. Jaster, *Ludzie wielkiej przygody*, Warszawa 1957; idem, *Odkrywczy Kamerunu*, Warszawa 1956; L. Janikowski, *Wspomnienia z podróży afrykańskiej w latach 1882-1886*, „Morze”, 1933, nr 1; B. Kuźmiński, *Przygody polskich obieźwiatów na morzach i lądach*, Gdańsk 1973; H. Mąka, *Sarmaci na morzach*, Gdańsk 1992; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; H. Szumańska-Grossowa, *Podróże Stefana Szolca-Rogozińskiego*, Warszawa 1967; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; www.galeriakongo.blogspot.com/2012/02/grob-klemensa-tomczeka.html.

TOMCZYK KAZIMIERZ (ur. 4 III 1912 w Kaliszu), palacz i smarownik na statkach PMH. Od 4 XI 1940 do 5 IV 1941 zamustrowany na masowcu *Lida*. Od 12 VI t. r. pozostawał na *Modlinie*. Motorzysta na *Morskiej Woli* od 17 X t. r. do 18 III 1943. Między 20 VII t. r. a 21 II 1944 przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Od 22 III t. r. do 10 VII 1945 smarownik na *Lechistanie*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

TRIPPLIN TEODOR, ps. Teuttold (ur. 13 II 1813 w Kaliszu, zm. 25 I 1881 w Warszawie), lekarz, pisarz, podróżnik, jeden z prekursorów polskiej literatury fantastyczno-naukowej; syn Fryderyka Chryściana Ludwika, filologa klasycznego, bibliotekarza, profesora szkół średnich, oficera wojsk napoleońskich i Fryderyki Julianny Wilhelminy z baronów Horn. Z przekonania był kalwinistą. Jego rodzina była pochodzenia hugenockiego. Nauki pobierał w Szkole Wojewódzkiej w Kaliszu, potem (od 1827) w Pińczowie. W 1829 wstąpił do Szkoły Kadetów. W latach 1830-1831 wziął udział w powstaniu listopadowym w stopniu podporucznika jazdy,

uczestniczył w bitwach o Olszynkę Grochowską (25 II 1831), pod Iganiami (10 IV 1831) oraz pod Ostrołęką (26 V 1831), gdzie został ranny. W VI 1831 walczył pod Kockiem, we IX t. r. po kapitulacji Warszawy ruszył na odsiecz oddziałom broniącym się w twierdzy Modlin, ale pod naciskiem wojsk rosyjskich wycofał się wraz z towarzyszami przez Płock i Rypin do Brodnicy, gdzie został internowany przez Prusaków. Po uwolnieniu z internowania i wyleczeniu ran w Elblągu wyjechał do Królewca. Tam też podjął studia medyczne, które kontynuował w Montpellier. W latach 1836-1839 zasmakował peregrynacji morskich żeglując na różnych statkach do portów europejskich. W Królewcu wsiadł na duński żaglowiec kupiecki *Aurora* płynący Pregotą ku Piławie i dalej do Kopenhagi, gdzie prześiadł się na statek *De Twende Brodere*, który żeglował do Szkocji. Był także w Norwegii i Anglii. Podczas rocznego pobytu w Anglii wiosną 1837 wyszedł w długi rejs morski z Londynu przez kanał La Manche, kanał św. Jerzego i Morze Irlandzkie do Greenock i Glasgow. W III 1838 opuścił Londyn i jako lekarz towarzyszył w podróży zamorskiej zamożnemu pacjentowi, przez Zatokę Biskajską, początkowo na statku *The Mighty Daniel*, a później wsiadł na luksusowy parowiec *The Duchess of Braganza* do Portugalii. Podczas pobytu na Półwyspie Iberyjskim uczestniczył w żegludze na kanonierskiej szalupie hiszpańskiej, w bitwie z angielskim statkiem korsarskim oraz w rejsie wojenną feluką portugalską. W 1840 otrzymał doktorat z medycyny i chirurgii na podstawie dysertacji doktorskiej pt. *Quelques mots sur la fièvre typhoïde* (Słów kilka o gorączce tyfusowej). Praktykował w klinikach paryskich, potem w kilku miejscowościach francuskich. Pisywał artykuły do gazet francuskich i czasopism lekarskich. W 1841 kandydował nieudanie do Centralizacji Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1842 wykładał chemię w słynnej Szkole Polskiej w Batignolles, występując pod imieniem „Teuttold”. W 1843 osiadł na krótko w Strasburgu, potem udał się nielegalnie (bez zezwolenia władz pruskich) do Poznania, by spotkać się z rodziną. Gościł przez kilka

miesiący u hrabiego Tytusa Działyńskiego. Został jednak aresztowany przez Prusaków i zmuszony do powrotu do Francji. Władze wojskowe Francji zaproponowały mu wyjazd do Afryki, dzięki czemu dobrze poznał Maroko, Algierię, Tunis, dotarł także do Atlasu i na Saharę. Po latach nieobecności wrócił do Polski, przebywał w Galicji, w końcu przyjechał do Poznania, biorąc w 1848 udział w powstaniu. Po ogłoszeniu amnestii przeprowadził się do Warszawy i rozpoczął działalność literacką, która oparta była głównie na wspomnieniach z odbytych podróży. W 1859 wyjechał na Bliski Wschód, odwiedził Tunezję, Palestynę, Liban, Egipt i Algier. Pobyt w Palestynie wykorzystał na poznanie wszystkich miejsc historycznych. W latach 1860-1862 był lekarzem w polskiej szkole wojennej w Geniu. W 1877 wrócił do kraju, zamieszkał w Warszawie ciągle pisząc i publikując. Pochowany został w Warszawie na cmentarzu ewangelicko-reformowanym przy ul. Żytniej 42 (kw. S, rz. 1). Pogrzb odbył się w 27 I 1881 z kościoła ewangelicko-reformowanego przy ul. Leszno. Autor m. in. *Wspomnienia z podróży po Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii i państwie marokańskim, Najnowsza podróż po Dani, Norwegii i Szwajcarii odbyte w r. 1855, Pamiętniki lekarza polskiego z wypadków zagranicznych doznanych, Podróże po Portugalii* (6 tomów).

E. Andrysiak, *Tripplin Teodor*, [w:] *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)*, t. 2, Kalisz 2003; J. Bagińska-Mlecak, *Wielkopoleanie na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; M. Borowiak, *Kaliszan związki z morzem*, mszp. w zbiorach autora; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Sylwetki polskich ludzi morza*, „Ludzie Ziemia Morze” 1963; A. Polakowska, H. Gacowa, *Tripplin Teodor 1813-1881*, [w:] *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 4 (S-T), Warszawa 2003; W. Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Słabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 1, Warszawa 1991; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

TURKIEWICZ ANTONI (ur. 2 I 1893 w Krzywiniu k. Kościana), marynarz na statkach PMH. Jako wachtowy pływał na transportowcu wojskowym *Chrobry* od 14 XII 1939 do 1 IV 1940. Od 15 VIII do 9 XI t. r. pozostawał w rezerwie w Londynie. Między 1941 a 1942 pływał na statkach szwedzkich *Sov Cassel*, *Iris* i *Milo*. Od V do XI 1944 zamustrowany na amerykańskich statkach handlowych *Uruguay* i *Marine Raven*. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał na emigracji. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

TWARDOWSKI SAMUEL LUDWIK (ur. ok. 1600 w Skrzypni lub Lutyni, bliskim sąsiedztwie Jarocina, zm. VI 1661 w Zalesiu), dworzanin, poeta, podróżnik; syn Mikołaja i Katarzyny z d. Ponetowska. W okresie młodości pobierał naukę w kaliskim kolegium jezuickim, a następnie służył w wojsku i brał udział w walkach pod Chocimiem w 1621. W t. r. przypada jego podróż do Konstantynopola, gdy będąc w orszaku poselskim księcia Krzysztofa Zbarskiego przebywał u sułtana Mustafy. Wziął udział w przejażdżce statkiem po Bosforze, dzięki temu – chociaż z daleka – zobaczył na brzegu azjatyckim Olimp, a owo wydarzenie utrwalił w wielkim poemacie *Przeważna legacja J. O. Księcia Zbarskiego od Najjaśniejszego Zygmunta III do cesarza tureckiego Mustafy* (1639). Po powrocie z Turcji osiadł w Wielkopolsce. Około 1633 zajął się gospodarką, dzierżawił Zarubińce k. Zbaraża. Prawdopodobnie od 1639 żył głównie w Wielkopolsce, gdzie wziął w dzierżawę od P. Sieniuty Starogard i Dierzawno, a od 1647 miał odcin dożywotnie ziemie na Zalesiu Wielkim k. Kobyлина. Z pasją pisał wiersze. Do początków ubiegłego stulecia w kościele bernardyńskim w Kobylinie znajdował się nagrobek S. L. T. Współczesne przekazy na temat tego obywatela mówią, że należał u schyłku XVI i XVII w. do coraz liczniejszej grupy podróżników polskich, którzy wyjeżdżali na Wschód w orszakach poselskich.

M. Borowiak, *Zapiski z Konstantynopola*, „Gazeta Jaro-
cińska”, 1997, nr 21; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich
świata*, Gdańsk 1957; T. Sinko, *Polscy podróżnicy w Gre-
cji i Troi*, Kraków 1925; T. Witczak, *Twardowski Samuel
Ludwik*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warsza-
wa-Poznań 1981.

UNRUG JÓZEF MICHAŁ (ur. 7 X 1884 w Bran-
denburgu k. Berlina, zm. 28 II 1973 w Lailly-en-
-Val), wiceadmirał, dowódca Floty PMW,
dowódca Obrony Wy-
brzeża w 1939; syn ge-
nerała majora Tadeusza
Gustawa, oficera gwar-
dii pruskiej i hrabianki
Izydory, z d. von Büna-
u. Pochodził z polskiej
rodziny ziemiańskiej,
od dawna osiadłej w
Wielkopolsce. W 1891

rozpoczął naukę w szkole elementarnej (podsta-
wowej) Müller-Gelinekschen Realschule w Dreź-
nie. W latach 1894-1905 uczeń gimnazjum
(Vitzthumschen Gymnasium) w Dreźnie. Od
1 IV 1904 kształcił się w oficerskiej szkole mor-
skiej w Mürwik-Kilonii, którą ukończył w 1907
i został zawodowym oficerem marynarki. W la-
tach 1907-1914 pełnił służbę na kanonierce *Ti-
ger*, krążownikach *München* i *Niobe*, krążowniku
minowym *Augsburg*, pancernikach *Braunschwe-
ig*, *Wörth* i *Friedrich der Gross* oraz w szkolnic-
twie, jako instruktor szkoły chorążych marynarki
wojennej we Flensburgu. Ukończył kursy artyl-
eryjskie (w tym wyższy) oraz kurs torpedowy, pie-
choty morskiej i prawdopodobnie – informacji
wojskowej. W czasie I wojny światowej w stop-
niu kpt. mar. służył głównie na okrętach pod-
wodnych *U 30*, *UB 11*, *UB 25*. Był dowódcą
okrętu na *UC 8*, *UC 11*, *UB 25*, *UC 28* i dowódcą
flotyli szkolnych okrętów podwodnych oraz wy-
kładawcą i komendantem szkoły podwodnego
pływania. 31 III 1919 zwolniony został z Reich-
smarine w stopniu kpt. mar. i 1 IV t. r. zgłosił się
do WP. 26 VII t. r. został przyjęty do PMW. Po-
czątkowo pracował w Komisji Kwalifikacyjnej
MSWojsk. dla oficerów marynarki wojennej,
później był szefem Wydziału Operacyjnego
w Sekcji Organizacyjnej Departamentu dla
Spraw Morskich. W II 1920 został szefem Urzę-
du Hydrograficznego, (VIII t. r.) szefem sztabu
Dowództwa Wybrzeża Morskiego w Pucku,

(V 1924 – V 1925) w stanie nieczynnym. Zarządzał majątkiem Sielec k. Żnina, który odziedziczył po zmarłym ojcu. 19 V 1925 został powołany na stanowisko dowódcy Floty, które piastował ponad 14 lat. 3 V 1926 awansowany został do stopnia kmr. 1 I 1933 został kontradmirałem. Dużą wagę zwracał na wyszkolenie praktyczne. Osobiście dowodził zespołem okrętów, które w 1932 złożyły wizytę w Sztokholmie i w 1934 w Leningradzie. 21 VIII 1939 przeniósł swój sztab na Półwysep Helski. Dowodził (IX 1939) Grupą Obrony Wybrzeża. Po wyczerpaniu możliwości dalszej walki zdecydował się 1 X t. r. na kapitulację Helu. Po klęsce wrześniowej, od 2 X t. r. do 29 IV 1945, spędził w oflagach: Nienburg, Spittal, Woldenberg, Silberberg, Colditz, Johannisbrunn, Lubeka i Murnau. Po odzyskaniu wolności udał się do Anglii, gdzie 22 V t. r. został I zastępcą szefa KMW. Funkcję tę pełnił do rozwiązania PMW w Wielkiej Brytanii. Od 8 III 1947 był zastępcą generalnego inspektora PKPR do spraw personelu MW. 2 IX t. r. otrzymał awans na wiceadmirała

Dwór rodziny Unrugów w Sielcu k. Żnina

ze starszeństwem od 2 IX 1946. W 1948 wyjechał do Agadiru w Maroku, gdzie pracował najpierw w firmie „Fregata S.A.,” gdzie zajmował się kutrem rybackim i statkiem do transportu ryb, a następnie w Compagnie Miniere d’Agadir, przy załadunku manganu na statki i jako magazynier części zapasowych do ciężarówek. Ze względu na szkodliwy klimat i chorobę powrócił do Europy i zamieszkał we Francji w Domu Polskim w Lailly-en-Val. Był żonaty od 1921 z Zofią, z d. Unrug, z którą miał syna Horacego. Odznaczony Krzyżem Złotym Orderu Virtuti Mi-

litari, Krzyżem Komandorskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, złotym Krzyżem Zasługi, pruskim Krzyżem Żelaznym I i II kl., francuską Legią Honorową IV kl., szwedzkim Orderem Miecza, duńskim Orderem Danebrog, syjamskim Orderem Białego Słonia i innymi. Pochowany został 5 III 1973 w Montresor. Imię wiceadmirała Józefa Unruga nosi Centrum Szkolenia Marynarki Wojennej w Ustce. Jego symboliczna mogiła i tablica pamiątkowa znajdowała się przez lata na Oksywiu przy kościele św. Michała Archanioła (została zlikwidowana bez zgody rodziny). W X 1999 Ogólnokształcącemu Liceum Programów Indywidualnych w Gdańsku-Oliwie nadano imię wiceadmirała Józefa Unruga. Tablica pamiątkowa znajduje się przed frontem budynku szkoły.

M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; idem, *Mala flota bez mitów*, Gdańsk 1999; idem, *ORP Gryf. Największy okręt bojowy Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2010; idem, *Stalowe drapieżniki. Polskie okręty podwodne 1926-1947*, Warszawa 2013; A. R. Chodyński, *Konradmirał Józef Unrug*, „Tygodnik Powszechny”, 1986, nr 5; C. Ciesielski, *Twórcy Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1951*, Gdańsk 1995; idem, *Unrug Józef*, [w:] *Ludzie Pomorza lat 1920-1929. Szkice biograficzne*, Gdańsk 1977; A. Cieślak, E. Kowalska, *Admirał z Pałuk. Józef Unrug*, Żnin 2002; A. i Z. Judyccy, *Rodacy w obcych mundurach*, t. 1, Toruń 2001; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Kłosowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1977; M. Kułakowski, *Marynarka Wojenna Polski Odrodzonej*, t. I-II, Toronto 1988; Z. Machaliński, *Admirałowie polscy 1919-1950*, Warszawa 1993; A. Minkiewicz, *Polscy Unrugowie*, Londyn 1983; W. Pater, *Admirałowie 1918-2005*, Gdynia 2006; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 1-2, Albany N. Y. 1983-1990; A. Rylke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; IPMS w Londynie, Marineschule Mürwik we Flensburgu, Zbiory archiwalne rodziny Unrugów w Montresor.

W

WACHOWIAK ANDRZEJ (ur. 26 XI 1892 w Smolicach Wlkp. k. Gostynia, zm. 1 V 1967 w Pruszkowie), dziennikarz, marynista, działacz polonijny i morski, inspirator obchodów „Święta Morza”. Młodość spędził z rodziną na emigracji w Westfalii. Od 1897 przebywał w Wanne, tam też uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. Jako uczeń gimnazjum w Wanne-Eickel za wakacyjną podróż do Krakowa w 1909 został zeń relegowany. W latach 1909-1911 praktykował w redakcji wychodzącego w Bochum dziennika „Wiarus Polski”, a także publikował artykuły dla pisma „Głos Górnika”, ukazującego się pod egidą Związku Zawodowego Polski. Między 1911 a 1913 prowadził w Wanne-Eickel księgarnię, ale z końcem 1913 zbiegł do Francji wobec grożącej mu za rozpowszechnianie patriotycznych publikacji i obrazów polskich rozprawy sądowej oraz czekającego go powołania do służby w wojsku pruskim. Do 1919 pracował we Francji, początkowo jako górnik, a w końcu tłumacz. Swoje spostrzeżenia z okresu pobytu na obczyźnie zawarł we wspomnieniach *Moja westfalska i francuska górnicza przygoda*, [w:] *Pamiętniki górników* (1973). Po repatriacji najpierw mieszkał z rodziną w Inowrocławiu, a w 1920 objął redakcję „Prawdy”, organu prasowego Narodowej Partii Robotniczej w Poznaniu. Na krótko wycofał się z życia publicznego, by wspólnie z ojcem zająć się gospodarką. Od 1927 znów działał aktywnie w Poznaniu, a przez następne trzy lata był dyrektorem w Browarach Hugera. W grodzie Przemysława działał w ruchu robotniczym, prowadził Bank Zjednoczenia S.A., kierował administracją centralnej restauracji Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu, a w 1927 był przedstawicielem Polskiego Monopoliu Spirytusowego w Belgii. W 1931 przeniósł się do Gdyni, gdzie został zatrudniony jako prokurent w Polsko-Skandynawskim Towarzystwie Transportowym „Polskarob”, potem był na stanowisku szefa biura firmy zajmując się eksportem węgla. Jako sekretarz Oddziału Morskiego Ligi Morskiej i Kolonialnej rzucił latem 1932 projekt i doprowadził

do zorganizowania w Gdyni uroczystości „Święta Morza”, odtąd stały się one corocznym obchodem, który przetrwał do chwili obecnej w formie tradycyjnej Dni Morza. Po → inż. J. Rummlu i inż. Gierdziejewskim został prezesem Oddziału Morskiego LMiK. Jako działacz ligomorski, a także prezes obwodu Polskiego Związku Kresów Zachodnich, przyczynił się do powstania Komitetu Opieki nad Szkołami Przygranicza, sprawowało ono patronat nad szkołami przygranicznymi, zaopatrując je w podręczniki i pomoce szkolne. Był skarbnikiem Towarzystwa Szkoły Średniej w Gdyni oraz członkiem zarządu i sekretarzem Towarzystwa Budowy Bazyliki Morskiej. Krótko przed wybuchem II wojny światowej wyjechał do Warszawy, gdzie ewakuował na polecenie władz część majątku ruchomego „Polskarobu”. Okupację spędził w Warszawie, zmienił nazwisko i pracował w kancelarii adwokackiej. Podczas Powstania Warszawskiego w VIII 1944 i po jego zakończeniu związany był z Radą Główną Opiekuńczą. Po wyzwoleniu pozostał w Warszawie i poświęcił się głównie utrzymywaniu kontaktów kulturalnych w ówczesnej RFN, działając jako publicysta, wygłaszając pogadanki radiowe i współpracując z wychodzącym w Niemczech – „Głosem Polski”. Był członkiem Klubu (później Stowarzyszenia) Marynistów Polskich, wyróżniony złotą odznaką „Zasłużonego Pracownika Morza”. Do samej śmierci był czynny, pełen inicjatywy. Był dziennikarzem związanym z magazynem „Morze”. Jego prace są poważnym przyczynkiem do historii i wiedzy o Polonii niemieckiej. Zmarł w Pruszkowie, pochowany na cmentarzu na Bródnie w Warszawie. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Niepodległości. Był młodszym bratem wojewody pomorskiego → Stanisława Wachowiaka.

T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983; D. Kobierowska, *Pierwsza lekcja morza*, „Wybrzeże”, 1987, nr 26; R. Kolicki, *Polsce i morzu*, „Głos Wybrzeża”, 1984, nr 148; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; J. Perdek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); A. Wachowiak, *Moja westfalska i francuska górnicza przygoda*, [w:] *Pa-*

miętniki górników, Katowice 1973; Pisma: „Morze”, „Nasza Ojczyzna”, „Życie Warszawy”; Informacje od A. Wachowiaka i I. Wachowiaka w zbiorach IPJP w Poznaniu.

WACHOWIAK STANISŁAW (ur. 7 V 1890 w Smolicach Wlkp. k. Gostynia, zm. 4 III 1972 w Sao Paulo w Brazylii), ekonomista, działacz

społeczny, gospodarczy i polityczny, współtwórca Gdyni; starszy brat → Andrzeja Wachowiaka. Po wyjeździe z rodzicami do Wanne w Westfalii uczęszczał do gimnazjum w Wanne (1902) i (1905-1911) w Recklinghausen, gdzie uzyskał maturę. Studiował prawo i ekonomię (1911) w Berlinie, (1912-1913) Münster, (1913) Strasburgu i Monachium. W 1915 na tej ostatniej uczelni się doktoryzował z ekonomii za rozprawę *Die Polen in Rheinland – Wesfalen* (w jęz. pol. *Polacy w Nadrenii i Westfalii*, 1917). Podczas studiów był redaktorem „Głosu Górnika” oraz współpracownikiem „Wiarusa Polskiego” wydawanego w Bochum. W 1915 po powrocie do kraju pracował w polskich Bankach Ludowych w Kościanie i Inowrocławiu. Podczas powstania wielkopolskiego (1918-1919) był wiceprezesem Naczelnej Rady Ludowej w Inowrocławiu oraz organizował polską akcję zbrojną. Pierwszy polski przewodniczący (1919-1920) Rady Miejskiej w Inowrocławiu. W latach 1900-1922 poseł na Sejm Ustawodawczy z ramienia Narodowego Stronnictwa Robotniczego. Pełnił funkcję podsekretarza stanu w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej. W 1922 pełnomocnik rządu do układów z Rzeszą Niemiecką, w 1923 minister pełnomocny do rokowań z Francją w sprawie polskich robotników – emigrantów, Westfalczyków. W latach 1922-1924 poseł do sejmiku z okręgu Szamotuł oraz w latach 1924-1926 wojewoda pomorski. W latach 1926-1929 dyrektor naczelny i prezes naczelny Zarządu Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. Włożył wiele wysiłku w sprawę rozbudowy Gdyni i popierał wszelkie działania

w tym kierunku. 10 V 1926 jako przedstawiciel władz państwowych wręczył Radzie Miasta w Gdyni dekret erekcyjny ordynacji miejskiej. W t. r. został prezesem Rady Nadzorczej przedsiębiorstwa państwowego „Żegluga Polska S.A.”, a w roku następnym w „Polskarobie”, pozostając na tym stanowisku do IX 1939. Był dyrektorem Naczelnej Organizacji Przemysłu i Rolnictwa Polski Zachodniej z siedzibą w Warszawie. Od 1931 do 1939 dyrektor Związku Kopalń Górnolaskich „Robur” w Katowicach. Autor książki *Polacy w Westfalii i Nadrenii* (1917) i kilku dzieł z dziedziny ekonomii. W latach okupacji przebywał w Warszawie, gdzie pełnił obowiązki wiceprezesa Rady Głównej Opiekuńczej, oddając duże zasługi działalności konspiracyjnej. W 1942 był więziony na Pawiaku. Po wojnie osiadł w Łodzi, lecz szykany wprowadzonego reżimu zmusiły go do opuszczenia w IV 1946 kraju. Początkowo przebywał (do 1952) w Anglii i Irlandii, następnie wyjechał do Brazylii. Napisał na emigracji wspomnienia z lat 1890-1939, które opublikowano w kraju pt. *Czasy, które przeżyłem* (Warszawa 1991), o późniejszym okresie z życia o S. W. można przeczytać w paryskich „Zeszytach Historycznych” (1985-1986). Odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski, francuską Legią Honorową, belgijską Wielką Wstęgą Leopolda II i papieskim Orderem Grzegorza Wielkiego. W Gdyni w dzielnicy Wzgórze Św. Maksymiliana istnieje ulica Wojewody Stanisława Wachowiaka.

J. Kozłowski, *Rozwój organizacji społeczno-narodowych wychodźstwa polskiego w Niemczech w latach 1879-1914*, Wrocław 1987; idem, *Wachowiak Stanisław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; J. Krawulski, *Wachowiak Stanisław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; Z. Machaliński, *Czasopiśmiennictwo morskie II Rzeczypospolitej*, Gdańsk 1969; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii i Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Warszawa 1983; J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); B. Snoch, *Górnolaski Leksykon Biograficzny*, Katowice 2006; Pisma: „Dziennik Bałtycki”, „Życie Warszawy”.

WACHTEL MARIUSZ JÓZEF (ur. 12 II 1892 w Gnieźnie, zm. 18 II 1919 pod Rynarzewem k. Bydgoszczy), marynarz w niemieckiej flocie wojennej, zastępca oficera, dowódca 4. Kompanii Gnieźnieńskiej, powstaniec wielkopolski; syn Jana i Antoniny z d. Czajkowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu sztukatora. Wykazywał duże zdolności plastyczne. Należał do gnieźnieńskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1912 został powołany do niemieckiej Kaiserliche Marine, w której służył do XI 1918. Krótco potem wrócił do Gniezna i dołączył do grupy organizatorów powstania w Grodzie Lecha. 28 XII t. r. na wezwanie sierż. P. Walczaka, emisariusza z Poznania, zajął z ochotnikami koszarę 12. Pułku Dragonów Pruskich, znajdującą się w pobliżu miasta (obecnie przy ul. Wrzesińskiej). Zmusił dowódcę pułku do wydania rozkazu o poddaniu się. Tam zbierał i szkolił ochotników (zgłosiło się około 100 mężczyzn, najczęściej bez jakiegokolwiek przeszkolenia wojskowego) tworzącej się 4. kompanii gnieźnieńskiej, wcielonej do 3 baonu formowanego 4. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Na jej czele ruszył 1 II 1919 na front w rejonie Rynarzewa k. Bydgoszczy, gdzie trwały ciężkie walki. Powstańcom dawał się szczególnie we znaki niemiecki pociąg pancerny. Podczas walki o jego zdobycie M. W. poderwał swój oddział do ataku i na jego czele z okrzykiem „Niech żyje Polska” ruszył pod ogień karabinów maszynowych. Został ciężko ranny i zmarł na polu walki. Wraz z nim poległo 14 powstańców. Uroczysty pogrzeb M. W. i jego żołnierzy odbył się w Gnieźnie 21 II t. r. W dwukilometrowym kondukcie żałobnym odprowadzono poległych na cmentarz św. Piotra. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami. Jego imię nosi jedna z ulic w Gnieźnie.

Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej, pod red. A. W. Mikołajczak, Gniezno 2011; *Gniezno i Ziemia Gnieźnieńska. Walka o wolność narodową i społeczną 1918-1945*, pod red. J. Topolski, B. Polak, Gniezno 1978; (t), *Mariusz Wachtel, „Przemiany na Szlaku Piastowskim”* z 20 lutego 2009; *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, pod red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002.

WALKOWIAK LEONARD (ur. 6 XI 1916 w Niedźwiadach k. Szubina, zm. 8 VII 1944 u wybrzeży Normandii), mat w PMW; syn Michała i Joanny z d. Jasińska. Od I 1943 członek załogi lekkiego krążownika ORP *Dragon*. Wziął udział w kilku operacjach bojowych na Morzu Norweskim. W III 1944 uczestniczył w ćwiczeniach przedinwazyjnych w Cowes na wyspie Wight oraz w Portland. Zginął podczas ataku niemieckiej „żywej torpedy” na *Dragona*. Zwłok nie odnaleziono. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

WASIŃSKI FRANCISZEK (ur. 4 X 1922 w Krzywiniu k. Kościana), marynarz, III of. na statkach PMH. Od 18 V do 31 V 1939 uczeń na żaglowcu szkolnym *Dar Pomorza*. Przeszedł do PMW, w okresie późniejszych wrócił do PMH. Od 3 IX do 10 X 1942 pływał jako mł. marynarz na masowcu *Katowice*. Uczeń Szkoły Morskiej w Southampton. Od 14 VIII 1943 do 11 III 1944 st. mar., a od 19 III t. r. do 8 VI 1945 III of. na statku *Kordecki*. Odznaczony Medalem Morskim PMH. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

WAWRZYŃIAK JERZY (ur. 12 III 1920 w Poznaniu), węglarz i palacz na statkach PMH. Od 8 IX 1943 do 1 IV 1944 służył na masowcu *Katowice*, później praktykant maszynisty na drobniowcu *Chorzów*. Od 20 IV do 20 VIII t. r.

przebywał w Domu Marynarza w Brighton. Był węglarzem i palaczem na *Helu* od 18 VIII t. r. do III 1945. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

WITCZAK CZESŁAW (ur. 4 VII 1912 w Ostrzeszowie Wlkp. k. Kępna, zm. 18 VII 1971 w Gdyni), kmr. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Pleszewie Wlkp. i pracował przed wojną jako kierownik szkoły na Wołyniu. W latach 1919-1941 był nauczycielem w Sarnach, później pracował jako robotnik w cementowni oraz był kasjerem w nadleśnictwie. 25 IX 1944 zgłosił się na ochotnika do WP, a po ukończeniu frontowej Oficerskiej Szkoły Piechoty otrzymał awans do stopnia ppor. i objął funkcję zastępcy kompanii, jednocześnie był wykładowcą historii w tejże szkole. W 1946 został skierowany do służby w PMW. Kolejno był: zastępcą szefa Wydziału Polityczno-Wychowawczego w Zarządzie Politycznym MW, szefem Oddziału Propagandowego MW, szefem Oddziału Historycznego MW, na którym to stanowisku położył podwaliny badań historii MW PRL, zastępcą dyrektora nauk w Oficerskiej Szkole Marynarki Wojennej w Gdyni. Czynny działacz społeczny. Odznaczony Oficerskim i Kawalerskim Krzyżem Orderu Odrodzenia Polski oraz wielu innymi odznaczeniami i medalami. Pochowany na cmentarzu Witomińskim w Gdyni.

J. Pertek, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); Informacja ze zbiorów Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni; Pismo: „Życie Warszawy”.

WIĘZEWSKI (Wizewski, Więzewski?) **JÓZEF** (ur. 18 III 1916 w Ostrowie k. Inowrocławia, zm. 4 V 1940 pod Narwikiem), st. mar.; syn Marcina. 30 VIII 1939 wyszedł na niszczycielu ORP *Grom* z Gdyni do Wielkiej Brytanii. Od IX t. r. do IV 1940 wziął udział w patrolach bojowych i konwojach na Morzu Północnym. Poniósł śmierć na *Gromie* podczas walk w rejonie Narwi-

ku, gdy niszczyciel został zatopiony po ataku bombowym niemieckiego samolotu

Z. Damski, *„Grom” nie wraca z fiordów*, Warszawa 1976; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2, Albany N. Y. 1987; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

WIZE KAZIMIERZ FILIP (ur. 15 IV 1873 w Mikorzewie, zm. 23 XI 1953 w Modliszewie k. Gniezna), lekarz psychiatra, filozof i filozof medycyny, mikrobiolog, entomolog, poeta i tłumacz poezji; syn Filipa, dzierżawcy majątków i Emilii z d. Rakowska. Uczył się w Gimnazjum im. Marii Magdaleny w Poznaniu, 19 IX 1893 uzyskał świadectwo dojrzałości. Następnie studiował medycynę na Uniwersytecie w Berlinie (1893–1894), Uniwersytecie Wrocławskim (1894–1895), Uniwersytecie w Monachium (1899, egzamin państwowy) i Uniwersytecie w Lipsku (1899). W III 1899, po przedstawieniu rozprawy *Ueber den Pemphigus coniunctivae*, został doktorem medycyny. W 1904 został doktorem filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1900-1901 odbył dwuletni kurs bakteriologiczny w Instytucie Pasteura w Paryżu pod kierunkiem Jana Danysza. W 1901 roku odbył podróż na Ukrainę, gdzie prowadził terenowe badania bakteriologiczne. Od 12 V 1905 do 1907 studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Lipsku. W 1907 uzyskał tytuł doktora filozofii, na podstawie rozprawy o teorii piękna Friedricha Justusa Riedla. Tłumaczył Heinego i Verhaerena, sam również pisał poezję. Był kierownikiem zakładu psychiatrycznego w Kowanówku. Był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Poznańskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, członkiem honorowym Société royale belge d'Entomologie, członkiem czynnym

Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (1905) i Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Wykładał w Towarzystwie Wykładów Naukowych w Poznaniu. Uczestniczył w Międzynarodowych Zjazdach Filozoficznych w Paryżu (1900), Heidelbergu (1908), Bolonii (1911), Bostonie (1926), Oksfordzie (1930) i Amsterdamie (1948). Na zjeździe w Bostonie został wybrany do stałej Komisji Międzynarodowych Zjazdów Filozoficznych. Podczas I wojny światowej był lekarzem naczelnym sanatorium gruźliczego w Łądku-Zdroju. Od 1919 do 1921 kierował Departamentem Sztuki i Kultury w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej. 29 V 1921 zrezygnował z funkcji ze względów zdrowotnych i wyjechał do wsi Sędziny, gdzie pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa, co sprawiło, że ograniczył w tym czasie praktykę lekarską. W II 1931 rozpoczął pracę w Krajowym Zakładzie Psychiatrycznym w Dziekance (Gniezno). Działal naukowo, publikując prace z dziedziny psychiatrii i współredagując wydawane w Dziekance „Nowiny Psychiatryczne”. Na początku 1940 stracił pracę w szpitalu, przez resztę okupacji był zatrudniony w wójtostwie w Gnieźnie. Po wojnie wrócił na stanowisko lekarza w Dziekance. Od 1951 do śmierci był zatrudniony w filii Dziekanki w Modliszewie dla pacjentów uzależnionych od alkoholu. Niepotwierdzone pozostają informacje o przynależności Wizego do wolnomularstwa. Zmarł na raka żołądka. Zgodnie z ostatnią wolą został pochowany na przyszpitalnym cmentarzu przy ul. Dalkowskiej w Gnieźnie.

Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej, Gniezno 2011; G. Mikołajczyk, J. Osiegtowski, *Kazimierz Filip Wize (1873-1953)*, „Kronika Wielkopolski”, 2010, z. 2; J. Osiegtowski, *Podróże filozoficzne Kazimierza Filipa Wizego*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; K. F. Wize, *Opis podróży z uwagami urągliwie zapalczywemi*, Poznań 1929.

WODECKI WŁODZIMIERZ (ur. 23 I 1928 w Poznaniu, zm. 1 I 1989 w Gdańsku), dziennikarz, publicysta. W latach 1943-1945 jako partyzant wchodził w skład Batalionów Chłopskich w zgrupowaniu „Boryna”. Po zakończeniu II wojny światowej ukończył szkołę średnią i rozpoczął

studia na Politechnice Wrocławskiej. W latach 50-tych zamieszkał w Warszawie, gdzie jako dziennikarz pracował w red. „Expressu Wieczornego” i „Sztandaru Młodych”. W wyniku represji stalinowskich został usunięty z dziennikarstwa i zmuszony był wyjechać do Koszalina, gdzie znalazł zatrudnienie w miejscowej redakcji. W 1957 przyjechał do Gdańska i pracował w „Głosie Wybrzeża” oraz studiował w Wyższej Szkole Ekonomicznej na Wydziale Morskim. W latach 1966-1970 był dyrektorem Oddziału Polskiej Izby Handlu Zagranicznego (PIZH), a od XII 1971 zajmował kierownicze funkcje w centrali PIZH w Warszawie. W tym czasie pełnił obowiązki redaktora naczelnego miesięcznika „Polish Maritime News”. Od 1972 red. nac. „Tygodnika Morskiego”; potem był z-cą red. nac. w „Pano-ramie Północnej”. Od 1979 związany z redakcją „Fundamentów” oraz pracował jako publicysta w „Dzienniku Bałtyckim”. Od 1982 ponownie jest w „Głosie Wybrzeża”, krótko pracował w tygodniku „Wybrzeże”, a od I 1988 kolejny raz pracuje w „Dzienniku Bałtyckim”. 1 XII t. r. przeszedł na emeryturę. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Pochowany na cmentarzu Łostowskim w Gdańsku.

Informacje ze zbiorów prywatnych autora.

WOJDE (Woide, Woyde) **KAROL GOTFRYD** (ur. 4 VII 1725 w Lesznie Wlkp., zm. 9 V 1790 w Londynie), orientalista. Od 1734 uczęszczał do gimnazjum w Lesznie. W 1750 po ukończeniu studiów orientalistycznych we Frankfurcie n. Odram i Lejdzie wrócił do Leszna, gdzie był prorektorem miejscowej uczelni protestanckiej. Władał biele jedenastoma językami. Według niepotwierdzonych informacji miał być w Egipcie. W 1765 wyjechał do Londynu, gdzie prowadził ożywioną działalność wydawniczą. W 1773 wyjechał na stypendium do Paryża, a w roku następnym ogłosił pracę *Mémoire sur le dictionnaire Copthe et sur ceux qui ont tui de la langue Copthe* w Journal des Savants. Pasjonował się odkryciami geograficznymi i podróżami. Otrzymał tytuł doktora honoris causa na uniwersytetach

w Oxfordzie i Kopenhadze. Był członkiem Royal Society of Arts i innych zagranicznych towarzystw naukowych. Od 1779 pracownik British Museum. Przetłumaczył dziennik słynnego podróżnika Abla Tasmana

M. Drozdowski, *Wojde Karol Gotfryd*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988.

WOJTASIK WŁADYSŁAW (ur. 21 V 1922 w Bobrownikach k. Kępna, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), st. mar. w PMW; syn Antoniego i Józefy z d. Bagrowska. W VII 1943, jako członek załogi niszczyciela ORP *Orkan* uczestniczył w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami gen. Władysława Sikorskiego. Zginął na niszczycielu, który szedł w osłonie konwoju atlantyckiego oznaczonego kryptonimem SC. 143 z Nowej Fundlandii do Szkocji, storpedowany przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Medalem Morskim.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1944; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

WOJTKOWIAK-ALDERMAN JÓZEF (ur. 20 II 1898 w Nekli k. Wrześni, zm. 16 II 1979 w Plymouth), por. mar., członek komisji nadzorujących budowę okrętów dla PMW w stoczniach Francji, Wielkiej Brytanii i Holandii; syn Józefa i Marianny z d. Cichońska. Do 30 III 1912 uczęszczał do miejscowej szkoły, a następnie przez kolejne dwa lata pracował u bogatych gospodarzy. Od IV 1914

do X 1917 uczył się w zawodzie ślusarza i kowalstwa w Kostrzynie. W 1917 został powołany do służby w niemieckiej flocie wojennej (Kaiserliche Marine), początkowo przebywał w Wilhelmshaven, później ukończył kurs polowy, a w 1918 kurs techniczny w Kilonii i pływał krótko na lekkim krążowniku *Emden*, krążowniku pancernopokładowym *Nymphe* oraz torpedowcach *S 16* i *V 159*. 12 VI 1919 został zdemobilizowany. Pracował potem w kopalni w Westfalii, ale szybko porzucił pracę pod ziemią. W II 1920 wrócił do Nekli. 2 VIII t. r. został powołany do PMW jako mat do III Baonu Morskiego. W 1925 pełnił obowiązki bosmanmata mechanika na kanonierce ORP *General Haller*, a w VI t. r. wziął udział w oficjalnej wizycie okrętu w Estonii i na Łotwie. Ponadto służył na ORP *General Sosnkowski*, był kierownikiem maszyn na ORP *Mewa* oraz na kanonierce *Komendant Piłsudski*. 1 III 1927 otrzymał dyplom mechanika

Niszczyciel ORP *Garland*

ka III kl. 17 VI 1928 wraz z grupą podoficerów wyjechał do Francji w celu odbycia stażu na kontrtorpedowcach. W połowie t. r. pomagał kmdr ppor. A. Rylce w pracach montażowych na nowo budowanym niszczycielu ORP *Burza*. 4 XI 1933 awansowany do stopnia bosmana Floty (przemianowany na chorążą marynarki). W latach 1934-1935 jest na ORP *Bałtyk* w charakterze instruktora technicznego Szkoły Specjalistów Morskich (SSM) na kursach dla podoficerów maszynistów. Od 12 VIII 1935 był członkiem Komisji Nadzorczej Budowy Okrętów *Grom* i *Błyskawica* w Anglii. Latem 1936 został członkiem (do pomocy) Komisji Nadzorczej budowy okrętu podwodnego ORP *Orzeł* w Holandii. W 1937 publikował na łamach „Wiarusa”

Od 1937 do VIII 1939 II of. mechanik na niszczycielu ORP *Błyskawica*, następnie na *Gromie*. W VIII t. r. oddelegowany do stoczni w Cowes celem nadzoru budowy ścigaczy torpedowych i turbin dla 2 niszczycieli, których budowę realizowano w kraju. 29 III 1940 został wysłany na Malte, gdzie został II of. mechanikiem na przejętym od Brytyjczyków niszczycielu *Garland*. 24 X t. r. przekrętowny na niszczyciel ORP *Piorun* jako II of. mechanik, m. in. uczestniczył w legendarnej bitwie okrętu z niemieckim superpancernikiem *Bismarck*. Od 28 II 1942 pełnił obowiązki III of. mechanika na *Piorunie*. 3 V 1944 został awansowany do stopnia ppor. mar. Od 20 XII t. r. służy na *Bałtyku*. Od 25 I 1945 do 1947 jest instruktorem w Centrum Wyszkożenia Specjalistów Floty (CWSF) w Plymouth. 31 III 1946 dostał awans na stopień por. mar. W t. r. zdał egzamin i otrzymał dyplom II of. mechanika. 1 II 1950 dostał obywatelstwo brytyjskie i zmienił nazwisko na Alderman. Po zwolnieniu z PKPR w Glasgow podjął pracę jako Chief Engineer i pływał na statku angielskim *Villar*. W X 1948 podczas pobytu w Buenos Aires dostał zaświadczenie o nadaniu mu dyplomu I of. mechanika okrętowego. Od 7 III do 20 XII 1949 był wolnym słuchaczem na wydziale inżynierii morskiej na Uniwersytecie w Southampton. Pod koniec t. r. zamieszkał na stałe w Plymouth i rozpoczął pracę w firmie Royal Electrical and Mechanical Engineers (REME), skierowany do prób na ścigaczach dla Royal Navy (pracował 7 lat). Od 1956 członek Graduate Institute of Plant Engineers. Od 4 III 1957 do 1950 pracował w stoczni Devonport w Plymouth. Odznaczony Krzyżem Walecznych (2x), Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Morskim (4x), Atlantic Star, African Star, Italy Star, War Medal 1939-1945. Podczas służby w PMW napisał 11 podręczników i instrukcji dla kursantów CWSF oraz przetłumaczył 16 podręczników angielskich.

M. Borowiak, *Admirał Unrug 1884-1973*, Warszawa 2009; idem, *Mała flota bez mitów*, Gdańsk 1999; idem, *ORP „Piorun”*, Warszawa 2000; *Kadry Morskie Rzeczypospolitej*, t. II cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej*

Marynarki Wojennej, Warszawa 2013; J. Łubkowski, *Kontrtorpedowce Wicher, Burza*, cz. 1, Gdańsk 2004; R. Mielczarek, *ORP „Grom”*, Gdańsk 1970; J. Pertek, *„Burza” weteran atlantyckich szlaków*, Gdańsk 1970; idem, *Dzieje ORP „Orzeł”*, Gdańsk 1998; idem, *Pod obcymi banderami*, Poznań 1984; S. M. Piaskowski, *Kontrtorpedowce „Wicher” i „Burza”*, Albany N. Y. 1984; idem, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 2-3, Albany N. Y. 1987-1990; A. Ryłke, *W służbie okrętu*, Gdynia 1967; W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; W. Troman, *ORP Błyskawica of Cowes and Gdynia. Work, War and Friendship*, Newport 2012; idem, *Porucznika marynarki Józefa Wojtkowiaka-Aldermana notatki ze służby na morzach*, [w:] *Ślady pamięci. Wojtkowiaków służba ojczyźnie*, w opr. J. Osypuk, Nekla 2013; M. Twardowski, *Niszczyciele typu Grom*, cz. 1-2, *Grom, Błyskawica*, Gdańsk 2002-2003; Informacje od W. Troman w zbiorach prywatnych autora.

WOŹNIAK IGNACY (ur. 18 XII 1922 w Kotlinie k. Jarocina), palacz na statkach PMH. Od 22 IV 1940 do 20 V 1941 pływał na *Pułaskim*. Od 9 VI t. r. do 18 V 1942 pełnił obowiązki palacza na *Kościuszcze*. W latach 1942-1945 palacz na statkach *Narocz*, *Kmicic*, *Narwik* i *Lublin*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

WRZESIŃSKI STANISŁAW (ur. 6 II 1920 w Lubaszu k. Czarnkowa, zm. 23 IX 1995 w Buenos Aires), bosmat. W 1935 opuścił rodzinne strony, pracował od tej pory w harcerskich ochotniczych hufcach pracy, a także się uczył. W 1938 zgłosił się na ochotnika do PMW, został przyjęty i podczas służby we flocie wojennej kończył szkołę średnią. Po trzymiesięcznym okresie rekrucim na Oksywiu został zaokrętowany na transportowiec wojskowy ORP *Wilja*. Gdy wybuchła II wojna światowa odbywał rejs szkoleniowy z grupą podchorążych SPMW i rocznika technicznego na Morzu Śródziemnym. W połowie X 1939 *Wilja* przeszła do Port Lyautey, skąd załoga udała się do Francji, a następnie do Anglii. W Portland przeszedł przeszkolenie dla podsluchowców (podsluch podwodny), a następnie wrócił na okręt-bazę ORP *Gdynia*, który kotwiczył w Devonport i służył jako baza mieszkal-

na i pomieszczenie szkół dla kursów MW. 9 VI 1940 na okres jednego miesiąca zaokrętowany został na kanadyjski niszczyciel HMCS *Restigouche* jako podsłuchowiec. W tym czasie na okręcie wziął udział w eskortowaniu kilku statków pasażerskich. Od VII t. r. jest na ORP *Gdynia*, ale wnet otrzymał przydział na ścigacz ORP S-3 i wziął udział 25 X t. r. w akcji odpierania trzykrotnego ataku niemieckich samolotów podczas wejścia do bazy w Fowey. Podczas prac remontowanych na S-3 został zaokrętowany na niszczyciel ORP *Garland* i służył na tej jednostce od 22 XII t. r. do 15 IV 1941. Wziął udział w akcji ratowniczej na północno-zachodnim Atlantyku, gdzie udzielono pomocy statkowi brytyjskiemu *Salier*. Kolejny raz wszedł w skład załogi ścigacza S-3, a na początku XI t. r. skierowany na niszczyciel eskortowy ORP *Krakowiak* na którym służył do zakończenia działań wojennych w V 1945. Po rozwiązaniu PMW na Zachodzie pozostał na emigracji i w 1947 wyjechał do Buenos Aires. Na emigracji działał społecznie i był długoletnim członkiem Koła SMW w Argentynie. Swoje wspomnienia i ciekawostki z pobytu w Buenos Aires drukował na łamach pisma SMW – „Nasze Sygnały”. W 1994 przyjechał po raz pierwszy do Polski i odwiedził rodzinne strony. W XI t. r. odznaczony został Krzyżem Czynu Bojowego na Zachodzie, miejscem dekoracji była siedziba Ambasady RP w Buenos Aires. Odznaczony także Krzyżem Walecznych i Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Bosmanmat z Lubasza. W kilwaterze morskich wspomnień*, „Nadnoteckie Echa”, 1996, nr 20; G. Halicka, *Nadzwyczaj ciekawe*, „Nadnoteckie Echa”, 1996, nr 21; S. Wrzesiński, *Wspomnienia z „Krakowiaka”*, „Nasze Sygnały”, Londyn 1988, nr 162; Korespondencja M. Borowiaka z S. Wrzesińskim.

Z

ZABROCKI LUDWIK (ur. 24 XI 1907 w Czersku, zm. 8 X 1977 w Poznaniu), filolog, lingwista, wykładowca PSM, prof. UAM w Poznaniu. Studiował na UP. Z ramienia Instytutu Bałtyckiego zbierał materiały dotyczące gwar regionu Borów Tucholskich. W 1935 ogłosił drukiem *Słowniczek morski*. Od 1926 do 1939 był wykładowcą języka polskiego i historii żeglugi w PSM w Gdyni. We IX 1939 został wyznaczony na komisarza ewakuacyjnego PSM. Podczas okupacji przebywał w Borach Tucholskich, ukrywał się i działał w partyzantce. Od 1946 pracował na UP na stanowisku kierownika Archiwum Fotograficznego. Od 1949 docent, był kierownikiem Katedry Języków Germańskich, od 1955 jako profesor nadzwyczajny, a od 1962 profesor zwyczajny oraz dyrektor Instytutu Językoznawczego. W latach 1949-1954 wchodził w skład Komisji Ustalenia Nazw Miejscowości, pracującej nad repolonizacją nazw morskich obiektów fizjograficznych polskiego Wybrzeża. Od 1954 do 1956 był redaktorem serii wydawniczej Towarzystw Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku – „Prace i materiały” z zakresu Polskiego Słownictwa Morskiego. O rozwoju polskiego słownictwa morskiego pisał w referacie *Związki językowe niemiecko-pomorskie*, który został wygłoszony na Konferencji Pomorskiej PAN w Gdańsku, z okazji 400 rocznicy powrotu Gdańska do macierzy. W 1954 był członkiem rzeczywistym PAN oraz licznych instytucji naukowych, m. in. Instytutu Bałtyckiego, Polskiego Towarzystwa Naukowego i Gdańskiego Towarzystwa Naukowego. Został pochowany na cmentarzu junikowskim w Poznaniu.

Zbiory archiwalne Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu).

ZAKRZEWSKA MARIA ELŻBIETA (ur. 1828 w Poznaniu, zm. 1902 w Stanach Zjednoczonych), lekarz, działaczka społeczna, jedna z pierwszych kobiet, które studiowały medycynę. Po ukończeniu akuszerii w Berlinie studiowała

medycynę w Cleveland w Stanach Zjednoczonych. Żyjąc w Ameryce założyła dwa wielkie szpitale, w 1857 w Nowym Jorku i 1858 w Bostonie. Do 1899 kierowała bostońskim szpitalem. Była przeciwniczką niewolnictwa, zatrudniała i kształciła w szpitalu Murzynki. Walczyła o prawa społeczne i polityczne Murzynów.

Informacje ze zbiorów prywatnych autora.

ZALESKI KAROL WILHELM (ur. 27 XI 1890 w Sanoku, zm. 19 VII 1969 w Poznaniu), żołnierz, profesor Uniwersytetu Poznańskiego i Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu; syn Karola i Wilhelminy z d. Leixner. W 1909 ukończył gimnazjum klasyczne w Sanoku. W latach 1909-1913 studiował w Akademii Rolniczej w Dublanach. W X 1914 jako

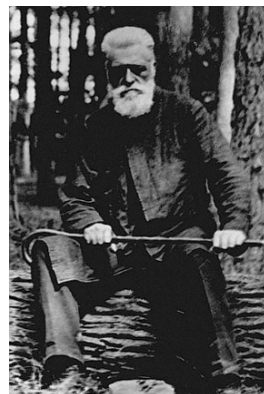

żołnierz armii austriackiej dostał się do niewoli rosyjskiej, gdzie wraz z innymi towarzyszami niedoli został zesłany na Syberię, przebywał m. in. we Władywostoku. Od III do IV 1920 był nauczycielem w Ochronce pod Władywostokiem. W VI t. r. wstąpił do Batalionu Władywostockiego V Dywizji Syberyjskiej. Od VI do IX t. r. trwała jego podróż morską na statku *Woroneż* do Polski (po drodze odwiedził Japonię, Singapur, Ceylon, Gibraltar, Anglię). W 1921 przeniósł się ze Lwowa do Poznania i zaczął pracować w Zakładzie Botaniki Ogólnej i Fitopatologii Wydziału Rolniczo-Leśnego UP. W 1926 obronił pracę *Über Die Polen gefundenen Arten der Gruppe Penicillium*. W 1934 habilitował się. Od 1939 do 1945 przebywał w okolicach Częstochowy oraz Lublina, gdzie kierował miejscową Stacją Ochrony Roślin Izby Rolniczej. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Poznania, a w 1947 został kierownikiem Katedry Fitopatologii na Wydziale Rolniczo-Leśnym UP i pełnił tę funkcję do czasu przejścia na emeryturę (1961). Od 1957 profesor zwyczajny. Autor kilkudziesięciu roz-

praw naukowo-badawczych, wielu artykułów popularnonaukowych, skryptów i cennego podręcznika *Choroby roślin – fitopatologia*.

A. Dzieczkowski, *Zaleski Karol Wilhelm*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; Materiały archiwalne ze zbiorów rodziny Zaleskich, w posiadaniu M. Borowiaka.

ZAMOYSKI WŁADYSŁAW (ur. 18 XI 1853 w Paryżu, zm. 3 X 1924 w Kórniku), żołnierz, działacz społeczny, podróżnik; syn Władysława i Jadwigi z d. Działyńska. W Paryżu ukończył Lycée Charlemagne i Ecole Polytechnique. W wojsku francuskim dosłużył się stopnia ppor. W latach 1879-1881 wziął udział w podróży morskiej do Australii i Oceanii.

Do połowy 1880 przebywał w Nowej Południowej Walii, gdzie z ramienia rządu francuskiego przygotowywał wystawę powszechną w Sydney. Utrzymywał stosunki z towarzystwami naukowymi m. in. Royal Society. W VI t. r. przyплыł na statku *Le Rhin* do Melbourne. Między VIII t. r. a III 1881 był w Gippsland, zwiedził na statku *Baivsdale* rzeki Thompson i La Trobe oraz jeziora Wellington, Victoria i King oraz Tasmanię. Z Australii i Oceanii, na statku *Kościuszko*, przywiózł 5 skrzyń z ciekawymi zbiorami etnograficznymi i mineralogicznymi, które można podziwiać w Muzeum Kórnickim PAN. Po opuszczeniu Australii zwiedził Nową Zelandię i szereg wysp Pacyfiku (m. in. Hawaje i Nowa Kaledonia). W 1881 przyjechał do Kórnika, gdzie objął majątek przyznany mu przez wuja → Jana Kantego Działyńskiego. Będąc zaangażowany w obronę własności polskiej, był prześladowany przez władze pruskie i w IV 1885 został wydalony z Wielkopolski i przebywał w Galicji. Podczas I wojny światowej mieszkał w Paryżu i do kraju wrócił w 1920.

W 1924 przekazał cały swój majątek wraz z biblioteką narodowi, tworząc fundację pod nazwą Zakłady Kórnickie.

J. Bagińska-Mlecza, *Wielkopole na szlakach świata. Biografie*, Poznań 1984; Z. Bosacki, *Władysław Zamoyski*, Poznań 1986; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; M. Potocki, *Władysława Hr. Zamoyskiego podróż do Australii*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3; S. Potocki, *Zamoyski Władysław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyńscy, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992.

ZAPAŁOWSKI HIERONIM (ur. 29 VIII 1920 w Gnieźnie), st. mar. na statkach PMH. Od 15 II do 26 XII 1940 młodszy chłopiec okrętowy na *Śląsku*. Od 28 X do 30 XI 1943 pływał na drobnicowcu *Morska Wola*. Od XII t. r. pozostawał w rezerwie w Nowym Jorku. W VI 1944 wrócił na *Morską Wolę* jako st. mar. i pływał na tym handlowcu do 9 IV 1945. Między 8 a 15 VI t. r. był na statku *Opole*. Brak dalszych informacji.

W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

ZAWIASA WINCENTY (ur. 23 III 1907 we Wronkach, zm. 30 VI 1978 w Sopocie), kmr ppor., inżynier okrętowiec. W 1926 ukończył gimnazjum w Jarocinie. Przez krótko pracował na lotnisku poznańskim na Ławicy w charakterze pomocnika ślusarza, a już w 1927 rozpoczął pracę w kierownictwie budowy portu w Gdyni jako kreślarz. W latach 1925-1935 studiował na Wydziale Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej, pod koniec edukacji jako stypendysta PMW. W latach 1936-1937 odbył zasadniczą służbę wojskową w MW, kończąc ją jako bosman podchorąży rez. 15 X 1937 został promowany do stopnia ppor. mar. rez. inż. Od t. r. do 1939 pracował w Warsztatach Portowych Marynarki Wojennej w Gdyni jako konstruktor, a następnie kierownik działu dokowego. Podczas działań wojennych we IX 1939 pozostawał na tym stanowi-

sku niemal do chwili zajęcia Gdyni, po czym przedostał się kutrem na Hel i tam zajmował się prowizorycznymi naprawami uszkodzonych okrętów. Od X t. r. do 1945 przebywał w niewoli niemieckiej w Oflagu II C Woldenberg, gdzie uczestniczył w tajnym nauczaniu oraz na zorganizowanym wspólnie z O. Jabłońskim kursie budowy okrętów. W VII 1945 wrócił do służby w PMW w stopniu por. mar. inż., a w XI t. r. został naczelnym inżynierem Stoczni Głównego Portu MW. Od 1 V 1946 do 26 II 1947 był dyrektorem tejże stoczni w stopniu kpt. mar. 8 III 1947 wyjechał jako członek Misji MW do Anglii w związku ze sprowadzeniem okrętów wojennych do Polski, był członkiem grupy odbiorczej niszczyciela ORP *Burza*. 1 VII t. r. wrócił do Polski na ORP *Błyskawica*. Na początku lat 50-tych XX w. kierował modernizacją niszczyciela *Błyskawica* oraz przebudową *Burzy*. Opracował także założenia dla nowych okrętów. W 1955 przeszedł w stopniu kmr ppor. do rezerwy i podjął pracę w Centralnym Biurze Konstrukcji Okrętowych jako kierownik Sekcji Wytrzymałości, a potem Działu Studiów. Od 1962 prowadził Ośrodek Branżowy Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej, a od 1966 był weryfikatorem projektów kadłubowych w Dziale Konstrukcji Technicznej, następnie do 1969 przewodził Działowi Współpracy z Zagranicą. W 1972 przeszedł na emeryturę, nie zaprzestał jednak pracy redakcyjnej w miesięczniku „Budownictwo Okrętowe”, w którym od 1963 do 1978 był członkiem Kolegium Redakcyjnego oraz redaktorem działu projektów i konstrukcji. Był współzałożycielem Sekcji Okrętowców Stoczniowych i Inżynierów Mechaników Polskich, ławnikiem Izby Morskiej i działaczem ZBOWiD. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski V kl., Srebrnym Krzyżem Zasługi i wielu innymi. Pochowany został na cmentarzu komunalnym w Sopocie.

Kadry Morskie Rzeczypospolitej, t. II, cz. 1, *Korpus oficerów 1918-1947*, pod red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996; J. Kłossowski, *Wspomnienia z Marynarki Wojennej*, Warszawa 1977; J. Pertek, „Burza” weteran atlantyckich szlaków, Gdańsk 1970; idem, *Słownik polskich ludzi morza*,

mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); W. Szczerkowski, W. Szczerkowski, *ORP „Błyskawica”*, Gdańsk 1979; Pisma: „Budownictwo Okrętowe”, „Dziennik Bałtycki”, „Głos Wybrzeża”, „Nasze Sygnały” (Londyn).

ZBIERSKI ANDRZEJ (ur. 20 I 1926 w Ostrowie Wlkp., zm. 8 X 2013 w Gdańsku), archeolog, profesor, autor licznych opracowań dotyczących archeologii Gdańska, emerytowany dyrektor Centralnego Muzeum Morskiego, honorowy prezes Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, honorowy prezes Stowarzyszenia Muzealników Polskich, harcmistrz. Podczas okupacji walczył w Szarych Szeregach, jednocześnie pracował jako ślusarz, uczył się i studiował. Rozpoczęte jeszcze w czasie wojny studia kontynuował następnie – najpierw przez 2 lata na Politechnice Łódzkiej oraz archeologię i historię na Uniwersytecie Łódzkim. W 1953 obronił pracę magisterską z zakresu archeologii, w roku następnym uzyskał dyplom magistra historii. Pracował w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie. W 1962 obronił doktorat, a w 1979 habilitację w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN. W latach 1955-1991 kierował badaniami archeologicznymi w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Gdańsku. W latach 1991-2001 był dyrektorem Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku. Odnalazł i przebadał grób Jana Heweliusza w kościele św. Katarzyny w Gdańsku. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. W 2011 został honorowym obywatelem Gdańska. Został pochowany na Cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku.

Archiwum prywatne autora.

ZEYFERT ALEKSANDER (ur. 2 VII 1922 w Poznaniu, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), st. mar. na statkach PMH i mar. PMW. Od 1 VII

do 2 VIII 1941 był palaczem na statku handlowym *Kościuszeko*. Przeszedł do MW i od 18 XI 1942 był członkiem załogi niszczyciela *ORP Orkan*. Od III do V 1943 jako członek załogi *Orkana* brał udział w konwojach północnych. W VII t. r. uczestniczył w rejsie do Gibraltaru w celu zabrania trumny ze zwłokami gen. Władysława Sikorskiego, a między VIII i IX t. r. wychodził na patrole bojowe na Zatokę Biskajską oraz brał udział w konwojach islandzkich. Zginął na Atlantyku podczas zatopienia *Orkana* torpedą akustyczną wystrzeloną przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Medalem Morskim.

Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP „Orkan” 1942-1943*, Warszawa 1994; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1945*, Londyn 1952.

ZIELIŃSKI LUBOMIR (ur. 24 IX 1909 w Gnieźnie), III i IV of. mechanik na statkach PMH. Od 10 XII 1939 do 30 VI 1942 węglarz i palacz na drobnicowcu *Puck*. I VII t. r. przeniesiony na *Bug* i jako III of. pływał na tym handlowcu do 18 I 1943. 27 I t. r. otrzymał uprawnienia maszynisty okrętowego I kl. III of. mechanik na *Lidzie* od 15 II t. r. do IV 1944 i IV of. mechanik na *Boryslawie* od 28 XI t. r. do 6 VI 1945. Odznaczony Medalem Morskim PMH (3x). Brak dalszych informacji.

W. K. Taniowski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*, Gdańsk 1981.

ZIELNICA KRZYSZTOF (ur. 11 VII 1936 w Wijewie k. Wschowy, zm. 1 V 2012 we Wrocławiu), etnolog, afrykanista, bibliograf i regionalista; syn Stanisława i Heleny z d. Zielnic. Uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Wijewie – Brennie w latach 1945-1950, a po jej ukoń-

czeniu w 1950 rozpoczął edukację w Liceum Ogólnokształcącym we Wschowie, które ukończył maturą w 1954. Następnie naukę kontynuował na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w latach 1955-1956, lecz ją przerwał, gdyż bardziej pociągały go studia filologiczno-historyczne. Od 1956 do 1958 słuchacz filologii polskiej Studium Nauczycielskiego. Później w latach 1959-1964 studiował na Wydziale Filozoficzno – Historycznym UW na kierunku etnografia i etnologia. Jego zainteresowania skupiły się z czasem coraz bardziej wokół problematyki afrykańskiej. Swoją dorobek przedstawił w pracy magisterskiej napisanej w 1964: *Tło etniczne trudności wewnętrznych Ghany*. Studia doktorskie (1964-1969) zwieńczonych obroną w 1973 pracą doktorską *Kształtowanie się świadomości etnicznej ludu Ewe (pogranicze Ghany, Togo i Dahomeju) w świetle istniejących struktur etnicznych i kulturowych*. W 1976. ukazały się jego dwie publikacje: wspomniana praca doktorska oraz obszerna do niej bibliografia, *Bibliographie der Ewe in Westafrika* w edycji Instytutu Etnologii Uniwersytetu Wiedeńskiego w serii *Acta Ethnologica et Linguistica*, nr 38. W t. r. odbył podróż po krajach Afryki Zachodniej (Ghana, Togo, Górna Wolta, Mali i Wybrzeże Kości Słoniowej). Pobyt w Afryce zaowocował zbiorem wydrukowanych i dobrze znanych afrykanistom materiałów oraz rękopiśmiennych zapisków W latach 1973-1976 K. Z. pracował jako adiunkt w Pracowni Polskiego Atlasu Etnograficznego IHKM PAN we Wrocławiu, gdzie dokonywał opracowań etnograficzno – kartograficznych w zakresie kultury materialnej i duchowej Polski. Po powrocie z Afryki miał problemy z ponownym zatrudnieniem, gdyż wyruszając tam z niemiecką ekspedycją, nie miał zgody ówczesnych władz PRL. W latach 1977-1993 podjął pracę w Instytucie Filozofii, Socjologii i Logiki UW na etacie naukowo-technicznym. Korzystając z bezpłatnego urlopu (1980-1981) wyruszył do Berlina jako Gastprofessor w Wissenschaftskolleg, gdzie podjął pracę nad monografią poświęconą kontaktom Alexandra von Humboldta z Polską i Polakami. Obszerna kwerenda biblio-

graficzna i komentowana literatura przedmiotu ukazała się 1989 w wydawnictwie Dietrich Reimer Verlag Berlin Alexander von Humboldt In der polnischen Literatur. Sama monografia, która zajęła autorowi 20 lat pracy badawczej i pisarskiej, ukazała się w 2004 pt. *Polonica bei Alexander von Humboldt. Ein Beitrag zu den deutsch – polnischen Wissenschaftsbeziehungen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, nakładem Akademii Nauk w Berlinie. Za powyższą książkę, która zebrała wiele pochlebnych recenzji w kraju i za granicą, autor otrzymał w 2005 nagrodę Ministra Edukacji Narodowej. W latach 1993-2001 jako kustosz dydaktyczny w niemieckojęzycznej strefie Oddziału Gromadzenia pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Honorowy Obywatel Miasta i Gminy Syców (30 IX 2010). Wnikliwy badacz pogranicza regionu dolnośląsko-wielkopolskiego, sprawdzony kronikarz sycowskich dziejów. Rezultatami swych poszukiwań dzielił się m. in. z czytelnikami Gazety Sycowskiej, w której ukazały się cykle publikacji: „Pamiętny styczeń 1945”, „Wojny po wojnie”, „Ostatnie dożynki”. Współautor książki *Był taki czas... Pogranicze polsko-niemieckie (Syców – Kępno – Ostrzeszów)* (2011). Uroczystości pogrzebowe odbyły się 6 V 2012 w kościele na Św. Marku w Sycowie.

Archiwum prywatne autora; www.sycow.pl/pl/425/0/Krzysztof-Zielnica.html; www.towmarka.blogspot.com/pl/zielnica_20.html.

ZIMNY BOLESŁAW (ur. 30 VI 1917 w Kaźmierzu k. Szamotuł, zm. 8 X 1943 na północnym Atlantyku), mat; syn Michała i Agnieszki z d. Cicha. Od 18 XI 1942 członek załogi niszczyтеля ORP *Orkan*. Od III do IX 1943 brał udział w wielu akcjach konwojowych i patrolach bojowych na Atlantyku. Zginął podczas akcji przeprowadzonej przeciwko *Orkanowi* przez niemiecki okręt podwodny *U 378*. Odznaczony Medalem Morskim.

M. Borowiak, *Żelazne rekiny Dönitz*, t. 2, Warszawa 2009; Z. Damski, *Tak zginął ORP „Orkan”*, Warszawa 1983; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; T. Kondracki, *Niszczyciel ORP*

„Orkan” 1942-1943, Warszawa 1994; J. Pertek, *Mala flota wielka duchem*, Poznań 1989; S. M. Piaskowski, *Kroniki Polskiej Marynarki Wojennej 1918-1946*, t. 3, Albany N. Y. 1990; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

ZIOŁKOWSKI JANUSZ (ur. 6 IV 1924 w Sosnowcu, zm. 5 IV 2000 w Poznaniu), socjolog, profesor nauk humanistycznych, działacz społeczny, senator I kadencji, szef Kancelarii Prezydenta. W latach 1936–1939 uczył się w Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Prusa w Sosnowcu. Maturę zdał wiosną 194 w IV Liceum Ogólnokształcącym im. S. Staszica w Sosnowcu. Absolwent Uniwersytetu Poznańskiego oraz London School of Economics and Political Science. Po II wojnie światowej rozpoczął pracę w Miejskiej Radzie Narodowej w Poznaniu. W 1956 został adiunktem na Wydziale Socjologicznym UAM w Poznaniu. W 1972 uzyskał tytuł profesora nauk humanistycznych. Pracował na placówkach UNESCO w New Delhi i Paryżu, w Radzie Europy. W 1981 został demokratycznie wybrany na rektora UAM w Poznaniu, jednak już w następnym roku został usunięty z tego stanowiska przez ówczesne władze komunistyczne. W 1989 brał po stronie „Solidarności” udział w obradach Okrągłego Stołu w podzespole do spraw nauki, oświaty i postępu technicznego. Był członkiem Komitetu Obywatelskiego (KO) przy Lechu Wałęsie. W wyborach parlamentarnych został senatorem I kadencji z ramienia KO. Zasiadał w Obywatelskim Klubie Parlamentarnym. W latach 1991–1992 był sekretarzem stanu do spraw stosunków międzynarodowych w Urzędzie Rady Ministrów (poprzednik KPRM), od XI 1991 był p. o. szefa Kancelarii Prezydenta, a od marca 1992 do maja 1995 szefem tego urzędu. Odznaczony: Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski, Komandorią Legii Honorowej Republiki Francuskiej, Wielkim Krzyżem Zasługi Republiki Federalnej Niemiec. Honorowy obywatel Poznania (1993) i Sosnowca (1992). Został pochowany na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu.

Archiwum prywatne autora; Z. Ziółkowska, *Pierwsza indyjska przygoda Janusza Ziółkowskiego*, „Kronika Miasta Poznania”, 2010, nr 3.

ZWIERZCHOWSKI STANISŁAW (ur. 27 IV 1880 w Śremie, zm. 11 I 1940 w Charleston), profesor, konstruktor turbin. Ukończył gimnazjum w Śremie. W latach 1905-1922 przebywał na emigracji w Stanach Zjednoczonych. W 1905 ukończył studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki w Charlottenburgu. W latach 1905-1909 na kierunku konstrukcji turbin wodnych w Dyton, Milwaukee i Montrealu, wykładał na University of Michigan w Ann Arbor. W 1912 na tejże uczelni był profesorem. W Stanach Zjednoczonych działał czynnie w życiu społecznym Polonii. Zaprojektował i zbudował wiele turbin wodnych. W latach 1919-1920 towarzyszył jako ekspert do spraw polskich prezydentowi W. Wilsonowi na konferencji pokojowej w Paryżu. Od 1922 profesor Politechniki Warszawskiej. Wraz z wybuchem II wojny światowej, we IX 1939, wyjechał do Stanów Zjednoczonych jako obywatel amerykański.

Czy wiesz, kto to jest?, pod red. S. Łoza, Warszawa 1938; M. Opiola, *Zwierzchowski Stanisław*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 30, Warszawa 2005.

ZWIERZYCKI JÓZEF (ur. 12 III 1888 roku w Krobi k. Gostynia, zm. 1 V 1961 we Wrocławiu), geolog, inżynier górniczy, podróżnik. W 1902, z wynikiem celującym ukończył szkołę powszechną. Następnie uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Gnieźnie. Tutaj został stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy dla Młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W 1909 uzyskał świadectwo dojrzałości i rozpoczął studia wyższe na Akademii Górniczej w Berlinie, a następnie w zakresie geologii na Uniwersytecie Frydryka Wilhelma. W 1913

roku uzyskał tytuł doktora geologii. W następnym roku został inżynierem górnictwa. Nie mogąc znaleźć zajęcia, przyjął stanowisko geologa-eksploratora w tropikalnych Wschodnich Indiach Holenderskich. Przebywał tam prawie 24 lata, opracowując szereg tematów z dziedziny wulkanizmu oraz mapy geologiczne Sumatry i innych terenów Indii Holenderskich. Badał złoża cyny na wyspach cynowych Bangka (Baghka) i Belitung (Billiton), działał w holenderskiej części Nowej Gwinei oraz na Jawie. Plonem jego pobytu w Indonezji było 47 prac naukowych. Poruszał w nich szeroki wachlarz zagadnień stratygraficznych, paleontologicznych, tektonicznych, wulkanologicznych oraz z dziedziny surowców mineralnych. W 1933 roku awansował na szefa Holenderskiej Służby Geologicznej w Indiach Wschodnich. Za wieloletnią owocną działalność rząd holenderski odznaczył go Krzyżem Oficerskim Orderu Oranje-Nassau. Przez cały czas pobytu za granicą utrzymywał kontakt z krajem ojczystym, spędzając w Polsce urlop, współpracując z geologami i ogłaszając artykuły w polskich czasopismach. Po powrocie do Polski w 1938 objął kierownictwo Wydziału Nafty i Soli w Państwowym Instytucie Górniczym. Niebawem został też głównym konsultantem i rzeczoznawcą w sprawach górniczych i naftowych w ówczesnym Ministerstwie Przemysłu i Handlu oraz przy Wyższym Urzędzie Górniczym. Uczestniczył w zjeździe geologów w Berlinie, działał w międzynarodowych organizacjach górniczych. Po wybuchu II wojny światowej pozostał w Warszawie. Za energiczną obronę osób i mienia PIG Niemcy aresztowali go nocą z 28 na 29 IV 1941 jako „wroga narodu niemieckiego”. Osadzony został na Pawiaku, a następnie przewieziono go do Oświęcimia. Przebywał w nim – jako numer 16752 – do 3 VII 1942. Nie odzyskał wolności, choć bardzo zabiegali o to niemieccy uczeni. Przewieziono go jednak do Berlina, gdzie do końca VII 1944, jako więzień polityczny, pełnił funkcję tłumacza. Na przełomie VII i VIII t. r. Niemcy postanowili przewieźć go do Warszawy. Udało mu się jednak zmylić czujność eskorty i zbiec. Uciekł do Krakowa, gdzie ukrywał się

do 19 I 1945 roku. Po zakończeniu walk przeniósł się do Wrocławia, gdzie był współorganizatorem Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej. W VIII 1945 habilitował się na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. W 1948 został mianowany profesorem zwyczajnym. W latach 1948-1949, wykładając na Akademii Górniczo-Hutniczej i na Politechnice Wrocławskiej, jednocześnie wykonywał liczne eksperymenty hydrogeologiczne, współpracował z Głównym Laboratorium Naftowym. W 1951 opracował i wydał drukiem pierwszą polską mapę geologiczną regionu wrocławskiego w skali 1: 500 000, która dała podstawę do badań poszukiwawczych i wierceń w strefie przedsudeckiej. Już wtedy jej autor mówił o możliwości znalezienia miedziowej rudy. Dwa lata później wskazał konkretnie rejon między Chocianowem i Lubinem i określił teren złóż na około 180 kilometrów kwadratowych. Na naradzie, zorganizowanej przez Centralny Urząd Geologii 16 i 17 lipca 1954 zaproponował rozpoczęcie wierceń w rejonie Lubina. Jako niewątpliwy autorytet, należał do wielu towarzystw naukowych, był członkiem Komitetu Geologicznego PAN, Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika, Holenderskiego Towarzystwa Geologiczno-Górniczego i Amerykańskiego Towarzystwa Górniczego. Ogółem opublikował w kilku językach 77 prac naukowych, w tym 25 po II wojnie światowej. Odznaczony holenderskim Krzyżem Orderu Oranje-Nassau oraz Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1960) i Złotym Krzyżem Zasługi. 13 XI 1970 w sali wykładowej Zakładu Geologii Stratygraficznej Uniwersytetu Wrocławskiego odsłonięto tablicę poświęconą pamięci Zwierzyckiego, a w 1982 jego imieniem nazwano Szkołę Podstawową w Krobi.

J. Oberc, *Józef Zwierzycki*, [w:] *Uczeni wrocławscy (1945-1979)*, Wrocław 1980; M. Opióła, *Zwierzycki Józef*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 5, Toruń 2005; L. Paszkowski, *Polacy w Australii i oceanii 1790-1940*, Londyn 1962; J. Piątkowski, C. Pachucki, *Józef Zwierzycki, uczyony i człowiek 1881-1961*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, 1962, t. 32, z. 4; *Polacy w historii i kulturze krajów Europy Zachodniej*.

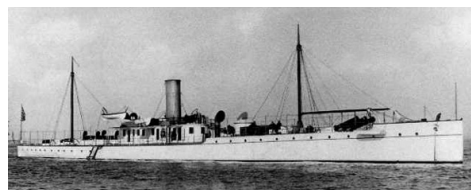
Słownik biograficzny, pod red. K. Kwaśniewski, L. Trzeciakowski, Poznań 1981; W. Ślabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, Warszawa 1988; W. i T. Ślabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

ZYBER MAREK (ur. 24 IV 1910 w Sobiakowie k. Rawicza, zm. 4 XI 1942 w Plymouth), marynarz; syn Marka i Magdaleny z d. Dąbrowicz. Członek załogi niszczyciela eskortowego ORP *Ślązak*. Zmarł na skutek wypadku ulicznego w Prince of Wales Hospital w Plymouth. Pochowany na Western Mill Cemetery w Devonport, Red Cross Section, grób nr „C” 10864. Spadek po M. Z. został przekazany w III 1945 do Konsulatu Generalnego RP w Londynie.

J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

Ż

ŻALIŃSKI (Zieliński, Żeliński) EDMUND LUDWIK (ur. 13 XII 1849 w Kórniku, zm. 11 I 1909 w Rochester w Stanach Zjednoczonych), amerykański żołnierz i wynalazca, major armii amerykańskiej, wynalazca pneumatycznego działu torpedowego, wykładowca w Massachusetts Institute of Technology, jeden ze współtwórców pierwszych okrętów podwodnych. Jego ojcem był przypuszczalnie osadnik pruski, a matka była Żydówką. W 1853 wyjechał wraz z rodziną do Stanów Zjednoczonych, w okresie pierwszego nasilenia emigracji ludowej. Po osiedleniu się w Seneca Falls (stan Nowy Jork) do szkół uczęszczał tam i w Syracuse. Nie mówił po polsku. W latach 1861–1863 pobierał naukę w szkole średniej w Syracuse. W 1864 zaciągnął się jako szeregowiec do wojska i wziął udział w wojnie secesyjnej. W II 1865 uzyskał stopień ppor. w 2. Nowojorskim Pułku Artylerii Ciężkiej, rekomendowany przez swoich przełożonych za „męstwo i chwalebne postępowanie” podczas bitwy nad Hatcher’s Run (5–7 II 1865). Po zaciągnięciu się do nowojorskiej kawalerii, zauważony przez gen. Nelsona Milesa, wszedł do jego sztabu, był adiutantem. W I 1867 uzyskał awans na por. Po ukończeniu wojny pozostał w czynnej służbie i poświęcił się gruntownym studiom sztuki wojennej. W latach 1872-1876 był profesorem wiedzy wojskowej w Massachusetts Institute of Technology. 1 V 1880 ukończył Szkołę Artylerii

Amerykańska kanonierka *Vesuvius*

Polowej w Fort Monroe, a w VII tego samego roku kurs mineralstwa podwodnego w Nowym Jorku. 9 XII 1887 awansował do stopnia kpt. w 5. Pułku Artylerii Stanów Zjednoczonych. W 1888 na łamach miesięcznika „Proceedings” – organu US. Navy Institute, opublikował – jako czołowy – artykuł o pierwszym ze swoich wynalazków: *Wojenno-morskie zastosowanie pneumatycznego działu torpedowego* (The Naval Uses of the Pneumatic Torpedo Gun). To ośmiocalowe działło-wyrzutnia było właściwie wyrzutnią pocisków dynamitowych, nazwane później – „Zalinsky gun” – działem Żalińskiego. Pierwszy uzbrojony w nie okręt, kanonierka *Vesuvius*, użył owych pocisków w wojnie amerykańsko-hispańskiej (22 VI 1899) podczas ostrzeliwania Santiago na Kubie. Kolejnym krokiem E. L. Ż. ku morskim wynalazkom było skonstruowanie w 1888 wraz z Irlandczykiem, Johnem Hollandem, udoskonalonej wersji łodzi podwodnej, prototyp jednostki przygotowano w starej stoczni na gruncie Fortu Lafayette’a, a przy spuszczeniu na wodę załamała się na jednym z pali, napełniła wodą i poszła na dno zatoki. W latach 1889–1890 Żaliński podróżował po Europie, studiując tamtejsze sprawy wojskowe. W 1892 roku objął służbę garnizonową w San Francisco w Kalifornii. W 1894 urlopowany na życzenie prezydenta B. Harrisona, był krótko instruktorem marynarzy w brazylijskiej marynarce wojennej przy obsłudze dział dynamitowych swego wynalazku. W t. r., porażony paraliżem, trafił do pensjonatu. Mimo że przez całe swoje życie był związany ze Stanami Zjednoczonymi, kontaktu z rodzinnymi stronami nie zerwał. Jedną ze swych prac naukowych *O nitroglicerynie i dynamicie*, opublikował w II tomie „Pamiętników Towarzystwa Nauk Ścisłych” w Warszawie. Zmarł na zapalenie płuc. Został pochowany na cmentarzu Mount Hope w Rochester: kwartera 3, grób 106.

Inż. Abramowski, *Wczesna historia amerykańskiej łodzi podwodnej*, „Przegląd Morski”, 1932, nr 45-46; M. Borowiak, *Amerykański wynalazca z kórnickim rodowodem*, „Kórniczanin”, 1996, nr 11-12; idem, *Edmund Żaliński – amerykański wynalazca i pionier żegluga podwodnej*,

„Ziemia Kórnicka”, 1995, nr 10-11; P. Frank, *Holland Submarine Boat Co.*, „The Military Engineer”, 1932; O. Groehler, *Vom Küstennbrander zum Hochsee-U-Boot*, Berlin 1942; S. Łotysz, *Działo pneumatyczne Edmunda Żalińskiego. Technika w dziejach cywilizacji – z myślą o przyszłości*, [w:] III Międzynarodowy Warsztat Naukowy Studentów, Dzierżoniów – Wrocław 2006; J. Pertek, *Polacy na szlakach morskich świata*, Gdańsk 1957; idem, *Słownik polskich ludzi morza*, mszp. w zbiorach Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu (obecnie we władaniu Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu); J. Piwowoński, *Niezwykłe okręty*, Warszawa 1986; J. Skonka, *Porucznik Edmund Zieliński – twórca działu niezrównanego*, „Kórniczanin”, 1993, nr 1; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932; R. Żbikowski, *Pływające talerze dynamitowe i „Diabeł morski”*, „Dziennik Bałtycki”, 1984, nr 295; Pisma „Horyzonty techniki”, „Morze”.

ŻUKOWSKI WŁADYSŁAW (ur. 30 IX 1920, zm. 27 V 1942 na Morzu Barentsa), st. mar. w PMW; syn Konstantego i Józefy z d. Gower. Od V 1940 do V 1942 członek załogi niszczyciela ORP *Garland*. 9 VII t. r. był świadkiem bitwy koło Kalabrii, a 19 t. m. koło przylądka Spatha z dwoma włoskimi krążownikami. Latem 1941 brał udział w desancie na Spitsbergen i operacji konwojowej na Morzu Śródziemnym. 27 V 1942 poległ w bitwie konwojowej PQ. 16 na Morzu Barentsa w drodze do Murmańska. Pogrzeb morski odbył się w zatoce Kola k. Murmańska. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Morskim.

S. Biskupski, *PQ-16 dojść musi...*, Warszawa 1982; Z. Damski, *217 000 wojennych mil „Garlanda”*, Warszawa 1986; W. Koszela, *Niszczyciele Polskiej Marynarki Wojennej*, Warszawa 2013; Ozimek, Alarm na „Garlandzie”, Warszawa 1974; J. Pertek, *Mała flota wielka duchem*, Poznań 1989; *Polska Marynarka Wojenna. Od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej*, w opr. W. Kosianowski, Rzym 1947; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, Londyn 1952.

ŻUREK EDWARD (ur. 18 III 1921 w Witkowie k. Gniezna), st. mar. na statkach PMH. Od 18 I do 15 IV 1940 starszy chłopiec pokładowy na drobnicowcu *Stalowa Wola*. Pływał w konwojach atlantyckich. Od IV 1940 do XII 1943 jako st. mar. służył na statkach *Oksywie*, *Wilno*, *Kraków*, *Katowice* i *Sobieski*, a jako mł. mar. na

Lechistanie. Od I do II 1944 pozostawał w Domu Marynarza w Brighton. Od III t. r. do VII 1945 pływał na statkach *Lechistan* i *Stalowa Wola*. Brak dalszych informacji.

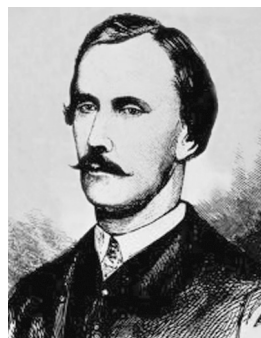
W. K. Taniewski-Elliott, *Spis personelu zatrudnionego na statkach Polskiej Marynarki Handlowej w latach 1939-1945*.

ŻYCHLIŃSKI KAZIMIERZ (ur. 1859 w Poznaniu, zm. 1927 w Chicago), działacz polonijny, prezes Związku Sokołów Polskich w Ameryce i Związku Narodowego Polski. W Poznaniu uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum. W 1876 przyjechał do Stanów Zjednoczonych i przez krótki czas mieszkał w Nowym Jorku. Pełen energii włączył się do pracy na niwie narodowej i dał się poznać rodakom jako znakomity organizator i biegły mówca. Należał do Związku Narodowego Polski. Gdy w 1887 zawiązał się ruch Sokolistów Polskich w Ameryce K. Ż. i kilku innych działaczy założyli Gniazdo Sokole w Chicago, później był prezesem tej organizacji. Za namową → Michała Kruszkę wyjechał do Milwaukee, gdzie przez kilka lat redagował dział gospodarczy w „Gazecie Wiskonsińskiej”. W 1911 wybrany jednym z dyrektorów Związku Narodowego Polski, a w roku następnym został prezesem tegoż ugrupowania.

A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa 1985; F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1865-1914*, Warszawa 1985; K. Wachtel, *Polonia w Ameryce*, Filadelfia 1944.

ŻYCHLIŃSKI LUDWIK (ur. 7 IV 1837 w Tarchalinie k. Bojanowa, w pow. Rawickim, zm. po 1901 w Bruśnie), pułkownik, działacz niepodległościowy, pamiętnikarz. Służył w wojsku pruskim. Po opuszczeniu armii carskiej w 1860 brał udział w wyprawie Garibaldiego na Sycylię. Był przez pewien czas w Anglii, Francji i Szwajcarii. W latach 1862-1863 brał udział w amerykańskiej wojnie secesyjnej, po stronie Unii, w której dośłużył się stopnia kpt. Uczestnik wyprawy na Missouri, później był w armii Potomaku jako oficer sztabowy w brygadzie kawalerii płk. Van Alena i uczestniczył w oblężeniu Yorktown, wal-

czył pod Williamsburgiem, a w wyprawie na Richmond został ranny. Wyleczony, bił się pod Fredricksburgiem. Wrócił do kraju i w 1863-1864 wal-

czył w powstaniu styczniowym, zorganizował pułk „Dzieci Warszawskich”. Z powodu odniesionych ran pod Parysowem k. Grójca, leczył się u krewnych w Michrach w pow. hrubieszowskim, tam też został zdradzony i 10 XII t. r. aresztowany. W III 1864 wyrokiem sądu rosyjskiego skazany na karę śmierci, którą następnie mu zamieniono na 20 lat ciężkich robót na Syberii. Podczas pobytu na Syberii brał udział w działalności konspiracyjnej w Tobolsku. W 1866 należał do współorganizatorów powstania nad Bajkałem. W 1868 na skutek amnestii wrócił do kraju i osiadł na roli w Bruśnie Starym k. Cisznowa w Galicji. Napisał: *Pamiętniki z wojny amerykańskiej 1862* (1863), *Przygody Wielkopolanina w Azji i Ameryce po powstaniu w r. 1863 i przed nim* (1882), *Wrażenia i przygody zesłanego na Sybir Wielkopolanina* (1883), *Przygody więźnia politycznego zesłanego do kopalni nerczyńskich w Syberji na 20 lat do tacek i jego pięcioletni tam pobyt* (1884) i *Pamiętniki byłego dowódcy Dzieci Warszawskich i byłego naczelnika sił zbrojnych powiatu warszawskiego i rawskiego* (1885). Ostatnie lata życia L. Ż. nie są dobrze znane. Podobno w 1895 mieszkał w Pradze (Czechy). Jeszcze w 1901 był w Krakowie (?), próbując nawiązać kontakt ze swym podkomendnym z powstania styczniowego A. W. Mickiewiczem.

B. Grzełoński, *Polacy w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1776-1865*, Warszawa 1976; B. Grzełoński, I. Rusinowa, *Polacy w wojnach amerykańskich 1775-1783, 1861-1865*, Warszawa 1973; W. Pobóg-Malinowski, *Polska i Polacy w cywilizacjach świata*, t. 1, Warszawa 1939; W. i T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992; S. Zieliński, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, Warszawa 1932.

Posłowie

Poproszono mnie, abym napisał krótki tekst, który zwykle nazywać się posłowiem. Muszę przyznać, że zaskoczenie było podwójne, po pierwsze- dlaczego ja, a po drugie, wystarczył krótki przegląd mojego domowego księgozbioru aby stwierdzić, że taka forma wypowiedzi zdarza się już we współczesnej historiografii niezwykle rzadko. Tak więc z pewnymi obawami, ale podejmuję się podzielenia swoimi refleksjami po lekturze tej publikacji w momencie, kiedy każdemu czytelnikowi będzie się wydawało, że dotarł już do końca. Oczywiście mam świadomość, że ktoś może stwierdzić, że nie będzie sobie psuł nastroju po wybornej lekturze zasadniczego tekstu. Cóż, też jestem na to przygotowany...

Słowniki, podobnie jak encyklopedie, są specyficznym typem pracy naukowej, która wymaga od autora ogromnego nakładu pracy przy bardzo specyficznej formie wypowiedzi. Hasło słownikowe z natury swojej jest zwartą, a jednocześnie wyczerpującą formą przekazu informacji, która jednak wymaga ogromnej wiedzy. Jeden z moich mistrzów, uczących mnie warsztatu historyka mawiał, że hasło słownikowe lub encyklopedyczne zawierające kilkaset znaków jest niejednokrotnie trudniejsze do napisania niż monografia mająca kilkaset stron – pracy jest tyle samo, ale efekt wizualny bardzo różny. I- być może – coś jest na rzeczy, bowiem autor tej publikacji jest znany z tego, że jego dotychczasowe książki liczyły sobie po kilkaset stron każda. Tak więc, autor podjął próbę sprawdzenia się w tak krótkiej formie, jaką jest hasło słownikowe. *Słownik biograficzny wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza* to publikacja, która po wzięciu jej do ręki musi wzbudzić w potencjalnym czytelniku pewne wątpliwości. Przede wszystkim dlatego, że jest on „wielkopolski” - bowiem: gdzie nasz region, a gdzie morza i oceany? Jak się Państwo przekonali, my – Wielkopolanie, byliśmy i jesteśmy ciekawi świata i dlatego wszędzie, gdzie się coś działo, byliśmy my, z równinnej krainy położonej w środku Polski.

Człowiek od najdawniejszych czasów wędrował. Czynił to oczywiście z bardzo różnych powodów, raz była to potrzeba szukania nowych terenów, które gwarantowały wyżywienie, drugi, bo taka była potrzeba polityczna, trzeci wynikał z przymusu i wreszcie (być może nie ostatni) z ciekawości poznania świata. Jest rzeczą charakterystyczną, że ludzie w dawnych czasach ograniczali konieczność poruszania się w przestrzeni do minimum. Odnosiło się to do tego okresu, w którym człowiek był samowystarczalny, nie potrzebował pomocy innych, aby utrzymać siebie i swoją rodzinę. Z czasem jednak musiał dzielić się z innymi, bowiem potrzeby chociażby zwiększonej produkcji rolniczej wymusiły na rolnikach, aby część swoich dotychczasowych zajęć przekazali nowej grupie, zwanej powszechnie rzemieślnikami. Jednakże, jeśli poruszanie się, nawet po coraz większych przestrzeniach lądu stałego, nie stanowiło problemu, to najpóźniej człowiek opanował umiejętność poruszania się po bezkresnych przestrzeniach mórz i oceanów. Wymagało to – dosłownie i w przenośni -oderwania się od lądu i nawigowania w taki sposób, aby dotrzeć do zamierzonego celu. Nie zawsze, jak wiemy, udawało się (żeby posłużyć się klasycznym przykładem podróży Krzysztofa Kolumba do Indii). Dzisiaj, gdy nasz współczesny świat „skurczył się”, nie zdajemy sobie sprawy, czym dla wielu naszych poprzedników były dalekie wyprawy. Musimy mieć świadomość ogromnego przymusu, decydującego o podjęciu decyzji o emigracji z kraju w poszukiwaniu pracy, który zmuszał tysiące Polaków do pokonywania

oceanu, by znaleźć się na nowym, nieznanym lądzie, ale z ogromną nadzieją na lepsze jutro. Historia naszego kraju i narodu nie szczędziła nam okazji do wyruszania w świat. Obok względów ekonomicznych również te polityczne i społeczne zmuszały naszych rodaków do przemieszczania się. Obie wojny światowe spowodowały fale emigracji. Szczególnie przebieg tej drugiej stał się przyczyną, że wielu młodych ludzi, którzy nie zrezygnowali z walki we wrześniu 1939 roku, było praktycznie wszędzie tam, na lądzie i na morzu, gdzie toczono bitwy i kampanie. Mariusz Borowiak, jak sam napisał we wstępie, bardzo dawno temu zajął się przywracaniem pamięci o Polskiej Marynarce Wojennej. Kilkanaście jego książek poświęconych jest tej tematyce. Myślę, że nieprzypadkowo większość z nich znalazła się w serii wydawniczej „Nieznane oblicza historii”, bowiem autor skupia się na problemach, które do tej pory pomijane były w historiografii. Już same tytuły książek Borowiaka mówią za siebie: „Mała flota bez mitów”, „Plamy na banderze” czy „Westerplatte – w obronie prawdy”. Nie jest to czas i miejsce, aby podejmować polemikę z autorem na temat słuszności takiego traktowania przeszłości, ale niewątpliwie efektem pracy nad tymi wszystkimi pozycjami jest znajomość ludzi, którzy obok okrętów tworzyli legendę Polskiej Marynarki Wojennej. Niezwykle istotnym jest fakt, że w „Słowniku” obok biogramów wielkich dowódców znaleźli się marynarze i podoficerowie, którzy byli przysłowiową solą polskiej floty wojennej. Oczywiście, wszystkich łączy jedno – pochodzenie z ziemi wielkopolskiej. Tak przy okazji, należy powiedzieć, że nieco ryzykownym zabiegiem, w moim przekonaniu, jest umieszczenie w części ilustracyjnej statków i okrętów polskiej floty okresu międzywojennego i wojennego. Pomysł jest z pewnością oryginalny, bowiem nie spotkałem się z podobnym zabiegiem w innych tego typu wydawnictwach. Być może autor stwierdził, że uda mu się przy okazji wspomnienia o ludziach, dać czytelnikowi informację podstawową o sprzecie, na którym owi „wielkopolscy marynarze” pływali. Jak to już stwierdziłem, autor jest pod przemożnym wpływem legendy „małej floty” i stara się w każdej sytuacji i formie tę legendę utrwaląc. Fakt ten nie budzi mojego zdziwienia. Autor, chcąc rzetelnie zrealizować swój cel, umieścił w *Słowniku* postaci, które żyły i wędrowały wiele stuleci temu. O tym, jak pojemna jest to formuła, świadczy fakt umieszczenia wśród wielu innych postaci Mieszka I. Oczywiście możemy się zastanawiać, czy władca ten był Wielkopolaninem w takim słowa tego rozumieniu, jakim je przyjmujemy obecnie, ale w związku z tym przypomina mi się anegdota z dawnych czasów, gdy kandydaci na studia zdawali jeszcze egzaminy wstępne. Jednej z kandydatek zadałem wtedy niezbyt skomplikowane pytanie „Kim był Mieszko I”? Kandydatka długo myślała nad odpowiedzią, po czym stwierdziła: „Mieszko I był chłopem spod Gniezna”. Można było zżymać się nad lakonicznością tej odpowiedzi, ale na dobrą sprawę – ona miała rację. Czy z tej opowieści wynika, że Mieszko I był Wielkopolaninem – pewnie tak, a więc autor miał rację, umieszczając naszego pierwszego historycznego władcę wśród wszystkich biogramów. Lecz muszę przy tej okazji stwierdzić, że zabrakło autorowi konsekwencji, bo nie umieścił postaci Bolesława Chrobrego, który podobnie jak jego ojciec dostrzegał potrzebę prowadzenia polityki morskiej młodego państwa polskiego. Co prawda, wielkopolskość kolejnego Piasta – Bolesława Krzywoustego – jest problematyczna, to jednak pozwolę sobie zacytować fragment pieśni, dedykowanej przez Galla Anonima temu władcy, ale pasującej i do dwóch poprzednich:

Naszym przodkom wystarczały ryby słone i cuchnące,
My po świeże przychodzimy, w oceanie pluskające!
Ojcom naszym wystarczało, jeśli grodów dobywali,
A nas burza nie odstrasza ni szum groźny morskiej fali.
Nasi ojce na jelenie urządzali polowanie,
A my skarby i potwory łowim, skryte w oceanie!

Czyż trzeba większej deklaracji przywiązania polityki państwowej do morza? I być może to jest odpowiedź na zasadnicze pytanie, co takiego ciągnęło Wielkopolan na szerokie morza i oceany. Można też z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że w wyprawach kierowanych przez Bolesława Krzywoustego wzięło udział wielu wojów pochodzących z Wielkopolski.

Nawet, jeśli morze było tylko etapem w dotarciu do celu, to w życiu tych czterystu czterdziestu pięciu postaci, tworzących zasadniczy zrąb *Słownika*, odgrywało ono bardzo ważną rolę, a niektórych wręcz kształtowało.

Jest zatem *Słownik* bardzo specyficznie opowiedzianą historią Wielkopolski i Wielkopolan i jestem przekonany, że efekt mrówczej pracy autora zostanie doceniony przez czytelników. Dzisiaj, gdy coraz bardziej jesteśmy zainteresowani przeszłością swojej „małej ojczyzny”, takie teksty jak ten mają ogromną szansę powodzenia. Nawiązując do początku swojej wypowiedzi: mam w pamięci, że – Drogi Czytelniku – czytasz te słowa po lekturze biogramów autorstwa Mariusza Borowiaka i proszę mi wierzyć, choćby z tego powodu te kilka słów skreślonych przez mnie nie ma na celu was zachęcić albo zniechęcić. Proszę potraktować je jako wrażenie jednego z pierwszych czytelników, który miał szczęście zobaczyć efekt kilkudziesięcioletniej pracy autora jeszcze przed wydrukowaniem. Parafrazując formę tego tekstu, chciałbym być posłem dobrze wykonanej pracy. Jestem przekonany, że książka ta nie należy do takich, które się przeczyta i odkłada w najodleglejszy fragment półki. Wręcz przeciwnie, powinna ona nam towarzyszyć i być zawsze pod ręką.

Prof. dr hab. Zbigniew Pilarczyk, prorektor UAM

Źródła zdjęć

Ze zbiorów: Józefa Anczykowskiego, Mariusza Borowiaka, Kazimierza Bossego, Anny Gatniejewskiej, Hanny Gatniejewskiej, Władysława Haremzy, Elżbiety Hojki, Genowefy Hoffman, Bolesława Kaspro-wicza, Wiesława Krzyżanowskiego, Mariusza Konarskiego, Zygmunta Konarskiego, Ryszarda Leitnera, Jerzego Milisiewicza, Bolesława Nieżychowskiego, Małgorzaty Nowakowskiej, Jerzego Obuchowskiego, Zofii Obuchowskiej, Przemysława Ożegowskiego, Marii Paradowskiej, Lecha Paszkowskiego, Michała Pawełczyka, Jerzego Pertka, Stanisława Mariusza Piaskowskiego, Alfreda Piechowiaka, Zygmunta Prumbsa, Eleonory Pruszyńskiej, Janusza Pruszyńskiego, Remigiusza Pruszyńskiego, Antoniego Ra-tajczaka, Konstantego Reynerta, Andrzeja Sadowskiego, Marii Siudy-Fizek, Joli Stapf, Wandy Troman, Marka Twardowskiego, Horacego Unruga, Józefa Unruga, Zygmunta Wieliczki, Andrzeja Wasilew-skiego, Stanisława Wrzesińskiego, Jana Zaleskiego, Izby Pamięci Jerzego Pertka w Poznaniu, Nekielskiego Stowarzyszenia Kulturalnego w Nekli, Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Stowarzyszenia Marynarki Wojennej w Londynie, Instytutu i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Wydawnictwa „Okręty Wojenne” w Tarnowskich Górach, Internet.

PATRONAT HONOROWY

WOJEWODA WIELKOPOLSKI

TOWARZYSTWO
IM. HIPOLITA CEGIELSKIEGO

PATRONAT MERYTORYCZNY

PATRONAT MEDIALNY

TVP
HISTORIA

wiadomości
WZRESZCISZKIE

HISTORIA
ORG.PL

II WOJNA ŚWIATOWA
www.sww.w.szu.pl

Mariusz Borowiak, fot. Dawid Stube © Fotostube

Mariusz Borowiak, ur. 1964 w Gnieźnie, pisarz, marynista, regionalista. Dotychczas opublikował 21 książek o tematyce wojennomorskiej, współautor haseł do encyklopedii i słowników biograficznych. Zajmuje się dziejami najnowszej Polskiej Marynarki Wojennej od momentu ustanowienia polskiego władania na morzu do końca II wojny światowej oraz historią niemieckiej U-Bootwaffe w latach 1935-1945. W swoim dorobku ma wiele szkiców historycznych o wielkopolskich dokonaniach na morzach i oceanach od X wieku do czasów współczesnych. Jego artykuły prasowe i książki były pretekstem do przygotowania licznych reportaży radiowych i telewizyjnych.

Słownik biograficzny wielkopolskich emigrantów, podróżników i ludzi morza jest pierwszą tego typu publikacją o charakterze encyklopedycznym w historiografii polskiej. W układzie alfabetycznym ukazane zostały biogramy ludzi, którzy w czasie swojego życia byli związani zawodowo z pracą na morzu, wzięli udział w licznych peregrynacjach od najbliższych do najodleglejszych zakątków świata, dokonali odkryć geograficznych oraz wnieśli wkład do nauki i kultury kraju własnego lub w miejscach, do których dotarli. Bohaterowie Słownika żyli „z morza i dla morza”. W jej przygotowanie autor włożył bardzo wiele wysiłku, stanowi to swego rodzaju zwieńczenie blisko 30 letnich zabiegów w skompletowaniu dokumentów i materiałów biograficznych. Praca ma wielkie walory poznawcze i edukacyjne. Z takim samym powodzeniem będzie ona służyła osobom, które profesjonalnie zajmują się problematyką morską i podróżami, jak i tym, którzy tylko przygodnie będą sięgali po omawiany słownik. Oprócz tego, dzięki biogramom zawartym w tym słowniku „beziemienne dotychczas postacię znajdują swoje miejsce w historii”, co jest szczególnie ważne z punktu widzenia historii wielkopolskich małych ojczyzn.

Mariusz Borowiak - w tej chwili najwybitniejszy dziennikarz historyczny zajmujący się sprawami morskimi.

Focus Historia